تفسير

سورة يوسف

VAHYİN REHBERLİĞİNDE

YÛSUF SURESİ TEFSİRİ

teuhid
BASIM YAYIN

Vahyin Rehberliğinde Yûsuf Suresi Tefsiri

Halis BAYANCUK
(Ebu Hanzala)

teuhid
BASIM YAYIN

www.tevhidkitap.net
www.tevhidmeali.com
www.tevhiddersleri.org
www.tevhiddergisi.org
tevhiddergisi@gmail.com

Vahyin Rehberliğinde Yûsuf Suresi Tefsiri

Halis BAYANCUK
(Ebu Hanzala)

Teknik Hazırlık: **Dizgi**
Tevhid Basım Yayın, 42546
Düzeltmeler
Tevhid Basım Yayın, 42546

Baskı: **Basım Yeri**
İmak Ofset Basım Yayın A.Ş.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok. No:12
Esenyurt/İstanbul - Sertifika No: 71320

ISBN: 978-605-71764-3-1
1. Baskı, 03/2023

İletişim: **E-posta**
tevhiddergisi@gmail.com
Telefon
+90 545 762 15 15
Posta
PK 51 Güneşli Merkez PTT
Bağcılar/İstanbul
Merkez
Kirazlı Mah. Mahmutbey Cad. No. 120/A
Bağcılar/İstanbul

Satış Noktaları: Tevhid Kitabevi

İstanbul : Kirazlı Mah. Mahmutbey Cad. No. 120/A 34212 Bağcılar/İSTANBUL 0 (545) 762 15 15
Bursa : Bağlarbaşı Mah. 1. Hürriyet Cad. 1. Sedir Sok. No. 1 16160 Osmangazi/BURSA 0 (543) 225 50 46
Ankara : Piyade Mah. İstasyon Cad. No. 190 Etimesgut/ANKARA 0 (543) 225 50 48
Diyarbakır : Kaynartepe Mah. Gürsel Cad. No. 90/A 21090 Bağlar/DİYARBAKIR 0 (543) 225 50 43
Konya : Mengene Mah. Büyük Kumköprü Cad. No. 78/A 42020 Karatay/KONYA 0 (543) 225 50 49
Van : Vali Mithatbey Mah. Gündüz 2. Sok. No. 2A İpekyolu/VAN 0 (543) 225 50 45

İÇİNDEKİLER

HUTBETU'L HÂCE 11

MUKADDİME/ÖN SÖZ 13

1

Huruf-u Mukatta'a 25

Huruf-u Mukatta'a Kur'ân'ın Ayetlerindendir 26

Huruf-u Mukatta'anın Anlamı 27

Huruf-u Mukatta'anın Hikmetleri 36

Mubin/Apaçık Kitab'ın Ayetleri 40

Kur'ân Kendi Bütünlüğü İçinde Apaçıktır 44

Nebi; Kur'ân'ın Mübelliği ve Mübeyyinidir 46

İlk Neslin İslam'ı Anlaması ve Yaşaması 48

Müminlerin Yolu ve Dinde Tefakkuh Ehli 54

2

Arapça Bir Kitap 59

Kur'ân'ın Dili Arapça, Mesajı Evrenseldir 61

Keramet Arapçada mı, Kur'ân'da mı? 62

3

Ayetin Nüzul Sebebi 71

Kur'ân Kıssaları ve Masal Farkı 72

En Güzel Kıssadan Kastedilen Nedir? 76

Kur'ân Kıssalarının Kendisi de Anlatımı da Güzeldir 77

En Güzel Kıssalar ve İsrâiliyat 77

4-6

Nübüvvet Yolculuğu Rüya ile Başlar 80

Kur'ân Dışı Vahiy 81

Her Şey Bir Plan/Kader Dâhilinde İşler 85

Yıldız, Ay ve Güneş Allah'a Kuldur 87

Çocukların Rüyasını Dinlemek 91

Aile İletişiminde Hitap 92

Dil Eğitimi 93

Yapılacakların Gerekçesini Açıklamak 94

Çocukların Kalbine Tohum Atmak 95

Allah'ın Nimetlerini Hatırlamak 97

Şeytan, Kardeşlerin Arasını Bozar 100

Salih Bir Baba, Fasık/Kâfir Bir Çocuk Sahibi Olabilir 101
Gıybetin Caiz Olduğu Hâller 102
Hased Ehliyle Muamele Fıkhı 109
Ayetteki İncelik 109
Yüce Allah'ın Yûsuf'a Bahşettiği Nimetler 110
Te'vîlu'l Ehâdis'in Öğretilmesi 110
Nimeti Tamama Erdirmek (Allah'a Karşı Hüsn-ü Zan) 115
Kişiye Verilen Nimet Onun Yakınları İçin de Nimettir 117
Senin Rabbin Hakîm ve Alîm'dir 117
Yûsuf Suresi'nde Rüya Adabı 118
1. Rüya Nedir? 118
2. Sadık Rüyanın Adabı 120
a. Sadık Rüya Herkese Anlatılmaz 120
b. Sadık Rüya, Bilgili ve Samimî İnsanlara Anlatılmalıdır 120
c. Kâfir de Sadık Rüya Görebilir 123
d. Sadık Rüya Hoş Olmayabilir 123
e. Sadık Rüya Mutlaka Vuku Bulur 124
f. Sadık Rüya Dahi Olsa Rüyalardan Şer'i Hüküm Çıkarılmaz 124
3. Şeytani Rüyanın Adabı 127
a. Rüyanın ve Şeytanın Şerrinden Allah'a Sığınmak 127
b. Rüyanın Hayrını İstemek 127
c. Sol Tarafına Üç Defa Tükürmek 127
d. Yatma Pozisyonunu Değiştirmek 127
e. Rüyanın Ona Zarar Vermeyeceğine İnanmak 127
f. Rüyayı Kimseye Anlatmamak 128
g. Rüyadan Sonra Namaz Kılmak 128
Günümüzde Yapılan Hatalar 128

7-10

Soranlar İçin Ayetler 134
Hatalı Öncüller Hatalı Sonuçlar Doğurur 134
Hased! 139
Yüce Allah'ın Müdahalesi 147

11-18

Mübalağalı Sözler Bozuk Niyet Göstergesidir 150
Nübüvvet Ocağında (Meşru) Oyun/Eğlence de Vardır 152

Dijital Oyunlar! 155
1. Dünya Hayatını "Oyun ve Eğlence"ye Çevirmesi 155
2. Tefekkür Özelliğini Öldürmesi 156
3. Kimlik Bunalımı 157
4. Allah'ın Sınırlarını Çiğnemek 157
5. Dijital Oyunlar ve Kumar 158
6. Şiddet Eğilimi 158
7. Robotlaşmak 159
Takdir Gelince Tedbir Hükümsüz Kalır 162
Şer Ehline Akıl Vermemek 163
Yûsuf'a Verilen Vahiy 163
Gece ile Günah İlişkisi 166
Her Ağlayan Masum Değildir 166
Kardeşlerin Yalanı 167
Karinelerle Hükmetmek 168
Yalanın Başka Günahlara Sebebiyet Vermesi 169
Nefsin Süslemesi 171
Musibetler Karşısında Kararlılık 171
Sabr-ı Cemil 172
Allah, El-Musteân'dır 173
Sahabenin Kur'ân Okuyuşu 174
İman, Tasdik midir? 175
İrca: Yahudileşme ve Saltanatın Meşrulaşması! 183

19-20

İnsana Eşya Gözüyle Bakmak 187

21-35

Yûsuf'un Yerleştiği Ev ve Hikmeti 192
El-Ğâlib İsminin Tecellileri: Yûsuf ile Mûsâ'nın Kıssası 193
Yûsuf'a Verilen Nübüvvet 196
Önce Hikmet Sonra İlim 197
Muhsinlerin Mükâfatı 197
Yûsuf'un İmtihanı 201
Yûsuf Nasıl Korundu? 202
Yûsuf'un Örnekliği 206
Kadının Arzusu ile Yûsuf'un Arzusu Arasındaki Fark 213
Yûsuf'un Gördüğü Burhan/Apaçık Delil 225

Kadının İftirası 226
Yüce Allah'ın Yardımı 226
Saray/Aristokrasi Ahlakı 227
Kadınların Tuzağı 228
Cahiliye Ahlakı: Magazin ve Suç Bataklığı 229
Dedikodu Bir Tuzaktır 233
Kadınların Yûsuf Karşısındaki Tutumu 235
Günahın Alenileşmesi 236
Yûsuf'un Duası 238
Teslim Olmayanların ve Baş Eğmezlerin İmtihanı: Zindan! 240
Neden Zindan? 243

36-42

Allah'ın Planı/Kaderi Mükemmeldir 251
Çağa Şahit Olmak 251
Güzel Ahlakın Çekim Gücü 252
Yemek Gelmeden Önce Rüya Yorumlamak 253
Tevhid İnancı 253
Allah'a ve Ahirete İnandığı Hâlde İnkârcı Kabul Edilenler 254
Atalarımızın İzindeyiz! 260
Hiçbir Şeyi Allah'a Ortak Koşmayız 260
Tevhid En Büyük Nimettir 260
İnsanların Çoğu Şükretmez 261
Yûsuf'un Dilinden Tevhid Hakikatleri 262
a. Hangisi Daha Hayırlıdır? 263
b. Şirk, Hakikati Olmayan İsimlere Tapmaktır 265
c. Sahte Rabbler ve Şirk Hakkında Allah Hiçbir Delil İndirmemiştir 266
d. Hâkimiyet/Egemenlik/Otorite Allah'ındır 266
e. Yalnızca Allah'a Kulluk/İbadet 271
f. Dosdoğru Din 272
g. İnsanların Çoğu Bilmez 273
Rüya Tabiri ve Yûsuf'un Talebi 275
Şeytan Unutturur 277
Mahkûm Profili 281
Kur'ân'ın İncelikli Anlatım Metodu 282

Yûsuf'un Davet Metodu 284
A. Davet İçin Uygun Zamanı Kullanması 284
B. Ahlakıyla Yaptığı Davet 288
C. Bireysel Davet ile Kitlesel Daveti (Meydan Okumayı) Ayırması 292
İmamımız Nûh'un Örnekliği 293
İmamımız İbrâhîm'in Örnekliği 293
İmamımız Mûsâ'nın Örnekliği 294
İmamımız Muhammed'in Örnekliği 295
D. Öncelik Fıkhına Riayet Etmesi 299
E. Kişinin Durumuna Göre (Hikmetle) Davet Yapması 303
F. Muhataba Uygun Sorular Sorması 304

43-57

Kralın Rüyası 309
Cahiliye Bürokratlarının Ahlakı 310
Zamanı Gelince 311
Yûsuf'un Yorumu ve İktisat Programı 312
Yûsuf'un Tahkikat Talebi 314
El-Mubîn İsminin Tecellisi: Yûsuf Aklanıyor 317
Tahkikat Talebinin Gerekçesi 319
Yûsuf'un Öğrettiği Kulluk Edepleri 320
Yûsuf İktidara Geliyor 325
Yûsuf, Kral ile Ne Konuştu? 325
Kralın İsteği ve Yûsuf'un Talebi 327
Yûsuf'un Görev İstemesi ve Nefsi Tezkiye 330
Yûsuf, Küfür Sisteminde Bakanlık Yaptı mı? 333
İhsan Ehline Verilen Dünya ve Ahiret Mükâfatı 340

58-68

Rehin Talebi 343
Ekonomik Boykot 344
Kardeşlerin Kalp Katılığı 344
Yûsuf'un İnce Düşüncesi 345
Çocukları İçin Endişe Edenlerin Duası 346
Su-i Zannın Meşru Olduğu Hâller 346
Ya'kûb'un Tavsiyeleri 348

69-87

Yûsuf ile Kardeşi Buluşuyor 354
Yûsuf'a Öğretilen Plan 355
Hilecilik Ne Zaman Ortaya Çıkar? 360
Hırsızlık, Yeryüzünde Bozgunculuktur (İfsad) 361
Kralın Dini/Yasaları 362
Derecesi Yükseltilenler 366
Her Bilenin Üstünde Bir Bilen Vardır 367
Yûsuf'a İftira 368
Kardeşlerde Başlayan Değişim 369
Şer Ehline Güvenilmez 370
Ya'kûb'un Öğrettiği Kulluk Kaideleri ve Edepleri 371
Kur'ân'ın Müheyminliği 378

88-101

Yûsuf ile Üçüncü Karşılaşma 384
Düşmana Karşı Galibiyet: Sabır ve Takva 385
Sabır ve Takva Nedir? 387
Sabır ve Takvada İnsanların Durumu 390
Yûsuf'un Yüce Ahlakı 391
Allah Resûlü'nün Kur'ân Okuması 393
Ya'kûb'a Gelen Müjde 394
Ya'kûb'un İstiğfarı 401
Ya'kûb ile Yûsuf'un Kavuşması 402
Yûsuf'un Duası 410

102-111

Yûsuf'un Kıssası Gayb Haberlerindendir 417
Allah, Tuzakları Bozandır 418
İnsanların Çoğu İnanmaz 419
Davet Karşısında Ücret Talep Etmemek 420
Şirkin Nedenlerinden Biri: Ayetlerden Yüz Çevirmek 422
İmana Şirk Bulaştırmak 425
Allah'ın Azabından Emin Olmak 427
Basiret Üzere Davet 428
A. Davet Allah'adır 429
B. Resûllere Tabi Olanlar da Davetle Mükelleftir 429
C. Davet Basiret Üzeredir 430
D. Şirkten ve Müşriklerden Beraat 434
Elçiler Kimlerden Seçilir ve Davet Nerede Başlar? 434
Tarihten İbret Almak 437
Tevhid Davası Uğruna Resûllerin Çektiği Çile 438
Resûller de İnsandır 439
Kur'ân ve Kıssalar 443
KAYNAKÇA 449

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ،
وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ اَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ
فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ،
وَاَشْهَدُ اَنْ لاَ اِلَهَ اِلاَّ اللّٰهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ،
وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ

﴿يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقَاتِهٖ وَلَا تَمُوتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾﴾ اٰلُ عِمْرٰنَ/١٠٢

﴿يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِى خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ
مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِى
تَسَآءَلُونَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ ۭ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾﴾ النِّسَاءُ/١

﴿يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۙ ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ
اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۭ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا
عَظِيمًا ﴿٧١﴾﴾ الْاَحْزَابُ/٧٠-٧١

اَمَّا بَعْدُ فَاِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللّٰهِ، وَخَيْرَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ،
وَشَرَّ الاُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلَّ
ضَلاَلَةٍ فِى النَّارِ

HUTBETU'L HÂCE

"Muhakkak hamd Allah'adır. O'na hamdeder, O'ndan yardım ve mağfiret dileriz. Nefislerimizin şerrinden, amellerimizin kötülüğünden Allah'a sığınırız. Allah'ın hidayet verdiğini kimse saptıramaz. O'nun saptırdığını da kimse doğru yola iletemez. Şehadet ederim ki Allah'tan başka hiçbir ilah yoktur. O, bir ve tektir, O'nun ortağı yoktur. Yine şehadet ederim ki Muhammed O'nun kulu ve resûlüdür.

'Ey iman edenler! Allah'tan hakkıyla korkup sakının! Yalnızca Müslimler/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen kullar olarak can verin.' [1]

'Ey insanlar! Sizleri tek bir nefisten yaratan, ondan da eşini yaratan ve o ikisinden de birçok erkek ve kadın türetip (yeryüzünde) yayan Rabbinizden korkup sakının. Kendisiyle istediğiniz Allah'tan ve akrabalık bağlarını koparmaktan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, sizin üzerinizde gözetleyicidir.' [2]

'Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının ve doğru/sağlam/adil söz söyleyin. (Allah da buna karşılık) amellerinizi ıslah etsin, günahlarınızı bağışlasın. Kim de Allah'a ve Resûl'üne itaat ederse, şüphesiz ki büyük bir kurtuluş ve kazanç elde etmiş olur.' [3]

Bundan sonra, şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın kelamı, yolların en hayırlısı Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü sonradan çıkarılanlardır. Sonradan çıkarılan her şey bidattir, her bidat sapıklıktır, her sapıklık da ateştedir." [4]

1. 3/Âl-i İmrân, 102
2. 4/Nisâ, 1
3. 33/Ahzâb, 70-71
4. Müslim, 867; Nesai, 1578

MUKADDİME/ÖN SÖZ

Yûsuf Suresi, Mekke Dönemi'nin sonlarında nazil olmuş Mekkî bir suredir. Surenin ayırt edici özelliklerine dair şunları zikredebiliriz:

• Bir peygamber ailesinin hayatını, baştan sona ve kronolojik sıra gözeterek anlatan tek suredir. Surenin bir defada indiği düşünülmektedir.

• Sure, Allah Resûlü'nün (sav) nübüvvet delillerinden biridir. Ne onun (sav) ne de Arapların daha önce hiç duymadığı bir kıssa, tüm önemli detaylarıyla anlatılmıştır.[1] İlginçtir; kıssanın Kur'ân'daki anlatımı ile Tevrat'taki anlatımı birbirinden farklıdır. Günümüzde yapılan kazılar ve Mısır medeniyetine dair elde edilen bulgular, Kur'ân'ın anlatımındaki incelik ve kesinliği doğrulamaktadır. Örneğin; Kur'ân'ın tümünde Mısır yöneticilerinin tamamına firavun denmişken, Yûsuf Suresi'nde melik denmiştir. Elde edilen tüm bulgular, Mısır tarihinin bir döneminde yönetimin el değiştirdiğini, Kıptî firavunların yerine "domuz çobanı" olarak anılan, kırsal kesimden Hyksosların yönetime geçtiğini gösterir. Bu tarihî gerçekliğe uygun olarak Kur'ân, Yûsuf'a (as) denk gelen dönemin yöneticilerini firavun değil, melik diye isimlendirmiştir.[2]

• Sure, özel bir dönemde nazil olmuş, hem Allah Resûlü'ne (sav) hem Kureyş'e hem de sahabeye özel mesajlar vermiştir. Şöyle ki; Yûsuf'un kardeşleri ondaki nübüvvet hasletlerini kıskanmış, Yûsuf'u katletmek istemiştir. Kureyşli

1. bk. İthâfu'l İlf bi Zikri'l Fevâidi'l Elf, s. 29
2. Hyksosların dönemi hakkında geniş bilgi için bk. Mısır Tarihi, s. 172-185; Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 46-47; Antik Mısır'da Din ve Siyaset İlişkisi, s. 50-54

kâfirler, nübüvvetin Haşimoğullarından birine verilmesini hazmedemediklerinden Allah Resûlü'nü yok etmeye çalışmışlardır.[3] Kardeşlerinin tüm çabalarına rağmen Yüce Allah, Yûsuf'u (as) korumuş ve onu kendi kardeşlerine yönetici kılmıştır. Allah Resûlü'ne (sav) düşmanlık eden akrabalarını da benzer bir son beklemektedir. Surenin verdiği mesaj on yıl gibi kısa bir sürede tahakkuk etmiş, Allah Resûlü (sav) kovulduğu Mekke'ye, Mekke'nin yöneticisi olarak dönmüştür... Dahası Yûsuf (as) kardeşlerine ne söylemişse Allah Resûlü de aynı sözlerle Mekkelileri affettiğini ilan etmiştir:

"İbn Abbas'tan nakledildiğine göre Rasulullah (sav) Mekke'nin fethedildiği gün, (Ka'be'nin) kapısının iki kenarını yakalayıp insanlar da Beyt'e sığınmış bulundukları sırada şöyle dedi: 'Vaadini doğru çıkartan, kulunu muzaffer kılan ve tek başına bütün orduları yenik düşüren Allah'a hamdolsun.' Daha sonra şöyle sordu: 'Ey Kureyşliler topluluğu, şimdi (size) ne (yapacağımı) zannedersiniz?' Onlar, 'Hayır(lı davranış)' dediler. '(Çünkü sen) kerim bir kardeş ve kerim bir kardeşin oğlusun. Şu anda da istediğini yapma kudretine sahipsin.' Peygamber de şöyle buyurdu: 'Ben de bugün size kardeşim Yusuf'un dediği gibi, 'Bugün başınıza bir şey kakılmayacaktır.' diyorum.'

Ömer (ra) dedi ki: 'Rasulullah'ın (sav) bu sözlerinden dolayı utancımdan her tarafımdan ter boşandı. Çünkü ben onlara Mekke'ye girdiğimiz gün şöyle demiştim: Bugün sizden intikam alacağız ve yapacaklarımızı yaparız. Rasulullah (sav) o sözlerini söyleyince, ben de o söylediklerimden utandım.' "[4]

3. Muğîre ibni Şu'be'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ebû Cehil, Allah Resûlü'ne (sav), 'Ey Muhammed! Sen bizim mabudlarımıza küfretmekten vazgeçmeyecek misin? İster misin, biz senin tebliğ ettiğine şahitlik edelim. Biz şahitlik ederiz ki sen tebliğ yaptın. Allah'a yemin ederim, eğer ben senin söylediklerinin hak olduğunu bilseydim sana tabi olurdum.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) bizim yanımızdan geçip gitti.

Ebû Cehil, bana yönelerek şöyle dedi: 'Allah'a yemin ederim, ben onun söylediklerinin hak olduğunu biliyorum. Fakat beni ona tabi olmaktan meneden tek bir şey vardır: Kusayoğulları... 'Hicâb (Kâbe'nin bakımı) bizdedir.' dediler. Biz onlara 'Peki.' dedik. Sonra, 'Sikaye (hac su hizmetleri) bizim hakkımızdır.' dediler. Biz 'Peki.' dedik. Sonra '(Daru'n) Nedve (idareciliği) bizimdir.' dediler. Biz ona da 'Peki.' dedik. Sonra 'Liva (harp sancağı) bizimdir.' dediler. Biz buna da 'Peki.' dedik. Sonra gelen hacılara yemek yedirdiler. Fakat biz de yedirdik. Neredeyse bu haslet konusunda eşit derecedeydik. Sonra dediler ki: 'Bizden bir peygamber geldi.' İşte vallahi ben bunu kabul etmem!' " (Delâilu'n Nubuvve, 2/207)

4. Tefsîru'l Kurtubî, 9/389-390, Yûsuf Suresi, 92. ayetin tefsiri; Es-Sunenu'l Kubrâ li'l Beyhakî, 18275

Surenin bir diğer mesajı, hicrete hazırlanan sahabeyedir. Nasıl ki Yûsuf, kardeşleri tarafından sürüldükten sonra Yüce Allah'ın sayısız nimet ve lütfuna mazhar olduysa Kureyş tarafından sürülen sahabe de sayısız nimet ve lütfa mazhar olacaktır. Sure bu yönüyle sahabeyi hicrete hazırlamaktadır.[5]

• Surenin özelliklerinden bir diğeri; Mekkî surelerde işlenen imani esasları, yaşanmış bir kıssa üzerinden anlatması, Allah'ın İslam toplumuyla beraberliği ilkesini pekiştirmesidir. Yûsuf Suresi'ni okuyan bir mümin, Yüce Allah'ın, her ânında Yûsuf ile birlikte olduğunu; kuyuda, sarayda ve zindanda onu koruyup kolladığını; onun (as) için takdir ettiği sonu adım adım incelikle hazırladığını anlayacaktır. Teorik olarak Allah'ın (cc) beraberliği her mümin tarafından bilinmektedir. Ne ki, çokça unutan insan bazen şartlara aldanmakta ve Yüce Allah'ın beraberliğini unutabilmektedir. İşte bu kıssa başta sahabe olmak üzere tüm müminlere o imani ilkeyi hatırlatmaktadır: Kuyu, sizi çaresiz bırakabilir; Allah'ı asla! Saray, sizi saptırabilir; Allah'ı asla! Zindan, sizi bunaltabilir; Allah'ı asla! Yeter ki Allah'a (cc) tutunun. O'nu bırakmayın, O sizi bırakmaz.

• Sure, Allah'ın ilmi noktasında, yani vahiy ve kader konusunda mümine istikamet kazandırır. Her şey Yüce Allah'ın ilmi ve kaderi doğrultusunda ilerlemekte, hiçbir şey kendiliğinden ve öylesine olmamaktadır. Yûsuf'un (as) çocuklukta gördüğü bir rüya adım adım gerçekleşmiş, her şey Yüce Allah'ın ilmine uygun yaşanmıştır. Ayrıca vahiy, tarihî şartların belirlediği tarihsel bir metin değildir. Bilakis, Yüce Allah'ın ilmidir ve Yüce Allah vahiyle tarihe müdahale etmiştir. Zira Yûsuf (as), Allah Resûlü'nden (sav) asırlar önce yaşamıştır. Yaşadığı çağ, şartlar ve imkânlar Allah Resûlü'nden tamamen farklıdır. Allah (cc), Yûsuf'un (as) kıssasını vahiy kılarak Nebi'sine yol göstermiştir. Ayrıca henüz Surenin başında, "Bu apaçık/açıklayıcı Kitab'ın ayetleridir."[6] buyurarak başı sonu belli bir kitabın varlığını ve o kitaptan peyderpey ayetler indirildiğini haber vermiştir. Yani vahiy, yaşanan hadiselerin hemen ardından şekillenerek inmemektedir. İnecek vahiy bellidir; Levh-i Mahfuz'da yazılıdır. Yüce Allah onu parça parça indirmektedir:

5. Ayrıca bk. Tefhîmu'l Kur'ân, 2/434-435, Yûsuf Suresi Girişi
6. bk. 12/Yûsuf, 1

"Bilakis o, şerefli bir Kur'ân'dır. Levh-i Mahfuz'dadır."[7] [8]

• Sure, "Bir kişiden ne çıkar?" sorusuna cevaptır.[9] Bir insanın tarihin ve medeniyetin seyrini nasıl değiştireceğini, Yûsuf (as) üzerinden gösterir. Aslında vahiy bu meseleyi tekrar tekrar müminlerin gündemine sokar. Kehf Suresi'nde Hızır (as) ile Mûsâ (as) kıssası, Yâsîn Suresi'nde "şehrin bir ucundan koşarak gelen" ve nebilerin davetine destek olan adam, âhir zamanda Deccâl'in gerçek yüzünü açığa çıkaran genç muvahhid…[10] bir kişinin çok önemli işler yapabileceğini gösterir. Kur'ân'ın farklı vesilelerle bu konuya yaptığı vurgu, bir kişiden neler çıkabileceğini göstermek içindir.

• Sure, ahlakın gücünü müminlere öğretir. Yûsuf (as) kuyuda, köleyken, sarayda, zindanda ve iktidara geldiğinde ahlaki üstünlüğünü yitirmemiş, hiçbir şartta ona zulmedenlere benzememiştir. Bu da tek başına ahlaki üstünlüğün ne kadar etkili bir silah olduğunu, şeytani tuzakları boşa çıkardığını ve insanın maddi ve manevi değerini yücelttiğini gösterir.[11] Yûsuf (as) ahlaki üstünlükle şehvet, zindan ve iktidar fitnesinin üstesinden gelmiş; dünyanın en etkili imparatorluklarından birini dönüştürmüştür. Surenin bu mesajı anlaşılmadığı için nice insan/toplum, zorluklar karşısında ahlaki üstünlüğünü koruyamamış, kendisine zulmeden zalimine benzeyerek imtihanı kaybetmiştir.

7. 85/Burûc, 21-22

8. Tarihselcilik düşüncesinin eleştirisi için bk. Tevhid Dergisi, S 81, s. 5. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

9. bk. Hayat Kitabı Kur'ân, s. 406

10. Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Deccâl gelecektir. Onun Medine'nin içine girmesi haram kılınmıştır. Ancak Medine etrafındaki bazı çorak hâldeki araziye inecektir. O gün Medine halkının en hayırlı bir siması yahut insanların en hayırlılarından birisi, Deccâl'e karşı çıkar ve 'Ben şehadet ederim ki muhakkak sen Allah Resûlü'nün bize haber verdiği Deccâl'sin.' der.
Bunun üzerine Deccâl orada bulunanlara, 'Şimdi ben bu adamı öldürüp sonra diriltirsem benim (ilahlık) iddiamda şüphe eder misiniz?' diye sorar.
Onlar da, 'Hayır, şüphe etmeyiz.' derler.
Deccâl hemen o adamı öldürür, sonra diriltir.
O adam, 'Vallahi, senin Deccâl olduğun hakkındaki şimdiki kanaatim, bundan öncekinden daha kuvvetlidir.' der.
Bunun üzerine Deccâl bu adamı tekrar öldürmek ister, fakat bir daha ona musallat olamaz." (Buhari, 7132; Müslim, 2938)

11. bk. Tefhîmu'l Kur'ân, 2/436, Yûsuf Suresi girişi

• Sure, her insanın, baktığı yerden dünyayı okuduğunu gösterir. Şöyle ki; Surenin öznesi Yûsuf'tur (as). Ya'kûb (as) Yûsuf'a (as) nübüvvet gözlüğüyle baktığından Yûsuf'ta bir nebi görmüştür.[12] Kardeşleri, Yûsuf'a kıskançlık nazarıyla bakınca onu babalarının sevgisini çalan kötü bir varlık olarak görmüştür.[13] Yûsuf'u kuyuda bulan kervancılar onu (as) satılacak bir mal olarak görmüştür.[14] Aziz, onu evlat edinilecek veya faydalanılacak bir insan olarak görmüştür.[15] Aziz'in karısı onu şehvetini tatmin edeceği yakışıklı bir genç olarak görmüştür.[16] Zindan arkadaşları onu muhsin bir insan olarak görmüştür.[17] Kral onu has bir adam, sağ kol olup yardımcılık yapabilecek güvenilir bir insan olarak görmüştür.[18] Tek bir insanda bu kadar farklı özellikler görmek Yûsuf (as) ile ilgili değil, ona bakanlarla ilgilidir. Sure bize şunu öğretir: Baktığımız yerde gördüğümüz şey, bizim iç dünyamızla alakalı olabilir. Bazen muhatabamızdan ziyade kendimizi ıslah etmemiz gerekebilir.

• Surenin öğrettiği bir diğer husus şudur: Din, güzel ahlakın kaynaklarından biridir. Dindar insanların güzel ahlak sahibi olmasını ister. Ne ki, İslam'a intisap eden her kişi ahlaklı olmaz. Din, güzel ahlakı gösterir. Ahlaklı olmak ise insanın irade ve çabasıyla olur. Bunun en açık örneği Yûsuf'un (as) kardeşleridir. Onlar peygamber terbiyesinde yetişmiştir. Ancak saraydaki şirk ehlinin ahlakını sergilemiş, kendilerini onların seviyesine düşürmüşlerdir. Onlar da Yûsuf'a tuzak kurmuş, saraydaki kadınlar da. Onlar da suçsuz olduğu hâlde Yûsuf'u cezalandırmış, saraydaki bürokratlar da. Onlar da Yûsuf'u kuyuya atmış, saraydaki yargı da. Onlar da Yûsuf'a iftira etmiş, saraydaki kadınlar da… Buna mukabil saraydaki bir adam adil şahitlikte bulunmuş; sarayın şarapçısı, Yûsuf'u (as) Kralın yanında anmış; akabinde Kral, Yûsuf'a (as) adil davranmış ve onu iktidar ortağı yapmıştır. Demek ki ahlak evrenseldir. Zulüm sarayında ve müşrik bir insan ahlaklı olabilirken, nübüvvet ocağında bir insan ahlaksız olabilmektedir. Din, insanı ahlaklı

12. bk. 12/Yûsuf, 6
13. bk. 12/Yûsuf, 8
14. bk. 12/Yûsuf, 19-20
15. bk. 12/Yûsuf, 21
16. bk. 12/Yûsuf, 23
17. bk. 12/Yûsuf, 37
18. bk. 12/Yûsuf, 54

yapmaz. İnsan ahlaklıysa din onun kalitesini arttırır, ahlakına daha sağlam temeller kazandırır. Yoksa mücerred olarak bir dine intisap etmekle insan ahlak kazanmaz. Ahlak için o dini ve öğretilerini içselleştirmek gerekir.

İnsanlık tarihinin en ahlaksız topluluğu Yahudilerdir. Kendi kitapları dahi Yüce Allah'ın onları lanetleme örnekleriyle doludur. Şayet bir dine intisap etmek insanı/toplumu ahlaklı kılsaydı Yahudiler en ahlaklı toplum olurdu! Surenin işaret ettiği bu gerçeklik, İslam dünyasının içinde bulunduğu içler acısı durumu da izah etmektedir. Diktatörlük, zulüm, rüşvet, adam kayırma, ahlaki fesat… bir dine intisap edip o dini içselleştirmemekle ilgilidir. Dinin inanç ve ahlak ilkeleri içselleştirilmezse din, kişinin kötü amellerini meşrulaştıran bir meşrulaştırıcı görevi görür. Şeytan, insanı din/Allah (cc) ile aldatır.

• Yûsuf Suresi'nde üç ayrı dönem, üç ayrı kamîs/gömlek/elbise üzerinden anlatılmıştır. İlki, üzerine kan sürülmüş gömlektir.[19] İkincisi, şehvetin arkadan yırttığı, parçalanmış gömlektir.[20] Üçüncüsü, Ya'kûb'un (as) gözlerini açan, Yûsuf kokan gömlektir.[21] Kıssanın üç aşamasının üç ayrı gömlek üzerinden anlatılması daha ilk dönemden başlamak üzere müfessirlerin dikkatini çekmiş, bu üç gömlekte ayetler/işaretler olduğunu söylemişlerdir.[22] Günümüze kadar da üç gömleğin ne ifade ettiğine dair birçok çalışma kaleme alınmıştır.[23]

Bir Kur'ân okuyucusu olarak bu çalışmalardan istifade ettiğimi, fakat ikna olmadığımı söylemek zorundayım. Şahsi tedebbürümün neticesinde şu sonuca ulaştım: Yûsuf'un üç gömleğinin, Kur'ân ve Sünnet bütünlüğü içerisinde anlaşılması gerekir. Ayrıca, üç gömlek sembolünün söyledikleri henüz tükenmemiştir; bize söyledikleri olduğu gibi gelecekte de söyleyecekleri olacaktır. Bu üç sembolün tevili, zamanı gelince daha iyi anlaşılacaktır.

19. bk. 12/Yûsuf, 18
20. bk. 12/Yûsuf, 25-28
21. bk. 12/Yûsuf, 93
22. bk. Tefsîru't Taberî, 15/582, Yûsuf Suresi, 18. ayetin tefsiri, Şa'bî'den naklen
23. Kaynakçada işaret edilen tefsir kitaplarına ek olarak bk. Eseru'l Karâin fî Tasvîr Delâlâti'l Kamîs fî Sûreti Yûsuf, Prof. Dr. Seyyid Ahmed Ahmed Mûsâ; El-Kamîs fî Sûreti Yûsuf, Prof. Dr. Halîl İsmâîl İlyâs; Yusuf Suresi Bağlamında Üç Gömlekli Hayat Sürecinden Bazı Ayrıntılar, Dr. Ahmet Gündüz; Yusuf'un Üç Gömleği, Abdullah Yıldız

Hakka (veya hakkın bir kısmına) muvaffak olmayı umarak derim ki; Kur'ân ve Sünnette elbise/gömlek şu anlamlara gelir:

– İnen ilk surelerde Yüce Allah, Resûl'üne (sav) "Elbiseni temiz tut!"[24] diye emreder. İlk dönem müfessirlerinin çoğu elbiseyi dinin, kalbin, ahlakın temizliği olarak yorumlar.[25]

– Daha sonra Yüce Allah takva elbisesini kavramlaştırır. "Asıl hayırlı olan takva elbisesidir."[26] Anlarız ki takva, bir elbise gibi insanı sarıp sarmalar; elbisenin insanın avretini örttüğü, ona süs olduğu, onu sıcak ve soğuktan koruduğu gibi[27] takva da insanın kusurlarını örter, insanı süsler, masiyetin (manevi) sıcak ve soğuğundan korur…

24. 74/Muddessir, 4

25. "'Elbiselerini temizle.' ayetinin ne manaya geldiğinde sekiz görüş vardır:
Birincisi: Onu günah ve gaddarlık üzerine giyme, Gaylan bin Seleme Es-Sekafi, şöyle demiştir:
'Allah'a şükür, ben günahkâr elbisesini giymedim,
Gaddarlık peçesine de bürünmedim.'
Bu manayı İkrime, İbn Abbas'tan rivayet etmiştir.
İkincisi: Elbiselerin temiz olmayan kazançtan olmasın. Yine bu da İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir.
Üçüncüsü: Nefsini günahtan temizle, bunu da Mücahit ile Katade, demişlerdir. Antere'nin şu sözü de buna şahitlik eder.
'Sert mızrağı elbiselerine (canına) sapladım,
Soylular da kargıdan korunmuş değildir.'
Beyitte geçen siyab, nefis manasındadır. Bu da İbn Kuteybe'nin görüşüdür. Mana şöyledir, demiştir: Nefsini günahlardan arındır. Bedene kinayeyle elbise denilmiştir; çünkü bedeni örter. Leyla el-Ahyeliyye de develerden bahsederek şöyle demiştir:
'Hafif elbiseleri (canlarını) onların üzerine attılar,
Onlar ürkek deve kuşuna benzer.'
Yani develere bindiler, kendilerini üzerine attılar. Araplar iffet için, 'etek' derler; çünkü iffetli kimse elbise giymiş gibidir.
Dördüncüsü: Amelini düzelt. Bunu da Dahhak demiştir.
Beşincisi: Ahlakını güzelleştir. Bunu da Hasen ile el-Kurazi demişlerdir.
Altıncısı: Elbiselerini temizle, onları kısalt ve kıyafetini topla. Bunu da Tavus demiştir.
Yedincisi: Kalbini temizle. Bunu da Said bin Cübeyr demiştir. İmruulkays'in şu sözü de buna şahitlik eder:
'Ey kadın, eğer bir huyum seni üzerse,
Elbiseni elbisemden çek, o zaman sıyrılır çıkarsın.
Yani kalbini kalbimden çek, demek istemiştir.
Sekizincisi: Elbiselerini su ile temizle. Bunu da İbn Sirin ile İbn Zeyd demişlerdir." (Zâdu'l Mesîr, 6/318-319, Muddessir Suresi, 4. ayetin tefsiri)

26. bk. 7/A'râf, 26

27. bk. 16/Nahl, 81

– Kadının erkek, erkeğin de kadın için bir örtü /elbise olduğunu söyler. "Onlar sizin için bir örtü, siz de onlar için bir örtüsünüz."[28] Kadın ve erkeğin birbirleri için örtü/elbise olmasını en güzel şu ayet açıklar:

"Kendilerinde sükûnet bulup (huzura kavuşasınız diye) sizin için nefislerinizden eşler yaratması, aranızda sevgi ve merhamet kılması da O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir topluluk için ayetler vardır."[29]

Kadın, erkek için; erkek de kadın için bir sükûnet, sevgi ve merhamet kaynağıdır. Her ikisi de bu üç konuda bir diğerini tamamlar. Buna göre kadın ve erkeğin elbise oluşu, bir ötekini örtmeleri ve insanı sükûnete kavuşturan sevgi ve merhameti sağlamalarıdır.

– Yüce Allah bazı toplumlara açlık ve korku libasını/elbisesini giydirdiğini haber verir:

"Allah bir beldeyi örnek verdi. Onlar güven ve huzur içinde (yaşar), rızıkları kendilerine her taraftan bolca gelirdi… Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler. Yaptıkları (nankörlüğe) karşılık Allah onlara açlık ve korku elbisesini (giydirip iliklerine kadar hissedecekleri şekilde açlığı ve korkuyu) tattırdı."[30]

Buna göre elbise; bir toplumu bürüyen hâl, onları çepeçevre kuşatan şartlardır.

– Misal/Rüya âleminde elbise dindir. Allah Resûlü (sav) Ömer'le (ra) ilgili gördüğü bir rüyada elbiseyi din olarak tabir etmiştir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Uyuduğum esnada halkın bana arz olunduğunu gördüm. Üzerlerinde gömlekler vardı. Bu gömleklerin kimi göğüslere varıyor, kimi daha kısaydı. Ömer ibni Hattâb da bana arz olundu. Üstünde uzunluğundan yerlere sürülen bir gömlek vardı.'

'Ey Allah'ın Resûlü! Bunun tevili (tabiri) nedir?' diye sordular.

28. bk. 2/Bakara, 187
29. 30/Rûm, 21
30. 16/Nahl, 112

'Dindir.' cevabını verdi."[31]

Buna göre elbisenin rüya/misal alanında anlamı bireyin/toplumun dindarlığıdır.

Bu açıklamalardan sonra şöyle söyleyebiliriz: Elbise; bireyin veya toplumun tercih ettiği din, ahlak anlayışı, siyaset ve dünya görüşüdür. Toplumların elbise (inanç ve düşünce) tercihi, onların akıbetini belirler. Şayet toplum hırs, kıskançlık, rekabet elbisesini tercih ederse nihayette gömleğe kan sürülecek, kardeş kardeşi katledecektir. Ya'kûb'un ailesini dağıtan illet, toplumu dağıtacak, ailede dirlik düzen kalmayacaktır… Şayet toplum şehvet/zevk gömleğini giyinirse, toplumu bir arada tutan gömlek yırtılacak, kimsenin huzuru kalmayacaktır. Zevk toplumunda herkes iftiraya uğrayabilir, evinin yatak odasında dahi insanlar güvende hissetmez. Şayet toplum nübüvvet elbisesini tercih ederse; küsen kardeşler barışır, dağılan aileler bir araya gelir, iftiraya uğrayanlar aklanır, iyilik ve adalet iktidar olur. Herkes şehre emniyet içinde girer, sosyal ve ekonomik krizler suhuletle çözülür.

Yûsuf'un üzerinde üç ayrı gömlek vardır. İlkine hırs ve kıskançlıkla uzananlar ona kan bulaştırmıştır. İkincisine şehvetle uzananlar onu yırtmış ve sahibini zindana atmıştır. Üçüncüsüne inanarak ve teslimiyetle uzananlar onunla kör gözlerini açmış, acılarını sonlandırmış, bir araya gelmiş ve huzura kavuşmuşlardır. Nübüvvet gömleği vahiy olarak aramızda, ilk günkü tazeliğiyle içimizdedir. Bizler birey veya toplum olarak o gömleğe/vahye nasıl muamele edersek gömlek ona göre şekil alacaktır. Nübüvveti/Vahyi bireysel veya grupsal hırs ve ihtiraslarımıza alet edersek mirasımıza kan bulaştıracağız, ayet okuyarak birbirimizin kanını dökeceğiz. Vahyi arzularımıza alet edersek dini parçalayacak, akabinde biz de parçalanacağız. Onu alıp yüzümüze sürer, başımızın gözümüzün üstünde tutarsak eğer vahiy de basiretimizi açacak ve bizi bir araya getirecektir.

Gömlekle ilgili bir diğer mesele de her şeyin Yüce Allah'ın kontrolünde ve yerli yerinde olduğudur. Şöyle ki: Birinci gömleğin yırtık olmayışı, Yûsuf'un hayatta olduğuna işaret etmiştir. Zira Ya'kûb (as), "Ne anlayışlı/becerikli

31. Buhari, 23; Müslim, 2390

kurtmuş bu! Oğlumu yemiş ama gömleğini parçalamamış."[32] diyerek çocuklarının yalanına inanmadığını belli etmiştir. İkinci gömleğin arkadan yırtık oluşu da Yûsuf'un (as) masum olduğunu ispatlamıştır. Şayet birincisi yırtık, ikincisi sağlam olsaydı her şey ters yüz olurdu…[33] Lakin her şey Allah'ın (cc) kontrolündedir, her şey yerli yerindedir ve her şey bir ölçüyle/kaderle yaratılmıştır. Zaten Sure baştan sona kadere, yani Allah'ın ilim ve hikmet sıfatına imanı pekiştirmektedir.

• Yûsuf Suresi'nde dört kulluk kavramı ete kemiğe bürünmüş, Yûsuf'un şahsında hayat bulmuştur: İhsan, takva, sabır ve Allah'a yöneliş (dua, istiâze ve i'tisâm)… Kitap ve Sünnetin ısrarla gündemimizde tuttuğu bu dört kavram, Yûsuf Suresi'ni şekillendiren Kur'âni kavramlardandır. Bu dört kavramın tarifi, özellikleri, faydaları… gibi teorik bilgilere sahip bir Müslim, Yûsuf Suresi üzerinden pratik yapabilir:

"Gençliğinin zirvesine ulaşınca ona hüküm ve ilim verdik. Biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız."[34]

"İşte böylece Yusuf'a, yeryüzünde temkin/imkân/iktidar verdik. Orada dilediği yerde konaklar/dilediği gibi hareket ederdi. Rahmetimizden dilediğimiz kişiye veririz. Ve muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmeyiz."[35]

" 'Şüphesiz sen, (evet,) gerçekten sen Yusuf'sun öyle mi?' demişlerdi. Demişti ki: 'Ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize iyilikte bulundu. Hiç şüphesiz, kim sakınıp korkar ve sabrederse Allah muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmez.' "[36]

"(Bu tehditler üzerine Yusuf) demişti ki: 'Rabbim! Zindan, bunların beni davet ettiği şeyden bana daha sevimlidir. Tuzaklarını benden defedip uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve cahillerden olurum.' "[37]

32. Tefsîru't Taberî, 15/580, Yûsuf Suresi, 18. ayetin tefsiri
33. bk. El-Kamîs fî Sûreti Yûsuf, s. 6
34. 12/Yûsuf, 22
35. 12/Yûsuf, 56
36. 12/Yûsuf, 90
37. 12/Yûsuf, 33

• Yûsuf Suresi hayatın ta kendisidir; inişli çıkışlı, engebeli hayat yolunu anlatır. Yûsuf'un (as) kuyu hayatı, sonra görece rahata kavuşması, ardından kadının tasallutu, sonra iftiraya uğraması, sonra aklanması, sonra aklanmasına rağmen zindana atılması, sonra iktidara gelişi… Hayat tam da budur. Rahmetin içinde zahmet, zahmetin içinde rahmet vardır. Hayatın kendisi inişler ve çıkışlardan ibarettir. Yüce Allah'ın insan hayatına dair bu ilkesini anlamayan kişi, imtihanlarda savrulacaktır. Nimetin geçici olduğunu unutup nimetle azgınlaşacak, musibetin geçici olduğunu unutup musibetle yıkılacaktır.

• Yûsuf Suresi bir rüya suresidir. Yüce Allah bu surede, her insanın gördüğü rüya meselesini, rüyaların İlahi boyutunu ve rüya tabirinin asıllarını öğretmiştir. Rüyalara yapılan yoğunluklu vurgu, Yûsuf Suresi'ni Kur'ân'ın diğer surelerinden ayırmaktadır.

1

الٓرۚ تِلۡكَ اٰيَاتُ الۡكِتَابِ الۡمُبِيۡنِۚ (١)

(1) "Elif, Lâm, Râ. Bu, apaçık/açıklayıcı Kitab'ın ayetleridir."

Huruf-u Mukatta'a

Yûsuf Suresi, mukatta'a harfleriyle başlayan surelerden biridir. Mukatta'a harflerine dair şunu söyleyebiliriz:

Huruf-u Mukatta'a, kesilmiş/parçalanmış/hecelenmiş harfler demektir. Elif, Lâm, Mîm; Elif, Lâm, Mîm, Ra; Kâf; Tâ, Sîn, Mîm… gibi harflerle başlayan sureler, Huruf-u Mukatta'a ile başlayan surelerdir.

Aşağıda, Huruf-u Mukatta'a ile başlayan surelerin tablosu verilmiştir.[1]

1. Tablo için bk. TDV İslam Ansiklopedisi, 18/407

Huruf-u Mukatta'anın Alfabetik Listesi					
1. Elif lâm mîm	الٓمٓ	2/Bakara	16. Hâ mîm	حٰمٓ	43/Zuhruf
2. Elif lâm mîm	الٓمٓ	3/Âl-i İmrân	17. Hâ mîm	حٰمٓ	44/Duhân
3. Elif lâm mîm	الٓمٓ	29/Ankebût	18. Hâ mîm	حٰمٓ	45/Câsiye
4. Elif lâm mîm	الٓمٓ	30/Rûm	19. Hâ mîm	حٰمٓ	46/Ahkāf
5. Elif lâm mîm	الٓمٓ	31/Lokmân	20. Hâ mîm ayn sîn kāf	حٰمٓ عٓسٓقٓ	42/Şûrâ
6. Elif lâm mîm	الٓمٓ	32/Secde	21. Kāf	قٓ	50/Kāf
7. Elif lâm mîm râ	الٓمٓرٰ	13/Ra'd	22. Kâf hâ yâ ayn sâd	كٓهٰيٰعٓصٓ	19/Meryem
8. Elif lâm mîm sâd	الٓمٓصٓ	7/A'râf	23. Nûn	نٓ	68/Kalem
9. Elif lâm râ	الٓرٰ	10/Yûnus	24. Sâd	صٓ	38/Sâd
10. Elif lâm râ	الٓرٰ	11/Hûd	25. Tâ hâ	طٰهٰ	20/Tâhâ
11. Elif lâm râ	الٓرٰ	12/Yûsuf	26. Tâ sîn	طٰسٓ	27/Neml
12. Elif lâm râ	الٓرٰ	14/İbrâhîm	27. Tâ sîn mîm	طٰسٓمٓ	26/Şuarâ
13. Elif lâm râ	الٓرٰ	15/Hicr	28. Tâ sîn mîm	طٰسٓمٓ	28/Kasas
14. Hâ mîm	حٰمٓ	40/Mü'min	29. Yâ sîn	يٰسٓ	36/Yâsîn
15. Hâ mîm	حٰمٓ	41/Fussilet			

Surelerin başlangıcında yer alan Huruf-u Mukatta'ayı anlamak için üç temel noktanın anlaşılması gerekir:

Huruf-u Mukatta'a Kur'ân'ın Ayetlerindendir

Bazen surelerin başında müstakil bir ayettir; A'râf Suresi'nde olduğu gibi. Bazen ilk ayetin parçası müstakil bir kelimedir; Yûnus, Hûd, Yûsuf… İbrâhîm Surelerinde olduğu gibi. Bazen iki farklı ayettir; Şûrâ Suresi'nin başında yer alan "Hâ, Mîm" ve "Ayn, Sîn, Kâf" ayetleri gibi…

Huruf-u Mukatta'anın Kur'ân'dan bir ayet olması şu anlama gelir: Yüce Allah'ın Kur'ân'a karşı, ümmete yüklediği tüm sorumluluklar bu harfler için de geçerlidir. Onları okumak, iman etmek, Mushaflarda ve sinelerde hıfzetmek/korumak, anlamları üzerinde tedebbür etmek, şayet anlayamıyorsak "Ona iman ettik. Hepsi Rabbimizin katındandır."[2] demek durumundayız.

Huruf-u Mukatta'anın Anlamı

Huruf-u Mukatta'anın anlamına dair Kur'ân ve Sünnette açıklayıcı bir nas yoktur. Huruf-u Mukatta'a ile ilgili tek nas, her harfi okumanın on ecir olduğunu haber veren hadistir.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim Kur'ân'dan bir harf okursa kendisine bir ecir yazılacaktır. Her ecre de on misliyle karşılık verilecektir. Elif, lâm, mîm bir harftir, demiyorum. Bilakis elif bir harf, lâm bir harf, mîm de bir harftir."[3]

Huruf-u Mukatta'a, Kur'ân'dan bir ayettir ve Kur'ân'da yer alan bir ayetin tefsirini yapmanın dört yolu vardır:[4]

- Kur'ân'ı Kur'ân ile tefsir etmek

Yüce Allah'ın bildirdiği üzere Kur'ân ayetleri birbirini tefsir eder; bir yerde muhkem kılınan bir ayet, bir başka yerde detaylandırılır:

"Elif, Lâm, Râ. (Bu,) ayetleri sağlamlaştırılıp (muhkem kılınmış) sonra da (hüküm ve hikmet sahibi) Hakîm ve (her şeyden haberdar) Habîr (olan Allah) tarafından detaylı olarak açıklanmış bir Kitap'tır. (Ayetlerin Allah tarafından muhkem kılınıp, sonra detaylı bir şekilde açıklanmasının nedeni) Allah'tan başkasına ibadet etmemenizdir. Şüphesiz ki ben, size O'ndan bir uyarıcı ve müjdeciyim."[5]

2. bk. 3/Âl-i İmrân, 7
3. Tirmizi, 2910
4. bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 1/22-25, Mukaddime
5. 11/Hûd, 1-2

- Kur'ân'ı Sünnetle tefsir etmek

Allah Resûlü (sav), Kur'ân'ın hem mubelliği/tebliğcisi hem de mubeyyinidir/açıklayıcısıdır:

"(Peygamberleri) apaçık deliller ve Kitaplarla (yolladık). Sana da bu zikri/Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara indirileni onlara açıklayasın. Umulur ki düşünürler."[6]

Onun (sav) söz ve yaşamı, bir bütün olarak Kur'ân'ın tefsiri ve Kur'ân'ı nasıl anlamamız gerektiğinin ölçüsüdür. Allah (cc) onu (sav), bu ümmete bir bütün olarak örnek göstermiş, Allah sevgisinin Resûl'e ittibayla mümkün olduğunu haber vermiştir:

"Andolsun ki sizin için, Allah'ı ve Ahiret Günü'nü uman ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah Resûlü'nde güzel bir örneklik vardır."[7]

"De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir.' "[8]

- Kur'ân'ı sahabe tefsiriyle tefsir etmek

"Muhacir ve Ensar'dan öncüler, ilkler ve onlara ihsan üzere tabi olanlar (var ya)! Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlar için altından ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. En büyük kurtuluş budur işte."[9]

Yüce Allah, sahabeden ve **onlara tabi olanlardan** razı olduğunu haber vermiştir. Hiç şüphesiz bu, onların dini doğru anlamaları ve doğru yaşamalarıyla ilgili bir durumdur. Ayrıca onlar Kur'ân'ı, ayet ayet Allah Resûlü'nden (sav) talim etmiş, ayetlerdeki ilim ve ameli bizzat Allah Resûlü'nden öğrenmişlerdir.

Ebû Abdurrahman Es-Sulemî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin sahabilerinden bize Kur'ân okutanların bildirdiklerine göre onlar

6. 16/Nahl, 44
7. 33/Ahzâb, 21
8. 3/Âl-i İmrân, 31
9. 9/Tevbe, 100

Allah Resûlü'nden (sav) on ayet öğrendikleri zaman, ilmî ve amelî muhtevalarını öğrenmedikçe diğer on ayete geçmezlermiş.

Ve şöyle demişlerdi: 'Böylelikle biz hem ilmi hem ameli öğrendik.' "[10]

- Kur'ân'ı Arap diliyle tefsir etmek

Kur'ân, Arapça bir kitaptır. Son İlahi mesaj bu dilin kuralları gözetilerek, apaçık Arapça bir dille indirilmiştir:

"Şüphesiz ki biz, akledip (anlayasınız) diye, onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."[11]

"Bu (Kitab'ın) diliyse apaçık bir Arapçadır."[12]

Kur'ân-ı Kerim'de Huruf-u Mukatta'aya dair bir açıklama yoktur. Allah Resûlü'nün de (sav) Huruf-u Mukatta'ayı açıklama sadedinde bir beyanı bulunmamaktadır. Sahabe yirmi üç yıl boyunca, yüzlerce/binlerce kez bu ayetleri okumalarına rağmen Allah Resûlü'ne harflerin manasını sormamışlardır. **Sonradan gelenlerin bu harfleri anlamaya dönük çabası iman ve salih amele yönelik bir çaba değil, ilim ve kültüre yönelik bir çabadır.** Zira harflerin anlamı iman ve salih amele katkıda bulunsaydı, sahabe bu bilginin peşine düşer; dahası, Allah Resûlü ümmetin faydasına olan bu bilgiyi mutlaka açıklardı. Sahabede harflerin manasına yönelik ilgi olmamasının yanında, sahabe büyüklerinin çoğunluğu, harflerin manasını yalnızca Allah'ın bilebileceğini söylemiştir.

Kurtubî (rh) şöyle der: "Âmir Eş-Şâbi, Süfyan Es-Sevri ve bir grup muhaddis şöyle demiştir: Bunlar Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'de sakladığı birer sırdır. Yüce Allah'ın, her bir kitabında böyle bir sırrı vardır. Bunlar, Yüce Allah'ın bilgisini yalnızca kendisine sakladığı müteşabih buyruklar arasında yer alır. Bunlar hakkında bir şey söylemek gerekmez. Biz bunlara iman eder ve Allah'tan geldikleri gibi okuruz.

Bu görüş ayrıca Ebu Bekir Es-Sıddık ile Ali ibni Ebi Talib'den de (Allah ikisinden de razı olsun) rivâyet edilmiştir. Ebu'l-Leys Es-Semerkandî; Ömer,

10. Ahmed, 23482; Tefsîru't Taberî, 1/80, 82 No.lu rivayet
11. 12/Yûsuf, 2
12. bk. 16/Nahl, 103

Osman ve İbni Mes'ûd'dan (r.anhum) şöyle dediklerini kaydetmektedir: Mukatta'a Harfleri, ilimleri gizlenmiş buyruklardandır. Onlar tefsir edilmezler.

Ebu Hatim de der ki: Biz Mukatta'a harflerini Kur'ân-ı Kerim'de yalnızca sûrelerin baş taraflarında görebiliyoruz. Bunlarla Yüce Allah'ın neyi anlatmak istediğini de bilemiyoruz.

Derim ki: Ebu Bekr El-Enbârî'nin zikrettiği şu rivâyetler de bu kabîldendir: '...Yüce Allah bu Kur'ân-ı Kerim'i indirdi ve ondan istediği şeylerin bilgisini yalnızca kendisine sakladı. Sizi de dilediğine muttali kıldı, dilediğinin sırrını bildirdi. Kendisi için sakladığı bilgilere herhangi bir şekilde nail olamazsınız. O bakımdan onlara dair soru sormayınız. Sizi muttali kıldığı şeylere gelince, işte hakkında soru soracağınız ve kendisine dair size haber verilecek olan bilgi budur. Bununla birlikte siz Kur'ân'ın tümünü öğrenemezsiniz ve bütün öğrendiklerinizle de amel edemezsiniz. İşte bu, Kur'ân-ı Kerim'de yer alan birtakım harflerin anlamlarının Yüce Allah'tan bir deneme ve bir imtihan olmak üzere bütün âlemden gizli tutulduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bunlara iman eden bir kimseye ecir verilir, mutlu olur. Bunları inkâr eden ve şüpheyle karşılayan da günah kazanır ve haktan uzaklaşır.'

Abdullah ibni Mesûd'dan (ra) rivâyetle denildi ki: 'Hiçbir mümin gayba imandan daha faziletli bir imana sahip olmaz.' Bundan sonra da: 'O (takva sahipleri), gayba iman eder...'[13] buyruğunu okudu."[14]

Arap lugatında ise bu harflerin bu terkiple bir manaya delalet ettiğine dair herhangi bir örnek yoktur.[15] Bazı ilim adamları Arap lugatında var olan kı-

13. 2/Bakara, 3

14. Tefsîru'l Kurtubî, 1/395-396, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri

15. Mevdûdî (rh) sahabenin Huruf-u Mukatta'ayı sormamasını şöyle izah eder:
"Elif-Lam-Mim gibi Kur'ân'da bazı surelerin başında yer alan Huruf-u Mukatta'a, Kur'ân'ın nazil olduğu dönemde Arap edebiyatında yaygın bir kullanıma sahipti. Şairler ve belagat ehli bunları kullanırdı. Hatta bunun örneklerine İslam öncesi şiir ve nesrinde rastlanmaktadır. O dönemde, herkes, bu harflerin anlam ve önemini kavradığı için, bunların Kur'ân'da kullanılmasına karşı çıkan veya sorular yönelten olmadı. Çünkü bu tür kullanım onlara yabancı değildi. Hatta hiçbir saldırı fırsatını kaçırmayan İslam ve Kur'ân düşmanları bile bu harflerin kullanımına karşı çıkmadılar. Fakat zamanla, bu harfler kullanılmamaya başlandığından, tefsirciler bunların anlam ve önemini tayin etmede güçlüğe düştüler. Bununla birlikte, sıradan okuyucunun bunların anlamı konusunda kafa yormasına gerek yoktur. Çünkü Kur'ân'ın hidayeti (yol göstermesi) söz konusu olduğunda, bunlar hiçbir şeyi değiştirmiş olamazlar." (Tefhîmu'l Kur'ân, 1/48, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri)

saltmalara dayanarak bu harflerin de bazı tabirlerin kısaltması olabileceğini söylemişlerdir.[16]

Evet, Arapçada kelimeye delalet eden kısaltmalar olduğu doğrudur. Ancak bir harfin bir kelimeye sembol olması için önce cümlede o kelimenin geçmesi, sonra harfin o kelimeye sembol olması gerekir. Arap şiirindeki tüm örnekler, öncesinde kısaltmaya delalet eden bir örneğin geçtiği veya halk arasında kullanıla kullanıla yaygınlaşmış kısaltmalardır. Huruf-u Mukatta'a ise sure başlarındadır; öncesinde kısaltmaya delalet eden bir kelime geçmemiştir. Ayrıca Araplar arasında Kur'ân'da zikredildiği şekliyle kısaltmalar bilinmemektedir.

Sonuç olarak; Huruf-u Mukatta'anın anlamına dair Kur'ân'da, Sünnette, sahabede ve Arap lugatında açık, kesin ve hüccet olacak bir delil yoktur.

Ancak bu açıklamaya dair delil zikretmemiştir. Sonrasında izah edileceği gibi Arap lugatında, öncesinde bir işaret geçmeyen kısaltma örneği yoktur.

16. "Ez-Zeccâc bu görüşü tercih ederek şöyle demiştir: Ben bu harflerden her birisinin bir mana ifade ettiği kanaatindeyim. Araplar harflerin bir kısmını teşkil ettiği kelimelerin yerini tutmak üzere hem şiirde hem de o manayı kastetmek üzere (tek başlarına) kullanmış bulunmaktadırlar. Şairin şu sözünde olduğu gibi:

فَقُلْتُ لَهَا قِفِي فَقَالَتْ قَافْ

'Ben ona 'dur' dedim o da 'kâf' dedi.

Burada şair: İşte durdum, dediğini kastetmektedir. Zuheyr de şöyle demiş

بِالْخَيْرِ خَيْرَاتٍ وَإِنْ شَرًّا فَا

وَلَا أُرِيدُ الشَّرَّ إِلَّا أَنْ تَا

'Hayra karşılık hayırlar, fakat şer olursa fâ

Bununla birlikte ben şer istemem ancak tâ.'

Şair burada 'fâ' ile; 'Eğer sen kötülük yaparsan ben de kötü karşılık veririm,' demek istemiştir, 'tâ' ile de; 'Sen kötülük istersen ben de kötülük yaparım,' demek istemiştir.

Bir diğer şair de şöyle demiştir:

نَادَوْهُمْ أَلَا الْجِمُوا أَلَا تَا

قَالُوا جَمِيعًا كُلُّهُمْ أَلَا فَا

'Onlara seslendiler yularları takın diye hiç tâ… mısınız? Hep birlikte haydi fâ… dediler.'

'Tâ' ile binmez misiniz, demek istemiş, 'fâ' ile de bininiz, demek istemiştir.

Hadis-i şerifte de Peygamber şöyle buyurmaktadır: 'Her kim bir Müslim'in öldürülmesine yarım kelime ile dahi yardımcı olursa…' Şakîk der ki: Yarım kelime ile yardımcı olması demek (öldür anlamına gelen) 'uktul' kelimesi yerine iki harflik 'uk' demektir. Nitekim Peygamber de (sav), 'Şa… . olarak kılıç kâfidir.' diye buyurmuştur. Bunun anlamı ise, 'şâfiyen' kelimesinin ilk iki harfi olup 'şifa veren' demektir." (Tefsîru'l Kurtubî, 1/397-398, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri)

Harflerin anlamına dair söylenen her söz, söyleyenin şahsi kanaatini yansıtır. Bu da delile dayanmadan mücerred reyle Kur'ân'ı tefsir etmek olacağından ilim ehlinin uzak durması gerekir.[17] Zira Kur'ân adına söylenen her söz, Allah adına söylenmiştir. Allah (cc) adına, O'ndan bir delil olmaksızın, "Anlamı şudur." demek tehlikelidir.[18]

17. bk. Fethu'l Kadîr, 1/34, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri

18. Bu harflerin ne anlama geldiğine dair farklı görüşler öne sürülmüştür. (Bunlardan bazıları için bk. El-Burhân fî Ulûmi'l Kur'ân, s. 166-174; El-İtkân fî Ulûmi'l Kur'ân, 2/22-25; Klasik ve Modern Tefsirlerde Huruf-u Mukatta'a Algısı, s. 29-70)

• Bu harfler birer kısaltmadır. Bu görüşte olanlar, harflerin neyin kısaltması olduğunda ihtilaf etmiştir:

"Kaffâl şöyle demiştir: Araplar bu harflerle, birçok şeyi adlandırmıştır. Meselâ, Hârise ibni Lâmit-Tâî'nin babasına 'Lâm' demişlerdir. Nehhasa, yani bakırcıya 'Sad', paraya 'Ayn', buluta, 'Ğayn' demişlerdir. Yine onlar, 'Kaf Dağı' demişler ve balığa 'Nûn' ismini vermişlerdir.

İkincisi: Bu harfler, Cenâb-ı Hakk'ın isimleridir. Ali'nin (ra), şöyle dediği rivayet edilir:

'يا كهيعص يا حم عسق'

'Ey Kâf Ha Ya Ayn Sad, ey Hâ Mîm Ayn Sîn Kâf!'

Üçüncüsü: Bu harfler, grup grup Cenâb-ı Allah'ın isimlerini gösterirler.

Sa'îd ibni Cübeyr, 'الر حم ن' hepsi, Cenâb-ı Allah'ın 'Rahmân' ismidir. Ne var ki, diğer Huruf-u Mukatta'ada bu terkib gibi bir terkib meydana getirmeye güç yetiremiyoruz.' demiştir.

Dördüncüsü: Bunlar Kur'ân'ın isimleridir. Bu görüş, Kelbî, Suddî ve Katâde'nin görüşüdür.

Beşincisi: Bunların her biri, Cenab-ı Allah'ın isimlerinden ve sıfatlarından birine delalet eder. İbni Abbâs (ra) 'الم' hakkında, 'Elif, Cenab-ı Allah'ın Ahad (bir), Evvel (ilk), Âhir, (son), Ezelî ve Ebedî olduğuna işarettir. 'Lâm', O'nun Latîf; 'Mîm' ise, Melik, Meâd ve Mennân olduğuna işarettir.' 'كهيعص' hakkında, 'Bu, Cenâb-ı Allah'ın kendine övgüsüdür. Buradaki 'Kâf' Cenâb-ı Allah'ın kâfî olduğuna; 'Hâ', O'nun Hâdî (hidayet edici); 'Ayn', âlim; 'Sâd' sâdık olduğuna delalet eder' demiştir.

Altıncısı: Bu harflerin bir kısmı Hakk Teâlâ'nın zâtî isimlerine, bir kısmı da sıfat isimlerine delalet eder.

İbni Abbâs, 'الم' hakkında, 'Bu, 'أَنَا اللهُ أَعْلَمُ' (Ben en iyi bilen Allah'ım)', 'المص' hakkında, 'Bu, 'أَنَا اللهُ أَفْصِلُ' (Ben ayıran, kesin hüküm veren Allah'ım)', 'الر' hakkında, 'Bu, 'أَنَا اللهُ أَرَى' (Ben, gören Allah'ım)' demektir.' demiştir. Bunu, Ebu Salih ve Sa'îd ibni Cübeyr, İbni Abbâs'tan (ra) rivayet etmiştir.

Yedincisi: Bu harflerden her biri, Cenâb-ı Allah'ın fiillerinin sıfatlarını gösterir: 'Elif', Allah'ın nimetlerini; 'Lâm' lûtfunu; 'mîm' de mecdini gösterir. Bunu Muhammed ibni Ka'b el-Kurezî söylemiştir. Er-Rebî' ibni Enes de, 'Harflerin her biri, Allah'ın nimetleri hakkındadır.' demiştir.

Sekizincisi: Bu harflerin bazısı Cenâb-ı Allah'ın isimlerine, bazısı da, varlıkların isimlerine delalet eder. Dahhâk: 'Elif, Allah'a (cc); lâm, Cibril 'e, mîm, Muhammed'e (sav) delalet eder. Yani, 'Yüce Allah, Cibril'in lisanı ile Kitab'ını, Muhammed'e (sav) indirmiştir.' demektir.' demiştir.

Dokuzuncusu: Bu harflerden her biri, Allah'ın fiillerinden bir tanesine delalet eder. Mesela buna göre, elifin manası 'أَلِفَ اللهُ مُحَمَّدًا فَبَعَثَهُ نَبِيًّا' Yüce Allah, Muhammed'i (sav) sevdi de onu peygamber olarak gönderdi; lâm'ın manası 'لَامَهُ الْجَاحِدُونَ' inkârcılar onu kınadılar; mîm'in manası 'مِيمَ الْكَافِرُونَ غِيظُوا وَكُبِتُوا بِظُهُورِ الْحَقِّ' kâfirlere gayz olundu ve onlar Hakk'ın ortaya çıkmasıyla zelil kılındılar, şeklindedir.

Bazı sofiler de, elifin manasının -انا- ben; lâmın manasının -لي- bana; mîmin manasının ise 'مِنِّي' benden olduğunu söylemişlerdir." (Tefsîru'r Râzî, 1/416-417, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri)

Bu görüş sahipleri Kur'ân, sünnet ve Arap dilinden hiçbir delil zikredememişlerdir. Arapların kısaltma yaptıklarına dair örneklerse -yukarıda geçtiği gibi- bir delil değildir. Zira verilen örnekler Araplar arasında bilinen kısaltmalardır. Huruf-u Mukatta'anın neyin kısaltması olduğuna dair bir bilgi yoktur. Tüm görüşler zandan ibarettir.

• Bazıları bu harflerin sure ismi olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bazı surelerin başında yer aldığı harflerle isimlendirildiği rivayetler de sabit olmuştur. "Yâsîn Suresi" ve "Elif, Lâm, Mîm Secde Suresi" gibi (bk. Buhari, 891). Ancak kalan surelerin neden böyle isimlendirilmediği açıklanmamıştır. Örneğin; Bakara, Âl-i İmrân ve A'râf Sureleri, Huruf-u Mukatta'a ile başlamasına rağmen, harflerle isimlenmemişlerdir.

• Bazıları bu harflerin Kur'ân'ın isimleri olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu görüşe dair bir delil zikretmemişlerdir.

• Bazıları bu harflerin rakamsal karşılığının olduğunu ve ebced/cifir hesabıyla gaybi bazı işaretlerin bu harflerden çıkarılabileceğini söylemişlerdir. Delil olarak şu kıssayı zikretmişlerdir:

"Ebû Yasir ibni Ahtab, Yahudilerle birlikte Resûlullah'a (sav) uğradı. O esnada Peygamber (sav) Bakara Suresi'nin başını, 'الٓمٓ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ' âyetlerini okuyordu. Sonra Yahudi din adamlarıyla oturmakta olan kardeşi Huyey ibni Ahtab'ın yanına gitti ve 'Biliyor musunuz, vallahi Muhammed kendine indirilen kitaptan 'الٓمٓ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فيهِ' âyetlerini okuyordu.' dedi.

Huyey, 'Sen bunları işittin mi?' dedi.

O, 'Evet.' deyince Huyey, yanındaki Yahudilerle birlikte Resûlullah'ın (sav) yanına gitti. Peygamber'e (sav), 'Sen, 'الٓمٓ ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فيهِ' sözlerini sana indirilmiş sözler olarak okuyorsun değil mi?' dediler. Peygamber (sav), 'Evet.' buyurdu.

'Bunları sana Cibril, Allah (cc) katından mı getirdi?' dediler.

'Evet.' buyurdu.

'Allah (cc) senden önce kimi peygamber olarak gönderdiyse mutlaka ona ne kadar hüküm süreceğini ve ümmetinin ömrünü haber verdi. Bunu tek söylemeyen sensin.' dediler.

Huyey, beraberindeki Yahudilere dönerek: 'Elif 1, lâm 30, mîm 40'tır. Toplamı 71 yıl eder. Şimdi siz hâkimiyeti ve ümmetinin ömrü yetmiş bir yıl olan bir peygamberin dinine mi gireceksiniz?' dedi. Sonra Peygamber'e (sav) dönerek, 'Sende bundan başka bir şey var mı?' diye sordu.

Peygamber (sav), 'Evet.' buyurdu.

'O nedir?' deyince Peygamber (sav), 'المص' ayetini okudu.

Huyey, 'Bu daha ağır ve daha uzunmuş. Elif 1, lâm 30, mîm 40, sâd ise 90'dır. Bunların toplamı 130 yıl eder. Ey Muhammed! Bunlardan başka bir şey var mı?' dedi.

Peygamber (sav), 'Evet.' buyurdu.

'Nedir o?' deyince, 'الر' ayetini okudu.

Huyey, 'Bu daha ağır ve daha uzun. Elif 1, lâm 30, râ da 200, bunlar 231 eder.' dedi. Sonra Peygamber'e (sav), 'Başka var mı?' diye sordu.

Peygamber (sav), 'Evet.' deyince, 'Nedir o?' dedi.

Resûlullah (sav) 'المر' ayetini okuyunca, 'Bu daha ağır ve daha uzun. Elif 1, lâm 30, mîm 40, râ 200 ve bunların toplamı 271 eder.' dedi. Sonra, 'Senin durumun kafamızı karıştırdı, ey Muhammed! Sana az mı çok mu verildi, bilemedik.' dedi. Sonra adamlarına 'Kalkın gidelim.' dedi ve gitti.

Sonra Ebû Yâsir, kardeşi Huyey ibni Ahtab ile beraberindeki din adamlarına, 'Nereden biliyorsunuz, belki de Muhammed'e bunların toplamı verilecek? 71, 131, 231 ve 271'in toplamı 704 sene

eder.' dedi. Onlar da, 'Onun durumu bize şüpheli göründü.' dediler.

'O'dur sana kitabı gönderen. Onun bir kısmı muhkem âyetlerdir ki onlar kitabın anasıdır. Diğeri ise müteşâbihlerdir.' (3/Âl-i İmrân, 7) âyetinin bu kimseler hakkında nazil olduğu söylenmiştir." (İbn-i Kesîr Tefsîri, 1/204-205, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri; Sîretu İbni Hişâm, 1/545-547)

Bu kıssa sened ve metin yönünden batıldır, delil olmaz.

– Sened yönünden batıldır; zira isnadında Kelbî vardır. Kelbî zayıf ravilerdendir. Yalancılık, rafizilik, küfür inancı izhar etmek gibi şeylerle itham edilmiştir. (bk. Tehzîbu't Tehzîb, 5/594-596, 6971 No.lu rivayet) Ayrıca bu rivayetin Kelbî gibi, "Bildiklerimi unutmuştum, Ehl-i Beyt'ten biri ağzıma tükürdü, tekrar hatırladım." (bk. age. 5/594-596, 6971 No.lu rivayet) diyen bir hurafeciden nakledilmesi de ilginçtir. Bir hurafeci, bir hurafe rivayet etmiştir.

– Ayrıca bu rivayeti Kelbî, Ebû Salih'ten nakletmiştir. Ebû Salih'ten Kelbî kanalıyla gelen rivayetler neredeyse ittifakla reddedilmiştir. Ayrıca Ebû Salih'in kendisi de tartışmalı bir ravidir. (bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 1/371-373)

– Bu rivayet Ebû Salih'in İbni Abbâs'tan rivayetidir. Tefsir âlimleri, İbni Abbâs'tan gelen en zayıf yolun bu olduğunu söylerler. (bk. age. 1/371-373)

– Metinde görüldüğü gibi bu bir Yahudi metodudur. Yaptıkları hesabın batıl olduğu, mezkûr rivayetten de anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi Yahudiler sihirle uğraşan, Kitap'tan yüz çevirdikleri için sihre meyletmekle cezalandırılan bir millettir:

"Allah katından, yanlarında olan Kitab'ı doğrulayan bir resûl kendilerine geldiğinde, kendilerine Kitap verilenlerden bir grup bilmiyorlarmış gibi Allah'ın Kitabı'nı sırtlarının gerisine attılar." (2/Bakara, 101)

Kitab'ı sırtlarının gerisine atarak ona karşı ilgisiz kalan Yahudiler, bu davranışları sebebiyle sihir ve şeytanların uydurduğu yalanlara uymakla cezalandırılırlar. Vahiyden yüz çeviren ve vahye karşı ilgisiz kalan her toplum, dünya ve ahiretlerini hüsrana uğratacak bir batıla uymak durumunda kalırlar. Surenin 102. ayeti, bu hakikati anlatmaktadır. (bk. Tevhid Meali, s. 14, Bakara Suresi, 101. ayetin açıklaması)

"(Ve tuttular) şeytanların Süleyman'ın mülkü üzerine uydurdukları (batıl yalanların) peşine takıldılar. Süleyman kâfir olmadı fakat şeytanlar kâfir oldular. İnsanlara sihri ve Babil'deki iki meleğe, Harut ve Marut'a indirilen şeyleri öğretiyorlardı. 'Biz ancak bir imtihanız/dinin için fitneyiz. Sakın küfre girme.' demeden kimseye onu öğretmiyorlardı. Onlardan kadınla kocanın arasını ayıracak (sihri) öğreniyorlardı. Allah'ın izni olmadan o (sihirle) kimseye zarar verecek değillerdir. (Hakikatte) onlara zarar verip faydası olmayan bir şey öğreniyorlardı. Andolsun ki (o sihri) satın alanın ahirette hiçbir nasibinin olmadığını çok iyi biliyorlardı. Nefislerini karşılığında sattıkları şey ne kötüdür. Keşke bilselerdi!" (2/Bakara, 102)

İbni Haldun'un dikkat çektiği gibi Allah Resûlü (sav) ile tartıştığı iddia edilen kişiler Yahudi âlimleri değil, Hicaz'da -sürgün- yaşayan cahil Yahudilerdir. Kitabi bir dinde ebced/cifir olduğuna kaynak gösterilemezler. (bk. Târîhu İbni Haldûn, 1/414)

Abdullah ibni Abbâs (ra) ebced hesabıyla uğraşmanın sihrin bir parçası olduğunu söylemiştir. Âlimler de şeriatta aslı olmayan bu uygulamanın batıl olduğuna kail olmuşlardır.

Suyûtî şöyle der:

"Suheylî; sure evvelinde bulunan harflerin mükerrer olanlarının sayısının, ümmetin beka müddetine işaret ettiğini söyler.

İbni Hacer şöyle der: 'Bu görüş batıldır. İtimada şayan değildir. İbni Abbâs'tan sahih olarak rivayet edildiğine göre o, ebced hesabını kesinlikle reddetmiş, bunun sihir kabîlinden olduğuna işaret buyurmuştur. İbni Abbâs'ın bu sözü gerçekten doğrudur, çünkü İslam'da bunun yeri yoktur.'

'Fevaidu'r Rihle' eserinde Kadı Ebû Bekir ibni Arabi şöyle der: 'Sûre başlarındaki Huruf-u Mukatta'adan ebced hesabına göre mana çıkarmak, batıldır. Bu harflerle ilgili yirmiden fazla görüş

tespit ettim. Bu görüş sahiplerinin hiçbirinin kesin bir ifade kullandığına ve bunları tam manası ile anlayana rastlamadım. Bu hususta diyeceğim şudur ki; şayet Araplar bu harflerin, aralarında devamlı kullandıkları böyle bir özelliği olduğunu bilselerdi, Resûlullah'a ilk karşı gelen kendileri olurdu. Hâlbuki Resûlullah (sav) onlara 'ص' ve 'حم' gibi harfleri okuduğunda, hiçbiri buna karşı çıkmadılar. Peygamberi zillete düşürme, risaletine karşı gelme gayreti içinde olmalarına rağmen, bu harflerin fesahat ve belagatini kabul edip, teslimiyetlerini ifade ettiler. Bu da gösteriyor ki; Huruf-u Mukatta'anın, ebced hesabını ifade etmediği kesinlikle biliniyordu.' " (El-İtkân fî Ulûmi'l Kur'ân, 2/26)

"Kur'ân'dan rumuz ve işaretlerle anlam çıkarmaya çalışmak tamamıyla Kur'ân ve Sünnet dışı bir yöntemdir. Bu tefsir yönteminde ne dil, ne ayetlerin sibak-siyakı, ne kelimelerin mecaz, hakikat, mefhum ve mantık etimolojisi ne de sebeb-i nüzul ile herhangi bir bağlantısı vardır. Bu tür mitolojik yaklaşımlara karşı ciddi önlemler alınmalıdır. Zira bu yöntem, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu temin etmek için gönderilen Kur'ân'ın hedefini saptırmaktır. Allah, kitabını fasih ve açık bir lisan olan Arapça olarak indirmiştir. Cifir yöntemi ne Peygamber (sav), ne ashabı, ne de onlardan sonra gelen kuşak tarafından kabul görmüştür." (Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, s. 216-217)

• Bazıları bu harflerin yemin/kasem için olduğunu söyler. Yüce Allah zeytine, zamana, Güneş'e, Ay'a… yemin ettiği gibi bu harflerle de yemin etmiştir. Bu görüş sahipleri; görüşlerine bir delil zikretmedikleri gibi şu soruya da cevap vermemişlerdir: "Bazı surelerde Huruf-u Mukatta'adan hemen sonra, yemin cümlesi gelmektedir. Zaten açık yemin varken, neden böyle bir yola başvurulsun?"

Örnek olsun:

"Yâ, Sîn. Hüküm ve hikmetler barındıran Kur'ân'a andolsun. Hiç şüphesiz sen, gönderilmiş resûllerdensin." (36/Yâsîn, 1-3)

"Sâd. Çok şerefli/öğüt dolu Kur'ân'a andolsun." (38/Sâd, 1)

"Hâ, Mîm. Apaçık/açıklayıcı Kitab'a yemin olsun ki; akletmeniz için onu Arapça bir Kitap kıldık." (43/Zuhruf, 1-3)

• Bazıları Huruf-u Mukatta'anın bâtını anlamlar taşıdığını ve ancak ehil/veli(!) insanların o işaretleri anlayabileceğini iddia etmiştir. (bk. Bahrü'l Medîd, 1/250-251; İlâhi Kelâmın Sırları/Letâifu'l İşârât, 1/24)

Subhi Salih, İbni Arabi'ye ait bir yorumu aktarır ve bunun sufi şathiyesi olduğunu beyan eder:

" 'Bilesin ki, sure başlarının hakikatini ancak mana ehli bilir. Allah onları yirmi dokuz sure kılmıştır ki bu en mükemmel şekildir. 'Ay'a da menziller takdir ettik.' Yirmi dokuz, feleğin temel direği olan Kutubtur. O, varlığın illetidir ki bu da Âl-i İmrân suresidir. 'الم الله' Bu olmasaydı diğer yirmi sekizi sabit olmazdı. Tamamı -harflerin tekrarı ile birlikte- yetmiş sekiz harftir. Sekiz sayısı bız'ın (küsur) hakikatidir. Resûlullah (sav), 'الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ' buyurmaktadır. Bu harfler de yetmiş sekizdir. Bir kul, surelerde geçen bu harflerin hakikatini bilmeden imanın sırrına erişemez… Daha sonra Allah Teâlâ bu harfleri mertebe mertebe kılmıştır. Kimi mevsûl, kimi de maktûdur. Kimi müfret, kimi tesniye ve kimi de cem'dir. Sonra, hem vasılda, hem cemde ve hem de cem'in dışında söz konusudur. Vasıl, yalnız başına farkın kendisindendir. Bundan -yalnız başına zikrettiği- ezele, kulun resminin fenasına işarettir. Tesniye kıldığı ise, şu ânda kulluğun resminin varlığına işarettir. Cem' kıldığı da sonu gelmeyen mevarid ile ebede işarettir. İfrat, ezeli deniz; cem' ebedi deniz ve tesniye de beşeri olan Muhammedî berzah içindir. Söz konusu ettiğimiz bu meselede elif, tevhide işaret eder; mim, yok olmayan mülke işaret eder ve aralarındaki lam ise aralarında bir bağdır…'

Sûfîlerin bu şatahâtı kendi özel görüşlerini haber verir. Çünkü sadece kendi zevk ve vecdlerine dayanır. O hâlde bu gibi görüşler surelerin başlangıçları hakkında İslamî tefsirle ilgili doğru bir düşünce vermekten uzaktır." (Kur'ân İlimleri, s. 249-250)

Huruf-u Mukatta'anın Hikmetleri[19]

Kur'ân'da boş/anlamsız/faydasız bir şey olmadığını biliyoruz. Zira o, El-Hakîm olan Allah'ın hüküm ve hikmetler barındıran kitabıdır. Huruf-u Mukatta'anın ne anlama geldiğini belirleyecek delillerimiz olmadığı için, "İman ettik, hepsi Rabbimizdendir." diyoruz. Bununla birlikte bu konuda zikredilen bazı hikmetler olmuştur:[20]

• Bazı âlimler, Huruf-u Mukatta'anın meydan okuma (tahaddi) olduğunu söylemiştir. Buna göre bu harflerin kullanılma hikmeti, Kur'ân'da zikredilen meydan okuma ayetlerini hatırlatmadır:

İzzet Derveze şöyle der:

"Mukatta'a harflerinin bazı sırları gizlediği türünden söylenenlere gelirsek; bu konuda Peygamber ve ashabından bize ulaşan sağlam bir rivayetin mevcut olmadığı bir tarafa; bu durum, Peygamber'in (sav) görevinin tabiatı ve onun risaletinin evrenselliğine sığacak bir durum da değildir. Bu gibi durumlarda zan ve tahmin ile konuşmak doğru olmaz.

Bu harflerin, surelerin ayet sayılarını gösteren semboller/işaretler olduğunu söyleyenler için de aynı durum geçerlidir." (Et-Tefsîru'l Hadîs, 1/57, Kalem Suresi, 1. ayetin tefsiri)

• Bazısı da bu harflerin önceki kitaplara işaret ettiğini iddia eder:

"Bu harflerin başına geldiği sûrelerde, bunların hemen ardından Kitap, yahut tenzîl (vahy indirme), veya vahy, yahut da Allah'tan Peygamber'e indirilen vahye delalet eden bir ayet gelir. Muhammed'e (sav) gelen vahyin muhtevası, özüyle öteki İlahi Kitapların muhtevasıdır:

'Şüphesiz ki bu (öğretiler), önceki sahifelerde de vardır. İbrâhîm'in ve Mûsâ'nın sahifelerinde.' (87/A'lâ, 18-19)

O hâlde kendi başına bir anlamı bulunmayan bu harfler, Arapçadan başka dille indirilmiş olduğu için Araplarca anlaşılamayan Kitaplara işârettir. İşte anlaşılmayan bu bağımsız harflerle, Arapların anlamadıkları yabancı dillerle indirilmiş olan eski İlahi Kitaplara işaret edildikten sonra, bu Kur'ân vasıtasiyle o Kitapların özü, Arapça olarak insanlara açıklanmaktadır ki insanlar, o Kitapların tanrısal prensiplerini, güzel öğüt ve kıssalarını anlasınlar." (Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri, 1/91, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri)

Bu görüş hiçbir delile dayanmayan, yazarın yeni/çağdaş bir şeyler söylemek için verdiği uğraşın faydasız bir neticesidir.

19. Huruf-u Mukatta'anın anlamı ile hikmeti birbirinden farklıdır. Kur'ân'da "Şunun anlamı budur." diyebilmek için sarih ve sahih delile ihtiyaç vardır. Hikmet tespiti ise Kur'ân'ı tedebbür ve tefekkür etmenin sonucudur. Şeriatın ruhuna uygun olması ve bir nassa aykırı olmaması yeterlidir. Huruf-u Mukatta'anın anlamı ile hikmetleri arasındaki farka dikkat çekenlerden biri de İbni Kesîr'dir (rh). O (rh), Huruf-u Mukatta'anın anlamlarına dair ihtilafı zikrettikten sonra şöyle der: "Manalarını dikkate almadığımız takdirde surelerin başlarındaki harfleri getirmedeki hikmet nedir?" (İbn-i Kesîr Tefsîri, 1/202, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri)

Mana ile hikmetin karıştırılması, bazı araştırmacıların aklına takılır. Bir âlimin önce bu harfleri müteşabih kabul edip sonra hikmetine dair görüş bildirmesi tenakuz gibi anlaşılır. Oysa harflerin manası ayrı, hikmeti ayrıdır. (bk. El-Ahrufu'l Mukatta'a fî Evâili's Suver, s. 60)

20. bk. El-Kavlu'l Mu'teber fî Beyâni'l İ'câz li'l Hurûfi'l Mukatta'a, İyâs Muhammed Harb Âl-i Hattâb; Vucûhu't Tahaddî ve'l İ'câz fi'l Ehrufi'l Mukatta'a fî Evâli's Suver, Prof. Dr. Fehd ibni Abdurrahman Er-Rûmî; El-Ahrufu'l Mukatta'a fî Evâili's Suver, Prof. Dr. Âdil ibni Alî ibni Ahmed Eş-Şeddî

"Şayet, kulumuza indirdiğimiz (Kur'ân) hakkında şüphe içinde iseniz, onun benzeri bir sure getirin (bakalım). Ve doğru sözlü iseniz Allah'ın dışındaki şahitlerinizi de (yardıma) çağırın. Şayet yapamadıysanız -ki hiçbir zaman yapamayacaksınız da- öyleyse yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten sakının. (O ateş) kâfirler için hazırlanmıştır."[21]

"Yoksa: 'Onu uydurdu.' mu diyorlar? De ki: 'Öyleyse onun benzeri, uydurulmuş on sure getirin (bakalım). Doğrulardansanız Allah'ın dışında çağırabildiklerinizi de (yardıma) çağırın.' Şayet (davetinize) icabet etmezlerse, bilin ki bu (Kur'ân) Allah'ın ilmiyle indirilmiştir. Ve O'ndan başka (ibadeti hak eden) bir ilah yoktur. Artık Müslimler/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen kullar (oldunuz) mu?"[22]

Âdeta Kur'ân şöyle der: İşte Kur'ân bu harflerden oluşuyor ve size meydan okuyor. Şayet Kur'ân beşer sözüyse alın bu harflerden onun bir benzerini meydana getirin.

İbni Kesîr (rh) şöyle der:

"Bazıları, 'Bilakis bu harfler, Kur'ân'ın bir mucize olduğunu, insanların birbirleriyle bu alfabetik harflerden oluşan şeylerle konuştukları hâlde Kur'ân'ın benzerini getirmekten âciz olduklarını ortaya koymak için sûre başlarında zikredilmiştir.' demişlerdir. Bunu Fahreddin Razi; tefsirinde, Müberred ve bir grup muhakkik âlimden nakleder. Kurtubi de Ferra ve Kutrup'tan buna benzer bir rivayette bulunur. Zemahşerî, tefsirinde bunu anlatır ve tam destek verir. İmam ve allame Ahmed ibni Teymiyye ile hocamız müçtehid hafız Ebû Haccâc El-Mizzî de bu görüştedirler. El-Mizzî bunu bana İbni Teymiyye'den aktardı."[23]

Seyyid Kutub (rh) şöyle der:

"Bu harfler Kur'ân-ı Kerîm'in hitap ettiği Araplar tarafından kullanılan harflerdir. Böyle olmasına rağmen Araplar bu harflerden veciz Kur'ân-ı Kerim'in bir benzerini meydana getirememişlerdir. Bu Kur'ân ki, onları defalarca, bir benzerini yahut on surenin benzerini yahut da hiç olmazsa bir

21. 2/Bakara, 23-24
22. 11/Hûd, 13-14
23. İbn-i Kesîr Tefsîri, 1/203, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri

surenin benzerini meydana getirmeye davet etmiş fakat onlar bu meydan okuyuşa cevap vermekten aciz kalmışlardır.

Bu acizlik yalnız Kur'ân'a karşı değil, Allah'ın bütün mahlukatına karşı da aynıdır. İşte Allah'ın yaratışıyla insanın sanatı arasındaki fark budur. Yeryüzü, mahiyeti bilinen zerrelerden meydana gelmiştir. İnsanın bu zerrelerden (atomlardan) meydana getirebileceği en son şekil ya bir kerpiç, ya bir tuğla, ya bir kap, ya bir direk, ya bir heykel veya bir cihazdır. Ne kadar uğraşırsa uğraşsın yapacağı budur. Fakat Allah, öyle bir mübdi' (yaratıcı) ki, o zerrelerden hayat meydana getiriyor. Bu hayata da insanı âciz bırakan enerjik müteharrik İlahi bir esrar gizliyor. Hayat sırrını… Beşerin eremeyeceği ve kavrayamayacağı bir sır… İşte böyledir Kur'ân… Harfler ve kelimeler… İnsanoğlu bunlardan vezinler, cümleler kurar.

Allah ise bir Kur'ân, bir Furkan vücuda getirir. Bu harf ve kelimelerden meydana gelen beşer sanatı ile Allah'ın sanatı arasındaki fark, ölü cisim ile hayat fışkıran ruh arasındaki fark gibidir. İşte bu, hayatın şekliyle hakikatı arasındaki farktır."[24] [25]

• Bazı âlimler sure başlarında yer alan Huruf-u Mukatta'anın dikkat çekme edatı (tenbih) görevi gördüğünü söylemiştir:

"Bu, ibni Ravk ve Kutrub'un görüşüdür. Bu görüşe göre kâfirler, 'Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve onun hakkında manasız yaygaralar (gürültüler) yapın. Belki ona üstün gelir (duyulmasına mani olursunuz).' deyip Kur'ân'dan yüz çevirmeyi birbirlerine tavsiye edince Cenâb-ı Allah, onların fayda ve menfaatlerini istediği için, onların susmalarına ve Kur'ân'dan kendilerine

24. Fî Zılâl-il Kur'ân, 1/76, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri

25. Bu görüşe şu itirazlar yöneltilmiştir:

– Şevkânî (rh) **mealen** şöyle der: Böyle (dolaylı) bir yol kullanmaktansa "Bu Kur'ân sizin konuştuğunuz harflerden meydana gelmiştir. Siz de bir benzerini getirin." demek daha kolay ve hüccet yönünden daha açık olurdu. Ayrıca onlardan hiçbirinin bu harflerden meydan okuma anladığına dair bir kayıt da yoktur. (bk. Fethu'l Kadîr, 1/35, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri)

– Bir başka itiraz da şöyledir: Kur'ân'da zaten açık tahaddi vardır. Hem de tahaddinin/meydan okumanın geçtiği Bakara, Yûnus ve Hûd Surelerinin başında mukatta'a harfleri vardır. Surelerin içinde açıkça meydan okuma varken ne diye girişte ima yoluyla meydan okunsun. (bk. Nüzûl Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'ân, 68/1, 1 No.lu dipnot)

– Bir diğer itiraz da Huruf-u Mukatta'anın geçtiği tüm surelerde Kur'ân'a vurgu yapılmamasıdır. Rûm, Ankebût, Meryem ve Kalem Surelerinin girişinde Huruf-u Mukatta'adan sonra Kur'ân'a vurgu yapılmamıştır. (bk. Klasik ve Modern Tefsirlerde Hurûf-i Mukatta'a Algısı, s. 38)

gelen şeyi dinlemelerine sebep olsun diye onların bilmedikleri şeyi onlara indirmeyi murad etti de onlara bu harfleri inzal etti. Onlar bu harfleri duyunca, hayrete düşmüşcesine şöyle dediler: 'Muhammed'in söylediklerine hele bir kulak verin.' Kâfirler böyle Kur'ân'a kulak verince, Kur'ân onlara nüfuz etti ve bu, onların Kur'ân'ı dinlemelerinin ve Kur'ân'dan istifade etmelerinin sebebi oldu."[26] [27]

• Bazıları bu harflerin sureleri birbirinden ayırmak için, sure başlangıcı olarak kullanıldığını söylemiş, ancak buna dair bir delil zikretmemiştir.

• Bazıları bu harflerin Allah Resûlü'nün (sav) okuma yazma bilmediğine işaret olduğunu söylemiştir.[28] [29]

• Bazıları, harflerin yer aldığı surede geçen kelimeler ile bu harflerin mahreci ve suredeki kelimeler arasında bağ kurmuştur:

İbni Kayyim (rh), Kâf Suresi'nde sıklıkla "kâf" harfinin kullanılmasını bu görüşe örnek sunar ve uzunca bir izahta bulunur.[30]

• Bazıları Huruf-u Mukatta'a ile eğitim öğretim arasında bir bağ kurmuştur:

"Bu harflerin zikredilmesi ile Kur'ân'ın, ümmî bir kavme ve mübtedî bir muhite muallimlik yaptığı anlaşılmaktadır. Yazının keşfi, nasıl insanlığa en önemli bir ilerleme döneminin başlamasına yol açmışsa, bu kitabın hidâyeti de medeniyette ve toplumsal gelişmede büyük bir ilmî ilerlemeye yol açacak, cehâletten aydınlığa çıkaracaktır. Nitekim o, 'oku' diye başlayan bir kitap olmuş ve gelen ilk vahiy parçasında Allah'ın 'insana (kalemle) yazıyı

26. Tefsîru'r Râzî, 1/417-418, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri

27. İbni Kesîr (rh) bu görüşe şöyle itiraz eder:

"Taberî'nin naklettiği bu görüş de zayıftır. Çünkü sebep bu olsaydı sûrelerin bazısının değil, hepsinin başında olmaları gerekirdi. Oysa sûrelerin çoğu mukatta'a harfleriyle başlamamaktadır. Hem de öyle olsaydı, Kur'ân okumaya sûre başından veya ortasından başlansın, her hâlükârda bu harflerin okunması gerekirdi. Sonra; Bakara sûresi ile sonraki Âl-i İmrân sûresi Mekkî değil Medenî olup müşriklere hitap değildir. Böylece söylediğimiz hususlar onların iddialarını çürütmektedir." (İbn-i Kesîr Tefsîri, 1/202-203, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri)

28. bk. Tefsîru'z Zemahşerî, 1/28-29, Bakara Suresi, 1. ayetin tefsiri

29. Ancak Kur'ân açıkça Allah Resûlü'nün (sav) okuma yazma bilmediğini (bk. 29/Ankebût, 48) ve Ehl-i Kitap'tan bir şey öğrenmediğini (bk. 16/Nahl, 103) belirtmiştir. Ne diye böyle kapalı bir yola başvurduğu izah edilmemiştir.

30. Mezkûr izaha dair bilgi için bk. Bedâiu't Tefsir, 1/146-147. İlgili sayfalara ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

öğretmesinden'[31] bahsetmiştir. Allah (cc) okuma ve yazmayı öğrenmeye teşvik etmektedir. Zîra harf isimlerini telaffuz etmek, öğrenime yeni başlayanların işidir. Bunlar bazen bir, bazen iki, bazen üç, bazen dört, bazen beş harf yan yana gelmekte, böylece tedricî bir alıştırma yaptırılmış olmaktadır. Sanki çocuğun konuşmayı öğrenmesindeki gibi, ilk önce kesik kesik öğretmekte, sonra terkip hâline getirmekte sonra cümle oluşturmaktadır. Abdülaziz ibni Yahya, bu harfler parça parça Kur'ân'ın öğreniminin iyice yerleşmesi içindir derken; bazıları için ise ümmî olan Resûl'e bizzat bu harf mûcizesi ile destek olmakta ve öğretmektedir."[32]

• Bazıları ise bu harflerin Allah Resûlü'nün (sav) Kur'ân'ı eksiksiz tebliğ ettiğine delalet ettiğini söyler. Zira Allah Resûlü, bir anlamı olmayan harfleri dahi kendisine indiği gibi, ümmetine bildirmiştir.

"Bize göre bu harfler, Allah Resûlü'nün vahyin bir tek harfini bile zayi etmeden aktardığının yaşayan belgesi olarak orada durmaktadır."[33]

Okuduğumuz görüşler hece harflerinin hikmetine dair birer görüş, Kur'ân tedebbürünün neticesidir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[34]

Mubin/Apaçık Kitab'ın Ayetleri

"Elif, Lâm, Râ. Bu, apaçık/açıklayıcı Kitab'ın ayetleridir."[35]

Kur'ân'ı okuyan bir insan onun ısrarla açık, anlaşılır, açıklayıcı bir kitap olduğuna vurgu yaptığını; bununla yetinmeyip her türlü kapalılığı kendisinden nefyettiğini görür. Yüce Allah, okuyan kişinin zihninde bu bilgiyi canlı tutmasını istemiştir. Bu da mezkûr bilgiyle yapılan okumanın Kur'ân'ın

31. bk. 96/Alak, 1-5
32. Klasik ve Modern Tefsirlerde Hurûf-i Mukatta'a Algısı, s. 48-49
Bu görüşe şöyle itiraz edilmiştir:
"Bu görüşe itiraz edenler ise, 28 harfli alfabesi olan Arap Dili'nin sadece 14 harfinin kullanılmış olmasının bu görüşü mantıksız hâle getirdiğini beyan etmişlerdir. Bunlardan biri olan İbn-i Âşûr, (bk. Et-Tahrîr ve't-Tenvîr, 1/213-214) Kur'ân'ın bu harfler vâsıtası ile kırâati öğrenilecek bir talim kitabı olmadığını söyleyerek itiraz etmekte, muhtemel görüşler içerisinde en tutarsız olanıdır şeklinde beyanda bulunmaktadır." (Klasik ve Modern Tefsirlerde Hurûf-i Mukatta'a Algısı, s. 49-50)
33. Hayat Kitabı Kur'ân, 68/1, 1 No.lu dipnot
34. bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 19-34
35. 12/Yûsuf, 1

anlaşılmasına yardımcı olduğunu gösterir. Peki, Kur'ân'ın mubin olması ne anlama gelir?

Mubin, Kitab'ın hem açık hem de açıklayıcı olduğuna vurgu yapar. Şöyle ki; Kur'ân'ın bir sıfatı olan mubin, "b-y-n" kökünden türemiştir. Bu kök hem ayırmak, koparmak hem de birleştirmek, kavuşmak/vuslat anlamlarına gelir. Bu yönüyle zıt anlamları barındıran (ezdad) kelimelerdendir.[36] Kelime bir şeyin uzaklığı, derinliği ve açıklığını ifade eder.[37] Kur'ân'a bir sıfat olarak seçilen mubin kelimesi hem lazımi/geçişsiz hem de müteaddi/geçişli fiil olarak kullanılır. Bu nedenle kelime hem bir şeyin apaçık olduğuna hem de açıklayıcı olduğuna işaret eder.[38]

Yukarıda özetle aktardığımız lugavi açıklamalardan sonra şunu söyleyebiliriz: Kur'ân'ın açık/açıklayıcı bir kitap oluşu, onun ayırmasıyla ilgilidir. O; hak ile batılı, iyi ile kötüyü, salihlerin yolu ile mücrimlerin yolunu hiçbir kapalılığa yer bırakmayacak şekilde ayırmıştır. Zıtların arasına çektiği kalın çizgiden ötürü, ayırdığı şeyler apaçıktır. Yine o, derin ama berrak bir umman gibidir. Tepeden baktığınızda tâ dibini göreceğiniz kadar arı, duru ve apaçıktır. Öyle ki ona daldığınızda açıklığı/berraklığı artar. Derine indikçe paha biçilmez hikmet ve basiret incileri toplarsınız. Yine o, uzakta duran bir burç, eşsiz bir saray gibidir. Uzaktan dahi tüm ihtişamı açıktır. Ona doğru yürüdüğünüzde detaydaki ihtişamı fark edersiniz… Ona doğru attığınız her adım kalbinizi fetheder; evet, kesinlikle bu, aşkın bir rabbin sözü ve sıfatıdır dersiniz. Âdeta okuyana iniyormuş, sözün sahibi konuşuyormuş ve bire bir size hitap ediyor gibi olursunuz… Aklınızdan geçen bir soruya, "Bu sorunun cevabı şudur." cümlesi hariç birebir, apaçık bir cevap bulursunuz.

Kur'ân'da, Kur'ân'ın apaçık oluşuna dair "b-y-n" kökünden otuz yedi kelime geçer. Mubin, beyan, mubeyyinat, beyyine, beyyinat gibi. Tüm bu kelimeler bir araya toplandığında Kur'ân'ın apaçık olması şu anlamlara gelir:[39]

36. bk. Kur'ân'ın Anlaşılırlığı Bağlamında İslâm Geleneğinde Dil Olgusu ve "Beyân" Kavramı, s. 67-96
37. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 1/327-328, b-y-n maddesi
38. bk. Esmâu'l Kur'ân fi'l Kur'ân, s. 31
39. Detaylı bilgi için bk. Risâletu Kur'âni'l Kerîm min Hilâli Esmâihi ve Sıfâtihi, s. 136 vd.

– Kur'ân-ı Kerim'in dili açık, kolay ve anlaşılırdır. Kur'ân'ın dili üzerine çalışma yapacak her insan, kolaylıkla onu anlayabilir:

"O apaçık bir Arapça ile (indirilmiştir)."[40]

– Kur'ân'ın ihtiva ettiği anlamlar apaçık ve anlaşılırdır:

"O (Kur'ân'la) muttakileri müjdeleyesin ve inatçı topluluğu uyarasın diye onu senin dilinle kolaylaştırdık."[41]

"Öğüt almaları için o (Kur'ân'ı) senin dilinde kolaylaştırdık."[42]

"Andolsun ki biz, Kur'ân'ı öğüt alınması için kolaylaştırdık. Peki var mı öğüt alan?"[43]

Onu kolaylaştıran Allah'tır. İnsanlar onu okusun, anlasın, öğüt alsın, uyarı ve müjdelerine kulak kabartsın diye Yüce Allah onu kolaylaştırmıştır. Kolaylaştırmanın bir boyutu da onun apaçık kılınması, inanarak ve sakınarak okuyan her insanın onu kavramasıdır:

– Kur'ân'ın apaçık olmasının bir boyutu da Yüce Allah'ın, onun hükümlerini detaylandırmış olması, bir yerde muhkem bir şekilde zikrettiğini başka bir yerde tafsilatlandırmasıdır:

"Andolsun ki onlara, ilim üzere detaylandırdığımız, iman eden bir topluluk için hidayet ve rahmet olan bir Kitap getirdik."[44]

"Elif, Lâm, Râ. (Bu,) ayetleri sağlamlaştırılıp (muhkem kılınmış) sonra da (hüküm ve hikmet sahibi) Hakîm ve (her şeyden haberdar) Habîr (olan Allah) tarafından detaylı olarak açıklanmış bir Kitap'tır."[45]

– Kur'ân'ın apaçık olmasının bir diğer boyutu, aynı meseleyi farklı üslup ve yöntemlerle izah etmesidir:

"Bak, ayetleri nasıl da farklı şekillerde açıklıyoruz.[46]

40. 26/Şuarâ, 195
41. 19/Meryem, 97
42. 44/Duhân, 58
43. 54/Kamer, 17
44. 7/A'râf, 52
45. 11/Hûd, 1
46. bk. 6/En'âm, 46

Bu, Allah'ın, kullarına olan rahmetidir. Onları tevhide davet ederken, birçok üslup ve yöntem kullanır. Tevhidi öğretir; zıddı olan şirki anlatır. Soru sorar; insanı düşünmeye sevk eder. Batılın çelişkilerini ortaya koyar; insanı gerçekle yüzleştirir. Misaller verir; insanın, bildiği üzerinden bilmediğini anlamasını kolaylaştırır. Anlamayanı dünya azabıyla korkutur; cehennemden manzaralar sunar… Tevbe edip Allah'a yönelecek olanları müjdeler. Dünyada izzet, bereket, huzur; ahirette ise ebedî cenneti vadeder…

Çünkü O (cc), kullarına karşı merhametlidir. Bir annenin evladına olan merhametinden çok daha fazla… Bu sebeple açıklar. Açıklar ki Rabblerine giden bir yol tutsunlar.

O'nun (cc), ayetleri çeşitli şekillerde açıklamasının tek sebebi budur. Umulur ki insan anlar/fıkheder, öğüt alır:

"Bak, **anlasınlar diye** nasıl da ayetlerimizi çeşitli şekillerde açıklıyoruz."[47]

"İşte bunu, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Korkulası (vaidleri/tehditleri) çeşitli yollarla açıkladık, **umulur ki korkup sakınır ya da öğüt almalarını sağlar.**"[48] [49]

– Kur'ân'ın apaçık oluşunun otuz yedi defa vurgulanması, onda bâtını, remizli, işari anlamların olmadığını gösterir. Zira Kur'ân; filozofların ağdalı dilinden, kâhinlerin bâtını/remizli seci'inden, şairlerin duyguları manipüle eden nazımlarından farklı olarak apaçık, arı duru bir dille indirilmiştir. Kur'ân ısrarla apaçık olduğunu söylemesine rağmen onun bir bâtını olduğunu ve o bâtını ancak belli insanların anlayacağı iddiasında bulunmak, Kur'ân'a tuzak kuran zındıkların bir oyunudur. Gayesi ümmet ile Kur'ân arasına set çekmek ve Kur'ân'ı her türlü batılı onaylayan bir kitap hâline getirmektir. Şöyle ki; İslam'ı içeriden çökertmek isteyen zındıkların önünde önemli bir engel vardı: Kur'ân ve Sünnetin apaçık, anlaşılması kolay nasları!

"Vahiy engelini aşmak için bilgi kaynaklarında iki aşamalı bir tahrife gittiler. Önce bilgi kaynaklarını çeşitlendirdiler. Kur'ân ve sünnete keşif, rüya, ilham gibi alternatif bilgi kaynakları ürettiler. Sonra Kur'ân ve sünnetin bir

47. bk. 6/En'âm, 65
48. 20/Tâhâ, 113
49. bk. Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefisiri, s. 134

zahirî bir de bâtını anlamı olduğunu; aslolanın bâtını anlam olduğunu ve bâtını anlamı da yalnızca ilham, keşif, rüya ehli velilerin anlayabileceğini söylediler. Böylece siz onları Kur'ân ile uyardığınızda, 'Bu, Kur'ân'ın zahiridir, Kur'ân'ın bâtını ise…' diyerek vahiyle uyarılmanın önünü kapattılar. Siz, 'Bu bâtını anlamın doğru olduğunu nasıl bileceğiz?' diyecek olsanız, 'Sen bilemezsin, ancak ilham alan ehli keşif, ehlullah bilir.' diyerek, bâtını tevili tekellerine aldılar"[50] [51]

Kur'ân Kendi Bütünlüğü İçinde Apaçıktır

Bir noktanın altını çizmeliyiz: Kur'ân apaçık ve açıklayıcı bir kitaptır. Onun açıklığı, O'nun (cc) gösterdiği tüm kaynaklarla birlikte mümkündür. Yani Kur'ân'ın apaçık olması, yine Kur'ân'ın gösterdiği kaynaklarla kabildir. Daha önce İbrâhîm Suresi'nin tefsirinde zikrettiğimiz şu satırları hatırlayalım:

"Andolsun ki onlara, ilim üzere detaylandırdığımız, iman eden bir topluluk için hidayet ve rahmet olan bir Kitap getirdik."[52]

"Elif, Lâm, Râ. (Bu,) ayetleri sağlamlaştırılıp (muhkem kılınmış) sonra da (hüküm ve hikmet sahibi) Hakîm ve (her şeyden haberdar) Habîr (olan Allah) tarafından detaylı olarak açıklanmış bir Kitap'tır."[53]

Kur'ân, Yüce Allah'ın ilmidir; O (cc), kendi sözlerini yine bizzat kendisi açıklamış, bir yerde muhkem/öz olarak indirdiği ayeti bir başka yerde ilim ve hikmet üzere detaylandırmıştır. Kur'ân, kendi kendini tefsir eden bir kitap olduğundan onun ayetlerini onun bütünlüğü içinde anlamak gerekir. Her ayet, diğer ayetlerden bağımsız ele alınırsa öz ile açıklama birbirinden koparılmış olur. Bu da Kitab'ı Allah'ın muradına değil, kendi arzularına göre anlama sorununu doğurur. Bu sorunun önüne geçmek için şu iki adımın izlenmesi gerekir:

Konuyla ilgili ayetler bir araya toplanmalı, muhkem olanlar ile detaylandırılan ayetler bir arada okunmalıdır.

50. Kuşeyri Risâlesi, s. 724
51. bk. Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı, s. 105-109
52. 7/A'râf, 52
53. 11/Hûd, 1

Çıkan sonuçlar Kur'ân bütünlüğüne göre ve yine Kur'ân'ın gösterdiği -birazdan açıklayacağımız- kaynaklarla birlikte değerlendirilmelidir.

İslam tarihinde ortaya çıkan itikadi ve siyasi fırkaların büyük çoğunluğu; önce birtakım düşünceleri itikad edinmiş, sonra o itikada Kur'ân'dan dayanaklar aramışlardır. Kendi inançlarıyla uyumlu olmayan ayetleri de tevil, daha doğrusu tahrif etmişlerdir. Bugün de sıkça karşılaştığımız bu durum; kimi zaman "Bu ayetin zahiri Allah'ın adalet sıfatına uymaz!" diye, kimi zaman da "Bu ayetin zahiri tevhid inancına aykırı!" diye tevil edilmiştir. Aslında bu yaklaşımda "Allah'a din öğretme" edepsizliği vardır.[54] Neyin adalet, neyin tevhid, neyin tenzih, neyin tahrif olduğuna O (cc) hükmeder. Rabbimiz bize neyi bildirmişse adalet de tevhid de teslimiyet de bizzat odur. Ayetleri karşı karşıya getirmek yerine bir bütün içinde inanmak, teslim olmak ve anlamak gerekir. "Şu ayetin zahiri şu ilkeye uymuyor." demek yerine "Acaba benim ilkem yanlış olabilir mi?" diye sorgulamak gerekir. Belki de biz tevhidi, adaleti, tenzihi… yanlış anlamış; o ilkelerin kapsamında olmadığı hâlde bazı şeyleri dâhil etmiş veya o ilkelerin kapsamında olmasına rağmen bazı şeyleri çıkarmışızdır. Kur'ân'ın bir kısmını mutlaklaştırıp kalan kısımlarını o bir kısma göre tevil etmek, Allah'tan indirilenin tümüne iman etmek ilkesiyle bağdaşmaz. Ayrıca bu, ayetleri çarpıştırmak olur ki ümmetleri helaka götüren en temel neden, ayetleri kavgaya tutuşturmaktır:

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Benim için kızıl develerden daha kıymetli bir mecliste kardeşimle birlikte oturdum. (Ben ve kardeşim baktık ki Resûlullah'ın sahabilerinin büyükleri kapılardan birisinin yanında oturmaktalar.) Onlardan ayrı kalmayı uygun görmedik, onların yakınına oturduk. Baktık ki onlar Kur'ân ayetlerinden birini okudular ve üzerinde tartışmaya başladılar, sesleri de olabildiğince yükseldi.

O ânda Allah Resûlü (sav) kızgın, yüzü kızarmış bir şekilde onlara toprak atarak geldi ve şöyle dedi: 'Ey topluluk, durun! (Ne yapıyorsunuz!) Sizden önceki ümmetleri, peygamberlerine muhalefet etmeleri ve Kitab'ın bir kısmını

54. "De ki: 'Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde ve yerde olan her şeyi bilmektedir. Şüphesiz ki Allah, her şeyi bilir.'" (49/Hucurât, 16)

diğerine çarpıştırmaları helak etti. Kur'ân (ayetleri) birbiriyle çelişmesi için değil, birbirini doğrulaması için indirildi. Ondan öğrendiğinizle amel edin, ondan bilmediğiniz şeyleri de bilenine sorun!' "[55]

Nebi; Kur'ân'ın Mübelliği ve Mübeyyinidir

Peygamberimizin (sav) Kur'ân'a dönük iki temel vazifesi vardır:

· Onu eksiksiz bir şekilde insanlara ulaştırmak, yani tebliğ:

"Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni (insanlara) tebliğ et. Şayet bunu yapmazsan (Allah'ın) risalet (mesajını) tebliğ etmemiş/vazifeni yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah, kâfirler topluluğunu hidayet etmez."[56]

· İndirilen Kur'ân'ı açıklayıp beyan etmek:

"(Peygamberleri) apaçık deliller ve Kitaplarla (yolladık). Sana da bu zikri/Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara indirileni onlara açıklayasın. Umulur ki düşünürler."[57]

Allah Resûlü'nün (sav) söz ve davranışlarını, yani sünnetini değerli kılan da budur. O (sav), Allah'ın gözetimi altında yirmi üç yıl boyunca bir yandan inen ayetleri insanlara okumuş, diğer yandan söz ve davranışlarıyla (sünnet ile) Allah'ın (cc) ayetlerden neyi murad ettiğini belirtmiştir. Her iki vazifesini de en güzel şekilde ve eksiksiz olarak ifa ettiğinden, Allah (cc) onu her konuda insanlığa örnek göstermiştir.[58] [59]

Kur'ân, Nebi'nin (sav) sünnet ve siretinden koparılırsa, Allah'ın (cc) istediği Kur'ân olmaz. Her isteyenin istediğini anladığı, her dileyenin dilediğini kendisine söylettiği bir kitaba dönüşür. Zira insan zalim ve cahildir.[60] Polemikçi/Cedelci bir yapısı vardır.[61] Şeytanın iğva ve saldırılarına açıktır; bu nedenle her Kur'ân okuduğunda şeytandan Allah'a sığınması istenmiştir:

55. Ahmed, 6702
56. 5/Mâide, 67
57. 16/Nahl, 44
58. bk. 33/Ahzâb, 21
59. bk. Tevhid Meali, s. 271, Nahl Suresi, 44. ayetin açıklaması
60. bk. 33/Ahzâb, 72
61. bk. 18/Kehf, 54

"Kur'ân okuyacağın zaman kovulmuş/taşlanmış şeytandan Allah'a sığın."[62]

İnsanın zaafları, şeytanın iğvasıyla birleştiğinde Kitap; insanların Allah (cc) ve din ile aldandığı kötü amellerin süsleyicisi/meşrulaştırıcısı oluverir. İşte tüm bu tehlikelerden korunmak için insanların Kitap'tan anladığını arz edeceğimiz bir ölçüye ihtiyacımız vardır. O da Resûl'ün (sav) Kur'ân'dan ne anladığı ve onu nasıl pratize ettiğidir.

Kur'ân; türedi, köksüz bir kitap değildir. Cebine her meal koyanın veya telefonuna her meal yükleyenin anlayacağı bir kitap da değildir. Kur'ân'ın anlaşılması için yine Kur'ân'ın gösterdiği yan kaynaklar vardır. Bu kaynaklarla Kur'ân'dan çıkardığımız anlamların sahih olup olmadığını test ederiz. **Bu kaynaklara olan ihtiyacımız, Kur'ân'ın kapalı olmasından değil, zaaflarımızından ve şeytanın iğvasına açık olmamızdandır.**[63]

Kur'ân'ın yirmi üç yıla yayılan bir nüzul süreci ve inen ayetlerin Allah Resûlü'nün hayatıyla izahı söz konusudur. Bu yönüyle Kur'ân ve Nebi (sav), yani Kur'ân ve Sünnet bir bütünün parçaları, birbirini tamamlayan kaynaklardır. Kur'ân kulluğumuzun müfredatı, Nebi de onu bize talim eden öğretmendir. O (sav) Yüce Allah'ın bizim için seçtiği örnek, ilim ve hikmetle donattığı muallimdir. Kur'ân ve Sünnet birbirinden ayrıldığında din parçalanmış, bölük pörçük edilmiş olur. Kur'ân ve Sünnet birbirinden ayrıldığında eğitim ile öğretim birbirinden ayrılmış olur. Kur'âni bilgilerle bir şeyler öğreniriz; ancak, Nebevi eğitimden mahrum kalırız. Şer'i kaynaklar bir zincirin halkaları gibi birbirine geçmiştir, birbirine bağlıdır. Hepsi bir bütün olarak Allah'ın ipidir… Halkaları/İlmekleri birbirinden ayırdığımızda elimizde kalan parça Allah'ın (cc) ipi ve tutunulması gereken sapasağlam kulp (urvetu'l vuska) özelliğini yitirmektedir. Ne yazık ki İslam'da yaşanan ilk sapma olan hilafetin saltanata dönüşmesiyle beraber parçalanma başlamıştır. Parçalanmadan nasibini alan kısımlardan biri de şer'i ilimlerdir. Kur'ân ayrı, sünnet ayrı, müminlerin yolu ayrı; yani birbirinden müstakil alanlar olarak ele alınmıştır. İhtisaslaşmak, bir dalda derinleşmeyi sağlasa da bütünün, diğer parçalarıyla olan bağını koparması nedeniyle faydasından çok zarar

62. 16/Nahl, 98

63. Allah Resûlü'nün (sav) beyan/açıklama görevi ile ilgili detaylı bilgi için bk. Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı, s. 354. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

getirmiştir. Bugün öze dönüş ve ıslah misyonunu üstlenen Müslimlerin bir vazifesi de başta Kur'ân ve Sünnet olmak üzere koparılan bağları birleştirmeleri, naslar arasındaki bağı açığa çıkarmalarıdır.

Bir hususun daha altını çizelim: Kur'ân, yine Kur'ân'ın gösterdiği kaynaklarla birlikte okunmalıdır. Aksi takdirde Kur'ân, hakkıyla tilavet edilmiş olmaz. Yüce Allah'ın bizden istediği herhangi bir okuma değil, "hakkıyla okuma"dır:

"Kendilerine verdiğimiz Kitab'ı hakkıyla (içindekilere inanıp, gereğiyle amel ederek) okuyanlar; işte bunlar Kitab'a hakkıyla iman ederler. Kim de ona karşı kâfir olursa, işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir."[64]

Bugün Kur'ân dün olduğu gibi yeni bir ümmet çıkarmıyorsa bunun nedenlerinden ikisi şudur: İlki, Kur'ân'ın göz ardı edilmesi, gerekli ehemmiyetin gösterilmemesidir. İkincisi de Kur'ân'ı, Kur'ân'ın gösterdiği kaynaklardan bağımsız olarak okumaktır.

İlk Neslin İslam'ı Anlaması ve Yaşaması

Bir diğeri onun (sav) terbiyesinde yetişen Muhacir ve Ensar'ın ilkleri ve öncülerinin anlayışıdır:

"Muhacir ve Ensar'dan öncüler, ilkler ve onlara ihsan üzere tabi olanlar (var ya)! Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlar için altından ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. En büyük kurtuluş budur işte."[65]

Allah'ın razı olacağı insanlar Muhacir, Ensar ve onlara ihsan üzere tabi olanlardır:

"Şayet onlar (misli misline), sizin iman ettiğiniz gibi inanırlarsa, hidayete ererler. Yüz çevirirlerse, onlar ancak bir ayrılık içinde olurlar. Onlara karşı Allah sana yetecektir. O (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi', (her şeyi bilen) El-Alîm'dir."[66]

Ehl-i Kitap iman edeceği zaman sahabe gibi iman etmeleri ve onların imanına misli misline itaat etmeleri istenmiştir. Zira bu din/vahiy ilk olarak onlara geldi; onlar bu dini anladı ve yaşadı. Allah (cc) onların yaşayışından

64. 2/Bakara, 121
65. 9/Tevbe, 100
66. 2/Bakara, 137

razı oldu ve sonradan gelenlere onları 'uyulacak önderler' kıldı. Nebi'nin sünneti/sireti ve ashabın anlayışı olmadan Kur'ân'ı anlama faliyetinin neye mal olacağına dair güzel bir örnek, Eslem Ebi İmran'dan (rh) rivayet edilmiştir:

"Bizler fetih için İstanbul'daydık. Komutan olarak Mısırlıların başında Ukbe ibni Âmir (ra), Şamlıların başında ise Fudâle ibni Ubeyd (ra) vardı. Şehirden Rumların oluşturduğu büyük bir ordu çıktı. Biz Müslimler de onların karşısına büyük bir orduyla çıktık. Derken Müslimlerden bir adam, Rumların safına daldı.

İnsanlar bağırmaya başladılar ve dediler ki: 'Subhanallah! Bu genç kendi eliyle kendisini tehlikeye atıyor.'

Ebu Eyyub El-Ensarî (ra) dedi ki: 'Siz ayeti böyle bir yoruma tevil ediyorsunuz. Ancak bu ayet biz Ensar topluluğu hakkında inmiştir. Allah (cc) dinini izzetli kılıp İslam'ın yardımcıları çoğalınca biz, Allah Resûlü'nün (sav) haberi olmadığı hâlde dedik ki: 'Bizim mallarımız zayi oldu. Mallarımızın başına geçsek de onları ıslah etsek.' Bunun üzerine Allah (cc) bu ayeti indirdi. Bizim bu düşüncemizin doğru olmadığını belirtti. Asıl tehlike, mallarımızın başında oturmak ve onları ıslah etmeye çalışmak istememizdir. Allah (cc) bize savaşmayı emretmiştir.'

Ebu Eyyub çarpışmaya aralıksız devam etti ve orada defnedildi."[67]

Görüldüğü gibi bir insan "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." ayetini Arap dilini esas alarak yorumluyor. Sonuç; ayetin anlatmak istediğinin tam tersi bir görüş çıkıyor ortaya. Sahabe ayetin arka planına ışık tutunca ayet, meal vereceğimiz şekilde anlaşılıyor:

"Allah yolunda infak edin ve (İslami mücadeleden geri kalmak suretiyle) kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Kulluğunuzu en güzel şekilde yerine getirin. Çünkü Allah muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları sever."[68]

Bir diğer örnek:

"Ey iman edenler! Siz kendinizden sorumlusunuz. Doğru yolda olduğunuz

67. Ebu Davud, 2512; Tirmizi, 2972
68. 2/Bakara, 195

sürece sapanlar size zarar vermez. Topluca dönüşünüz Allah'adır. Size yaptıklarınızı haber verecektir."[69]

"Doğru yolda olduğunuz sürece sapanlar size zarar vermez." kısmı, "İnsanlar ne yaparsa yapsın sizi ilgilendirmez." şeklinde anlaşılmıştır. Açıkçası yalnızca Arap dili kurallarıyla okunduğunda bu anlama gelmeye de müsaittir. Ancak ayet, İslam'ın ruhuna aykırı olan "bananecilik/nemelazımcılık" ahlakına cevaz vermez. Şöyle ki;

Ayet-i kerime ilk dönemden itibaren yanlış anlaşılmış ve emr-i bi'l ma'ruf vazifesini iptal ettiği düşünülmüştür. Oysa "Siz kendinizden sorumlusunuz." cümlesi, "Allah'ın (cc) size farz kıldıklarını yapmakla yükümlüsünüz." anlamındadır. İslam ümmetine namaz, oruç, hac gibi farz kılınmış şeylerden biri de yeryüzünde Allah'ın (cc) şahitleri olmak, adaleti Allah (cc) için ayakta tutmak, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaktır. Ayet, geniş anlamıyla emr-i bi'l ma'rufa delalet etmektedir. Ebu Bekir (ra) bir gün insanlara, "Ey insanlar! Bir ayet var ki onu yanlış yorumluyorsunuz." dedi ve bu ayeti okudu. Sonra şöyle devam etti: "Ben Allah Resûlü'nü (sav) şöyle derken işittim: 'İnsanlar münkeri gördükleri zaman, onu değiştirmek için çaba sarf etmezlerse Allah'ın (cc) hepsini birden cezalandırması yakındır.' "[70]

Şu ayeti okuyalım:

"Allah (kulağı yarılıp putlara adanan) Bahire, (bir belayı defetmek için putlar adına dokunulmaz ilan edilen) Saibe, (belirlenmiş standartlarda doğuran devenin salınması ve ona dokunulmaması gereken) Vasile, (sırtına binilmeyi haram kabul ettikleri) Ham; bunların hiçbirini meşru kılmadı. Fakat kâfirler yalan uydurup Allah'a iftira ediyorlar. Onların çoğu akletmez."[71]

Mealdeki parantez içi açıklamaları atlayarak ayeti okuyun. Hiç bir şey anlayamazsınız. Bahire nedir, Saibe nedir?.. Arap dilinden yola çıksanız yine anlayamazsanız; ancak ashabın Kur'ân'ın nüzul ortamına dair aktardığı bilgiler, ayeti anlamamızı sağlamaktadır.

69. 5/Mâide, 105
70. Ebu Davud, 4338; Tirmizi, 3057; İbni Mace, 4005
71. 5/Mâide, 103

Şu ayeti okuyalım:

"(Şayet içki yasaklanmadan önce onu içmiş ve vefat ettiği için aranızda bulunmayanların durumunu merak ediyorsanız) iman edip salih amel işleyenler için sakınıp iman ettikleri ve salih amel işledikleri, sonra sakınıp iman ettikleri, sonra sakınıp iyilik yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıkları (içkiden) dolayı bir günah yoktur. Allah, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları sever."[72]

Parantez içi açıklamayı kapatarak ayeti okuyun. Ayet bir felakete neden olur. İman edip salih amel işleyenlerin gönül rahatlığıyla içki içebileceği gibi bir anlam ortaya çıkar. Ancak sahabe, ayetin hangi şartlarda indiğini açıklayınca mesele vuzuha kavuşur. Ayetin, "İçki haram kılınmadan önce vefat edenlerin durumu ne olacak?" sorusu üzerine indiğini anlarız:

Berâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin (sav) ashabından bazı kimseler şarabın haram kılınmasından önce vefat etmişlerdi. İçki haram kılınınca bazı kimseler, 'Şarap içtikleri dönemde ölüp giden kimselerin hali ne olacak?' diye sordular. Bunun üzerine Allah (cc) şu ayeti indirdi:

'(Şayet içki yasaklanmadan önce onu içmiş ve vefat ettiği için aranızda bulunmayanların durumunu merak ediyorsanız) iman edip salih amel işleyenler için sakınıp iman ettikleri ve salih amel işledikleri, sonra sakınıp iman ettikleri, sonra sakınıp iyilik yaptıkları takdirde (haram kılınmadan önce) tattıkları (içkiden) dolayı bir günah yoktur. Allah, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları sever.'[73] "[74]

Veya şu ayetleri okuyalım:

"Fitne/şirk sonlanıncaya ve din/otorite Allah'a ait oluncaya dek onlarla savaşın. Yaptıklarına son verirlerse zalimlerden başkasına düşmanlık yoktur."[75]

"Fitne/şirk sonlanıncaya ve dinin/otoritenin tamamı Allah'ın oluncaya dek

72. 5/Mâide, 93
73. 5/Mâide, 93
74. Tirmizi, 3050-3051
75. 2/Bakara, 193

onlarla savaşın. Şayet (şirkten) vazgeçerlerse, şüphesiz ki Allah, yaptıklarını görendir."[76]

İslami savaşın amacını belirleyen ayetler, vahyin bütünlüğünden koparılıp lugat anlamına indirgenmiş ve Müslimlerin kanını dökme aracı kılınmıştır. "Bu fitnedir." diyen, her kargaşada eline silah alıp, "Fitne sonlanıncaya kadar savaşın." düşüncesiyle fitne ateşine odun taşımıştır. Sahabe bu tür girişimleri görünce müdahale etmiş, ayeti yerli yerine koymuştur:

Nâfi'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Zubeyr'in neden olduğu fitnenin baş gösterdiği sırada İbni Ömer'e iki adam gelip, 'İnsanlar (ihtilaflar içinde) kayboldular. Sen ki, İbni Ömer'sin, Nebi'nin (sav) sahabisisin. Neden yaşananlara sessiz kalıyorsun?' dediler.

İbni Ömer de, 'Yüce Allah'ın, kardeşimin kanını (dökmeyi) haram kılması, beni (başkaldırmaktan) alıkoyuyor.' diye cevap verdi.

Bu defa adamlar, 'Peki Yüce Allah, 'Fitne tamamen yok edilinceye kadar onlarla savaşın!' buyurmuyor mu?' diyerek itiraz ettiler.

Bunun üzerine o, şöyle dedi: 'Fitne tamamen ortadan kalkıp din de sadece Allah'a mahsus oluncaya kadar savaştık. Şimdi siz, fitne çıkması ve dinin Allah'tan başkasına ait olması için savaşmak istiyorsunuz.' "[77]

Said ibni Cubeyr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün yanımıza Abdullah ibni Ömer çıkageldi. Biz de kendisinden bize güzel bir hadis rivayet etmesini rica ettik. Bizden önce birisi ona doğru gelerek, 'Ey Ebu Abdurrahman! Bize fitne anındaki çarpışmadan söz et! Yüce Allah, 'Fitne/şirk sonlanıncaya ve din/otorite Allah'a ait oluncaya dek onlarla savaşın.'[78] buyuruyor.' dedi.

Bunun üzerine İbni Ömer, 'Sen fitne nedir bilir misin? Anası evlatsız kalmayasıca! Muhammed (sav) ancak müşriklerle savaşırdı. Onların dinle-

76. 8/Enfâl, 39
77. Buhari, 4513
78. 2/Bakara, 193

rine girmek bir fitnedir. Onun savaşı sizin savaşınız gibi mülk, yani iktidar üzerine değildi.' dedi.' "[79]

Usame ibni Zeyd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Allah Resûlü (sav) bizi askerî bir birlikle gönderdi. Sabahleyin Cuheyne Kabilesi'nin Hurakat koluna hücum ettik.

Ben bir adama yetişince adam, 'Lailaheillallah!' dedi, ama buna rağmen ben onu öldürdüm. Böyle yaptığımdan dolayı içimde bir rahatsızlık oldu ve bunu Allah Resûlü'ne (sav) anlattım.

Allah Resûlü (sav), 'Lailaheillallah demesine rağmen sen onu öldürdün mü?' dedi.

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu adam silah korkusundan böyle söyledi.' deyince Allah Resûlü (sav), 'Bu kelimeyi söyleyip söylemediğini öğrenmek için kalbini yarıp baktın mı?' dedi.

Bunu bana o kadar tekrar etti ki ben o gün yeni Müslim olmuş olmayı temenni ettim.'

Bunun üzerine Sa'd, 'Vallahi şu küçük göbekli Usame öldürmedikçe ben de hiç bir Müslim öldüremem.' dedi.

Bir adam, 'Allah, 'Fitne/şirk sonlanıncaya ve din/otorite Allah'a ait oluncaya dek onlarla savaşın.'[80] buyurmadı mı?' deyince Sa'd şöyle dedi: 'Biz hiçbir fitne kalmasın diye savaştık. Sen ve arkadaşın ise fitne çıksın diye savaşmak istiyorsunuz.' "[81]

Allah Resûlü'nün (sav) ashabı, onun terbiyesinde yetişmiş ve vahyin nüzulüne şahitlik etmişlerdir. Onlar Kur'ân'ın niye, ne için ve hangi ortamda indiğini görmüşlerdir. Ayrıca onlar Kur'ân'ı yaşayarak öğrenmiş, Allah Resûlü'ne (sav) bakarak onun ayetlerini idrak etmişlerdir. Yüce Allah onların anlayış ve yaşayışlarından razı olmuş, onlara ihsan üzere tabi olanlardan da razı olacağını haber vermiştir. Konunun başında okuduğumuz ayeti bir daha okuyalım:

79. Buhari, 7095
80. 2/Bakara, 193
81. Müslim, 96

"Muhacir ve Ensar'dan öncüler, ilkler ve onlara ihsan üzere tabi olanlar (var ya)! Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlar için altından ırmaklar akan ve içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. En büyük kurtuluş budur işte." [82]

Müminlerin Yolu ve Dinde Tefakkuh Ehli

Bir diğer kaynak müminlerin yoludur:

"Kim de hidayet kendisine apaçık belli olduktan sonra Resûl'e muhalefet eder ve müminlerin yolunun dışında bir yola uyarsa, (batıl yolu ona süslü göstererek) onu yöneldiği yola havale eder ve cehenneme sokarız. Ne kötü bir dönüş yeridir orası!" [83]

Resûl ile beraber "müminlerin yoluna" uymakla emrolunmuş, o yolun dışındaki yollara sapmaktan alıkonulmuşuz… "Müminlerin yolu" onların bir bütün olarak İslam'ı anlama ve yaşamalarıdır. Kitab'ı müminlerin yolundan koparmak, ona türedi, köksüz bir kitap muamelesi yapmaktır. Zira müminlerin yolu, Kur'ân'ın açıklaması olan Nebi (sav) ve ilk nesil anlayışını bize ulaştıran su yolu/yatağı gibidir. Kur'ân'ın nasıl anlaşıldığı ve yaşandığı, o su yatağında muhafaza edilerek bize ulaşmıştır.

Nasıl ki su yataklarının insan eliyle değiştirilmesi doğal felaketlerle sonuçlanıyorsa dinin bize ulaştığı su yatağının değiştirilmesi de dinî felaketlere yol açar.

Son olarak Kitab'ın gösterdiği bir diğer kaynak; zikir ehli ve bizi uyarmaları istenen, dinde tefakkuh ehlidir:

"Şayet sana indirdiğimizden şüphen varsa, senden önce Kitab'ı okuyanlara sor! Andolsun ki hak sana Rabbinden gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!" [84]

"Biz, senden önce kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını (resûl olarak) göndermedik. Şayet bilmiyorsanız, (vahiy bilgisine sahip) zikir ehline sorun." [85]

"(Allah yolunda cihadın mükâfatı bu denli büyük olsa da) müminlerin tümü

82. 9/Tevbe, 100
83. 4/Nisâ, 115
84. 10/Yûnus, 94
85. 16/Nahl, 43

savaşa çıkacak değildir/çıkmasınlar. Onlardan her topluluktan bir grubun geride kalıp dinde fakihleşmeleri ve kavimleri (savaştan) döndüğünde onları uyarmaları gerekmez miydi? Umulur ki sakınırlar." [86]

"Rabbanilerin ve din bilginlerinin onları günah olan sözden ve rüşvet/haram yemekten sakındırması gerekmez miydi? (Âlimlerin ve yöneticilerin iyiliği emredip, kötülükten alıkoyma görevini terk ederek) yaptıkları şey ne kötüdür." [87]

86. 9/Tevbe, 122

87. 5/Mâide, 63

Burada aklımıza şöyle bir soru gelebilir: Zikir ehli, dinde fıkıh sahipleri ve Rabbanilere verilen yetkiler, bizi saptırmalarına ve Tevbe Suresi'nin 31. ayetinde anlatılan "alim ve abidleri" rabb edinmeye neden olmaz mı?

Kur'ân ne tür insanların zikir ehli olduğunu, ne tür insanların sapmaya ve saptırmaya müsait bilginler olduğunu hiçbir kapalılığa yer bırakmayacak şekilde açıklamıştır:

"Vahye göre kötü âlim kimdir?

(1) Cibte ve tağuta iman eder, kâfirlerin safında yer alır:

"Kendilerine Kitap'tan pay (ilim) verilen kimseleri görmedin mi? Onlar cibte ve tağuta iman ediyorlar ve kâfirler için: 'Bunlar, müminlerden daha doğru bir yol üzeredir.' diyorlar." (4/Nisâ, 51; İbni Abbas (ra) ayeti: "Cibt, taptıkları putlardır. Tağut ise putların önünde duran, putlar adına konuşan, toplumu yönetenlerdir." diye tefsir etmiştir. (bk. Tefsîru ibni Ebî Hatîm, 3/975, 5446-5451 No.lu rivayetler) İbni Kuteybe (rh), İbni Cerir Et-Taberi (rh) ve dil âlimlerinden Zeccac (rh): "Allah dışında yüceltilen ve ibadet edilen her şey cibt ve tağuttur." demişlerdir. (bk. Tefsîru't Taberî, 8/465, Nisâ Suresi, 51. ayetin Tefsiri; Zâdu'l Mesîr,1/420, Nisâ Suresi 51. ayetin tefsiri))

Ayet; Ehl-i Kitab'ın âlimleri, siyasi ve dinî kanaat önderleri hakkında inmiştir. Onlar Mekke müşriklerine gidip Muhammed'e (sav) karşı savaşmalarını, kendilerinin de bu savaşta onlara yardımcı olacağını söylemiş ve üzerinde oldukları yolun müminlerin yolundan daha doğru olduğunu garanti etmişlerdir. (bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 6/472-477, 18597-18611 No.lu rivayetler)

Bu ayet kötü âlimin iki önemli vasfını ifşa eder. Kötü âlim, tağutun safında yer alır. Hâkimiyeti kendinde gören, insanları mutlak itaate/kulluğa davet eden, siyasi/askerî otoritenin, azgınlığın yanında durur. Bu tavır, zorunlu olarak onun ikinci özelliğini açığa çıkarır: Küfür/şirk ehlinin yolunu müminlerin yoluna tercih eder. Hâliyle mümin, kötü âlimi tanımak istiyorsa onun durduğu yere bakmalı; kimin yanında, kimin kurumlarında, kimin safında olduğunu görmeye çalışmalıdır. Sözleri, yazıları ve çalışmaları kime hizmet ediyor? Kimin karartısını çoğaltıyor, kimin değirmenine su taşıyor? Ve en önemlisi kimi/neyi meşrulaştırıyor: Allah'ı, Resûl'ünü ve müminleri mi; tağutu, cibti ve şirk ehlini mi? Ona kulak verenler kime/neye meylediyor?

(2) Allah'ın hükümlerini değiştirir

Kötü âlim hevasını ilah edinmiştir, hevanın kuludur. Duruma, şartlara ve egemenlerin isteğine göre helalleri haram, haramları helal yapar. İleride geleceği gibi o, köpeğe benzer. Havayı koklar; kendinden istenen neyse, onu fetva diye, içtihad diye topluma arzeder.

"Onlar Allah'ı bırakıp din bilginlerini, abidlerini ve Meryem oğlu Mesih'i rabbler edindiler. (Oysa) onlar yalnızca bir olan ilaha ibadet etmekle emrolunmuşlardı. O'ndan başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. (Allah) onların şirk koştuklarından münezzehtir." (9/Tevbe, 31)

Ayetin nüzul sebebi:

"…Adiy, Medine'ye geldi. O, Tay Kavmi'nin lideriydi. Boynunda gümüş bir haçla Resûlullah'ın (sav)

huzuruna girdi. Resûlullah, Tevbe Suresi'nin 31. ayetini okuyordu. Adiy, Peygamber'e, 'Onlar din adamlarına tapmadılar ki!' dedi.

Resûlullah (sav), 'Evet, fakat din adamları, onlara helali haram, haramı helal kıldı. Onlar da tabi oldular. Bu, onların, din adamlarına ibadetidir.' buyurdu.' (Tirmizi, 3095; Tefsîru ibni Ebî Hâtim, 2/1784, 10057-10058 No.lu rivayetler)" (Tevhid Meali, s. 190, Tevbe Suresi, 31. ayetin nüzul sebebi)

Yüce Allah helale haram, harama helal diyen din adamlarını rabblik iddia etmekle, onlara bu yetkiyi veren avamı da onları rabb edinmekle suçlamıştır. Kötü âlim, Allah'ın hükümlerini değiştirebilmek ve toplumun onu rabb edinmesini sağlamak için iki şey yapmak zorundadır. İlki; avamın vahyi anlayamayacağını, ancak o ve benzerlerinin yardımıyla vahyi anlayabileceğini söyler ve bunun için vahyi değil onun açıklamalarını okumalarını ister. İkincisi; sürekli âlimlerin yüceliği, ulaşılmazlığı ve eleştirilmezliğine dair hurafeler yayar. Âlimlerin rabb edinilmesi avamın suçu olsa da, bu suça zemin hazırlayan kötü âlimlerdir.

Âlimin Rabbani mi kötü âlim mi olduğunu anlamanın yolu vahiy bilgisine sahip olmaktır. Vahiy bilgisi, Kitap ve sünnet, bize ölçü kazandırır. Söylenen her sözün doğruluğunu o ölçüyle anlar, o ölçüyle sözün yanlışlığına hükmederiz. Aksi hâlde her ağzı laf yapanı âlim zanneder, dinimizi felakete sürükleriz. Kötü âlim, toplumun cehaletinden beslenir. Toplum vahiyden ne kadar uzaklaşmışsa kötü âlimin saptırması o denli çetin olur. Örneğin; yemeğe besmelesiz başlayıp duasız bitirmeyi dinsizliğe eş gören hassas (!) toplum, ekmek peynir tüketir gibi faiz yiyebilmektedir. Zira kötü âlimler, sistemin/sermayenin talebi ve toplumun baskısıyla faiz ahkâmını sulandırmışlardır. Büyük günahlar arasında en çetini faiz değil midir? Kur'ân ve sünnetin en açık hükümlerinden biri faizin haramlığı değil midir? Kötü âlim, en açık ve anlaşılır hükmü dahi helalleştirebilmektedir. Allah'a (cc) rağmen Allah (cc) adına konuşmakta, diline serpiştirdiği birkaç Arapça kelimeyle Kitab'ın ortasından konuşuyormuş havası verebilmektedir.

(3) Hakkı gizler

Kötü âlim hakkı gizler… O, Allah'a açıklayacağına dair söz vermesine rağmen gizler:

"(Hatırlayın!) Hani Allah: '(Vahyi) insanlara mutlaka açıklayacak ve asla onu gizlemeyeceksiniz.' diye kendilerine Kitap verilenlerden söz almıştı. (Bu sözü) sırtlarının gerisine attılar (kulak ardı ettiler) ve onu az bir paha karşılığında sattılar. (Sözlerini bozma karşılığında) elde ettikleri (dünyalık) ne kötüdür." (3/Âl-i İmran, 187)

Kötü âlim neyi gizler? Allah'ın indirdiği apaçık ayetleri, yani tevhidi ve haramları; hiçbir kapalılığa yer bırakılmadan açıklanan Allah'ın sınırlarını gizler:

"Şüphesiz ki bizim indirdiğimiz apaçık delilleri ve hidayeti, insanlar için Kitap'ta açıkladıktan sonra gizleyenler (var ya!), bunlara Allah lanet etmektedir ve tüm lanet ediciler de lanet etmektedir." (2/Bakara, 159)

Kötü âlim neden gizler? Basit bir kazanç karşılığında hakikati gizler. Bazen basit kazanç maaş olur, bazen akademik unvan, bazen medya/toplum baskısı, bazen müstekbir tağutların korkusu…

"Şüphesiz ki Allah'ın Kitap'ta indirdiği hakikatleri gizleyip, basit bir kazanç karşılığında o hakikatleri satanlar, karınlarına sadece ateş doldurmaktalardır. Kıyamet Günü'nde Allah onlarla konuşmayacak, onları arındırmayacaktır ve onlar için can yakıcı bir azap vardır." (2/Bakara, 174)

Kötü âlimin neyi gizlediğini anlamanın yolu, vahiy bilgisine sahip olmaktan geçer. Vahyi okuyan insan şunu görür: Kur'ân'ın bir asli bir de tali gündemi vardır. Asli gündem süreklidir; neredeyse her sayfada tekrar eder. Tali gündem dahi bir şekilde asli gündeme bağlanır, onunla ilişkilendirilir. Asli gündem tevhiddir. Yüce Allah'a kul olmak, kendilerini rabb yerine koyan tağutlara/müstekbirlere/meleye başkaldırmak, karşı çıkmaktır. Allah'ı (cc) yüceltmek, O'na hakkıyla saygı göstermek, O'nu sevmek, O'ndan (cc) korkmak, dini, yalnızca O'nun (cc) yolladığı elçilere tabi olarak yaşamak… Bu, vahyin gündemidir. O gündemde dost belli, düşman bellidir. Hak belli, batıl

bellidir. Ölçüler belli, sınırlar bellidir… Ezcümle; âlimin gündeminin vahyin gündemi mi, yoksa müstekbir tağutların gündemi mi olduğunu anlamanın yolu vahiy bilgisine sahip olmaktır.

(4) Toplumu uyarmaz, emr-i bi'l ma'ruf ve nehy-i ani'l münker yapmaz

"İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud'un ve Meryem oğlu İsa'nın dilinden lanetlendiler. Bu, onların isyan etmeleri ve haddi aşmaları sebebiyledir. Yaptıkları kötülükten birbirlerini alıkoymazlardı. Yaptıkları şey ne kötüdür. Onların birçoğunun kâfir olan kimseleri dost edindiğini görürsün. Nefisleri kendilerine (Kıyamet Günü için) ne kötü bir şey sundu. Allah onlara öfkelendi ve onlar azabın içinde ebedî kalacaklardır. Şayet Allah'a, Nebi'ye ve ona indirilene inanmış olsalardı onları dost edinmezlerdi. Fakat onların çoğu fasıklardır." (5/Mâide, 78-81)

Toplum kâfirleri dost edinir, küfrün önderlerine sevgi ve saygı besler, gayri İslami (ırk, vatan, bayrak vb.) esaslara göre insanları dost ve düşman edinir… Kötü âlim, yalnızca izleyicidir. Çünkü "Kâfir dost edinilmez." diyerek müstekbir tağutların; "Kâfiri dost edinmeyin." diyerek kalabalıkların tepkisini çekmek istemez. Kötü âlim hevanın, rahatın, paranın… kuludur. Rahatını bozacak, onu imtihana sevk edecek hiçbir sorumluluğunu yerine getirmez.

"Onların birçoğunu günah, düşmanlık ve rüşvet/haram yemede (birbirleriyle) yarışırken görürsün. Yaptıkları ne kötü bir şeydir. Rabbanilerin ve din bilginlerinin onları günah olan sözden ve rüşvet/haram yemekten sakındırması gerekmez miydi? (Âlimlerin ve yöneticilerin iyiliği emredip, kötülükten alıkoyma görevini terk ederek) yaptıkları şey ne kötüdür." (5/Mâide, 62-63)

Toplum rüşvet yer, birbirine düşmanlık eder, haram yoldan kazanç elde eder, kötü âlim susar. Toplum nezdinde "kötü/istenmeyen adam" olmamak için Allah katında "kötü adam" olmayı kabul eder!

Zaman zaman kötü âlimin tuvalet/banyo fıkhından, kadınların hayız bezinden, hurafelerden, müsteşrik papağanlığını akademik özgürlük diye pazarlamaktan fırsat bulup gerçekliğe döndüğünü, vakaya dair uyarılarda bulunduğunu görürüz. Şu hâlde iki durumdan biri söz konusudur: Ya kötü âlim inanmadığı/yaşamadığı bir şeyi anlatıyordur ya da efendilerinden sipariş almış, sipariş üzere konuşuyordur. Bu iki maddeyi açıklayalım:

"Kitab'ı okuduğunuz hâlde insanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz? Akletmez misiniz?" (2/Bakara, 44)

Bir âlim, insanlara söylediğini yapmıyorsa ne olur? Seyyid Kutub (rh) şöyle der:

"Din adamlarının afeti, hiç kuşkusuz dinin bir çıkar ve kazanç aracı hâline gelmesiyle gerçekleşir. Dini bir kazanç aracı olarak gördükleri içindir ki, kalplerinde olmayanı dilleriyle söylerler. Hayır yapmayı emreder ama kendileri yapmazlar. İyiliğe davet eder ama kendilerini unuturlar. Böylece hak kelimeleri, asıl yerlerinden saptırırlar. Beşerin zevk ve arzularına uysun diye ayetleri yorumlarlar. Dış görünümüyle naslara uygun, ama gerçekte dinin hakikatiyle çelişir fetva ve teviller çıkarırlar. Ve tüm bunları ellerinde mal veya iktidar bulunan kimselerin zevk ve amaçlarına gerekçe bulmak için yaparlar.

İşte afet de budur. Kişinin, davet ettiği iyiliğe davranışlarıyla ters düşmesidir, afet… Gönüllere kuşku düşüren afet budur…

Sonra bu yalnız davetçi için değil, dava için de bir afettir. İnsanların kalp ve düşüncelerini bozan afettir. Çünkü güzel bir söz duyup da çirkin bir davranışla karşılaşan insanların 'söz-davranış çelişkisinden' hayrete düşmemelerine imkân yoktur. Ruhların akideyle canlanan ışığını ve gönüllerin imanla yanan nurunu kaybeden insanların, -din adamlarına güvenlerini kaybettikten sonra- dine güven duymaya devam etmeleri zor bir şeydir.

Eğer bir kelime tüm cazibesine ve güzelliğine rağmen, ona inanan kimsenin kalbinde bir hareket meydana getirmiyorsa; ölmeye ve kaybolup gitmeye mahkûmdur. Eğer bir insan söylediği şeyin canlı bir örneği ve yaşayan bir tercümesi hâline gelmemişse, en başta kendisi onun hakkaniyetine inanmamış demektir. İnsanların bu kimseye inanıp güvenmesi de buna bağlıdır. Çünkü, eğer

bir kelime, kişinin fiilî hayatında yerini bulmuşsa, parlaklık ve güzelliği olmasa da insanları etkiler. Zira o kelime, asıl gücünü, güzelliğinden değil realitesinden almıştır. Güzelliğini, parlaklığından değil, doğruluğundan almıştır. Çünkü hayatın içinden fışkıran o kelime, bir hayat kaynağı hâline dönüşmüştür. Ama her şeye rağmen sözle eylem, inanç ile davranış arasında uyum sağlanması, kolay bir iş değildir. Basit bir yol da değildir. Çünkü bunun eğitime, çabaya ve çalışmaya ihtiyacı vardır. Allah'a (cc) bağlı olmaya, O'ndan yardım ve hidayet beklemeye ihtiyacı vardır." (Fi Zilal-il Kur'ân'da Davet Yolu, s. 58-59)

Örneğin, efendileri etnik bir sorunu çözmeye niyet eder; kötü âlim ırkçılığın kötü bir şey olduğunu hatırlar. Siyasiler seçim dönemi Filistin sorununu kullanacaktır, kötü âlim Gazze diye bir şehir olduğunu keşfeder. İktidara yönelik darbe girişimi olur, kötü âlim cihad, şehadet, mücadele demeye başlar. İktidar faiz lobisini eleştirir; maaşını/evini/arabasını faizden aldığını unutup "faiz haram" çığlıkları atmaya başlar. Kötü âlimin dini yoktur. O ya efendilerinden aldığı işaretle konuşur ya da toplumun rağbet ettiği popüler meselelerde kalem oynatır. İleride göreceğimiz gibi; Yüce Allah'ın onu köpeğe benzetmesi bundan olsa gerektir. Zira onun sahibi Allah ve rehberi vahiy olmadığından, her güç sahibi onun efendisidir. Ancak efendisinin talimatıyla hareket edebilir.

(5) Toplumun parasını batıl yollarla yer

"Ey iman edenler! Şüphesiz ki din bilginlerinin ve abidlerin çoğu, insanların malını haksız yollarla yemekte ve Allah'ın yolundan alıkoymaktalardır. Altını ve gümüşü biriktirip Allah yolunda infak etmeyenleri, can yakıcı bir azapla müjdele. (Zekâtını vermedikleri altın ve gümüşler) o gün ateşte kızdırılacak; alınları, böğürleri ve sırtları bu tabakalarla dağlanacak. 'Bu, kendiniz için yığıp biriktirdiklerinizdir. Yığıp biriktirdiklerinizi tadın (bakalım)!' (denilecek.)" (9/Tevbe, 34-35)

Kötü âlim uzman bir hırsız, sağlam bir dolandırıcı, iyi bir yiyicidir. O, insanlara para gözüyle bakar. Sürekli ister, ancak kendisi infak etmez. Her vesileyle insanlardan para talep eder. Tevbe satar, cennet satar, kefen satar, torpil/şefaat satar… Kur'ân okur hatim satar. Zikir çeker tesbih satar. Kendi satacağı bir şey kalmayınca Nebi'nin sakalı, nalını, ayak izi derken Peygamberini satışa çıkarır. O da bitince, hayal satar. Ne yapıp edip insanların parasını çalar.

Kötü âlim bir yandan hırsızlık/dolandırıcılık yapıp Rabbine isyan ederken, diğer yandan kendi eliyle ayağına pranga, Kur'ân'ın benzetmesiyle boynuna tasma takar. Zira o çaldıklarıyla Karun benzeri bir hayat yaşar. Artık istese de hakkı söyleyemez. Para muslukları kesilirse, yaşadığı hayatı sürdürmesi mümkün değildir. Öte yandan ona para çaldıran halk, biraz da isteyerek bu duruma sessiz kalır. Zira onların da yaptıklarını din adına meşrulaştıracak, günahlarını bağışlayacak, cennetten kelepir arsa parselleyecek papazlara ihtiyacı vardır. Karşılıklı rızaya dayalı işbu hırsızlık, kötü âlimi lanetliler arasına, onu azgınlaştıran etbaını da onun ardı sıra ateşe sürüklenen mustazaflar arasına katar. (bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 480-487)

2

اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (٢)

(2) "Şüphesiz ki biz, akledip (anlayasınız) diye, onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."

Arapça Bir Kitap

Yüce Allah son vahyi için Arapça dilini seçmiştir. Zira O'nun vahiyle ilgili sünneti/yasası; her kavme kendi dilinden bir nebi ve onların diliyle vahiy indirmesidir. Konuşanın meramını anlatması ve dinleyenin en iyi şekilde anlaması ana dille mümkündür. Allah Resûlü Arap, gönderildiği kavim de Arapça konuşan bir toplumdur. Mesajı akletmeleri, anlamaları, öğüt almaları, mesajın onlarda takva oluşturması, uyarı ve müjdeye dönüşmesi… ana dilleriyle mümkündür:

"Biz, her peygamberi kendi kavminin diliyle yolladık ki, onlara açıklasın. Allah dilediğini saptırır, dilediğini hidayet eder. O, (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) El-Hakîm'dir." [1]

"İşte bunu, Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Korkulası (vaidleri/tehditleri) çeşitli yollarla açıkladık, umulur ki korkup sakınır ya da öğüt almalarını sağlar." [2]

1. 14/İbrâhîm, 4
2. 20/Tâhâ, 113

"Böylece şehirlerin anası olan (Mekke'yi) ve çevresini uyarman ve (insanları) kendisinde şüphe olmayan toplanma günüyle uyarman için, sana Arapça bir Kur'ân vahyettik. (Kıyamet Günü) bir grup cennette, bir grup alevleri dehşet saçan ateştedir."[3]

"Bundan önce de imam ve rahmet olan Musa'nın Kitabı'na (da inanmamışlardı). Bu (Kur'ân) ise zalimleri uyarmak, muhsinlere/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlara müjde ve (kendinden önceki Kitapları) doğrulayıcı (olması için) Arap diliyle (indirilmiş) bir Kitap'tır."[4]

Şayet Arap bir topluma Kur'ân yabancı bir dille indirilmiş olsaydı anlamadıklarını söyleyecek ve dil engelini, inanmamanın mazereti sayacaklardı:

"Şayet o Kur'ân'ı, Arapça olmayan bir dilde indirseydik: 'Ayetlerinin açıklanması gerekmez miydi? Arapça olmayan bir kitap ve Arap (bir Peygamber)!' derlerdi. De ki: 'O, iman edenler için hidayet ve şifadır. İman etmeyenlerinse kulaklarında bir ağırlık vardır ve o (Kur'ân), onlar için körlüktür. İşte bunlar, kendilerine uzak bir yerden seslenilen (insanlar gibilerdir. Kur'ân'ı duymaz ve anlamazlar).' "[5]

Yüce Allah, Kur'ân anlaşılsın ve Kur'ân'ın ilk muhatabı olan müşriklerin özrü kesilsin diye Kur'ân'ı Arapça indirmiştir. Bu, aynı zamanda insanları Kur'ân'ın evrensel mesajına davet eden müminlere bir sorumluluk yüklemektedir. Davetçi mümin, hitap ettiği toplumun dilini çok iyi bilmeli; apaçık, arı duru bir dil kullanmalıdır. Dilde açıklık ve sadelik, dilde ustalaşmanın semeresidir. Bir dili ve inceliklerini ne kadar iyi bilirseniz, meramınızı o kadar sade, yalın, ama bir o kadar da etkili yolla anlatırsınız. Davetçilerin dil gibi bir meselesi, dili iyi kullanma gibi bir gündemi olmak zorundadır. Bu, dile duyulan ilgiden ziyade; Allah'ın dininin anlaşılması, insanlara en güzel şekilde ulaştırılması ve mesajın kalpleri fethetmesine duyulan istektir… Peygamberleri örnek almak; onlar gibi özlü, açık ve etkili tebliğ yapmaya duyulan istektir. Zira mubin bir kitabı ancak mubin bir dille anlatabiliriz.

3. 42/Şûrâ, 7
4. 46/Ahkâf, 12
5. 41/Fussilet, 44

Kur'ân'ın Dili Arapça, Mesajı Evrenseldir

Kur'ân'ın Arapça indirilmesi, ilk günden bu yana bazı itirazlara konu olmuştur. Bunlardan en bilineni, Arapça bir kitabın nasıl tüm insanlığa mesaj olacağıdır. Hemen belirtmeliyiz ki Kur'ân'ın mesajının evrenselliği ve tüm insanlığı muhatap alışı, Kur'ân'ın en açık meselelerindendir:

"Biz seni yalnızca âlemlere rahmet olarak yolladık."[6]

"Biz seni, ancak bütün insanlığa müjdeci ve uyarıcı olarak yolladık. Fakat insanların çoğu bilmezler."[7]

"De ki: 'Ey insanlar! Şüphesiz ki ben, Allah'ın tümünüze (yolladığı) Resûl'üyüm. O (Allah ki) göklerin ve yerin hâkimiyeti/egemenliği O'na aittir. O'ndan başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. Diriltir ve öldürür. Allah'a ve Resûl'ü olan ümmi Nebi'ye iman edin. O (Nebi), Allah'a ve O'nun kelimelerine iman eder. Ona uyun ki, hidayet bulasınız.' "[8]

Kur'ân'ın indirildiği gün, binlerce dil konuşulmaktadır. Vahyin var olan her dilde indirilmesi, akıl kârı değildir. Kaldı ki, vahyin sahibinin muradı bu yönde tecelli etmemiştir. Yüce Allah, Kitab'ı Arapça indirse de mesajın tüm insanlığa ulaştırılmasını emretmiştir. Ayrıca Kitab'ın anlaşılmasını kolaylaştırdığını, ona samimiyetle yönelen her insanın Kur'ân'ı anlayacağını belirtmiştir:

"O (Kur'ân'la) muttakileri müjdeleyesin ve inatçı topluluğu uyarasın diye onu senin dilinle kolaylaştırdık."[9]

"Andolsun ki biz, Kur'ân'ı öğüt alınması için kolaylaştırdık. Peki var mı öğüt alan?"[10]

Kur'ân'ın ilk muhatapları, dilin Arapça oluşunu mesajın evrenselliği için engel görmemiş, dünyanın dört bir yanına mesajı taşımışlardır. Kısa bir süre içinde, bugün bile hayal gibi görünen coğrafyalarda, Kur'ân'ı Arapça

6. 21/Enbiyâ, 107
7. 34/Sebe', 28
8. 7/A'râf, 158
9. 19/Meryem, 97
10. 54/Kamer, 17

okuyan, anlayan, yaşayan ve onun mesajını taşıyan Arap olmayan müminler oluşmuştur. Yüce Allah'ın kolaylaştırmasının bir tecellisi olarak Arap dilinin en meşhur âlimleri dahi Arap olmayanlardan çıkmıştır. En bilinen örneği, ünlü dilci Sibeveyh'tir.

Keramet Arapçada mı, Kur'ân'da mı?

Arapça o gün yeryüzündeki en iyi/en elverişli dil olduğu için mi Kur'ân Arapça indi, yoksa Kur'ân Arapça indiği için mi Arapça önemli bir dil oldu? Bu sorunun yaygın cevabı, "O günkü diller arasında vahye en elverişli dil Arapçaydı." şeklinde başlar, sonra Arapçada olup da diğer dillerde olmayan meziyetler art arda sıralanır. Bu görüşe katılmadığımı belirterek konuya giriş yapayım: Keramet Arapçada değil, vahyin dilindedir. Arapça da diğer diller gibi bir dil, Allah'ın ayetlerinden bir ayettir:

"Göklerin ve yerin yaratılması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olması da O'nun ayetlerindendir. Şüphesiz ki bunda, âlimler için ayetler vardır."[11]

Vahiy ona dokununca diğer dillerden ayrılmış, vahiyle değer kazanmıştır. Araplar yeryüzünün en etkisiz toplumuyken, kalplerine dokunan vahiyle tarihin ve insanlığın seyrini değiştiren, en etkili toplum olmaları gibi… Arapların edebiyat tutkunu, söz ustası bir toplum oldukları hakikattir. Ancak Kur'ân inene kadarki süreçte edebî etkileri kendileriyle sınırlıdır. Başka toplumları etkileyen bir edebiyat dili kuramamışlardır. Kur'ân'dan sonra ise Arapça bir edebiyat dili olarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Şayet Arapça tek başına etkili bir dil olsaydı Kur'ân'dan önce de diğer toplumlar üzerinde tesir etmesi gerekirdi. Şu mesele anlaşılmalıdır: Hiçbir dilin, hiçbir ırkın, hiçbir toprağın kutsiyeti yoktur. Kutsiyeti olan Allah'tır. O (cc) bir şeye dokundu mu, bir şeyi seçti mi, bir şeye değer verdi mi o şey kutsiyet kazanır. Kâbe'nin diğer taşlardan, Aksa'nın Üsküdar'dan ayrıcalığı nedir? Yüce Allah seçtiği için Kâbe ve Aksa üstündür. O (cc) seçmeden önce diğer toprak parçalarından hiçbir farkı yoktur. Tevrat indirildiğinde İbranice, İncil indirildiğinde Süryanice en değerli dildi. Keramet ne İbranicede ne de Süryanicedeydi. Keramet, Rabbimizin sözlerini o dille ifade etmesiydi. Şöyle düşünebiliriz: Kur'ân Türkçe inseydi Yüce Allah mesajını vermekte

11. 30/Rûm, 22

zorlanır mıydı? Hâşâ diyorsunuz, değil mi? Evet, hâşâ! Allah'ın dile ihtiyacı yoktur. O (cc) hangi dille konuşursa mesajını apaçık, en etkili ve en güzel şekilde verir. O'nun sözü dokundu mu her dil, dünyanın en incelikli diline dönüşür. Dün İbranice, sonra Süryanice, bugün Arapça… [12]

Kur'ân dilini dikkatle okuyan bir insan Kur'ân'ın Arapçaya bambaşka bir boyut kattığını, dil ustası Arapları dahi hayrette bırakan bir üst dil kurduğunu görecektir. Şayet bir güzelleme yapılacaksa bunun dil olarak Arapçaya değil, Kur'ân'ın Arapçasına yapılması gerektiğini anlayacaktır. Bu meseleye dair özetle şunları söyleyebiliriz:

Şu ân elimizde Kur'ân, Nebi'nin (sav) sözleri ve Kur'ân'ın nüzul ortamını yansıtan Arap şiiri metinleri mevcuttur. Aynı döneme ait üç ayrı metin karşılaştırıldığında Kur'ân dilinin her şeyiyle farklı olduğu, dil Arapça olsa da ses, uyum ve üslup yönünden diğer metinlerden ayrıldığı görülecektir. Bunu, dinle ilgisi olmayan sıradan bir insan dahi fark edebilmektedir.

Seyyid Kutub'un (rh) şahit olduğu şu olay, örnek olarak verilebilir:

"Başkalarının şahit olduğu hadiselerden örnek vermeyeceğim, altı kişinin huzurunda şahit olduğum bir hadiseyi nakledeceğim. On beş yıl kadar önceydi. Bir Mısır gemisinde İslam dini mensupları olarak altı kişiydik. Gemimiz Atlas Okyanusu'nun çalkantıları arasında Newyork'a doğru yol alıyordu. Bizden başka, kadınlı erkekli 120 yabancı yolcudan bir tanesi Müslüman değildi.

Okyanusun içinde, gemide cuma namazı kılmak geldi aklımıza. Allah biliyor ya gemide propaganda işine devam eden bir misyoner vardı, ona karşı dinî duygularımız galeyana gelmişti. Zira propagandasını giderek bize yöneltmişti!..

Gemi kaptanı -İngilizdi- namaz kılmamız için bize kolaylık gösterdi. Ge-

12. "Kur'ân mesajını taşımaya en uygun dil Arapçaydı." yaklaşımı, bugün iyi niyetle söylense de Yüce Allah'ı sınırlamaya dönük bir anlam taşımaktadır. Elbette Allah'ı sınırlama düşüncesi bu düşünceyi savunan çoğunluğun akıllarına dahi gelmemiştir. Dahası, böyle bir anlamı zikredilse, ilk onlar karşı çıkacaktır. Kişi kendinden bilirmiş! Klasik kitaplarımızda işlenen "Arapçanın vahye en elverişli dil olduğu düşüncesi" benim de kabul ettiğim ve bol örneklerle -fakat üzerine düşünmeden- derslerde anlattığım bir düşünceydi. Ancak hiçbir zaman Allah'ı (cc) sınırlama düşüncesi aklıma dahi gelmemiştir, Allah'a sığınırım.

mideki tayfalara, aşçılara, namaz vaktinde görev başında olmayan diğer hizmetlilere -onların hepsi de Sudanlı Müslümanlardı- bizimle namaz kılmaları için izin verdi. Müslüman personeller buna çok sevindiler. Çünkü ilk defa gemide cuma namazı kılacaklardı… Cuma namazının hutbesini ben okudum ve imam oldum.

Ecnebi yolculardan çoğu halka olmuş bize bakıyorlardı!.. Namaz bitince birçokları gelerek bu kutsal ibadetten ötürü bizi kutladılar! Namaz deyince en çok kutsal dua manasını çıkarıyorlardı. Fakat bu kalabalığın içinden -sonradan Tito cehenneminden ve komünizmden kaçan Yugoslavyalı bir Hristiyan olduğunu öğrendiğimiz- bir hanım, olaydan ciddi biçimde etkilenmişti, büyük bir teessür içinde bize doğru geldi. Kendine hâkim değildi, gözleri yaşarıyordu. Hararetle elimizden tuttu, -zayıf İngilizcesiyle- ibadetimizde gördüğü ruh, intizam ve huşu sebebiyle derin teessüre kapıldığı için kendine malik olamadığını söylüyordu…

Kıssanın bizim için önemli yanı burası değildi. Esas aktarmaya çalıştığımız yanı, kadının şu sözleridir: 'Rahibiniz hangi dilden konuşuyordu?' Kadıncağız namazın bir rahip tarafından ve ancak kilisede kılınabileceğini sanıyordu. Çünkü Hristiyan kiliselerinde durum böyleydi. Önce bu anlayışını tashih ettik ve namazın yalnız mabedde, rahibin başkanlığında değil, her yerde ifa edilebileceğini anlattık. Bunun üzerine kadın dedi ki: 'Konuştuğunuz dilin hayret verici müzikal bir tonu var. Her ne kadar o dilden tek kelime anlamıyorsam da hissediyorum.' Sonra asıl söylemek istediği hususu açıkladı. 'Ama benim üzerinde duracağım nokta bu değil.' dedi. 'Benim dikkatimi çeken husus, imam konuşurken laf arasında birtakım sözler sayıyordu. Ve bu sözleri hiç de öteki sözlerine benzemiyordu. Hem müzikalitesi yüksek hem de tesir tonu fazlaydı. Bunları okurken titreyerek ve heyecanlanarak okuyordu. Ama öbürlerinden tamamen farklıydı. Başka bir şeydi bu… İmam sanki İsa'nın ruhu ile doluydu!' O, Hristiyanlığının tesiriyle böyle tabir ediyordu! Biraz düşündük, sonra anladık ki kadın cum'a hutbesi ve namaz aralarında okunan Kur'ân ayetlerini kastediyordu. Hadise bizde hayret ve dehşet uyandırdı. Zira bunu konuşan, söylediklerimizden en ufak bir şey bile anlamayan bir hanımdı!"[13]

13. Fî Zılâl-il Kur'ân, 7/563-564, Yûnus Suresi, 38. ayetin tefsiri

Kur'ân'ın kendine has, Arap'ın dahi alışık olmadığı ancak güzelliği karşısında hayrete düştüğü özgün bir üslubu vardır. Örneğin, Arapçada çokça kullanılan (nakıs fiillerden) "Kâne/كَانَ", yüz doksan yerde kendi anlamı olan "idi" anlamında değil, şimdiki zaman ifade eden "dır" anlamında kullanılır. Nebevî hadislerde karşılaşmadığımız bu üslup; Kur'ân'ın, Arapların günlük yaşantısındaki kullanımını değiştirdiği, ama kimsenin "Bu yanlıştır." diyemediği dilidir.[14] Yine Kur'ân'ın daha ilk sayfasında kullandığı yirmi üç ayrı kalıp vardır. Tek sayfada yirmi üç ayrı kalıp![15] Araplar tasvirin her türünü

14. bk. Kur'ân'ın Mucizevî Dili, s. 19-20

15. "1-) Bakara 6: سَوَٓاءٌ عَلَيْهِمْ ءَاَنْذَرْتَهُمْ اَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ
Onları uyarsan da, uyarmasan da, onlar için birdir; inanmazlar.

2-) Bakara 7: وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ
Ve onlar için büyük bir azap vardır.

3-) Bakara 8a: وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ اٰمَنَّا
İnsanlardan, 'inandık' diyenler de vardır.

4-) Bakara 8b: وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ
İnanmadıkları halde

5-) Bakara 9: وَمَا يَخْدَعُونَ اِلَّٓا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ
Oysa, sadece kendilerini aldatıyorlar da farkında değiller.

6-) Bakara 10a: فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللهُ مَرَضًا
Kalplerinde bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını arttırmıştır.

7-) Bakara 10b: وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ
Onlara elem dolu bir azap vardır.
(Burada farklı kelime kullanılmışsa da yukarıdaki 2 numaralı kalıbın bir tekrarıdır.)

8-) Bakara 10c: بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ
Söyledikleri yalana karşılık.

9-) Bakara 11a: وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ
Onlara 'Yeryüzünde fesat çıkarmayın' dendiğinde.

10-) Bakara 11b: قَالُٓوا اِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ
'Biz sadece muslihunuz/ıslah edenleriz.' derler.

11-) Bakara 12a: اَلَٓا اِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ
Halbuki asıl onlar bozguncudurlar.

12-) Bakara 12b: وَلٰكِنْ لَا يَشْعُرُونَ
Fakat farkında değillerdir.

13-) Bakara 13a: وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ اٰمِنُوا كَمَٓا اٰمَنَ النَّاسُ
Onlara, 'İnsanların inandıkları gibi siz de inanın' dendiğinde.

14-) Bakara 13b: قَالُٓوا اَنُؤْمِنُ كَمَٓا اٰمَنَ السُّفَهَٓاءُ
'Biz de beyinsizler gibi iman mı edelim?' derler.

kullanmaktaydı. Kur'ân bu yaygın tasvir ve benzetmelerin hiçbirini kullanmadı, yepyeni benzetme ve tasvirlerle mesajını iletti.[16] Yine Kur'ân, esnek bir dil kullandı. Aruz ölçüsüyle kendisini sınırlayan Arap edebiyatından farklı olarak zihinlerdeki tüm bariyerleri yıktı; her insan, derinliği oranında onun dilinden ihtiyacını aldı. Allahu Ekber ifadesini buna örnek gösterebiliriz:

" 'Allahu Ekber' ifadesi, 'çok katmanlı dil' ile ne kastettiğimizin güzel bir örneğidir. Bu ifade genellikle İngilizceye/Türkçeye, 'Allah is great/Allah büyüktür.' veya 'Allah is the greatest/Allah en büyüktür.' şeklinde tercüme edilir. Ancak, bu ifadelerin hiçbirisi bu ibarenin hassas tercümesi değildir, çünkü 'ekber' kelimesi aslında 'greater/daha büyük' anlamına karşılık gelir.

15-) Bakara 13c: اَلَآ اِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَآءُ
İyi bilin ki asıl beyinsizler kendileridir.
(Bu, yukarıdaki 11 numaralı terkibin tekrarıdır.)

16-) Bakara 13d: وَلٰكِنْ لَا يَعْلَمُونَ
Fakat bilmezler.
(12 numaralı terkibin tekrarı.)

17-) Bakara 14a: وَاِذَا لَقُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا قَالُٓوا اٰمَنَّا
İman edenlerle karşılaştıkları zaman 'inandık' derler.

18-) Bakara 14b: وَاِذَا خَلَوْا اِلٰى شَيَاطِينِهِمْ
Fakat şeytanlarıyla yalnız kaldıklarında.

19-) Bakara 14c: قَالُٓوا اِنَّا مَعَكُمْ اِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِؤُنَ
'Kesinlikle biz sizin yanınızdayız; hep birlikte sadece eğleniyoruz.' derler.
(Yukardaki 10 numaralı terkibin tekrarı.)

20-) Bakara 15a: اَللّٰهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ
Gerçekte Allah onlarla alay ediyor/edecek.

21-) Bakara 15b: وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ
Azgınlıklar içinde oyalanıp dururlarken onlara mühlet veriyor.

22-) Bakara 16a: اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدٰى
işte onlar, hidayete karşılık sapkınlığı satın alan kimselerdir.

23-) Bakara 16b: وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ
Ve doğru yolu da bulamamışlardır." (Kur'ân'ın Mucizevî Dili, s. 51-52)

16. "Arap şiirinde yüzyıllarca varlığını sürdüren bu İslam öncesi etki, çağdaş şair ve yazarların eserlerinde ve hatta insanların günlük konuşmalarında bile kendine yer bulur. Bu tasvirler Arapların aşina olduğu olaylardan türetilmişti: Cesur insan bir aslan, korkak kişi devekuşu, cömert insan deniz, cimri kıraç, kindar kişi deve, obur kişi fil, ağırbaşlı dağ, yakışıklı/güzel güneş/ay, seviyeli insan yıldız, seviyesiz çukur, başıboş çark, ezik kişi kuzu, sığıntı uyuz böceği, böbürlenen kişi tavus kuşu, hilekâr kişi tilki, sert kişi demir, siyah saç gece, ak saç gündüz, sevgilinin dişi kar tanesi, ağzı yüzük veya papatya, dudakları akik, yanakları gül veya elma, gözyaşları inci, parmak uçları hünnap, gözleri nergis, boyu mızrak, alnı sabah, kaşları ok, zülüfü akrep vs." (age. s. 81)

Dolayısıyla, 'Allahu ekber'in doğru tercümesi 'Allah daha büyüktür.' şeklinde olur. Kendisinden sonra -den/-dan (من) ekleriyle karşılaştırma sıfatlarının kullanılmasını gerektiren lengüistik kuralları ihlal etmesine rağmen, İslam bu ifadeyi (karşılaştırdığı şeyi) açık bırakıp, bunu seslendiren kişinin şartlarına en uygun bitişi tasavvur etmesini mümkün kılmıştır: 'Her bir şeyden… Allah daha büyüktür اللهُ أَكْبَرُ...مِنْ كُلِّ شَيْءٍ (Her bir şeyden; her türlü duygu ve tutkudan, her bir otoriteden vb.).' Eğer 'el-ekber الأَكْبَرُ' veya 'kebir كَبِيرُ' şeklinde kullanılsaydı, ifade açık uçlu olmak yerine sınırları belli olur ve sonuçta tahayyül ve düşüncelerimiz için manevra alanı bırakmazdı."[17] [18]

17. Kur'ân'ın Mucizevî Dili, s. 96-97

18. Yaygın tez, Arapçanın Kur'ân mesajı için en uygun dil olduğudur. Bu kanaatin genel dayanakları şunlardır: (bk. İslam'ın Doğuşu, s. 16 vd.; Muhâderât fî Ulûmi'l Kur'ân, s. 40-47; Kur'ân Nüzulünün Mekke Dönemi Sempozyumu, s. 75-91; Kur'ân Neden Arapça İndirildi, S 26, s. 33-50)

• Hiçbir dilde beş altı asır önce yazılan bir metni bugünün insanları kolaylıkla anlayamaz. Kur'ân ise on dört asır önce indirilmesine rağmen bugün onu okuyanlar rahatlıkla anlamaktadır.

Örneğin, Muhammed Hamidullah şöyle der:

"Dillerin zaman içinde değiştiği kabul edilen bir gerçektir. Meselâ, Urducaya bakalım. Beş yüz yıl önce Urduca yazılmış bir kitabı anlamamız çok zordur. Bu, dünyadaki bütün diller için geçerlidir. İngilizcede, beş altı yüz yıl önce yaşamış olan Chaucer'ı ancak birkaç bilgin anlayabilmektedir. Bu, diğer bütün eski ve yeni diller için geçerlidir. Diller değişirler ve yavaş yavaş arkaik hâle gelirler.

Allah'ın son mesajı aynı değişime maruz bir dilde vahyolmuş olsaydı bizim de anlayabilmemiz için yirminci yüzyılda başka bir kitap göndermesi şart olurdu. Eskinin kitapları gibi bu kitap da anlaşılmaz hâle gelirdi. Dünya yüzünde değişim kanunundan muaf bir dil varsa bu, Arapçadır. Günümüzde radyoda dinlediğimiz ve gazetede okuduğumuz Arapçanın Peygamber'in (sav) zamanındaki, yani Kur'ân ve hadisteki, Arapça ile aynı olduğu ispatlanmış bir gerçektir. Kelimelerin anlamı, dilbilgisi, imlâ ya da telaffuz noktasında bu iki dil arasında hiçbir fark yoktur. Peygamber (sav) bugün aramızda bulunsaydı ve ben ona çağdaş Arapça ile konuşsaydım, kendisine söyleyeceğim her kelimeyi anlardı. Aynı şekilde, Peygamber (sav) bana cevap verdiğinde, ben de onun söyleyeceklerinin her kelimesini anlardım. Bu iki dil arasında, yani günümüz Arapçası ile geçmiş dönemlerin Arapçası arasında hiçbir fark bulunmamaktadır. Bundan çıkaracağımız sonuç şudur: Son peygambere (sav) indirilen Kitab'ın değişime maruz kalmayan bir dilde olması gerekliydi. Bundandır ki, Arapça seçildi. Belâğat, fesahat, musiki vs. gibi özelliklerinin yanısıra, Arapçanın hepimizin şahit olabileceği başka bir özelliği daha vardır. Bu da Arap dilinin değişmeme niteliğidir. Bu nedenle, farklı farklı lehçeler kabul etmedikleri için Araplara müteşekkir olmalıyız. Peygamber (sav) zamanında edebiyat ve eğitim dili ne ise bugün de aynıdır." (İslam'ın Doğuşu, s. 21-22)

Şöyle cevap verilebilir:

– Arapçanın değişmemiş olması Arapçanın yapısından dolayı değil, Kur'ân'ın Arapça olarak indirilmesindendir. Zira on dört asırdır inananlar Kur'ân'ı Arapça okudu, onun diliyle ibadet etti, onun diliyle eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürdü. Keramet dilde değil, Kur'ân'ın kendisindedir.

– Bunun en açık delili şudur: Kur'ân'ı çok rahat anlayan bir Arap, dönemin Arapça şiirlerini anlamak için açıklamaya muhtaçtır. Zira şiir dili günlük hayatta kullanılmadığı için, Araplar anlamakta zorlanmaktadır.

– Üstad Hamidullah'ın tespiti akademi ve edebiyat camiası için geçerli olsa da Arap sokağı için geçerli değildir. Ne yazık ki Arap çoğunluk, Kur'ân ve hadis metinlerini anlamakta zorlanmaktadır. Zira sokakta konuşulan dil (ammice), Kur'ân Arapçasından uzak bir dildir.
Hâliyle burada övülmesi gereken dil olarak Arapça değil, Kur'ân'dır. Zira on dört asırdır dilini koruyan, hatta anlam katmanlarını zenginleştirerek bugüne taşıyan, vahiydir.

• Arapça dilinde bulunan özellikler diğer dillerde yoktur.
Bir araştırmacı şöyle der:

"Mesela herhangi bir adamın ayakta olduğunu Arapça olarak ifade etmek istediğimizde muhatabın durumuna göre olayı birçok formatta ifade edebiliriz. Şöyle ki: Kalkma fiiline önem vermek istediğimizde; 'kame reculun/Bir adam kalktı.' deriz. Kalkan adama öncelik vermek istersek onu başa alır ve 'reculun kame/Bir adam kalktı.' deriz. Adamın kalkmasından tereddüt edenlerin tereddütlerini izale etmek için, 'kad kame reculun/Kuşkusuz, bir adam kalktı.' veya 'inne reculen kame/Muhakkak ki bir adam kalktı.' deriz. Adamın kalktığını reddeden birine, 'inne reculen kad kame /Muhakkak ki bir adam kalktı.' veya 'inne reculen lekad kame/Muhakkak ki bir adam kalktı.' veya vallahi inne reculen lekad kame/ Allah'a yemin olsun ki kuşkusuz bir adam kalktı.' ifadelerini kullanırız. Hepsi de adamın kalktığını ifade etmektedir, ancak olay değişik ifade ve formlarla vurgulanmıştır." (Kur'ân Neden Arapça İndirildi, s. 43)

Şöyle denebilir:

Yeryüzünde eğitim dili olan her dil, benzer özelliklere sahiptir. Örneğin Türkçe "Bir adam kalktı." dediğimde anladığınız ile "Kalkan adamdır." değimde anladığınız aynı şey midir? Yine Türkçe "Adam kalktı." dediğimde anladığınız ile "Hiç şüphesiz ki adam kalktı." veya "Seni temin ederim ki adam kalktı." dediğimde anladığınız şey aynı mıdır? Aynı cümleyi ünlemli veya ünlemsiz yazdığımda, vurgulu veya vurgusuz söylediğimde anladığınız şey aynı mıdır?

Yukarıda okuduğumuz örnek çok yaygındır. Kendim de aynı örneği usul derslerinde kullanmışımdır; ancak üzerinde düşünülmemiş, taklitle aktarılan bir örnektir. Bir İngiliz veya bir Fârisî, kendi dilinin zenginliğine dair çok daha fazla örnek verebilir. Okuduğumuz örnek bizim Arapça bilgimizle ilgili değil, diğer dillere dair cehaletimiz ve o dillerin din dili olmayışıyla ilgilidir.

• Bir diğer gerekçe şudur: Arapçada tek bir kelimenin yüzlerce karşılığı vardır: Kimi dilciler aslan için 500, taş için 70, köpek için 70 isim zikretmiştir.

Şöyle cevap verilebilir:

Bu, Arapçaya ait bir hususiyet değildir. Her toplum, içinde yaşadığı şartlara uygun olarak kelime türetir. Örneğin Arapçada balıkları ifade eden kelime çok azken deniz kenarında yaşayan millet-lerde balığa dair birçok isim vardır. Yine Eskimolarda soğuk ve kar için birçok kelime varken çölde yaşayanların soğuk ve kara dair kelime dağarcıkları sınırlıdır. Kaldı ki Kur'ân, köpeğin 70 ismini, aslanın 500 ismini kullanmamıştır. Köpek için herkesin bildiği "kelb", aslan için de "kasvera" ismini kullanmıştır… Yukarıda geçtiği gibi Arapların günlük hayatta kullandığı tasvirlerden dahi kaçınmış, kendi üst dilini kurmuştur.

• Arapçanın ahenkli, müzikal bir dili vardır.

Şöyle denebilir:

Buna dair verilen tüm örnekler bizzat Kur'ân'dandır. Şu örneği okuyalım:

"İstanbul'dayken bana Avrupalı bir müzik profesörü geldi ve şunları dedi: 'Kur'ân'ı tetkik ediyordum. Kur'ân şiir değildir, ama onda öyle bir musiki var ki insanı hayrete düşürüyor. Şiirde bir kelimenin yerini değiştirirsen vezni bozulur. Musiki ve ahengin kaybolduğu derhal anlaşılır. Nesirden bir harf birkaç kelime kaldırsan ahenk bozulmaz. Çünkü ölçü yoktur. Kur'ân şiir olmamakla beraber ondan bir harfi kaldırsan derhal kendine has musikinin aksadığı görülüyor. Bu beşer sözü olamaz. Beşer sözünde böyle istisnasız tam bir ahenk bulunmaz. Bunun için Müslüman oldum. Yoksa ben Arapça bilmem. Kur'ân'ın manasını anlamam.' Bir zaman sonra Profesör tekrar bana geldi ve dedi ki: 'Ben Kur'ân'daki musikinin Kur'ân'ın bir mucizesi olduğuna delalet ettiği için Müslüman

Bir meselenin altını çizmekte yarar var: Yapmak istediğimiz, Arapçayı değersizleştirmek değildir. Rabbimizin din/vahiy dili olarak seçtiği Arapçayı değersizleştirmek ne haddimize! Yapmak istediğimiz, vahyin etkili dilindeki kerametin Arapçada değil bizzat vahiyde olduğunu ortaya koymak ve her biri Allah'ın ayetlerinden bir ayet olan diğer dilleri önemsizleştirmeye engel olmaktır. Ne yazık ki Arapçaya atfedilen bu önem vahyin mesajını ikinci plana atmış, insanların Arapçaya yoğunlaşmasına neden olmuştur. Arapça, Kur'ân'ı anlamak için bir araçtır. Aslolan; Kur'ân'ın dilini, üslubunu, özgün kullanımlarını ve bütünün içindeki parçayı, parçanın içindeki bütünü kavramaktır. Asıl mesele, Arapçayı öğrendikten sonra başlamaktadır. Zira Arapçayı öğrenmek için emek, Kur'ân'ın kurduğu üst dili öğrenmek için iman ve samimiyet gerekmektedir. Yine Arapçaya verilen önem çoğu din âliminin kendi dilini öğrenememesine, Kur'ân mesajını etkili bir dille anlatamamasına, dolayısıyla çağına şahitlik edememesine neden olmuştur. Arapçaya atfedilen bu değerin bir diğer zararı; her Arapça bilenin âlim olduğu ve her Arapça kelime kullananın Kur'ân ve Sünnetten konuştuğu algısı oluşturmasıdır. Kefen hırsızlarının, mezarlık dolandırıcılarının, kravatlı belamların, cübbeli eşkıyanın… âlim muamelesi görmesi, işbu hatalı yaklaşımdan kaynaklanmaktadır.

olmuştum. Hâlbuki 'latuahiznâ' kelimesinde bu ahenk bozuluyor. Musiki kalmıyor. Bu kelimede bu ahengin bozulması onun mucizeliğini kaldırır. İmanım sarsıldı.''Oku bakalım, nasıl bozuluyor?' dedim. Okudu, ama 'latu'hiznâ' diye okuyor ve 'vav' harfini med harfi gibi okuyor, 'ta'yı da uzatıyordu. Ona dedim ki: 'Sen yanlış okuyorsun. Oradaki 'vav', hemzenin yazılması içindir; med harfi için değildir. Onu nazarı itabara alma ve 'ta'yı uzatmadan 'latuahiznâ' şeklinde oku.' Bunun üzerine, 'O hâlde tamam, musiki mükemmeldir.' dedi ve gitti. Geçenlerde bana bir mektup yazmış, 'Teşekkür ederim, imanımı tazeledin.' diyor." (Kur'ân Neden Arapça İndirildi, s. 47-48)

Görüldüğü gibi Arapçaya ahenk, uyum, müzikal tını katan Kur'ân'dır. Hâliyle diğer Arapça metinlerde asla yakalayamayacağınız ahengi Kur'ân ayetlerinde bulursunuz. Kur'ân ayetlerinde sayısal/simetrik bir uyum vardır. Yukarıdan aşağı, sağdan sola aynı konuya delalet eden ayetleri alt alta yazınca hayretten aklınız duracak noktaya varır. Âdeta matematiksel bir hesapla her ayet, bütünün içinde bir yere yerleştirilmiştir. (Örnekler için bk. Simetrik Kitap Kur'ân, Hâlis Aydemir) Yani Kur'ân'ın kelime, sure, dizin… her şeyinde matematiksel bir ahenk, bir uyum vardır. Ancak bu Arapçayla ilgili değil, vahiyle ilgili bir durumdur.

Sözün özü; Arapça ayrıcalıklı olduğu için vahiy dili seçilmemiştir. Allah vahyini Arapça indirdiği için Arapça ayrıcalıklı bir dil olmuştur ve bu ayrıcalık vahiy diliyle (Kur'ân ve Nebevi sünnet) sınırlıdır. Bunun dışında Arapçanın diğer dillerden, her biri Allah'ın ayeti olan lisanlardan farkı yoktur. Dili değerli kılan, o dile sahip milletlerin başarısıdır. Bugün tüm dünyada İngilizcenin yaygın oluşu İngilizceyle ilgili bir mesele değildir. Batı dünyasının siyaset, bilim, kültür ve sanata hükmetmesiyle ilgilidir. Daha önce bu başarı Fransızcaya, onun öncesinde Farsçaya, onun öncesinde Arapçaya aitti. Bu değişimin nedeni dille değil, o dili konuşan milletlerin insanlık içindeki yeriyle ilgilidir.

3

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ ۖ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهٖ لَمِنَ الْغَافِلِيْنَ (٣)

(3) "Biz, vahyettiğimiz bu Kur'ân (vesilesiyle) sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. (Oysa) hiç şüphesiz ki bundan önce (bu kıssalardan) habersizdin."

Ayetin Nüzul Sebebi

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kurân, Allah Resûlü'ne (sav) indi, onların üzerinden bir zaman geçti ve şöyle dediler: 'Ey Allah'ın Resûlü, keşke bize kıssa anlatsan.'

Bunun üzerine Allah (cc) şu ayetleri indirdi:

'Elif, Lâm, Râ. Bu, apaçık/açıklayıcı Kitab'ın ayetleridir. Şüphesiz ki biz, akledip (anlayasınız) diye, onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik. Biz, vahyettiğimiz bu Kur'ân (vesilesiyle) sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. (Oysa) hiç şüphesiz ki bundan önce (bu kıssalardan) habersizdin.'[1]

Onların üzerinden tekrardan bir zaman geçti ve 'Ey Allah'ın Resûlü, bize biraz bir şeyler anlatsan.' dediler.

1. 12/Yûsuf, 1-3

Bunun üzerine Allah (cc) şu ayeti indirdi:

'Allah, (ayetleri) birbirine benzeyen (ve ayetleri) tekrar eden, sözün en güzeli olan (Kur'ân'ı) kitap olarak indirdi.'[2]

Onlar her seferinde Kur'ân ile emrolunuyorlardı."[3]

Kur'ân Kıssaları ve Masal Farkı

Sahabe, Allah Resûlü'nden kıssa anlatmasını istemiştir. Onların istediği; o güne dek alışageldikleri tarihî kıssalar, masal ve efsane tarzı anlatılardır. O günün insanı cömertlik, cesaret, fedakârlık gibi ahlaki değerleri ve hikmetli bilgileri şiir ve kıssa aracılığıyla öğrenirdi. Allah (cc) onların bu isteğine, Kur'ân kıssalarıyla cevap verdi. Böylece Yüce Allah, Kur'ân kıssaları ile halk söylencelerinin (masal, efsane, destan, hikâye) arasını kalın çizgilerle ayırdı. Kur'ân kıssaları ile halk söylencelerinin içerik, üslup ve amacının farklı olduğunu gösterdi. Kur'ân kıssalarının farkına dair şunları söyleyebiliriz:

- Kur'ân kıssaları haktır; içinde yalan, abartı veya şüpheli bilgi yoktur

"Biz sana, onların kıssalarını hak olarak/gerçek hâliyle anlatıyoruz. Şüphesiz ki onlar, Rablerine iman etmiş bir grup gençti ve biz de onların hidayetlerini arttırmıştık."[4]

"Mümin bir toplumun (eğitim ve terbiyesi) için sana, Musa ve Firavun kıssasının bir kısmını hak olarak okuyoruz."[5]

Masal, efsane, destan ve hikâyeler dilden dile, her nesilde üzerine bir şeyler eklenerek aktarılan, hayal ve kurgunun şişirdiği anlatılardır. Dinleyicilerin dikkatini çekmek için yapmacık ve abartılı bir üslubu vardır. Kur'ân kıssaları ise El-Hakk olan Allah tarafından, hak olarak indirilmiştir. Onda yalnızca gerçek bilgiler vardır. Ne yaşanmışsa olduğu gibi anlatılmıştır. Kur'ân'ın anlattığı tarihi, kurgulanmış şanlı tarih anlatısından ayıran da budur. Kurgu tarihi; hakikatte tarih değil, bir destandır/efsanedir. Kur'ân tarihinde ise nebilerin hataları dahi anlatılmıştır:

2. 39/Zumer, 23
3. El-Mustedrek, 3319; Sahîhu İbni Hibbân, 6209
4. 18/Kehf, 13
5. 28/Kasas, 3

"Neredeyse sana vahyettiğimizden başkasını, bize karşı uydurasın diye seni fitneye düşüreceklerdi. (İstediklerini verdiğin takdirde) o zaman seni dost edinirlerdi. Şayet (ayağını) sabit kılmasaydık, neredeyse onlara az bir şey meyledecektin. O zaman biz sana, hayatın da ölümün de katmerli azabını tattırırdık. Sonra bize karşı kendine bir yardımcı da bulamazdın."[6]

- **Kur'ân kıssaları ibret almak için indirilmiştir**

Şuarâ Suresi'nde birçok peygamberin kıssası anlatılmış ve her kıssa şu cümlelerle bitirilmiştir:

"Şüphesiz ki bunda, (Allah'ın dostlarına yardım edip düşmanları helak edeceğine dair) ayet vardır. Onların çoğu mümin değildir. Şüphesiz ki senin Rabbin, (evet,) O (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (kullarına karşı merhametli olan) Er-Rahîm'dir."[7]

Yûsuf Suresi'nde anlatılan Yûsuf'un (as) kıssası için şöyle denmiştir:

"Andolsun ki, Yusuf ve kardeşlerinin (kıssasında) soranlar için (ibret alınacak öğütler ve) ayetler vardır."[8]

Kur'ân kıssalarında yer, zaman, şahıs isimleri veya figüranlar yoktur. Kıssaların gayesi; evrensel ilkelerin tespit edilmesi ve her asırda ibret alınacak noktaların aktarılmasıdır. Bu sebeple Kur'ân kıssalarında detay yoktur. Her kıssa yalnızca ibret alınacak şekilde, az ve öz anlatılmıştır.

- **Kur'ân kıssaları kalpleri sabit kılmak için indirilmiştir**

"Sana, resûllerin kıssalarından her (vahyettiğimizi), kalbini sağlamlaştırmak için anlatıyoruz. Bu (kıssalarla beraber) sana hak (olan bilgiler), müminlere de öğüt ve hatırlatma gelmiştir."[9]

Kur'ân kıssaları vakit öldürmek için indirilmemiştir. Gaye; müminlerin kalbini sağlamlaştırmak, onların bir elini önceki müminlerin eline tutuşturmak ve kalplerini Yüce Allah'a bağlamaktır. Kur'ân kıssaları bugün yaşayan müminler ile önceki müminler arasında gönül köprüsüdür. Bugün ile dün

6. 17/İsrâ, 73-75
7. 26/Şuarâ, 67-68
8. 12/Yûsuf, 7
9. 11/Hûd, 120

arasında hiçbir fark olmadığını gören mümin hak yolda olduğunu anlayacak, dün yaşananları bugün için tecrübe kılacaktır. Zira İslam, Âdem (as) ile başlayan ve hâlen Muhammed'in (sav) mihmandarlığında yoluna devam eden kutlu bir yürüyüştür. Kur'ân kıssaları bu kutlu yürüyüşün işaret levhası, refüjü, aydınlatması ve azığıdır.

Bugün birçok insanın/toplumun Kur'ân'ı anlayamıyor oluşu tam da bu sebeptendir. Kitap olarak Kur'ân'ı, yaşam tarzı olarak Kur'ân dışı bir hayatı seçen insanlar; yaşadıkları hayatı Kur'ân'da bulamamaktadır. Oysa Kur'ân, hayat kitabıdır. Kulluk yürüyüşümüzde hüda/rehber, yorulduğumuzda gölgesine sığınılacak ulu bir çınar, karanlıkta kalınca semamızı aydınlatan kandil, kalbimizi kirlettiğimizde arındırıcı, unuttuğumuzda hatırlatan bir dosttur… Tüm bunların gerçekleşmesi için Kur'ân'ı okumak yetmez, onun istediği hayatın yaşanması gerekir. Allah'ın (cc) tarafında olup tağutun karşısında, mustazafların yanında olup müstekbirlerin karşısında, hakkın yanında olup batılın karşısında… durmak gerekir. Kur'ân ahkâmını yürürlükten kaldıranların Kur'ân öğretimi yaptığı; Allah'a harp ilan eden faizcilerin Kur'ân basıp dağıttığı; Kur'ân'ın, yıkılmaları için geldiği müesseselerin Kur'ân okunarak açıldığı bir cahiliyede Kur'ân nasıl anlaşılsın ki? Böyle bir cahiliyede Kur'ân'ın hayatta karşılığı yoktur ki! Böyle bir Kur'ân, okullarda talim edilen İngilizceden, matematikten farksızdır. Yaşanılan hayat içerisinde bir karşılığı olmadığından tam anlaşılamamaktadır…

Üzülerek belirtmeliyiz ki müşriklerin "Kur'ân masal kitabıdır!" iddiası, kendisini İslam'a nispet edenler eliyle gerçekleşmiş; Kur'âni hakikatlerin yerini kıssacılık almıştır. Kıssacı/Kussas, dinî hikâyeler anlatarak halkın dinî duygularını coşturan insanlardır. Genelde Kur'ân'da kısaca anlatılan kıssaları biraz hayal gücü, biraz önceki milletlerin kıssacıları (olan İsrâiliyat), biraz da şeytanın yardımıyla detaylandırırlar. Kalpleri iman ve hikmetle imar etsin diye anlatılan Kur'ân kıssaları, bu detaylandırmalarla birer aşk, dram ve aksiyon masalına dönüşür.[10]

Kur'ân kıssaları, kalpleri sabit kılar. Yüce Allah, indirdiği surelerle önce Nebi'sinin (sav), onun üzerinden de sahabenin kalplerini sabit kılmıştı. Kur'ân

10. bk. Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı, s. 177-180

kıssaları tevhid ve şirk mücadelesinin müfredatı, yol haritası gibiydi. Allah (cc) yaşanacakları, inananların ve inkârcıların akıbetini İslam ümmetine Kur'ân kıssaları üzerinden hatırlatıyordu. Bir anlamı da iz sürmek olan "kıssalar" mücadele tarihinin izini sürüyor, gözle görüyormuşçasına okuyucuya aktarıyordu…

Kur'ân kıssalarının her biri, bir imtihanı nasıl yöneteceğimizi ve başımıza gelen musibette nasıl sabit kalacağımızı öğretiyor. Suleymân'ın (as) kıssası mülk imtihanını, Eyyûb'un (as) kıssası hastalığı, Yûsuf'un (as) kıssası iftiraya uğrayıp zindana atılmayı, Talut ile Calut kıssası az topluluğun çok olana direnmesini, Nûh (as) kıssası uzayan davet sürecini… nasıl yöneteceğimizi ve sarsılmadan nasıl sabit kalacağımızı anlatıyor. Her Kur'ân kıssasında kalpleri/ayakları sabit kılan hikmetler, basiretler ve öğretiler vardır. Yeter ki insan anlamak için, hakkıyla tilavet etsin… [11]

Görüldüğü gibi Kur'ân kıssaları ile halk söylenceleri arasında içerik, üslup ve gaye farkı vardır. Zamanın ilerlemesiyle Kur'ân'ın bu müdahalesi unutulmuş; masalcılık, efsanecilik, destancılık yeniden İslam ümmetinde baş göstermiştir. Hem de cahiliye masalcılığından daha tehlikeli, daha habis bir şekilde… Zira Kur'ân'ın müdahale ettiği masalcılığın yerini kıssacılık almış, Kur'ân kıssalarını uydurma haberler, İsrâiliyat rivayetleri ve hayal gücüyle genişletmiş, birer masala dönüştürmüşlerdir. Kıssalar detaylandıkça içerik, üslup ve gaye değişmiş; kalplerimizi sabit kılmak için inen Kur'ân kıssaları hoşça vakit geçirilen birer dram, aksiyon, aşk masalına evrilmiştir. Yani cahiliye, Kur'ân kıssaları üzerinden içimize sızmıştır. Yûsuf Suresi'nin 3. ayeti, Mushaf'tan kalplerimize inmeli ve kıssacılığa net tavır almalıyız. Aksi hâlde hoşça vakit geçirdiğimiz kıssalar usul usul imanımızı çalacaktır. [12]

11. bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 277

12. Kur'ân kıssalarına dikkatle bakan bir göz, kıssalara iliştirilen detayların insanları nasıl usul usul küfre götürdüğünü görecektir. Âdem (as) kıssasına dair şu örneği düşünelim: Kıssacılar şu soruyu sormuştur: "Cennetten kovulan şeytan, cennete nasıl girdi de Âdem ve Havva'yı kandırdı?" Kur'ân'da ve Sünnette cevabı olmayan bu soruya İsrâiliyattan yardım alarak cevap vermişlerdir. Şeytan yılan olarak cennete girmiş (veya yılanın ağzına gizlenerek) Âdem'i (as) ve eşini aldatmıştır. Bu uydurmaya göre şeytan Allah'ı atlatabilmekte, bir yılanın yardımıyla O'ndan gizlenebilmektedir. Tam da bir Yahudi'nin Allah'a bakışının, O'na eksiklik izafe etmesinin yansımasıdır. Allah'ı (cc) insanla güreştiren ve Allah'ın yenildiğini düşünen Yahudi zihniyeti bu kıssayı uydurabilir ancak. Peki, Yahudi hurafelerini temizlemek için gelen Kur'ân'a bu kıssaları iliştirerek hadlerini aşanlara ne demeli?

En Güzel Kıssadan Kastedilen Nedir?

"Biz, vahyettiğimiz bu Kur'ân (vesilesiyle) sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz."[13]

Rabbimiz, Kur'ân aracılığıyla "Ahsenu'l Kasas/En güzel kıssaları" anlattığını haber vermiştir. En güzel kıssadan kastedilen, başta Yûsuf Suresi olmak üzere Kur'ân'ın tüm kıssalarıdır. Bir grup tefsir âlimi kastedilenin Yûsuf'un (as) kıssası olduğunu söylese de ayetlerin işareti tüm Kur'ân kıssalarının kastedildiğini göstermektedir:

– Yüce Allah "bu Kur'ân vesilesiyle" buyurarak, Kur'ân'ın tamamına işaret etmiştir. Şayet kasıt Yûsuf Suresi olsa, "bu sure vesilesiyle" derdi.

– Sure bitiminde tüm Kur'ân kıssalarını nazara vererek şöyle buyurmuştur:

"Andolsun ki onların kıssalarında, akıl sahipleri için ibretler vardır. (Bu Kur'ân) öyle uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden önceki (Kitapları) doğrulayıcı, her şeyi detaylı açıklayan, mümin topluluk için de hidayet ve rahmettir."[14]

– Kur'ân'da birçok kıssa Yûsuf'un (as) kıssasından daha fazla yer tutmuş ve daha çok tekrar etmiştir. Mûsâ'nın (as) kıssası gibi…

– Diğer peygamberlerin kıssaları daha önemlidir. Zira onlar Allah'ın birliğine davet ettikleri için eza görmüş, Yûsuf (as) ise şahsi imtihanlara uğramıştır.[15]

– İlk dönem müfessirlerinden isnadla nakledilen tüm eserlerde kastın Kur'ân olduğu ifade edilmiştir.[16]

Yine başka bir örnek, Allah'ı çokça anan Dâvûd Peygamber'dir. Kur'ân onun (as) imtihanına temas eder. Kıssacılar Kur'ân'ın anlatmadığı detayları Yahudi aklı ve hayal gücüyle tamamlar. Dâvûd (as) bir kadını gizlice izler, ona âşık olur. Kocasını savaşa yollatıp öldürtür, karısını kendine alır… (bk. Zâdu'l Mesîr, İbnu'l Cevzî, 5/255-256, Sâd Suresi, 21-26. ayetlerin tefsiri) Bu ahlaksızlığı biri bize nispet etse kavga ederiz. Ancak ahlaksız insanlar bunu Dâvûd'a (as) nispet etmiş, bununla da yetinmeyip Kur'ân tefsirlerine dercetmişlerdir. Nebilere hakaret etmek icmayla imanı bozan unsurlardandır…

İşte böyle…Allah'ın metodunun dışına çıkmanın bir bedeli vardır. Kıssacılıkta o bedel, usul usul imanı ifsad etmek ve böylelikle Allah (cc) ile bağı koparmak olmuştur.

13. bk. 12/Yûsuf, 3
14. 12/Yûsuf, 111
15. bk. İbn Teymiyye Tefsîri, 5/340-342, Yûsuf Suresi, 3. ayetine tefsiri
16. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/491-492; Dehhâk (rh), Katâde (rh) ve Mukâtil ibni Suleymân'dan (rh) naklen

Kur'ân Kıssalarının Kendisi de Anlatımı da Güzeldir

Ayette dikkatimizi çeken bir diğer husus, en güzel kıssa ifadesinde kullanılan kelimedir. "Ahsenu'l Kasas" ifadesindeki kasas, kıssa kelimesinden farklıdır. Kıssa içeriğe delalet ederken, kasas anlatım üslubuna delalet eder. Şayet kasas kelimesini anlatım üslubu olarak kabul edersek "Sana kıssaları en güzel şekilde anlatıyoruz." anlamına ulaşırız. Kasas kelimesini mastar değil de isim olarak kabul edersek "En güzel kıssayı anlatıyoruz." sonucuna ulaşırız.[17] Kanaatimce, Yüce Allah her iki anlama müsait bir kelime kullanarak, Kur'ân'ın eşsiz belagatiyle az kelimeyle çok şey anlatmıştır. O'nun vahyettiği kıssalar hem içerik olarak hem de anlatım üslubu olarak "en güzel" sıfatına haizdir.

En Güzel Kıssalar ve İsrâiliyat

Kur'ân kıssalarının içerik ve üslup bakımından en güzel olduğuna inanmak şu anlama gelir: En güzel olana içerik ve üslup olarak eklenecek bir şey yoktur; zira o, en güzeldir. Bir insan onun içeriği eksik ve üslubu zayıfmış gibi İsrâiliyat cinsi amellerle onu tamamlamaya kalkarsa, onun en güzel olduğuna inanmamıştır.[18] Bu inançtan yoksun kimseler, açıklama çabasında olduğumuz Yûsuf'un (as) kıssasını da Kur'ân ve Sünnette olmayan detaylarla şişirmiş, romantik bir dramaya çevirmiştir. İlk dönem müminlerini hicrete hazırlayan, ahlak üstünlüğünün en etkili güç olduğunu öğreten ve iktidar umudu aşılayan bu iman ve ahlak kıssası; İsrâiliyat haberleriyle düşük bütçeli bir Yeşilçam filmine dönüştürülmüştür. Kıssanın en açık mesajı "Şehvetine esir Züleyha kaybeder, iffetli Yûsuf kazanır." iken; yalan haberlerle Züleyha'yı Yûsuf'la evlendiren kıssacılar, Surenin ana mesajını ters yüz etmiştir. Kur'ân'da kaybedenlerden olan Züleyha, kıssada kazananlardan olmuştur. Kur'ân kıssalarına Kur'ân ve Sünnete dayanmaksızın yapılan her ek, onun en güzel olma sıfatını ve buna imanı zedelediği gibi insanları da Kur'ân'dan uzaklaştırmaktadır. Çünkü Kur'ân kıssalarını kıssacılardan dinleyen/okuyan biri, âdeta 1001 Gece Masalları gibi renkli, eğlenceli, ağlak bir anlatıya muhatap olmaktadır. Dönüp aynı kıssayı Kur'ân'dan okuduğunda az, öz, sonuç odaklı bir anlatıyla karşılaşmaktadır. Bu durum, Kur'ân ile başı hoş olmayan coğrafya insanını Kur'ân'dan daha da uzaklaştırmaktadır.

17. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 9/185; Tefsîru'r Râzî, 13/157-158, Yûsuf Suresi, 3. ayetin tefsirleri
18. bk. Tefsîru's Sa'dî, 2/518-519, Yûsuf Suresi, 4-6. ayetlerin tefsiri

4-6

اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَبِيهِ يٰٓاَبَتِ اِنِّى رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
رَاَيْتُهُمْ لِى سَاجِدِينَ (٤) قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰى اِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا
لَكَ كَيْدًا ۖ اِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ (٥) وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ
وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَاْوِيلِ الْاَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰى اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَآ
اَتَمَّهَا عَلٰى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ ۗ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (٦)

(4) "(Hatırlayın!) Hani Yusuf babasına: 'Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldız, Güneş ve Ay'ı gördüm. (Evet,) onları bana secde ederken gördüm.' demişti."

(5) "Demişti ki: 'Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma sakın! (Senin faziletini kıskanır, sana zarar verecek) bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.' "

(6) "İşte böylece Rabbin seni seçecek, sözlerin yorumunu/rüya tabirini sana öğretecek, daha önce ataların İbrahim ve İshak'a (nimetini) tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir."

4. ayetten itibaren Yûsuf'un (as) kıssasına başlanmıştır. Yüce Allah kıssayı, bir çocuğun gördüğü rüya ve Ya'kûb Peygamber'in yaptığı tabirle başlatmıştır. Zaten Yûsuf Suresi'nin ayırt edici özelliklerinden biri de bir rüya suresi olmasıdır.

Bu bölümde ayetleri açıklamaya çalışırken şöyle bir yol izleyeceğiz: Önce ayetlerin ifade ettiği direkt anlamlara dikkat çekecek, sonra sure içinde yer alan rüya tabirlerini topluca değerlendireceğiz. Böylece Yûsuf Suresi'nden rüya adabını öğrenmeye gayret edeceğiz.

Nübüvvet Yolculuğu Rüya ile Başlar

Yûsuf'un nübüvvet yolculuğu sadık rüyayla başlamıştır. Zira sadık rüyalar; nübüvvetin bir parçası ve vahyin kısımlarındandır. Yüce Allah, elçilerine Cibril (as) aracılığıyla vahyettiği gibi rüyalarla da vahyetmiştir. Gaybi bilgileri şer'i ayetlerle bildirdiği gibi rüyalarla da bildirmiştir. Allah Resûlü'nün (sav) nübüvvet yolculuğu da sadık rüyalarla başlamış; önce kalpler Allah (cc) ile bağ kurmaya alışmış, daha sonra direkt vahye muhatap olmuştur.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne (sav) vahyin başlaması, doğru rüyalar görmekle olmuştur. Gördüğü her rüya, sabahın aydınlığı gibi aynen çıkardı. Sonra ona yalnızlık sevdirildi. Artık Hirâ Mağarası'nda yalnızlığa çekilir, oradan ailesinin yanına gelinceye kadar sayısı belirli gecelerde ibadet eder ve (ailesinin yanına döndükten bir süre sonra) yine azık alıp mağaraya geri giderdi. Sonra yine Hatice'nin (r.anha) yanına dönüp, bir o kadar zaman için azık tedarik ederdi.

Sonunda bir gün Allah Resûlü Hirâ Mağarası'nda bulunduğu sırada hak (vahiy) kendisine geldi. Ona melek geldi ve 'Oku!' dedi.

O da, 'Ben okuma bilmem.' cevabını verdi.

Nebi (sav) şöyle dedi: 'O zaman melek beni alıp takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra bırakıp yine, 'Oku!' dedi. Ben de Ona, 'Ben okuma bilmem.' dedim. Yine beni alıp ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıktı. Sonra beni bırakıp yine, 'Oku!' dedi. Ben de, 'Okumayı bilmem.' dedim. Beni alıp üçüncü defa sıktı. Sonra beni bırakıp, 'Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabbin (en cömert ve ihsanı en bol olan) El-Ekrem'dir.' dedi.' "[1]

1. Buhari, 3; Müslim, 160

Kur'ân Dışı Vahiy

Kur'ân'ın en açık hakikatlerinden biri şudur: Yüce Allah, elçileriyle yalnızca indirdiği kitap aracılığıyla iletişim kurmaz. Onlarla farklı araçlarla iletişim kurar; şer'i, kevnî ve gaybi bilgiler aktarır. Bu vasıtalardan biri de nebilerin gördüğü sadık rüyalardır.[2] Okuduğumuz Yûsuf'un (as) rüyası, bu örneklerden biridir. Bir diğeri İbrâhîm'in (as) rüyasıdır:

"Çocuk onunla beraber iş yapıp koşuşturma çağına erişince, dedi ki: 'Oğulcuğum! Rüyamda seni kestiğimi görüyorum. Sen ne düşünürsün (bu konuda)?' (İsmail) dedi ki: 'Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.' İkisi de (Allah'ın emrine) teslim olup (İsmail'i) alnı üzere yere yatırınca, Ona: 'Ey İbrahim!' diye seslendik. '(Bu davranışınla) rüyayı tasdik etmiş oldun. Şüphesiz ki biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız.' Şüphesiz bu, apaçık bir imtihandı."[3]

Yüce Allah, İbrâhîm'i (as) rüya yoluyla imtihana tabi tutmuş ve çocuğunu kurban etmesini istemiştir. O da (as) rüyasını tasdik etmiş, Rabbinin emrine icabet etmiştir. Allah (cc) onun ve oğlunun teslimiyetini, bu sorumluluğu düşürerek ödüllendirmiş ve kıyamete dek sürecek kurban ibadetiyle sünnet kılmıştır. Bir diğer örnek Allah Resûlü'nün rüyalarıdır:

"(Hatırlayın)! Hani Allah, onları sana rüyanda az gösteriyordu. Şayet onları (gerçek sayıları gibi) çok gösterseydi, yenilmişlik (psikolojisine) kapılacak ve o iş (savaşmak) konusunda anlaşmazlığa düşecektiniz. Ama Allah (sizi) korudu. Şüphesiz ki O, sinelerde olanı bilendir."[4]

"Andolsun ki Allah, Resûl'üne gösterdiği rüyayı hak ile doğruladı. Allah'ın izniyle mutlaka Mescid-i Haram'a emniyet içinde, saçlarınızı tıraşlı ya da kısaltılmış (olarak) korkmadan gireceksiniz. (Allah,) bilmediğiniz şeyi bildi ve bundan önce yakın bir fetih olan (Hudeybiye Antlaşması'nı) takdir etti."[5]

Yüce Allah Bedir Savaşı'nı, indirdiği ayetler ve gök ordularıyla desteklediği gibi gösterdiği rüyalarla da destekledi. Mekke'ye hac ve umre ibadeti için

2. bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 12/208, Yûsuf Suresi, 4. ayetin tefsiri
3. 37/Saffât, 102-106
4. 8/Enfâl, 43
5. 48/Fetih, 27

gireceklerini bir rüyayla bildirdi. O hâlde tüm bu örnekler ne anlama gelir? Şer'i, kevnî veya gaybi bilginin tek kaynağı Kur'ân (Kitap) vahyi değildir. Hâliyle dinî bir bilgi Kur'ân'da yok diye inkâr edilemez. Zira Allah (cc), peygamberleriyle Kitap vahyi dışında da iletişim kurar ve onlara bilgi aktarır. Resûllerin o bilgiye dayanarak yaptığı fiillere ve söyledikleri sözlere sünnet deriz. Kur'ân'da olmasa bile yine vahiy aracılığıyla Nebi'ye (sav) bildirildiği için onu dinî bilgi olarak kabul ediyor ve Kur'ân vahyinden ayırmak için de "tilavet edilmeyen vahiy/vahyi ğayri metluv" diyoruz. Bazıları bu isimlendirmeden rahatsız oluyorlar; açıkçası isimlerin/terimlerin önemi yoktur. Önemli olan hakikatlerdir. Kur'ân dışı Nebevi bilgiye ne dersek diyelim, hakikat değişmez. Yüce Allah'ın nebilerle Kur'ân vahyi dışında iletişim kurduğu; onlara şer'i, kevnî ve gaybi bilgiler aktardığı Kur'ân'ın apaçık hakikatlerindendir. Şer'i bir hüküm "sıhhatinde şüphe olmayacak" şekilde Allah Resûlü'nden (sav) bize ulaşmışsa, "Bu, Kur'ân'da yok." gerekçesiyle reddetmemek gerekir. Örneğin, on dört asırdır milyonlarca insanın, dünyanın dört bir yanında okuduğu ezan Kur'ân'da yoktur. Ümmet bu ezanı Allah Resûlü'nden öğrenmiştir. Ezan ibadetinin kaynağı da sadık rüyadır.

Ebû Umeyr ibni Enes (rh), Ensâr'dan olan bir amcasından şöyle rivayet etmiştir:

"Allah Resûlü (sav), cemaati namaza nasıl toplayacağını düşündü, zihni bununla meşguldü.

Kendisine, 'Namaz vakti girince bir bayrak dik, onu görenler birbirlerine haber verirler.' denildi.

Fakat bu teklif Nebi'nin (sav) hoşuna gitmedi. Boru çalınsın diye söz edildi.

(Ravilerden Ziyad, 'Yahudilerin ibadetlerine çağrıldıkları davet borusudur.' dedi.)

O da hoşuna gitmedi ve 'O, Yahudi işidir.' buyurdu.

Çan çalınması hatırlatılınca, 'Bu da Hristiyanların işidir.' buyurdu.

Abdullah ibni Zeyd, Allah Resûlü'nün (sav) üzüntüsü gibi üzülerek evine döndü. Gece rüyasında kendisine ezan gösterilip öğretildi.

Sabahleyin Allah Resûlü'ne (sav) gelip gördüğünü anlatmak üzere şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Resûlü! Ben uyku ile uyanıklık arasındayken bana birisi geldi, ezanı öğretip ezberletti.'

(Ebû Umeyr dedi ki:) 'Ömer bu rüyayı yirmi gün önce görmüş, fakat gördüğünü saklamıştı. Sonradan Ömer de rüyasını Allah Resûlü'ne (sav) aktarmıştır.

Allah Resûlü (sav), 'Bunu bana daha önceden neden haber vermedin?' buyurunca 'Abdullah ibni Zeyd benden önce davrandı ben de utandım.' dedi.

Allah Resûlü de (sav), 'Ey Bilal, kalk da bak. Abdullah ibni Zeyd ne söylerse sen de onları ezberle ve aynen söyle!' buyurdu.

(Ravi diyor ki:) Bilal ilk ezanı böylece okudu."[6]

Yüce Allah'ın Kur'ân vahyi dışında nebileriyle iletişim kurduğu ve onlara yol gösterdiğine dair başka örnekler de vardır. Bu örneklerin her biri, kaynağı sahih olduktan sonra, Allah Resûlü'nün (sav) sünnetinin de vahiy kaynaklı olduğunu gösterir.[7]

"Elbette, yüzünü semaya çevirip durduğunu bilmekteyiz. (Çokça yaptığın duaların neticesi olarak) seni hoşnut olacağın kıbleye yönelteceğiz. Yüzünü Mescid-i Haram'a çevir. Ve siz de her nerede olursanız yüzünüzü Mescid-i Haram'a çevirin. Şüphesiz ki kendilerine Kitap verilenler, (kıble emrinin) Rablerinden gelen hak bir emir olduğunu bilmektelerdir. Allah onların yaptıklarından gafil değildir."[8]

Mekke'de Allah Resûlü'ne (sav) farz kılınan ilk hükümlerden biri namaz kılmaktı. Öncelikle bir sene boyunca gece namazı[9] ve günde iki vakit namaz[10] emredilmişti. İsra ve Miraç hadiseleriyle birlikte artık beş vakit namaz farz kılınmıştı.[11] Medine'ye hicretin akabinde yaklaşık bir buçuk yıl Mescid-i Aksa'ya doğru namaz kıldılar. Allah Resûlü kıblenin Mescid-i Haram'a

6. Ebu Davud, 498
7. Detaylı bilgi için bk. Sünnet-Vahiy İlişkisi, s. 61; Vahiy Bağlamında Kur'ân-Sünnet İlişkisi (Makale), Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, S 4, s. 5; Es-Sunnetu'n Nebeviyye Vahyun, s. 19
8. 2/Bakara, 144
9. bk. 73/Muzzemmil, 1-4, 20; Müslim, 746
10. bk. 50/Kâf, 49; 40/Mu'min, 55; 20/Tâhâ, 130
11. bk. Buhari, 349; Müslim, 163

çevrilmesini çok istiyordu. Allah (cc), Resûl'ünün duasına icabet etti ve artık Mescid-i Haram'a dönülmesini emretti.[12]

Allah Resûlü (sav) Mescid-i Haram'a dönmeyi çok arzulamış, Allah'a (cc) dua etmiş ve kıblenin değişmesini istemiştir. Bu durum, Mescid-i Aksa'ya yönelmenin, Mescid-i Haram'a yönelmek gibi Allah'ın bir emri olduğunu gösterir. Şayet Mescid-i Aksa'ya yönelmek Allah Resûlü'nün kendi içtihadı ve tercihi olsaydı Medine'ye hicretin akabinde rahatlıkla bu görüşünden vazgeçebilir, Allah'ın bu konuda bir emir indirmesini beklemezdi.

Peki, Kur'ân'da Mescid-i Aksa'ya yönelme emriyle ilgili bir ayet var mıdır? Hayır! Bu durum, Allah Resûlü'ne Kur'ân-ı Kerim dışında vahiy geldiğini gösterir. Dolayısıyla onun (sav) sünneti, Kur'ân-ı Kerim gibi vahiydir.

"(Hatırlayın!) Hani Allah (biri güçlü, diğeri zayıf) iki topluluktan birini size vadetmişti. Siz, (yorulmadan) elde edebileceğiniz güçsüz topluluğu istiyordunuz. Oysa Allah, kelimeleriyle hakkı üstün kılmak ve kâfirlerin (kökünü kurutup) arkalarını kesmek istiyordu. Suçlu günahkârlar hoşlanmasa da, (Allah) hakkı (her daim) üstün kılmak ve batılı da boşa çıkarmak (istiyordu) (Hatırlayın!) Hani siz Rabbinizden yardım istemiştiniz. O da: 'Şüphesiz ki peş peşe inen bin melekle sizi destekleyeceğim.' diye duanıza icabet etmişti."[13]

Bu ayetler Bedir Savaşı bittikten sonra inen ayetlerdir. Bu ayetlerde Bedir Savaşı gerçekleşmeden önce Allah'ın (cc) vadettiklerine değinilir. Kur'ân-ı Kerim'in hiçbir yerinde Bedir Savaşı'ndan önce indirilmiş olup da bu vaadlerden bahseden bir ayet yoktur. Bu, Allah Resûlü'ne (sav) Kur'ân-ı Kerim dışında vahiy geldiğini gösterir.

"Hani Nebi, eşlerinden bazısına bir sır vermiş, o da bu (sırrı diğer eşlere) haber vermişti. Allah (bu durumu Nebi'ye) açık edince (Peygamber, sırrını ifşa eden hanımına) bir kısmını söylemiş, bir kısmını da (söylemeyip) yüz çevirmişti. (Hanımına durumu) haber verince: 'Sana bunu kim haber verdi?' dedi. (Resûl) dedi ki: '(Her şeyi bilen) El-Alîm ve (her şeyden haberdar) El-Habîr (olan Allah) bana haber verdi.' "[14]

12. bk. Buhari, 40, 399; Müslim, 525
13. 8/Enfâl, 7-9
14. 66/Tahrîm, 3

Allah Resûlü (sav), Hafsa Annemize (r.anha) bir sır vermiş ve bunu hiç kimseye söylememesini istemişti. Hafsa Annemiz ise bunu Âişe Annemize (r.anha) haber vermişti. Allah (cc), bu durumu Resûl'üne bildirmiş ve Peygamberimiz, Hafsa Annemizle (r.anha) bu konuyu konuşmuştur. Hafsa Annemiz bunu nereden duyduğunu sorunca Allah Resûlü, Allah'ın kendisine haber verdiğini söylemiştir.[15] Allah (cc) tarafından vahyedilen bu bilginin Kur'ân-ı Kerim'de bulunmaması gayri metluv vahyin varlığına delalet eder.

"Yalnızca bana vahyedilene uyuyorum."[16]

"O, hevadan konuşmaz. (Onun konuştukları,) kendisine vahyedilen vahiyden başkası değildir."[17]

Yani Allah Resûlü'nün (sav) fiilleri, kendisine vahyedilen emirlerdir. O, kendisine vahyedilenin dışına çıkmamıştır. Bu da Allah Resûlü'nden (sav) aktarılan sahih sünnetin vahiy olduğunu gösterir.[18]

Her Şey Bir Plan/Kader Dâhilinde İşler

Yüce Allah, Yûsuf'a (as) gösterdiği rüyayla ona onlarca yıl sonra olacakları haber vermiş, gördüğü rüya yıllar sonra -babasının tabir ettiği üzere- gerçekleşmiştir:

"(Hatırlayın!) Hani Yusuf babasına: 'Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldız, Güneş ve Ay'ı gördüm. (Evet,) onları bana secde ederken gördüm.' demişti. Demişti ki: 'Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma sakın! (Senin faziletini kıskanır, sana zarar verecek) bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır. İşte böylece Rabbin seni seçecek, sözlerin yorumunu/rüya tabirini sana öğretecek, daha önce ataların İbrahim ve İshak'a (nimetini) tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir.' "[19]

"Ebeveynini tahtın üzerine çıkarttı/oturttu. (Hepsi) ona secde ettiler/saygıyla selamladılar. Dedi ki: 'Babacığım! İşte bu, benim daha önce gördüğüm

15. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 22/5
16. bk. 6/En'âm, 50
17. 53/Necm, 3-4
18. bk. Tevhid Dergisi, S 99, s. 39-42
19. 12/Yûsuf, 4-6

rüyamın tevili/gerçekleşmesidir. Rabbim onu gerçek çıkardı. Şüphesiz ki beni zindandan çıkardığında ve şeytan, kardeşlerimle aramı bozduktan sonra sizleri çölden getirdiğinde bana iyilikte bulundu. Şüphesiz ki Rabbim, dilediği şeyi incelikle (sebeplerini hazırlayıp lütfu ve kuşatıcı bilgisiyle) sonuca ulaştırandır. Şüphesiz ki O, (her şeyi bilen) El-Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi) El-Hakîm olanın ta kendisidir. Rabbim! Hiç şüphesiz bana mülk/yetki verdin ve bana rüya tabirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen dünyada da ahirette de benim velimsin/dostumsun! Benim canımı Müslim/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen bir kul olarak al ve beni salihler zümresine dâhil et.' "[20]

Yukarıda okuduğumuz, Mekke'ye girişi müjdeleyen rüya da Yüce Allah'ın elçisine verdiği gelecek haberlerindendir:

"Andolsun ki Allah, Resûl'üne gösterdiği rüyayı hak ile doğruladı. Allah'ın izniyle mutlaka Mescid-i Haram'a emniyet içinde, saçlarınızı tıraşlı ya da kısaltılmış (olarak) korkmadan gireceksiniz. (Allah,) bilmediğiniz şeyi bildi ve bundan önce yakın bir fetih olan (Hudeybiye Antlaşması'nı) takdir etti."[21]

Geleceğe dair bir bilginin verilmesi için, o bilginin şimdiden kayıt altında olması gerekir. Bu da Yüce Allah'ın her şeyi bildiğini, kayıt altına aldığını ve dilediği şekilde o bilgiyi hayata geçirdiğini/yarattığını gösterir:

"Bilmez misin ki Allah, gökte ve yerde olanların tamamını bilir. Şüphesiz ki bunlar, bir Kitap'tadır. Şüphesiz ki bu, Allah'a kolaydır."[22]

Kâinatta kendiliğinden olan, tesadüf eseri, başıboş hiçbir şey yoktur. Her şey ama her şey; O'nun (cc) kontrolünde, O'na teslim olmuş ve O'nun (cc) iradesi doğrultusunda gerçekleşmektedir. O (cc); dünün, bugünün ve yarının mutlak bilgisine sahiptir. Bu öyle derinlikli ve kapsayıcı bir bilgidir ki denizdeki balığı, ağaçtaki yaprağı, havadaki oksijen oranını dahi ihtiva etmektedir:

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır. (Gaybı) O'ndan başkası bilmez. Karada ve denizde olan her şeyi bilir. Herhangi bir yaprak düşmüş olsa mutlaka onu bilir. Yerin karanlıklarındaki bir tane, yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık Kitap'ta yazılıdır."[23]

20. 12/Yûsuf, 100-101
21. 48/Fetih, 27
22. 22/Hac, 70
23. 6/En'âm, 59

Yûsuf'un (as) rüyasının verdiği bu ince bilgiyi özümseyen insan, olayların akışına kapılmaz. Nimet veya musibetin, yani şartların esiri olmaz. Olaylara olayların içinden değil, daha yüksek bir ufuktan, iman gözüyle bakar. Her şey Allah'ın ilmi ve iradesiyle işliyor, der. Anlamsızlık, boşluk, hiçlik duygusu gibi insanı dibe çeken kulluk afetlerinden kurtulur. Allah ile tutan, Allah ile duyan, Allah ile gören, Allah ile yürüyen Allah dostlarından olur.[24] Aksi takdirde insan, nimete kavuştu mu şımarır, musibete uğradı mı yıkılır. Avını, barınağını ve eşini buldu mu sevinen, aksi hâlde saldırganlaşan bir hayvandan hiçbir farkı kalmaz. Olayların bir kader, ilim, hikmet ve iradeyle yaratıldığını anlayanlar ise olaylara değil olayları yaratana bakar. Zaten insanın prangası sebeplere/araçlara takılıp kalması değil midir? Sebeplerin ardındakini görmek, yaratma ilkesini anlamak ve kadere iman etmek; insanı hayvandan farklılaştırır, insan olma yoluna sokar. Yûsuf Suresi, gece görülen rüyalar dâhil, başından sonuna her şeyin Yüce Allah'ın kontrolünde olduğunu işler.

Yıldız, Ay ve Güneş Allah'a Kuldur

"(Hatırlayın!) Hani Yusuf babasına: 'Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldız, Güneş ve Ay'ı gördüm. (Evet,) onları bana secde ederken gördüm.' demişti."[25]

"Bu ayette Yüce Allah; Yıldız, Ay ve Güneş'in secdesi için 'Sâcidîn' kelimesini kullanır. Normalde bu siğa/kalıp (cem'i müzekker sâlim) akıllı varlıklar için kullanılır. Yıldız, Güneş ve Ay'ın eylemine akıllılar için kullanılan bir kalıbın zikredilmesi müfessirlerin dikkatini çekmiştir. Demek ki gök cisimleri (ve tüm kâinat) Yüce Allah'ın emirlerini akleder, anlar ve onlara bahşedilen bir bilinçle Allah'a (cc) kulluk ederler."[26]

24. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Yüce Allah şöyle buyurdu: 'Kim benim dostuma düşmanlık ederse ben de ona harp ilan ederim. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında en çok hoşuma gideni, ona farz kıldığım şeyleri eda etmesidir. Kulum bana nafile ibadetlerle yakınlaşmaya devam eder, sonunda sevgime erer. Onu sevdiğimde artık ben onun işittiği kulağı, gördüğü gözü, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı olurum. Benden bir şey isteyince onu veririm, benden sığınma talep ettiğinde onu himayeme alır, korurum.'" (Buhari, 6502)

25. 12/Yûsuf, 4

26. bk. Tefsîru'ş Şa'râvî, s. 6843-6844, Yûsuf Suresi, 4. ayetin tefsiri

"Gök parçalandığında, Rabbini işitip gerektiği şekilde O'na itaat ettiğinde."[27]

Gök, Rabbini işitir ve O'na itaat eder. İşitmek ve itaat, akıllı/bilinçli varlıkların eylemidir. Demek ki varlığın farklı akletme ve bilinç düzeyleri vardır:

"Onları, iki gün içinde yedi gök olarak yarattı. Her bir gök (tabakasına) emrini vahyetti. Dünya semasını kandillerle süsledik ve (şeytanlara karşı) koruduk. Bu, (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz ve (her şeyi bilen) El-Alîm (olan Allah'ın) takdiridir."[28]

"Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: 'Dağlardan, ağaçlardan ve onların yaptıkları bal kovanlarından kendin için evler edin. Sonra tüm meyvelerden ye ve Rabbinin senin için kolaylaştırdığı yollarda seyret.' Karınlarından çeşitli renklerde içecek/bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir topluluk için ayet vardır."[29]

Yüce Allah, göklere ve arılara vahyeder. Öyle ki her gök katmanına kendi durumuna uygun vahyeder ve talimatlar verir. Onlar da eksiksiz bir şekilde O'nun (cc) talimatlarına boyun eğerler. Vahyin insana kazandırmaya çalıştığı özelliklerden biri, varlığa doğru yerden bakmaktır. İnsan, kâinattaki tüm varlıkların kendilerine has bir aklı ve bilinci olduğunu, her varlığın kendi dilince Allah'a kulluk ettiğini anladığında içinde yaşadığı kâinatla müstakim bir ilişki kurabilir. İşte o zaman arıyı kafa şişiren ve insanı sokan bir gereksizlik gibi değil, Allah'tan aldığı vahiyle hareket eden bir ayet olarak görür. Birini rahatsız eden vızıltı, ötekinin imanını arttırır:

"Allah'ın yarattığı şeylerden (gölgesi olan varlıklara) bakmıyorlar mı? Gölgeleri, Allah'ın (azametine) boyun eğip, sağa sola dönerek secde eder. Göklerde ve yerde olan canlıların tamamı ve melekler Allah'a secde eder ve (Allah'a secde etmekten) büyüklenerek kaçınmazlar."[30]

27. 84/İnşikâk, 1-2
28. 41/Fussilet, 12
29. 16/Nahl, 68-69
30. 16/Nahl, 48-49

"Yedi gök, yer ve bu ikisi içinde olanlar O'nu tesbih eder. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihini anlamazsınız. Şüphesiz ki O, (kulların hak ettikleri cezayı erteleyen) Halîm, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr'dur." [31]

"Göklerde ve yerde olanların tamamı(nın), (ayrıca) bölük bölük uçan kuşların Allah'ı tesbih ettiklerini görmedin mi? Onlardan her biri, (nasıl) namaz kılıp tesbih edeceğini bilir. Allah, onların yaptıklarını bilendir. Göklerin ve yerin hâkimiyeti/egemenliği Allah'a aittir. Ve dönüş yalnızca Allah'adır. Allah'ın bulutlar sevk ettiğini, sonra onları bir araya topladığını, sonra da üst üste yığdığını görmedin mi? Nihayet görürsün ki, yağmur o (bulutların) arasından çıkar. Gökten içinde dolu bulunan dağ gibi bulutlar indirir. Onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden çevirir. Neredeyse onun şimşeğinin parıltılı ışığı gözleri kamaştırıp alıverecek." [32]

"Görmedin mi Rabbin gölgeyi nasıl da uzattı? Şayet dileseydi onu hareketsiz kılardı. Sonra Güneş'i ona delil kıldık. Sonra o (gölgeyi) ağır ağır kendimize çektik. Sizin için geceyi bir elbise, uykuyu dinlenme, gündüzü de (rızkınızı aradığınız) bir başlangıç ve yayılma (vakti) kılan O'dur. Rahmetinin/Yağmurun öncesinde rüzgârları bir müjde olarak gönderen O'dur. Ve gökten tertemiz bir su indirdik. (Yağmuru indirdik ki) ölü beldeyi onunla diriltelim, yarattığımız hayvanların ve insanların birçoğunu onunla sulayalım. Andolsun ki (o yağmuru), öğüt almaları için onların arasında çevirdik durduk. Ancak insanların çoğu (anlamak ya da inanmak yerine) küfürde direttiler." [33]

Bu anlayışla inşa olan kalplerden biri Allah Resûlü'dür (sav). Onun varlıkla kurduğu ilişki, Kur'ân'ın öğrettiği bu ilkeden neşet etmektedir.

Câbir ibni Abdullah'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ensâr'dan bir kadın, Allah Resûlü'ne (sav), 'Ey Allah'ın elçisi! Senin icin (hutbe okurken) üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? Benim marangoz bir kölem var.' dedi.

31. 17/İsrâ, 44
32. 24/Nûr, 41-43
33. 25/Furkân, 45-50

Allah Resûlü (sav), 'İstersen yap.' buyurdu.

Kadın, Allah Resûlü (sav) için minber yaptırdı. Cuma günü Nebi (sav) yeni yapılan minbere oturdu. Daha önce üzerine çıkıp hutbe okuduğu hurma kütüğünden öyle bir ses çıktı ki nerede ise kütük parçalanacaktı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) minberden indi, kütüğün yanına geldi ve kütüğü bağrına bastı. Kütük, susturulmak istenen çocuk gibi inliyordu. Nihayet sustu.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Daha önce duyduğu zikirlerden ayrı kaldığı için ağladı.' "[34]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Peygamber (sav) ile beraber bir yağmura tutulduk. Peygamber, yağmur değecek kadar elbisesini sıyırdı. Kendisine, 'Ey Allah'ın Resûlü, niçin böyle yaptın?' dedik.

O da şöyle dedi: 'Çünkü bunun Rabbiyle ahdi yenidir/Rabbimin katından gelmektedir.' "[35]

Şöyle düşünebiliriz: Dinimizi öğrenmek için üzerinde ders çalıştığımız masa, oturduğumuz sandalye, not aldığımız kalem değiştiğinde üzüldüğünü hisseder ve biz de üzülür müyüz? Allah'ın zikrine vesile olan araçlara, akıllı/bilinçli varlıklar gibi mi bakarız, yoksa işi bitince çöpleşen nesneler gibi mi? Din öğrendiğimiz, davet yaptığımız ve mücadele verdiğimiz evler, binalar, mescidler bizi seviyor mu veya biz onları? Bu sorulardan gayem şudur: Vahiy, farkındalığımızı, bilinç düzeyimizi, ufkumuzu yükseltmeye çalışır. Kulluk basamaklarında adım adım yükselmenin bir yolu da budur. Zira bilinç arttıkça insanın görüşü netleşir. İnsan, eşyaya hikmetle anlam katar, Rabbinin ayetlerini fark eder, içinde yaşadığı kâinatın kulluk korosuna katılır.

34. Buhari, 2095
35. Müslim, 898; Ebu Davud, 5100

Çocukların Rüyasını Dinlemek

"Demişti ki: 'Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma sakın! (Senin faziletini kıskanır, sana zarar verecek) bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır. İşte böylece Rabbin seni seçecek, sözlerin yorumunu/rüya tabirini sana öğretecek, daha önce ataların İbrahim ve İshak'a (nimetini) tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir.' "[36]

Ya'kûb (as), oğlunun anlattığı rüyayı dinledi, hikmetle yorumladı ve ona bazı öğütlerde bulundu… İnsanlara örnek olsun diye gönderilen Ya'kûb Peygamber, bu davranışıyla tüm ebeveynlere yol gösterdi. Çocuk deyip geçmememiz gerektiğini, onları bir yetişkin gibi dinleyip yine bir yetişkin gibi açıklamalar yapmamız gerektiğini gösterdi. Neden? Çünkü bir insanın değerli şeyler düşünmesi, değerli sözler etmesi ve değerli davranışlarda bulunması için her şeyden önce değer görmesi gerekir. Değer meselesi çocuklukta başlar. Ebeveynin çocuğa davranışları onda kendine dair bir düşünce oluşturur. Ebeveyn (ve temas ettiği yakın çevre) ona değer veriyorsa değerli olduğunu hisseder. Bu his, insanın kendi özüyle/fıtratıyla barışık olmasını sağlar. Değerli insanlar, değer üretirler. Aşağılanmış, hakarete uğramış, yok sayılmış çocuk ise kendisiyle ilgili "Ben değersizim." fikrini geliştirir ve öyle hisseder. Fıtratına yabancılaşır. Yüce Allah onu onurlu, değerli, izzetli yaratmışken, o kendini onursuz, değersiz, zelil hisseder:

"Andolsun ki, insanoğlunu onurlu/değerli/izzetli kıldık. Onları karada ve denizde (farklı araçlarla) taşıdık, onları temiz şeylerden rızıklandırdık. Ve onları, yarattığımız birçok varlıktan (belirgin şekilde) üstün kıldık."[37]

Bir ebeveynin çocuğa vereceği en büyük zarar, ona kendini değersiz hissettirmektir. Bu da konuştuğu dikkate alınmayarak, mahremiyeti hiçe sayılarak, düşünceleriyle dalga geçilerek… yapılır. Bu yanlış davranış tekrar ettikçe çocuğun kendine dair fikri olgunlaşır ve kesin kanaat hâline gelir. Allah'ın (cc) sahih iman ve salih amelle arındırdığı ve rahmet ettikleri müstesna, bu

36. 12/Yûsuf, 5-6
37. 17/İsrâ, 70

kanaatin değişmesi de pek mümkün değildir. Çocuklarımızı dinlemek ve bir yetişkin gibi onlara açıklamalarda bulunmak, nübüvvet eğitim metodundan bize kalan mirastır.

İlginçtir; kıssanın Tevrat anlatımında Ya'kûb'un (as) Yûsuf'un rüyasına karşı tavrı çok farklıdır.

"Yûsuf bir düş daha görüp kardeşlerine anlattı. 'Dinleyin, bir düş daha gördüm.' dedi, 'Güneş, Ay ve on bir yıldız önümde eğildiler.' Yûsuf babasıyla kardeşlerine bu düşü anlatınca, babası onu azarladı: 'Ne biçim düş bu?' dedi, 'Ben, annen, kardeşlerin gelip önünde yere mi eğileceğiz yani?' Kardeşleri Yûsuf'u kıskanıyordu, ama bu olay babasının aklına takıldı."[38]

Ne kadar tanıdık bir tavır değil mi? Bu, geleneksel cahiliyenin kaynaklarına dair bize fikir verir. Geleneksel cahiliye zahirî amellerde İslam'a uysa da inanç ve değerler konusunda İslam'dan alabildiğince uzağa düşer. Tahrif olmuş diğer tüm din mensupları gibi işine gelen anlayışı gelenek edinir… Cahiliye nedir? Güçlünün zayıfı ezdiği ve istismar ettiği düzendir! Hâliyle cahiliyenin sömürmek, ezmek ve istismar etmek için ilk aklına gelen kadınlar ve çocuklardır.

Aile İletişiminde Hitap

"Demişti ki: 'Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma sakın! (Senin faziletini kıskanır, sana zarar verecek) bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.' "[39]

Ya'kûb (as) çocuğuna hitap ederken, "Oğulcuğum," diye seslendi. Bu hitap tarzında sevgi ve şefkat hissediliyor. Kültürler farklılık arz edebilir. Her kültürde çocuğa ilgi, sevgi ve şefkat ifade eden hitaplar vardır: Çocuklara o ifadelerle hitap etmek gerekir. Vahiy bu konuda hem evlatları hem ebeveynleri eğitir. Çocuklara ebeveynlerine nazik, saygılı ve şefkatli bir dille hitap etmelerini, ebeveynlerine de çocuklarına ilgi, sevgi ve şefkat ifadeleriyle hitap etmelerini söyler. Örneğin, bir önceki ayette ve yine Surenin

38. Yaratılış, 37/9-10
39. 12/Yûsuf, 5

sonlarında Yûsuf (as) babasına, "Babacığım," diye hitap eder.[40] İbrâhîm (as) put yontucusu babasına, "Babacığım," diye hitap eder.[41]

Hitap tarzı önemli midir? Evet, önemlidir. Zira şeytanın kalbe giriş yollarından biri sözcüklerdir. Bu nedenle Yüce Allah müminlerden güzel/meşru lafızlar arasından en güzel olanı seçmelerini, konuşurken tercih yaparak, yani düşünerek konuşmalarını ister:

"Kullarıma de ki: '(Birbiriyle iletişime geçtiklerinde) en güzel olanı söylesinler. Çünkü şeytan, (kullandıkları sözcüklerle) aralarını bozmaya çalışır. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.' "[42]

Dili ıslah çabası, Yüce Allah'ın emirlerinden biridir; hâliyle ibadettir. Bu emre icabetin dünyevi karşılığı, Yüce Allah'ın ıslah etmesi, onarmasıdır:

"Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının ve doğru/sağlam/adil söz söyleyin. (Allah da buna karşılık) amellerinizi ıslah etsin, günahlarınızı bağışlasın. Kim de Allah'a ve Resûl'üne itaat ederse, şüphesiz ki büyük bir kurtuluş ve kazanç elde etmiş olur."[43]

İnsanoğlunun temel zaaflarından biri; uzağındaki insana kibar, yakınındakine kaba olmasıdır. Çünkü insan uzak olduğu birini kazanılacak, yakın olduğunu ise kazanılmış olarak görür. Vahyin eğitim metodu tam tersini öğütler: Nezaket en yakın halkadan başlar. İnsanın en büyük sorumluluğu yakınlarına olanıdır. Nezaket, duyarlılık ve incelik en yakınlarından başlamalı, dalga dalga yayılmalıdır. Aksi olursa gösteriş olur. Gösteriş, başkalarının takdir ve beğenisi için yaşamak olduğundan, Allah'tan başkasına kulluk kapsamına girer ve şirkin kısımlarından kabul edilmiştir. Adına da riya denmiştir.

Dil Eğitimi

Yûsuf'un (as) babasından aldığı ilk ders, dil eğitimidir. "Rüyanı kardeşlerine anlatma!" ifadesi, diğer bir ifadeyle şu anlama gelir: "Diline sahip çık, her şeyi her yerde konuşma. Her mesele herkese anlatılmaz, her nimet her insanla paylaşılmaz!" Ya'kûb'un (as) Yûsuf'a öğrettiği bu umde, İslam ahlakının temel

40. bk. 12/Yûsuf, 4
41. bk. 19/Meryem 42-45
42. 17/İsrâ, 53
43. 33/Ahzâb, 70-71

ilkelerinden biridir. Bir insanın dili, kalbinin/aklının arkasında olmalıdır. Önce düşünmeli, tartmalı sonra konuşmalıdır. Şayet dili kalbinin/aklının önünde olursa önce konuşur, sonra dilinin başına açtığı dertleri düşünür. Önceki satırlarda da gördüğümüz gibi dilin doğru kullanılması, hem Allah'ın (cc) yardımını celbeder hem de şeytanın kalbe giriş yollarını kapatır.[44]

Kur'ân ile Sünnetin düşünerek ve faydalı konuşmaya dair uyarıları, İslam hikmet geleneğinde birçok hikmetli tavsiye ve faydalı öğüde dönüşerek yaygınlaşmıştır.

Alî (ra) der ki: "Dil (hassas) terazi gibidir. Cehalet onu hafifleştirir, akıl onu ağırlaştırır."[45]

Hasan El-Basrî (rh) der ki: "Hikmet ehlinin dili kalbinin arkasındadır. Bir şey söyleyeceği zaman düşünür. Şayet konuşacağı şey faydalıysa söyler. Cahilin ise kalbi dilinin arkasındadır. Düşünmeden diline geleni söyler."[46]

Yine o (rh) şöyle der: "Dilini korumayan dinini akletmemiştir."[47]

Yapılacakların Gerekçesini Açıklamak

"Rüyanı kardeşlerine anlatma sakın! (Senin faziletini kıskanır, sana zarar verecek) bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır."[48]

Ya'kûb (as) rüyayı anlatmayı yasakladığı oğluna, bunun gerekçesini de açıklamıştır.[49] Bu, önemli bir eğitim kuralıdır. Çocuk veya yetişkin fark etmez; insan, robot değildir. "Yap!" veya "Yapma!" şeklinde talimatla hareket etmez. Yapılacağın ve yapılmayacağın hikmeti de anlatılmalı, insanın düşünmesi sağlanmalıdır. Yaptığının hikmetini bilerek yapan insan, hikmet ve basiret kazanır. Eylemlerine anlam yüklediği için, eylemlerinden lezzet alır. Hikmeti öğretilen bilgi, donuk değildir. Kişi o olayın benzerleriyle karşılaştığında,

44. bk. 17/İsrâ, 53; 33/Ahzâb, 70-71
45. Edebu'd Dunyâ ve'd Dîn, s. 275
46. Ez-Zuhd ve'r Rekâik, s. 390
47. Kitâbu's Samt, s. 34
48. 12/Yûsuf, 5
49. bk. İthâfu'l İlf bi Zikri'l Fevâidi'l Elf, 1/76

öğrendiği hikmetle doğru tutum belirler. Böylece öğrendiği her bilgi onu olgunlaştırır.

Biz muvahhidlerin bu Kur'âni öğüdü cankulağı ile dinlemesi gerekir. Zira insan, çağının ve coğrafyasının çocuğudur. Biz ezberci bir kültürde, yap veya yapmaların belirlediği bir eğitim sisteminde yetiştik. Talimat vermek daha kolay geliyor bizlere. Çevrenize bu gözle bakın, herkes birbirine talimat veriyor. Öğretmen öğrenciye, patron işçiye, ebeveyn çocuklara… Herkes komutan edasıyla konuşuyor. Nezaketle ve hikmetini açıklayarak iş buyuran ise bir elin parmaklarını geçmez. Bu ikincisi emek istiyor, zaman istiyor, gözlem istiyor… Verimli, ama yorucu. Konforuna düşkün insana cazip gelmiyor.

Çocukların Kalbine Tohum Atmak

"Demişti ki: 'Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma sakın! (Senin faziletini kıskanır, sana zarar verecek) bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır. İşte böylece Rabbin seni seçecek, sözlerin yorumunu/rüya tabirini sana öğretecek, daha önce ataların İbrahim ve İshak'a (nimetini) tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir.' "[50]

Ya'kûb (as), Yûsuf'un (as) kalbine imani ve ahlaki tohumlar attı. Bir çocuk gibi değil de bir yetişkin gibi konuştu. Ona verdiği mesajlar şunlardı:

- Şeytan, insanın düşmanıdır.
- Rabbin seni seçecektir.
- Rüya ve olayları nasıl yorumlayacağını öğretecektir.
- Atalarına verdiği nimeti sana da verecektir.
- Allah (cc), El-Alîm ve El-Hakîm'dir.

50. 12/Yûsuf, 5-6

On yıllar sonra Yûsuf, babasına ve kardeşlerine kavuştuğunda aynen şöyle demişti:

"Babacığım! İşte bu, benim daha önce gördüğüm rüyamın tevili/gerçekleşmesidir. Rabbim onu gerçek çıkardı. Şüphesiz ki beni zindandan çıkardığında ve şeytan, kardeşlerimle aramı bozduktan sonra sizleri çölden getirdiğinde bana iyilikte bulundu. Şüphesiz ki Rabbim, dilediği şeyi incelikle (sebeplerini hazırlayıp lütfu ve kuşatıcı bilgisiyle) sonuca ulaştırandır. Şüphesiz ki O, (her şeyi bilen) El-Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi) El-Hakîm olanın ta kendisidir. Rabbim! Hiç şüphesiz bana mülk/yetki verdin ve bana rüya tabirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen dünyada da ahirette de benim velimsin/dostumsun! Benim canımı Müslim/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen bir kul olarak al ve beni salihler zümresine dâhil et."[51]

Ya'kûb'un (as) henüz çocukken Yûsuf'un (as) kalbine attığı tohumlar, nasıl da orada usul usul büyümüş ve kalbe kök salıp dal budak vermiş. Demek ki çocuklara verilen eğitim, bir tohum gibi onların kalbine atılır. Orada çimlenir, filiz verir, aşama aşama büyür. Çocuk o tohumlarla hayata bakar, olayları değerlendirir. Öyleyse çocuklarla konuşurken dikkatli olmak, bir kalbi imar ettiğimizi bilerek konuşmak gerekir. Bize öncü olsun diye gönderilen nebiler, çocuklarla konuşurken bu bilinçle konuşurlardı. Örneğin Lokman (as):

"Hani Lokman, oğluna öğüt verirken demişti ki: 'Oğulcuğum! Allah'a şirk koşma! Şüphesiz ki şirk, en büyük zulümdür.' İnsana, anne babasına karşı (iyilikle muamelede bulunmasını) tavsiye ettik. Annesi onu zorluklar içerisinde taşır ve (sütten) kesilmesi de iki yıl içindedir. Bana ve ebeveynine şükret. Dönüş banadır. Bilgin olmayan şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa onlara itaat etme. (Ama) dünyada onlarla iyilikle geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy! Sonra dönüşünüz banadır ve yaptıklarınızı size haber vereceğim. 'Canım oğlum! (Yaptığın şey) hardal tanesi ağırlığınca olsa, bir kayanın içinde, göklerde ya da yerin (derinliklerinde) olsa bile Allah (Kıyamet Günü) onu getirir. Çünkü Allah (lütuf ve ihsan sahibi, en küçük şeylere ilmiyle nüfuz edip haberdar olan) Latîf, (her şeyden haberdar olan) Habîr'dir. Yavrucuğum! Namazı dosdoğru kıl, iyiliği

51. 12/Yûsuf, 100-101

emret, kötülükten alıkoy ve başına gelene sabret. Şüphesiz ki bunlar, azmedilmesi gereken işlerdendir. İnsanlara yüzünü çevirme! Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü Allah büyüklük taslayan ve böbürlenen kimseyi sevmez. Yürüyüşünde dengeli ol, sesini alçalt. Çünkü seslerin en çirkini, merkep sesidir.' "[52]

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir defasında Allah Resûlü'nün (sav) bineğinin terkisine binmiştim. Allah Resûlü (sav) bana şöyle buyurdu: 'Evladım, sana birkaç söz öğreteceğim: Allah'ın emirlerini gözet ki O da seni gözetsin! Allah'ın buyruklarına uy ki O'nu hep yanında bulasın! Bir şey isteyeceksen Allah'tan iste! Yardım isteyeceksen Allah'tan iste! Bil ki tüm ümmet bir konuda sana fayda vermek için bir araya gelse ancak Allah'ın sana takdir ettiği kadar bir fayda verebilir. Sana bir konuda zarar vermek için de hepsi bir araya gelse bil ki ancak Allah'ın sana takdir ettiği kadar zarar verebilir. Bil ki kalemler kaldırılmış ve sayfalar kurumuştur.' "[53]

Allah'ın Nimetlerini Hatırlamak

"İşte böylece Rabbin seni seçecek, sözlerin yorumunu/rüya tabirini sana öğretecek, daha önce ataların İbrahim ve İshak'a (nimetini) tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir."[54]

Ya'kûb (as) oğluna, Yüce Allah'ın ona olan hususi nimetlerini hatırlatmış, nimetlerde Allah'ı müşahede etmesini sağlamıştır. Bu, bir terbiye metodudur. Yüce Allah'a karşı kalpte muhabbet oluşturmak için O'nun (cc) insana özel nimetlerini zikretmektir. Ya'kûb (as), bu eğitim metodunu Rabbinden öğrenmiştir. O da (cc) bir kuluna olan özel nimetlerini hatırlatarak, kulunun kalbinde muhabbet, sevgi ve teslimiyet oluşturmaktadır:[55]

"Ben, seni seçtim. Vahyedilene kulak ver."[56]

52. 31/Lokmân, 13-19
53. Ahmed, 2669; Tirmizi, 2516
54. 12/Yûsuf, 6
55. bk. Teemmulâtun Îmâniyye fî Sûreti Yûsuf, s. 25-26
56. 20/Tâhâ, 13

"Gözlerimin önünde yetiştirilesin diye, senin üzerine bir sevgi bıraktım. (Seni her gören sever.)" [57]

"Ben seni kendim için (risalet davasını yüklenesin diye) seçip yetiştirdim." [58]

"Şayet Allah'ın lütfu ve rahmeti senin üzerine olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmayı arzuluyordu. Onlar sadece kendilerini saptırıyorlar ve sana hiçbir zarar da veremezler. Allah, sana Kitab'ı ve hikmeti indirdi ve sana bilmediklerini öğretti. Allah'ın senin üzerindeki lütuf ve ihsanı çok büyüktür." [59]

"Kıssalarını daha önce sana anlattığımız resûllere de kıssalarını anlatmadıklarımıza da (vahyettik). Allah, Mûsâ ile (kesin bir şekilde) konuştu." [60]

"Allah yolunda hakkıyla/Allah'ın şanına yakışır şekilde cihad edin. O sizi seçti. Dinde size bir darlık/güçlük yüklemedi. Atanız İbrahim'in milletine (uyunuz)! O (Allah) sizleri bundan önce de bunda da Müslimler/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen kullar diye isimlendirdi ki, Resûl size, siz de insanlara şahitlik edesiniz. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah'a tutunun. O, sizin Mevlanızdır. Ne güzel bir dost ve ne güzel bir yardımcı!" [61]

Görüldüğü gibi Allah (cc), nebilere ve müminlere özel olan nimetlerini hatırlatmaktadır. Çünkü insanı yaratan O'dur ve insanı en iyi O tanır. O (cc), insanın iyiliğin kölesi olduğunu bilmektedir.[62] İnsan da Rabbinin ve elçilerinin metoduna uymalı, kendisine bahşettiği özel nimetleri öz nefsine hatırlatmalıdır. Nimetin müşahedesi kalpte muhabbet peyda eder. Bundan bir üst ufuk ise nimet ve günahı aynı ânda müşahede etmektir. Bir yanda kusurlar, diğer yanda o kusurlara rağmen Yüce Allah'ın nimetlerini kesmemesi, muhabbetle birlikte mahcubiyet duygusu oluşturur. Mahcubiyet, insanın kulluk azığıdır. Aksi hâlde insan basit amelleriyle kibre kapılmaya teşnedir. Nimetlerin şımarıklığa neden olmaması için, mahcubiyet duygusu gereklidir. Nimetle gelen muhabbetin yanı başında kusurların mahcubiyeti olursa denge sağlanır.

57. bk. 20/Tâhâ, 39
58. 20/Tâhâ, 41
59. 4/Nisâ, 113
60. 4/Nisâ, 164
61. 22/Hac, 78
62. El-İnsânu âbidu'l ihsân/İnsan iyiliğin kölesidir.

"Arif kişi Allah'a yürürken O'nun nimetlerini ve ihsanını müşahede etmek ile kendi nefsinin ve amellerinin kusurlarını görme arasında gidip gelir. Şeddad b. Evs'in (ra) Allah Rasulü'nden (sav) rivayet ettiği şu hadis bahsettiğimiz manayı teyit eder:

'İstiğfar'ın efendisi (Seyyidu'l İstiğfar) şu duadır:

اللَّهُمَّ اَنْتَ رَبِّي لاَ اِلَهَ اِلَّا اَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَاَنَا عَبْدُكَ، وَاَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، اَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، اَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَاَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي فَاغْفِرْ لِي، فَاِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ اِلَّا اَنْتَ

'Allah'ım! sen benim Rabbimsin. Senden başka ilah yoktur. Beni sen yarattın. Ben senin kulunum ve ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde gücümün yettiğince duruyorum. İşlediğim günahların şerrinden sana sığınırım. Bana lütfettiğin nimetlerini de kendi günahımı da itiraf ederim. Günahlarımı affet! Muhakkak ki günahları senden başkası bağışlayamaz.'[63]

Hadisin son kısmında geçen 'Ebu'u leke bi ni'metik' kısmında kastedilen; kişinin nimetleri görebilmesi, işlediği kusurları fark edebilmesidir.

Kişinin Allah'ın vermiş olduğu nimet ve ihsanları görebilmesi, bu nimet ve ihsanı verene karşı sevgi duymayı, hamd etmeyi mucip kılar. Kişinin; nefsinin ve amellerinin kusurlarını gözden geçirmesi de kişinin inkisar içinde ve boynu bükük olmasını, ihtiyaç hâlinde bulunmasını ve her daim istiğfar içinde olmasını mucip kılar. Böyle bir durumda kişi kendi nefsini müflis olarak görür. Kişinin Allah'a yaklaşmak için gideceği en yakın kapı iflas kapısıdır. (Nefsinin müflis olduğunu bilmesidir.) Bu kişi kendini bir hâl ve makamda görmez, kendisinin bir şeye vesile olduğu düşüncesini taşımaz, yaptıklarının da bu nimetlere vesile olduğu fikrine kapılmaz. Kul, Allah'ın (cc) yanına ihtiyaç ve iflas kapısından girer. Fakirlik ve yokluk onun kalbini yaralamıştır. Bu durum o kişiyi efendisinin yanına ulaştırır. Bu inkisar hâli onu her taraftan kuşattığı için, o kul kendisini Rabbine mecbur hisseder. O kul zahirdeki ve batındaki tüm zerreleriyle Rabbine muhtaç olduğunu anlar. Kul, eğer göz açıp kapama süresince bile olsa Allah'tan ayrı kalırsa

63. Buhari, 6306

helâk olur ve onarılamaz bir kayıp yaşar. Ancak Allah (cc) o kuluna icabet eder ve onu rahmetiyle kuşatırsa bu müstesnadır. Kulluğun dışında insanı Allah'a (cc) yaklaştıran başka bir yol da yoktur.

Kulluk iki temel esasa dayanır. Bunlar; kâmil bir sevgi ve tam bir boyun eğmedir. Bu esasların öncesinde iki temel dayanak daha vardır. Birincisi; muhabbetullahı doğuran, Allah'ın nimet ve ihsanlarını görebilme hissiyatıdır. İkincisi ise; mutlak itaati oluşturan, nefsinin ve amellerinin kusurlarını görebilme yetisidir. Şayet kul, hayatını bu iki temel üzerine bina ederse düşmanı ona galip gelemez ve onu avlayamaz. Zira Allah'ın (cc), kulunu dimdik tutması, onu koruyup kollaması çok hızlı bir şekilde gerçekleşir."[64]

Şeytan, Kardeşlerin Arasını Bozar

"Şüphesiz ki şeytan, insanın apaçık düşmanıdır."[65]

Ya'kûb (as), tüm ebeveynlere Yûsuf (as) üzerinden bir gerçeği öğretir: Şeytan, yalnızca evin dışında çalışmaz. En tehlikeli şeytan; evlerin içinde, kardeşler arasındaki şeytandır. Kur'ân'da Allah (cc), Ya'kûb'un (as) çocukları ve Âdem'in (as) çocukları üzerinden bu gerçekliğe dikkatimizi çekmiştir:

"(Bir de) onlara, Âdem'in iki oğlunun hak olan haberini oku. Hani onlar bir kurban sunmuştu da birinin (kurbanı) kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul olunmayan) demişti ki: 'Kesinlikle seni öldüreceğim.' (Kardeşi:) 'Allah ancak muttaki olanlardan kabul eder.' demişti. 'Beni öldürmek (niyetiyle) elini bana uzatsan dahi, seni öldürmek için elimi sana uzatacak değilim. Ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkuyorum. Şüphesiz ki ben, hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenmeni, (böylece) ateşin ehlinden olmanı istiyorum. Bu, zalimlerin cezasıdır.' "[66]

Her iki olayda da şeytan, kardeşlerin arasını bozmuş, bazı kardeşler öteki kardeşini öldürecek kadar kendini kaybetmiştir. Ebeveynler, kardeşler arası kıskançlık ve çekişmeleri önemsemeli, bilgi ve ehliyet sahibi insanlardan yardım alarak bu sorunlara çözüm aramalılardır.

64. Rahmet Yağmurları, s. 12-14
65. bk. 2/Bakara, 168, 208; 35/Fâtır, 6; 36/Yâsîn, 60
66. 5/Mâide, 27-29

Salih Bir Baba, Fasık/Kâfir Bir Çocuk Sahibi Olabilir

Ya'kûb'un (as) Yûsuf'a kardeşleriyle ilgili uyarısı, Kur'âni bir gerçeğe işaret eder: Salih ailelerin çocuklarının her biri aynı olmayabilir. Kimisi babaları gibi salih, kimisi fasık olabilir. Tüm çocukları Ya'kûb (as) yetiştirmesine rağmen Yûsuf (as) (ve kardeşi) ile abileri arasında ciddi bir fark vardır. Zira nebi dahi olsa hiç kimse bir başkasını hidayet edemez, hidayet yalnızca Allah'tandır (cc). Ya'kûb'un (as) durumunda olan bir diğer nebi Âdem'dir (as). Mâide Suresi'nin yukarıda okuduğumuz 27 ila 31. ayetleri, Âdem'in iki oğlu arasındaki farkı ortaya koymuştur. Her ikisi de nübüvvet ocağında yetişmiş olsa da iki farklı dünyanın insanlarıdır. Ya'kûb (as) ve Âdem'den (as) daha dikkat çekici olan Nûh'tur (as). Onun çocuğu iman dahi etmemiş, kâfirlerle beraber helak olmuştur:

"O (gemi), içindekilerle beraber, dağlar gibi (yüksek) dalgalar arasında yüzüyordu. Nûh, bir kenara çekilmiş oğluna seslendi: 'Ey oğulcuğum! Bizimle beraber (gemiye) bin. Sakın kâfirlerle beraber olma!' Dedi ki: 'Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.' Dedi ki: 'Bugün, Allah'ın rahmet ettikleri hariç, Allah'ın emrinden insanı koruyacak yoktur.' Aralarına dalga girdi ve boğulanlardan oldu. Denildi ki: 'Ey yer! Suyunu çek. Ve ey gök! Sen de suyunu tut.' Su çekildi, iş bitirildi. (Gemi) Cudi (Dağı) üzerinde yerleşip karar kıldı. Zalimlere de: '(Allah'ın rahmetinden) uzak olsunlar.' denildi. Nûh, Rabbine seslendi: 'Rabbim! Muhakkak ki, oğlum da benim ailemdendir. Ve hiç şüphesiz senin vaadin haktır. Ve sen (en doğru ve en sağlam hüküm veren) Ahkemu'l Hâkimîn'sin.' Dedi ki: 'Ey Nûh! Şüphesiz ki o, senin ehlinden değildir. O, salih olmayan bir ameldir. Hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme! Cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.' (Nûh:) 'Hakkında bilgim olmayan şeyi sormaktan sana sığınırım Rabbim! Şayet beni bağışlayıp bana merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan olurum.' dedi."[67]

Tecrübeyle sabittir; genelde meşhur insanların en yakınlarından bazısı onlara iman etmez. Salih insanlar dünyanın öte ucunu iman nuruyla aydınlatırken, o nuru en yakınlarına ulaştıramazlar. Bu, Yüce Allah'ın onlara ve diğer tüm insanlara mesajıdır: Hidayet, sizin güzel anlatımınız, çabanız ve

67. 11/Hûd, 42-47

ahlakınızla ilgili değildir. Ben dilemedikçe kimseye hidayet ulaştıramazsınız. Sakın sizin elinizle hidayet bulan insanlar sizi şımartmasın, her şey, ama her şey yalnızca benim irademle gerçekleşir. İnsanlara mesaj şudur: Kimse birinin yakını diye salih olmaz. Kulluk, insanın bireysel iman ve salih amel çabasıdır. Kimsenin yakınlığıyla değil, Allah'a (cc) yakın olmaya çalışarak nefislerinizi ıslah edin.

Gıybetin Caiz Olduğu Hâller

"Demişti ki: 'Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma sakın! (Senin faziletini kıskanır, sana zarar verecek) bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.' "[68]

Ya'kûb (as), çocuklarının gıyabında onları eleştirmiş, duymaktan hoşlanmayacakları sıfatlarla onları anmıştır. Bildiğimiz üzere gıybet, bir kardeşimizi gıyabında onun hoşlanmayacağı şekilde anmaktır.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Bilir misiniz gıybet nedir?' buyurdu.

Oradakiler, 'Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir.' dediler.

Allah Resûlü de (sav), 'Kardeşinle ilgili hoşlanmayacağı bir şeyi dile getirmendir.' buyurdu.

Kendisine, 'Eğer benim söylediğim şey kardeşimde bulunursa ne dersiniz?' denildi.

O da, 'Söylediğin şey kardeşinde varsa gıybet etmiş olursun. Eğer yoksa bu sefer ona iftira etmiş olursun.' buyurdu."[69]

Ya'kûb'un (as) bir nebi olarak bu davranışı, bazı durumlarda gıybetin caiz olduğunu ve Hucurât Suresi'nde yasaklanan gıybet emrinin bazı istisnaları olduğunu gösterir:[70]

"Birbirinizin gıybetini yapmayın/arkasından konuşmayın."[71]

68. 12/Yûsuf, 5
69. Müslim, 2589
70. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 9/195, Yûsuf Suresi, 5. ayetin tefsiri
71. 49/Hucurât, 12

Kur'ân ve Sünnet naslarına bakıldığında bu durumlar şunlardır:[72]

a. Zulme uğrayanın; zalimini anması, yapılan zulmü dillendirmesi ve zalime karşılık vermesi caizdir:

"Allah, kötü sözün açıktan söylenmesinden hoşlanmaz. **Zulme uğrayan müstesna**. Allah (işiten ve dualara icabet eden) Semi', (her şeyi bilen) Alîm'dir."[73]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam, Nebi'ye (sav), alacağını talep etmek üzere geldi. Bu sırada biraz sert davrandı. Sahabiler adamı uyarmak için yönelince Nebi (sav), '**Onu bırakın, hak sahibinin, hakkını dile getirme hakkı vardır.**' buyurdu."[74]

Burada bir hususun altı çizilmelidir. Zulme uğradığını düşünen insan, zulmün ne olduğunu bilmelidir. Çoğu insan, zulme uğradığını iddia eder; ancak zikrettiği meseleler zulüm değil, hakkın kendisidir. Cahil, hevasına esirdir. İşine gelmeyen her şeyi zulüm olarak addeder. Öyle ki bazısı kendisine yapılan emr-i bi'l ma'ruf veya nasihati dahi zulüm görür. İslam'dan uzak toplumlar ölçüleri ters yüz ettiğinden kavram kargaşası en yaygın illet olur. Bu nedenle mazlum olduğunu iddia eden, evvela bir bilene sorup bunun zulüm olup olmadığını netleştirmelidir.[75]

b. Münker işlendiğinde o münkeri ilgili ve yetkili şahıslara iletmek, münkerin değiştirilmesi veya şahsın ıslah edilmesi için yardım istemek caizdir. İslam cemaatinin zarar görmesi muhtemel söz ve davranışları yöneticilere iletmek de bu kapsama girer. Zira münker, mertebe mertebedir. En büyük

72. bk. El-Ezkâr, s. 534-538; El-Ğiybetu'l Mubâha ve Suveruha'l Muâsıra, s. 515-570

73. 4/Nisâ, 148

74. Buhari, 2401

75. Yaşadığım birçok örnek, cahiliye toplumunda hak ile zulüm kavramlarının karıştığını, bu toplumda yetişenlerin de karıştırdığını gösterdi. Örneğin bir kadın, "Kocam bana zulmediyor, ailemle görüştürmüyor." diye şikâyet ediyor. Ailem dediği insanlar ise tefecilik ve uyuşturucu ticareti dâhil tüm gayrimeşru işlerle uğraşan bir aile ve çocuklar aileden olumsuz etkileniyor. Aslında koca, Tahrîm Suresi'nin 6. ayetiyle amel ediyor. Fakat cahil, bunu sıla-i rahim bağlarını kesmek olarak algılıyor. Örneğin, cahil cesaretiyle her konuda fikir beyan eden, bununla yetinmeyip fikirlerinin dikkate alınmasını isteyen birine "İslam'da her şey, ehli ile istişare edilir, ancak kahve ortamında herkes her konuda fikir beyan eder." diye İslam'ın temel ilkelerinden biri hatırlatılıyor. Muhatap bunu bir zulüm addediyor; zira kendisinin küçümsendiğini düşünüyor. Oysa bu, bir nasihat. Örnekler çoğaltılabilir; meramın anlaşıldığını düşünüyorum. -Bizimki gibi- cahil toplumlar, İslami kavramları hevalarına alet etmemek için, neyin zulüm olduğundan emin olmalılardır.

münkerlerden biri bütün bir topluma zarar veren söz ve davranışlardır. Sahabe (r.anhum) bireye veya topluma zarar veren davranışları yetkililere iletmiştir.

Zeyd ibni Erkam'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) ile birlikte bir sefere katıldım. Bu seferde insanlar zorlukla karşılaştılar.

Abdullah ibni Ubeyy adamlarına, 'Allah Resûlü'nün yanında bulunanlar için infakta bulunmayın ki dağılıp gitsinler.' dedi ve şunları da ekledi: 'Şayet Medine'ye dönersek en izzetli olan, en zelil olanı (oradan) çıkarıp sürecektir.'

Bunun üzerine Nebi'ye (sav) gidip bu sözleri ilettim. Allah Resûlü de (sav) Abdullah ibni Ubeyy'e yanına gelmesi için haber gönderdi. Abdullah gelince ona bu durumu sordu. O da bu sözleri söylemediğine dair kararlı yemin etti.

İnsanlar, 'Zeyd, Allah Resûlü'ne yalan söyledi.' dediler.

Onların bu sözü beni derinden etkiledi. Nihayet Yüce Allah beni doğrulayan ifadeleri içeren, 'Münafıklar sana geldiklerinde' şeklinde başlayan ayetleri indirdi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) kendileri için bağışlanma dilemek üzere onları yanına çağırdı. Fakat onlar yüz çevirdiler."[76]

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), bir miktar malı paylaştırdı.

Ensâr'dan bir adam, 'Allah'a yemin olsun, Muhammed bu yaptığıyla Allah'ın rızasını murad etmemiştir.' dedi.

Ben de Allah Resûlü'ne (sav) giderek söyleneni ona haber verdim. Allah Resûlü'nün (sav) yüzünün rengi değişti ve, 'Allah, Mûsâ'ya rahmet etsin. Yemin olsun, ona bundan fazlasıyla eziyet edilmişti de o yine sabretmişti.' buyurdu."[77]

c. Fetva soran şahsın fetva istediği konuyla ilgili konuşması, şayet konu başkalarıyla ilgiliyse durumun anlatılması gerekir. Âlimler evla olanın, isim zikretmeden olayların anlatılması olduğunu söyler. Ancak bazı durumlarda

76. Buhari, 4903; Müslim, 2772
77. Buhari, 6059; Müslim, 1062

isim zikredilmese de kimden söz edildiği anlaşılır. Ailevi sorunlar, iş ortaklıkları, komşularla yaşanan sorunlar… gibi. Bu durumda müftüye olayı anlatmak caizdir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâviye'nin annesi Hind, Nebi'ye (sav), 'Kocam Ebû Sufyân, cimri bir adamdır. Onun malından gizlice alsam bana günah olur mu?' diye sordu. Allah Resûlü (sav), 'Kendine ve çocuklarına örfe göre yetecek kadar al.' buyurdu."[78]

d. İnsanları kötüden ve kötülükten sakındırmak için bazı insanların kusurlarını zikretmek de caizdir.

"Bunun da bazı şekilleri vardır:

· Bunlardan biri, hadis ravilerinden ve şahidlerden cerhe maruz kalanların hangi yönden cerhedildiklerinin, yani eleştirildiklerinin ve zaaflarının anlatılmasıdır. Bu -Müslümanların icması ile- caizdir, hatta -ihtiyaç sebebiyle- vaciptir.

· Bir başkası, evlilik yoluyla tesis edeceği hısımlık konusunda veya kuracağı bir ortaklık konusunda, birine bir emanet bırakacağı veya kendisine emanet bırakılacağı veya başka bir işlem yapacağı zaman bir kimsenin seninle istişare etmesidir. Nasihat maksadıyla ona bildiğin şeyleri anlatman sana vaciptir. Ayrıntıya girmeden sadece 'Bu iş (veya bu hısımlık veya bunu yapman) senin için uygun değildir.' demekle maksat hasıl olursa kötülükleri saymayı buna ilave etmek caiz olmaz. Eğer ancak ayrıntılı açıklamayla maksat hasıl olacaksa o zaman açıkça anlat.

· Bunlardan biri de hırsızlık yaptığı, zina ettiği, şarap içtiği veya başka bir kötülüğü bilinen bir köleyi satın almak isteyen birini gördüğün zaman, eğer müşteri, kölenin durumunu bilmiyorsa senin bunu ona açıklaman gerekir. Bu sadece köleyle ilgili de değildir. Satılan malların ayıplarını bilen herkesin, müşteri bilmiyorsa bunu ona açıklaması gerekir.

· Bunlardan bir diğeri, fıkıh öğrenmek isteyen birinin ilim almak için bidatçi veya fasık birinin yanına gidip geldiğini gördüğün ve fıkıh öğrenmek

78. Buhari, 2211; Müslim, 1714

isteyenin bundan zarar göreceğinden korktuğun zaman, ilim aldığı kimsenin durumunu açıklayarak ona nasihat etmen sana vacip olur. Bu açıklamanın nasihat maksatlı olması şarttır. Hata edilen şeylerden biri budur. Çünkü konuşmacıyı, bazen çekemezlik buna sevk edebilir veya şeytan kafasını karıştırabilir. O da bunu nasihat ve şefkat zannedebilir. Bunun için dikkatli olmak gerekir.

· Bir diğeri, yönetici durumunda olan birinin, işinin ehli olmaması veya fasık olması veya gaflet içinde olması ve benzeri durumlar sebebiyle işini gereği gibi yapmamasıdır. Onu görevden alması ve ehil olanı görevlendirmesi için genel idare âmirine bu durumu söylemek veya onun durumuna göre muamele etmek, aldanmaması ve istikamet üzere olmaya teşvik etmesi için bunu bildirmek gerekir."[79]

Okuduğumuz maddelerin Allah Resûlü'nün (sav) hayatından örneklerine dair şunları zikredebiliriz:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir adam Allah Resûlü'nün (sav) huzuruna girmek için izin istedi.

Allah Resûlü (sav), 'Ona izin veriniz, o, aşiretinin ne kötü bir kardeşidir yahut aşiretinin ne kötü bir oğludur.' dedi.

Adam içeri girince, Nebi onunla yumuşak sözlerle konuştu.

Ben, 'Ey Allah'ın Resûlü, sen o sözleri söyledikten sonra ona yumuşak sözler söyleyerek konuştun. (Bunun hikmeti nedir?)' dedim.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Ey Âişe, şüphesiz ki insanların en şerlisi, onun çirkin ve aşırı hareketlerinden korunmak için insanların onu terk ettiği -yahut da ilişmeyip bıraktığı- kimsedir.' "[80]

Fatıma binti Kays'tan (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne, 'Ebu'l Cehm ve Muâviye ibni Ebû Sufyân beni istiyorlar.' dedim.

79. El-Ezkâr, s. 535-536
80. Buhari, 6054; Müslim, 2591

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu:

'Muâviye malı olmayan fakir biridir. Ebu'l Cehm ise sopası omzundan inmeyen bir adamdır, (yani çok dayakçı birisidir). Sen Usâme ibni Zeyd ile evlen.'

Bu durum hoşuma gitmedi. Sonra tekrar, 'Usâme ile evlen.' dedi.

Bunun üzerine ben de Usâme ile evlendim. Allah (cc) onda birçok hayır kıldı ve ona gıpta ettim."[81]

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

" 'Ben filan ve filan kimsenin dinimizden bir şey bildiklerini zannetmiyorum.'

Ravilerden Leys şöyle dedi: 'Bu iki şahıs, münafıklardan iki adamdı.' "[82]

e. Günahı açıktan işleyen insanın gıybeti caizdir. Bir önceki bölümde okuduğumuz deliller, Allah Resûlü'nün (sav) fıskı/nifakı açık insanlara karşı toplumu uyardığını göstermiştir. Buna ek olarak;

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir cenazeye denk geldik, onu hayırla yâd ettik.

Bunun üzerine Nebi (sav), 'Vacip (gerekli) oldu.' buyurdu.

Daha sonra bir başka cenazeye rast geldik, onun kötülüklerinden bahsedildi.

Bunun üzerine Nebi (sav) yine, 'Vacip oldu.' buyurdu.

Ömer ibni Hattâb, 'Ne vâcip oldu?' diye sordu.

Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Şunu hayırla yâd ettiniz, cennet onun için vacip oldu. Şunu da şer ile yâd ettiniz, onun için de ateş (cehennem) vacip oldu. Sizler Allah'ın yeryüzündeki şahitlerisiniz.' "[83]

Sahabe şerle maruf insanları, şerli sıfatlarıyla anmıştır.

f. Bir insanı tanıtmak için ondaki bir sıfatı (uzun, kısa, zayıf, kilolu gibi) zikretmek veya bir lakapla meşhur olan birini lakabıyla anmak.

81. Müslim, 1480
82. Buhari, 6067
83. Buhari, 1367; Müslim, 949

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) bize öğle namazını iki rekât olarak kıldırdıktan sonra selam verdi. Sonra da mescidin ön taraflarındaki bir tahta parçasının yanında ayakta durdu, elini de onun üzerine koydu. O gün cemaat arasında Ebû Bekir ve Ömer dahi vardı. Her ikisi de onunla (bu hususta) bir şeyler konuşmaktan çekindiler.

Cemaat de alelacele dışarı çıkıp gitti ve kendi aralarında, 'Namaz kısaldı.' diye konuştular. Yine cemaat arasında Nebi'nin (sav) kendisini Zu'l Yedeyn (iki el sahibi) diye çağırdığı bir adam da vardı.

Bu zat, 'Ey Allah'ın Nebisi, sen mi unuttun yoksa namaz mı kısaldı?' diye sordu. Allah Resûlü, 'Ne ben unuttum, ne de namaz kısaldı.' buyurdu.

Hazır bulunan cemaat de 'Hayır, Ey Allah'ın Resûlü unuttun.' dedi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Zu'l Yedeyn doğru söyledi.' deyip kalktı ve iki rekât namaz kıldı, sonra da selam verdi. Sonra da tekbir getirip secdesi gibi ya da daha uzun bir secde yaptı, sonra tekbir getirerek başını kaldırdı, sonra da başını koyarak secdesi gibi ya da daha uzun bir secde yaptı, sonra tekbir getirerek başını kaldırdı."[84]

Allah Resûlü (sav) bu sahabiyi "Zu'l Yedeyn" lakabıyla anmıştır. Zu'l Yedeyn, iki el sahibi demektir.[85]

Burada iki kaydın zikredilmesi gerekir:

– İnsanları tarif ederken kullanılan lakaplar tanıtma amaçlı olmalı, yerme amaçlı olmamalıdır. Yerme amacıyla söylenen sözler gıybettir.

– Bir lakap veya sıfatla anılan insan bu durumdan rahatsız olmamalıdır. Şayet rahatsız olursa bu, Yüce Allah'ın yasakladığı lakap takma sınıfına girer:

"Ey iman edenler! Bir erkek topluluğu, başka bir erkek topluluğuyla alay etmesin. Belki (alay ettikleri) kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınlarla alay

84. Buhari, 6051; Müslim, 573

85. Sahabenin neden böyle isimlendirildiğinde kesin bir delil yoktur. Kimi âlim elinin uzun olduğunu, kimisi iş yaparken iki elini kullandığını, kimisi çokça hayır yaptığını ve "Eli uzun, iş bitirir." anlamında kullanıldığını, kimisi de elinin kısa olduğunu ve ironi amaçlı böyle dendiğini (kilolu insanlara minik serçe denmesi gibi) belirtmiştir. (bk. Fethu'l Bârî, 1299 No.lu hadis şerhi) İsimlendirmenin gerekçesinin bir önemi yoktur. Önemli olan, bu sahabiye lakap verilmiş olmasıdır.

etmesinler. Belki (alay ettikleri) kendilerinden daha hayırlıdır. Kendi nefislerinizi ayıplamayın, birbirinize lakap takmayın. İmandan sonra fasıklık, ne kötü bir isimdir. Kim de tevbe etmezse bunlar zalimlerin ta kendileridir."[86]

Hased Ehliyle Muamele Fıkhı

"Demişti ki: 'Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma sakın! (Senin faziletini kıskanır, sana zarar verecek) bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.' "[87]

Yûsuf Suresi'nin önemli meselelerinden biri, hasedin insanı ne hâllere düşürebileceği ve hased ehline nasıl muamele edileceğidir. İlerleyen ayetlerde bu konuya tekrar temas edeceğiz. Bu ayette dikkatimizi çeken nokta şudur: Hased ehlinin yanında nimetleri izhar etmemek gerekir. Zira kişi kendisine verilen nimeti anlattıkça hasedçinin ona zarar verme isteği güçlenir. Ya'kûb'un (as) sözleriyle söyleyecek olursak ona tuzak kurmaya çalışır. Bu da "Rabbinin nimetini anlat."[88] ayetinin mutlak olmadığının, hased ehlinin yanında Yüce Allah'ın nimetlerinin anlatılmaması gerektiğini gösterir.

Ayetteki İncelik

Ya'kûb (as), kardeşlerin tuzağına dikkat çekerken, "Yekidu **leke** keyden." der. Belirgin olan "leke" ifadesi, bizim Türkçede kullandığımız gibi bir şeyin lehte olması benzeri ince bir anlama sahiptir. Ayette bir harf ile ifade edilen bu incelik, kardeşlerin tuzağının hakikatte Yûsuf'a yarar sağlayacağını, onun lehine bir tuzak olduğunu gösterir.[89] Gerçekten de kardeşlerin tuzağı, Yûsuf'un (as) nübüvvet ve iktidar yürüyüşünde ilk adım olmuş; rüyayla başlayan yolculuk hazırlığı, kardeşlerin tuzağıyla yola koyulmaya dönüşmüştür.

86. 49/Hucurât, 11
87. 12/Yûsuf, 5
88. 93/Duhâ, 11
89. bk. Tefsîru'ş Şa'râvî, s. 6854, Yûsuf Suresi, 5. ayetin tefsiri

Yüce Allah'ın Yûsuf'a Bahşettiği Nimetler

"İşte böylece Rabbin seni seçecek, sözlerin yorumunu/rüya tabirini sana öğretecek, daha önce ataların İbrahim ve İshak'a (nimetini) tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de nimetini tamamlayacaktır. Şüphesiz ki Rabbin, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." [90]

Ya'kûb (as), oğlunun rüyasını tabir etmiş ve Rabbinin ona vereceği nimetleri zikretmiştir. Bu nimetler her ne kadar Yûsuf'a (as) özel olsa da ayetin üslubu bizlere de bazı dersler verir. Bunlardan bazısını şöyle sıralayabiliriz:

Te'vîlu'l Ehâdis'in Öğretilmesi

Tam tercümesi "sözlerin/rüyaların yorumu" olan terkib, Yüce Allah tarafından Yûsuf'a öğretilmiştir. Genelde rüya tabiri olarak tercüme edilen terkib, eksik bir tercümedir. Zira Yüce Allah rüya tabiri dememiş, ehâdis tevili ifadesini kullanmıştır. Yûsuf'a öğretilen yalnızca rüya değil, rüyanın da dâhil olduğu ehâdisi yorumlama yeteneğidir. Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiri metoduyla ehâdisten kastedilenin ne olduğuna dair şu bilgilere ulaşıyoruz:

– **Rüya Tabiri**: Zira kıssanın bağlamı rüyadır ve Yûsuf (as) tabir ettiği rüyalarla nübüvvet ve iktidar yolunda ilerlemiştir. Demek ki rüya tabiri öncelikli olarak ehâdis yorumlama ilmine dâhildir. Rüya tabiri ilminin önemine tekrar değineceğiz. [91]

– **Tarihî Olaylar, Yaşanmış Hadiseler**:

"Onları (sonraki nesillere ibret vesikası olarak anlatılacak) ehâdis/hikâyeler kıldık." [92]

"Mûsâ'nın hadisi/haberi sana gelmedi mi?" [93]

"Ehâdis" ve tekili/müfredi olan "hadis", geçmişte yaşanan olaylar, kıssalar, tarihî hadiseler anlamında kullanılmıştır. Demek ki Yûsuf'a (as) verilen ilimlerden biri de tarihi doğru okumak, yaşanmışlıklardan ibret almak ve bugün için dersler çıkarmaktır. Aynı zamanda bu, yaşanmakta olan hadisleri

90. 12/Yûsuf, 6
91. bk. s. 118, Yûsuf Suresi'nde Rüya Adabı
92. bk. 23/Mu'minûn, 44
93. 79/Nâziât, 15

doğru yorumlamak, yani olaylara hikmet, basiret ve ferasetle yaklaşmak anlamındadır. Bugün bu ilme ne kadar da ihtiyacımız vardır. Olayları ilim ve hikmet penceresinden değerlendiren nübüvvet vârisi âlimler, ne kadar önemlidir! Zira doğru tutum ve tavır, doğru okumanın neticesidir. Olayları yanlış okumak, ilk düğmenin yanlış iliklendiğinin ve peş peşe hatalar yapılacağının göstergesidir. Uzak ve yakın tarihten örnekler aktararak gidişatı doğru okumanın önemine dikkat çekeceğim.

İbni Haldun der ki:

" 'Portakal ağaçları her yere dikildiğinde anlayın ki o toplum kendi sonunu hazırlamaktadır.'

Elbette mesele portakal ağaçlarının kendisi değildir. Toplumsal yozlaşma, portakal ağaçları üzerinden ele alınıp yorumlanmıştır. Bu yorum İbn Haldun'un yaşadığı Endülüs'ün gidişatına dair basiretlice bir değerlendirmedir. Çünkü portakal ağaçları yemek için vardır ve bunun için dikilmelidir. Ama toplumun önemli meseleleri göz ardı edilirken portakal ağaçları anlamsızca ve gereksiz yere evlerin önüne, sokaklara, kısacası şehrin her yerine dikilirse bu toplum, özünden uzaklaşmış; görselliğe oynamış; lüks, konfor ve dekor odaklı hayatı yaşamaya başlamış demektir. Sonunda sorunlarıyla yüzleşmekten kaçınan toplum, zevk ve güzellik etrafında hayatı kurguladığında bunun doğal sonucu olarak kendi sonunu kendi elleriyle hazırlamış olacaktır.

İbn Haldun, bu tespitiyle tarih içinde toplumların yıkılışına sebep olan şeylerin başında hayatın şımarıkça yaşanması olduğunu görmüştür. Nitekim bu durum, helak edilen kavimlerden biri olan İrem kavminin sosyal hayatına bakıldığında da görülür.

Mükemmelliğin etrafında bir hayat arzulayan ve dış güzelliğe önem veren İrem ve benzeri kavimler, amentüsü imaj ve makyaj olan bir toplum oldukları için helak olup gitmişlerdir. Kur'ân'da ortaya konan tarih anlayışına göre tarih okumaları yapan İbn Haldun da portakal ağacından hareketle bir toplumun yıkılma sinyalleri verdiğini dile getirmiş ve Endülüs'ün geleceğine ilişkin önemli bir tespitte bulunmuştur…

Yine Malik bin Nebi de kendi hayatını anlattığı Çağa Tanıklığım adlı

kitabında, Fransız işgali sonrası Cezayir ulemasının patates kızartmasını yemenin küfür olduğuna dair fetva verdiğini söyler. Ancak bu fetvayı veren o günün alimlerinin kıt fikirli, bağnaz ve yobaz olduklarını düşünürsek baştan yanılırız. Çünkü o günün basiret ehli âlimleri, Fransızların üniversitelerin çevresine cips ve patates kızartması satan yerler açarak Avrupa'nın kültür, ahlak ve medeniyetini patates üzerinden taşıyacağını anlamışlar ve buna göre fetva vermişlerdir. Yoksa Cezayir ulemasına göre, mesele sadece bir patates meselesi değildir. Asıl konu 'Patates kızartmasını yemenin eski tabirle söylersek gavurluğa doğru gidişatın ayak sesleri oluşudur.'

Burger ve benzeri fast food kültürünün sosyal hayatımıza girmesiyle İslam'dan kazandığımız birçok değerimiz ve yeme içme âdetimiz maalesef kaybolmaya yüz tutmuştur. Küfür; bir şeyi örtmek, yok saymak anlamına geldiğine göre modern kültür de İslam'ın yeme alışkanlığını yok edip üstünü örtme bağlamında küfrünü sergilemiştir. Böylece Cezayir ulemasının, değişen hayatı zamanında yorumlayıp tehlikeyi önceden sezip ortaya koyma cesaretini göstermesi oldukça önemlidir. Her ne kadar fetvalarıyla bu akımı durduramamış olsalar da aldıkları tavırlarıyla bütün çağlara örnek bir duruş sergilemişlerdir.

Hayat okumalarına yönelik önemli tespitlerde bulunan Ali (ra), satranç oynayanlara selam verilmemesini söyler. Ali (ra), satranç meselesini kendi dönemi için masum bir oyun olarak görmek istemez. Tam aksine olayın arkasındaki oyunu görerek, gündeme gelen bu oyunu keskin bir bakışla değerlendirir. Nitekim o gün için satranç, yeni fethedilen İran devletinin kültürel oyunudur. Ali (ra), bu oyuna sadece sıradan bir oyun gözüyle bakmamıştır. Satranç üzerinden o günkü İran şirk kültürünün ve anlayışının İslam coğrafyalarına yerleşeceği endişesiyle bu oyunu hoş görmemiştir. Oynayanlara selam vermeyerek tavır alan Ali (ra), bu olaya zihniyet meselesi olarak bakmıştır. Çünkü mesele, İran'ın çarpık zihniyetinin oyunlarla İslam kültürüne sızma tehlikesidir. Daha sonra satranç, basit bir oyun olarak kabul edildiğinde ise zamanın âlimleri vakti israf etmeme, ibadetlere engel olmama gibi bazı şartlar altında caiz olduğunu ifade etmişlerdir. [94]

94. Satranç meselesiyle ilgili detaylı bilgi için karekodu okutabilirsiniz.

Bugün ise Ali'nin (ra) yaklaşımını 'Satranç oynayanlara selam verilmez.' diyerek şekilci olarak ele almak isabetli bir yaklaşım olmayacaktır. Günümüzde kültürel emperyalizmin, bilgisayar oyunları üzerinden kendini pazarlamasına bakıldığında satranç, ahlakı yıkan oyunlar karşısında masum bile kalabilmektedir.

Şimdi basit bir içecek gibi görülen kola, 'ne idiği belirsiz' oluşunu bir tarafa bırakırsak, girdiği her yerde yayılmacı Amerikan kültürünün sembolü olmuştur. Geri bırakılmış ülkelerin en ücra köşesinde bile yer alan bu misyoner içeceğinin, girdiği her toplumun kültürünü yozlaştıracağını anında fark eden bazı basiret ehli kişiler, 'Kola içmek haramdır.' diyerek olaya Ali'nin (ra) gözüyle baktıklarını göstermektedirler. Nitekim içtiğimiz hoşaf ve ayran varken dünyanın her yanına uzanan sömürge içeceğinde hala ısrar edilmesi, zihinsel fukaralığın ve kabul edilmiş köleliğin bir göstergesidir."[95]

– **Şer'i Ayetler**: Ehâdis kelimesinin tekili olan hadis, şer'i ayetler/Kur'ân ayetleri anlamında kullanılmıştır:

"(Bu Kur'ân) öyle uydurulacak bir hadis/söz değildir."[96]

"Şayet doğru söylüyorlarsa (onlar da uydurup) benzer bir hadis/söz getirsinler (bakalım)"[97]

Nebiler, Allah'ın ayetlerini en iyi anlayan insanlardır. Zira onlara vahiy indirildiği gibi o vahyi en iyi şekilde tebliğ edecek donanım ve onu en iyi şekilde izah edecek beyan gücü de verilmiştir. Peygamberlerin sünnetini, örnekliğini ve öncülüğünü şer'i delillerden kılan da budur:

"Hakkında anlaşmazlığa düştükleri hususları onlara açıklaman, iman eden bir topluluğa hidayet ve rahmet olması için bu Kitab'ı sana indirdik."[98]

"(Peygamberleri) apaçık deliller ve Kitaplarla (yolladık). Sana da bu zikri/Kur'ân'ı indirdik ki, insanlara indirileni onlara açıklayasın. Umulur ki düşünürler."[99]

95. Hayatı Vahye Göre Okumak, 38-40
96. bk. 12/Yûsuf, 111
97. 52/Tûr, 34
98. 16/Nahl, 64
99. 16/Nahl, 44

– **Sözler/Konuşmalar:** Ehâdisin tekili olan hadisin bir anlamı da söz ve konuşmadır. Kur'ân da bu anlamda kullanmıştır:

"Kim Allah'tan daha doğru sözlü/hadis olabilir." [100]

"Başka hadise/söze dalıncaya kadar onlarla oturmayın." [101]

Peygamberler, feraset ve basiret ehlidir. İnsanların konuştuğu sözlerden onların iç dünyasını anlar, fikir edinirler. Zira dil, kalbin tercümanıdır; insan, ayniyle üslub-u beyandır. Nübüvvet gözlüğüyle sözleri dinleyenler, onların ardındaki muradı anlayabilirler:

"Şayet dilesek elbette onları sana gösterirdik, sen de onları simalarından tanırdın. Muhakkak ki sen, onları konuşma üsluplarından (dil sürçmelerinden) tanırsın. Allah, amellerinizi bilir." [102]

Allah Resûlü (sav), Âişe Annemizin (r.anha) konuşma üslubundan kendisine kırgın olup olmadığını anlardı:

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) bana, 'Ben senin benden hoşnut olduğun zamanları da, bana kızgın olduğun zamanları da bilirim.' buyurdu.

Ben ona, 'Peki bunu nasıl biliyorsun?' diye sordum.

O, 'Sen benden hoşnut isen 'Muhammed'in Rabbine yemin olsun!' diyerek yemin edersin, kızgın olduğun takdirde ise 'İbrâhîm'in Rabbine yemin olsun!' diye yemin edersin.' diye buyurdu.

Ben de, 'Evet, Allah'a yemin ederim, ey Allah'ın Resûlü! Ancak senin ismini anmamakla kalırım." [103]

Sözleri ve konuşmaları doğru yorumlamak, nübüvvet mirasıdır. İman ve salih amelle elde edilen hikmet, basiret ve ferasetin sonucudur. [104]

100. bk. 4/Nisâ, 87
101. bk. 4/Nisâ, 140; 6/En'âm, 68
102. 47/Muhammed, 30
103. Buhari, 5228; Müslim, 2439
104. Geniş bilgi için bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 638. İlgili içeriğe erişmek için karekodu okutabilirsiniz.

Sonuç olarak; Yûsuf'a (as) öğretilen te'vîlu'l ehâdis, başta rüya yorumu olmak üzere şer'i ayetleri, yaşanan tarihî ve güncel hadiseleri ve konuşmaları isabetli yorumlama bilgisidir. Zaten ilk dönem müfessirleri de te'vîlu'l ehâdis ifadesini en geniş anlamıyla ele almışlardır:

" 'Sana hadiselerin tevilini öğretecektir': Bunda da üç görüş vardır:

Birincisi: Rüya tabirini öğretecektir. Bunu İbn Abbas, Mücahit ve Katade, demişlerdir. Tabire tevil demesi, rüyanın sonucunu açıklamasındandır.

İkincisi: O, ilim ve hikmettir (sana ilim ve hikmeti öğretecektir).

Üçüncüsü: Peygamberler, ümmetler ve kitapların anlatısını öğretecektir. Bunu da Zeccac, demiştir. Mukatil de, 'Min' burada zaittir, demiştir."[105]

Nimeti Tamama Erdirmek (Allah'a Karşı Hüsn-ü Zan)

"Daha önce ataların İbrahim ve İshak'a (nimetini) tamamladığı gibi sana ve Yakub ailesine de nimetini tamamlayacaktır."[106]

Yûsuf (as) ve ailesi için tamama erdirilecek nimet, daha önce atası İbrâhîm ve İshâk için tamama erdirilen nimettir. Ayet-i kerime, tamamlanacak nimet için bir kayıt zikretmemiştir. Bu da İbrâhîm ailesine verilen tüm maddi ve manevi nimetlerin Ya'kûb ailesine de verileceğini ve tamama erdirileceğini gösterir. Ayet-i kerimede dikkatimizi çeken bir kulluk kaidesi var: Ya'kûb (as) geçmişte verilen nimetleri göz önünde bulundurarak, gelecekte de benzer nimetlere erişeceğine inanıyor, Yûsuf'un (as) Rabbine karşı hüsn-ü zannını pekiştiriyor! Allah'a karşı hüsn-ü zan bir ibadettir; zira Allah Resûlü namazı, orucu, zekâtı emrettiği gibi O'na (cc) karşı hüsn-ü zan içinde olmayı da emretmiştir.

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri sakın Allah'a karşı güzel zan beslemeden ölmesin."[107]

105. Zâdu'l Mesîr, 3/174, Yûsuf Suresi, 6. ayetin tefsiri
106. bk. 12/Yûsuf, 6
107. Müslim, 2877

Yine Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri Allah hakkında hüsn-ü zanda bulunmaktan başka bir hâl üzere ölmesin. Zira bir topluluğu Allah hakkında olan su-i zanları mahvetmiştir. Yüce Allah da, 'Bu, sizin Rabbinize karşı beslediğiniz ve sizi helaka sürükleyen zannınızdır. Böylece hüsrana uğrayanlardan oldunuz.'[108] buyurur."[109]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:"

"Allah (cc) şöyle buyurmuştur: 'Ben kulumun zannı üzereyim.' "[110]

Allah'a karşı ümitvar ve hüsn-ü zan içinde olmak, O'nu (cc) isim ve sıfatlarıyla tanımanın semeresidir. O'nu (cc) tanıma vesilelerinden biri, yarattığı ve kuluna eriştirdiği nimetleri müşahede etmektir. Dün verdiği nimetler, bugün ve yarın da nimet vereceğinin kanıtıdır. Çokça unutan insan için her nimet bir hatırlatıcı, her nimet bir ayettir. Yûsuf Suresi'ni dikkatle okuduğumuzda Ya'kûb'un (as) terbiye metodunda Allah'a karşı hüsn-ü zan oluşturacak bir dil kullandığını, tüm babalara çocuklarıyla nasıl konuşulacağını öğrettiğini görürüz. Örneğin, 5. ayette kardeşlerin tuzağına karşı Yûsuf'u (as) uyaran Ya'kûb (as), 6. ayette Yûsuf'a O'nun (cc) sayısız nimetini zikreder. Ola ki kardeşlerin tuzağı yüreğini daraltır, sayısız nimeti anarak kalbine hüsn-ü zan tohumları eker. Bu, Allah Resûlü'nün de metodudur. En zor zamanlarda basit şeylerden dahi olsa tefe'ul eder (hayra yorar), insanları Rabblerine karşı ümitvar kılardı. Hudeybiye'nin o zorlu ortamında antlaşma için gelen Suheyl ibni Amr'ı görünce, "Bu Suheyl'dir; işiniz suhulete erdi."[111] demişti. Suheyl'in kolaylığı çağrıştıran ismiyle kalplere ümit tohumları ekmişti.[112]

108. 41/Fussilet, 23
109. Ahmed, 15197
110. Buhari, 7405; Müslim, 2675
111. bk. Buhari, 2581
112. bk. Tedebburu Sûreti Yûsuf, s. 27-28

Kişiye Verilen Nimet Onun Yakınları İçin de Nimettir

"Yüce Allah'ın bir kulu üzerindeki nimeti, aynı zamanda onunla ilişkisi bulunan aile halkı, akrabası ve arkadaşlarına da bir nimet sayılır. Bazen bu nimet, onları da kapsar ve kişinin o nimeti sebebiyle onlar da bu nimetten istifade ederler. Nitekim Ya'kûb, Yusuf'un rüyasını yorumlarken şöyle demektedir: 'Rabbin seni böylece seçecek, sana rüya yorumunu öğretecek, nimetini daha önce ataların İbrahim ve İshak'a tamamladığı gibi sana ve Ya'kûb ailesine de tamamlayacaktır.'[113] Yusuf'un üzerindeki nimet tamamlanınca Ya'kûb'un ailesi de yeryüzünde güç, imkan ve iktidara, sevinç ve üstün özelliklere nail oldular. Bunlar ise Yusuf'un elde ettiği nimetler sebebiyle gerçekleşmişti."[114]

Senin Rabbin Hakîm ve Alîm'dir

"Şüphesiz ki Rabbin, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir."[115]

Ya'kûb (as) sözlerini Yüce Allah'ın güzel iki ismiyle sonlandırdı. Bu tasarrufun iki anlamını zikredebiliriz:

– Sana erişecek bu nimetler O'nun (cc) ilminin ve hikmetinin bir tecellisidir. O (cc) birine bir nimet veriyorsa mutlak ilmi ve hikmeti ile verir. Hiçbir şey tesadüfi ve başıboş değildir.

– Bunlar senden, yeteneklerinden, zekândan… kaynaklı nimetler değildir. Yalnızca ve yalnızca O'nun ilmi ve hikmetiyle sana ulaşmıştır.

Her iki anlam da vahyin terbiye metodunun Ya'kûb'un (as) dilinde tebellür etmesidir. Nedir o metod? Her şart ve durumda kalpleri yalnızca Allah'a bağlamak, tüm güzelliklerin O'ndan (cc) olduğuna inanmak, sebeplerin ardındaki mutlak gerçeği (El-Hak) müşahede etmek. Kur'ân mümin kalpleri bu inanç esası ile eğitir; ki, Allah'ın verdiği nimetler onlar için birer nikmet ve musibete dönüşmesin. Zira her nimet, aynı zamanda bir imtihandır. O nimette kendine pay biçen, nimet imtihanını kaybeder. Örneğin; Bedir Savaşı büyük bir adanmışlık, fedakârlık ve cesaretin başarısıdır. Ancak

113. bk. 12/Yûsuf, 6
114. Tefsîru's Sa'dî, 2/570, Yûsuf Suresi, 110-111. ayetlerin tefsiri
115. bk. 12/Yûsuf, 6

savaş bitince sahabe, savaş anlarını "Şunu öldürdüm, şöyle ok attım." diye birbirlerine anlatmaya başlamıştır. Yüce Allah, bu dosdoğru lafızlardan dahi hoşnut olmamış ve şu ayetleri indirmiştir:[116]

"Onları öldüren siz değildiniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman sen atmıyordun fakat Allah'tı (asıl) atan. Müminlere (zafer nimetini tattırmak ve onları) onunla güzel bir imtihana tabi tutmak için (böyle yaptı). Şüphesiz ki Allah, (işiten ve dualara icabet eden) Semi', (her şeyi bilen) Alîm'dir."[117]

Yûsuf Suresi'nde Rüya Adabı

Yûsuf Suresi'nin merkezî konularından biri, rüyalar ve rüya yorumudur. Sure, özetle, rüya adabına dair bilgiler vermiştir. Surenin bildirdiği bilgilere ek olarak Allah Resûlü'nün (sav) beyanını da zikrederek, rüya adabına dair bilgileri bir arada ele alacağız.

1. Rüya Nedir?

Sureden edindiğimiz ilk bilgi, rüyaların kısım kısım olduğudur. Zira Sure, anlamlı rüya ve anlamsız rüya olmak üzere iki çeşit rüyadan söz etmiştir:

"Demişlerdi ki: 'Bir demet hayal/karmakarışık düşler işte! Hem biz rüya tabirinden de anlamıyoruz.' "[118]

Rüyalar çeşit çeşit olduğu için rüya meselesi din bilginlerinin, filozofların ve modern bilimin ilgisini çekmiştir. Her biri rüyaları meşrebince tanımlamış ve farklı sınıflandırmalara tabi tutmuştur.[119] Bu bölümde felsefe, psikoloji ve dinlerin rüya ile ilgili açıklamalarına değinmeyeceğiz. Zira bu açıklamalar yalnızca ekollerin indi yorumudur. Kur'ân'ın ifadesiyle zandır ve zan, hakkın yerine geçmez:

"Onların çoğu yalnızca zanna uyar. Doğrusu zan, (hak gibi kesin bilgiye/vahye dayanmaz. Bu sebeple de) hakkın yerine geçmez/hakkın verdiği (mutmainliği) sağlamaz. Şüphesiz ki Allah, onların yaptıklarını bilir."[120]

116. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 10/693, 30417; 10/695, 30427
117. 8/Enfâl, 17
118. 12/Yûsuf, 44
119. bk. Din Psikolojisi Bağlamında Rüya ve İstihare Yaşantısı Üzerine Nitel Bir Araştırma, s. 6-43; Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya, s. 5-9; Rüya Tecrübesinin Psikolojik ve Dini Temelleri, s. 32-98
120. 10/Yûnus, 36

Rüya uykuyla ilgili bir durumdur. İnsanlar uyuduğunda Yüce Allah onların ruhunu kabzeder:

"Allah, (insanlar) öleceği zaman ruhlarını alır. (Bedeni) ölmeyenin (ruhunu da) uykusunda alır. Kendisi hakkında ölüm hükmü verilmiş olanın (ruhunu) tutar. Diğer (uyuyanı) ise belirlenmiş bir zamana kadar salar. Şüphesiz ki bunda, düşünen bir topluluk için ayetler vardır." [121]

Uyku hâlinde ruhlar Yüce Allah'ın kabzasındadır ve rüya ruhla ilgili bir durumdur. Yüce Allah bize ruha dair çok az şey öğretmiştir:

"Sana ruhtan soruyorlar. De ki: 'Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ilim olarak ancak çok az bir şey verilmiştir.' " [122]

Hâliyle rüyaya, yani ruha dair meseleler zan kaldırmaz. Öyleyse bizler de zanni bilgilerden kaçınacak, Kur'ân ve Sünnete dayalı bilgilerle yetineceğiz. Allah Resûlü (sav) rüyayı üç kısma ayırmıştır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet saati yaklaştığı zaman Müslim'in neredeyse yalan çıkan hiçbir rüyası olmayacaktır. Rüyası en doğru çıkanlar, sözü en doğru olanlardır. Müslim'in rüyası, peygamberliğin kırk altı bölümünden bir bölümdür. Rüyalar da üç çeşittir. Biri Allah'tan bir müjdedir. Diğeri insanın günlük yaşantısında zihnini meşgul eden şeylerden kaynaklanan rüyadır. Bir diğeri de şeytanın üzüntü verdiği rüyadır. Biriniz hoşlanmadığı bir rüya görürse onu kimseye anlatmasın ve kalkıp namaz kılsın. Ben rüyada pranga görülmesini severim, ancak boyuna vurulan zincirden hoşlanmam. Zira pranga dinde sebat demektir." [123]

Avf ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Rüyalar üç çeşittir: Bazı rüyalar insanları üzmek için şeytanın kalbe soktuğu korkulardır; bir kısım rüyalar ise kişinin günlük hayatında meşgul olduğu şeylerle ilgili gördüğü rüyalardır; bir kısmı da peygamberliğin kırk altı parçasından bir parça olan rüyadır." [124]

121. 39/Zümer, 42
122. 17/İsrâ, 85
123. Müslim, 2263
124. İbni Mace, 3907

– İnsan uyandığında yüreğinin daraldığını, hüzne gark olduğunu, canının sıkıldığını görüyorsa bu, şeytandan olan rüyadır.

– Şayet gün içinde düşündüğü, konuştuğu veya yaşadığı şeye dair rüya gördüyse bu bilinçaltı/hadisu'n nefs olan rüyadır. Hiçbir anlamı yoktur.

– Bu ikisinin dışında kalan rüyalar; nübüvvetten bir parça olan, Yüce Allah'ın müjde olsun diye gösterdiği rüyalardır. Bunlara sadık rüya diyoruz.

Bilinçaltı rüyaları hükümsüzdür. Allah'tan (cc) olan sadık rüyalar ve şeytandan olan korkutucu/üzücü rüyaların şer'i adabı vardır.

2. Sadık Rüyanın Adabı[125]

a. Sadık Rüya Herkese Anlatılmaz

"Demişti ki: 'Ey oğulcuğum! Rüyanı kardeşlerine anlatma sakın! (Senin faziletini kıskanır, sana zarar verecek) bir tuzak kurarlar. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.' "[126]

Sadık rüya, sadık insanlara anlatılmalıdır. Ya'kûb'un (as) çocukları gibi hasedçilere anlatılması yasaklanmıştır. Ya'kûb'un (as) bu özlü uyarısını Allah Resûlü (sav) biraz daha açmış; rüyamızı bilgili ve samimi insanlara anlatmamızı emretmiştir.

b. Sadık Rüya, Bilgili ve Samimi İnsanlara Anlatılmalıdır

Ebû Hureyre'den (ra) Allah Resûlü'nün şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Rüyayı bilgili bir kimseye veya samimi ve nasihat edici birisine anlatın."[127]

Sadık rüya; samimi, bizi seven, dost insanlara anlatılmalıdır ki hasede, buğza, sevimsiz durumlara sebebiyet vermesin. Rüya bilgili/âlim insanlara anlatılmalıdır ki nübüvvetin kırk altıda biri olan yani vahyin kısımlarından olan rüya yanlış tabir edilmesin. Sadık rüyalar âlim olmayan insanlara anlatıldığında bazı zararlar söz konusu olur:

– Vahyin kısımlarından olan ve Yüce Allah'ın müjde olarak gösterdiği vahiy bilgisi tahrif edilir.

125. Geniş bilgi için bk. El-Mukaddimâtu'l Muhimmâtu's Selefiyyât fî Tefsîri'r Ruâ ve'l Menâmât, s. 433-467

126. 12/Yûsuf, 5

127. Tirmizi, 2280

İmam Mâlik'e sorulur: "Rüyayı bilgisi olmayan tabir edebilir mi?"

İmam cevap verir: "Nübüvvetle oyun olur mu?" [128]

Yani nübüvvetle oyun caiz olmadığı gibi nübüvvetten bir parça olan sadık rüyayla da oyun olmaz.

– Ehil olmayan insanların yaptığı yanlış teviller, insanların sadık rüyaya olan güvenini zedeler. Oysa sadık rüya, Yüce Allah'ın müjdelerindendir ve özellikle ahir zamanda çok önemlidir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Rüyalar da üç çeşittir. Biri Allah'tan bir müjdedir. Diğeri insanın günlük yaşantısında zihnini meşgul eden şeylerden kaynaklanan rüyadır. Bir diğeri de şeytanın üzüntü verdiği rüyadır. Biriniz hoşlanmadığı bir rüya görürse onu kimseye anlatmasın ve kalkıp namaz kılsın." [129]

Yanlış tevil, müminlere ümit aşılayan bir kaynağın kurumasına neden olur. Yanlış tevil, rüya görene zarar verebilir.

Ebû Rezîn'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Rüya yorumlanmadığı sürece bir kuşun ayağı üzerindedir. (Yani istikrarsızdır.) Yorumlandığı zaman (yorumlandığı şekilde) yerine iner.'

Öyle zannediyorum ki Allah Resûlü (sav), sözlerine devam ederek şöyle buyurdu: 'Sen onu (seni) seven ve (rüya tabirini) bilen kimseden başkasına anlatma.' " [130]

Yanlış tevilin sonuçlarına dair Dârimî (rh), Âişe Annemizden (r.anha) şu ilginç olayı nakleder:

"Medinelilerden bir kadın vardı, ticaretle uğraşan kocası Medine dışına gider gelirdi. Kocası onu hamile bırakmaksızın yanından pek az ayrılırdı. Bu kadın kocası yanından ayrıldığında bir rüya gördü.

128. bk. Fethu'l Bârî , 6983 No.lu hadis şerhi
129. Buhari, 7017; Müslim, 2263
130. Ebu Davud, 5020; Tirmizi, 2278

Sonra Allah Resûlü'ne gelip şöyle dedi: 'Kocam ticaret yapmak için çıktı, beni de hamile bıraktı. Rüyamda gördüm ki evimin direği kırıldı, ben de bir gözü kör olan bir çocuk doğurdum.'

Allah Resûlü de (sav) şöyle buyurdu: 'Hayırdır inşaallah, kocan Allah dilerse sağ salim yanına döner. Sen de iyi ve saygılı bir çocuk doğurursun.'

Kadın rüyayı iki veya üç defa gördü. Her birinde Allah Resûlü'ne (sav) gelirdi de Nebi ona aynı cevabı söylerdi. Sonra kadının kocası geri döner, kendisi de bir çocuk doğururdu. Bir gün yine Allah Resûlü'ne (sav) geldi. Allah Resûlü (sav) evde yoktu. O yine bu rüyayı görmüştü.

Ona dedim ki: 'Allah Resûlü'ne (sav) ne soracaksın ey Allah'ın kulu!'

O da şöyle cevap verdi: 'Görüp yorumunu Allah Resûlü'ne (sav) sorduğum, onun da 'Hayırdır inşaallah.' buyurduğu ve söylediği gibi çıkan rüyamın yorumunu tekrar soracağım.'

O zaman ben, 'Bana onu anlat.' dedim.

O da, 'Hayır! Allah Resûlü (sav) gelip de bunu ona önceleri sorduğum gibi soruncaya kadar size bir şey söyleyemem.' karşılığını verdi.

Bunun üzerine ben rüyasını bana söyleyinceye kadar onu bırakmadım. Sonunda rüyasını bana söyledi.

Ben de 'Vallahi rüyan eğer doğruysa mutlaka kocan ölecek, sen de günahkâr bir çocuk doğuracaksın.' yorumunu yaptım.

Bunun üzerine o oturup ağlamaya başladı ve 'Ne diye rüyamı sana anlattım?' dedi.

O ağlıyorken Allah Resûlü (sav) içeri girdi: 'Onun neyi var ya Âişe?' buyurdu.

Ben de ona durumu aktardım.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Ah, ya Âişe! Müslime rüya yorumladığınız zaman onu hayırla yorumlayın, çünkü rüya yorumlandığı gibi çıkar.' buyurdu.

Neticede kadının kocası öldü. Kendisi de günahkâr bir çocuk doğurdu."[131]

131. Darimi, 2209

c. Kâfir de Sadık Rüya Görebilir

"Onunla beraber zindana iki genç daha girdi. Bunlardan biri: 'Rüyamda şarap sıktığımı gördüm.' dedi. Diğeriyse: 'Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı ve kuşların ondan yediğini gördüm. Bize bu rüyanın yorumunu haber ver. Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz.' dedi."[132]

"Kral demişti ki: 'Rüyamda yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yediğini görüyorum. Yine yedi yemyeşil başak ve diğerlerinin kuru olduğu başaklar görüyorum. Ey seçkin dostlarım! Şayet rüya tabirinden anlıyorsanız bu rüyamı yorumlayın.' "[133]

Yûsuf Suresi'nde anlatılan her iki rüya da kâfirlerin gördüğü rüyalardır. Her iki rüya da Yûsuf'un (as) tabir ettiği gibi vuku bulmuştur. Demek ki bir kâfir de sadık rüya görebilir.

d. Sadık Rüya Hoş Olmayabilir

Sadık rüya ile şeytandan olan rüya arasında bazı yönlerden benzerlik olabilir. Sadık rüya bazen insanın hoşuna gitmeyen bir rüya olabilir. Ölçü şudur: Görülen rüya insanı hüzne gark ediyor, yüreğini daraltıyorsa şeytanidir. İçeriği hoş olmadığı hâlde hüzün ve korkuya neden olmamışsa o sadık rüya olabilir:

"Çocuk onunla beraber iş yapıp koşuşturma çağına erişince, dedi ki: 'Oğulcuğum! Rüyamda seni kestiğimi görüyorum. Sen ne düşünürsün (bu konuda)?'(İsmail) dedi ki: 'Babacığım! Emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın.' "[134]

"Kral demişti ki: 'Rüyamda yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yediğini görüyorum. Yine yedi yemyeşil başak ve diğerlerinin kuru olduğu başaklar görüyorum. Ey seçkin dostlarım! Şayet rüya tabirinden anlıyorsanız bu rüyamı yorumlayın.' "[135]

"Onunla beraber zindana iki genç daha girdi. Bunlardan biri: 'Rüyamda şarap sıktığımı gördüm.' dedi. Diğeriyse: 'Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı ve

132. 12/Yûsuf, 36
133. 12/Yûsuf, 43
134. 37/Saffât, 102
135. 12/Yûsuf, 43

kuşların ondan yediğini gördüm. Bize bu rüyanın yorumunu haber ver. Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz.' dedi."[136]

Kur'ân'da zikredilen bu üç rüyanın her biri sadık rüyadır. Ancak içerikleri insanın hoşuna gidebilecek rüyalardan değildir. Allah Resûlü de (sav) böyle rüyalar görmüş, tabir etmiştir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Rüyamda şöyle gördüm: Sanki siyah, saçı başı dağınık bir kadın Medine'den çıktı. Nihayet Mehyea'ya -Cuhfe'ye- varıp orada durdu. Ben bu rüyamı Medine vebasının Mehyea'ya sıçrayacağı şeklinde tabir ettim."[137]

e. Sadık Rüya Mutlaka Vuku Bulur

Sadık rüyalar mutlaka vuku bulur. Vuku bulma zamanını yalnızca Allah (cc) bilir. Yûsuf Suresi'nde anlatılan üç rüya da vuku bulmuştur. Rüyaların vuku bulma süreleri ise birbirinden farklıdır. İlk görülen rüya, Yûsuf'un (as) rüyasıdır; en geç vuku bulan rüyadır. İkinci rüya Kralın sakisine aittir; hemen vuku bulmuştur. Kralın rüyası ise on dört yıl içinde yavaş yavaş vuku bulmuştur.

f. Sadık Rüya Dahi Olsa Rüyalardan Şer'i Hüküm Çıkarılmaz

Allah Resûlü'nün (sav) vefatından sonra şer'i hüküm belirleyen vahiy kesilmiş, din tamamlanmıştır. Ondan (sav) sonra şer'i hüküm belirleyecek hiçbir kaynak yoktur. Din; Kitap ve Sünnettir:

"Bugün, sizin için dininizi kemale erdirdim. Üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve din olarak sizin için İslam'dan razı oldum."[138]

Ömer ibni Hattâb'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"İnsanlar, Allah Resûlü Dönemi'nde vahye göre yargılanırdı/değerlendirilirlerdi. Şu ânda ise vahiy kesilmiştir. Bizler, sizleri ancak bize görünen zahirî amellerinizle değerlendirebiliriz. Kim bize iyilik gösterirse onu güvenilir kabul eder, kendimize yaklaştırırız. Onun niyetini bilecek olan biz değiliz,

136. 12/Yûsuf, 36
137. Buhari, 7038
138. bk. 5/Mâide, 3

sadece Allah'tır. Kim de bize kötülük gösterirse ona güvenmez ve doğrulamayız, velev içinin/niyetinin temiz olduğunu iddia etse de."[139]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) vefatından sonra Ebû Bekir, Ömer'e, 'Haydi, Ummu Eymen'e gidelim de Allah Resûlü'nün (sav) onu ziyaret ettiği gibi biz de ziyaret edelim.' dedi.

Kendisinin yanına vardıklarında Ummu Eymen ağladı.

Ebû Bekir ve Ömer, 'Niye ağlarsın ki? Allah katındaki şeyler, Allah Resûlü (sav) için daha iyidir.' dediler.

O da, 'Allah katındaki şeylerin Allah Resûlü (sav) için daha iyi olduğunu bilmediğimden ağlamıyorum ki. Ancak ben, semadan vahyin kesilmesine ağlıyorum.' dedi.

Böylece onları da duygulandırdı ve onlar da ağlamaya başladılar."[140]

Apaçık naslara rağmen, rüyayla amel eden insanlar olmuş, rüyaya dayanarak İslam'ın sınırlarını çiğnemişlerdir.

Şâtıbî (rh) şöyle der: "Bunların delil yönünden en zayıf olanları yapacakları amellerde makamlara istinat edenler, onlarla bir şeye yönelen ve onlar sebebiyle bir şeyi yapmaktan vazgeçenlerdir. Onlar derler ki: Biz filan sâlih kişiyi (rüyamızda) gördük. Bize dedi ki: Şunu terk et, şunu yap. Buna benzer şeyler, mutasavvıfları ahlâk ve amellerinde değil de daha çok dış görünüşlerinde taklit eden kimselerde görülür. Bazıları da zaman zaman şöyle derler: Ben Peygamber'i (sav) rüyamda gördüm, bana şöyle dedi, bana şöyle emretti. Şeriatte belirlenmiş sınırların dışına çıkarak onunla amel eder ve onunla bir şeyi terk ederler. Halbuki bu bir hatadır. Çünkü Peygamberlerin dışında hiç kimsenin rüyası ile asla şer'i bir hüküm verilemez. Ancak bunlar elimizdeki şer'i hükümlere arz edilir. Bu hükümler ona ruhsat verirse gereğiyle amel edilir, yoksa terk edilmeleri ve yüz çevirilmeleri gerekir. Bunların faydası

139. Buhari, 2641
140. Müslim, 2454

sadece ve özellikle müjde ve uyarıdır. Bunlardan hüküm çıkarılmasına gelince bu câiz değildir."[141]

Bu durum şu örneklerle açıklanabilir:

"Adil iki şahit bir konuda şahitlik etse, davaya bakan hâkim de rüyada Peygamber'i gördüğünü ve kendisine, 'Bu şahitlikle amel etme.' dediğini iddia etse, hakim rüyaya göre değil, zahir hükme göre karar verip iki şahidin şahitliğini kabul etmek durumundadır. Hâkim; rüya, keşif ve keramete göre değil, delil, karine ve şahitlerin ifadesine göre hüküm verir.[142] Hanefi fukahasından İbn Hümam şöyle der: İlham, hem sahibi hem de başkası için hüccet değildir. Çünkü Allah Teâlâ'dan geldiğine dair kesin bir delil yoktur. İlham sahibi beşerdir, o da herkes gibi yanılır, hayal eder. Peygamberler dışında masum kimse yoktur.[143]

Keşif, ilham ve rüya ile hükmetme kapısı açılsa, mal ve can güvenliği kalmaz; insanları öldürenler keşifle öldürdüklerini iddia etmeye başlar, insanların malına göz dikenler de, almak istedikleri malın rüyada Peygamber tarafından kendilerine verildiğini iddia etmeye başlarlar."[144]

Sonuç olarak;

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Müminin rüyası, nebiliğin kırk altı cüzünden bir cüzdür."[145]

Yine Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Nübüvvetten geriye mübeşşirattan/sadık rüyadan başka bir şey kalmadı."[146]

Sadık rüyalar, Yüce Allah'ın rüya yoluyla insanla konuşmasıdır. Sadık rüyayla şer'i hüküm belirlenmese de -zira Allah Resûlü'nün vefatıyla din

141. El-İ'tisâm, s. 265
142. bk. El-Muvafâkât, 2/266
143. bk. İbn Hümam, Fethul-Kadir, 2/371
144. Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, s. 619
145. Buhari, 6988
146. Buhari, 6990

tamamlanmış, şer'i vahiy kesilmiştir- onunla kalpler genişler, insan semanın müjdelerini alır. Sadık rüya gayb âleminden kalbe yansıyan bilgilerdir. Kalp ne kadar doğruysa ona gösterilen o kadar çok, açık ve gerçeğe yakın olur.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Rüyası en doğru olanınız, sözü en doğru olanınızdır." [147]

Kişi dilini ve kalbini sıdk üzere terbiye ederse Yüce Allah rüyalarını güzelleştirir. Uyku, bedenini dinlendirirken sadık rüyalar ruhunu dinlendirir. Gece uykuları Rabbinden müjdeler aldığı bir manevi istirahate dönüşür.

3. Şeytani Rüyanın Adabı

Uyandığında gördüğü rüya nedeniyle ürkmüş, üzülmüş, sıkılmış insan şeytani rüya görmüştür. Böyle bir rüya görene Allah Resûlü'nün tavsiyeleri şunlardır:

a. Rüyanın ve Şeytanın Şerrinden Allah'a Sığınmak

b. Rüyanın Hayrını İstemek

c. Sol Tarafına Üç Defa Tükürmek

d. Yatma Pozisyonunu Değiştirmek

e. Rüyanın Ona Zarar Vermeyeceğine İnanmak

Ebû Katâde'den (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Salih olan rüya, Allah tarafındandır. Rüyada ihtilam olmak da şeytandandır. Kim rüyada hoşuna gitmeyecek bir şey görürse (uyanınca) sol tarafına üç defa tükürsün ve şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın. Bu suretle o rüya, sahibine zarar vermez ve muhakkak ki şeytan benim kılığıma giremez." [148]

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz hoşlanmadığı bir rüya görürse sol tarafına üç defa tükürsün ve üç defa şeytandan Allah'a sığınsın! Bulunduğu yandan da öbür yana dönsün!" [149]

147. Müslim, 2263
148. Buhari, 6995; Müslim, 2261
149. Müslim, 2262

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz, hoşlanmadığı bir rüya gördüğünde uyanır uyanmaz, yatmakta olduğu taraftan diğer tarafa dönsün, üç sefer sol yanına tükürsün ve Allah'tan o rüyanın hayrını isteyip şerrinden de yine Allah'a sığınsın." [150]

f. Rüyayı Kimseye Anlatmamak

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Sahabilerden biri Allah Resûlü'ne, 'Rüyamda başım kopmuştu ve yuvarlanıyordu.' diye sorunca, Allah Resûlü (sav) şu uyarıda bulundu: 'Sizden biri gece şeytanın kendiyle oynamasını sabah insanlara anlatmasın.' " [151]

g. Rüyadan Sonra Namaz Kılmak

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz hoşlanmadığı bir rüya görürse onu kimseye anlatmasın ve kalkıp namaz kılsın." [152]

Günümüzde Yapılan Hatalar

Yukarıda verdiğimiz özlü bilgilerden sonra şunu söyleyebiliriz:

Birçok konuda kıraathane/matine kültüründen vahyin kültürüne gelemeyen insanlar, rüya adabı konusunda da vahyin öğretilerinden uzaktır. Sıkça karşılaştığımız hatalar şunlardır:

- Gördüğü her rüyayı önemsemek
- Gördüğü her rüyayı, her önüne gelene anlatmak
- Duyduğu her rüya hakkında konuşmak, tabir yapmak
- Rüya tabirleri kitaplarına bakarak tabir yapmak

Son madde üzerinde biraz duracağız. Zira kitaba bakarak rüya tabir etmek, sonradan ortaya çıkmış amellerdendir; yukarıda gördüğümüz rüya adabından

150. İbni Mace, 3910
151. Müslim, 2268
152. Müslim, 2263

birçoğuna da aykırıdır. Şöyle ki; rüyada görülen semboller kişiden kişiye, içinde bulunulan hâle göre değişir. Örneğin, bir balıkçının balık görmesiyle bir çöl bedevisinin balık görmesi aynı şey değildir. Bir kuyumcunun altın görmesiyle bir mahpusun altın görmesi aynı şey değildir. Muhammed ibni Sirin'in (rh) aynı rüyayı gören iki farklı kişiye iki farklı yorum yapması bunun örneklerindendir: "İki ayrı adam, 'Rüyamda kendimi ezan okurken gördüm.' diyerek yorumunu İbni Sirin'e sorar. İmam birine hacca gideceğini, diğerine elinin kesileceğini söyler. İmama aynı rüyaya yaptığı farklı yorumlar sorulunca şöyle açıklar: 'Adamlardan biri, salihlere benziyordu; onun ezanını 'İnsanlar arasında Haccı ilan (ezzin) et'[153] ayetine yordum. İkincisi ise öyle değildi; onun ezanını da 'Sonra bir münadi, 'Ey kafile! Sizler şüphesiz hırsızlarsınız.' diye ilan (ezzene) etmiştir.'[154] ayetine yordum.' "[155]

Daha iyi anlaşılması için iki sadık rüya örneğine bakalım. Allah Resûlü (sav) Uhud Savaşı öncesinde, kesilen bir inek görmüştü. Mısır Kralı da inek gördü… Allah Resûlü'nün tevili ile Yûsuf Peygamber'in tevili tamamen farklıdır, oysa her iki rüyada da inek görülmüştür.

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Rüyamda gördüm ki ben çok sağlam bir zırhın içindeyim, bir de boğazlanan bir sığır gördüm. Ben gördüğüm bu zırhı 'Medine' olarak yorumladım. Bu sığır ise şehit edilecek bir topluluktur. Vallahi bu onlar için daha hayırlıdır. Şayet biz Medine'de kalırsak onlar üzerimize geldiklerinde onlarla savaşırız.'

Bunun üzerine Medineli Müslimler olan Ensâr şöyle dedi: 'Onlar üzerimize Cahiliye Dönemi'nde gelememişlerdi. Müslim dönemimizde mi gelecekler?'

O zaman Allah Resûlü (sav), 'İstediğiniz gibi yapın.' dedi.

Sonra Ensâr'ın bazısı bazısına, 'Nebi'nin (sav) görüşünü geri çevirmemeliydik.' deyip Allah Resûlü'ne geldiler ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Sen istediğin gibi yap.' dediler.

153. bk. 22/Hac, 27
154. bk. 12/Yûsuf, 70
155. bk. El-Mukaddimâtu'l Muhimmâtu's Selefiyyât fî Tefsîri'r Ruâ ve'l Menâmât, s. 84

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Hiçbir peygambere zırhını giydikten sonra savaşmadıkça onu çıkarması yakışmaz.' "[156]

"Kral demişti ki: 'Rüyamda yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yediğini görüyorum. Yine yedi yemyeşil başak ve diğerlerinin kuru olduğu başaklar görüyorum. Ey seçkin dostlarım! Şayet rüya tabirinden anlıyorsanız bu rüyamı yorumlayın.' "[157]

"(Yusuf) Demişti ki: 'Yedi yıl boyunca alışageldiğiniz üzere ekmeye (devam edin). Yiyeceğiniz az bir miktar dışındaki hasadı başağında öylece bırakın. Sonra bu (bolluğun) ardından çok kurak yedi yıl gelecek. Sakladığınız az bir miktar dışında, daha önceden biriktirdiğinizi yiyip bitirecektir. Sonra bu (kıtlığın) ardından öyle bir yıl gelecek ki insanlar onda (yağmurla) sıkıntıdan kurtarılır ve onda (meyveleri) sıkıp (hayvanları) sağarlar.' "[158]

Bu farklı yorumun nedeni, içinde bulunulan şartlardır. Allah Resûlü'nün rüyası savaş öncesinde görülmüştür. Kralın rüyası barış zamanında görülen bir rüyadır. Şartlar değişince ineğin anlamı da değişmiştir. Bir diğer mesele; rüya tabiri ya Allah tarafından öğretilir ya da Allah'ın (cc) öğrettiği birinden talim edilir. Yûsuf (as) rüya tabirini Rabbinden öğrenmiştir. Sahabe ise (r.anhum) rüya tabirini Allah'ın öğrettiği Nebi'den (sav) öğrendiler. Allah Resûlü (sav) sabah namazından sonra "Aranızda rüya gören var mı?" diye sorar, anlatılan rüyaları tabir ederdi. Böylece sahabe rüya tabiri asıllarını ondan (sav) öğrendiler.

Semure ibni Cundeb'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) 'Herhangi biriniz rüya gördü mü?' diye sık sık sorduğu olurdu. Bunun üzerine Allah'ın anlatmasını dilediği biri olursa çıkar rüyasını anlatırdı."[159]

Bazen de kendisi rüyasını anlatır, tabir ederdi:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Uyuduğum esnada halkın bana arzolunduğunu gördüm. Üzerlerinde gömlekler vardı. Bu gömleklerin kimi göğüslere

156. Darimi, 2205
157. 12/Yûsuf, 43
158. 12/Yûsuf, 47-49
159. Buhari, 7047; Müslim, 2275

varıyordu, kimiyse daha kısaydı. Ömer ibni Hattâb da bana arzolundu. Üstünde uzunluğundan yerlere sürülen bir gömlek vardı.'

'Ey Allah'ın Resûlü! Bunun tevili (tabiri) nedir?' diye sordular.

'Dindir.' cevabını verdi."[160]

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Uykudayken bana bir kadeh süt getirdiler. O kadar içtim ki süte olan kanıklığım tâ tırnaklarımdan çıktı. Sonra fazlasını Ömer'e verdim.'

Nebi'ye (sav), 'Ey Allah'ın Resûlü, bu rüyanın tevili (tabiri) nedir?" diye sordular.

O da (sav), 'İlimdir.' buyurdu."[161]

Abdullah ibni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Rüyamda şöyle gördüm: Sanki siyah, saçı başı dağınık bir kadın Medine'den çıktı. Nihayet Mehyea'ya -Cuhfe'ye- varıp orada durdu. Ben bu rüyamı Medine vebasının Mehyea'ya sıçrayacağı şeklinde tabir ettim."[162]

Enes ibni Mâlik'ten (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Bir gece, uyuyan bir kimsenin gördüğünü gördüm. Rüyada biz, Ukbe ibni Râfi'nin evinde gibiydik. Derken bize (iyi cins hurmadan olan) İbnu Tâb hurması getirildi. Bu rüyayı dünyada yükselişin, ahirette sonucun bizim olacağına, dinimizin de hoş ve güzel olacağına yordum."[163]

Kitaplara bakarak rüya tevil etmek ne Allah'tan (cc) öğrenme ne de Allah'ın öğrettiklerinden öğrenme kapsamındadır. Böyle bir insanın yapacağı rüya tabiri, hem rüyayı tabir edene hem de rüya görene zarar verir. Rüya tabirinden anlamayan biri güzel bir rüya görünce kardeşini müjdelemeli, hayırlı olmasını dilemeli, bununla yetinmelidir.

160. Buhari, 23; Müslim, 2390
161. Buhari, 82; Müslim, 2391
162. Buhari, 7038
163. Müslim, 2270

7-10

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَاِخْوَتِهٖٓ اٰيٰتٌ لِّلسَّاۤئِلِيْنَ ۚ (٧) اِذْ قَالُوْا لَيُوْسُفُ وَاَخُوْهُ
اَحَبُّ اِلٰٓى اَبِيْنَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ ۗاِنَّ اَبَانَا لَفِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۚ (٧) اُقْتُلُوْا
يُوْسُفَ اَوِ اطْرَحُوْهُ اَرْضًا يَّخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اَبِيْكُمْ وَتَكُوْنُوْا مِنْۢ بَعْدِهٖ قَوْمًا
صٰلِحِيْنَ (٩) قَالَ قَاۤئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوْا يُوْسُفَ وَاَلْقُوْهُ فِيْ غَيٰبَتِ الْجُبِّ
يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فٰعِلِيْنَ (١٠)

(7) "Andolsun ki, Yusuf ve kardeşlerinin (kıssasında) soranlar için (ibret alınacak öğütler ve) ayetler vardır."

(8) "Hani demişlerdi ki: 'Bizler kalabalık/güçlü bir topluluk olmamıza rağmen, Yusuf ve kardeşi babamızın (bizden daha çok sevdiği) gözdeleridir. Gerçekten bizim babamız açık bir hata içindedir.' "

(9) "Yusuf'u öldürün ya da (uzak) bir yere atıverin. (Böylece babanız onu görmez ve) yönünü size döner. (Sizinle ilgilenip alakadar olur.) Ondan sonra da (tevbe edip durumunu düzelten) salih bir topluluk olursunuz."

(10) "İçlerinden bir konuşmacı demişti ki: 'Yusuf'u öldürmeyin. İllaki bir şey yapacaksanız onu bir kuyunun dibine bırakın. (Oradan geçen) bir yolcu kafilesi onu alır.' "

Soranlar İçin Ayetler

"Andolsun ki, Yusuf ve kardeşlerinin (kıssasında) soranlar için (ibret alınacak öğütler ve) ayetler vardır."[1]

Yûsuf'un (as) kıssası bu ayetle başlamış oldu. Henüz yolun başında okuyucunun dikkati şu noktaya çekildi: Yûsuf'un kıssasında sayısız ibretler olsa da, en güzel anlatıcı en güzel kıssayı anlatsa da, ondaki ibretleri ancak soranlar fark edebilir. Soran, araştıran, anlamaya çalışanlar... Bu, Arap lugatında teşvik için kullanılan; insanları hikmet ve ibret aramaya yönlendiren bir ifadedir.[2]

Hatalı Öncüller Hatalı Sonuçlar Doğurur

"Hani demişlerdi ki: 'Bizler kalabalık/güçlü bir topluluk olmamıza rağmen, Yusuf ve kardeşi babamızın (bizden daha çok sevdiği) gözdeleridir. Gerçekten bizim babamız açık bir hata içindedir. Yusuf'u öldürün ya da (uzak) bir yere atıverin. (Böylece babanız onu görmez ve) yönünü size döner. (Sizinle ilgilenip alakadar olur.) Ondan sonra da (tevbe edip durumunu düzelten) salih bir topluluk olursunuz.' "[3]

Yûsuf'un (as) kardeşleri birçok hata yapmış, Allah (cc) ve kul hakkına girmişlerdir. Tüm bu hatalar silsilesinin sebebi, 8. ayette okuduğumuz hatalı öncüldür. Her hatalı öncül/mukaddime, insanı hata yapmaya sevk eder.[4] Onları insan öldürmeye teşebbüse, bir peygamberi hatalı olmakla itham etmeye ve sonrasında peş peşe yalanlar söylemeye iten öncül; kendilerinin kalabalık ve güçlü bir topluluk olduğu ve babalarının onları Yûsuf'tan daha çok sevmesi gerektiğidir. Zira Yûsuf (as) henüz çocuktur; ne babalarını koruyacak güce ne de işlerinde yardımcı olacak beceriye sahip değildir. Buna rağmen babalarının Yûsuf ve kardeşini sevmesi apaçık hatadır. İşte bu hatalı öncül onları itikadi ve ahlaki birçok günah işlemeye sevk etmiştir. Onları bu yanlış düşünceye sevk eden, içinde yaşadıkları coğrafi ve kültürel şartlardır. Şöyle ki;

"On oğulun kendilerini ihmal ediyor gerekçesiyle babalarına karşı belirt-

1. 12/Yûsuf, 7
2. bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, İbnu Âşûr, 12/219, Yûsuf Suresi, 7. ayetin tefsiri
3. 12/Yûsuf, 8-9
4. bk. Tedebburu Sûreti Yûsuf, s. 32

tikleri 'sitemkârane' tavrın anlamını tamamen kavrayabilmek için, kabile hayatının şartlarını göz önüne almamız gerekir. Kurulu bir devlet düzeni olmadığı için her kabile, diğer kabilelerle yan yana kendi bağımsızlığını sürdürürdü. Apaçık ki, kabile reisinin iktidarı, bütünüyle oğullarının, torunlarının, kardeşlerinin ve yeğenlerinin çokluğuna dayanırdı. Bunlar ailenin mülkünü, şerefini ve hayatını korurlardı ne de olsa. Dolayısıyla kabilenin başını çeken kimse ailesinin küçük çocuk ve kadınlarından çok, yetişmiş oğullarına eğilim duyardı. Ya'kûb da (as) kabilenin başındaydı ve oğulları bu konudaki tercihini kendilerinden yana yapacağı ümidindeydiler. Ne var ki Rasul (as) başka türlü düşünüyordu. Sitemleri bu yüzdendi: 'Öyle görünüyor ki babamız akli dengesini gerçekten yitirmiş. İki küçük kardeşimizi bizden daha çok seviyor. Oysa biz genç ve güçlüyüz ve onun yerini zamanın gerektirdiği en iyi şekilde doldurabiliriz. Bu iki küçük kardeş ise kendilerini korumaktan acizler.' "[5]

Birinci hataları: Kalabalık ve güçlü bir topluluk olmayı, fazilet ölçüsü kabul etmeleridir. Oysa onlara düşen, bir peygamber olan babalarına bu durumu sormaları, doğruyu öğrenmeleriydi. Bu, insanoğlunun Yûsuf'un kardeşleri üzerinden anlatılan genel zaafıdır. Bu hastalıklı anlayış nerede ortaya çıkmışsa mutlaka orada itikadi veya ahlaki bir isyana neden olmuştur:

"Biz, hangi beldeye bir uyarıcı yolladıysak mutlaka oranın refah içinde yaşayan şımarık zenginleri: 'Biz, sizin kendisiyle gönderildiğiniz şeyi inkâr ediyoruz.' dediler. Dediler ki: 'Bizim mallarımız ve evlatlarımız daha fazladır. Biz azap görecek de değiliz.' "[6]

Şirk ehli, mallarının ve evlatlarının çok olmasını öne sürerek kendilerinin daha güçlü, dolayısıyla daha hayırlı olduğunu iddia etmiştir. Bu hatalı kabul onları nebilerin davetine karşı çıkmaya ve şirk üzere kalmaya sevk etmiştir.

"Âd Kavmi'ne gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklendiler ve 'Bizden daha güçlü olan kimmiş?' dediler. Görmediler mi onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu? Onlar, ayetlerimizi inkâr ediyorlardı. Dünya hayatında alçaltıp rezil eden azabı tatmaları için, o uğursuz/kara günlerde üzerlerine bir

5. Tefhîmu'l Kur'ân, 2/443, Yûsuf Suresi, 6-8. ayetlerin tefsiri
6. 34/Sebe', 34-35

kasırga gönderdik. Hiç kuşkusuz ahiret azabı, daha aşağılayıcı ve rezil edicidir. Onlara yardım da olunmaz."[7]

Âd Kavmi'ni acıklı bir azapla yüz yüze getiren, "Bizden daha güçlü olan kimmiş?" sözlerinden başkası değildir! İşte bu hatalı öncül onları şirk, tuğyan ve azgınlığa sevk etmiştir.

"Andolsun ki Allah, birçok yerde size yardım etti. Huneyn Günü'nde de (yardım etmişti). Hani sayıca çokluğunuz hoşunuza gitmiş, fakat size hiçbir fayda sağlamamıştı. Yeryüzü tüm genişliğine rağmen size dar gelmiş, sonra da arkanızı dönüp kaçmıştınız."[8]

Sahabe sayıca çokluklarıyla övününce, Yüce Allah onları yardımsız bırakmış, büyük kayıplarla sınamıştı… Sayısı, malı ve gücü ile övünen her insan, bunları fazilet ölçüsü kabul eden her topluluk, mutlaka hata yapar. İtikadi veya ahlaki, mutlaka Allah'ın sınırlarını çiğner.

İkinci hataları: "Yûsuf ve kardeşi babamızın gözdeleridir." sözüdür. Bu sözden anlıyoruz ki Yûsuf ve kardeşinin anneleri farklıdır. Çünkü onlar "babamız" diyerek babalarının bir, "Yûsuf ve kardeşi" diyerek annelerinin ayrı olduğunu vurgulamıştır. Şunu sormaları gerekirdi: Acaba Yûsuf ve kardeşi niye babamızın gözdesidir? Güzel ahlakları nedeniyle olabilir mi? Yetim oldukları için olabilir mi? Kalpler Allah'ın elindedir, Yüce Allah onları daha sevimli kılmış olabilir mi? Yanlarında vahiy alan bir peygamber olmasına rağmen, ona sormak yerine kendileri karar verdi. Şayet bu sorunun cevabını arasalar belki hâllerini ıslah edecek, kendilerine çekidüzen vereceklerdi. Çünkü Yûsuf ve kardeşini sevimli kılan sebep her neyse, onu edindiklerinde kendileri de sevimli olacaktı. Ne yazık ki hased dolu kalpler, bu soruyu sormaz, suçlama yolunu tercih ederler. Kendi eksiğini görmek yerine karşı tarafı suçlamak en kolay yoldur. Hasedçi, birinin malına hased ediyorsa o kişi kesin hırsızdır. Çok ve disiplinli çalıştığı, rızkı genişletildiği için zengin olamaz! Hasedçi, birinin insan ilişkilerine hased ediyorsa o kişi kesin dalkavuktur, yapmacık biridir. Dürüst, sıcak ve güzel ahlaklı olduğu

7. 41/Fussilet, 15-16
8. 9/Tevbe, 25

için insan ilişkileri güzel olamaz! Hasedçinin terazisi bozuktur, her konuda yanlış tartar.

Üçüncü hataları: "Babamız açık bir hata içindedir." sözleridir. Hased öyle bir illettir ki bir nebiyi dahi sapıklıkla suçlamaya neden olur. Zaten onlar da babalarını "delâlu'l mubin" ile, yani apaçık hata ile suçlamışlardır.[9]

Oysa apaçık hata içinde olan kendileriydi. Çünkü bir insan bir başkasını daha çok sevdiği için kınanamaz, adaletsizlik yaparsa kınanır.

Nu'mân ibni Beşîr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Annem, babamdan malının bir kısmını bana bağışlamasını istemişti. Bir süre sonra babam bunu uygun görerek malının bir kısmını bana bağışladı.

Annem, 'Nebi'yi buna şahit tutmadıkça razı olmam.' dedi.

Bunun üzerine babam elimden tuttu ve birlikte Nebi'ye (sav) gittik. Babam, Allah Resûlü'ne, 'Oğlumun annesi Bintu Revâha benden malımın bir kısmını oğluma bağışlamamı istedi.' dedi.

Nebi (sav), 'Başka çocuğun var mı?' diye sordu.

Babam, 'Evet.' dedi.

Bunun üzerine Nebi (sav), 'Beni zulme şahit tutma!" buyurdu.

Ebû Herîz, Şa'bî kanalıyla, 'Ben zulme şahit olmam!' şeklinde bir başka ibareyle nakletmiştir."[10]

Şayet Ya'kûb (as) çocuklarına karşı adaletsiz olsa onu kınayabilirlerdi. Ancak sevgi konusunda kimse kimseyi kınayamaz. Çünkü sevgiyi kalplere koyan Allah'tır (cc):

"Gözlerimin önünde yetiştirilesin diye, senin üzerine bir sevgi bıraktım. (Seni her gören sever.)"[11]

9. Dalâl/Sapıklık, Kur'ânda üç ayrı anlamda kullanılmıştır. (bk. Edvâu'l Beyân, Eş-Şinkîtî, 2/203, Yûsuf Suresi, 8. ayetin tefsiri)
– Bir şeyin hakikatini bilmemek, bir şeyden habersiz olmak anlamında. Yûsuf Suresi'nde Ya'kûb (as) için, Duhâ Suresi'nin 7. ayetinde Allah Resûlü için bu anlamda kullanılır.
– Helak olmak, kaybolmak. Secde Suresi'nin 10. ayetinde bu anlamda kullanılır.
– Dinde sapkınlık, haktan sapmak. Fâtiha Suresi'nin 7. ayetinde bu anlamda kullanılır.
10. Buhari, 2650; Müslim, 1623
11. bk. 20/Tâhâ, 39

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah (cc) bir kulu sevdiği zaman Cibril'i (as) çağırır ve der ki: 'Allah (cc) falanı seviyor sen de onu sev.' Cibril (as) onu sever ve semadakilere nida eder: 'Allah (cc) falanı seviyor siz de onu sevin.' Onlar onu severler ve yeryüzü halkı arasına onun için bir kabul konur."[12]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin (sav) eşlerinden sadece Hatîce'yi kıskanırdım. Oysa onu görmemiştim bile. Allah Resûlü (sav) ne zaman koyun kesse, 'Şu eti Hatîce'nin arkadaşlarına götürün.' derdi. Bir gün kendisini kızdırdım ve 'Hatîce demek… Hatîce öyle mi?' dedim. Bunun üzerine bana, 'Ben Hatîce'nin sevgisiyle rızıklandırıldım.' dedi."[13]

Dördüncü hataları: "Yûsuf'u öldürün, babanızın yüzü/ilgisi size döner." sözleridir. Bu da yanlış öncüllerinin sebebiyet verdiği bir başka hatadır. Hased, aklı örten bir illettir. Hasedçi, şeytanın oyuncağıdır. Şeytan, hasedçiyi öyle bir avucuna alır ki hasedçi kendi düşüncelerine yabancılaşır, gerçeklikle tüm bağını koparır. Ya'kûb'un çocuğunu öldürecekler ve Ya'kûb (as) onları sevecek! Onun (as) peygamber olduğunu, vahiy aldığını unutmuşlar… Diyelim Ya'kûb (as) oyunu fark etmedi, Yüce Allah'ı da mı aldatacaklar? Kısa sürede yanıldıkları ortaya çıktı. Allah (cc) Ya'kûb'un (as) kalbini onlara çevirmek şöyle dursun, oynadıkları oyunu anlamasını sağladı. Ya'kûb (as) bir ömür onlara kırgın yaşadı.

Beşinci hataları: "Ondan sonra da (tevbe edip durumunu düzelten) salih bir topluluk olursunuz." sözleridir. Bu, Yûsuf'un (as) kardeşleri özelinde şeytanın insana oynadığı en çetin tuzaklardan biridir. Şöyle ki; insan günah işleyeceği zaman Allah'ın (cc) içine yerleştirdiği vaizi,[14] ona arkadaş kılınan melek[15] ve Rabbinin burhanı/delili, yani şer'i bilgileri onu kötülükten alıkoymaya çalışır. Şeytan, bu Rahmâni sesi bastırmak için, "Sonra tevbe edersin." diye fısıldar.

12. Buhari, 6040
13. Müslim, 2435
14. bk. Ahmed, 17634
15. bk. Müslim, 2814; Tirmizi, 2988

Şayet insan şeytanın sesine uyarsa o günahtan sonra tevbe edip salih olmaz. Bilakis şeytanın erteleme adımını başka adımlar izler ve insan silsile hâlinde hatalar yapar. Yûsuf'un (as) kardeşleri bu kulluk kaidesinin en açık delilidir. Yûsuf'u (as) kuyuya attıktan sonra tevbe etmediler. Bilakis babalarına yalan söylediler, babanın hüznüyle dalga geçtiler. Yûsuf'u hırsızlıkla suçladılar. Şeytanın adımlarına uydular.[16] İnsan ne zaman şeytanın "Yap, sonra tevbe edersin." sesini duysa Yûsuf'un (as) kardeşlerini hatırlamalı, Rabbine iltica etmelidir. Zira bu ses, kötülük silsilesinin ilk adımıdır.

Hased!

Yûsuf'un (as) kardeşlerini bu apaçık hatalara sevk eden, hased duygusudur. Hased, bir başkasında olan nimeti çekememek ve o nimetin zeval bulması için çabalamaktır.[17] Hased, aklı örten nefis kusurlarından biridir. Hasedçi için tek gaye, hased ettiğine zarar vermektir. Bu gaye kalpte öyle yer eder ki insan, nefsini/hasedini ilah edinir, ona kul olur. Tüm duygu, düşünce ve davranışlarını hased belirler. Hasedi kuvvetlendikçe insanın yaptığı hatalar da büyür. Hased kimi insanı kâfir yapar, kimi insanı fasık… Hasedin kâfirleştirdiği insanlara örnek Yahudilerdir. Yüce Allah, Kur'ân'ın iki farklı ayetinde onların hased ahlakı nedeniyle küfre saptıklarına işaret etmiştir:

"Hak kendilerine açığa çıktıktan sonra Ehl-i Kitap'tan birçoğu, benliklerinde yer etmiş **kıskançlık** nedeniyle sizi imanınızdan sonra küfre döndürmek istediler. Allah bu konuda hükmünü verinceye dek onları affedin, onları hoş görüp (yaptıklarını) görmezden gelin. Şüphesiz Allah her şeye kadîrdir."[18]

"Kendilerine Kitap'tan pay (ilim) verilen kimseleri görmedin mi? Onlar cibte ve tağuta iman ediyorlar ve kâfirler için: 'Bunlar, müminlerden daha doğru bir yol üzeredir.' diyorlar. Bunlar, Allah'ın lanet ettiği kimselerdir. Kime de Allah lanet etmişse, ona bir yardımcı bulamazsın. Yoksa onların mülkte nasipleri mi vardır? O zaman insanlara kıl kadar dahi bir şey vermezlerdi. Yoksa Allah'ın lütuf ve ihsanından insanlara verdiklerini mi **kıskanıyorlar?** Hiç şüphesiz biz, İbrâhîm ailesine Kitap ve hikmet verdik. Ve onlara büyük bir mülk verdik."[19]

16. bk. Teemmulâtun Îmâniyye fî Sûreti Yûsuf, Yâsir Burhâmî, s. 38
17. bk. Mevsûatu Nadrati'n Naîm, s. 4417-4418
18. 2/Bakara, 109
19. 4/Nisâ, 51- 54

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yahudiler, sizin selam alıp vermenizden ve âmin demenizden dolayı size hased ettikleri kadar, hiçbir şeyinize hased etmezler."[20]

Hasedin insanı fasıklaştırmasına örnek, Ya'kûb'un (as) çocuklarıdır. Nübüvvet ocağında olmalarına rağmen hased, gözlerini kör etmiş ve Nebi'den (as) faydalanmalarına engel olmuştur. Yûsuf Suresi, İslam'ın yasakladığı hased ahlakının nelere yol açabileceğinin kanlı canlı örneğidir. Hased, şerli nefislerin ahlakıdır. Yüce Allah, şeytandan ve sihirden Allah'a sığındığımız gibi hasedçinin şerrinden de Allah'a sığınmamazı istemiştir:

"De ki: 'Sabahın Rabbine sığınırım. Yarattığı şeylerin şerrinden. Karardığı zaman gecenin şerrinden. Düğümlere üfüren (büyücü) kadınların şerrinden. Ve hased ettiği zaman hasedçinin şerrinden!' "[21]

"De ki: 'İnsanların Rabbine sığınırım. İnsanların Meliki'ne. İnsanların ilahına. Çokça vesvese veren ve (Allah anıldığında) gizlenen (İblis'in) şerrinden. Ki o, insanların göğüslerine vesvese verip durur. Cinlerden ve insanlardan olan.' "[22]

Zira bir yerde hased varsa orada mutlaka şer ve zarar vardır. Hased, en başta sahibine zarar verir.

Zubeyr ibni Avvâm'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Geçmiş toplumların hastalığı size de bulaştı; hased ve kin beslemek. İşte bunlar kökten tıraş/yok etmedir. Saçı tıraş eder demiyorum. Fakat dini kökünden kazıyıp yok eder. Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki iman etmeden cennete giremezsiniz, birbirinizi sevmeden de mümin olamazsınız. Aranızda birbirinizi sevmeyi gerçekleştirecek olan şeyi size haber vereyim mi? Selamı aranızda yayın."[23]

Hased, dini kökten kesip atar. Çünkü hasedçi, muhatabına zarar vermek

20. İbni Mace, 856
21. 113/Felak, 1-5
22. 114/Nâs, 1-6
23. Tirmizi, 2510

için her masiyeti işler. Şayet hak hased ettiğinin yanındaysa sırf hasedi nedeniyle hakkı inkâr eder. İsnadında tartışılmış bir rivayette hased, odunun ateşi yemesi gibi iyilikleri yiyen bir ateşe benzetilmiştir.[24] Çünkü hasedçi sürekli hased ettiği kişinin gıybetini yapar, onun hakkında su-i zanda bulunur. Böylece hased ettiği kişinin hakkına girer. Önce iyiliklerini tüketir, sonra hakkına girdiklerinin günahlarını yüklenir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz, namus veya herhangi bir konuda kardeşine haksızlık yaptıysa altının ve gümüşün fayda etmeyeceği gün gelmeden önce ondan helallik dilesin. O gün geldiğinde iyiliği varsa yaptığı haksızlık kadar iyilik ondan alınır. İyiliği yoksa haksızlık ettiği kardeşinin kötülüklerinden alınıp ona yüklenir."[25]

Sonra hased, hased edilene zarar verir. Yüce Allah'ın, "Hased ettiği zaman hasedçinin şerrinden (sana sığınırım)"[26] sözü bu gerçeğe işaret eder. Hasedçi, hased ettiği ân bir şer ortaya çıkar ve bu şer hased edilene zarar verir.

Bu açıklamalar gösterir ki hased ahlakından arınmamız ve hasedçi insanların şerrinden sakınmamız gerekir. Denebilir ki, "Nefsimizi hasedden arındırabiliriz ancak hasedçiyi tanımak, sonra da şerrinden korunmak bizim elimizde değildir. Hasedçinin şerrinden korunmak için ne yapabiliriz?"

İbni Kayyim (rh), merkeze Felak Suresi'ni alarak bu soruya şöyle cevap verir:

"**Birinci sebep**: Hasedçinin şerrinden Allah'a (cc) sığınmak, O'nun korumasına girmek ve O'na iltica etmek. Nitekim bu sûrenin hedefi de budur. Allah (cc) kulunun sığınmasını işitir, sığındığı şeyi bilir.

İkinci sebep: Allah'tan sakınmak (takva), emirlerini tutup yasaklarından kaçınmak. Zira kim Allah'tan sakınırsa Allah (cc) onu korur ve başkasına terk etmez. Allah (cc) 'Eğer sabreder ve korunursanız, onların hilesi size hiçbir

24. Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:
"Hasedten sakınınız. Çünkü ateşin odunu/otu yediği gibi kıskançlık da iyi amelleri yer bitirir." (Ebu Davud, 4903) Rivayetin isnadında ismi zikredilmeyen meçhul bir ravi vardır.

25. Buhari, 2449

26. bk. 113/Felak, 5

zarar vermez.'[27] buyurmaktadır. Resûlullah da (sav) Abdullah ibni Abbâs'a (ra) 'Allah'ı (emir ve yasaklarını) koru ki Allah da seni korusun. Allah'ı (cc) koru ki Onu karşında (hemen yanında) bulasın!' buyurmuştur. Her kim Allah'ı korursa Allah da (cc) onu korur ve nereye yönelse O'nu bulur. Allah'ın (cc) koruyucusu ve rehberi olduğu kişi kimden korkar, kimden çekinir ki?

Üçüncü sebep: Düşmanına sabretmek, onunla savaşmamak, şikayet etmemek, onun eziyetini aklına hiç getirmemek. Zira kul, hasedçisine ve düşmanına karşı, ona sabretmek ve Allah'a tevekkül etmek kadar güçlü bir şeyle yardım olunmaz. Nitekim Allah (cc): 'Her kim, kendisine verilen eziyetin dengi ile karşılık verir de, bundan sonra kendisine yine bir tecavüz ve zulüm vaki olursa, emin olmalıdır ki, Allah ona mutlaka yardım edecektir.'[28] buyurmaktadır. Allah (cc) hakkını alan mazluma bile zafer vaad etmişken, hiçbir hakkını alamayan, aksine hep zulmedilip buna sabreden kişinin durumunu siz düşünün! Cezası en hızlı verilen günahlar zulüm ile akraba bağını koparmaktır. Allah'ın (cc) ezelden beri sünneti şudur: bir dağ bir dağa zulmedecek olsaydı Allah (cc) onların zalimini yerle bir ederdi.

Dördüncü sebep: Allah'a tevekkül etmek. Çünkü kim Allah'a tevekkül ederse Allah (cc) ona yeter. Tevekkül, def etmeye gücünün yetmediği mahlukatın eziyet, zulüm ve tecavüzlerini def etmede en kuvvetli vesilelerdendir. Tevekkül bu hususta en kuvvetli sebeplerdendir. Çünkü Allah onun hasbidir, yani ona kafi gelir ve yeter. Allah (cc) da kime kafi gelir ve kimi korursa düşmanının ona yapabileceği hiçbir şey yoktur.

Beşinci sebep: Kalbi onunla meşgul olmak ve düşünmekten tamamen uzak tutmak, akla her geldiğinde silmeye çalışmak. Dolayısıyla ona aldırış etmemek, korkmamak ve kalbini o düşüncelerle doldurmamak.

Bu en faydalı ilaçlardan ve şerrinin def edilmesine yardımcı en güçlü vesilelerdendir. Çünkü hasedçi onu yakalamak ve zarar vermek için arayan bir düşman gibidir. Kişi düşmanının karşısına çıkmaz, onunla bir arada bulunmaz, aksine ondan uzak durursa düşmanı hiçbir şey yapamaz. Ama bir araya gelip muamelede bulunurlarsa bundan kötülük ve zarar doğar.

27. bk. 3/Âl-i İmrân, 120
28. bk. 22/Hac, 60

Ruhlar da aynen böyledir. Eğer ruhu hasedçiye takılır ve onunla birlikte olursa, zalim hasedçinin ruhu uyurken ve uyanıkken hep onunla olur, hasedten bir an geri kalmaz. Ruhlarının birlikte olmasını arzular. Her birinin ruhu diğerine takılınca da huzur kalkar ve şer ikisinden biri ölünceye kadar devam eder. Ama ruhunu ondan alıp onda düşünmekten ve ona takılmaktan korur ve aklına hiç getirmezse, aklına geldiğinde de hemen atmaya çalışır, daha faydalı ve öncelikli şeylerle uğraşırsa zalim hasedçi kendi kendini yer. Çünkü hased ateş gibidir; yiyecek bir şey bulamayınca kendi kendini yer.

Altıncı sebep: Allah'a (cc) yönelmek, O'na karşı ihlaslı ve samimi olmak. Tüm düşünce ve temennilerinin yerini Allah (cc) sevgisi, O'ndan hoşnutluk ve kalbiyle O'na yönelmenin alması. Bu duygu ve düşünceler senin içinde çoğala çoğala diğer duygu ve düşüncelere galebe çalıp onları boğarak tamamen yok eder. Sonunda tüm fikir, düşünce ve temennileri Rabb'i sevmek, O'na yaklaşmaya çalışmak, rızasını ve sevgisini kazanmaya gayret etmek, şefkatini celbetmek olur. Sevgisi her yerini kaplamış aşıkın maşukunu anması gibi Allah'ı zikreder. Kalbi onu anmaktan, ruhu onun sevgisinden bir ân geri durmaya tahammül edemez. Böyle olunca da fikir mekânının ve kalbinin; kendisine hased ve zulmedenler hakkında düşünmekle, onlardan intikam almak için yol aramakla ve planlar yapmakla meşgul olmasına nasıl razı olur? Bu ancak, Allah (cc) sevgi ve saygısı, O'nun rızasını kazanma duygusu yerleşmemiş harap kalbe sığar. Bu kalbe bu tür bir düşünce gelip kapıdan içeri girmek istediğinde kalbinin bekçisi ve sultanın koruyucusu ona: 'Sultanın yasak bölgesine yaklaşma. Her gelenin gidip yerleştiği hanlar bölgesine git. Sultanın başına nöbetçiler diktiği, etrafına koruyucular yerleştirdiği, çevresini surlarla çevirdiği sarayında senin işin nedir?' der. Allah (cc), düşmanı İblis'in şöyle dediğini haber vermiştir: 'Senin mutlak kudretine andolsun ki, onların hepsini mutlaka azdıracağım. Ancak onlardan ihlaslı kulların hariç.'[29] Allah da (cc) ona şu cevabı vermiştir: 'Şüphesiz benim (has) kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur.'[30] Allah (cc) yine: 'Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir hâkimiyeti yoktur. Onun hâkimiyeti, ancak onu dost edinenlere ve

29. 38/Sad, 82-83
30. bk. 15/Hicr, 42

onu Allah'a ortak koşanlaradır.'[31] buyurmuştur. Sıddık Yûsuf (as) hakkında da: 'İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlaslı kullarımızdandı.'[32] buyurmuştur.

Yedinci sebep: Hâlisane bir kalple düşmanlarının üzerine musallat olmasına sebep olan günahlardan tevbe etmek. Zîra Allah (cc), 'Başınıza gelen herhangi bir musibet ellerinizle işlediklerinizden ötürüdür. O, yine de çoğunu affeder.'[33] buyurmuştur. Allah (cc) en faziletli insan topluluğu olan Peygamber ashabına da -Peygamber'in kendisine değil- şöyle seslenmiştir: '(Bedir de) iki katını (düşmanınızın) başına getirdiğiniz bir musibet, (Uhud'da) kendi başınıza geldiği için mi 'Bu nasıl oluyor!' dediniz?'[34]

Dolayısıyla kula, ona eziyet verecek birinin musallat edilmesi mutlaka onun bildiği veya bilmediği bir günahtan dolayıdır. Kulun bilmediği günahlar bildiklerinden kat kat fazla, bilirken unuttukları hatırladıklarından kat kat çoktur.

Rasûlullah'ın (sav) meşhur bir duası şöyledir:

'Allahım! Sana bile bile ortak koşmaktan sana sığınırım. Bilmediklerim için de senden bağışlama dilerim.'[35]

Dolayısıyla kulun bilmediği günahlardan dolayı istiğfara ihtiyacı, bildiklerinden kat kat fazlasıdır.

Sekizinci sebep: Elden geldiğince sadaka vermek ve iyilik yapmak. Çünkü bunun belayı savmada, göz değmesi ile hasedin şerrini def etmede hayret verici etkisi vardır. Bununla ilgili olarak sadece, eski ve yeni ümmetlerdeki tecrübeler olsaydı, yeterdi. Zira sadaka veren iyiliksever insana nazar, hased ve eziyet hemen hemen hiç isabet etmez. Bunlardan bir şey isabet etse bile onda da şefkat, yardım ve destek muamelesi görür. Bunun da onun için güzel sonuçları olur.

31. 16/Nahl, 99-100
32. bk. 12/Yûsuf, 24
33. 42/Şûrâ, 30
34. bk. 3/Âl-i İmrân, 165
35. Ahmed, 4/403

Dokuzuncu sebep: Nefse en zor ve meşakkatli gelen ve Allah'tan (cc) yana nasibi çok olanlar dışındakilere nasip edilmeyen vesilelerden olan bu vesile hasedçinin, zalimin ve eziyet edenin hasedini ona iyilik ve ihsanla söndürmektir. O eziyet, şer ve hasedini arttırdıkça sen de ona ihsan, nasihat ve şefkatini arttır. Ama sonra senin bunu yapmak şöyle dursun, olacağına inanacağını bile sanmıyorum.

Öyleyse şimdi Allah'ın (cc) şu buyruklarına kulak ver: 'İyilikle kötülük bir olmaz, Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur. Buna (bu güzel davranışa) ancak sabredenler kavuşturulur; buna ancak (hayırdan) büyük nasibi olan kimse kavuşturulur. Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işiten, bilendir.'[36] Allah (cc) yine: 'İşte onlara, sabırlarından dolayı, ecirleri iki defa verilir; onlar kötülüğü iyilikle savarlar, kendilerine verdiğimiz rızktan da sarfederler.'[37] buyurmuştur.

Rasûlullah'ın (sav) kendini anlatmakta olduğu şu hâlini bir düşün: Kavmi ona bedeninden kan akıncaya kadar vurmuştu. O ise üzerindeki kanı siliyor ve 'Allahım! kavmimi bağışla; çünkü onlar bilmiyorlar.' diyordu.'[38] Rasulullah -sallallahu aleyhi vesellem-, yaptıkları büyük kötülüklere bu cümleyle karşılık verirken, nasıl da kendinde ihsan makamlarından dördünü birden toplamıştır?

Bir: Onları affetmesi. İki: Onlar için istiğfar etmesi. Üç: Onları bilmemekle mazur görmesi. Dört: 'Benim kavmim' sözüyle onları kendisine nispet etmek sûretiyle onlara şefkat göstermesi. Bu, kendisiyle bağı olan biri için aracılık yaptığında 'Bu benim çocuğumdur, kölemdir, arkadaşımdır. Onu bana bağışla!' demesi gibidir.

Onuncu sebep: Diğer sebeplerin tümünü toplayan ve hepsinin etrafında döndüğü sebep, katıksız bir tevhid akidesine sahip olmak, tefekkürle sebeplerden sebeplerin sahibi aziz ve hakim olan Allah'a (cc) yolculuk yapmak, sebeplerin tümünün rüzgarın esintisi mesabesinde olup onun da hareket

36. 41/Fussilet 34-36
37. 28/Kasas, 54
38. Buhari, 3407; Müslim, 1792

ettiren, yaratan ve yoktan var edenin elinde olduğunu ve ancak Allah'ın (cc) izniyle zarar ve fayda verebileceğini bilmek. Onlar vasıtasıyla kuluna nimetler ulaştırıp zararları def eden sadece O'dur, başka hiç kimse değildir. Allah (cc) 'Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur.'[39] buyurmaktadır. Peygamber de (sav) Abdullah ibni Abbâs'a (ra), 'Bil ki ümmet sana bir şeyle fayda vermek için bir araya gelseler, yalnız Allah'ın (cc) senin için yazdığı şeyle fayda verebilirler. Onlar sana bir şeyle zarar vermek için bir araya gelseler, yalnız Allah'ın (cc) sana yazdığı şeyle zarar verebilirler.' buyurmuştur.

İşte kul katıksız bir tevhid inancına sahip olduğunda kalbinden Allah'tan başkasının korkusu çıkar ve düşmanı gözünde Allah'ın (cc) yanında korkmaya değmeyecek kadar basitleşir. Hatta kendisini düşmanından yana güvende kıldığından dolayı yalnızca Allah'tan korkar. Kalbinden düşmanına olan ilgisi, onunla meşguliyeti ve onu sürekli düşünmesi çıkar ve sevgi, korku, tövbe ve tevekkülüyle ve başkasını bırakıp sadece O'nunla meşguliyetiyle kendini tümüyle Allah'a (cc) verir. Böylece aklını fikrini düşmanıyla meşgul etmesinin, ondan korkup onunla ilgilenmesinin tevhidinin noksanlığından kaynaklandığını görür. Yoksa, hâlis bir tevhide sahip olsaydı, işi gücü Allah olur, kendisini koruma ve şerri def etme işini de Allah üstlenirdi. Çünkü Allah iman edenleri müdafaa eder. Kişi mü'min ise Allah (cc) onu mutlaka müdafaa eder ve bu müdafaa onun imanı nisbetinde olur. İmanı kemale ermişse Allah'ın onu müdafaası tam, karışıksa Allah'ın (cc) yardımı da karışık olur. İmanında bazen şöyle bazen böyle ise Allah da (cc) ona bazen şöyle bazen böyle olur. Seleften bir zatın söylediği gibi: Kim Allah'a tümüyle yönelirse Allah da (cc) ona tümüyle yönelir. Kim Allah'tan tümüyle yüz çevirirse Allah da (cc) ondan tümüyle yüz çevirir. Bir böyle bir öyle olursa Allah da ona bir böyle bir öyle olur.

İşte tevhid, Allah'ın (cc) en büyük kalesidir. Ona kim girerse güven içinde olanlardan olur. Seleften bir zat şöyle demiştir: Kim Allah'tan korkarsa her şey ondan korkar. Kim Allah'tan korkmazsa Allah (cc) onu her şeyden korkutur.

39. bk. 11/Yûnus, 107

Bunlar hasedçinin, nazarcının ve sihirbazın şerrini defeden on sebeptir. Bunların kula en faydalısı ise Allah'a (cc) teveccüh etmek ve yönelmek, O'na tevekkül edip güvenmek, O'ndan başka kimseden korkmayıp korkusu sadece ona olmak, başkasından ummayıp sadece O'ndan ummak, kalbini Allah'tan gayrisine bağlamamak, başkasından yardım dilenmemek ve sadece O'ndan ummaktır. Ne vakit kalbi başkasına bağlanır, ondan umar ve korkarsa kendi başına ortada bırakılır ve ondan Allah'ın desteği çekilir. Kim Allah'tan başkasından korkarsa Allah (cc) onu o kimseye musallat eder. Kim Allah'tan başkasına ümit bağlarsa Allah (cc) tarafından yapayalnız bırakılır ve O'nun ihsan ve iyiliklerinden mahrum bırakılır. Bu, Allah'ın (cc) kullarına muamelesindeki sünnetidir. Allah'ın sünnetinde hiçbir değişiklik bulamazsın."[40]

Yüce Allah'ın Müdahalesi

"İçlerinden bir konuşmacı demişti ki: 'Yusuf'u öldürmeyin. İllaki bir şey yapacaksanız onu bir kuyunun dibine bırakın. (Oradan geçen) bir yolcu kafilesi onu alır.' "[41]

İşte bu, Yüce Allah'ın kişiyle kalbi arasına girmesi, onun duygu ve düşüncelerine müdahale etmesidir:

"Bilin ki Allah, kişiyle kalbi arasına girer."[42]

Yüce Allah, Yûsuf'un yaşamasını diliyordu; O'nun (cc) Yûsuf'a (as) dair planı vardı. Kardeşlerden birinin gönlüne bir fikir düşürdü, Yûsuf'u (as) öldürülmekten korudu… Aslında El-Hallâk (her ân yaratan, çokça yaratan) olarak Allah (cc) her ân hayatın içinde, gelişmelere müdahale etmektedir. Bazı akıl almaz işler işte bu müdahalenin eseridir. Okuduğumuz ayet de bu örneklerden biridir. Böylesine gözü dönmüş bir topluluk nasıl aklı başında bir fikri kabul etti? Ne oldu da taşlaşmış kalpleri bir ânda yumuşadı? Tek cevap, Allah'tır. Yüce Allah müdahale etti… Şunu da sorabiliriz: Kundaktaki bebekleri katletmekten imtina etmeyen Firavun, neden Mûsâ'yı (as) öldürmedi? Ateşin yakma özelliğini çekip alan Allah (cc), Firavun'un aklını köreltti de ondan…

40. Bedâiu't Tefsîr, 4/666-674, özetle
41. 12/Yûsuf, 10
42. bk. 8/Enfâl, 24

11-18

قَالُوا يٰٓاَبَانَا مَا لَكَ لَا تَاْمَنَّا عَلٰى يُوسُفَ وَاِنَّا لَهٗ لَنَاصِحُونَ (١١) اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَاِنَّا لَهٗ لَحَافِظُونَ (١٢) قَالَ اِنِّى لَيَحْزُنُنِٓى اَنْ تَذْهَبُوا بِهٖ وَاَخَافُ اَنْ يَاْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ (١٣) قَالُوا لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّٓا اِذًا لَخَاسِرُونَ (١٤) فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهٖ وَاَجْمَعُٓوا اَنْ يَجْعَلُوهُ فِى غَيَابَتِ الْجُبِّ ۚ وَاَوْحَيْنَٓا اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ (١٥) وَجَٓاؤُٓ اَبَاهُمْ عِشَٓاءً يَبْكُونَ ۖ (١٦) قَالُوا يٰٓاَبَانَٓا اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ ۚ وَمَٓا اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ (١٧) وَجَٓاؤُ عَلٰى قَمِيصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍ ۗ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۗ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُونَ (١٨)

(11) "(Plan yaptıktan sonra babalarına varıp:) 'Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf konusunda bize güvenmiyorsun? Gerçekten biz onun iyiliğini isteyen (ona karşı samimi duygular besleyen) kimseleriz.' demişlerdi."

(12) "Onu yarın bizimle beraber yolla, eğlensin, oynasın. Hiç şüphesiz onu koruyup kollarız."

(13) "Demişti ki: '(Yollarım yollamasına da) onu götürmeniz beni üzer ve siz ondan habersizken bir kurdun onu yemesinden korkarım.' "

(14) " 'Andolsun ki biz böyle güçlü/kalabalık bir topluluk olmamıza rağmen, kurt onu yerse hiç şüphesiz, hüsrana uğrayanlardan oluruz.' demişlerdi."

(15) "Onu alıp götürdükleri ve kuyunun dibine atmaya beraberce karar verdikleri zaman (Yusuf'a): 'Andolsun ki sen, (bir gün) kendileri farkında değilken onlara bu yaptıklarını haber vereceksin.' diye vahyetmiştik."

(16) "Akşamüstü ağlaya sızlaya babalarına gelmişlerdi."

(17) " 'Ey babamız!' demişlerdi. 'Biz gittik, aramızda yarışıyorduk. Yusuf'u da eşyalarımızın yanında (gözcü olarak) bırakmıştık, onu kurt yemiş. (Biliyoruz ki) biz doğru söylesek de sen bize inanacak değilsin.' "

(18) "Ve üzerine yalancıktan kan (sürülmüş) gömleğini getirmişlerdi. '(Hayır, öyle değil!) Bilakis, nefsiniz bu işi size süslü göstermiş! (Artık bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin söylediklerinize karşı (yardımına sığınılacak) El-Musteân olan Allah'tır.' demişti."

Yûsuf'a (as) dair bir karara vardıktan sonra, planı uygulamak için Ya'kûb'a (as) vardılar... Surenin bu bölümü, bir günlüğüne Yûsuf'u evden uzaklaştırmak için yaptıkları planın sonrasında Yûsuf'u (as) kuyuya atışlarını ve Ya'kûb (as) ile diyaloglarını aktarıyor.

Mübalağalı Sözler Bozuk Niyet Göstergesidir

Ya'kûb (as) ile yaptıkları bu konuşma, önemli bir insan zaafına işaret eder. İnsanın içindeki asıl niyetle dışındaki söz/davranış arasında farklılık varsa bu, sözlerine mübalağa olarak yansır. Çelişkiyi örtmek isteyen insan, muhatabı inandırmak için abartılı, bol tekidli, yeminli cümleler kurar.[1] Bu pasajdaki abartılı cümleler:

– اِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ: **Gerçekten biz** onun iyiliğini isteyen (samimi) duygular besleyen (kimseleriz.)

– اِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ: **Hiç şüphesiz** onu koruyup kollarız.

– اِنَّا اِذًا لَخَاسِرُونَ: Kurt onu yerse **hiç şüphesiz**, hüsrana uğrayanlardan oluruz.

Bir çocuğu oyuna davet etmek için bunca tekid, teminat ve mantıki ge-

1. bk. İthâfu'l İlf bi Zikri'l Fevâidi'l Elf, 1/136

rekçe sunmak abartılı bir konuşmadır. Yüce Allah onların düşüncelerini bize bildirdiğinden, hangi ruh hâliyle bu konuşmayı yaptıklarını biliyoruz. Böylece insanın hangi ruh hâliyle böylesi konuşmalar yaptığını daha iyi anlıyoruz. Kur'ân bu ölçüyü sıklıkla müminlere hatırlatır. Tuzakçı, münafık karakterli, dürüst olmayan insanları konuşmalarından anlamamızı, onlardan sakınmamızı ister:

"İnsanlardan öylesi vardır ki; dünya hayatına dair söyledikleri senin hoşuna gider/sözleriyle seni etkiler. O, kalbinde olanın (iyilik, güzellik, ıslah) olduğuna dair Allah'ı şahit tutar. Oysa o, düşmanın en beter olanıdır. (Bir işin başına yönetici olduğunda ya da) yanınızdan ayrıldığında yeryüzünde bozgunculuk yapmak, ekini ve nesli yok etmek için çalışır. (Oysa) Allah, bozgunculuğu sevmez. Ona: 'Allah'tan kork!' denildiği zaman, gururu/kibri onu günaha sürükler. Böylesine cehennem yeter. O, ne kötü bir yataktır." [2]

Ne kadar açık bir ölçü! Sürekli iyi niyetine, samimiyetine Allah'ı şahit tutar. Ancak işleri bozuktur. Sürekli "Allah şahit, vallahi, billahi…" der. Ancak ağzından düşürmediği Allah'ın sınırları hatırlatılınca öfkelenir, kibre kapılır. Yaşantısı ile sözleri, iddiası ile hakikati arasındaki bu çelişkiyi örtmek için sürekli Allah'ı şahit tutar. Bu, ondan bağımsız bir şeydir. Yüce Allah hikmet ehli onu tanısın diye ona böyle bir özellik vermiştir. Bilinçaltı ona rağmen devreye girer, en basit şeyde dahi "Vallahi, billahi, Allah şahit, Allah'tan korkarım." gibi sözler eder:

"Onları gördüğünde cüsseleri/kalıpları hoşuna gider. Konuşacak olsalar sözlerini dinlersin. Onlar, (kendi başına ayakta duramayan, meyve vermeyen,) duvara yaslanmış kütük gibilerdir. Her çığlığı kendi aleyhlerine sanırlar. (Dış görünüşleriyle cesur, özü sözü bir görünseler de iç dünyalarında korkak ve her şeyden ürken bir yapıları vardır.) Asıl düşman onlardır, onlardan sakın. Allah, onları kahretsin, nasıl da çevriliyorlar?" [3]

"Şayet dilesek elbette onları sana gösterirdik, sen de onları simalarından ta-

2. 2/Bakara, 204-206
3. 63/Munafikûn, 4

nırdın. Muhakkak ki sen, onları konuşma üsluplarından (dil sürçmelerinden) tanırsın. Allah, amellerinizi bilir."[4]

Sürekli Allah diyen insanların sözlerine değil, yaşantısına bakın. Yaşamları sürekli Allah'ı anan birinin yaşantısıysa o size Allah'ı hatırlatıyordur. Yaşantısında Allah yokmuş gibi davrananın sürekli Allah demesi yalnızca onun nifakına alamettir, ötesi değil…

Nübüvvet Ocağında (Meşru) Oyun/Eğlence de Vardır

"Onu yarın bizimle beraber yolla, eğlensin, oynasın. Hiç şüphesiz onu koruyup kollarız."[5]

Ya'kûb'un (as) çocukları Yûsuf (as) ile beraber oyun oynamak istediklerini, kendi aralarında yarış yapacaklarını[6] söylüyorlar. Bir peygamber olarak Ya'kûb (as) buna müdahale etmiyor, ikrar ediyor. Benzer bir durumun Allah Resûlü'nün (sav) hayatında olduğunu görüyoruz…

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Allah Resûlü (sav) odama gelmişti. O sırada yanımda iki kız çocuk vardı ve Buâs Savaşları'nı anlatan şarkılar/marşlar söylüyorlardı. Nebi (sav) döşeğe uzandı ve yüzünü diğer tarafa çevirdi. Bir süre sonra babam Ebû Bekir geldi ve beni, 'Allah Resûlü'nün (sav) yanında şeytan işi çalgılarla eğleniyorsunuz, öyle mi?' diye azarlamaya başladı. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) ona yönelerek, 'Ey Ebû Bekir, rahat bırak çocukları!' dedi. Ben de Ebû Bekir'in boş bir ânından faydalanıp çocuklara gözümle işaret ettim ve çıktılar.

Yine bir bayram günüydü. Habeşliler mızrak ve kalkanlarla halay çekip oynuyorlardı. Oyunu görmek istiyordum fakat Allah Resûlü'ne (sav) bu isteğimi söyleyip söylememekte tereddüt ettim.

Bana, 'Oyunu görmek ister misin?' diye sorunca, 'Evet.' dedim.

Nebi (sav) beni tutup sırtına aldı ve ben de çenemi omuzuna dayayıp oyunu izlemeye başladım. Bu sırada yanağım onun yanağına değiyordu.

4. 47/Muhammed, 30
5. 12/Yûsuf, 12
6. bk. 12/Yûsuf, 17

Allah Resûlü (sav) oyun oynayanları gayrete getirmek maksadıyla, 'Haydi bakalım Erfideoğulları! Benî Erfide, görelim sizi!' diyordu. Bir süre sonra ben artık sıkılınca, Nebi (sav) bana, 'Bu kadar yeter mi?' diye sordu.

Ben 'Evet.' deyince 'İyi öyleyse, haydi git.' buyurdu."[7]

Nâfi'den (rh) Abdullah ibni Ömer'in (ra) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) yarışa hazırlanmış atlarla Hafyâ'dan Vedâ Tepe'sine kadar yarış yapmıştır. Yine yarışa hazırlanmamış atlarla da Seniyye'den Zurayko-ğulları Mescidi'ne kadar yarışmıştır. Ben de yarışanların arasındaydım."[8]

Seleme ibni Ekvâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün Allah Resûlü (sav) kendi aralarında ok ile atıcılık müsabakası yapan Eslemoğullarından bir grup ile karşılaştı.

Onlara, 'Atın İsmâîloğulları, şüphesiz sizin atanız İsmâîl de iyi bir atıcıydı. Haydi, atın! Ben falanoğulları ile beraberim.' buyurdu.

Bunun üzerine yarışan takımlardan biri ok atmayı bıraktı.

Allah Resûlü, 'Ne oldu size? Niye ok atmayı bıraktınız?' diye sorunca o grup, 'Siz onlarla birlikte olduğunuzu söylediğiniz hâlde nasıl ok atalım, ey Allah'ın Resûlü?' dediler.

Bunun üzerine Allah Resûlü, 'Haydi, atın! Ben sizinle, hepinizle beraberim.' buyurdu."[9]

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben Peygamber'in yanında oyuncak bebekler ile oynardım. Benimle birlikte oynayan kız arkadaşlarım da vardı. Peygamber içeri girdi mi ondan saklanırlar ve perde arkasına çekilirlerdi. O da onları benimle oynasınlar diye yanıma gönderirdi."[10]

7. Buhari, 949-950; Müslim, 892
8. Buhari, 420; Müslim, 1870
9. Buhari, 2899
10. Buhari, 6130; Müslim, 2440

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben hafif ve etsizken Allah Resûlü (sav) ile beraber bir sefere çıkmıştım. Allah Resûlü (sav) ashabına, 'Siz ileri gidin.' buyurup bana, 'Gel, seninle yarışalım.' dedi.

Onunla yarıştık, ben kendisini yendim. Sustu ve bir şey demedi. Daha sonraları, biraz kilo aldıktan sonra yine kendisiyle birlikte bir sefere çıkmıştım. Ben daha önce yarıştığımızı unutmuştum.

Allah Resûlü (sav) ashabına, 'Siz ileri gidin.' buyurdu ve bana, 'Gel, seninle yarışacağım.' dedi. Yarıştık ve bu sefer kendisi beni yenip, 'Bu, ona (beni yendiğine) karşılıktır.' buyurdu."[11]

Oyun ve eğlence, meşru olmak ve insana sorumluluklarını unutturmamak kaydıyla, nebilerin teşvik ettiği meşgalelerdendir. Zira insan ruhunun dinlenmeye, hoşça vakit geçirmeye, gündelik hayatın stresinden uzaklaşmaya ihtiyacı vardır. Hayata bir bütün olarak bakan İslam, oyun eğlence meselesine de ibadet nazarıyla bakmış, bazı oyunları hususen teşvik etmiştir. Bu oyunlara bakıldığında bedeni zinde tutan, Allah yolunda cihada hazırlık olacak, insana sorun çözme kabiliyeti kazandıran oyunlar olduğu görülecektir. Şartlar değişse bile İslam'ın teşvik ettiği oyunlardaki maksat/hikmet bilinmeli, o hikmet gözetilerek oyunlar seçilmelidir. Özellikle çocukların hayatında oyun önemlidir. Zira çocuklar oyun oynayarak öğrenir, gelişir, kendilerini ve hayatı tanırlar:

"Oyun, çocukların hayal gücünü, el becerilerini, fiziksel, bilişsel ve duygusal yetilerini geliştirirken, aynı zamanda yaratıcılığa da olanak sağlar. Zihinsel gelişimin sağlıklı olabilmesi için oyun önemlidir. Oyun, çok erken yaşlardan itibaren çocukların, etraflarındaki dünyaya girip bu dünyayla ilişkilenmelerini olanaklı kılar. Oyun, zaman zaman diğer çocuklarla ya da velilerle yetişkin rollerini pratik ederken, çocukların korkularını yenmelerine, ustalaşabilecekleri bir dünya yaratıp keşfetmelerine imkân verir. Oyun kendi dünyalarının egemeni olarak çocuklara, özgüvenlerini arttıran yeni beceriler geliştirmelerinde yardımcı olur ve gelecekteki zorluklarla

11. Ahmed, 26277

yüzleşmeleri için ihtiyaç duyacakları direnci kazandırır. Dolaylı yoldan da olsa oyun, çocukların gruplar hâlinde çalışmalarını, paylaşmayı deneyimlemelerini, müzakere etmeyi öğrenmelerini, çatışmaları çözme ve kendini savunma becerileri geliştirmelerini mümkün kılar."[12]

Dijital Oyunlar!

Her konuda hikmet, basiret ve feraset üzere olması gereken müminler, oyun konusunda da öyle olmalıdır. Her oyunu değil, İslam'ın gözettiği hikmetleri önceleyerek oyun seçmelilerdir. Bu meseleye değinmemin özel bir nedeni var. Yaşadığımız çağda çocuklar sokakta, yetişkinler evde geleneksel oyunlar oynamıyor. Her şeyi paraya çeviren kapitalist cahiliye, oyunu tekeline aldı ve parayla oyun satıyor. Bu oyunları üreten zihniyet kendi değerlerini ve inanç esaslarını sinsice oyunlarına yerleştirerek içerik/oyun üretiyorlar. Çocuk ve yetişkin o oyunu oynadığı zaman, değer transferine de maruz kalıyor. Bu çağa şahit olan müminlerin kapitalist cahiliyenin dayattığı oyunlara karşı uyanık olması şarttır. Şu soruları sormadan hiçbir oyuna meyletmemesi gerekir: Bu oyun meşru mu? Bu oyun bağımlılık yapıyor mu? Bu oyunu oynamak bana ne kazandıracak? Hiç şüphesiz haftada bir gün İslami faaliyetlere katılan, yedi gün oyun oynayan çocuk veya yetişkinin kişilik ve karakterini belirleyen oyun olacaktır. Geçmişte ulemamız yukarıda zikredilen naslara dayanarak "Oyun oynamak caizdir." demiştir. Evet, sokakta oynanan **oyunların çoğu** İslam geleneğinin ürettiği oyunlardır ve oynamak caizdir. Ancak günümüzde oyunları üretenler gayri İslami bir geleneğin insanlarıdır ve oyunları kendi değerlerini yaygınlaştırmak için kullanmaktadır. Hâliyle, Ya'kûb'un (as) çocuklarına oyun izni vermesi, Allah Resûlü Dönemi'nde folklorik ve geleneksel oyunlara müsaade edilmesi ile günümüzde oyun deyince akla gelen dijital oyunların **büyük çoğunluğu** birbirinden farklıdır. Dijital oyunların **büyük çoğunluğu** şu tehlikeleri barındırır:

1. Dünya Hayatını "Oyun ve Eğlence"ye Çevirmesi

Rabbimiz, sayısız öğüdü aracılığıyla bizlere bir hakikati hatırlatır: Tağutlar, insanlığın yararına olan bir şey yapmazlar. Onların tüm faaliyetleri tek bir

12. Bırakın Çocukları Oyun Oynasın, s. 38

gaye içindir: İnsanları Allah'a kulluktan alıkoyup kendi sistemleri için kul ve köle etmek:

"Kavmini hafife aldı/onursuzlaştırdı/aptallaştırdı, onlar da ona itaat ettiler. Şüphesiz ki onlar, fasık bir topluluktu."[13]

Bir insanın izzeti, onuru ve değeri Allah'a (cc) kulluğunda, yani tevhidindedir. Onun tağuta itaat eden bir fasık hâline gelmesi için tevhidden uzaklaştırılması, yani müşrikleştirilmesi gerekmektedir. Bunun için, tağutlar gece gündüz aralıksız tuzaklar kurmaktalardır:

"Mustazaflar, müstekbir olanlara derler ki: 'Bilakis (işiniz gücünüz) gece gündüz hile (yapmak)... (Çünkü) siz, Allah'a karşı kâfir olmamızı ve O'na ortaklar koşmamızı emrediyorsunuz bize.' Azabı gördüklerinde (için için yanarak) pişmanlıklarını gizleyecekler. Biz, kâfirlerin boynuna zincirli halkalar geçirdik. (Ne yani) yaptıklarından başkasıyla mı cezalandırılacaklardı?"[14]

Bu tuzakların fark edilmemesi için, insanların oyalanması ve düşünmekten alıkonulması gerekmektedir. Bu nedenle dünya hayatının oyalayıcı bir "oyun eğlence" olması, tağutlar için oldukça önemlidir. Dijital oyunlar, bu oyalama faaliyetinin bir ayağıdır sadece. Ancak hedef kitlesi çocuklar ve gençler olduğundan en tehlikeli ayağıdır maalesef. Zira dijital oyunlarla sanal birer robot hâline gelen çocuklar, hayat boyu oyun ve eğlence arayışı içinde olacak, kendilerini oyalayacak araçların etkisine açık hâle geleceklerdir.

2. Tefekkür Özelliğini Öldürmesi

Allah (cc) vahiyle insana hidayet etmiştir. İnsan, vahyi anlayıp yaşamaya çalıştıkça, Allah'ın rızasına ve dosdoğru yola erişir:

"Allah onunla (Kitap ve Resûl'le), rızasına uyanları yolun en doğru olanına iletir, onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve dosdoğru yola hidayet eder."[15]

Vahyi yaşama aktarmak için anlamak, anlamak için de usulünce okumak gerekir. Usul, tertil üzere ve tedebbür ederek okumaktır:

13. 43/Zuhruf, 54
14. 34/Sebe', 33
15. 5/Mâide, 16

"Kur'ân'ı (iyice bellemek ve derin düşünebilmek için) tertil üzere (tane tane, ağır ağır) oku."[16]

"Onlar, Kur'ân'ı derinlemesine düşünmezler mi? Yoksa, kalpleri üzerinde kilitler mi var?"[17]

Ağır ağır okumak (tertil) sabır, derinlemesine düşünmek (tedebbür) de düşünme melekesi kazanmayı gerektirir.

Dijital oyunlar ise görmede, algılamada, düşünme ve karar vermede hız üzere kurgulanmıştır. Oyun oynayan insan bu tempoya ayak uydurmak zorundadır. Çocukluk döneminde oyunlarla fazla iç içe olanlar, ciddi anlamda hız ve haz arayışına girmekte, daha da tehlikelisi derin düşünme gerektiren meselelerden kaçmaktadır. İlerleyen dönemlerde vahyi anlamak için çabalasalar da tertil ve tedebbüre sabır gösterememekte, çalışmayı bırakmaktalardır.

Kur'ân anlaşılmasın diye çabalayan müstekbirler, tam olarak böyle bir nesil arzulamaktadır.

3. Kimlik Bunalımı

İnsan hayatındaki en sancılı dönem on iki ila on sekiz yaş aralığıdır. Ergenlik dediğimiz bu dönem, arayış ve kimlik kazanma evresidir. Bu dönemde gençler için rol model çok önemlidir. Çünkü, kimlik örnek alınan modeller üzerinden şekillenmekte ve bu kimlik, yaşamı boyunca kişiye eşlik etmektedir.

Oyunlar, "karakter" merkezlidir. Tercih edilen karakterler oyuncuyla bütünleşmektedir. Her ne kadar karakterlerin oyuncu tarafından yönlendirildiği düşünülse de gerçek farklıdır. Tercih edilen karakter oyuncuyu şekillendirmekte, ona bir ahlak ve kimlik kazandırmaktadır. Oyunların kazandırdığı kimlik, ilerleyen satırlarda yakından incelenecektir.

4. Allah'ın Sınırlarını Çiğnemek

Allah'ın (cc) sınırları vardır, Allah bu sınırlar üzerinden bizleri terbiye ve imtihan eder. Müminin kulluk kalitesi (takva ve ihsan) onun "hududullah"a riayeti oranındadır.

16. bk. 73/Muzzemmil, 4
17. 47/Muhammed, 24

Kur'ân, Allah'ın sınırlarına karşı iki sorumluluk yükler bizlere:

- "Bu, Allah'ın sınırlarıdır. Allah'ın sınırlarını çiğnemeyin."[18]
- "Bu, Allah'ın sınırlarıdır. Allah'ın sınırlarına yaklaşmayın."[19]

Allah'ın sınırları ile kul arasında bir mesafe olmalıdır. Zira sınıra yaklaşan, şeytanın çekim alanına girmiştir ve -Allah'ın rahmet ettikleri müstesna- sınırı çiğnemesi kaçınılmazdır. Sınırlara yaklaşmanın güncel örneği; onu ekrandan izlemek, sınırların çiğnendiği meclislerde oturmak ve konumuzu ilgilendiren şekliyle sanal ortamda, oyun ve eğlence olarak Allah'ın sınırlarını çiğnemektir.

Dijital oyunlar; adam öldürmek, içki içmek, müstehcen görüntüler, haksız kazanç, güçlünün hukuku gibi hududullahı çiğneme üzere kurgulanmıştır. Oyuncu ya Allah'ın (cc) hududunu çiğnemekte ya da çiğnenmesine şahitlik etmektedir. Her ikisi de kişiyi Allah'ın sınırlarına karşı lakaytlaştırmaktadır. Tek bir oyun içinde onlarca defa Allah'ın sınırları çiğnenince, gerçek hayatta sınırların çiğnenmesine zemin oluşmaktadır.

5. Dijital Oyunlar ve Kumar

Dijital oyunlar; puan ve derece kazanmayla başlayan, sanal ödüllerle devam eden, nihayet bahis ve sanal kumar oyunlarıyla neticelenen bir kumar okuludur. Yapılan birçok araştırma, oyun bağımlılarının sanal ödüllerle yetinmeyip, bahis ve sanal kumar oyunlarıyla adım adım kumarbazlaştığını göstermektedir. Çünkü oyunlar, insanın tabiatında var olan hırs, rekabet ve kazanma duygularını sürekli bir şekilde uyarmakta, kişiyi kazanmaya ve başkalarını yenmeye şartlamaktadır.

6. Şiddet Eğilimi

Piyasada satışa sunulan oyunların %80'i şiddet içeriklidir. Oyuncu yalnızca şiddeti izleyerek kanıksamakla kalmayıp aktif olarak şiddet uygulamaktadır.

Bu, oyuncunun öfkesini sürekli uyarmakta, sinir sistemini dumura uğratmaktadır. Allah Resûlü'nün (sav), "Kızma!" diye nasihatte bulunarak; hilm,

18. bk. 2/Bakara, 229
19. bk. 2/Bakara, 187

vakar ve uyumu överek şekillendirdiği İslam karakteri ile kişiyi şeytanın oyuncağı hâline getiren öfke karakteri yer değiştirmektedir.

Şöyle bir itirazda bulunulabilir:

Müslim, Allah düşmanlarına karşı öfkeli olmalı, Allah'ın (cc) sınırları çiğnendiğinde tepki göstermelidir. Bu, doğrudur. Ancak, İslami öfke ile şeytani öfke arasında fark vardır. İslam, önce sabrı, hilmi ve merhameti, daha sonra öfkeyi öğretir. Bu nedenle, Müslim'in öfkesi Allah içindir ve kontrol edilebilir. Oyunlar ise Allah için olmayan, sürekli uyarılmış ve insanı haddi aşmaya sevk eden bir öfke öğretmektedir. Yüce Allah, öfkenin dorukta olduğu savaş esnasında dahi haddi aşmayı yasaklamış ve takvayı, yani ölçülü olmayı emretmiştir:

"Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda savaşın. Haddi aşmayın. (Çünkü) Allah, haddi aşanları sevmez."[20]

"Haram ay, haram aya karşılıktır. (Gözetilmesi gereken) hürmetler/ haklar da karşılıklıdır. Kim size karşı haddini aşar saldırırsa siz de ona saldırarak misliyle karşılık verin. Allah'tan korkup sakının. Ve bilin ki Allah takva sahipleriyle beraberdir."[21]

Şu da bir gerçektir ki sürekli şiddetle iç içe olan nesiller, dünyada var olan zulüm ve şiddete karşı duyarsızlaşmaktalardır. Suriye, Yemen, Afganistan, Irak; parçalanan çocuklar, tecavüze uğrayan kadınlar, organları çalınan insanlar, fuhuş pazarına sermaye yapılan gençler… her gün gördüğü, on binlerce görüntüden sadece biridir ve yaşananları oyun olarak algılamaktadır. Oysa taşlara ağıt yaktıracak bu zulüm ve şiddete karşı öfkemiz, tepkimiz, farkındalığımız dipdiri olmalıdır. Olmalıdır ki, zayi ettiğimiz İslam'ın yanında insanlığımızı da zayi etmeyelim.

7. Robotlaşmak

Allah (cc) insanı şehadet âlemi içinde yaratmış, onu zaman ve mekânla sınırlamıştır. İnsan, hayal âleminde sınırları kaldırır, zaman ve mekânın

20. 2/Bakara, 190
21. 2/Bakara, 194

kayıtlarından kurtulur. Sonra hakikat âlemine geri döner. Böylece, hayal âlemi insanı rahatlatan ve hayatın ağır yükünü hafifleten bir işlev görür.

Sanal dünya ise, hakikat ile hayal arasındaki sınırı kaldırır, insana âlem içinde âlem yaşatır. Aynı ânda dünyanın her yerinde olabilen, bir saniyede tüm zamanları düren, aklına gelen her şeyi sanal olarak yapabilen insan, Allah'ın (cc) yarattığı ölçülü ve temiz fıtratı adım adım bozar, dengesizleştirir.

Hayal/Sanal ile hakikat arasındaki dengeyi yitiren insan, hakikat âleminin sorunlarıyla başa çıkamayınca, hayal âlemine/sanal âleme sığınır. Gerçek ile sanal arasındaki denge öyle bir bozulur ki kişi her türlü dış telkine, uyarıya ve yönlendirmeye açık hâle gelir.

Bugün, oyunlar toplu olarak oynanabilmekte, oyuncular kendi aralarında ve oyun merkeziyle iletişim hâlinde olabilmektedir. Fıtrat dengesini bozmuş, neyin gerçek neyin sanal olduğuna dair sınırı kaybetmiş insan, kötü amaçlı merkezler eliyle bir robot gibi yönlendirilmektelerdir.

Rusya'da TBW (Mavi Balina) isimli oyunu oynayan 130'u çocuk toplam 142 kişi, bir yıl içinde intihar etmiştir.[22] Geriye dönük yapılan araştırmalar, çocukların mesajlarla yönlendirildiğini ve iki aylık bir iletişim sonunda son bir komutla intihar ettirildiklerini göstermiştir.

Sıkça karşılaştığımız bu tip haberler,[23] sanal ortamda sınırlarını yitirmiş insanların nasıl birer robot hâline getirildiklerinin göstergesidir.

O Hâlde Ne Yapmalı?

• Hiç şüphesiz öncelikli vazifemiz, bizi her yönden kuşatan modern cahiliyeyi tanımak olmalıdır. Zira "cahiliyeyi tanımayanlar İslam'ın halka halka çözülmesine" sebep olurlar.

• Çocukların önünde devasa bir zaman, içlerinde ise bitmek tükenmek bilmeyen bir enerji vardır. Onlar, zamanlarını ve enerjilerini nasıl kullanacaklarını bilmezler. Çocuklarımızla ilgilenip yönlendirme yapacak olan bizleriz.

• Çocuklarımızı anlamaya ve tanımaya çalışmalıyız. Onların ilgi alanlarını, zevk alarak yaptığı faaliyetleri ve eğilimlerini tespit etmeliyiz. Bu konuda

22. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
23. Söz konusu oyun hakkında detaylı değerlendirme haberi için karekodu okutabilirsiniz.

yetersiz kaldığımızı düşünüyorsak bir bilenden yardım almalıyız. Çocuğun ilgi alanlarına uygun programlar yapıp, onu yönlendirmeli, onu dijital şeytanların sevk ve idaresine terk etmemeliyiz.

• Çocuklarımızla kitap okumalı, onların muhakeme kabiliyetinin gelişmesini sağlamalıyız. Bazen biz okuyup onlar dinlemeli, bazen onlara okutup biz dinlemeliyiz. Okuduğumuz bölümler üzerine karşılıklı konuşmalıyız.

• Çocukları için bir şeyler yapmak isteyen kardeşlerimizle gruplar oluşturup, ortak faaliyetler yapmaya gayret etmeliyiz. Piknik, gezi, spor, ziyaretleşme gibi çocukları sosyalleştirecek, merak duygularını hayra yönlendirecek, enerjilerini atmaları için imkân sağlayacak alanlar açmalıyız.

• Küçük yaştaki çocukların dijital ekranlarla arasına mesafe koymalıyız. Henüz bebekken eline dijital alet verilen çocuklar, belli bir yaştan sonra dijitalin bağımlısı oluyorlar. Ebeveynler olarak dijital aletlerle ilişkimizi gözden geçirmeli, İslami ölçülere uygun olup olmadığına bakmalıyız. Bağımlı ebeveynlerin bağımlı çocuklar yetiştireceğini unutmamalıyız.

• Dijital ekranların sokaklardan daha tehlikeli olduğunu bilmeliyiz. Çocukları eve kapatıp dijital ekranlara mahkûm etmekle onları sokağın olası zararlarına karşın ekranların kat'i zararlarına terk etmiş oluyoruz. Sokağı olmayan çocukların ruh ve beden sağlığı, dijital sokaklarda tehlikeye atılır.

• Çocukların merhamet, yardımlaşma ve sorumluluk melekelerini geliştirecek sosyal projeler içinde yer almasını sağlamalıyız. Uygun proje bulamıyorsak aile olarak bu yönde projeler başlatmalıyız. Rabbimizin emri üzere fakir, miskin, yolda kalmış, mülteci, hasta, ihtiyaç sahibi, bakıma muhtaç insanları ziyaret, onlarla yardımlaşma, sıkıntılarını giderme gibi…

• Çocuğumuzun ilgi duyduğu bir alanda gelişmesi için olanak oluşturmalıyız. Spor, sanat, zanaat gibi severek yaptığı bir işte özel ders alabileceği, maddi imkânlarımız yetersizse ücretsiz projelerden faydalanabileceği ve eğitim materyalleriyle evde gelişebileceği bir alan oluşturmaya çalışmalıyız. Çaba bizden, başarı Allah'tandır.

• Asrın fitnelerinden, insî ve cinnî şeytanlardan koruması için Rabbimize çokça sığınmalı, rahbet ve rağbet içinde inabet etmeliyiz.[24]

24. bk. Tevhid Dergisi, S 74, s. 13-17

Takdir Gelince Tedbir Hükümsüz Kalır

Ayetleri okuduğumuzda şunu görüyoruz: Ya'kûb (as) kesinlikle çocuklarına güvenmiyor, endişeli. Buna rağmen Yûsuf'u (as) onlarla gönderiyor. Neden? Yüce Allah'ın takdiri tecelli ettiğinde insanın gözü kör olur, en açık şeyi görmez… Çünkü hiçbir akıl ve irade, O'nun (cc) takdirinin önüne geçemez. Bu durumda "insan bedeni", aklına rağmen hareket eder; takdir edilen o hatayı yapar. Yüce Allah El-Kahhâr'dır; yani boyun eğdiren, her şeyi iradesine ram eyleyen. Akıllar ve iradeler O'nun (cc) emrine boyun eğmek zorundadır.

Yaşadığım bir olayı anlatmak istiyorum. Bir gün hücremde kitap okuyorum. Konu, Allah'ın (cc) kudreti ve tüm varlığın O'nun (cc) iradesine boyun eğmesi… Cümleler çok hoşuma gitti. Allah'ı (cc) anlatan her söz gibi yüreğimin bam teline dokundu. Bu cümleler üzerinde biraz düşünmeli, dedim. O sırada koridorlarda bir hareketlilik oldu. Mahkemeye giden komşulardan biri dönmüş. Ceza alacağına kesin gözüyle bakılan bir mahkûm. Komşular soruyorlar: "Ne oldu, nasıl geçti mahkeme?" Tahliye olduğunu söyledi. Herkes şaşırdı. Tabii bu şaşkınlık kısa sürdü. Yerini tebrik ve sevince bıraktı. Komşu, mahkemeyi anlatıyor; "Hâkim tahliye verdi." diyor. Oysa karara ramak kalmış, karar mahkemesinden önce tahliye pek alışılmış bir şey değildir. Ve hâkim birkaç defa şunu tekrarlamış: "Aslında seni bırakmamamız lazım. İlk defa böyle bir şey yapıyoruz ama seni tahliye ediyoruz." Okuduğum satırları daha iyi anlıyorum ve duygulanıyorum; açıp Mu'min Suresi'nin 13. ayetini okuyorum: "Size ayetlerini gösteren O'dur." Evet, hâkim, sanığı bırakmak istemiyor, ama Allah (cc) kalbini de dudaklarını da hükmüne ram eylemiş. Ne çare, o sözleri söyleyecek ve Allah'ın iradesine teslim olacak. Ama aklı almıyor ve aklıyla kalbi arasındaki çelişki nedeniyle aynı cümleyi birkaç defa tekrar ediyor: "Aslında seni bırakmamamız (tahliye etmememiz) lazım. İlk defa böyle yapıyoruz."

Diyorum ki: "Yaparsın hâkim efendi, yaparsın! Allah diledikten sonra en akıl almaz işi de yaparsın."

Şer Ehline Akıl Vermemek

Ya'kûb'un (as) "Kurdun onu yemesinden korkarım." sözü, çocuklara akıl vermiş, Yûsuf'u (as) kuyuya attıktan sonra "Onu kurt yedi." demişlerdir. Yani Ya'kûb'un (as) endişeleri, mazeret olarak karşısına çıkmıştır:

" 'Ey babamız!' demişlerdi. 'Biz gittik, aramızda yarışıyorduk. Yusuf'u da eşyalarımızın yanında (gözcü olarak) bırakmıştık, onu kurt yemiş. (Biliyoruz ki) biz doğru söylesek de sen bize inanacak değilsin.' "[25]

Türkçede "Eşeğin aklına karpuz kabuğu düşürmek" diye güzel bir deyim vardır. Şer ehliyle konuşurken dikkatli olmak gerekir. Şer ehlinin yanında korkular, endişeler, ihtimaller zikredilmemelidir. Çünkü insanın endişeleri, aynı zamanda zaafıdır. Şer ehli insana zarar vermek istediğinde zaaflarını anlamaya çalışır ve tam da o noktadan, yumuşak karnından vurur insanı. Bu ayet bize şerrinden korktuğumuz insanların yanında dikkatli konuşmamız gerektiğini gösterir.

Yûsuf'a Verilen Vahiy

"Onu alıp götürdükleri ve kuyunun dibine atmaya beraberce karar verdikleri zaman (Yusuf'a): 'Andolsun ki sen, (bir gün) kendileri farkında değilken onlara bu yaptıklarını haber vereceksin.' diye vahyetmiştik."[26]

Allah en doğrusunu bilir; burada Yûsuf'a (as) verilen vahiy, nübüvvet vahyi değildir. Zira Surenin 22. ayetinde nübüvvetin Yûsuf'a (as) daha sonra verildiği belirtilmiştir:

"Gençliğinin zirvesine ulaşınca ona hüküm ve ilim verdik. Biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız."[27]

Bu vahyi, Yüce Allah'ın; Mûsâ'nın (as) annesine, Meryem'e (as) ve Ashab-ı Kehf'e yaptığı, kalpleri sağlamlaştıran ilham vahyi olarak anlamak gerekir:

25. 12/Yûsuf, 17
26. 12/Yûsuf, 15
27. 12/Yûsuf, 22

"Musa'nın annesine: 'Onu emzir. Onun için (Firavun ve askerlerinden dolayı) korkarsan onu denize bırak. Korkma, üzülme! Şüphesiz ki biz, onu sana geri döndürecek ve onu gönderilmiş resûllerden kılacağız!' diye vahyettik." [28]

"Musa'nın annesi yüreği bomboş (endişeden dolayı aklı başında olmaksızın, yalnızca Musa'yı düşünerek) sabahı etti. Şayet müminlerden olması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse (Musa'nın sırrını) açığa çıkaracaktı." [29]

"Onların (kendisini görmesine engel olacak) bir perde çekmişti. Biz de ona ruhumuzu (Cibril'i) göndermiştik. Ona düzgün/her şeyi yerli yerinde bir insan suretinde görünmüştü. (Meryem) demişti ki: 'Şayet takva sahibi biriysen (bana kötülük etme). Senden, Er-Rahmân'a sığınırım.' (Cibril) demişti ki: 'Ben, yalnızca Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir evlat vermek için (buradayım).' Demişti ki: 'Bana insan (eli) değmemişken ve ben de kötü yolda olan bir kadın değilken, (aklım almıyor) bir çocuğum nasıl olacak ki?' (Cibril:) 'İşte böyle!' demişti. 'Rabbin: 'Bu, benim için kolaydır.' dedi.' (Bu çocuk) insanlara bir ayet ve bizden bir rahmet olması içindir. Ve iş karara bağlanmış, bitmişti." [30]

"Ve kıyama kalkıp: 'Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir! Onu bırakıp da hiçbir (sahte) ilaha dua etmeyiz. Andolsun ki o takdirde batıl/saçma bir şey söylemiş oluruz.' dediklerinde, onların kalplerini (yakin, sabır ve kararlılıkla) pekiştirmiştik." [31]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Adamın biri bir köye kardeşini (arkadaşını) ziyaret etmek için yola çıktı. Bunun üzerine Yüce Allah onun yoluna bir melek gönderdi. Adam meleğin yanına vardığı zaman melek, 'Nereye gidiyorsun?' diye sordu.

Adam, 'Şu köydeki kardeşimi ziyaret etmeye gidiyorum.' dedi.

Melek, 'Ondan beklediğin bir fayda mı var?' diye sorunca adam, 'Hayır! Onu Yüce Allah'ın rızası için sevdiğimden dolayı ziyarete gidiyorum.' karşılığını verdi.

28. 28/Kasas, 7
29. 28/Kasas, 10
30. 19/Meryem, 17-21
31. 18/Kehf, 14

Bunun üzerine melek ona, 'Ben, Yüce Allah'ın, o kardeşini sevdiğin gibi seni sevdiğini bildirmek üzere gönderdiği bir elçisiyim!' dedi." [32]

Yüce Allah bazen salih rüyayla, bazen insan suretinde bir melek göndererek, bazen kulunun kalbine bir fikir düşürerek ona ilham eder, yol gösterir. Bazen adını koyamadığımız bir şey olur, zihnimizde kördüğüm olan bir sorunun çözümü bulunur. Bazen daralan yüreğimize bir şey olur, adını koyamayız, ama genişler. Bazen tanıdığımız veya hiç tanımadığımız biri bir şeyler anlatır, sanki içimizi okuyormuş gibi konuşur. Derdimize derman olur… Tüm bunları yapan Allah'tır. O'nun (cc) kullarına ilhamı, yardımı, desteği… sınırsızdır. Yeter ki insan azgınlaşıp Yüce Allah'ın ona özel yardımıyla genele indirdiği şeriatı iptal etmeye kalkmasın. Rüya, keşif, ilham, zuhurat… adı altında şer'i hükümlere, Kur'ân'a ve Sünnete muhalefet etmesin. Ne yazık ki "nimet gördü mü azgınlaşan" insan, Yüce Allah'ın bu nimetini de suistimal etmiş, şeytanın oyuncağı olmuştur. İnsan sınırı aşınca, Yüce Allah onu şeytanın vahyi ile İlahi vahyi karıştırma cezasıyla cezalandırmıştır. Çoğu insan şeytanın vahyini Allah'tan ilham sanarak, yoldan sapmıştır:

"Böylece her peygambere insanların ve cinlerin şeytan olanlarını düşmanlar kıldık. Bazısı diğer bir kısmını aldatmak için sözün yaldızlısını vahyeder/fısıldar. Şayet Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. (Öyleyse) onları uydurdukları iftiralarıyla baş başa bırak." [33]

"Allah'ın adının anılmadığı (hayvanlardan) yemeyin. (Çünkü) o kesin bir fıskıtır. Şüphesiz ki şeytanlar, sizinle tartışmaları için dostlarına (böylesi şüpheleri) vahyeder/fısıldar. Şayet onlara itaat edip (leş hayvanların helal olduğuna ve yenebileceğine inanırsanız) hiç şüphesiz müşriklerden olursunuz." [34]

32. Müslim, 2567
33. 6/En'âm, 112
34. 6/En'âm, 121

Gece ile Günah İlişkisi

"Akşamüstü ağlaya sızlaya babalarına gelmişlerdi."[35]

Yüce Allah, insan dinlensin diye geceyi bir örtü kılmıştır.[36] Bazı insanlar gecenin örtme özelliğini günah işlemek için fırsat saymıştır. Yûsuf'un kardeşleri de tüm suçlu günahkârlar gibi, suç işledikten sonra gecenin örtme özelliğinden yararlanmak istemiştir. Babalarının yanına gece geldiklerinde yüzlerindeki yapmacık ağlamayı, gömleğe sürdükleri yalancı kanı fark etmeyeceğini ummuşlardır… Ne ki zulmün karartısı gecenin karanlığını bastırmış ve beraat delili diye sundukları kanıt, suç deliline dönüşmüştür. Hased gözlerini öyle bir kör etmiştir ki, karşılarındaki kişinin vahiy alan bir nebi olduğunu unutmuşlardır.

Gece ile günah arasında sıkı bir bağ vardır. Zira geceye özel iblisler vardır. Yeryüzüne gece yayılır ve insanları masiyete teşvik ederler. O nedenle dünyanın her yerinde gayrimeşru âlemi gündüz uyur, gece ayılır… Onlar için hayat gece başlar:

"De ki: 'Sabahın Rabbine sığınırım. Yarattığı şeylerin şerrinden. **Karardığı zaman gecenin şerrinden.** Düğümlere üfüren (büyücü) kadınların şerrinden. Ve hased ettiği zaman hasedçinin şerrinden!' "[37]

Câbir'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Güneş battıktan sonra yatsının koyu karanlığı çökünceye kadar hayvanlarınızı ve çocuklarınızı (dışarı) salmayın. Güneş batınca, yatsı karanlığı çökünceye kadarki zamanda şeytanlar ortaya çıkarlar."[38]

Her Ağlayan Masum Değildir

Ağlamak her zaman masumiyet alameti değildir. Bazı ağlamalar vardır, bilakis suç alametidir. Kâdî Şureyh (rh) bu ayetten istinbat ederek şu sonuca ulaşmıştır:

35. 12/Yûsuf, 16
36. "Uykunuzu dinlenme kıldık. Geceyi bir örtü kıldık." (78/Nebe, 9-10)
37. 113/Felak, 1-5
38. Müslim, 2013

Şa'bî'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kadın, Kâdî Şureyh'e bir konuda muhakeme olmak için gelip ağlamaya başlayınca, 'Ey Ebû Umeyye! Kadının ağladığını görmüyor musun?' dediler. O, 'Yûsuf'un kardeşleri de akşamleyin ağlayarak babalarına gelmişlerdi.' karşılığını verdi."[39]

Kardeşlerin Yalanı

" 'Ey babamız!' demişlerdi. 'Biz gittik, aramızda yarışıyorduk. Yusuf'u da eşyalarımızın yanında (gözcü olarak) bırakmıştık, onu kurt yemiş. (Biliyoruz ki) biz doğru söylesek de sen bize inanacak değilsin. Ve üzerine yalancıktan kan (sürülmüş) gömleğini getirmişlerdi. '(Hayır, öyle değil!) Bilakis, nefsiniz bu işi size süslü göstermiş! (Artık bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin söylediklerinize karşı (yardımına sığınılacak) El-Musteân olan Allah'tır.' demişti."[40]

Kardeşlerin, Yûsuf'un (as) başına bir iş getirdiğine dair iki karine vardı. Bunlardan biri, "Yûsuf'u elbiselerimizin yanında gözcü bırakmıştık." sözleridir. Zira onlar babalarından izin alırken, "Onu yarın bizimle gönder. Eğlensin, oynasın." demişlerdi.[41] Şimdi ise onu elbiselerin yanına gözcü koyduklarını söylüyorlar. İkincisi, getirdikleri kanlı gömlektir. İlk dönem tefsir imamlarının çoğu Ya'kûb'a (as) şu sözü nispet etmişlerdir: "Ne akıllı/becerikli bir kurtmuş(!) oğlumu parçalamış, ama gömleğine zarar vermemiş." Gömleğin sağlam olmasını, onların yalan söylediğine delil kabul etmiştir.[42]

Ayetin bu kısmı ve Ya'kûb'un (as) istidlali bize şu gerçeği ifade eder: Her kurgu ve komplo, içinde suç delillerini barındırır. Yüce Allah hiçbir hainin tuzağını başarıya ulaştırmaz.[43] Yûsuf'un öldüğüne alamet olsun diye hazırlanan gömlek, onun hayatta olduğunun en açık kanıtıdır, zira yırtılmamıştır. Yûsuf'a (as) yöneltilen cinsel saldırı suçlaması, iffet kanıtını içinde taşır, zira gömlek arkadan yırtılmıştır…

39. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/523, 36850
40. 12/Yûsuf, 17-18
41. bk. 12/Yûsuf, 12
42. Rivayetler için bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/525-527
43. bk. 12/Yûsuf, 52

Bu işin bize bakan yönü şudur: Cahiliye düzenleri iftira, komplo, tuzak düzenleridir. Bu sistemi reddeden her mümin, iftiraya uğrayıp komploya maruz kalabilir. Ya'kûb (as) gibi ve Yûsuf'a (as) şahitlik eden tanık gibi uyanık olmak, suçlamaları didik didik etmek, çelişkileri ortaya koymak gerekir. Ya'kûb'un (as) dikkati Yûsuf'u geri getirmedi, şahidin şahitliği Yûsuf'u zindana girmekten alıkoymadı, ancak vicdanları uyandırdı. Cahiliye düzeninde dikkatli olmak kısa vadede yararlı olmayabilir. Ancak uzun vadede sebeplere yapışmak, mutlaka fayda sağlayacaktır. Nübüvvet mirasına sahip çıkıp da kim zarar etmiş ki?

Karinelerle Hükmetmek

Ayetin gösterdiği bir diğer hakikat, karinelerle hükmetme meselesidir. Ya'kûb (as) onlarca oğlunun şahitliğine inanmamış, gömleğin yırtık olmaması karinesine dayanarak onları tekzib etmiştir.[44] Birilerinin bir iddiası olur, fakat yan deliller/karineler bu iddiayı yalanlarsa o karineye göre hüküm verilir.

Karinelerle hükmetmeye dair bir diğer delil, gömleğin arkadan yırtılmış olması meselesidir. Kadının iddiasına rağmen, gömleğin arkadan yırtılması Yûsuf'un suçsuzluğuna alamet sayılmıştır:

"(Yusuf:) 'O beni elde etmek istedi.' demişti. O (kadının) yakınlarından biri şöyle tanıklık etmişti: 'Şayet Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir, o (Yusuf) yalancılardandır. Yok eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir, o (Yusuf) doğru sözlülerdendir. Gömleğin arkadan yırtıldığını görünce (hanımına): 'Şüphesiz ki bu, sizin tuzaklarınızdan biridir. Gerçekten sizin tuzağınız büyüktür.' demişti."[45]

Karineyle hükmeden nebilerden biri de Suleymân'dır (as):

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Beraberlerindeki çocuklarıyla birlikte iki kadın vardı. Kurt gelip onlardan birisinin çocuğunu alarak gitti. Kadınlardan biri, 'Senin oğlunu alıp gitti.' dedi.

Diğeri de 'Hayır, asıl senin oğlunu alıp gitti.' deyince Davud'un (as) hükmüne

44. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 9/230; Edvâu'l Beyân, 2/215-216; Yûsuf Suresi, 27. ayetin tefsirleri
45. 12/Yûsuf, 26-28

başvurdular. O da kalan çocuğun büyük kadına ait olduğuna hüküm verdi. Davud'un oğlu Suleyman'ın huzuruna çıktılar ve ona durumu anlattılar. Suleymân, 'Bana bir bıçak getirin de çocuğu her birisine yarısını vermek üzere ortadan ikiye keseyim.' deyince yaşı küçük kadın, 'Dur yapma! Allah sana merhamet etsin, çocuk onundur.' dedi. Bunun üzerine çocuğun küçük kadına ait olduğuna hüküm verdi." [46]

"Çocuğu keselim." sözü, gerçek/öz anneyi harekete geçirmiş ve çocuğu öldürmektense başkasında kalmasına rıza göstermiştir. Suleymân (as) bu karineyle çocuğu refleks gösteren anneye vermiştir.

Yalanın Başka Günahlara Sebebiyet Vermesi

Allah Resûlü'nden öğrendiğimiz hakikatlerden biri şudur: Her günah, bir başka günahı doğrurur. Tevbe ederek günahtan sıyrılmayan insan, önce günahkâr kimliği kazanır, sonra ateşe yuvarlanır.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz sıdk/doğruluk iyiliğe götürür. İyilik de cennete götürür. Kişi doğru söyleyip durdukça sonunda sıddîk olur. Muhakkak yalan da günaha götürür. Günah da ateşe götürür. Kişi yalan söyleyip durdukça sonunda Allah'ın katında kezzâb/çok yalancı diye yazılır." [47]

Yûsuf'un (as) kardeşleri bu Nebevi hakikatin tefsiri gibidir. Şöyle ki;

Bir peygamber olan babaları Ya'kûb (as) hakkında su-i zanda bulunmuşlardı. Bu zannın sebebi ise Yûsuf ile küçük kardeşine karşı hissettikleri kıskançlıktı.

Kıskançlıkları, yalnızca babaları hakkında su-i zana götürmekle kalmadı onları. Yûsuf hakkında kötü bir iş yapmaya da sevk etti. Küçük Yûsuf, normal şartlarda bir çocuğun en çok itimat etmesi gereken ağabeyleri tarafından kör bir kuyuya atıldı. Yûsuf'u kuyuya atan kardeşleri bu cürmü işleyip babalarına dönünce, Yûsuf'un akıbeti hakkında yalan söylediler. Yalanlarına da birbirlerini şahit gösterdiler. Bununla da bitmedi. Sonraki yıllarda Yûsuf'la karşılaştılar. Yûsuf (as) kardeşini almak için bir yola başvurdu. Allah'ın

46. Buhari, 3427; Müslim, 1720
47. Buhari, 6094; Müslim, 2607

öğretmesiyle Kralın su kabını kardeşinin eşyaları arasına koydu. Bu sahne karşısında yine iftirada bulundular:

"Şayet çalmışsa (normaldir). Bundan önce kardeşi (Yusuf) da hırsızlık yapmıştı."[48]

Böylece günahlar silsilesine bir de iftirayı eklediler. İlk başta küçük kardeşlerine karşı duydukları kıskançlık, aynı zamanda bir peygamber olan babaları hakkında su-i zan etmeye, sonra babaları hakkında gıybet etmeye, daha sonra kardeşleri için düşündükleri kötülükte yardımlaşmaya, sonra babalarına ve Yûsuf'a (as) ihanet ederek verdikleri sözü bozup kardeşlerini kuyuya atmaya ve babalarına döndüklerinde yalan söylemeye, hatta birbirleri hakkında yalancı şahitlikte bulunmaya ve en sonunda da Mısır'da Yûsuf'un (as) geçmişte hırsızlık yaptığı iftirasında bulunmaya kadar günahtan günaha sürükledi.

Günah, eğer samimi ve kararlı bir tevbeyle kesilmezse başka bir günahın çıkış noktası olur. Günah, günahı doğurur. O yüzden facir ve fasıkların çoğunda günah işlemek âdeta bir alışkanlık, bir hayat tarzı hâline gelmiştir. Günah onlar için artık sadece hazdan ibaret bir olgu değil, aynı zamanda da bir yaşam biçimi olmuştur.[49]

Bu nedenle kişi günahların yıkıcı etkisinden tevbeyle korunmalı, günahın yeni günahları tetiklememesi için Allah'a (cc) dönmelidir.

Sa'dî (rh) şöyle der: "Günahların uğursuzluğundan çekinmek gerekir. Çünkü bir tek günah, pek çok günahı arkasından getirebilir ve kişinin bir günahı işlemesi, pek çok suçu da işlemesini gerektirebilir. Nitekim Yusuf'un kardeşleri onu babasından ayırmak isteyince çeşitli hilelere başvurdular, defalarca yalan söylediler, ona yalandan kanlı bir gömlek gönderdiler. Akşam vakti babalarına ağlayarak gitmeleri de yalandandı. Yusuf'un bu süre zarfında çokça arandığı da uzak bir ihtimal olarak görülmemelidir. Hatta belki de bu durumda Yusuf'a kadar ulaştıkları da olmuştur. Ancak araştırma yapıldığı her seferinde yeni birtakım yalan ve iftiralar da ortaya çıkmış olabilir. İşte bütün bunlar, bir günahın uğursuzluğu ve sonrasında ona bağlı olarak ortaya çıkan olumsuz etkileridir."[50]

48. 12/Yûsuf, 77
49. bk. Kalp Katılığının Zararları, s. 114-115
50. Tefsîru's Sa'dî, 2/571, Yûsuf Suresi, 110-111. ayetlerin tefsiri

Nefsin Süslemesi

"(Hayır, öyle değil!) Bilakis, nefsiniz bu işi size süslü göstermiş!"[51]

Ya'kûb (as) çocuklarının davranışını, nefislerinin süslemesi olarak isimlendirdi. Benzer bir kullanımı Tâhâ Suresi'nin 96. ayetinde Samiri için görüyoruz:

"Dedi ki: 'Onların görmediğini gördüm. Elçinin/meleğin izinden bir avuç aldım ve attım. **Nefsim bana böylesini hoş gösterdi.**' "[52]

Yüce Allah aynı ifadeyi, şeytan için kullanıyor: "Eş-Şeytanu sevvele lehum/Şeytan onlara süsledi."[53] Bu Kur'âni kullanımdan anlıyoruz ki nefis de şeytan gibi, insanı aldatabilir. Kötü amelini ona süsleyebilir. Şöyle ki; nefiste fücur da vardır takva da vardır. Şayet masiyetlerle nefsin fücur yönü beslenirse nefis de şeytan gibi bir sese, vesveseye dönüşür ve insanı masiyete teşvik eder. Fücur yönü güçlenen nefis, bir süre sonra insanı daha güçlü bir sesle masiyete teşvik eder. Fücurun sesi yükseldikçe nefislere vazedilen takvanın sesi cılızlaşır. Nefsin "bir iç şeytana" dönüşmemesi için masiyetler tevbeyle temizlenmelidir. Tevbe, masiyetin nefiste kök verip dal budak salmasına engel olur. Nefsin şeytana dönüşmesini engelleyen bir diğer koruyucu ise bilinçtir. Nefse karşı bilinç, kişinin kendisini tanıma ve hesaba çekme çabasının semeresidir. Bununla birlikte şeytanın/nefsin oyunlarını fark etmeye de vesile olur.

Musibetler Karşısında Kararlılık

"(Artık bana düşen) güzel bir sabırdır."[54]

Ya'kûb (as), Yûsuf'un başına gelenleri sabırla karşılamış, bu süreci sabırla geçireceğine dair kendi nefsine telkinde bulunmuştur. Bu, tüm peygamberlerin metodudur. Onlar karşılaştıkları tüm zorluklara sabredeceklerine dair kararlı bir dil kullanırlar:

"Ne diye Allah'a tevekkül etmeyelim ki? Kuşkusuz O, bize (dosdoğru) olan yollarımızı göstermiştir. Elbette, bize yaptığınız eziyetlere sabredeceğiz. Tevekkül edecek olanlar yalnızca Allah'a tevekkül etsinler."[55]

51. bk. 12/Yûsuf,18
52. 20/Tâhâ, 96
53. bk. 47/Muhammed, 25
54. 12/Yûsuf, 18
55. 14/İbrâhîm, 12

Sabr-ı Cemil

Ya'kûb (as), "güzel bir sabır" ile sabredeceğini söyler. Sabır, Yüce Allah'ın emri olması hasebiyle zaten güzeldir. Bir defa daha güzel olarak nitelenmesi dikkat çekicidir. Bu da sabr-ı cemilin bilinen sabrın bir üst formu, "en kâmil sabır" olduğunu gösterir.[56] Sabrın en üst formu Fussilet Suresi'nde gösterilmiştir:

"İyilikle kötülük eşit olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel şekilde sav. (Bir de bakarsın ki) seninle arasında düşmanlık olan kimse, sıcak/samimi bir dost oluvermiş. Bu (ahlaka) sabredenlerden başkası eriştirilmez. Bu (ahlaka) ancak (hayırdan) büyük bir payı olandan başkası eriştirilmez."[57]

Sabrın en üst formu, yani sabr-ı cemil, kötülüğe sabretmek yanında iyilikle mukabelede bulunmaktır. Gerçekten Ya'kûb (as), Yûsuf'a kötülük yaptıklarını bile bile onlarla aynı evde yaşamış, babalık vazifelerini yapmış, sabr-ı cemil göstermiştir.[58]

Kur'ân-ı Kerim'i incelediğimizde İslam'ın ilk yıllarında Yüce Allah'ın; sabrı, müşrikleri terki ve onları hoş görmeyi "güzel" sıfatıyla nitelediğini görürüz.

"(Öyleyse) güzel bir sabırla sabret!"[59]

"Onların söylediklerine karşı sabret. Ve onları güzel bir biçimde (müminin vakar ve izzetine yakışır bir tarzda) terk et."[60]

"(Öyleyse) onlara karşı (hoşgörülü ve affedici bir tavırla) güzel davran."[61]

Allah (cc) en doğrusunu bilir, bunun hikmeti şudur: Onların ezalarına karşı üç tavırdan bahsedilebilir: En güzel sabır, sabır ve sabırsızlık. En güzel sabırla muamele edenler yorulduklarında bir alt mertebeye, sabır mertebesine düşerler. Ancak sabır ile muamele edenler yorulduklarında sabırsızlık mertebesine düşerler. Mümini sabırsızlıktan korumanın yolu, onu sabr-ı cemile davet etmektir. Bir diğer hikmet, İslam'ın davet fıkhıyla ilgilidir. İslam davet

56. bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 14/77, Yûsuf Suresi, 18. ayetin tefsiri
57. 41/Fussilet, 34-35
58. Sabr-ı cemile dair farklı açıklamalar için bk. Tefsîru'r Râzî, 13/186-187, Yûsuf Suresi, 18. ayetin tefsiri
59. 70/Meâric, 5
60. 73/Muzzemmil, 10
61. bk. 15/Hicr, 85

fıkhında sabır, bir davet metodudur. Temiz fıtratlı insanların dikkatini çekmek, zulmü sabırla teşhir etmek ve tek gayenin mesajı ulaştırmak olduğunu göstermek için sabır, bir araçtır. Davet aracı olan sabrın güzel olması, sabırla hedeflenen gayenin gerçekleşmesine yardımcı olacaktır.

Allah, El-Musteân'dır

"Sizin söylediklerinize karşı (yardımına sığınılacak) El-Musteân olan Allah'tır."[62]

Ya'kûb (as) onu zorlu bir sürecin beklediğini anladı, sabırlı olacağına dair kararlılığını ortaya koydu. Sonra, El-Musteân olan Allah'ın yardımına sığındı. El-Musteân, yardımına sığınılan demektir. Kur'ân'da iki yerde geçer. İki ayeti dikkatle okuduğumuzda evlatla ilgili zulme uğrayanların ve davetinden yüz çevrilenlerin sığınağı olduğu anlaşılır. Şöyle ki;

El-Musteân isminin ilk geçtiği yer Yûsuf Suresi'dir. Yukarıda okuduğumuz ayette Ya'kûb (as), Allah'ın El-Musteân ismine sığınmıştır.

Onun oğulları, küçük kardeşlerini kuyuya atıp kanlı gömleğiyle ona gelmişlerdi. Ya'kûb, onların yalan söylediğini, Yûsuf'a (as) zulmettiklerini ve ona zarar verdiklerini biliyordu ama yapabileceği bir şey yoktu. Ne ispat edebilir ne Yûsuf'u geri getirebilir ne de suçluları cezalandırabilirdi. Bu manzara karşısında, El-Musteân olan Allah'a sığındı ve O'nun yardımını istedi.

İkinci ayet ise Enbiyâ Suresi'nin son ayetidir. Bu ayeti öncesiyle beraber okuduğumuzda müşriklerle bir tartışma içinde olan, onlara Allah'ın (cc) azabını hatırlatan, yalanlanan ve davetinden yüz çevrilen bir Resûl (sav) ile karşılaşıyoruz:

"De ki: ' 'İlahınız ancak tek bir ilahtır.' diye bana vahyolunuyor. Müslimlerden/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen kullardan olacak mısınız?' Şayet yüz çevirirlerse de ki: 'Size eşit şekilde/ayrım yapmadan uyarıda bulundum. Vadolunduğunuz şey yakın mı uzak mı bilmiyorum. Şüphesiz ki O, sözün açık olanını da gizlemekte olduğunuzu da bilir. Bilmiyorum, belki de o (tehdit olunduğunuz azabın zamanının belirsizliği), sizin için bir fitne ve belirli bir zamana kadar

62. 12/Yûsuf, 18

faydalanmadır.' Dedi ki: 'Rabbim! Hak ile hükmet. Rabbimiz, Er-Rahmân olan ve sizin yakıştırmalarınıza karşılık (yardımına sığınılacak) El-Musteân'dır.' "[63]

Resûl (sav), onların ilgisizliği, yalanlaması ve "Azap ne zaman?" diye alaya almalarına karşı El-Musteân ismine sığınıyor.

Bizler, bu iki ayetten anlıyoruz ki zulme ve iftiraya uğrayan ve bunu hiçbir şekilde ispatlayamayan insanlar; El-Musteân ismine çokça sığınmalı ve O'ndan (cc) yardım istemelidir.

Yine davetinden yüz çevrilen, daveti en olmadık ithamlarla karalanan ve elinde de hiçbir güç olmayan davetçiler; El-Musteân ismine çokça sığınmalı ve O'ndan (cc) yardım istemelidir.

Zira bu iki durum, beşerin takatini aşan zor bir imtihandır. Bu denli zor süreçler, insanı yıkıma uğratacak zehri de onu onarıp ayağa kaldıracak şifayı da içinde taşır. Kişi, bu süreçten ya güçlenerek ya da duygusal olarak bitmiş bir vaziyette çıkar. Şayet Allah'ın (cc) yardımına mazhar olursa günahlarından arınır, sabrı öğrenir, duygularını kontrol eder ve olgunlaşır. İmtihan onu maddi ve manevi olarak temizler, yüceltir. Şayet yardımdan mahrum olur ve nefsiyle baş başa kalırsa isyan eden bir günahkâr olur, duygularında dengeyi kaybeder, öfke ve kinle kalbi kararır, zulüm ve cehaletini arttırır. İmtihan onu maddi ve manevi olarak alçaltır, zelil eder.[64]

Sahabenin Kur'ân Okuyuşu

Ya'kûb'un (as) bu yakarışıyla Allah'a yakaran sahabilerden biri Âişe Annemizdir. O (r.anha) iftiraya uğradığında harfi harfine bu ayeti okumuş ve Yüce Allah'ın yardımına sığınmıştır.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Vallahi! İnsanların (iftiralarını) söylediğini duydunuz ve bildiniz. Söylentiler kalbinizde yer tuttu ve bunlara inanma noktasına geldiniz. Ben suçsuz olduğumu söylesem bile -ki Allah suçsuz olduğumu biliyor- siz bana inanacak değilsiniz. Size herhangi bir itirafta bulunsam -ki Allah suçsuz olduğumu biliyor- siz beni doğrulayacaksınız. Vallahi! Ben, benim ve

63. 21/Enbiyâ, 108-112
64. bk. El-Esmau'l Husna, 2/1213-1214

sizin hakkınızda Yûsuf'un babasının söylediği, '(Artık bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin söylediklerinize karşı (yardımına sığınılacak) El-Musteân olan Allah'tır.'[65] sözünden daha uygun bir söz bilmiyorum."[66]

Yüce Allah, onun (r.anha) sığınmasına icabet etmiş, onlarca ayet indirerek Âişe'nin (r.anha) temiz olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu kıssa bir yönüyle El-Musteân ismine sığınmanın önemini gösterirken diğer yandan sahabenin Kur'ân'ı nasıl okuduğunu da gösterir. Onlar Kur'ân'ı yalnızca bilgilenmek veya kültür edinmek için okumazlardı. Onlar Kur'ân'ı bir hayat, bir iman kitabı gibi okurdu. Her ayeti kandil gibi yüreklerine asar, ayetlerle ruhlarını/kalplerini doyururlardı. Günlük yaşamda bir sorunla karşılaştıklarında o sorunun şifası olan ayet, dillerine yansırdı. Bu, bilmekle ilgili değildir. İnanmakla, özümsemekle, içselleştirmekle… ilgilidir. Kur'ân ancak böyle okunduğunda bir nur/ışık ve hüda/rehber olup insanın yolunu aydınlatır, zor süreçlerde ona yol gösterir.[67]

İman, Tasdik midir?

"Doğru söylesek de bize inanacak değilsin"[68]

Ya'kûb'un (as) çocukları, babalarının kendilerine inanmayacağını biliyorlardı. Bu durumu ifade etmek için "ve mâ ente bi mu'minîn lenâ" dediler. Yani sen bize inanacak değilsin… Ayetin bu kısmı, İslam tarihinde önemli bir tartışmaya kaynaklık etti: İman nedir? Bazı gruplar, "Bu ayette iman, tasdik anlamında kullanılmıştır. Demek ki iman, tasdiktir." dediler ve böylece amel ile imanı birbirinden ayıran irca düşüncesi Kur'âni bir temele kavuşmuş oldu! Denebilir ki bu önemli midir? Evet, hayati öneme sahiptir. Zira bu düşünce İslam'ın vazettiği tüm değerleri ters yüz etmiş, imanı işlevsizleştirmiştir. Kalbinde tasdik olan, yani iman esaslarını kabul eden her insanı mümin kabul etmiştir. O iman esaslarının gereğini yerine getirmese de, yani amel olmasa da "Tasdik ettim. (Doğruladım. İnanıyorum.)" diyen insanları kâmil mümin sınıfına dâhil etmiştir.

65. 12/Yûsuf, 18
66. Buhari, 2661; Müslim, 2770
67. Geniş bilgi için bk. Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı. Kitaba ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
68. bk. 12/Yûsuf, 17

Bu düşünce, vahyin inşa ettiği din binasını temelleri üzere yıkmış; adı Müslim fakat hakikati İslam'a yabancı birey ve toplumlar oluşturmuştur. Zira Kur'ân ve Sünnetin inşa ettiği din; Allah hakkı ve kul hakkına ait tüm sorumlulukları, insanı medenileştiren tüm faziletleri ve ruhsal olarak olgunlaştıran ahlaki hasletleri iman ilkesine bağlamıştı. Örnek olarak şu ayetleri okuyalım:

"Ey iman edenler! Allah'a, Resûl'üne, Resûl'üne indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği Kitab'a iman edin. Kim de Allah'a, meleklerine, kitaplarına, resûllerine ve Ahiret Günü'ne kâfirlik ederse şüphesiz (hakka geri dönüşü zor) uzak bir sapıtmayla sapıtmış olur."[69]

"Ey iman edenler! Sizden öncekilere oruç farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki sakınıp korunursunuz."[70]

"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve şayet müminlerseniz faizi terk edin."[71]

"Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayalı bir ticaret olması dışında, aranızda mallarınızı batıl yolla yemeyin. Kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah, size karşı merhametlidir."[72]

"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytanın pis işlerindendir. Ondan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz."[73]

"Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutan adaletli şahitler olun. Bir kavme olan öfkeniz/kininiz, sizi adaletsizlik yapmaya sevk etmesin. Adaletli olun! O, takvaya daha yakındır. Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."[74]

"Ey iman edenler! Elinizin altında bulunan (cariyeleriniz) ve içinizden büluğ çağına erişmemiş olanlar sizden üç defa izin istesinler: Sabah namazından önce, (dinlenmek için) elbiselerinizi çıkardığınız öğle vaktinde ve yatsı namazından sonra. (Bu vakitler, giyinik olmama ihtimali yüksek olan) üç mahrem vakti-

69. 4/Nisâ, 136
70. 2/Bakara, 183
71. 2/Bakara, 278
72. 4/Nisâ, 29
73. 5/Mâide, 90
74. 5/Mâide, 8

nizdir. Bu vakitlerden sonra, (izinsiz yanınıza girmelerinde) sizin için de onlar için de bir günah yoktur. Onlar etrafınızda dolanır/yanınıza girip çıkarlar. Siz de onların yanına girip/etraflarında dolanıyor olabilirsiniz. İşte Allah, ayetleri sizlere böylece açıklar. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir."[75]

"Ey iman edenler! Size izin verilmeden Nebi'nin evine girmeyin. (Girdiğiniz zaman da) yemek vaktini beklemeyin. Fakat yemeğe davet edildiğinizde girin, yemeği yiyince de dağılın. Sohbet etmek için oturmayın. Şüphesiz ki bu yaptığınız, Nebi'ye eziyet vermekte, (bunu size söylemekten) utanmaktadır. Allah, hakkı söylemekten utanmaz. (Peygamber eşlerine) bir şey soracağınız zaman, perde arkasından sorun. Bu, hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için en temiz olandır. Sizin Allah Resûlü'ne eziyet etmeniz ve ondan sonra eşlerini nikâhlamanız ebediyen olacak şey değildir. Şüphesiz ki bu, Allah katında çok büyük bir şeydir."[76]

Kur'ân baştan sona, verdiğimiz örneklerle doludur. Neredeyse şer'i sorumlulukların tamamı iman ilkesine bağlanmıştır. Siz imanı tasdike indirdiğinizde Kur'ân'ın inşa metoduna aykırı davranmış oluyorsunuz. Hâliyle bireyin ve toplumun inşa edildiği değerleri, kaynağından koparıyorsunuz. İmanı tasdike indirgemek dil açısından da ıstılah açısından da hatadır. Hem de basit bir ilmî hatadan çok daha ötesidir. Çünkü bu hata İslam toplumlarının genetik yapısını değiştirmiş, kulluk anlayışını başkalaştırmış, İslam'a mensup olduğu hâlde İslami değerlere yabancı toplumlar meydana getirmiştir. Dedik ki imanı tasdike indirgemek dil açısından yanlıştır. Bunu şöyle izah edebiliriz:[77]

- İman kelimesinin türediği "e-m-n" kökü ile tasdik kelimesinin türediği "s-d-k" kökü birbirinden farklıdır. İman kelimesinin kök anlamı emniyet, mutmainliktir. İman kelimesi sülâsî mezîd olan if'âl babının mastarıdır. Öz anlamı "Bir başkasını emniyette kılmak"tır. Tasdik ise bir şeyde bulunan kuvvet ve güç anlamına gelen "s-d-k" kökünden türemiştir. Tef'îl babının mastarıdır ve anlamı bir başka şeyi doğrulamak, ona inanmaktır.

75. 24/Nûr, 58
76. 33/Ahzâb, 53
77. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Kitâbu'l Îmân, s. 135 vd.; Nakdu'l Akâidi'l Eşâire ve'l Mâturîdiyye, s. 375-379; El-Îmân fi'l Kur'âni'l Kerîm Es-Siyağ Ed-Delâlât El-Meânî, Dr. İnâyetullah İblâğ

• İki kelimenin kök anlamları farklı olduğu gibi, eş (yakın) anlamlı da değillerdir. Bunun en açık delili birbirlerinin yerine kullanılamamalarıdır. Örneğin Kureyş Suresi'nin 4. ayetinde şöyle buyurulur:

"O (Rab ki), onları açlıktan doyuran ve korkudan emniyette kılandır." [78]

"Ve **âmenehum** min havf./Onları korkudan **emniyette kılandır.**" ifadesi yerine, "Onları korkudan tasdik edendir." dediğinizde anlam tamamen değişmektedir. Bunun gibi tasdik kelimesinin geçtiği ayetlere iman lafzını yazdığınızda aynı sorunla karşı karşıya kalırsınız:

"Bu Kur'ân'ın, Allah'tan başka birileri tarafından uydurulması olacak şey değildir. O, kendinden önceki (Kitapları) doğrulayan ve Kitab'ı detaylı biçimde açıklayan (ayetlerinin bir kısmı diğer bir kısmını tefsir eden bir Kitap'tır). Âlemlerin Rabbi olan (Allah tarafından indirildiğinde) hiçbir şüphe yoktur." [79]

"Tasdîkellezî beyne yedeyhi/Kendinden önceki (kitapları) doğrulayan" ifadesinin yerine "kendinden önceki kitaplara iman eden" diye yazarsanız anlam bozulur.

– Tasdik kelimesi kendi başına müteaddi/geçişli olur. İman ise "be/ب" ve "lam/ل" harf-i cerleriyle müteaddi olur.

– Gayb âlemine ve şehadet âlemine dair bir haber aldığınızda "Tasdik ettim." diyebilirsiniz. İman ise sadece gaybi haberlerde kullanılır.

– Tasdik kelimesi, haber cinsinden olan ifadelerde kullanılır. İman ise hem haber hem de hüküm ifade eden yerlerde kullanılır.

– İmanın zıt anlamı küfürdür. Tasdikin zıddı ise tekzibdir/yalanlamadır.

• Farz edelim ki iman tasdik anlamında olsun. Şu bir gerçek ki şeriat, İslami kavramlara yeni anlamlar yüklemiştir. Tasdik kelimesinin Kur'ân ve Sünnetteki kullanımına baktığımızda tasdikin amel anlamında kullanıldığını görürüz:

"İkisi de (Allah'ın emrine) teslim olup (İsmail'i) alnı üzere yere yatırınca, Ona: 'Ey İbrahim!' diye seslendik. '(Bu davranışınla) rüyayı tasdik etmiş oldun. Şüp-

78. 106/Kureyş, 4
79. 10/Yûnus, 37

hesiz ki biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız.' "[80]

Yüce Allah İbrâhîm'in (as) İsmâîl'i (as) kurban etme girişimini "Rüyayı tasdik etmek" olarak isimlendirmiştir.[81] Allah Resûlü de tasdiki amel anlamında kullanmıştır.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şüphesiz Allah, Âdemoğlu hakkında zinadan payına düşeni yazmıştır. Kaçınılmaz olarak bunu yapacaktır: Gözün zinası bakmaktır, dilin zinası konuşmaktır, nefis temenni ve arzu eder, cinsel organ ise bütün bunları ya doğrular yahut yalanlar."[82]

Gözün harama bakması gözün zinası, elin harama dokunması elin zinasıdır… Allah'ın haram kıldığı, kebairden olan zinayı ise cinsel uzuv işler. Allah Resûlü bunu cinsel uzvun tasdiki diye isimlendirmiştir. Bu da bir eylemdir ve Nebi (sav) bir eylemi tasdik diye isimlendirmiştir. Hadisin manayla rivayet edildiğini düşünsek bile şunu anlarız: İlk nesillerin zihninde tasdik, mücerred kalıp ve zihnî kabullerden fazlasını ifade eder. Eylemler de tasdikin kapsamındadır.

Zaten ilk dönem sünnet imamları bu meselenin altını kalın çizgilerle çizmiş, iman ile tasdikin aynı anlamda olması durumunda bile, amelin de tasdike dâhil olduğunu söylemişlerdir:

"Muhammed b. Nasr el-Mervezî (rh) 'Ta'zimu Kadri's Salât'ta (2/695) iman ve İslam arasındaki fark konusunda Ehli Sünnet arasında vâki olan ihtilâftan söz ederken şöyle demiştir: 'Yine bunlar şöyle demişlerdir: İmanın lügatteki manası tasdiktir. İslam'ın lügatteki manası ise boyun eğmektir. Şu hâlde imanın aslı Allah'ı ve O'nun katından gelenleri tasdik etmektir. Nebi (sav), 'İman Allah'a inanmandır.' buyruğuyla bu manayı kastetmiştir. Allah'a boyun eğme de bu tasdikten kaynaklanır. Çünkü kul Allah'ı tasdik ettiği zaman O'na boyun eğer. O'na boyun eğdiği zaman da O'na itaat eder.

80. 37/Saffât, 103-105
81. Benzer bir kullanım için bk. 48/Fetih, 27
82. Buhari, 6243; Müslim, 2567

Demek ki boyun eğme tasdikten kaynaklanmaktadır ve bu tasdik İslam'ın aslıdır. Tasdikin manası ise Allah'ı bilmek, vaatleriyle, tehditleriyle ve üzerine vâcip olan haklarıyla O'nun rubûbiyyetini itiraf etmek, söz ve amel olarak tasdik edilen şeyleri tahkik etmektir (gerçekleştirmektir). Zaten tahkikin lügatteki aslı tasdiktir.

Şu hâlde Allah'a boyun eğme, O'nu tasdikten kaynaklanır. Taatler de O'na boyun eğmekten kaynaklanır. Tasdikin gerektirdiği kalbin Allah'a boyun eğmesinin azaların amellerinden meydana getirdiği ilk şey de dil ile ikrardır. Zira kişi Allah'ın rabbi olduğunu tasdik ettiği zaman O'na ihlâslı bir halde ibadet etmek için boyun eğer. Sonra dili ile boyun eğmeye koyulur. Allah'ın (cc) İbrâhim'e (as), 'Teslim ol!' dediği, İbrâhim'in de 'Teslim oldum.' -yani ihlâs ile sana boyun eğdim- (Bakara, 131) dediği gibi O'na kul olduğunu ihlâs ile dile getirir.'

İbn Cerir et-Taberî (rh) 'Meâlimu'd Dîn'de (s. 190) imanın manası hususundaki ihtilâfı zikrettikten sonra şöyle demiştir: 'Bu hususta bizim nezdimizde doğru olan görüş imanın Araplar'ın konuştuğu üzere tasdike verilen bir isim olduğudur. Nitekim Allah Teâlâ'nın kitabı da Yusuf'un kardeşlerinin babaları Ya'kûb'a 'Biz doğru söyleyenler olsak da sen bize iman edecek değilsin.' (Yûsuf, 17) dediklerini haber vermiştir ki bu 'Biz bunu söylesek de sen bizi tasdik edecek değilsin.' manasındadır. Ne var ki kişinin mutlak olarak mümin ismini almayı hak etmesi için imanın bütün hasletlerini kendisinde bir araya getirmesi gerekmektedir. Bu da Allah Teâlâ'nın farz kılmış olduğu her bir şeyi -marifet olsun, ikrâr olsun, amel olsun-yerine getirmek demektir."[83]

"Yine İbn Teymiyye 'es-Sârimu'l Meslûl'de (3/966) şunları söylemiştir: 'İman her ne kadar tasdiki içeriyor olsa da tasdikten ibâret değildir. İman ancak ikrar ve tuma'nînedir. Çünkü tasdik sadece haber ile ilgilidir. Emre gelince o, emir olması itibariyle içerisinde tasdik barındırmamaktadır. Allah'ın kelâmı haber ve emirdir. Haber, haber verenin tasdik edilmesini gerektirir. Emir de emre boyun eğmeyi ve teslimiyet göstermeyi gerektirir. Tasdik kalpteki bir ameldir ki özü -emredileni yerine getirmese bile- emre boyun eğmek ve teslimiyet göstermektir. Şu hâlde haber tasdik ile, emir de

83. Selef Katında İman ve Mürcie'ye Reddiye, s. 14-15

teslimiyet ile karşılanırsa kalpteki imanın aslı ortaya çıkar ki o tuma'nîne ve ikrardır. Tuma'nîne ise, iyice yerleşmek ve sükûnet bulmak manasındaki 'emn' kökünden türemiştir. Zira iman ancak tasdikin ve teslimiyetin kalbe iyice yerleştiği zaman hâsıl olur."[84]

• Kur'ân ve Sünnet, iman lafzını tefsir etmeseydi onun lugattaki manasıyla yetinmek anlamlı olabilirdi. Ancak Kur'ân ve Sünnetin onca açıklamasını bir kenara bırakıp lugavi anlamla yetinmek, akıllı insanın yapacağı iş değildir. Bazı deliller zikrederek Kur'ân ve Sünnetin; ameli imandan bir cüz, dahası imanın bizzat kendisi saydığını görelim:

"Allah imanlarınızı (namazlarınızı) boşa çıkaracak değildir."[85]

Kıble değişiminden önce Mescid-i Aksa'ya yönelerek namaz kılanlar, namazlarının durumunu merak etmiştir. Yüce Allah onların namazını zayi etmeyeceğine dair ayet indirmiştir. Ancak bir amel olan namazı iman diye isimlendirmiştir.[86]

" 'Allah'a ve Resûl'e iman ve itaat ettik.' derler. Sonra onlardan bir grup (bu sözlerinin) ardından yüz çevirir. Bunlar mümin değillerdir."[87]

Yüce Allah, bir grup insandan imanı nefyetmiş, "iman ettik" dedikleri hâlde onların mümin olmadığına hükmetmiştir. Bu hükmün nedeni ayetteki ifadeyle tevelli/yüz çevirmedir. Ancak Kur'ân ıstılahında tevelli, amelden yüz çevirmeler için kullanılır. Yani onların imansızlığının nedeni amelden, yani itaatten yüz çevirmeleridir:

"Sonra sizler (söz vermenize rağmen) birbirinizi öldürüyor, bir bölümünüzü yurtlarınızdan çıkarıyor, günah ve haddi aşmada onların aleyhine yardımlaşıyorsunuz. (Dindaşlarınız) size esir olarak geldiğinde, onları yurtlarından çıkarmak size haram kılınmasına rağmen (serbest bırakma karşılığında) fidye alıyorsunuz. Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden böyle yapanların cezası dünya hayatında rezil rüsva olmaktan

84. age. s. 19
85. bk. 2/Bakara, 143
86. bk. Buhari, 40; Müslim, 525
87. 24/Nûr, 47

başka bir şey değildir. Ahiret Günü'nde de azabın en çetinine uğrayacaklardır. Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir." [88]

Yahudiler, Kitap'ta yer alan "dindaşıyla savaşmama emrini" çiğniyor, savaşıyorlardı. Ancak aynı dindaşlarını esir edince, Tevrat'ın hükmü gereği, fidye olmadan serbest bırakmıyorlardı. Yüce Allah onların bu amelî problemi için, "Kitab'ın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?" diye karşılık verdi. Şayet amel imandan olmasaydı amelî bir mesele, iman ve küfür üzerinden ele alınmazdı.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben-i Abdilkays Heyeti Nebi'ye (sav) geldi. Nebi (sav) 'Bu topluluk/heyet kimdir?' diye sordu.

Orada bulunanlar, 'Onlar Rebîa'dır.' dediler.

Geldiklerinde Nebi (sav) onlara, 'Merhaba, hoş geldiniz. Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin.' buyurdu.

Onlar şöyle dediler: 'Ey Allah'ın Resûlü! Biz senin yanına ancak haram aylarda gelebiliyoruz. Bizimle senin aranda Mudar Kabilesi'nin kâfirlerinden falanca kabile var. Bize öyle kesin bir şey söyle ki bunu geride bıraktığımız akrabalarımıza bildirelim ve bununla (bunu yaptığımızda) cennete girelim.'

Ayrıca bazı içecekler hakkında da soru sordular. Nebi de (sav) onlara dört şeyi emretti, dört şeyi yasakladı. Onlara, yalnızca Allah'a imanı emrederek şöyle sordu: 'Yalnızca Allah'a iman etmek nedir bilir misiniz?'

Onlar, 'Allah ve Resûl'ü daha iyi bilir.' dediler.

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Resûlü olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve ganimetin beşte birini (devlet hazinesine) vermektir.'

Nebi (sav) onlara şu dört şeyi (kullanmayı) yasakladı: Hantem, Dubbâ, Nekîr, Muzakket (mukayyer de demiş olabilir). Onlara şöyle dedi: 'Bunları ezberleyin ve geride kalanlarınıza da bildirin.' " [89]

88. 2/Bakara, 85
89. Buhari, 53; Müslim, 17

Allah Resûlü (sav) imanı; kelime-i şehadet, namaz, oruç, zekât… olarak tefsir etmiştir. Yine o (sav), imanı şubelere ayırmış ve şubelerini amelle tefsir etmiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İman, yetmiş küsur yahut altmış küsur şubedir. Bunların en üstünü lailaheillallah demektir. En aşağısı ise yoldan eziyet verecek şeyleri gidermektir. Hayâ da imanın bir şubesidir."[90]

Allah Resûlü (sav) bir yerde de "en faziletli amel"in iman olduğunu belirtmiştir:

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Allah Resûlü'ne (sav), 'Amelin hangisi efdaldir?' diye sordular.

'Allah'a ve Resûl'üne iman etmek.' buyurdu.

'Ondan sonra hangisi?' dediler.

'Allah yolunda cihad etmek.' buyurdu.

'Ondan sonra hangisi?' diye sordular.

'Makbûl (olmuş, içine günah ve riya karışmamış) hac.' cevabını verdi."[91]

İrca: Yahudileşme ve Saltanatın Meşrulaşması!

İmanı tasdike indirgeyen, iman ile amelin arasını ayıran irca düşüncesi özgün bir düşünce değildir. Hariciliğin sebep olduğu kaos, terör ve anarşiye karşı geliştirilmiş karşıt bir düşüncedir. Haricilerin dışlayıcı tavrına karşı, İslam'a müntesip herkesi İslam dairesinde kabul etmek için tesis edilmiştir. Amel ile imanı ayırınca, her "İnandım/Tasdik ettim." diyene mümin demişlerdir. Hâliyle irca, Harici aşırılığının doğurduğu başka bir aşırılıktır.[92] Gayesi hakka isabet etmek değil, toplumsal bir soruna çözüm üretmektir. Başarılı olmuş mudur? Batıl bir düşünce olmasıyla birlikte irca, başarılı da olamamıştır. İrcanın çıktığı H 1. yüzyılın sonlarından bu yana tekfir, kardeş katli, iç çekişmeler sürmeye devam etmektedir. İrcanın başarısızlığı bir yana, daha büyük iki fitneyi ümmetin başına sarmıştır: Yahudileşme

90. Müslim, 35
91. Buhari, 26; Müslim, 83
92. bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 17/446

ve saltanatın meşrulaşması! Yahudileşmekten kastımız; amelsiz, ahlaksız, sorumluluk duygusu olmayan, imanı tasdike indirgeyen din anlayışıdır. Kendini "seçilmiş" gören ancak ne dindaşına ne de dininden olmayana karşı sorumluluk duymayan ahlaksız din anlayışıdır:

"Sonra sizler (söz vermenize rağmen) birbirinizi öldürüyor, bir bölümünüzü yurtlarınızdan çıkarıyor, günah ve haddi aşmada onların aleyhine yardımlaşıyorsunuz. (Dindaşlarınız) size esir olarak geldiğinde, onları yurtlarından çıkarmak size haram kılınmasına rağmen (serbest bırakma karşılığında) fidye alıyorsunuz. Yoksa siz Kitab'ın bir kısmına inanıp, bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? Sizden böyle yapanların cezası dünya hayatında rezil rüsva olmaktan başka bir şey değildir. Ahiret Günü'nde de azabın en çetinine uğrayacaklardır. Allah sizin yaptıklarınızdan gafil değildir."[93]

"Ehl-i Kitap'tan öylesi vardır ki ona bir kantar (altın) emanet etsen, onu sana geri verir. Öylesi de vardır ki ona bir dinar versen üstüne durmadığın müddetçe sana geri vermez. (Bunun nedeni) onların şöyle demeleridir: "Ümmilere karşı (yaptıklarımızda) bir sorumluluğumuz yoktur. (Malları bize helaldir.)" Bilerek Allah'a karşı yalan söylüyorlar."[94]

Din, Kitap, iman diyen; ancak o kitabın hükümlerine davet edilince yüz çeviren, Kitab'ı ikame etmek gibi bir derdi olmayan anlayıştır:

"Kendilerine Kitap'tan pay verilenlerin (hâlini) görmedin mi? Aralarında hükmetsin diye Allah'ın Kitabı'na çağrılıyorlar da sonra onlardan bir grup yüz çevirir hâlde (bu çağrıya) sırt dönüyor. (Sapkınlıklarının nedeni:) 'Sayılı günler dışında ateş bize dokunmayacak.' demelerindendir. (Allah adına bilmeden) uydurdukları bu iftira, dinleri konusunda kendilerini aldattı."[95]

"De ki: 'Ey Ehl-i Kitap! Tevrat, İncil ve Rabbinizden size indirileni (içindekilerle amel edip) ayakta tutmadıkça hiçbir şey üzere değilsiniz.' Andolsun ki Rabbinden sana indirilen (bu Kur'ân), onların birçoğunun azgınlık ve küfürlerini arttıracaktır. Kâfirler topluluğu için üzülme!"[96]

93. 2/Bakara, 85
94. 3/Âl-i İmrân, 75
95. 3/Âl-i İmrân, 23-24
96. 5/Mâide, 68

İman ile amel ayrıldığında ortaya çıkan din, tahrif edilmiş Yahudiliktir. Amentüsü, günlük şiarları ve bazı kuralları olan, **hayatın bir kısmını kuşatan** bir din… Dinin belirleyici olmadığı, insanların hevası tarafından tanımlanan ve sınırlanan bir din…[97]

İman ile ameli ayıran irca düşüncesinin bir diğer zararı, saltanat uygulamalarını meşrulaştırmasıdır. Şöyle ki;

Lüks, şatafat ve yozlaşma düzeni olan saltanattaki ciddi sorunlardan biri, sultanların ahlaksızlığıdır. Saltanat düzeninde saray fıskını gizlemek neredeyse imkânsızdır. Saltanat, fıskı gizleyemeyince onu meşrulaştırmak ister. Fıskı/Ahlaksızlığı meşrulaştırmanın yolu ameli imandan ayırmak, yani ircadır. Mürcie'ye göre sultanlar ne denli fısk işlerse işlesin, onların imanı kâmildir. Zira amel imandan değildir; fıskla iman eksilmez. Müminler iman konusunda enbiyanın/meleklerin imanına denktir. Fasık sultanlar, irca akidesine meşrulaştırıcı bir araç gözüyle bakmış, onu desteklemiş ve yaygınlaşmasını istemişlerdir. Selef uleması, bu cihetiyle ircayı "sultanların/hükümdarların dini" diye isimlendirmiştir.

"En-Nadr ibni Şumeyl (rh) şöyle demiştir: 'El-Me'mun'un yanına girdim.

Bana, 'Nasılsın ey Nadr?' diye sordu.

'İyiyim.' dedim.

'İrca'nın ne olduğunu biliyor musun?' diye sordu.

Dedim ki: 'Hükümdarların keyfine uyan bir dindir. Onunla dünyalıkları adına bazı şeyler elde ederler. O ise onların dinlerinden eksiltir.'

Bunun üzerine bana, 'Doğru söyledin.' dedi.'[98]

Abbasi halifesi El-Me'mun, 'İrca, hükümdarların dinidir.' demiştir.[99]

97. Muharref dinin özellikleri için bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 387, Batıl/Muharref Dinin Özellikleri. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

98. Târîhu Dımeşk, 33/301

99. El-Lâlekâî, 2818

Rakabe ibni Maskale'nin (rh) yanında hevalar söz konusu edilmiş, bunun üzerine o şöyle demiştir: 'Mürcie'ye gelince onlar hükümdarların dini üzeredir.'[100] "[101]

Mürcie, iman ile ameli ayırdığından kişinin ameline değil, imanına bakarak değerlendirme yapar. İmanda da kişinin beyanını (dil ile ikrar) esas alır. Hâliyle insan eylemlerinin hükmünü ahirete erteler; ki, ircanın kelime anlamı ertelemektir. Saltanat için bu, hayati önemdedir. Zira sultanlar amellerinden dolayı dünyada hesap vermez, ahirette yargılanırlar.[102] Onların amelleri hakkında hüküm vermeyi erteleyen mürcie, onları yargılanmaktan, sorumluluktan, toplum vicdanında karalanmaktan kurtarır. Bu nedenle sultanlar ircaya destek verir, yayılmasını ister.[103]

Sonuç olarak; imanı tasdike indirgeyen ircanın Kur'âni bir temeli yoktur. Yûsuf Suresi'nin 17. ayeti, insanın hevasına uyarak tahrif ettiği ayetlerdendir. Amel imandandır. Dahası, iman ameldir, amel de imandır. İslam dini baştan sona bilinçli bir iman ve vicdan/sorumluluk sahibi bir ahlak taşıyan birey ve toplum oluşturmak istemiştir. Allah ve kul hakkına dair tüm sorumlulukları iman ilkesine bağlamıştır. İman ile amelin ayrılması, kök ile gövdenin ayrılması demektir. Bu da iman/tevhid ağacının kurumasıdır.

100. El-İbânetu's Suğrâ, 216

101. Selef Katında İman ve Mürcie'ye Reddiye, 1/196

102. bk. Et-Tâatu's Siyasiyye fi'l Fikri'l İslami, s. 278-279

103. Saltanat ile irca arasındaki ilginç bağı anlamak için günümüz saltanatlarının tasarrufları iyi bir örnektir. Diktatörlükle yönetilen tüm İslam'a mensup ülkelerde resmî itikad ircadır. İlginçtir; kendini Selefi olarak tanımlayan Suud gibi ülkeler, teoride ameli imandan saysa da resmî hizmete mahsus bilginler eliyle mezheplerini tahrif ederler. Şöyle ki; amelin iman için bir zorunluluk değil, fazilet olduğunu savunurlar. Kemâl şartı kabul edilen amel, söz konusu küfür amelleri olduğunda tamamen önemini yitirir. Zira yöneticiler kalben iman ettiklerinden küfür ameli işleseler de dinden çıkmazlar. Toplum onların küfür amellerini yargılayamaz, âlimler onlara nasihat edebilir… Amelin imandaki konumu bugün de Körfez ülkelerinde tartışılıyor. Ne ki çoğu iyi niyetli araştırmacı meselenin siyasi/saltanat boyutunu ihmal ettiğinden, meselenin delilleri ve âlimleri yanlış anlamaktan kaynaklandığını düşünüyor. Hâliyle derinlikli ilmî reddiyeler istenen sonucu vermiyor. Çünkü ortada delilleri ve âlimleri yanlış anlamaktan kaynaklı bir sorun yok! Saltanat eliyle inancın tahrif edilmesi var.

19-20

وَجَآءَتْ سَيَّارَةٌ فَاَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَاَدْلٰى دَلْوَهٗ ؕ قَالَ يَا بُشْرٰى هٰذَا غُلَامٌ ؕ وَاَسَرُّوْهُ بِضَاعَةً ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ بِمَا يَعْمَلُوْنَ (١٩) وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُوْدَةٍ وَكَانُوْا فِيْهِ مِنَ الزَّاهِدِيْنَ (٢٠)

(19) "(Derken) bir yolcu kafilesi gelmiş, sucularını yollamışlardı. Kovasını (kuyuya) sarkıtınca: 'Hey, müjdeler olsun! Bu bir çocuktur.' demişti. (Onu kuyudan çıkarıp) ticaret metaı olarak saklamışlardı. Allah onların yaptıklarını bilmekteydi."

(20) "Onu çok az bir fiyata, sayılı birkaç dirheme satmış, ona fazla değer vermemişlerdi."

İnsana Eşya Gözüyle Bakmak

Kervanlar için su ayarlayan sakiler, kuyudan su çekerken Yûsuf'u (as) buldular. Normalde böyle bir sahne ile karşılaşan insanın üzülmesi, merhamete gelmesi beklenir. Zira kuyunun derinliklerinden korkmuş, ihtiyaç sahibi bir çocuk çıkıyor. Oysa onlar, "Müjdeler olsun!" diye çığlık atıyorlar. Satılacak bir köle bulmanın neşesiyle seviniyorlar… İman ve ahlak yoksunu toplumlarda tüm eylem ve ilişkilerin temelinde çıkar vardır. Dünya için yaşayanlar, her şeye kâr gözüyle bakar. Kervancılar da yaşam tarzlarına uygun olarak Yûsuf'a (as) eşya gözüyle baktılar. Dünden bugüne değişen pek bir şey yok. Çünkü cahiliye, cahiliyedir. Smokin de giyse, kravat da taksa, puşi

de bağlasa cahiliye cahiliyedir. Cahiliye bir zihniyet meselesidir. Bugün de müstekbir tağutlar biraz daha fazla kâr edebilmek için milyonlarca insanı kuyuya atıyor, ülkeleri ateş çemberine çeviriyor. Kuyuya atılan milyonları kervanlar (başka ülkeler) buluyor ve onları ucuz iş gücü, organları satın alınacak kadavra, cinsel arzuları tatmin edecek sermaye, demografik yapıyı değiştirecek siyaset aparatı… olarak görüyor. Ama 19. ayet, bu çirkin sahneye bir mim koyuyor. Allah onların yaptıklarını bilmekteydi, diyor. Yûsuf'a eşya muamelesi yapmaları da İlahi kaderin bir parçası, Yûsuf'u (as) iktidara götüren yolun bir adımıydı, demek istiyor. Bugün de öyledir. Allah (cc) Yûsufları kuyuya atanları da, kuyudaki Yûsufları da, Yûsuflar üzerine çıkar hesapları yapanları da bilmektedir. Her şey O'nun (cc) ilmine ve hükmüne tabidir. Elhamdulillah…

Ayetin verdiği bir diğer işaret, Yûsuf'u (as) bir ân önce elden çıkarmak istemeleridir. Onu saklamaları, sonra az bir bedel karşılığında satmaları bunu gösterir. Kur'ân-ı Kerim ve Nebi (sav) kıssanın bu kısmına dair hiçbir detay vermez. Tefsir kitaplarımızda yer alan anlatılar, İsrâiliyat kaynaklıdır. Ya'kûb ve Yûsuf'un kıssasında İsrâiliyat kaynak olamaz. Çünkü baştan sona iki peygamberi aşağılayan bir anlatım vardır. Bu da kıssayı tahrif ettiklerini gösterir.

21-35

وَقَالَ الَّذِی اشْتَرٰیهُ مِنْ مِصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمِی مَثْوٰیهُ عَسٰٓی اَنْ یَّنْفَعَنَآ اَوْ
نَتَّخِذَهٗ وَلَدًاؕ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِیُوسُفَ فِی الْاَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهٗ مِنْ تَاْوِیلِ الْاَحَادِیثِؕ
وَاللّٰهُ غَالِبٌ عَلٰٓی اَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا یَعْلَمُونَ (٢١) وَلَمَّا بَلَغَ اَشُدَّهٗٓ
اٰتَیْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًاؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِی الْمُحْسِنِینَ (٢٢) وَرَاوَدَتْهُ الَّتِی هُوَ فِی
بَیْتِهَا عَنْ نَفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ وَقَالَتْ هَیْتَ لَكَؕ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهٗ رَبِّیٓ
اَحْسَنَ مَثْوَایَؕ اِنَّهٗ لَا یُفْلِحُ الظّٰلِمُونَ (٢٣) وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖۚ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ
اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖؕ كَذٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوٓءَ وَالْفَحْشَآءَؕ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا
الْمُخْلَصِینَ (٢٤) وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِیصَهٗ مِنْ دُبُرٍ وَاَلْفَیَا سَیِّدَهَا لَدَا
الْبَابِؕ قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُوٓءًا اِلَّآ اَنْ یُّسْجَنَ اَوْ عَذَابٌ اَلِیمٌ
(٢٥) قَالَ هِیَ رَاوَدَتْنِی عَنْ نَّفْسِی وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ اَهْلِهَاۚ اِنْ كَانَ قَمِیصُهٗ
قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِینَ (٢٦) وَاِنْ كَانَ قَمِیصُهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ
فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصّٰدِقِینَ (٢٧) فَلَمَّا رَاٰ قَمِیصَهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ اِنَّهٗ مِنْ
كَیْدِكُنَّؕ اِنَّ كَیْدَكُنَّ عَظِیمٌۚ (٢٨) یُوسُفُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا وَاسْتَغْفِرِی لِذَنْۢبِكِۚ
اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخَاطِـِٔینَ (٢٩) وَقَالَ نِسْوَةٌ فِی الْمَدِینَةِ امْرَاَتُ الْعَزِیزِ تُرَاوِدُ
فَتٰىهَا عَنْ نَّفْسِهٖۚ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّاؕ اِنَّا لَنَرٰىهَا فِی ضَلٰلٍ مُّبِینٍ (٣٠) فَلَمَّا سَمِعَتْ
بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَیْهِنَّ وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَـًٔا وَاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّینًا

وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۚ فَلَمَّا رَاَيْنَهٗٓ اَكْبَرْنَهٗ وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا ۭ اِنْ هٰذَآ اِلَّا مَلَكٌ كَرِيْمٌ (٣١) قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِيْ لُمْتُنَّنِيْ فِيْهِ ۭ وَلَقَدْ رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ فَاسْتَعْصَمَ ۭ وَلَىِٕنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَآ اٰمُرُهٗ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوْنًا مِّنَ الصّٰغِرِيْنَ (٣٢) قَالَ رَبِّ السِّجْنُ اَحَبُّ اِلَيَّ مِمَّا يَدْعُوْنَنِيْٓ اِلَيْهِ ۚ وَاِلَّا تَصْرِفْ عَنِّيْ كَيْدَهُنَّ اَصْبُ اِلَيْهِنَّ وَاَكُنْ مِّنَ الْجٰهِلِيْنَ (٣٣) فَاسْتَجَابَ لَهٗ رَبُّهٗ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۭ اِنَّهٗ هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ (٣٤) ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِّنْۢ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيٰتِ لَيَسْجُنُنَّهٗ حَتّٰى حِيْنٍ ۧ (٣٥)

(21) "Onu satın alan Mısırlı, hanımına demişti ki: 'Ona iyi bak. Umulur ki bize bir faydası dokunur ya da onu evlat ediniriz.' Sözlerin/rüyaların yorumunu öğretmek için Yusuf'a imkân verip, yeryüzünde yerleşik kıldık. Allah, emrinde Galip'tir. Fakat insanların çoğu bilmezler."

(22) "Gençliğinin zirvesine ulaşınca ona hüküm ve ilim verdik. Biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız."

(23) "Evinde kaldığı kadın onu elde etmek istemiş, kapıları üst üste kilitleyip de: 'Senin için hazırlandım, gelsene.' demişti. 'Allah'a sığınırım. Çünkü o/kocan benim efendimdir, bana iyi bakmıştır. Şüphesiz ki (iyiliğe kötülükle karşılık veren) o zalimler kurtuluşa ermezler.' demişti."

(24) "Andolsun ki kadın onu arzulamış, o da kadını arzulamıştı. Şayet Rabbinin apaçık burhanını görmeseydi (Yusuf da arzusunun peşinden gidecekti). Böylece, kötülüğü ve fuhşiyatı ondan savuşturduk. Çünkü o, muhlas/arındırılmış/ihlaslı kılınmış kullarımızdandı."

(25) "(Yusuf o kadından kaçmak, kadın da Yusuf'u yakalamak için) her ikisi de kapıya koştular. Kadın gömleğini arkadan çekip yırttı. Kapı önünde kadının kocası ile karşılaştılar. (Kadın:) 'Ailen için kötülük dileyen birine hapis veya can yakıcı bir azaptan başka ne ceza verilir?' demişti."

(26) "(Yusuf:) 'O beni elde etmek istedi.' demişti. O (kadının) yakınlarından biri şöyle tanıklık etmişti: 'Şayet Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir, o (Yusuf) yalancılardandır.' "

(27) "Yok eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir, o (Yusuf) doğru sözlülerdendir."

(28) "Gömleğin arkadan yırtıldığını görünce (hanımına): 'Şüphesiz ki bu, sizin tuzaklarınızdan biridir. Gerçekten sizin tuzağınız büyüktür.' demişti."

(29) "(Yusuf'a dönüp:) 'Ey Yusuf! Bu işten vazgeç (peşine düşme)!' (demiş,) (hanımına ise:) 'Günahın için bağışlanma dile. Çünkü sen günahkârlardan oldun.' (demişti.)"

(30) "Şehirde bir grup kadın: 'Aziz'in karısı hizmetçisini elde etmek istiyormuş. Üstelik (gencin) sevgisi kalbini delmiş/sırılsıklam âşık olmuş. Biz, onun apaçık bir yanlış içerisinde olduğunu düşünüyoruz.' diye konuşmuşlardı."

(31) "Kadınların tuzaklarını (kendisiyle ilgili yaptıkları dedikodularını) işitince onlara (bir ulak) yolladı, iyice gevşeyip rahat edecekleri bir ortam hazırladı ve her birine bir bıçak verdi. 'Onların yanına çık.' dedi. Onu gördüklerinde (güzelliğini o denli) büyüttüler (ki hayranlıktan) ellerini kestiler. Dediler ki: 'Allah'a sığınırız. Bu, bir insan değildir. Olsa olsa çok değerli bir melektir.' "

(32) " 'İşte!' dedi. 'Beni kendisinden dolayı kınadığınız budur. Andolsun ki onu elde etmek istedim, o ise korundu. Ve (tekrar) andolsun ki emrettiğimi yerine getirmezse hapsedilecek ve elbette, küçük düşürülenlerden olacaktır.' "

(33) "(Bu tehditler üzerine Yusuf) demişti ki: 'Rabbim! Zindan, bunların beni davet ettiği şeyden bana daha sevimlidir. Tuzaklarını benden defedip uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve cahillerden olurum.' "

(34) "Rabbi onun duasına icabet etti ve kadınların tuzağını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi', (her şeyi bilen) El-Alîm'dir."

(35) "Sonra, onun (suçsuz olduğunu gösteren) delilleri görmelerine rağmen, onu bir müddet zindana atmak kendilerine uygun göründü."

Kıssanın bu pasajı, Mısır Azizi'nin Yûsuf'u (as) satın almasını, evine yerleştirmesini ve Yûsuf'un (as) Aziz'in karısıyla imtihanını anlatır. Bu bölüme yakından bakacağız.

Yûsuf'un Yerleştiği Ev ve Hikmeti

"Onu satın alan Mısırlı, hanımına demişti ki: 'Ona iyi bak. Umulur ki bize bir faydası dokunur ya da onu evlat ediniriz.' Sözlerin/rüyaların yorumunu öğretmek için Yusuf'a imkân verip, yeryüzünde yerleşik kıldık. Allah, emrinde Galip'tir. Fakat insanların çoğu bilmezler."[1]

Surenin girişinde Yûsuf'un (as) kıssasının, Allah Resûlü'nün (sav) nübüvvet delillerinden olduğuna değinmiştik.[2] Mısır tarihine dair belgeler ortaya çıktıkça tarihlerinde bir kırılma dönemi olduğunu ve kırsal kesimden bedevilerin birkaç asır Mısır'a hükmettiklerini zikretmiştik. Kur'ân'ın anlatımında bu farkı görüyoruz. Zira Kur'ân, Mûsâ'nın (as) kıssasını anlatığı ayetlerde yöneticiye "firavun" derken, Yûsuf'un (as) kıssasını anlatırken "melik" ismini kullanıyor. Yûsuf'a (as) denk gelen bu istisnai dönemde onu (as) satın alan Aziz'in görevi neydi? Kur'ân ve Sünnette bu konuya dair bir bilgi yoktur. Ancak Surede yer alan bazı ipuçları, Aziz'in üst düzey devlet yetkilisi olduğunu gösterir. Bu ipuçları şunlardır:

– 21. ayette Yüce Allah, Yûsuf'a (as) te'vilu'l ehâdis ilmini öğretmek için onu yeryüzünde yerleşik kıldığını haber verir. İleride açıklanacağı gibi bu, Yûsuf'un (as) o evde yönetime, siyasete ve insan ilişkilerine dair aldığı eğitimdir. Bu da o evin bir yönetici evi olduğunu gösterir.

– 35. ayette Yûsuf'u (as) hapsettirecek yetkiye sahip olduğu anlaşılır.

– Yûsuf (as) mutlak iktidar sahibi olduktan sonra kardeşleri ona "Ey Aziz" diye hitap etmiştir.[3]

Buradan anlıyoruz ki kıssanın bundan sonraki kısmı herhangi bir evde değil, üst düzey bir bürokratın evinde, yani sarayda geçiyor.

1. 12/Yûsuf, 21
2. bk. s. 13, Mukaddime/Ön Söz
3. bk. 12/Yûsuf, 78

El-Ğâlib İsminin Tecellileri: Yûsuf ile Mûsâ'nın Kıssası

"Onu satın alan Mısırlı, hanımına demişti ki: 'Ona iyi bak. Umulur ki bize bir faydası dokunur ya da onu evlat ediniriz.' Sözlerin/rüyaların yorumunu öğretmek için Yusuf'a imkân verip, yeryüzünde yerleşik kıldık. Allah, emrinde Galip'tir. Fakat insanların çoğu bilmezler."[4]

Yûsuf'u (as) satın alan Mısırlı adam bir siyasetçi, yani insan sarrafıydı. Bu çocukta bir şeyler olduğunu anladı. Onun evlat edinilecek düzeyde temiz ve yetenekli, bir ebeveyn için şükür vesilesi olacak bir çocuk olduğunu fark etti. Burada dikkatimizi çeken müthiş bir detay var. Mısır Azizi hangi düşünceyle Yûsuf'u (as) yanına aldıysa Firavun da aynı düşünceyle, hatta okuduğumuz ayetteki aynı sözlerle Mûsâ'yı (as) evlat edindi:

"Firavun'un karısı dedi ki: 'Bana ve sana göz aydınlığı olacak (bir çocuk). Onu öldürmeyin. Belki bize bir faydası dokunur ya da onu evlat ediniriz.' Onlar (yaşanacakların) farkında değillerdi."[5]

Buradan ne anlıyoruz? 21. ayeti bir daha bu gözle okuyunca Allah'ın (cc) El-Ğâlib olduğunu anlıyoruz. Bir şeyi irade etti mi her şeyi hükmüne ram eylediğini, mutlak galibiyetin O'na ait olduğunu anlıyoruz.[6] O (cc) Firavun sarayında da Melik'in karşısında da mutlak galiptir; La ğâlibe illallah! Yûsuf'un (cc) kıssası da El-Ğâlib isminin bir tecellisidir. O (cc), Yûsuf'un iktidar olmasını dilemiştir ve Yûsuf iktidar olmuştur. Kıssanın hiçbir bölümü sebepler dairesi içinde bir sonraki bölümün nedeni olamaz. Kuyudan saraya, saraydan zindana, zindandan beraate, beraatten iktidara… Ancak El-Ğâlib olan Allah'ın iradesiyle olur…[7]

Yüce Allah, Yûsuf'un o eve yerleşmesinin hikmetini şöyle açıklar: "Sözlerin/Rüyaların yorumunu öğretmek için Yûsuf'a imkân verip, yeryüzünde yerleşik kıldık."[8] Yûsuf (as),halkı yarı göçebe olarak yaşayan Kenan ilinden gelmekteydi. Yüce Allah ise onun (as) için Mısır gibi bir ülkede iktidar di-

4. 12/Yûsuf, 21
5. 28/Kasas, 9
6. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 9/247, Yûsuf Suresi, 21. ayetin tefsiri
7. El-Ğâlib ismi hakkında detaylı bilgi için bk. El-Esmau'l Husna, 2/1249. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
8. 12/Yûsuf, 21

lemekteydi. Yûsuf'un (as) ihtiyaç duyduğu siyaset bilgisi işte o evdeydi ve Allah (cc) Yûsuf'u (as) oraya yerleştirdi.[9] Bu noktada Yûsuf ile Mûsâ'nın (as) kıssalarının bir daha kesiştiğini görüyoruz. Yüce Allah Mısır mustazaflarını Firavun'un zulmünden kurtarsın diye Mûsâ'yı görevlendirmiş ve onu (as) Firavun'un sarayına yerleştirmiştir. Mûsâ (as), Firavun'un istikbar/sömürü politikasını yerinde görmüş, bizzat sahibinden talim etmiştir. Yûsuf da (as) Mısır siyasetini yerinde görmüş ve talim etmiştir.

Yûsuf ile Mûsâ'nın (as) kıssalarının kesiştiği bir diğer nokta, Allah'ın (cc) her ikisinin üzerine bir sevimlilik ve manevi cazibe kılmasıydı. Yûsuf'u (as) her görenin onun beden ve ruh güzelliği karşısında sergilediği tutum bunun delilidir. Onu satın alan Aziz, güzelliği karşısında dili tutulan kadınlar,[10] onun muhsinliğini itiraf eden zindan arkadaşları,[11] onunla konuşur konuşmaz yanında yer veren Kral,[12] Surenin zikrettiği bazı örneklerdir. Aynı özelliğin Mûsâ'ya da (as) verildiğini biliyoruz:

"Gözlerimin önünde yetiştirilesin diye, senin üzerine bir sevgi bıraktım. (Seni her gören sever.)"[13]

"O ikisinden biri: 'Babacığım! Onu ücretli işçi olarak tut. Senin işçi olarak tutacaklarının en hayırlısı, kuvvetli ve güvenilir olan kimsedir.' dedi."[14]

Bugün biz buna karizma/cazibe diyoruz. Yüce Allah bir kulunu dini için kullanacaksa ona kendi katından bir sevimlilik, cazibe, karizma verir. O işte ona yardım edecek nitelikte insanları o manevi karizmayla etrafına toplar.

İki peygamberin kıssasının kesiştiği bir diğer nokta, saray sonrası hayatlarıdır. Yûsuf (as) sarayda siyaset bilgisini edindikten sonra zindana düştü, arındı… Sarayın bilgisi içinde kirli ve temiz, her türlü bilgi vardı. Zindanda Yûsuf (as) kirli olanlardan arındı, temiz olanları da vahiy bilgisiyle harmanladı. Sarayın zalimden yana olan siyaseti, zindanla birlikte mazlumdan yana bir siyasete

9. bk. Tefhîmu'l Kur'ân, 2/449, 21-22. ayetlerin tefsiri; İthâfu'l İlf bi Zikri'l Fevâidi'l Elf, 1/285
10. bk. 12/Yûsuf, 31
11. bk. 12/Yûsuf, 36
12. bk. 12/Yûsuf, 54
13. bk. 20/Tâhâ, 39
14. 28/Kasas, 26

evrildi… Mûsâ da (as) Firavun sarayından sonra yaklaşık on yıl Medyen'de, o salih kulun gözetiminde, çobanlık yaparak arındı:

"(Babaları) dedi ki: 'Ben, sekiz sene yanımda işçi olarak çalışmana karşılık, iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Şayet on yıla tamamlamak istersen, o da senden olur. Ben sana zorluk çıkarmak istemiyorum. İnşallah beni salihlerden bulacaksın.' "[15] [16]

Yûsuf ile Mûsâ'nın (as) kıssalarındaki benzerlikler (ve farklılıklar) bize şunu gösterir: Şartlar Yüce Allah'ı sınırlayamaz. O (cc), dilerse bir insanı tek başına iktidara taşıyabileceği gibi mustazaf bir ümmetin desteğiyle de iktidara taşıyabilir. Tek belirleyici O'nun iradesi, El-Ğâlib olanın takdiridir. O'nun iradesi karşısında kimin destek kimin köstek olduğunun hiçbir önemi yoktur. Akıllı kişi O'nun yanında, O'nun safında, O'nun dostlarıyla birlikte hareket edendir. Tarihmiş, şartlarmış, reel politikmiş, içinden geçtiğimiz hassas zamanlarmış… hepsi laf-u güzaftır. İnsan her zaman doğru yerde, doğru insanlarla, doğru ilkelerin yanında yer almaya gayret etmelidir. Zira O'nun iradesi tecelli ettiğinde kazanacak olanlar yalnızca doğrulardır. İster zafer murad etsin ister mustazaflık; ister iktidar murad etsin ister esaret; tek mesele, kişinin nerede durduğu, hangi zemine ayak bastığıdır. İnançta tevhid, amelde sünnet, ahlakta doğruluk olan her yer, müminin yeridir. Irkı, memleketi, ismi ne olursa olsun; doğru yerde durmak meselesi en önemli meseledir. Doğru yerde, doğrularla birlikte ve dosdoğru olarak… Bu, insanın yapabileceğidir. Bundan sonrası O'na (cc), yani emrinde mutlak galip olana kalmıştır. İnsan elinden geleni yaptıktan sonra sorumluluğu düşer. Gerisi O'nun (cc) iradesidir ve mutlak galip O'dur. La ğâlibe illallah! Evet, tek galip Allah'tır. Ne ki insanların çoğu bu gerçeği bilmez.

15. 28/Kasas, 27

16. Yûsuf ve Mûsâ (as) kıssalarının benzer ve farklı yönleri için yapılmış bir çalışma için bk. Kur'ân'da Geçen Yûsuf ve Mûsâ Kıssalarının Benzer ve Farklı Yönleri, s. 81-125

Yûsuf'a Verilen Nübüvvet

"Gençliğinin zirvesine ulaşınca ona hüküm ve ilim verdik. Biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız."[17]

Yûsuf (as) gücünün/gençliğinin zirvesine ulaşınca ona (as) ilim ve hikmet verilmiştir. Gençliğin zirvesi olan "eşuddehu"nun kaç yaş olduğunu bilmiyoruz. Yüce Allah ömrün orta dönemini "eşud" diye isimlendiriyor.[18] Buluğdan ihtiyarlığa kadar olan tüm gençlik, bu döneme dâhildir. Her insanın gençlikte zirve hâli farklı bir yaş olabilir. Allah en doğrusunu bilir.[19]

Yûsuf'a verilen ilim ve hikmetin nübüvvet olduğunu anlıyoruz. Çünkü Kur'ân'da ilim ve hikmetin nebilere verildiği görülür:

"Lût'a da hüküm/hikmet ve ilim verdik."[20]

"Biz, (isabetli hükmü) Süleyman'ın fıkhetmesini sağladık. Her birine hüküm/hikmet ve ilim verdik."[21]

"Yetişkinlik çağına erişip olgunlaşınca, ona (Mûsâ'ya) hüküm ve ilim verdik. Biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız."[22]

17. 12/Yûsuf, 22
18. bk. 22/Hac, 5; 40/Mü'min (Ğafir), 67
19. Buna dair, İslam âlimlerinden farklı görüşler nakledilmiştir. İbnu'l Cevzî (rh) görüşleri şöyle özetler: "Âlimler burada bunun (o yaşın) ne olduğunda sekiz görüş beyan ederek ihtilaf etmişlerdir:
Birincisi: O otuz üç yaşıdır, bunu Said bin Cübeyr, İbn Abbas'tan rivayet etmiş; Mücahit ile Katade de böyle demişlerdir.
İkincisi: On sekiz yaşıdır, bunu da Ebu Salih, İbn Abbas'tan rivayet etmiş ve Ikrime de böyle demiştir.
Üçüncüsü: Kırk yaşıdır, bunu da Hasen, demiştir.
Dördüncüsü: Buluğa ermektir, bunu da Şa'bi, Rebia, Zeyd bin Eslem ve oğlu demişlerdir.
Beşincisi: Yirmi yaşıdır, bunu da Dahhak, demiştir.
Altıncısı: On yedi ila kırk arasıdır, bunu da Zeccac, demiştir.
Yedincisi: Otuz sekiz yaşına varmaktır, bunu da İbn Kuteybe nakletmiştir.
Sekizincisi: Otuz yaşıdır, bunu da bazı müfessirler demişlerdir." (Zâdu'l Mesîr, 3/190-191, Yûsuf Suresi, 22. ayetin tefsiri)
20. bk. 21/Enbiyâ, 74
21. bk. 21/Enbiyâ, 79
22. 28/Kasas, 14

Önce Hikmet Sonra İlim

Kur'ân'daki kullanımlara bakıldığında Yüce Allah'ın önce hüküm sonra ilim lafzını zikrettiğini görürüz. Bu sıralamanın elbette birçok hikmeti vardır. Bunlardan biri şu olabilir: İlmin fayda vermesi, hikmetle mümkündür. Çünkü hikmet, ilimle yerli yerinde amel etmek, ilimle vakıanın uyuşmasını sağlamaktır. Zira İslami bilgi/vahiy, hayatla beraber el ele yürüyen gerçekçi bilgidir. Hayatın farklı merhalelerini düzenleyen hükümleri, farklı şartlar için vazettiği ahlaki ilkeleri vardır. Şer'i bilgiye vâkıf olmak, istikamet için yeterli değildir. Şer'i bilginin uygun olduğu vakıayı, yani hayatı bilmek de gereklidir. İşte bu ikisinin uyumu hikmettir ve ilmi faydalı kılan da yine hikmettir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.[23]

Muhsinlerin Mükâfatı

"Biz, muhsinleri/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanları böyle mükâfatlandırırız."[24]

Nübüvvet anlamında ilim ve hikmet, nebilere verilir ve son nebi Muhammed (sav) ile kesilmiştir. Nübüvvet mirası olan ilim ve hikmet ise tüm ihsan ehline verilen mükâfattır. Muhsin, ihsan ahlakına sahip mümindir. Kelimenin kök anlamı güzelliktir. Maddi ve manevi her güzellik/hoşluk bu kelime ile nitelenebilir. Kelimenin muhsin sigası ise, güzelliğin bir eylem olarak bir başkasına geçmesi, müteaddilik hâlidir. Araplar başkalarına iyilik yapana muhsin derler. İşini güzel yapan, güzelliği işine yansıttığı için ona da muhsin derler. İnsanın güzelliği kulluğuna yansırsa bu şer'i/ıstılahi anlamda ihsan olur. Bu sebeple muhsinin öz tanımı Allah'ı görüyormuş gibi kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışandır. Allah Resûlü (sav) ihsanı şöyle tanımlar:

"Allah'a sanki O'nu görüyormuş gibi ibadet etmendir. Sen, Allah'ı göremesen de şüphesiz ki O seni görüyor."[25]

23. Kur'ân ve Sünnet naslarıyla yerli yerinde amel etmek konusunda örnekler için bk. Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı, s. 391, Kur'ân'ın Belli Merhalelerde İndiğini Bilmek ve İman Ettikten Sonra, s. 165, Davet. İlgili içeriklere ulaşmak için karekodları okutabilirsiniz.
24. bk. 12/Yûsuf, 22
25. Buhari, 50; Müslim, 9

İhsanın iki mertebesi vardır:

İlki; kişinin Yüce Allah'ı görüyormuşçasına O'na kulluk etmesidir. Yani O'na (cc) O'nun tüm isim ve sıfatlarıyla kulluk etmesi, her şeyde O'nun (cc) isimlerini ve sıfatlarını müşahede etmesidir. Bu, bir kulluk mertebesidir. Allah Resûlü (sav), ashabına bu mertebeyi tavsiye ederdi:

"Peygamber (sav), ashabından bir topluluğa bu tavsiyede bulunmuştu. İbrahim el-Hicrî, Ebu'l Ahves'ten, o da Ebu Zerr'den şöyle dediğini rivayet eder: 'Dostum (sav) bana, sanki O'nu görüyormuşum gibi Allah'a karşı haşyet duymamı tavsiye etti. Ben O'nu göremesem de kuşkusuz O, beni görmektedir.'

İbn Ömer'den şöyle dediği rivayet edilir: 'Resûlullah (sav), bedenimden tuttu ve, 'Allah'a, sanki O'nu görüyormuş gibi ibadet et!' buyurdu.' Hadisi, Nesâî rivayet etmiştir.

Zeyd ibni Erkam'dan, merfû ve mevkûf olarak şu hadis rivayet edilmiştir: 'Allah'ı görüyormuş gibi davran! Sen O'nu görmesen de kuşkusuz O seni görmektedir.'

Muâz'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (sav), onu Yemen'e gönderirken şöyle tavsiyede bulundu: 'Yakınlarından saygı duyduğun bir kimseden hayâ ettiğin gibi Allah'tan da hayâ et!'

Urve bin Zubeyr, İbn Ömer ile Kâbe'yi tavaf ederken, ondan kızını istedi. İbn Ömer, ona cevap vermedi. Bir süre sonra onunla karşılaşınca, İbn Ömer, ondan özür dileyerek (neden cevap vermediğini açıklamak için) şöyle dedi: 'Biz, tavaf ederken, Allah'ı gözlerimizin önünde tahayyül ediyorduk.' Bunu, Ebu Nuaym ve başkaları rivayet eder."[26]

İkinci mertebe; kişinin Allah'ın kendisini gördüğünü bilmesi, O'na bu anlayış üzere kulluk etmesidir. Dikkat edilirse bu mertebenin bir önceki mertebeden farkı vardır. O da Yüce Allah'ın bazı isimleriyle O'na kulluktur. Bazı âlimler ikinci cümlenin birincinin gerekçesi olduğunu söylemişlerdir. Yani "Allah'ın seni gördüğünü bilirsen, sen de O'nu görüyor gibi kulluk edersin." anlamına geldiğini söylemişlerdir. İbni Receb (rh) şöyle der:

26. Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1/120-122

"Bu sözün, ilk cümlenin gerekçesi olduğu söylenmiştir. Kuşkusuz kula, Allah'ı görüyormuş gibi, ibadette, Allah'ın gözetiminde olduğunu hissetmesi, Allah'ın kuluna yakın olduğunu hatırında tutması emredilmiştir. Bu durum, bazen insana zor gelebilir. Bu dereceye ulaşmasında, Allah'ın kendisini gördüğüne olan imanı; Allah'ın, gizli ve açık, içindeki ve dışındaki her şeyi bildiğine ve hiçbir şeyin O'na gizli kalmadığına olan inancından yardım alır. Bu konumu elde ettiğinde, kulun ikinci makama geçişi kolaylaşır. İkinci makam da Allah'ı görüyormuş gibi, Allah'ın kuluna yakınlığı ve onunla birlikte olduğunu basiret ile görmeye devam etmektir."[27]

İhsan, insanın kulluğunu güzelleştirmesidir. Bu çabanın sayısız mükâfatı vardır. Bunların en başında kulluktan lezzet almak gelir. Dünyevi işlerini güzel yapanlar o işten nasıl keyif alıyorsa kulluğunu güzel yapanlar da kulluklarından öyle -hatta daha fazla- lezzet alırlar. Bir diğer mükâfat ilim ve hikmetle rızıklanmaktır. Yûsuf Suresi, ihsanın dünyevi karşılığını anlatan bir suredir. Sureye göre ihsan;

– Sahibine manevi karizma katar, insanları ona çeker. Zindan ehlini Yûsuf'a (as) yönelten, onun ihsanıdır:

"Onunla beraber zindana iki genç daha girdi. Bunlardan biri: 'Rüyamda şarap sıktığımı gördüm.' dedi. Diğeriyse: 'Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı ve kuşların ondan yediğini gördüm. Bize bu rüyanın yorumunu haber ver. **Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz.**' dedi."[28]

– Kişiyi başarı ve iktidara taşır:

"İşte böylece Yusuf'a, yeryüzünde **temkin/imkân/iktidar verdik**. Orada dilediği yerde konaklar/dilediği gibi hareket ederdi. Rahmetimizden dilediğimiz kişiye veririz. **Ve muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmeyiz.**"[29]

" 'Şüphesiz sen, (evet,) gerçekten sen Yusuf'sun öyle mi?' demişlerdi. Demişti ki: 'Ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir. **Allah bize iyilikte bulundu.** Hiç şüp-

27. age, 1/122
28. 12/Yûsuf, 36
29. 12/Yûsuf, 56

hesiz, kim sakınıp korkar ve sabrederse **Allah muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmez.**' "[30]

İhsan, Yûsuf Suresi'ndeki kilit kavramlardan biridir. İhsanı anlamak isteyen, Yûsuf Peygamber'i dikkatle izlemeli, onun siretinde ihsanın yansımalarını görmeye çalışmalıdır. Zira ihsan, soyut kavramlardandır. Her insan onu dilediğince anlamlandırabilir. Bu da kavramın tahrifine neden olur. Muhsin olmakla nitelenen Yûsuf (as) ise, tüm anlam kaymalarına engel olur. Yûsuf (as), ihsanın ete kemiğe bürünmüş kanlı canlı örneğidir. Yûsuf'un (as) ihsanında dört unsur olduğunu görüyoruz:

– Allah'ı görüyormuş gibi kulluk. Kimsenin olmadığı yerlerde dahi, Yüce Allah'ın sınırlarına riayet.

– İyiliklere karşı vefalı olmak

"Evinde kaldığı kadın onu elde etmek istemiş, kapıları üst üste kilitleyip de: 'Senin için hazırlandım, gelsene.' demişti. 'Allah'a sığınırım. Çünkü o/kocan, benim efendimdir, bana iyi bakmıştır. Şüphesiz ki (iyiliğe kötülükle karşılık veren) o zalimler kurtuluşa ermezler.' demişti."[31]

– Çevresindeki insanlara maddi ve manevi yardım etmesi, insanların her türlü ihtiyacını giderme çabası

"Onunla beraber zindana iki genç daha girdi. Bunlardan biri: 'Rüyamda şarap sıktığımı gördüm.' dedi. Diğeriyse: 'Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı ve kuşların ondan yediğini gördüm. Bize bu rüyanın yorumunu haber ver. Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz.' dedi."[32]

"Demişlerdi ki: 'Ey Aziz! Şüphesiz ki onun çok yaşlı bir babası vardır. Bizden birini onun yerine alıkoy. Biz seni iyilik ehlinden biri olarak görüyoruz.' "[33]

– Hataları bağışlamak, affetmek

"Demişti ki: 'Cahil olduğunuz zamanlarda Yusuf'a ve kardeşine yaptıklarınızı hatırladınız mı?' 'Şüphesiz sen, (evet,) gerçekten sen Yusuf'sun öyle mi?' demiş-

30. 12/Yûsuf, 90
31. 12/Yûsuf, 23
32. 12/Yûsuf, 36
33. 12/Yûsuf, 78

lerdi. Demişti ki: 'Ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize iyilikte bulundu. Hiç şüphesiz, kim sakınıp korkar ve sabrederse Allah muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmez.' Demişlerdi ki: 'Allah'a yemin olsun ki; Allah seni seçip bize üstün kıldı ve bizler gerçekten hatalı/günahkâr idik.' Demişti ki: 'Bugün size kınama yoktur. Allah sizin günahınızı bağışlayacaktır. O merhametlilerin en merhametlisidir.' "[34]

Sonuç olarak; Yûsuf'a (as) verilen ihsan, çok yönlüdür. Yüce Allah ile ilişkilerinde de insanlarla ilişkilerinde de ihsan belirleyicidir. Sureden öğrendiğimiz kadarıyla Yûsuf'un beden güzelliği de onun kulluğu kadar güzeldir. Ancak Yüce Allah onun beden güzelliğini yalnızca bir yerde, o da ahlaksız kadınların dilinden zikreder. Sure boyunca asıl vurgu; onun ihsanı, yani iman, ahlak ve kulluk güzelliğidir. Yûsuf'u Allah katında değerli kılan yakışıklılığı değil, güzel kulluğudur. Bizi aynalara, ölçülere, baklava dilimi kaslara, fit vücutlara kul etmeye çalışan modern cahiliyeye karşı korunmak ve bu yaygın cahilî anlayıştan arınmak için Yûsuf Suresi'ni çokça okumalıyız.

Yûsuf'un İmtihanı

"Evinde kaldığı kadın onu elde etmek istemiş, kapıları üst üste kilitleyip de: 'Senin için hazırlandım, gelsene.' demişti."[35]

Bu ayet-i kerime, Yûsuf'un (as) çetin imtihanına delalet ediyor. Bu, herhangi bir kadının herhangi bir erkeği arzulaması değildir. Yûsuf'u insanlığa örnek kılan da imtihanın ağırlığı ve bu ağır imtihan karşısında müstakim duruşudur. Şöyle ki;

- Yûsuf (as) gençliğin baharında, şehvetin en yoğun hissedildiği dönemdedir.
- Kadın güzellik ve konum sahibidir.

Böyle bir kadının davetine direnmek; kişiyi Yüce Allah'ın özel misafirlerinden, arşın gölgesinde gölgelenenlerden kılacak kadar büyük bir ameldir.

34. 12/Yûsuf, 89-92
35. bk. 12/Yûsuf, 23

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Şu yedi grup insanı, hiçbir gölgenin bulunmadığı bir gün, Allah, kendi gölgesinde gölgelendirecektir: Adil devlet başkanı, Allah'a ibadet içinde yetişmiş genç, kalpleri mescidlere bağlı olan kimse, birbirini Allah için seven, Allah için buluşup Allah için ayrılan iki kimse, güzelliği yanında bir de sosyal bir statüye sahip kadın kendisini günah işlemeye davet ettiğinde 'Ben Allah'tan korkarım!' diyerek geri çeviren kişi, sağ elinin verdiğinden sol eli haberi olmayacak şekilde gizlice sadaka veren kimse ve kimsenin bulunmadığı bir yerde Allah'ı anıp gözleri yaşaran kimse."[36]

– Yûsuf (as), kadının evinde, yani 24 saat ulaşabileceği bir konumdadır. Kadının kapıları kapatması ve tüm kadınlık cazibesini kullanarak Yûsuf'u (as) daveti, imtihanı iyice ağırlaştırmaktadır.

– Yüce Allah kadının fiilini, "murâvede" kelimesiyle anlatır. Mufâele kalıbından olan kelime, iki tarafın karşılıklı fiiline delalet eder. Biri ister, öteki karşı koyar, reddeder.[37] Anlarız ki Yûsuf'un uzun bir çilesi olmuştur. Kadının ısrarlı arzusu ve Yûsuf'u baştan çıkarma çabası, öyle bir sefere has bir durum değildir.[38]

Yûsuf Nasıl Korundu?

"Evinde kaldığı kadın onu elde etmek istemiş, kapıları üst üste kilitleyip de: 'Senin için hazırlandım, gelsene.' demişti. '**Allah'a sığınırım**. Çünkü o/**kocan** benim **efendimdir, bana iyi bakmıştır**. Şüphesiz ki (**iyiliğe kötülükle karşılık veren**) **o zalimler kurtuluşa ermezler.**' demişti. Andolsun ki kadın onu arzulamış, o da kadını arzulamıştı. Şayet Rabbinin apaçık burhanını görmeseydi (Yusuf da arzusunun peşinden gidecekti). Böylece, kötülüğü ve fuhşiyatı ondan savuşturduk. **Çünkü o, muhles/arındırılmış/ihlaslı kılınmış kullarımızdandı.**"[39]

Ayetleri dikkatle okuduğumuzda Yûsuf'un (as) bu fitneden nasıl korundu-

36. Buhari, 1423; Müslim, 1031
37. bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 12/250, Yûsuf Suresi, 23. ayetin tefsiri
38. Yûsuf'un imtihanını ağırlaştıran geniş bir izah için bk. Bedâiu't Tefsîr, 2/386-388
39. 12/Yûsuf, 23-24

ğunu anlıyoruz. Benzer bir imtihanla karşı karşıya kalanlar, aynı adımları izleyerek, müstakim bir durum sergileyebilirler.

a. **Allah'a sığınırım:** Yûsuf'un (as), şehvet daveti karşısında ilk tavrı Allah'a sığınmak olmuştur. Allah'a sığınmak (istiâze), bir kulluk menzilesidir. Özünde şu tevhidî duruş vardır: "Rabbim! Ben senin yardımına, korumana, rahmetine muhtacım. Nefsimin, şeytanın ve kötülerin şerrinden senin himayene sığınırım. Beni nefsimle ve kötülerle/kötülüklerle baş başa bırakma!" İstiâze, hem bir itiraf hem de bir taleptir. İffet ehlinin, korunma hususunda önemli dayanaklarından biridir:

"Onların (kendisini görmesine engel olacak) bir perde çekmişti. Biz de ona ruhumuzu (Cibril'i) göndermiştik. Ona düzgün/her şeyi yerli yerinde bir insan suretinde görünmüştü. (Meryem) demişti ki: 'Şayet takva sahibi biriysen (bana kötülük etme). Senden, Er-Rahmân'a sığınırım.' "[40]

b. **Kocan efendimdir, bana iyi davranmıştır:** Bu ifade, iki farklı anlam ihtiva eder:

– Kocan bana iyilik yapmış, beni hoş tutmuştur. Ben iyiliğe kötülükle mukabelede bulunmam. İyiliğin karşılığı yalnızca iyiliktir. Bu da vefa duygusunun insanı kötü hasletlerden alıkoyduğunu gösterir.

– Kocanın yaptığı iyiliğe karşı dahi nankörlük etmek yakışık almazken, üzerimde sayısız nimeti olan Allah'a karşı nasıl nankörlük edeyim?[41]

40. 19/Meryem, 17-18

41. Bazı tefsirciler ayette yer alan "O benim rabbimdir." ifadesiyle Aziz'in değil, Yüce Allah'ın kastedildiğini öne sürmüştür. Buna dair iki temel delil zikretmişlerdir:

a. Surenin (37, 50 ve 100-101) ayetlerinde rabb, Yüce Allah için kullanılır. Yüce Allah'ın tek rabb olduğunu söyleyen, karşısındakileri farklı rabbler edinmekle suçlayan bir peygamberin dönüp bir insana "Rabbim!" demesi tevhid hassasiyetiyle bağdaşmaz.

b. Bir peygamberin bir başkasını dikkate alarak günahtan çekinmesi yakışık almaz (bk. Tefhîmu'l Kur'ân, 2/451, Yûsuf Suresi, 23-25. ayetlerin tefsiri).

Bu iyi niyetli yaklaşım, isabetli değildir. Şöyle ki;

– Surenin içinde bizzat Yûsuf (as), Allah'tan başkası için rabb ismini kullanır. 41 ve 42. ayetlerde rüyasını tabir ettiklerine, "rabbine/rabbinin" der ve bu ifadeyle kralı kasteder.

– Bir lafız iki anlama geliyor ve her iki anlam da kullanılıyorsa şeriat yasaklamadığı müddetçe her iki anlam da kullanılabilir. Örneğin Surede yöneticiler için aziz ve melik isimleri kullanılır. Her ikisi de Yüce Allah'ın isimlerindendir. Rabb ismine gelince; Allah Resûlü (sav) gelene dek iki anlam da kullanılırdı. Her terbiye edene, çekip çevirene rabb denirdi. Yüce Allah'a ise mutlak efendi, çekip

c. **Zalimler felah bulmaz:** Günahın akıbetini düşünmek ve insanın bu yönde öz nefsine yapacağı hatırlatmalar günahtan alıkoyucu etkenlerdendir. Aynı zamanda bu cümlede insanın manevi şahsiyetini koruması, zulmü kendine yakıştırmaması vardır. Zulüm, insanı dibe çeken bir ahlaki düşkünlüktür.

çeviren anlamında rabb denmiştir. Allah Resûlü (sav) gelince sahabeyi Allah dışında bir varlığa rabb demekten menetmiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizden biri kölesine, 'Rabbine yemeğini getir. Rabbinin abdest suyunu ver.' demesin. Bunun yerine seyyid, efendi ve mevlayı kullanın. Yine sizden biri kölem, cariyem demesin. Bunun yerine delikanlım, genç kızcağızım, evladım desin." (Buhari, 2552; Müslim, 2249)

– Surede ailenin Yûsuf'a (selamlama) secdesi, hırsızın hırsızlık karşısında alıkonulması da o dönemde caiz, bizim şeriatımızda yasaktır. Bu anlayışla yaklaşılırsa secde ve hırsızın alıkonulmasını da farklı yorumlamak gerekir. (Geniş bilgi için bk. İbn Teymiyye Tefsîri, 5/361-364, Yûsuf Suresi, 23 ayetin tefsiri)

– Bir başkasını düşünerek günahtan imtina etmek neden peygambere yakışmasın? Şeriatın asıllarından biri Allah'tan sakınmak ise diğeri kullardan hayâ etmektir. Kuldan hayâ, şer'i bir asıldır ve nebiler şer'i asılları insanlara öğretmek için görevlidir. Vefalı olmak, şer'i bir asıldır ve vefa peygamber ahlakıdır. Yine kendine yapıldığında hoşlanmayacağın bir şeyi başkasına yapmamak şer'i bir asıldır. Allah Resûlü (sav), ashabını bu asılla terbiye etmiştir.

Ebû Umâme'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Kureyş'ten bir genç Nebi'nin (sav) huzuruna vararak, 'Ey Allah'ın Resûlü! Zina etmeme müsaade et.' dedi.

İnsanlar hemen gence yönelip onu azarladılar. 'Defol şuradan!' deyip onu kovdular.

Allah Resûlü (sav), 'Yaklaş!' buyurdu.

Genç, yakınına geldi.

Nebi (sav) ona, 'Annenle zina edilmesini ister misin?' diye sordu.

Genç, 'Hayır, Allah'a yemin olsun ki istemem.' deyince, 'İnsanlar da anneleriyle zina edilmesini istemezler.' buyurdu.

Sonra, 'Kızınla zina edilmesini ister misin?' diye sordu.

Genç, 'Hayır, Allah'a yemin olsun ki istemem.' deyince, 'İnsanlar da kızlarıyla zina edilmesini istemezler.' buyurdu.

Sonra, 'Kız kardeşinle zina edilmesini ister misin?' diye sordu.

Genç, 'Hayır, Allah'a yemin olsun ki istemem.' deyince, 'İnsanlar da kız kardeşleriyle zina edilmesini istemezler.' buyurdu.

Sonra, 'Halanla zina edilmesini ister misin?' diye sordu.

Genç, 'Hayır, Allah'a yemin olsun ki istemem.' deyince, 'İnsanlar da halalarıyla zina edilmesini istemezler.' buyurdu.

Sonra, 'Teyzenle zina edilmesini ister misin?' diye sordu.

Genç, 'Hayır, Allah'a yemin olsun ki istemem.' deyince, 'İnsanlar da teyzeleriyle zina edilmesini istemezler.' buyurdu.

En sonunda elini gencin üzerine koyarak, 'Allah'ım! Onun günahını bağışla, kalbini arındır ve cinsel organını koru.' diye dua etti. Bundan böyle o genç hiçbir şeye iltifat etmez oldu." (Ahmed, 22211)

Sonuç: Tevhidî hassasiyetle dile getirilen mezkûr düşünce; sure bütünlüğü, dil kuralları ve şeriat ilkeleriyle uyumlu ve isabetli değildir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Kişinin günahlara düşkünlük olarak bakması, nefsini o günahtan korumasının yoludur.

Yûsuf'un (as) zinaya haram demek yerine zulüm demesi dikkat çekicidir. Zira muhatabı zinayı haram görmemektedir. Ona "zina haram" dense dahi bir etkisi olmayacaktır. Zulüm ise daha evrensel bir ahlak ilkesidir. Kadını zinadan menetmesi muhtemeldir. Yine kadının kocasının hakkını ve bu fiilin zulüm olduğunu zikretmesi kadına verilen bir mesajdır. Yûsuf'un (as) kadın kocasından ayrılsa dahi ona yönelik bir meyli olmayacaktır. Zira kocasının Yûsuf'a (as) birçok iyiliği olmuştur. Bu cümlenin bir diğer yönü, "Ben bir yabancı olarak kocana zulmetmekten imtina ediyorken, senin imtina etmen daha önceliklidir." mesajını içermesidir.[42]

d. **Muhleslerden olmak:** Yûsuf'u (as) o ağır imtihanda koruyan sebeplerden biri Rabbinin apaçık burhanını/delillerinden birini görmesi ve Rabbinin kötülük ve fuhşiyatı ondan (as) savmasıdır. Ancak bu, bir sebep değil, bir sonuçtur. O (as) muhles bir kul olduğu için Allah (cc) ona delilini göstermiş ve kötülüğü ondan savmıştır. Kur'ân da muhles insanları şeytanın ve nefislerinin şerrinden korunan insanlar olarak önümüze çıkarır. Hâliyle sormamız gerekir, nedir/kimdir muhles?

Muhles, "h-l-s" kökünden türeyen bir kelimedir, ehlesa'nın ismi mef'ulüdür. Kelimenin kök anlamı; arı, duru ve saflıktır. Ancak bu sıfatlar bilinçli bir arındırma/temizleme sonrasında oluşmuştur. Yani bir yerde ihlastan söz etmek için önce orada bir leke/kir olması, sonra sahibinin onu temizleyip duru hâle getirmesi gerekmektedir.[43] Yani mümin çabalar ve imanını/amelini her türlü şaibeden arındırır; samimiyetle ve içtenlikle Allah'a kulluk eder. Onun bu ihlas çabası onu muhlis (ihlaslı) kullardan kılar. İhlaslı olma çabasının mükâfatı, Yüce Allah'ın ihlası kul için kimlik kılması, onu arındırılmış/seçilmiş muhles kulları arasına katmasıdır.

Yûsuf'un kıssası, "Sen Allah'ı(n sınırlarını) koru ki Allah da seni korusun."[44] Nebevi öğüdünün tefsiri gibidir. Yûsuf (as) uzun yıllar o kadına karşı kendini

42. bk. İbn Teymiyye Tefsîri, 5/371-372, Yûsuf Suresi, 23. ayetine tefsiri
43. bk. El-Mufredât, s. 292-293, h-l-s maddesi
44. bk. Ahmed, 2669; Tirmizi, 2516

korudu. Allah da (cc) o son ve zorlu sahnede Yûsuf'u (as) korudu. Bu, böyledir: Çabasıyla korunanlar, Yüce Allah'ın himayesine girerler. O (cc) her insana kendi amelinin cinsiyle muamele eder.

Yûsuf'un Örnekliği

23-24. ayette okuduğumuz Nebevi örneklik, hikâye olsun diye anlatılmamıştır. Bilakis, benzer duruma düşmesi muhtemel müminlere yol göstermek ve zinadan korunmanın mümkün olduğuna işaret etmek için anlatılmıştır. Yûsuf'un (as) sarıldığı sebeplere sarılanları Yüce Allah'ın koruyacağını, kuluna onu kötülükten koruyacak delillerini göstereceğini anlatmak için kıssa edilmiştir. İslam tarihinde Yûsuf (as) gibi zinadan korunan nice insan olmuştur. Bu iffet ve takva sahibi insanlara dair şu örnekleri verebiliriz:

- Birinci örneğimiz mağaraya sığınan üç kişinin kıssasıdır. Bu kıssada geçmişte gösterilen iffetli duruş, gelecekte Allah'ın yardımı olarak sahibine dönmüştür.

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi yürüyüp gezinmekteyken yağmura yakalandılar. Hemen dağdaki bir mağaraya yönelip sığındılar. Dağdan bir kaya parçası mağaralarının ağzına düşüp mağarayı üzerlerine büsbütün kapattı. Bunun üzerine birbirlerine, 'Allah için işlemiş olduğunuz salih amellere bir bakınız (düşününüz) ve bu ameller ile Allah'a dua ediniz. Olur ki Allah, mağaranın kapısını açar.' dediler.

Onlardan birisi dedi ki: 'Allah'ım, gerçek şu ki, benim oldukça yaşlı bir annem ve babam vardı. Küçük çocuklarım da vardı. Geçimlerini sağlamak için bir sürü otlatıyordum. Akşamleyin sürü ile dönünce süt sağar ve çocuklarımdan önce anne babama süt içirerek başlardım. Bir gün koyunlarımı otlatacağım uygun yer bulmak için uzaklara gittim. Geriye ancak akşam vakti girince dönebildim. Anne-babamın uyumuş olduğunu gördüm. Daha önce sağdığım şekilde süt sağdım. Sağdığım sütü getirip anne-babamın başları ucunda durdum. Onları uykularından uyandırmak hoşuma gitmemişti. Diğer taraftan onlardan önce çocuklara süt içirmek de hoşuma gitmedi. Küçük çocuklar ise ayaklarımın dibinde sızlanıp duruyorlardı. Tan yeri ağarıncaya kadar ben de onlar da bu

hâlimiz üzere devam ettik. Eğer benim bu işi sırf senin için yaptığımı biliyorsan bu mağaranın ağzından bize kendisinden semayı görebileceğimiz bir gedik aç.' Bunun üzerine Yüce Allah, onlara arasından semayı görecekleri kadar bir gedik açtı.

İkincileri şöyle dedi: 'Allah'ım, benim bir amca kızım vardı. Onu erkeklerin kadınları sevdikleri en ileri derecede seviyordum. Ondan kendisini bana teslim etmesini istedim ama o kendisine yüz dinar vermediğim takdirde bunu kabul etmeyeceğini söyledi. Çalışıp durdum ve nihayet yüz dinar topladım. Yüz dinar ile onun karşısına çıktım. Ben onun bacaklarının arasına oturunca o, 'Ey Allah'ın kulu! Allah'tan kork ve hakkı ile olmadıkça (bekaret) mührünü açma.' dedi. Ben de yanından kalktım. Allah'ım, eğer sen benim bu işi yalnızca senin zatın için yaptığımı biliyorsan bu kayayı üzerimizden biraz aç.' Allah da onlar için mağaranın ağzını bir miktar daha açtı.

Diğeri de şöyle dedi: 'Allah'ım, gerçekten ben bir ferak (büyük) ölçek pirinç karşılığında bir işçi tutmuştum. İşi bitirince, 'Bana hakkımı ver.' dedi. Ben de ona hakkını alması için teklif ettim. Fakat o onu bırakıp ondan yüz çevirdi. Ben de o pirinci ekip durdum. Nihayet onun parasıyla bir sığır sürüsü (alacak kadar para) toplayıp bir araya getirdim ve çobanlarını da tuttum. O adam yanıma gelerek, 'Allah'tan kork, bana zulmetme ve hakkımı ver.' dedi. Ben de 'Şu sığır sürüsü ve onların çobanlarına git, onlar senindir.' dedim. O bana, 'Allah'tan kork ve benimle alay etme.' dedi. Ben, 'Gerçekten, seninle alay etmiyorum. O sığır sürüsünü ve o sürünün çobanını al git.' dedim. O da onları alıp gitti. Eğer benim bu işi sadece senin zatın için yaptığımı biliyorsan geriye kalan kısmı aç.' Allah da mağaranın kapısını açtı."[45]

• İkinci örnek, geçmiş milletlerden Kifl'dir. Kifl'in iffeti ona mağfiret olarak dönmüştür. Allah (cc) onu affetmiş ve onu affettiğini de tüm kullarına göstermiştir.

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ben-i İsrail'den Kifl isminde bir kimse hiçbir günahtan sakınmaz ve her günahı

45. Buhari, 5974; Müslim, 2743

işlerdi. Bir kadın ona geldi ve kadına kendisiyle ilişkide bulunmak şartıyla altmış dinar verdi. Kifl, bir kimsenin eşine yaklaşması gibi kadına yaklaşacakken kadın titremeye ve ağlamaya başladı.

Kifl dedi ki: 'Seni ağlatan şey nedir? Seni buna zorladım mı?'

Kadın dedi ki: 'Hayır, ancak bu benim daha önce hiç yapmadığım bir iştir. Beni bu işi yapmaya sevk eden şey ise ihtiyaç sahibi olmamdır.'

Kifl, 'Sen daha önce hiç yapmadığın bu işi şimdi mi yapacaksın? Git! Bu para da senin olsun.' dedi.

Daha sonra da 'Hayır, Allah'a yemin ederim ki ben bu kadından sonra artık ebediyen Allah'a isyan etmeyeceğim.' dedi ve Kifl o gece vefat etti.

Kapısının üzerinde 'Allah Kifl'i bağışlamıştır.' yazan bir yazıyla sabaha erdi."[46]

• **Üçüncü örnek sahabeden Mersed ibni Ebî Mersed (ra). Onun (ra) iffeti, hakkında ayet inmesi ve İlahi övgü ile neticelendi.**

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Mekke'den Medine'ye esir kaçıran Mersed ibni Ebî Mersed isminde bir sahabi ve Mekke cahiliyesinde bu sahabinin dostu olan, Anâk isminde fahişe bir kadın vardı. Mersed, Mekke'de bir esire, kendisini kaçıracağına dair söz vermişti. Mersed devamını şöyle anlatmaktadır:

'Mehtaplı bir gecede Mekke duvarlarından bir duvarın dibine geldim. Anâk da gelip duvarın dibindeki gölgemi görünce beni gölgemden tanıdı.

Dedi ki: 'Ey Mersed, sen misin?'

Ben, 'Evet.' dedim.

Dedi ki: 'Hoş geldin. Buyur, bu gece bizde kal.'

Ben de dedim ki: 'Ey Anâk, Allah zinayı haram kıldı.'

Bunun üzerine, 'Ey oba halkı, bu adam esirlerinizi kaçırıyor!' diye bağırdı.

Ardından sekiz kişi peşime düştü. Handeme yoluna doğru kaçmaya başladım. Sonunda bir kaya yarığına (veya mağaraya) girdim, onlar da gelerek

46. Ahmed, 4747; Tirmizi, 2496

benim başımın ucunda dikildiler. Hatta orada ihtiyaç giderdiler, idrarları başımın üstüne aktı. Fakat Allah (cc), onların beni görmelerini engelledi. Dönüp gittiler. Ben de adamıma döndüm ve onu yüklendim, kendisi biraz ağırdı. İzhir denilen yere kadar onu götürdüm ve orada zincirlerini çözdüm. Onu taşıyordum ve beni çok yormuştu. Sonunda Medine'ye vardım.

Allah Resûlü'ne (sav) gelerek, 'Ey Allah'ın Resûlü! Anâk ile evlenebilir miyim?' dedim.

Allah Resûlü (sav), sustu ve şu ayet inene kadar bana cevap vermedi:

'Zinakâr erkek, yalnızca zinakâr bir kadınla veya müşrik bir kadınla evlenir. Zinakâr kadını da yalnızca zinakâr veya müşrik erkek nikâhına alır.'[47]

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'O kadınla evlenme.' dedi."[48]

• Bu ümmetin salih zatlarından örnekler:

Abdurrahmân ibni Zeyd'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Atâ b. Yesâr, Suleymân b. Yesar ve arkadaşları hacc yapıyorlardı. Medine'ye uğradılar, Ebva köyünde bir evde konakladılar. Suleymân ve arkadaşları ihtiyaçlarını karşılamak için gittiler, Atâ ise evde kalmış namaz kılıyordu. Güzel bir bedevi kadın Atâ'nın yanına geldi. Atâ onun geldiğini fark edince bir ihtiyacı var zannetti ve namazını kısa tutarak hemen kıldı.

Sonra kadına, 'Bir ihtiyacın mı var?' dedi.

Kadın, 'Evet.' diyerek cevap verdi.

Atâ, 'İhtiyacın nedir?' dedi.

Kadın dedi ki: 'Kalk ayağa! Benimle birlikte ol! Şehvetim yükseldi ve kocam da yoktur.'

Atâ dedi ki: 'Benden uzaklaş hemen! Beni de kendini de ateşte yakma!'

Atâ, kadına baktı. Kadın onunla birlikte olmak istiyor ve Atâ'nın söylediklerini dikkate almıyordu. Atâ ağlamaya başladı ve sonra dedi ki: 'Yazıklar olsun sana! Benden uzaklaş! Benden uzaklaş!'

47. 24/Nûr, 3
48. Tirmizi, 3177; Nesai, 3228

Atâ'nın ağlaması artmıştı. Kadın, Atâ'nın ağladığını ve korktuğunu görünce o da ağlamaya başladı. Atâ ağlıyor, kadın da onun önünde ağlıyordu.

Bu sırada Suleymân ihtiyaçlarını karşılamış ve geri dönmüştü. İçeriye girip Atâ'nın ağladığını ve kadının da bir köşeye çekilip ağladığını görünce -onlar ağladığı için- kendisi de ağlamaya başladı ama neden ağladıklarını bilmiyordu. Arkadaşları da tek tek içeriye giriyorlardı. İçeriye giren herkes onların ağladığını görünce ağlamaya başlıyordu ama hiç kimse neden ağladıklarını sormuyordu böylece ağlama sesleri çok yükseldi. Durumu gören kadın oradan çıkıp gitti. Suleymân ortalık yatışınca bir müddet daha orada kaldı. -Atâ'dan yaşı küçüktü- abisine saygısından dolayı kadınla ilgili hiçbir şey sormadı.

Daha sonra Atâ ve Suleymân ihtiyaçlarını karşılamak için şehir merkezine geldiler, bir süre orada kaldılar. O günlerde Atâ uykusundan ağlayarak uyandı.

Suleymân, 'Neden ağlıyorsun?' dedi.

Atâ, 'Gördüğüm rüyadan dolayı.' dedi.

Suleymân, 'Ne gördün?' dedi

Atâ anlatmaya başladı: 'Ben hayatta olduğum sürece bu söyleyeceklerimi kimseye anlatma. Uykuda Yûsuf'u (as) gördüm, kalabalık bir topluluğun içinde insanlarla birlikte ben de ona bakıyordum. Güzelliğini görünce ağlamaya başladım, insanların arasından bana baktı ve dedi ki: 'Ey adam! Neden ağlıyorsun?'

Ben de dedim ki: 'Ey Allah'ın Nebisi! Anam babam sana feda olsun! Seni düşündüm, azizin karısıyla başına gelen imtihanı, hapishane günlerini ve baban Ya'kûb'tan ayrılışını düşündüm; işte bu yüzden ağladım.'

Yûsuf (as) dedi ki: 'Sen Ebva'da bedevi kadının yaptığından dolayı hayrete düşmemiş miydin?!' Onun ne demek istediğini anladım ve o yüzden ağlayarak uyandım.'

Suleymân dedi ki: 'Ey kardeşim! O kadına ne olmuştu ki?'

Atâ başına gelenleri anlattı. Suleymân, Atâ vefat edinceye kadar bu olayı kimseye anlatmadı; sonra hanımına anlattı. Bu kıssa, Suleymân vefat ettikten sonra Medine'de yayıldı."[49]

49. Zemmu'l Hevâ, s. 193-194

Ebû Muhammed Eş-Şeybânî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Basra'da bir adam vardı, adamın bir çiftçisi ve o çiftçinin güzeller güzeli bir karısı vardı. Adam, çiftçisinin karısına âşık oldu. Küçük sandalına binip çiftçinin evine gitti. Çiftçiye dedi ki: 'Git ekinlerimizi topla, onları hurma yaprağından yapılmış sepetlerimize koy ve sonra falanca kişilere götür ver!'

Çiftçi yola çıkıp gözden kaybolunca adam çiftçinin karısına dedi ki: 'Evin kapısını kapat!' kadın kapıyı kapattı.

Sonra dedi ki: 'Evin bütün kapılarını kapat!' Kadın da bütün kapıları kapattı.

Daha sonra adam dedi ki: 'Kapatmadığın bir kapı kaldı mı?'

Kadın dedi ki: 'Evet, sadece bir kapıyı kapatmadım.'

Adam, 'Hangi kapıdır o?' dedi.

Kadın şöyle cevap verdi: 'Allah azze ve celle ile bizim aramızda olan kapıdır.'

Adam ağlayarak, terler içinde kalkıp gitti. Bir daha da öyle bir hataya düşmedi."[50]

Abdullah ibni Müslim El-İclî anlatıyor:

"Mekke'de evli ve güzel bir kadın vardı. Kadın bir gün aynada kendi yüzüne baktı ve kocasına şöyle söyledi: 'Bu yüzdeki güzelliği görüp de ondan etkilenmeyecek birisini tanıyor musun?"

Kocası, 'Evet, tanıyorum.' dedi.

Kadın, 'Kimmiş?' dedi.

Kocası, 'Ubeyde ibni Umeyr.'[51] dedi.

Kadın dedi ki: 'Bana izin ver de onu fitneye düşüreyim.'

Kocası, 'Sana izin veriyorum.' dedi.

Kadın, Ubeyde ibni Umeyr'in yanına geldi, ona bir konuda fetva sormak

50. age, s. 209-210

51. "Ubeyde ibni Umeyr El-Leysi (rh), müfessir ve büyük vaizlerdendir. Nebi (sav) hayattayken doğmuştur. Tabiinin büyüklerinden ve Mekke'deki imamlarındandır. İnsanlara nasihatlerde bulunuyor, İbni Ömer (ra) onun meclislerine katılıyordu. H 68 senesinde vefat etmiştir." (Zemmu'l Heva, s. 203)

istediğini söyledi. Ubeyde, kadın ile birlikte Mescid-i Haram'ın bir köşesinde yalnız kaldı. Kadın birden örtüsünü açtı, yüzü ay kadar güzeldi.

Ubeyde dedi ki: 'Ey kadın! Ne istiyorsun?'

Kadın, 'Ben senden etkilendim, arzumu yerine getir!' dedi.

Ubeyde, 'Ben sana bir şey soracağım. Eğer bana doğruyu söylersen istediğin şeyi yapıp yapmayacağımı düşünürüm.' dedi.

Kadın dedi ki: 'Bana soracağın her hususta sana doğruyu söyleyeceğim.'

Ubeyde sormaya başladı: 'Söyle bakalım! Ölüm meleği ruhunu almak için gelse benim seninle bu işi (zina) yapmış olmamdan ötürü mutlu olur musun?'

Kadın dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki mutlu olmam.'

Ubeyde, 'Doğru söyledin.' dedi.

Sonra şöyle sordu: 'Söyle bakalım! Kabrine konulmuş olsan ve hesap vermeye hazırlanıyor olsan benim seninle bu işi yapmamdan ötürü mutlu olur musun?'

Kadın dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki mutlu olmam.'

Ubeyde, 'Doğru söyledin.' dedi.

Sonra şöyle sordu: 'Söyle bakalım! İnsanlara kitapları veriliyor olsa ve sen kitabını sağından mı yoksa solundan mı alacağını bilmesen, seninle bu işi yapmamdan ötürü mutlu olur musun?'

Kadın dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki mutlu olmam.'

Ubeyde, 'Doğru söyledin.' dedi.

Sonra şöyle sordu: 'Söyle bakalım! Mizan kurulsa, sen de amellerinin tartılması için getirilsen ve salih amellerinin hafif mi yoksa ağır mı geleceğini bilmesen, seninle bu işi yapmamdan ötürü mutlu olur musun?'

Kadın dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki mutlu olmam.'

Ubeyde, 'Doğru söyledin.' dedi.

Sonra şöyle sordu: 'Söyle bakalım! Allah'ın (cc) huzurunda hesap vermek için bekliyor olsan seninle bu işi yapmamdan ötürü mutlu olur musun?'

Kadın dedi ki: 'Allah'a yemin olsun ki mutlu olmam.'

Ubeyde dedi ki: 'Doğru söyledin. Ey kadın! Allah'tan kork! Allah sana birçok nimet vermiş ve iyiliklerde bulunmuştur.'

Kadın, kocasının yanına gitti. Kocası, 'Ne yaptın?' diye sordu.

Kadın dedi ki: 'Bizler akılsızmışız.'

Bu yaşananlardan sonra kadın kendisini namaza, oruca, ibadete verdi. Kocası ise şöyle söylüyordu: 'Karımı Ubeyde ibni Umeyr'e göndermekle yanlış yaptım. Karımın huylarını değiştirdi. Eskiden her gece ilişkiye girmek isterdi, Ubeyde onu zahid yaptı.' "[52]

Kadının Arzusu ile Yûsuf'un Arzusu Arasındaki Fark

"Andolsun ki kadın onu arzulamış, o da kadını arzulamıştı. Şayet Rabbinin apaçık burhanını görmeseydi (Yusuf da arzusunun peşinden gidecekti)"[53]

Yüce Allah, kadının Yûsuf'a arzusu ile Yûsuf'un (as) arzusunu aynı kelime, fakat farklı üslupla ifade etmiştir. Bu da iki arzu arasında fark olduğunu gösterir. Bu farkları şöyle zikredebiliriz:

– Kadının arzusu tekid lafzıyla ifade edilmiş, gizli bir kasemle pekiştirilmiştir (Leked hemmet). Yûsuf'a (as) nispet edilen arzu ise tekidsiz, mücerred arzudur (ve hemme bihâ).[54]

– Kadının arzusu mutlaktır, âdeta tüm benliğini kuşatmıştır. Yûsuf'a nispet edilen arzu ise kayıtlıdır. Şayet Rabbinin burhanını görmeseydi Yûsuf'a zarar verebilecek bir arzudur. Yani şer'i veya akli bir delil karşısında yok olmaya mahkûm, etkisi sınırlı, beşer olmaktan kaynaklı bir arzudur.[55]

– Kadının arzusu onu günaha sevk eden bir arzudur. Arzunun kendisi dahi bir masiyettir. Yûsuf'un arzusu ise Allah için terk edilebilen bir arzudur.

52. Zemmu'l Hevâ, s. 203-204
53. 12/Yûsuf, 24
54. bk. Teemmulâtun Îmâniyye fî Sûreti Yûsuf, s. 69-70
55. bk. age. s. 69-70

Şer'i naslardan öğrendiğimiz kadar, bir insan bir masiyeti aklından geçirir de Allah için vazgeçerse, bu vazgeçiş nedeniyle ecir alır.

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Nebi (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah, bütün iyilikleri ve bütün kötülükleri yazdı. Sonra bunları açıkladı. Kim bir iyilik yapmaya niyet eder, fakat onu yapmazsa Allah, onu kendi katında tam bir iyilik olarak yazar. Kim de niyet ettikten sonra onu yerine getirirse Allah, kendi katında onun için on katından yedi yüz katına kadar ecir yazar ve Allah dilediği kulları için de arttırır. Buna mukabil, kim bir kötülüğü düşünür ve kötülüğü yapmazsa Allah, kendi katında onun için tam bir ecir yazar. Kim kötülükten vazgeçmeyip yerine getirirse Allah, ona tek bir kötülük yazar." [56]

Zaten Kur'ân'daki kullanımlarında "هم/hem", kalbe gelen fakat bir engel nedeniyle gerçekleşmeyen düşünceler için kullanılır.[57] Tevbe Suresi'nin 13. ayeti ile Âl-i İmrân Suresi'nin 122. ayeti bu hususun örneklerindendir.[58]

56. Buhari, 6491; Müslim, 131

57. bk. Menâr Tefsîri, 14/177-179, Yûsuf Suresi, 14. ayetin tefsiri

58. Bazı müfessirler Yûsuf'un hiçbir zaman kadını arzulamadığını iddia etmiş, ayeti şöyle meallendirmiştir: "Şayet Rabbinin apaçık burhanını görmeseydi, Yûsuf da kadını arzulayacaktı." (bk. Tefsîru'l Kurtubî, 9/253; Tefsîru'r Râzî, 13/204-209; Edvâu'l Beyân, 2/205 vd.; Yûsuf Suresi, 24. ayetin tefsirleri) Allah (cc) en doğrusunu bilir, bu görüş isabetli değildir. Çünkü;

– Arapçada aslolan "لَوْلاَ/levlâ" edatının cevabının kendinden önce geçmemesidir. Bazı dilciler (Kûfe Ekolü) buna cevaz verse de bu, yaygın bir kullanım değildir.

– Sure içinde Yûsuf'tan (as) fuhşiyatın nefyedilmesi (bk. 12/Yûsuf, 24), Yûsuf'un "O beni elde etmek istedi." sözü (bk. 12/Yûsuf, 26), yine onun "Rabbim! Zindan, bunların beni davet ettiği şeyden daha hayırlıdır." sözü (bk. 12/Yûsuf, 33) arzunun hiç vuku bulmadığına delil olmaz. Zira bu ayetler Yûsuf'un (as) beşerî arzusunun günaha dönüşmediğinin delilidir. Kesinlikle Yûsuf'un (as) arzu duymadığının delili değildir.

– Kur'ân üslubunu bilenler, Yüce Allah'ın kıssaların örnek alınacak kısımlarını anlattığını bilirler. Yûsuf'un (as) kadınla yaşadığı olayın örnek olması için bir arzunun olması ve imanın arzuya baskın çıkması gerekir. Aksi takdirde, arzuları dahi korunmuş bir insan arzuları olan insanlara örnek olamaz. Allah Resûlü'nün (sav) Yûsuf'tan (as) daha faziletli olduğu hepimizin malumudur. Onun (sav) başından geçen bir olay, Yûsuf Suresi'nde tartışılan bu meseleye de ışık tutmaktadır.

Câbir'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) kadının birini gördü, evde kendisine ait bir deriyi ovan zevcesi Zeyneb'in yanına geldi ve (cinsî) ihtiyacını giderdi.

Sonra ashabının yanına çıkıp şöyle buyurdu: 'Kadın şeytan kılığında gelip şeytan kılığında gidebilir. Bunun için biriniz böyle bir kadınla karşılaştığı zaman (ihtiyacını gidermek için) eşinin yanına gitsin. Zira bu, içindeki (şehevi) duyguları giderir.' " (Müslim, 1403)

Ebû Kebşe El-Ensârî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ashabıyla birlikte oturuyordu. Birden eve gitti ve sonra gusül almış olduğu hâlde çıktı.

Biz, 'Ey Allah'ın Resûlü, bir şey mi oldu?' diye sorduk.

Bize, 'Evet, falanca kadın yanıma geldi ve kalbimde kadınlara olan şehvet hisleri depreşti. Bunun üzerine eşlerimden birinin yanına gittim ve münasebette bulundum. Şayet siz de böyle bir durumla karşılaşırsanız böyle yapın. Çünkü sizin faziletli amellerinizden biri de helaliyle birliktelik kurmaktır.' buyurdu." (Ahmed, 18028)

– Âlimlerin Yûsuf'tan (as) beşerî arzuyu şiddetle reddetmesi, peygamberlerin masumiyetinin yanlış yorumlanmasıyla ilgili olduğu gibi, tefsirlerimize sızmış İsrâiliyat bilgileriyle de ilgilidir. Şöyle ki; bazı tefsirlerimiz Yûsuf'un (as) pantolonunu çıkardığını, kadının iki bacağı arasına girdiğini, o sırada babasının resmini görüp kalktığını söylerler. Peygamberleri öldürmek ve onlara hakaret etmekle maruf İsrailoğullarının bu haberleri nakletmesi normaldir. Ancak Yüce Allah'ın son vahyine muhatap olan ve İsrailoğullarının bu ahlakını Allah'tan (cc) dinleyen tefsircilerin, eleştirmek dışında bu saçmalıkları nakletmesi asla anlaşılabilecek bir şey değildir. Ne yazık ki İsrailî bilgiler bazı âlimleri savunmacı bir pozisyona itmiş, peygamberleri savunmak adına onların beşerî yönlerini yok sayacak söylemlerde bulunmuşlardır.

– Bu düşünce, peygamberlerin masum olduğu inancına dayandırılmıştır. Masumiyet inancının bir kısmı doğru, bir kısmı yanlıştır. Doğru olan, peygamberlerin şirkten ve vahyi tebliğ ederken korunduğudur. Bunun Kur'ân ve Sünnette kati delilleri vardır. Peygamberlerin hata ve günahtan korunduğu ise vahye yabancı bir düşüncedir. Konunun detayı şöyledir:

Peygamberlerin Şirkten korunması

"Hiç kuşkusuz İbrahim, tek başına bir ümmetti. Gönülden Allah'a kulluk yapan, (şirki terk edip dini Allah'a halis kılan bir) hanifti. Müşriklerden de değildi/olmadı. (Allah'ın) nimetlerine şükreden biriydi. (Allah) onu seçti ve dosdoğru yola iletti. Ona dünyada güzellik verdik. Şüphesiz o, ahirette de salihlerdendir. Sonra da sana: 'Hanif olarak İbrahim'in milletine uy!' diye vahyettik. O, müşriklerden değildi." (16/Nahl, 120-123)

İbrâhîm Peygamber'i anlatan ayetler onun hayatının hiçbir döneminde Allah'a (cc) şirk koşmadığını, dahası müşriklerden dahi olmadığını ortaya koymuştur. Bu da enbiyanın şirkten münezzeh olduğunu gösterir.

"Andolsun ki, bundan önce İbrahim'e rüşdünü (olgunluk) vermiştik. Biz onu biliyor (gelişimini ve süreçlerini izliyorduk). Hani babasına ve kavmine demişti ki: 'Şu başında ibadet için bekleştiğiniz heykeller de neyin nesi?' 'Biz babalarımızı onlara ibadet eder bulduk.' demişlerdi. 'Andolsun ki, sizler de babalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz.' demişti." (21/Enbiyâ, 51-54)

Bu ayetlerde İbrâhîm'in nubüvvet göreviyle kavminin karşısına çıkmadan önce de kendisine rüşd/olgunluk verildiğini ve İlahi gözetim altında olduğunu görüyoruz.

"Buyurdu ki: 'İstediğin sana verildi ey Musa! Andolsun ki, bir seferinde daha sana iyilikte bulunmuştuk. Hani annene (senin kurtuluşun için) vahyolunması gerekeni vahyediyorduk. (Şöyle vahyetmiştik: Onu) tabuta koy, (sonra tabutu) nehre bırak. Su onu sahile atsın/çıkarsın. Benim ve onun düşmanı onu alsın. Gözlerimin önünde yetiştirilesin diye, senin üzerine bir sevgi bıraktım. (Seni her gören sever.)' Ben seni kendim için (risalet davasını yüklenesin diye) seçip yetiştirdim.' " (20/Tâhâ, 36-39, 41)

Anlıyoruz ki Mûsâ (as) doğumundan itibaren Allah'ın (cc) gözetimindedir. O (cc) onu (as) korumuş, gözetimi altında risalet davasını yüklenecek şekilde yetiştirmiştir.

Abdullah ibni Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), henüz kendisine vahiy gelmediği -peygamber olmadığı- sıralarda, bir gün Beldeh Dağı'nın eteklerinde Zeyd ibni Amr ibni Nufeyl ile karşılaştı. Onlar oradayken yemek ikram edildi. Nebi (sav) o yemeği yemekten kaçındı.

Zeyd ise yemeği ikram edenlere şöyle dedi: 'Ben sizin putlarınıza kestiğiniz etlerden yemem. Ben ancak Allah'ın ismi anılarak kesilen etlerden yerim.' " (Buhari, 3826)

Allah Resûlü (sav) vahiy almadan önce de putlara tapmamış, putlara kesilen hayvan etinden yememiştir. Zaten peygamberlerin davetini inceleyen biri şunu görecektir: Hiçbir toplum, peygamberine, "Sen de düne kadar bizimle putlara tapıyordun." gibi bir itiraz yöneltmemiştir. Şayet nebilerin hayatında şirk olsa (haşa) mutlaka bunu dillendirir, onları ayıplarlardı.

Şu bir hakikattir: Peygamberler nübüvvet öncesi imanın tafsilatından ve Kitab'ın öğretilerinden habersizdirler. Ancak onlar fıtrat üzere, dinin aslı olan, "Yalnızca Allah'a Kulluk" ilkesine sıkı sıkıya bağlılardır.

"Böylece sana emrimizden bir ruh/Kur'ân vahyettik. Sen Kitab'ın ve imanın ne olduğunu bilmezdin. Fakat biz onu, kullarımızdan dilediğimizi kendisiyle hidayet ettiğimiz bir nur kıldık. Şüphesiz ki sen, dosdoğru yola iletirsin." (42/Şûrâ, 52)

Peygamberlerin Vahyi Tebliğde Hatadan Korunması

"Ey Resûl! Rabbinden sana indirileni (insanlara) tebliğ et. Şayet bunu yapmazsan (Allah'ın) risalet (mesajını) tebliğ etmemiş/vazifeni yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz ki Allah, kâfirler topluluğunu hidayet etmez." (5/Mâide, 67)

Kur'ân'da ismet meselesinin geçtiği tek ayet, 'وَاللهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ' Mâide Suresi'nin 67. ayetidir.

Ayette Resûl'e (sav), vahyi olduğu gibi tebliğ etmesi emredilmiş, vazifesini yaptığı için insanlardan ona gelecek bir zarar olursa Yüce Allah'ın onu koruyacağı bildirilmiştir.

"Andolsun ki, gökyüzünde burçlar kıldık ve onu bakıp seyredenler için süsledik. Ve onu her taşlanmış/kovulmuş şeytandan koruduk." (15/Hicr, 16-17)

"Şüphesiz ki o (Kur'ân), âlemlerin Rabbi olan (Allah)'ın indirmesidir. Onu Ruhu'l Emin (Cibril) indirdi. Uyarıcılardan olman için kalbine (vahyetti)." (26/Şuarâ, 192-194)

"Onu (anlama ve ezberlemeyi) çabuklaştırmak için, dilini onunla hareket ettirme. Şüphesiz ki onu (kalbinde) toplamak ve okutmak bizim işimizdir. Onu okuduğumuzda sen okunmasını takip et. Sonra kuşkusuz, onu açıklamak da bizim işimizdir." (75/Kıyamet, 16-19)

"Senden önce göndermiş olduğumuz tüm resûl ve nebiler, (Allah'ın Kitabı'nı) okumaya başladığında mutlaka şeytan, onun okumasına bir şeyler karıştırmak istemiştir. Allah, şeytanın karıştırmaya çalıştığı (vesvese ve zanları) giderir, sonra da ayetlerini muhkem kılıp sağlamlaştırır. Allah, (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." (22/Hac, 52)

Görüldüğü gibi Kur'ân; semadan inerken, Nebi'ye (sav) vahyedilirken, Nebi (sav) onu ezberlemeye çalışırken ve insanlara tebliğ ederken korunmuştur. Vahiy, dolayısıyla onu tebliğ eden Nebi de (sav) korunmuştur.

Peygamberlerin Büyük ve Küçük Günahtan Korunması

İddia odur ki Allah (cc) nebileri büyük ve küçük günahlardan korumuştur. Farklı ekoller arasında bazı nüans farklılıkları olsa da (nübüvvet öncesi ve sonrası ayrımı, büyük günah ve küçük günah ayrımı gibi) genel inanış bu yöndedir. Ancak Kur'ân, Sünnet ve ilk neslin anlayışında böyle bir inanç yoktur. Şöyle ki;

" 'Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin ve oradan dilediğiniz yerden yiyin. Şu ağaca yaklaşmayın! Yoksa zalimlerden olursunuz.' (Derken şeytan) örtünerek gizlenmiş bulunan avret yerlerini açığa çıkarmak için onlara vesvese verdi. Ve dedi ki: 'Rabbinizin bu ağaçtan yemenizi yasaklaması, melek olmamanız ve ebedî yaşayanlardan olmamanız içindir.' Ve: 'Şüphesiz ki ben, sizin iyiliğinizi istiyorum/size nasihat veriyorum.' diye o ikisine yemin etti. (Bu vesvese ve yeminleriyle) onları aldatıp (ağına) düşürdü. Ağaçtan tadınca, avret yerleri kendilerine görünmeye başladı. Üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rableri onlara seslendi: 'Ben size bu ağaçtan yemeyi yasaklamamış mıydım? 'Şeytan, sizin apaçık düşmanınızdır.' dememiş miydim?' Dediler ki: 'Rabbimiz! Şüphesiz biz kendimize zulmettik. Şayet bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen muhakkak ki hüsrana uğrayanlardan oluruz.' " (7/A'râf, 19-23)

"O (gemi), içindekilerle beraber, dağlar gibi (yüksek) dalgalar arasında yüzüyordu. Nuh, bir kena-

ra çekilmiş oğluna seslendi: 'Ey oğulcuğum! Bizimle beraber (gemiye) bin. Sakın kâfirlerle beraber olma!' Dedi ki: 'Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.' Dedi ki: 'Bugün, Allah'ın rahmet ettikleri hariç, Allah'ın emrinden insanı koruyacak yoktur.' Aralarına dalga girdi ve boğulanlardan oldu. Denildi ki: 'Ey yer! Suyunu çek. Ve ey gök! Sen de suyunu tut.' Su çekildi, iş bitirildi. (Gemi) Cudi (Dağı) üzerinde yerleşip karar kıldı. Zalimlere de: '(Allah'ın rahmetinden) uzak olsunlar.' denildi. Nuh, Rabbine seslendi: 'Rabbim! Muhakkak ki, oğlum da benim ailemdendir. Ve hiç şüphesiz senin vaadin haktır. Ve sen (en doğru ve en sağlam hüküm veren) Ahkemu'l Hâkimîn'sin.' Dedi ki: 'Ey Nuh! Şüphesiz ki o, senin ehlinden değildir. O, salih olmayan bir ameldir. Hakkında bilgin olmayan şeyi benden isteme! Cahillerden olmayasın diye sana öğüt veriyorum.' (Nuh:) 'Hakkında bilgim olmayan şeyi sormaktan sana sığınırım Rabbim! Şayet beni bağışlayıp bana merhamet etmezsen hüsrana uğrayanlardan olurum.' dedi." (11/Hûd, 42-47)

"Andolsun ki elçilerimiz/meleklerimiz İbrahim'e müjdeyle gelip, 'Selam olsun.' demişlerdi. O da: 'Selam.' dedi. Hiç beklemeden pişmiş bir buzağıyı (ikram etmek için) getirdi. Ellerinin (ikram edilen yemeğe) uzanmadığını görünce garipsedi ve içine bir korku düştü. Demişlerdi ki: 'Korkma! (Çünkü) biz Lut'un kavmine (görevli olarak) gönderildik.' Hanımı ayaktaydı. Gülmüştü. Biz onu İshak'la ve İshak'ın ardından Yakub'un (doğacağı ile) müjdeledik. (Hanımı) demişti ki: 'Vay başıma gelene! Ben iyice kocamış bir kadın bu da yaşlı kocam (iken, buna rağmen) doğuracak mıyım? Şüphesiz ki bu, pek şaşılacak bir şeydir.' Demişlerdi ki: 'Allah'ın işine mi şaşırıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketleri üzerinize olsun ey ev halkı! Şüphesiz ki O, (her daim övgüyü hak eden ve varlık tarafından övülen) Hamîd, (ihsanı bol, şerefli, her daim övülen) Mecîd'dir.' İbrahim'in korkusu gidip, müjde hâli ağır basınca, Lut'un kavmi hakkında bizimle tartışmaya koyulmuştu. Çünkü İbrahim yumuşak huylu (ince kalpli, duygusal), çokça 'ah' çeken ve (Allah'a) yönelen biriydi. (Elçilerimiz:) 'Ey İbrahim! (O kavimle ilgili) tartışmayı bırak. Çünkü Rabbinin (onlarla ilgili) hükmü gelmiştir. Ve şüphesiz ki onlara geri çevrilmeyecek bir azap gelecektir.' (dediler.)" (11/Hûd, 69-76)

"Ahalinin farkında olmadığı bir zamanda şehre girdi. Orada kavgaya tutuşmuş iki adam gördü. Biri kendi taraftarlarından, diğeri düşmanlarından. Onun taraftarlarından olan, düşman olana karşı (Musa'dan) yardım istedi. Musa ona yumruk attı ve onu öldürdü. Dedi ki: 'Bu, şeytanın işidir. Şüphesiz ki o, apaçık saptırıcı bir düşmandır.' Dedi ki: 'Rabbim, nefsime zulmettim. Beni bağışla.' (Allah) onu bağışladı. Çünkü O, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) El-Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Er-Rahîm'dir. Dedi ki: 'Rabbim! Beni (bağışlama) nimetine karşılık bir daha asla suçlu günahkârlara destek olmayacağım.' " (28/Kasas, 15-17)

"Musa kavmine öfkeli ve üzgün bir hâlde döndüğü zaman: 'Arkamdan ne kötü işler ettiniz. Rabbinizin emrinin bir an önce olmasını istediniz (öyle mi)?' demişti. Levhaları fırlatmış ve kardeşinin başını (saçından) tutup kendisine çekmişti. (Harun:) 'Ey anamın oğlu! (Sandığın gibi değil!) Bu topluluk beni zayıf buldular ve neredeyse beni öldüreceklerdi. Bana, düşmanları sevindirecek bir şey yapma ve beni zalimler topluluğuyla bir tutma.' demişti. (Bunun üzerine) Musa demişti ki: 'Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla ve bizi rahmetine dâhil et. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin.' " (7/A'râf, 150-151)

"Zennûn/Balık sahibini de (an)! Hani kızgınlıkla (kavmini bırakıp) gitmiş ve onu sıkıntıya düşürmeyeceğimizi sanmıştı. (Onu balık karnında hapsetmekle cezalandırınca) karanlıklar içinde seslenmişti: 'Senden başka (ibadeti hak eden) ilah yok! Sen tüm eksikliklerden münezzehsin. Şüphesiz ki ben, zalimlerden oldum.' Biz, onun (duasına) icabet ettik ve onu dertten/üzüntüden kurtardık. İşte iman edenleri de böyle kurtarırız." (21/Enbiyâ, 87-88)

Âdem (as) yasak ağaçtan yemiş, bu fiili nedeniyle "İsyan etti!" cümlesine muhatap olmuş, cezalandırılmış, nefsine zulmettiği için tevbe etmiştir. Nûh (as) kâfirlerle beraber olmayı tercih eden oğlu için Allah'a (cc) dua etmiş, Yüce Allah'ın uyarısı sonrası cahillerden olmaktan O'na (cc) sığınmıştır. İbrâhîm (as) Allah'ın elçileriyle görevli oldukları konu hususunda tartışmış, uyarıya muhatap olmuştur. Mûsâ (as) Allah'ın gözetiminde olduğu yıllarda bir insan öldürmüş, Allah'tan (cc) nefsine

zulmettiği için bağışlanma dilemiştir. Yine o (as), meseleyi tahkik etmeden Hârûn'un (as) saçını sakalını çekiştirmiş, meselenin hakikatini anlayınca da Allah'tan bağışlanma dilemiştir. Yûnus (as) görev yerini izinsiz terk etmiş, cezalandırılmış; nefsine zulmettiği için bağışlanma dilemiştir.

Resûller nübüvvetten önce de sonra da hatalar işlemiş, nefislerine zulmettiklerini itiraf edip bağışlanma dilemişlerdir. Yüce Allah onların fiillerini isyan, nefse zulüm, bağışlanmış günah, cahillik, kınanmış eylem, ayak kayması vs. olarak isimlendirmiştir. Bunlar vahyin isimlendirmeleridir. Bizim peygamberimiz için de durum farklı değildir:

"Neredeyse sana vahyettiğimizden başkasını, bize karşı uydurasın diye seni fitneye düşüreceklerdi. (İstediklerini verdiğin takdirde) o zaman seni dost edinirlerdi. Şayet (ayağını) sabit kılmasaydık, neredeyse onlara az bir şey meyledecektin. O zaman biz sana, hayatın da ölümün de katmerli azabını tattırırdık. Sonra bize karşı kendine bir yardımcı da bulamazdın." (17/İsrâ, 73-75)

"Bir şey için kesinlikle: 'Bunu yarın yapacağım.' deme! 'Allah dilerse/inşallah' (de). Unuttuğun zaman Rabbini an. 'Umulur ki Rabbim beni bundan daha yakın bir rüşde/olgunluğa eriştirir.' de." (18/Kehf, 23-24)

"Hiçbir peygambere, düşmanlarıyla çarpışıp güç kazanıncaya kadar esir edinmek yakışmaz. Siz geçici bir dünyalık istiyorsunuz. (Oysa) Allah, (sizin için ebedî olan) ahiret yurdunu ister. Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir. Şayet Allah'tan (sizi helak etmeyeceğine dair) geçmişte verilmiş ilahi bir hüküm olmasaydı, elbette aldığınız (fidyelere) karşılık size büyük bir azap dokunurdu." (8/Enfâl, 67-68)

Ömer'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), Ebû Bekir'e ve bana, 'Bu esirler hakkında düşünceniz nedir?' diye sordu.

Ebû Bekir, 'Bunlar amca ve akraba çocuklarıdır, onlardan fidye almanı uygun görüyorum. Böylece fidye, kâfirlere karşı bize güç olur, belki Allah'ın hidayetiyle ileride Müslim de olurlar.' dedi.

Ben de, 'Doğrusu ben, Ebû Bekir gibi düşünmüyorum. Bana göre kellelerini uçurmamız için bize izin vermelisin. Ali, Akil'in; ben de filan yakınımın kafasını keseyim. Çünkü bunlar kâfirlerin öncüleri ve ileri gelenleridir.' dedim.

Allah Resûlü (sav), benim değil, Ebû Bekir'in görüşünü tercih etti. Ertesi gün yanlarına geldiğimde ikisini de oturup ağlar hâlde buldum.

'İkiniz niçin ağlıyorsunuz?' diye sorduğumda Allah Resûlü (sav), 'Arkadaşlarının, fidye alarak başıma getirdikleri yüzünden.' dedi ve -yakındaki bir ağacı göstererek- 'Cezayı kendilerine şu ağaç kadar yaklaşmış gördüm.' buyurdu." (Müslim, 1763; Ahmed, 208)

"Rablerinin rızasını umarak gece gündüz O'na dua edenleri sakın kovma! Onların hesabından senin üzerine, senin hesabından da onların üzerine (onları kovmanı gerektirecek) bir sorumluluk yoktur. (Buna rağmen onları meclisinden kovarsan) zalimlerden olursun." (6/En'âm, 52)

Sa'd ibni Ebî Vakkâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz altı kişiyle beraber Allah Resûlü'nün (sav) yanındaydık. Müşrikler dediler ki: 'Şu adamları yanından kov. Tâ ki (bizlerle aynı mecliste bulunduklarından, bizimle eşit olduklarını düşünmeye) cüret etmesinler.' Resûlullah'ın (sav) gönlüne (bu isteğe karşılık vermeye yönelik) Allah'ın (cc) dilediği bir düşünce düştü. Allah (cc) bunun üzerine (uyarı mahiyetinde) bu ayetleri indirdi." (Müslim, 2413)

"Ey Nebi! Eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek Allah'ın sana helal kıldığını niçin kendine haram kılıyorsun? Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir." (66/Tahrîm, 1)

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) eşi Zeyneb'in yanında bir süre kalıyor ve orada bal içiyordu. Hafsa ile aramızda şöyle anlaştık: 'Nebi (sav) hangimizin yanına gelirse, 'Ben senden meğâfîr (reçine) kokusu alıyorum. Meğâfîr (mi) yedin?' desin.

Nebi (sav) ikimizden birisinin evine girince ona bunları söyledik. Bunun üzerine Nebi (sav), 'Hayır, Zeyneb'in yanında bal içtim, bir daha da içmeyeceğim.' dedi.

Bunun üzerine, 'Ey Nebi! Eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek Allah'ın sana helal kıldığını niçin kendine haram kılıyorsun?' (66/Tahrîm, 1) kısmından 'Şayet (ikiniz), Allah'a tevbe ederseniz (sizin için en hayırlısı budur)' (66/Tahrîm, 4) kısmına kadar bizim ile ilgili nazil oldu." (Buhari, 5267; Müslim, 1474)

"Yüzünü astı ve sırtını döndü. Kendisine kör olan (Abdullah b. Ümmü Mektum) gelince. Ne biliyorsun, belki arınacaktı? Ya da (dinlediği ayetlerden) öğüt alacak ve bu öğüt kendisine fayda sağlayacaktı. Kendisini müstağni gören (Allah'a ve O'nun dinine ihtiyacı yokmuş gibi davranan) kimse (ise), sen ona yöneliyor (onu etkilemeye çalışıyorsun). Oysa, onun (şirkten) arınmamasında sana bir sorumluluk yoktur. Koşarak (dinini öğrenmeye istekli bir şekilde) sana gelense; ki o, (Allah'tan) korkar. Sen ise onu bırakıp (başka şeylerle) meşgul oluyorsun." (80/Abese, 1-10)

Âişe Annemiz'den (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Abese Suresi, âmâ olan İbni Ummi Mektûm hakkında inmiştir. Âmâ, Allah Resûlü'ne (sav) gelmiş ve 'Ey Allah'ın Resûlü! Beni irşad eder misin?' diyordu. Allah Resûlü'nün (sav) yanında ise müşriklerin ileri gelenlerinden biri vardı. Allah Resûlü (sav) âmâdan yüz çeviriyor ve ötekine yönelerek, 'Söylediklerimde herhangi bir sakınca görüyor musun?' diye soruyordu. O da 'Hayır!' diyordu. İşte bu sure bu olay hakkında indirildi." (Tirmizi, 3331)

"Şüphesiz ki biz sana apaçık bir fetih ihsan ettik. Tâ ki Allah, senin gelmiş ve geçmiş günahlarını bağışlasın, üzerindeki nimetini tamamlasın ve seni dosdoğru yola iletsin diye." (48/Fetih, 1-2)

Görüldüğü gibi Allah Resûlü (sav) kâfirlerin tekliflerine meyletmiş, Yüce Allah onu uyararak "sapmaktan" uzaklaştırmıştır. Bedir esirleri hakkında hatalı içtihadda bulunmuş, Yüce Allah onun (sav) ve Ebû Bekir'in (ra) bu tavrını "geçici dünyalık istemek" olarak isimlendirmiştir. Eşlerinin gönül hoşnutluğu için Allah'ın temiz yiyeceklerini kendisine yasaklaması kınanmış, inşallah demeden konuştuğu için uyarılmış, bir sahabiden yüz çevirmesi nedeniyle uyarılmış ve tüm bu eylem, "gelmiş ve geçmiş günahlar" diye isimlendirilmiştir.

İlk nesiller, yani onun (sav) eğitiminden geçenler bu ayetleri tefsir ederken ismet gibi bir kavrama başvurmamış, günah lafzını kullanmaktan çekinmemiş, olanı olduğu gibi anlamaya çalışmışlardır. Örnek olsun;

Fetih Suresi 1 ve 2. ayetleri şöyle tefsir etmişlerdir:

"Ebu Ca'fer, 'Tâ ki Allah, senin gelmiş ve geçmiş günahlarını bağışlasın.' (48/Fetih, 2) ayeti hakkında şöyle dedi: 'Geçmiş günahlar cahiliyedeki, gelmiş günahlar İslâm'daki günahlardır.' " (Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 20/267, 71094 No.lu rivayet)

"A'tâ geçmiş günahlar hakkında, 'Senin bereketinle anne ve babaların olan Adem ve Havva'nın günahlarını bağışladım' gelmiş günahlar hakkında ise, 'Senin davetin ile ümmetinin günahlarını bağışladım, anlamındadır' demiştir." (age, 20/267, 71095 No.lu rivayet)

"Mukâtil ibni Suleymân 'bağışlasın' ile alakalı olarak 'bağışlaması için' anlamının kastedildiğini; 'senin' ile alakalı olarak 'İslâm ile birlikte' anlamının kastedildiğini; 'geçmiş günahlar' hakkında 'cahiliyede olan günahlarının' kastedildiğini; 'gelmiş günahlar' ile alakalı olarak da 'nübüvvetten sonraki günahların' kastedildiğini söylemiştir." (age, 20/268, 71096 No.lu rivayet)

"Sufyân ise şöyle demiştir: 'Bize ulaştığına göre Allah'ın, 'Tâ ki Allah, senin gelmiş ve geçmiş günahlarını bağışlasın.' (48/Fetih, 2) sözündeki geçmişten kastedilen cahiliyedeki günahlar, gelmişten kasıt ise şudur: 'İslâm'da iken işlemiş olduklarını daha sonradan işlemediğin müddetçe.' " (age, 20/268, 71097 No.lu rivayet)

İnşirah Suresi'nin 2. ayetini şöyle tefsir etmişlerdir:

"Mucâhid (rh) İbnu Ebî Nuceyh yoluyla gelen rivayette 'Yükünü üzerinden indirmedik mi?' (94/İnşirâh, 2) ayeti hakkında, 'Yükten kastedilen günahlardır.' demiştir." (Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 23/345, 83820 No.lu rivayet)

"Yine Mucâhid, 'cahiliyede olanların' kastedildiğini söylemiştir." (age, 23/345, 83821 No.lu rivayet)

"Şureyh ibni Ubeyd El-Hadramî şöyle demiştir: 'Yükünü üzerinden indirmedik mi?' (94/İnşirâh, 2) ayeti hakkında kastedilen şudur: 'Senin günahlarını bağışlamadık mı?' " (age, 23/345, 83822 No.lu rivayet)

"Dehhâk (rh) Ubeyd yoluyla gelen rivayette 'yük'ten kasıt 'içinde bulunduğu şirki' diye tefsir etmiştir."" (age, 23/345, 83823 No.lu rivayet)

"Hasan El-Basrî ve Katâde ise şu manaya geldiğini söylemişlerdi: 'Senin geçmişte cahiliyede işlemiş olduklarını senin üzerinden indirdik' " (age, 23/345, 83824-83825 No.lu rivayetler)

"Mukâtil ibni Suleymân, 'Senden günahlarını indirdik' anlamına geldiğini söylemiştir." (age, 23/346, 83826 No.lu rivayet)

"Abdurrahman ibni Zeyd ibni Eslem (rh) ise İbnu Vehb kanalıyla, 'günahların' kastedildiğini söylemiştir." (age, 23/346, 83827 No.lu rivayet)

Mesele, bu tefsirlerin isabetli olup olmaması değildir. Asıl mesele, günah kelimesiyle nebileri aynı cümlede yan yana getirmekten imtina eden anlayışın, ilk nesilde bir karşılığının olmamasıdır. İlk tefsirlerden sayılan Mukâtil ibni Suleymân tefsiri ve ilk üç asrın tefsirlerini derleyen Taberî tefsirine bakıldığında ismet anlayışının ilk nesiller tarafından bilinmediği görülecektir. Zira onların zihinleri henüz Grek felsefesi, Sâsânî diktatörlüğü ve Doğu mistisizminin metinleriyle kirlenmemiş; İslam'ı asli kaynağından öğrenmişlerdir.

Bu konuyu ilk defa ele alan imamlardan biri, H 213 ila 276 yılları arasında yaşamış İbni Kuteybe'dir (rh). Te'vîlu'l Muhtelifi'l Hadîs kitabında **kelamcıların** Kur'ân ve Sünnet naslarını kendi mezheplerini destekleyecek şekilde tefsir etmeleri hakkında nebilerin hata yaptıklarına dair ayetlerini örnek vermiştir. Onların Kur'ân'ın zahirine muhalefet ederek önce bir mezhep edindiklerini sonra Kur'ân'ı o mezhebe uygun zorlama tevillerle yorumladıklarını söylemiştir. (bk. age. s. 146-147) Yani, Allah Resûlü'nden (sav) iki asır sonra ismet teorisini çağrıştıran düşünceler heva ehlinin Kur'ân ve Sünneti tahrif etmesi olarak kabul edilmiştir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Öyleyse bazı sorular sorarak ismet düşüncesinin nereden geldiğini anlamaya çalışalım:

İsmet Anlayışının Kaynağı Nedir?

Allah Resûlü'nün (sav) haber verdiği kadarıyla bu ümmet adım adım, Yahudi ve Hristiyanlara uyacak, yoldan sapacaktır:

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyumuştur:

" 'Muhakkak, sizden önceki ümmetlerin yoluna karış karış, arşın arşın uyacaksınız. Hatta onlar bir keler deliğine girseler sizler de onları takip edeceksiniz.'

Bizler, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ümmetler Yahudiler ile Hristiyanlar mıdır?' diye sorduk.

Allah Resûlü de (sav), 'Başka kim olacak?' dedi." (Buhari, 7320; Müslim, 2669)

Bilindiği gibi Yahudiler, nebilere en olmadık hakaretlerde bulunmuş; onlara sihirbazlık, zina, ensest, içki gibi günahlar nispet etmişlerdir. Buna mukabil Hristiyanlar, Îsâ'ya (as) İlahi sıfatlar atfetmiş, onu kusur ve eksiklerden münezzeh ve beşer üstü bir varlık gibi telakki etmişlerdir. Kur'ân-ı Kerim indiğinde Yahudi ve Hristyanların nübüvvet anlayışına karşı çıktı. Nebilerin de birer beşer olduğunu, güzel ahlakları nedeniyle seçildiklerini, Allah'a (cc) kul olduklarını, hata yapabileceklerini, ancak her hatadan sonra tevbeyle Allah'a yöneldiklerini ve O'nun (cc) bağışlanmasına nail olduklarını haber verdi. Hata yapmanın onların değerini düşürmeyeceğini; bilakis, hatalarıyla dahi insanlara örnek olduklarını gösterdi. Ne yazık ki nebileri beşer üstü varlıklar gibi telakki etmek, Hristiyan tahrifinden kelamcılara, kelamcılardan da İslam ümmetine bulaşmıştır. İkinci kaynağı ise İran toplumudur. Bilindiği gibi Abbasilerle birlikte bürokrasi İranlıların eline geçmiş, İran siyasi anlayışı, Abbasi hanedanlığına "şer'i siyaset" adı altında hükmetmiştir. İranlılar, kralların Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olduğuna, davranışlarının Allah (cc) tarafından yönlendirildiğine inanırlar-

dı. Diktatörlük, zulüm ve sömürüyü meşrulaştırmak için uydurulan bu düşünce, ismet inanışı olarak Müslüman topluma geçmiş olmalıdır. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

İsmet İnanışının Sebebiyet Verdiği Sorunlar

Vahyin öğretilerinden biri şudur: Sonradan ortaya çıkan dinî yenilikler/bidatler/tahrifler olduğu yerde durmaz, mutlaka daha şerli sonuçlar doğururlar. Hayır, tabiatı itibarıyla velud ve müessir olduğu gibi şer de velud ve müessirdir. (Bu öğretiye dair örnekler için bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 204-210)

Öyleyse Kur'ân, Sünnet ve ilk nesillere yabancı olan ismet teorisi mutlaka bazı itikadi ve amelî sorunlara sebebiyet vermelidir. Üç şerden bahsedebiliriz:

– Şia'nın masum imam teorisi:

"İmamların masum olma gerekçelerinden en önemlisi, onların peygamberin yerine geçmeleridir. Nasıl peygamberler masumiyetleri sebebiyle ümmetleri bir araya toplayıp idare ettilerse, imamın da ümmetin düzenini sağlaması için masum olması gerekir. Masum olmayan imam, mal mülk sevgisine kapılarak adaletten ayrılabilir. Peygamberden sonra, onun yerine geçen imamlar masum olmadığında, kendilerine sorulan dinî hükümlerde yanlışlar yapabilirler. Hadleri uygulayacak olan kimselerin kendilerine had uygulanamayacak kimselerden olması gerekir. Bu durum ancak, imamın günah işlemeyen masum biri olmasıyla mümkündür. Şeri hükümlerde öncülük yapacak olan imam, masum değilse, ümmet ibadetleri hususunda şek içinde olur.

Ayette 'Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e itaat edin ve sizden olan ulu'l-emre (idarecilere) de.' (Nisâ 4/ 59) geçmektedir. İmam, Allah'a ve Rasülüne izafe edilerek zikredilmiştir. Öyleyse imamlar, peygamberler gibi masum olmalıdır." (İsmet-i Enbiya İlkesinin Kur'an'a Aykırı Yorumlanması ve Bunun Sebep Olduğu İtikadî Problemler, Marife Dergisi, S 2, s. 650)

– Masum din adamları, veliler:

"Peygamber sonrası din adamları arasından günahtan korunmuş olduğu söylenenlerden biri de kutuplardır. Kutup, sıkıntıda olanların kendisinden yardım istemesi sebebiyle ğavs diye de isimlendirilmektedir. Bu anlayışı benimseyenlere göre o, her dönemde, Allah'ın nazarının kendisine yöneldiği ve Allah'ın kendisine verdiği büyük imkânla, bedenin ruhta dolaştığı gibi kâinatta dolaşmaktadır. (Cürcânî, 'ktb', Kitabu't-ta'rîfât, 185) Ebu Hasan eş-Şazelî (öl. H 973), kutupların on beş özelliğinden ilkinin ismet olduğunu söylemektedir. (bk. Şe'rânî, el-Yevâkît ve'l-cevâhir, 2/539) İbni Arabî'ye göre, Allah tarafından kendisine zamanın imamı olma görevi verilen kimsenin, makama ehil görülmesi sebebiyle, imamları masum kabul eden imamiyye fırkasında olduğu gibi, asla herhangi bir yanlış yapmayacaktır. İbni Arabî, imamlığı kendisi talep etmediği halde, bu görevi yerine getirmesi Allah tarafından istenen kimsenin, günahlardan korunacağı hususunda hiçbir şüphenin olmadığını söylemektedir. (bk. Muhyittin b. Arabî, el-Futuhati'l-Mekkiyye (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye), 5/204) Bu görüşüne naslardan bulduğu referans şu hadisi şeriftir: 'Rasulullah (sav) buyurdular ki: 'Kim kadılık talep eder ve bunun gerçekleşmesinde şefaatçilere başvurursa (iş) kendisine yıkılır (Allah`ın yardımı olmaz). Kime de o iş zorla verilirse, Allah onu doğruya sevk edecek bir melek gönderir.'' (Ebû Dâvud, Süleymân b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî, es-Sünen, thk. Şuayb Arnavut & Muhammed Kamil (Beyrut: Daru Risaleti'l-İlmiyye, 2009), 'Akdiyye', 3)

Şarânî (öl. H 973), tabakat kitabında şu olayı aktarmaktadır: 'Ebu Bekir el-Hadîdî, zamanının önemli din adamlarından Muhammet el-Adl'in, hastalığından dolayı yabancı bir kadının karnına dokunduğunu görünce, din elden gidiyor diyerek bağırır. Bunun üzerine Adl, yemin olsun ben ona şehvetle dokunmadım deyince, Hadîdî, sen masumsun, biz ise sünnetin zahirinden başkasını bilmiyoruz diyerek tepkisinin yanlışlığını kabul eder.' (Abdülvehhap b. Ahmet b. Ali. eş-Şarânî, et-Tabakâtü'l-kübrâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1971), 475)" (age, s. 654-655; Tasavvufun veli anlayışı için ayrıca bk. Tasavvuf Tanımı-Menşei-Sünnetle İlişkisi, s. 117)

– Zorlama yorumlar: Peygamberlerin ismet sıfatına inananlar, onların hatalarına dair ayetleri olmadık tevillerle tevil etmiş, dinin ve dilin tüm sınırlarını zorlamışlardır. Dinin başına gelmiş en

büyük felaket önce bir inancın kabul edilmesi, sonra şer'i nasları o inanç doğrultusunda yorumlamaktır. Bu durumda nas, otoritesini yitirir. Dinî yaşama hükmeden anlayış, insanoğlunun kabulleri olur. Vahiy binasında zorlama yorumlarla açılan gedikler genişledikçe yabancı düşünceler, yorum/tevil kisvesi altında dine sızar. Bir zaman sonra onların birer yorum olduğu unutulur, yorumlar nas muamelesi görür.

İsmet Düşüncesine İnananların Dayanakları Nedir?

Mutezile şöyle der:

"Peygamber büyük veya küçük her türlü nefreti mûcib davranıştan berî olmalıdır. Çünkü Peygamber göndermeden maksat, kullara lütuf ve fayda sağlamaktır. Bu yöntemle ortaya konan şeyin, mükellefe en açık şekillerde gösterilmesi gerekir. Bunlardan biri Allah Teâlâ'nın elçisini, kendisini kabulü zorlaştıran şeylerden uzak tutmasıdır. Şayet onu bu durumlardan korumayacak olsaydı, insanların onu kabulü gerçekleşmezdi. Çünkü mükellef buna ancak söylediğimiz şekilde yakın olabilir. Bu nedenle de Allah Teâlâ'nın elçisini nefreti mûcib diğer hallerden de koruması gerekir." (Şerhu'l Usûli'l Hamse, 2/436)

Kelamcıların yaklaşımı şöyledir:

"Bize göre eğer peygamberlerden günah sâdır olsaydı bu durumda onlara tabi olmanın haram olması, şahitliklerinin reddolunması, cezalandırılmalarının vâcip olması, azaba ve yerilmeye hak kazanmaları, nübüvvet makamına nâil olmamaları, ihlasa erdirilmemiş olmaları, hayırlarda yarışmıyor olmaları ve seçilmiş hayırlı kimseler arasında sayılmamaları gerekirdi. Bu lâzımlar bulunmamaktadır. Bu yönlerden bazılarının küçük günah ve yanlışlıkla yapılan büyük günah için söz konusu olması ise tartışma konusudur. Peygamberlerin masum olması hususunda muhalefet edenler peygamberlere ma'siyet ve günah, tövbe ve istiğfar nispet eden nakilleri delil olarak kullanmışlardır. Bu kimselere icmâlî cevap şöyledir: Ahâd rivayetleri kabul etmeme, mütevâtir rivayetleri ve nasta geçenleri ise sehve veya evlayı terke yahut peygamberlikten önceye vs. hamletmedir. Bunun tafsîlâtı tefsirlerde bulunmaktadır." (El-Makâsıd, s. 644)

İbni Teymiyye (rh) şöyle der:

"Peygamberlerin sadece büyük günahlardan masum olduğunu söylemek İslâm âlimlerinin çoğunun ve bütün fırkaların görüşüdür. Hatta kelâmcıların çoğunun görüşü de budur. Ebu'l Hasan El-Âmidî'nin belirttiğine göre Eş'arîlerin çoğunluğu da bu görüştedir. Hadis, Tefsir ve Fıkıh ehlinin çoğunluğu da aynı görüştedir. Hatta Seleften, ashâb ve tabiînden ve onların yolundan gidenlerden bunun dışında bir görüş nakledilmemiştir. Peygamberlerin büyük-küçük bütün günahlardan masum oldukları görüşü onlardan nakledilmemiştir." (Mecmû'l Fetâvâ, 4/319)

Görüldüğü gibi iki temel delilleri vardır: (İki delilin farklı başlıklarla detaylandırılmasına dair bk. Ehli Sünnet, Şia ve Mutezile'ye Göre Peygamberlerin İsmeti, s. 20-26)

– Şayet nebiler hata yapmışsa bu onları küçük düşürür, onları örnek almaya engel olurdu: Açıkçası bu, vahye yabancı bir düşünce tarzıdır. Daha ziyade filozofları "mutlak erdem" sahibi olarak algılayan Grek düşüncesini anımsatmaktadır. Zira konu girişinde de belirttiğimiz gibi peygamberlerin hataları dahi bizim için rahmettir. Onlar hatalarıyla dahi bize örnek olmuş, hata fıkhını öğretmişlerdir. Şayet bize hata fıkhını öğretmeselerdi hatadan sonra ümitsizliğe düşecek veya İblisçe bir kibre kapılacaktık. Allah (cc) bizi hatanın afeti olan yeis ve kibirden nebiler vasıtasıyla korudu.

– Seleften, ashab ve tabiinden bundan başka bir görüş nakledilmemiştir: İbni Teymiyye'nin (rh) yaklaşımı isabetsizdir. Yukarıda aktardığımız örneklerden anlaşıldığı kadarıyla Selef Dönemi'nde ismet inanışı bilinmemektedir. Aksine nebilerin cahiliye ve vahiy sonrasında günah işleyebileceği, Yüce Allah'ın bu günahları bağışladığı düşüncesi yaygındır.

Burada dikkatimi çeken bir paradoksu zikretmek istiyorum: Enbiyanın ismetini en hararetli savunanlar kelamcılardır. Mutezile, Eş'âri ve Maturidi kelamcıları, "nebilere ittiba için onların masum

olması gerektiğini, günah işleyecek olsalar kimsenin onlara ittiba etmeyeceğini" iddia etmişlerdir. Bununla birlikte enbiyaya en az ittiba edenler, Sünnetle en fazla problemi olanlar yine kelamcılardır. Zira kelamcıların nassa uyması için bazı kriterleri vardır; şayet nas o kriterlere uyarsa nassa uymakta, aksi hâlde nassı kendi kriterlerine uygun olarak tevil etmektelerdir. Bir fikir vermesi için Fahrettin Razi'nin ölçülerini verelim:

"Bil ki: Katiyet ifade eden akli deliller ile bir şey sabit olur da, şer'i delillerin zahiri (Kur'ân-Sünnet), sabit olana muhalefet ederse, önümüzde dört yol oluşur:

• 'Aklı ve nakli beraber tasdik ederiz.' Bu imkansızdır. İki zıt aynı anda tasdik edilemez.

• 'İkisini de iptal ederiz.' Bu da imkansızdır. İki zıttı aynı anda yalanlamış oluruz.

• 'Nakli (Kitap-Sünnet) alır, aklı reddederiz.' Bu imkansızdır. Çünkü biz aklî delillerle Allah'ı, sıfatlarını, mucizelerin Peygamberin doğruluğuna delil oluşunu bilmeseydik; naklin doğruluğunu bilemezdik…

• Yukarıdaki maddelerden sonra tek bir şey kalır. Akli olan delilleri alırız. Nakil olana ya sahih değildir deriz, ya da zahiri kastedilmemiştir."

Başka bir yerde: "Naklî deliller yakin ifade etmezler. Yakin/kesinlik ifade edebilmeleri için on şeyden emin olmak gerekir.

• Lafızları rivayet edenlerin ma'sum olması.

• İrabinin sahih olması.

• Tasrifinin sahih olması.

• İştirak olmaması.

• Mecaz olmaması.

• Şahsa özel olmaması.

• Zamana özel olmaması.

• İdmar olmaması.

• Takdim ve te'hir olmaması.

• Aklî bir delilin bulunmaması."

Başka bir yerde meramını daha açık ifade ediyor: "Bunların (on şartın) herhangi bir nasta olmaması zandır. Zanni olan bir şeye dayanan zan olur. Bu sabit olursa nakli delillerin zanni olduğu anlaşılır. Akli deliller ise kat'idir. Ve zanni olan, kat'i olanla çatışamaz." (Nakiller için bk. Menhecu's Selefi ve'l Mutekellimîn, 1/119-130; Makâlâtu'l Cehm ibni Safvân ve Eseruhâ fi'l Fireki'l islâmiyye, 1/180-187)

Günah/Hata Peygamberlere Zarar Verir mi?

İsmet inancına sahip olanlar, enbiyayı müdafaa etmek için bu yola başvurmuşlardır. Enbiyayı tazim için gösterdikleri bu çaba, onlara ecir olarak döner, inşallah. Ne ki ismet inancına sahip olmayanları ağır lafızlarla kınamış, enbiyaya eksiklik izafe ediyor gibi bir tutum almışlardır. Bu düşünce, üç sebeple vahye yabancıdır:

– Bu hataları zikreden, enbiyayı tazim etmemizi emreden Yüce Allah'tır. Şayet hataların enbiyaya nispeti onlara eksiklik izafe etmek olsaydı bunu Allah (cc) yapmazdı.

– Allah (cc) nerede bir hata zikretmişse akabinde nebilerin tevbe ettiğini ve Yüce Allah'ın onların tevbesini kabul ettiğini haber vermiştir. Hiç şüphesiz tevbe bir kulluk mertebesidir ve Yüce Allah tevbe edenleri sever. Kişinin tevbeden sonraki mertebesi, tevbeden öncesine göre daha yücedir. Örneğin Âdem (as) ve Yûnus (as) tevbelerinden sonra Rabbimiz şöyle buyurur:

"Sonra Rabbi onu seçti, tevbesini kabul etti ve yol gösterdi." (20/Tâhâ, 122)

"Rabbi onu seçti ve salihlerden kıldı." (68/Kalem, 50)

Tevbe etmek, Yüce Allah'ın Et-Tevvâb isminin tecellisiyle olur. Biri hatadan sonra tevbe ediyorsa bu, Yüce Allah'ın onu seçtiğini ve salihlerden kıldığını gösterir. Ayrıca tevbe ettikten sonra kişi

yaptığı hatayla değil, tevbesiyle anılır. Bu nedenle naslar bir bütün olarak şunu gösterir: Enbiya hata yapabilir, ancak onlar hatalı (tevbe etmeksizin hatayı kimlik hâline getiren, günahkâr) insanlar değildir. Bir başka ifadeyle şunu söyleyebiliriz: Günah işlemek ile günahkâr olmak farklı şeylerdir. Enbiya günah işleyebilir, ancak günahkâr değildir.

– Nebiler insanlığa örnek ve öncü olmak için görevlendirilmiştir. İnsanoğlu tabiatı itibarıyla hata yapmaya meyyaldir. Peki insan hata yaptığında kimi örnek alacaktır? Hatanın/Günahın afeti olan ümitsizlik ve kibir ahlakından nasıl korunacaktır? Hiç şüphesiz bu konuda örnekliğimiz enbiyadır. Onların hata yapmaları, sonra Allah'a yönelip tevbe etmeleri, O'nun (cc) rahmet ve ihsanına nail olmaları; bizleri günahı kimlik edinmekten koruyan bir misaldir.

İsmet İnancına Sahip Olanlar Nasları Nasıl Yorumlamıştır?

Konu girişinde zikretmiştik: İsmetin üç ayrı anlamı vardır. Şer'i naslara göre nebiler şirkten ve vahyi tebliğ ederken yanılmaktan korunmuşlardır. Ancak günah ve hatadan korunmuş oldukları, nasların desteklediği bir düşünce değildir. Enbiyanın hatadan masum olduğuna inananlar, Kur'ân'da zikredilen nasları tevil etmişlerdir. Onların tevillerini iki başlık altında toplayabiliriz:

– Peygamberlerin yaptıklarının hata olmadığını ispata çalışan teviller: (Tüm bu tevilleri bir arada görmek için bk. Ehli Sünnet, Şia ve Mutezile'ye Göre Peygamberlerin İsmeti, s. 100-213; age. s. 311-417; Maturidi'nin Kelam Sisteminde Peygamberlerin İsmeti, s. 208-233)

– Peygamberlerin yaptığı hatadır; ancak bunlar küçük günahlardandır. (bk. El-İsme fî Dev'i Akîdeti Ehli's Sunne ve'l Cemâe, s. 151-247)

Taklit prangasını kırmış bir zihin bu tevilleri okuduğunda hiçbirinin şer'i ve akli bir dayanağının olmadığını, daha ziyade duygusal/savunmacı yorumlar olduğunu görür. Örneğin Âdem (as) kıssasını ele alalım. Razi'ye göre olay, üç şekilde tevil edilmiştir: (bk. Razi Tefsiri, 16/65-67, Taha Suresi 121. ayetin tefsiri)

– Emirler bazen vucup ifade eder, bazen mendupluk

Âdem'in (as) ağaçtan yemesi ve asi diye isimlendirilmesi, menduba muhalefet etmesindendir. Burada sorulması gereken soru şudur: Allah (cc) menduba muhalefet etti diye mi Âdemi (as) cennetten çıkarmıştır? Menduba muhalefeti mi isyan diye isimlendirmiştir? Yüce Allah, Âdem (as) ve eşine "Ağaçtan yerseniz zalimlerden olursunuz." (2/Bakara, 35) dediğinde menduba muhalefeti mi zulüm diye isimlendirmiştir? Bütün usul kitaplarında yapılan mendup tanımı ile bu yaklaşım muvafık mıdır?

– Bu, küçük günahtır

Yukarıda zikredilen soruların cevabı, bu tevil için de geçerlidir. Yüce Allah, küçük günahı zulüm, isyan ve şaşkınlık diye isimlendirmez; küçük günah işleyen insanı cezalandırmaz.

– Bu, peygamberlik verilmeden yaşanmıştır

Peygamberlik verildikten sonra yaşanan Yûnus (as) kıssası, Allah Resûlü'ne (sav) nübüvvet sonrası yapılan uyarılar nereye konacaktır?

Hakikat şudur: Peygamberler hatadan korunmamış, hataları da insanlar için birer örnek kılınmıştır. Ayrıca hata onların kıymetinden hiçbir şey eksiltmemiş, bilakis hata yapar yapmaz Allah'a (cc) yönelmeleri ve arınmaları, onları hem Allah katında hem de biz inananlar katında değerli kılmıştır. Onlara "masum" demek ne onları sevmektir ne de tazim etmek. Zira tarih boyunca sünnete en fazla muhalefet edenler, masumiyetin ateşli savunucusu kelamcılar olmuştur.

Yûsuf'un Gördüğü Burhan/Apaçık Delil

"Şayet Rabbinin apaçık burhanını görmeseydi (Yusuf da arzusunun peşinden gidecekti)."[59]

Ayetten anlıyoruz ki Yûsuf'un (as) arzusunun peşinden gitmemesinde, gördüğü burhanın ciddi etkisi vardır. Ancak ne ayet ne de Allah Resûlü (sav) bu apaçık delilin ne olduğuna dair bir açıklamada bulunmamıştır. Kur'ân'da "Burhan/Apaçık Delil" kelimesinin kullanımına baktığımızda, kelimenin hem olağanüstü hâller hem de şer'i ayetler anlamında kullanıldığını görürüz:

"Elini koynuna sok. Hiçbir kötülük/hastalık olmaksızın bembeyaz çıkacak. (Yaşadığın) korkudan dolayı ellerini kendine doğru çek (korkun gider). Bu ikisi (asa ve el) Rabbinden, Firavun ve ileri gelenlerine (içinde hiçbir şüphe olmayan) iki burhandır/kanıttır. Şüphesiz ki onlar, fasık bir topluluktur."[60]

"Ey insanlar! Rabbinizden size (hiçbir şüpheye yer bırakmayan) burhan geldi ve size apaçık bir nur indirdik."[61]

Hâliyle Yûsuf'un (as) gördüğü apaçık delil olağanüstü bir hâl olabileceği gibi, Yüce Allah'ın o ânda indirdiği bir ayet de olabilir. Burada Kur'ân üslubundaki inceliği müşahede ediyoruz. Allah (cc) dilese, burhanı haber verdiği gibi mahiyetini de haber verirdi. Demek ki Yüce Allah, insan zihnini muayyen bir delille sınırlamak istemedi. Zira yerlerin ve göklerin orduları O'na aittir. Dilediği kuluna dilediği bir vesileyle yardım edebilir. O'nun istediği şu mesajın alınmasıdır: Kendini koruma çabası içinde olanları Yüce Allah mutlaka korur, onlara delillerini gösterir! Mükâfat olan korumanın nasıl olacağı ise, O'nun iradesine kalmıştır.[62]

59. bk. 12/Yûsuf, 24
60. 28/Kasas, 32
61. 4/Nisâ, 174
62. Tefsir kitaplarımızda burhana dair rivayetler, Kur'ân ve Sünnette sahih dayanağı olmayan rivayetlerdir. Bu kadar farklı anlatının sahabeye nispet edilmesi de rivayetlerin İsrâiliyattan alındığını göstermektedir. İnsanlar "olması muhtemel" İlahi yardımları "olmuş" gibi nakletmişlerdir. Bu anlatılanların her biri gerçekleşmiş olabileceği gibi daha farklı bir İlahi yardım da gerçekleşmiş olabilir. Allah en doğrusunu bilir. (bk.Tefsîru't Taberî, 16/39-47, Yûsuf Suresi, 24. ayetin tefsiri)

Kadının İftirası

"(Yusuf o kadından kaçmak, kadın da Yusuf'u yakalamak için) her ikisi de kapıya koştular. Kadın gömleğini arkadan çekip yırttı. Kapı önünde kadının kocası ile karşılaştılar. (Kadın:) 'Ailen için kötülük dileyen birine hapis veya can yakıcı bir azaptan başka ne ceza verilir?' demişti."[63]

Kadın o denli arzularının esiri olmuş ki, ne Yûsuf'un uyarıları ne de yaşadığı manevi hâl (apaçık delil görme) kadını etkilemiyor. O ortamı terk etmeye çalışan Yûsuf'un (as) ardından koşuyor, gömleğine asılıyor, gömleği arkadan yırtıyor. Kapının önünde kadının kocasıyla karşılaşıyorlar. Kadın o denli pişkin ki hiç tereddüt etmeden Yûsuf'u (as) suçluyor. Bu da onun bu işlere yabancı olmadığını, zihnen hazır olduğunu gösteriyor.

Yüce Allah'ın Yardımı

"(Yusuf:) 'O beni elde etmek istedi.' demişti. O (kadının) yakınlarından biri şöyle tanıklık etmişti: 'Şayet Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir, o (Yusuf) yalancılardandır. Yok eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir, o (Yusuf) doğru sözlülerdendir.' "[64]

Aslında Yûsuf'un (as) suçsuz olduğu gün gibi ortadadır. Zira kadın ile Yûsuf'un koşuşturmasında ilk Yûsuf kapıya çıkıyor, yani kovalanıyor. Gömleği arkadan yırtılmış. Yûsuf çok net, açık cümlelerle kendini savunuyor,[65] kadınsa kapalı ifadeler kullanıyor.[66] Tüm bunlar Yûsuf'un (as) kadın tarafından cinsel saldırıya uğradığını apaçık gösteriyor.[67] Buna rağmen Allah (cc), Yûsuf'a (as) yardım ediyor. Kadının yakınlarından biri şahitlikte bulunuyor.

63. 12/Yûsuf, 25
64. 12/Yûsuf, 26-27
65. bk. 12/Yûsuf, 26
66. bk. 12/Yûsuf, 25
67. bk. Hayatı Vahye Göre Okumak, s. 95-96

Saray/Aristokrasi Ahlakı

"Gömleğin arkadan yırtıldığını görünce (hanımına): 'Şüphesiz ki bu, sizin tuzaklarınızdan biridir. Gerçekten sizin tuzağınız büyüktür.' demişti. (Yusuf'a dönüp:) 'Ey Yusuf! Bu işten vazgeç (peşine düşme)!' (demiş,) (hanımına ise:) 'Günahın için bağışlanma dile. Çünkü sen günahkârlardan oldun.' (demişti.)"[68]

Bu kısa cümleler, tarih boyunca var olan zulüm saraylarının ahlakına ışık tutmaktadır. Şöyle ki;

– Zulüm saraylarında mesele, bir kadının kocasını aldatması değildir. Tek mesele bunun duyulması, magazin malzemesi olmasıdır. Kadının ahlaksızlığı apaçık olmasına rağmen Yûsuf'un (as) bu işin peşini bırakması, kadının istiğfarda bulunması istenmiştir. Tuğyan ve masiyette yardımlaşma üzere kurulu saraylarda günah, gündelik yaşamın ayrılmaz parçasıdır. Yeter ki saray duvarlarının dışına taşacak şekilde ifşa olmasın. Günümüzde durum farklı mıdır? Hayır! Zulüm saraylarında her türlü namussuzluk, yolsuzluk, uyuşturucu, sapkın ilişki… vardır ve normaldir. Kasediniz ortaya çıkmadığı müddetçe sarayın tüm imkânlarından faydalanabilirsiniz. Şayet yakalanırsanız, imkânları görece daha az bir pozisyona kaydırılırsınız.

– İlk defa Allah'ı, bağışlanmayı, mağfiret dilemeyi hatırlıyorlar. Bu da tüm cahilî toplumların ahlakıdır. El-Azîm ve El-Kebîr olan Allah (cc), onlar için, kendisiyle vicdanlarını rahatlattıkları ve tüm çareler tükenince akıllarına gelen bir ilahtır. Onlar Allah'ı hakkıyla takdir etmeyen, Allah hakkında cahil toplumlardır. İleride değineceğiz,[69] Yûsuf (as) Allah'tan bağışlanma dileyen bu topluma "Şüphesiz ki ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir topluluğun dinini terk ettim."[70] diyerek, onların Allah ve ahiret inancını yok saymıştır. Zira Allah'ı (cc) sadece zorda kalınca hatırlayan cahiliye toplumları hakikatte O'na (cc) hiç inanmamıştır!

68. 12/Yûsuf, 28-29
69. bk. s. 254, Allah'a ve Ahirete İnandığı Hâlde İnkârcı Kabul Edilenler
70. bk. 12/Yûsuf, 37

Kadınların Tuzağı

"Gömleğin arkadan yırtıldığını görünce (hanımına): 'Şüphesiz ki bu, sizin tuzaklarınızdan biridir. Gerçekten sizin tuzağınız büyüktür.' demişti."[71]

Okuduğumuz ayetteki söz, şeref yoksunu bir adama aittir. Kadınının Yûsuf'a (as) tuzak kurduğunu bile bile olayın üstünü kapatmayı tercih etmiş bir adam. Bu sözüyle âdeta eşinin (şeytani) zekasını övmekte "Kadının fendi, erkeği yendi." tarzı bir yargıda bulunmaktadır. Açıkça söylemek gerekirse bu ayet çoğunluk tarafından yanlış anlaşılmış, kafalardaki kadın algısı, bir deyyusun cümleleriyle meşrulaştırılmıştır. Ayeti okurken aklımızda bulunmalıdır ki bu sözün sahibi şeref yoksunu bir adamdır. Hitap ettiği kişi de kendi gibi düşük ahlaklı bir kadındır.

Bu açıklamamızın nedeni şudur: Bazı tefsir kitaplarımız Aziz'in sözüne şer'i bir hakikatmiş gibi yaklaşmış, onun sözünü yeryüzündeki tüm kadınların olumsuz sıfatı gibi ele almıştır. Kadının şeytanının erkeğin şeytanından fazla olduğu, kadının erkeği yoldan çıkardığı, kadın fendinin erkek fendinden üstün olduğu, kadının şeytandan bile daha çetin tuzak kurduğu… gibi sonuçlara ulaşmışlardır. Bu yaklaşım, uçkur düşkünlüğünü kadınlara fatura etmek isteyen biz erkeklerin genel ahlakıdır. Allah'ın rahmet ettikleri müstesna; çoğumuz kadınları suçlamak ve şehvet zaafımızı kadınlar üzerinden temize çekmek istiyoruz. Oysa bu anlayış Kur'ân'a ve Sünnete aykırıdır. Kur'ân ve Sünnete göre erkek de kadın da Allah'a kulluk için yaratılmıştır. Her ikisinin de nefsinde fücur ve takva vardır. Her ikisi de takva ve iffet sahibi olmakla mükelleftir. Hiçbirinin bir diğerinden daha fazla şeytanı olduğuna dair şer'i bir delil yoktur. Dahası, iffetsizlik yapanlar için kadının cazibesi gibi bir mazeret yoktur. Şayet kadınlarla ilgili resmedilen bu tablo şer'i olsaydı kadının ayartması da şer'i bir mazeret olurdu. Böyle bir özrün olmadığı izahtan varestedir.

"Mümin erkeklere: 'Gözlerini (haramdan) kısmalarını ve iffetlerini korumalarını' söyle."[72]

71. 12/Yûsuf, 28
72. 24/Nûr, 30

"Mümin kadınlara da: 'Gözlerini (haramdan) kısmalarını ve iffetlerini muhafaza etmelerini' söyle."[73]

"Kötü/pis kadınlar, kötü erkeklere; kötü erkekler, kötü kadınlara; temiz/iyi kadınlar, temiz erkeklere; temiz erkekler, temiz kadınlara (yakışır). Bunlar, onların söylediklerinden berîdirler/uzaklardır. Onlara bağışlanma ve değerli bir rızık vardır."[74]

İslam'da temiz erkek ve temiz kadınlar ile pis erkek ve pis kadınlar vardır. Her erkek ve kadın kendi cinsiyle bir araya gelir, kendi gibi pis veya temiz olanla eşleşir. Erkek de kadın da Allah katında iffetle sorumludur ve her birinin başta gözleri olmak üzere iffetlerini muhafaza etmeleri gerekir. Ele, bele ve dile sahip çıkma hususunda kadın erkek arasında fark yoktur.

Cahiliye Ahlakı: Magazin ve Suç Bataklığı

"Şehirde bir grup kadın: 'Aziz'in karısı hizmetçisini elde etmek istiyormuş. Üstelik (gencin) sevgisi kalbini delmiş/sırılsıklam âşık olmuş. Biz, onun apaçık bir yanlış içerisinde olduğunu düşünüyoruz.' diye konuşmuşlardı. Kadınların tuzaklarını (kendisiyle ilgili yaptıkları dedikodularını) işitince onlara (bir ulak) yolladı, iyice gevşeyip rahat edecekleri bir ortam hazırladı ve her birine bir bıçak verdi. 'Onların yanına çık.' dedi. Onu gördüklerinde (güzelliğini o denli) büyüttüler (ki hayranlıktan) ellerini kestiler. Dediler ki: 'Allah'a sığınırız. Bu, bir insan değildir. Olsa olsa çok değerli bir melektir.' "[75]

Sure, zulüm saraylarının, mutref (sosyete) tabakanın ahlakını tanıtmaya devam ediyor. Saray ahalisi bir araya geliyor ve Aziz'in karısını çekiştiriyor. Ancak bu, namus hassasiyetinden kaynaklı bir konuşma değil. Çünkü Aziz'in karısını çekiştirenler bir sonraki ayette hep birlikte Yûsuf'u (as) izliyor ve arzuluyor. Dahası, Yûsuf'un duasından anlıyoruz ki diğer kadınlar da onunla birlikte olmayı teklif ediyor, o da hepsinin şerrinden Allah'a sığınıyor:

"(Bu tehditler üzerine Yusuf) demişti ki: 'Rabbim! Zindan, bunların beni davet

73. 24/Nûr, 31
74. 24/Nûr, 26
75. 12/Yûsuf, 30-31

ettiği şeyden bana daha sevimlidir. Tuzaklarını benden defedip uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve cahillerden olurum.' "[76]

Kadınların Aziz'in karısını çekiştirmesi, namus hassasiyetinden kaynaklanmıyor. Bilakis bir hizmetlisini arzulamasını, gönül eğlendirmeyi başaramayıp(!) yakayı ele vermesini ve kaçamak yapmak yerine âşık olmasını eleştiriyorlar. Kadının durumunu anlatmak için "şeğaf" kelimesini kullanıyorlar. Şeğaf, kalp zarı demektir. Genelde kalbi sarıp sarmalayan şeyler için kullanılır. Anlamı, o zar gibi kalbi sarıp sarmalamış veya o zarı delip kalbin içine nüfuz etmiş demektir.[77] İşte bu konuşma, bize cahiliyenin ahlakına dair fikir veriyor. Cahiliye, bir dedikodu toplumudur. Bireysel dedikodu yanında bir de toplumsal dedikodu vardır. Kur'ân'ın ifadesiyle, sömüren tabakanın -yani müstekbir (büyüklenen), mele (aristokrat) ve mütreflerin (zenginlikle şımarmış, sosyete)- skandallarının tüm toplum tarafından konuşulması; toplumsal dedikodudur. Günümüzde magazin kültürüne tekabül eden bu ahlaksızlık, tüm cahiliye toplumlarında vardır. Zira cahiliye toplumu, oyun ve eğlence toplumudur. Yaratılış gayesini unutturmak ve kula kulluğun ruh üzerindeki acısını hafifletmek için insanları oyalayan bir kültüre sahiptir. Günümüz modern cahiliyesi, magazin kültürünün oyalayıcı ve insanı basitleştiren etkisini fark ettiği için, bir skandal yaşanmasını beklemez. Mütref tabakayla anlaşmalı olarak yapay skandallar icat eder, sonra da bu yapay skandallarla toplumu oyalar. Toplumsal dedikodunun oyalayıcılık yanında bir de toplumu fasıklaştırma gayesi vardır. Firavunların insanları onursuzlaştırıp itaat altına alması için toplumun bir bütün olarak fasık, günahkâr olması gerekir:

"Kavmini hafife aldı/onursuzlaştırdı/aptallaştırdı, onlar da ona itaat ettiler. Şüphesiz ki onlar, fasık bir topluluktu."[78]

Bir toplum fasıklaşarak Allah katındaki değerini yitirmeden, yeryüzündeki değerini yitirmez. Firavunlara değersiz, onursuz, hafife alınmaya müsait toplumlar lazımdır. Dini ve emeği sömürmek için, insanı insan yapan onurunun ve ona değer katan Allah'a (cc) kulluk şerefinin elinden alınması

76. 12/Yûsuf, 33
77. bk. Tefsîru'r Râzî, 13/218-219, Yûsuf Suresi, 30. ayetin tefsiri
78. 43/Zuhruf, 54

gerekir. İşte magazin, birilerinin günahkâr hayatına tüm toplumun ortak edilmesidir. Zira İslam nezdinde, bir suçu işleyen ile o suçu gönül hoşnutluğuyla izleyen arasında fark yoktur. Bir gemi yolculuğunda (günah işleyerek) gemiyi delenler de onlara engel olmayıp onları eğlenerek izleyenler de hep beraber batarlar.

Urs ibni Amîra El-Kindî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yeryüzünde bir günah işlendiği ve kötülük yapıldığı zaman bir kimse ona şahit olur da o olayı hoş karşılamazsa -başka bir rivayette onu kötü kabul ederse- o kötülükten uzakta olan ve orada bulunmayan kimse gibidir. Orada bulunmadığı halde ondan razı olan kimse aynen o günahı işleyen kimse gibidir."[79]

Nu'mân ibni Beşîr'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın sınırlarını gözetenler ile çiğneyenler; (yüzmekte olan) bir geminin parçalarını kurayla aralarında pay eden ve kurada bir bölümüne geminin üst kısmı, diğer bölümüne de geminin alt kısmı düşen kişilere benzerler. Geminin altındakiler su alacakları zaman yukarıdakilere giderlerdi. Aşağıdakiler, 'Biz kendi payımıza düşen kısmı delsek ve yukarıdakilere hiçbir sıkıntı vermesek olmaz mı?' derler ve üsttekiler, alttakilerin böyle yapmasına ses çıkarmazlarsa gemidekilerin hepsi ölür. Onların ellerini tutar (ve böyle yapmalarına engel olurlarsa) kendileri de onlar da kurtulur."[80]

Magazin kültürünün insanları nasıl basitleştirdiğini ve dumura uğrattığını anlamak için insanların durumuna bakmak yeterli olacaktır. Günde on iki saat çalışıp ay sonunu getirmekte zorlanan bir insan, mütref tabakadan birinin hiç çalışmadan, onun bir ömür aldığı maaşı tek bir partiye veya hediyeye harcadığını izler. Normal bir insanın bu manzara karşısında öfkelenmesi, bu zulme ses çıkarması, hiç olmadı kalpten buğzetmesi gerekir. Kim, evini soyan hırsızın o parayla eğlenmesini ağzının suyu akarak izler? İşte magazin tam da bunun için vardır. Onursuzluk ve değersizliği toplumsal kimlik hâline getirmek, "genel izleyici" damgalı bir toplum oluşturmak…

79. Ebu Davud, 4345
80. Buhari, 2493

Bu konuşmada dikkatimizi çeken bir diğer husus, cahiliyenin suça bakış açısındaki çarpıklıktır. Şöyle ki; saray kadınları yalnızca ortaya çıkan suça ve suçun sahibine odaklanıyorlar. Suç kimde ifşa olmuşsa onu kurban seçiyor ve hep birlikte ona saldırıyorlar. Oysa akıllı toplumlar suçu var eden sebeplere, suç bataklığına bakarlar. O bataklık kurumadan suç bitmeyeceğine göre suça ve suçluya yüklenmek faydasızdır, bunu bilirler. Aziz'in karısını suça iten nedir? Kadın erkek ilişkilerindeki ölçüsüzlüktür. Saraylardaki yeme içme ve eğlencedeki aşırılıktır. Açığa çıkmadığı müddetçe günaha olan hoşgörüdür. Hayat tarzının bir bütün olarak şehveti kamçılamasıdır. Tüm bu sebepleri atlayıp sonucu görmek ve sonuç üzerinden değerlendirme yapmak cahiliye ahlakıdır. Burada gaye suçu bitirmek değil, bir günah keçisi bulup suçluları onun üzerinden temize çekmektir. Peki, günümüz cahiliyesi farklı mıdır? Efendim, aile kurumu çatırdıyormuş, aldatmaya bağlı boşanma oranlarında patlama varmış! Neden acaba? Her akşam insanlara izlettiğiniz dizilerden ötürü olabilir mi? TV'de, nette, caddelerde… insanların maruz kaldığı ahlaksız, şehvet kamçılayan reklamlarınızdan dolayı olabilir mi? Magazin diye topluma izlettiğiniz fuhuştan olabilir mi? Fahişeyi, keşi, deyyusu sanatçı diye topluma rol model yapmanızdan dolayı olabilir mi? Sokak çocuklarıyla ilgili konuşmalara bakın, aynı şeyi görürsünüz. Efendim, sokak çocukları için sanat atölyeleri kurarsak iyi olurmuş. İyi de bu çocuklar neden sokakta? Seksen milyonu idare eden devlet, sayıları bini bulan evsiz veya yolda kalmış sokak çocuklarını idare edemiyor mu? O çocukları sokağa düşüren çarpık yapı ıslah edilmeden sanat atölyesi açsak ne olacak? O çocuk tiner kokladığında, bütün dünya sanat atölyesine dönüşüyor kafasında, senin atölyene ihtiyacı yok ki! Hem şimdi tiner kokluyor, yarın sanatçı(!) olsa kokain çekecek, suçta terfi edecek! Burada eleştirimiz, sorunlara yönelik geçici çözümlere değil, cahiliyenin oyalayıcı zihniyetinedir. Zira suçu/sorunu var eden düzen sorgulanmadan, yani bataklık kurutulmadan yapılan hiçbir şey işe yaramaz. Cahiliye toplumu bir oyalanma toplumu olduğu için, iyi insanların iyi niyetleri de bir yerden sonra oyalanmaya, sistemi besleyen aparatlara dönüşüyor. O insanlar iyi niyetlerinin ve salih amellerinin ecrini alsa da sorun orta yerde duruyor.

Dedikodu Bir Tuzaktır

"Kadınların tuzaklarını (kendisiyle ilgili yaptıkları dedikodularını) işitince onlara (bir ulak) yolladı, iyice gevşeyip rahat edecekleri bir ortam hazırladı ve her birine bir bıçak verdi. 'Onların yanına çık.' dedi. Onu gördüklerinde (güzelliğini o denli) büyüttüler (ki hayranlıktan) ellerini kestiler. Dediler ki: 'Allah'a sığınırız. Bu, bir insan değildir. Olsa olsa çok değerli bir melektir.' "[81]

Yüce Allah, bu ayette kadınların yaptığı dedikoduyu tuzak diye isimlendiriyor. Bu gerçekten ilginç bir kullanımdır. Kur'ân-ı Kerim'de iki masiyet, alışılmışın dışında bir kullanımla "tuzak" diye isimlendirilmiştir. İlki Yûnus Suresi'nde, beladan sonra rahata eren insanın "Allah'ın ayetlerine tuzak kurması"dır.[82] Diğeri de bu ayette, dedikodunun tuzak diye isimlendirilmesidir. Bu ilginç kullanıma dair farklı açıklamalar yapılmıştır:

– Kadınlar Yûsuf'u (as) görmek istiyordu. Aziz'in karısının dedikodusunu yaptılar. Böylece Yûsuf'u kendilerine göstereceğini umdular.[83]

– Kadın sırrını onlara vermişti. Sırrını ifşa edince ona tuzak kurmuş oldular.[84]

– Tuzak ve hile cinsinden şeyler gizli yapılır. Gıybet de gizli yapıldığından tuzak denir.[85]

– Kadınların gayesi bir münkeri eleştirmek değil, Aziz'in karısını küçük düşürmekti. Bu nedenle tuzak diye isimlendirildi.[86]

– Gıybet, insanların mahremiyetine girmek, mahremiyeti ifşa etmektir. Bu yönüyle gıybet, mahremiyeti ifşa edilen için tuzak gibidir, gizli gizli ona zarar verir.[87]

Hiç şüphesiz bu tespitlerin her biri değerlidir. Yûsuf Suresi'ni tedebbür eden bir ilim talebesi olarak yukarıda zikredilenlere ek şunu söyleyebilirim:

81. 12/Yûsuf, 31
82. bk. 10/Yûnus, 21
83. bk. Tefsîru'r Râzî, 13/219-220, Yûsuf Suresi, 31. ayetin tefsiri
84. bk. age. 13/219-220, Yûsuf Suresi, 31. ayetin tefsiri
85. bk. age. 13/219-220, Yûsuf Suresi, 31. ayetin tefsiri
86. bk. Tefsîru'ş Şar'âvî, s. 2928, Yûsuf Suresi, 31. ayetin tefsiri
87. bk. İthâfu'l İlf bi Zikri'l Fevâidi'l Elf, 1/387

Toplumu ayakta tutan iki önemli nimet vardır. Biri refah, öteki güvenlik/emniyet duygusudur. Yüce Allah Kureyş müşriklerine sürekli bu iki nimeti hatırlatır ve tüm insanlığa örnek verdiği toplumları bu iki nimet üzerinden misallendirir:

"Bu evin Rabbine ibadet etsinler, (bu nimetine şükretsin ve O'nu birlesinler). O (Rab ki), onları açlıktan doyuran ve korkudan emniyette kılandır." [88]

"Çevrelerindeki insanların (yağma ve talanla) kapılıp götürülmesine rağmen, bizim (Mekke'yi) güvenilir ve kutsal bir yer kıldığımızı görmüyorlar mı? Batıla inanıp Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?" [89]

"Allah bir beldeyi örnek verdi. Onlar güven ve huzur içinde (yaşar), rızıkları kendilerine her taraftan bolca gelirdi... Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler. Yaptıkları (nankörlüğe) karşılık Allah onlara açlık ve korku elbisesini (giydirip iliklerine kadar hissedecekleri şekilde açlığı ve korkuyu) tattırdı." [90]

Gıybet, toplumdaki güven duygusunu yıkan, topluma kurulmuş bir tuzaktır. Gıybetin yaygın olduğu toplumlarda kimse kimseye güvenmez. Sizinle oturup bir başkasını çekiştiren insan, bir başkasıyla da oturup sizi çekiştirir. İnsanlar bir yandan gıybet masiyetinden lezzet alır, diğer yandan içten içe birbirlerine karşı güvenlerini yitirir. Bireyler arasındaki bu güvensizlik bir araya gelince toplumsal güvensizlik oluşur... Şunu da unutmamak gerekir: Gıybet toplumları aynı zamanda iftira, yalan, su-i zan toplumlarıdır. Gıybet ateşinin harlanması için kullanılan malzeme/odun; su-i zan, asılsız haberler ve iftiradır. Bunların her biri toplum bünyesini içten içe kemiren kurtçuklardır. Gıybet yuva yıkar, ortaklıkları bozar, ortak amaç için çalışan insanları birbirine düşürür... Toplumu bir ağaca benzetecek olursak gıybet, o ağaca vurulan balta darbesidir. Adım adım toplumu yıkıma götürür. Allah (cc) en doğrusunu bilir; bu yönüyle gıybet mekr/tuzak diye isimlendirilmiştir.

88. 106/Kureyş, 3-4
89. 29/Ankebût, 67
90. 16/Nahl, 112

Kadınların Yûsuf Karşısındaki Tutumu

"Kadınların tuzaklarını (kendisiyle ilgili yaptıkları dedikodularını) işitince onlara (bir ulak) yolladı, iyice gevşeyip rahat edecekleri bir ortam hazırladı ve her birine bir bıçak verdi. 'Onların yanına çık.' dedi. Onu gördüklerinde (güzelliğini o denli) büyüttüler (ki hayranlıktan) ellerini kestiler. Dediler ki: 'Allah'a sığınırız. Bu, bir insan değildir. Olsa olsa çok değerli bir melektir.' 'İşte!' dedi. 'Beni kendisinden dolayı kınadığınız budur. Andolsun ki onu elde etmek istedim, o ise korundu. Ve (tekrar) andolsun ki emrettiğimi yerine getirmezse hapsedilecek ve elbette, küçük düşürülenlerden olacaktır.' "[91]

Yûsuf'u (as) gören kadınlar ondaki beden güzelliği ve yakışıklılık karşısında çarpıldılar. Maddi güzelliğe vurulunca, maddi bir etkiye maruz kalıp ellerini kestiler. Güzelliği karşısında Allah'a sığındılar ve onu meleklere benzettiler. Sure içinde saray ahalisinin Allah'ı andığı ikinci yer burasıdır. Birinci hatırlayışları[92] vicdanlarını rahatlatmak içindi. İkinci hatırlayışları da bir masiyet meclisinde olmuştur. Normalde Yüce Allah'ı hatırlamak ve O'na (cc) sığınmak insanı Rabbine yakınlaştırır. Oysa bu kadınlar Allah'ı (cc) hatırlamalarına rağmen Yûsuf'u (as) arzuluyorlar. Bir sonraki ayette okuyacağımız Yûsuf'un duası, Aziz'in karısıyla birlikte diğer kadınların da Yûsuf'u (as) elde etmek istediğini gösteriyor. Demek ki Allah'ı anmak ve meleklere inanmak, insanı ahlaklı yapmıyor. Şayet insan, Allah'ı (cc), yine O'nun kendisini tanıttığı şekilde tanımazsa O'nu anmanın insan hayatında hiçbir etkisi olmaz, olmayacaktır. Cahilî toplumların sorunu, Allah'ı (cc) tanımama problemi değildir. Sorun; Allah'ı (cc), O'nun istediği şekilde ve hakkıyla tanımamaktır.[93]

91. 12/Yûsuf, 31-32
92. bk. s. 227, Saray/Aristokrasi Ahlakı
93. Bu meclise dair tefsir kitaplarımızda anlatılan detayların çoğu; İsrâiliyat kaynaklıdır, asılsızdır.

Günahın Alenileşmesi

" 'İşte!' dedi. 'Beni kendisinden dolayı kınadığınız budur. Andolsun ki onu elde etmek istedim, o ise korundu. Ve (tekrar) andolsun ki emrettiğimi yerine getirmezse hapsedilecek ve elbette, küçük düşürülenlerden olacaktır.' "[94]

30. ayetten 32. ayete kadar tekrar okuduğumuzda karşımıza şöyle bir durum çıkar: Bir grup kadın, hemcinslerinin şehevi azgınlığını dillerine doluyor. Sonra çekiştirdikleri kadının evinde onunla bir araya geliyorlar. Yûsuf'u (as) görünce kadının arzularına hak veriyorlar. Kadın da açıkça Yûsuf'u arzuladığını, ancak Yûsuf'un onun arzusuna karşılık vermediğini söylüyor. Bir kere de kadınların huzurunda Yûsuf'a (as) birlikte olmayı teklif ediyor. Kabul etmediği takdirde onu cezalandıracağını söylüyor. Surenin bu bölümü, cahiliye toplumunun önemli bir sıfatını tanıtıyor bize. Cahiliye toplumu günahı alenileştiren, görünür kılan, günahıyla Allah'a (cc) meydan okuyan bir toplumdur.

Kur'ân'ı dikkatle okuyan; insan olmamız hasebiyle her birimizin işlediği günahlarla cahiliye toplumunun birey ve toplumu helak eden günahları arasındaki farkı anlar. Cahiliye toplumları masiyeti alenileştirir/toplumsal boyut kazandırır, masiyete yasal güvence verir ve masiyetten uzak durmaya çalışanlarla dalga geçer, onları cezalandırır. İşte Mısır kadınları… Bir araya gelip topluca Yûsuf'u murad ediyorlar. İmtina eden Yûsuf'u yasalarla/hapisle tehdit ediyor ve onun alçaltılacağını söylüyorlar… Şehvete esir tüm toplumlar aynıdır. Bu örneğin tam tersi olan, erkek şehvetinin azgınlığına esir Lût (as) toplumuna bakalım. Onların da masiyeti alenileştirdiğini, yasal güvence altına aldığını ve masiyetten uzak duranları cezalandırdığını görürüz:

" 'Siz, erkeklere yanaşacak, yol kesecek ve sizi bir araya getiren meclislerinizde münker işlemeye devam edeceksiniz öyle mi?' Kavminin cevabı: 'Şayet doğru sözlülerden isen bize Allah'ın azabını getir (bakalım).' sözünden başkası olmadı."[95]

" 'Biz seni toplumun işine karışmaktan alıkoymamış mıydık?' demişlerdi."[96]

94. 12/Yûsuf, 32
95. 29/Ankebût, 29
96. 15/Hicr, 70

"Demişlerdi ki: 'Bu işe bir son vermezsen ey Lut, kesinlikle (buradan) çıkarılıp sürülenlerden olacaksın.' "[97]

"Şüphesiz ki sizler, kadınları bırakıp erkeklere şehvetle yaklaşıyorsunuz. Siz, aşırı giden taşkın bir toplumsunuz."[98] [99]

Kadınların kendi aralarında konuşması, Allah Resûlü'nün (sav) bir hadisini hatırlamamıza yardımcı oluyor:

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Günahını açığa vuranlar dışında tüm ümmetim affedilecektir. Günahı açığa vurma yollarından biri şudur: Kişi, gece bir amel/günah işler. Allah (cc) onu setreder/örter. O kişi ise sabah olduğunda 'Ey falan, dün gece şunu şunu yaptım.' der.

Rabbi onun gece yaptığını setrettiği hâlde o, Rabbinin örtüsünü kaldırır (günahını ifşa eder.)"[100]

Günahın alenileştirilmesi, Yüce Allah'ın buğzettiği amellerdendir. Af ve mağfireti tüm varlığı kuşatacak kadar geniş olmasına rağmen, günahı açıktan işleyenleri affetmeyeceğini haber vermiştir. Çünkü;

– Günahı alenileştirmek, Allah'ın (cc) hakkını hafife almak ve O'nu (cc) önemsememektir.[101]

– Günahı alenileştirmek, masiyeti önemsememe ve tevbe etmeksizin onda ısrar etmektir.[102]

– Masiyet gizli olduğunda zararı sahibineyken açığa vurulduğunda ve müdahale edilmediğinde zararı tüm toplumu kapsar.[103]

– Masiyet alenileştiğinde insanları masiyete teşvik eder.[104]

97. 26/Şuarâ, 167
98. 7/A'râf, 81
99. Geniş bilgi için bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 626-631. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
100. Buhari, 6069; Müslim, 2990
101. bk. Şerhu Sahîhi Buhârî, 6069 No.lu hadis şerhi
102. bk. El-Mufhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Muslim, 2990 No.lu hadis şerhi
103. bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 28/215
104. bk. age. 28/215

– Allah (cc) günahını örttükten sonra konuşarak bunu alenileştiren, Allah'ın setretmesine hıyanet eder.[105]

– Günahını konuşarak ifşa eden insan, Allah'ın buğzettiği masiyetle övünmüş olur.[106]

– Masiyetin alenileştirilmesinin en büyük zararı günahı meşrulaştırması, toplumun günaha karşı hassasiyetini yitirmesidir. Hepimiz kendimizden biliriz; günahla ilk karşılaşmamız sarsıcı olur. Utanır, daralırız. Ancak duya duya, göre göre o günaha karşı bağışıklık kazanırız. Bizi rahatsız etmez. Zamanla kalbimizdeki buğzu dahi yitiririz. Bu nokta imanla küfür arasındaki ince çizgidir. Allah muhafaza; masiyetin alenileşmesi, masiyete karşı imanın en zayıf hâlini de alıp götürür, ki ondan ötesi yoktur.

Yûsuf'un Duası

"(Bu tehditler üzerine Yusuf) demişti ki: 'Rabbim! Zindan, bunların beni davet ettiği şeyden bana daha sevimlidir. Tuzaklarını benden defedip uzaklaştırmazsan onlara meyleder ve cahillerden olurum.' Rabbi onun duasına icabet etti ve kadınların tuzağını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi', (her şeyi bilen) El-Alîm'dir."[107]

Yûsuf'un (as) duası, içinde birden fazla kulluk kaidesi barındırır:

– Biri meşru olmayan iki tercih arasında bırakılan her mümine, neyi tercih etmesi gerektiğini gösterir. Meşru tercih bize zarar verse bile, tercihimiz meşru olandan yana olmalıdır.[108]

– Bunca imtihanı başarıyla geçmesine rağmen gurura kapılmaz. Yüce Allah'tan yardım ister, şayet ona yardım etmezse kadınlara meyledip cahillerden olacağını itiraf eder. Bu, Allah'a karşı hüsn-ü edep, kulluk tevazusudur. Yüce Allah'ın yardımını celbeden, mahviyet ve fakr duygusudur.

– Bir yandan çaba gösterip elinden geleni ortaya koymak, öte yandan

105. bk. Feydu'l Kadîr Şerhu Câmii's Sağîr, 6278 No.lu hadis şerhi
106. bk. Teemmulâtun Îmâniyye fî Sûreti Yûsuf, s. 94
107. 12/Yûsuf, 33-34
108. Bu, ikrah ruhsatıyla karıştırılmamalıdır. Çünkü ikrah, Allah (cc) hakkında geçerlidir. Kul hakkında ikrah olmaz. Bir başkasına zarar vermek pahasına insan kendini kurtaramaz.

Allah'tan yardım istemek nebilerin kulluk edebindendir.[109] Mûsâ da (as) kavmine, bir yandan sabretmelerini bir yandan Allah'tan yardım istemelerini tavsiye etmiştir:

"Musa, kavmine: 'Allahtan yardım isteyin ve sabredin!' demişti. 'Şüphesiz ki yeryüzü, Allah'ındır ve ona kullarından dilediğini mirasçı/sahip kılar. Akıbet/mutlu son muttakilerindir.' "[110]

– İmtihana uğrayan insanlar iki kısımdır. Kimisi dünyaları için ahireti terk eder. Bunlar, tercihleri dolayısıyla daha büyük bir fitneye düşer:

"Onlardan kimisi: '(Savaşa çıkmama) konusunda bana izin ver, beni (Rum kadınlarının) fitnesine düşürme.' der. Dikkat edin! (Onlar Allah'ın ve Resûl'ünün emrine uymamak için bahaneler üreterek) fitneye düştüler bile. Şüphesiz ki cehennem, kâfirleri çepeçevre kuşatmıştır."[111]

Kimisi de Yûsuf (as) gibi, dünyayı bırakıp ahireti tercih eder. Dünyada da ahirette de aziz olanlar onlardır.

– Yûsuf (as) Allah'tan zindanı değil de kadınlardan kurtulmayı dileseydi, sonuç farklı olur muydu? Bazı âlimler sonucun farklı olacağına dair bir rivayette bulunurlar. Ancak rivayetin sahih bir kaynağı yoktur.[112] Sufyân ibni Uyeyne (rh) ise çok daha dikkat çekici bir cevap verir: Dua, takdir edilene muvafakat eder.[113] Bu da şunu gösterir: Kalbe gelen dualar, Yüce Allah'ın takdirine uygundur. Kul, diline düşen duanın nasibi olduğunu bilmeli, Yüce Allah'ın iradesine muvafakat etmeye gayret etmelidir. Zindan Yûsuf'a ne kaybettirdi? Aksine onu iktidara taşıdı!

– Yûsuf (as) cahil kelimesine bilinen, yaygın tanımın dışında bir tanım getirmiştir. Cahil, Allah'ın sınırlarına riayet etmeyen, şehvet fitnesi karşısında Allah'a sığınıp O'na (cc) tutunmayan, yani kulluk edebinden uzak kişidir. Aslında bu, Kur'ân'ın tamamında cahil kavramının tanımıdır. Kur'ân, ceha-

109. bk. İbn Teymiyye Tefsîri, 5/385-386, Yûsuf Suresi, 31. ayetin tefsiri
110. 7/A'râf, 128
111. 9/Tevbe, 49
112. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 9/279, Yûsuf Suresi, 33-34. ayetlerin tefsiri
113. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/598, 37304 No.lu rivayet

let kelimesini bilgisiz anlamında değil, hadsizlik ve kulluk edebinin dışına çıkma anlamında kullanır.[114]

– Yüce Allah, Yûsuf'un (as) duasına icabet etti ve onu düşük ahlaklı saray kadınlarının şerrinden korudu. Nasıl korudu? Zindanla! Bazen Yüce Allah kulunu daha büyük bir musibetten, başka bir musibetle korur. İnsan kulluk yürüyüşünde Allah'ın (cc) muradını fıkhetmeye çalıştıkça olgunlaşır. İmtihanların çoğu insanın ayağını kaydırması; insanın, imtihanını yalnızca içinde bulunduğu şartlarla anlamaya çalışmasındandır. Oysa her imtihanın bir öncesi, bir ânı ve bir de sonrası vardır. Süreç ancak bir bütün olarak değerlendirilirse imtihana doğru yerden bakılabilir. Doğru yerden bakanlar, doğru/müstakim bir duruş sergilerler.

Teslim Olmayanların ve Baş Eğmezlerin İmtihanı: Zindan!

"Sonra, onun (suçsuz olduğunu gösteren) delilleri görmelerine rağmen, onu bir müddet zindana atmak kendilerine uygun göründü."[115]

Ayet, önemli bir noktaya değinmektedir. Yûsuf'un suçsuz olduğunu bilmelerine rağmen, onu hapsettiler. İşte bu; zulüm saraylarının, cahiliye toplumlarının ahlakıdır. Saray ve halk, Yûsuf'un suçsuz olduğunu, hatta mağdur olduğunu bilmelerine rağmen onu hapsettiler. Sırf dedikoduların önünü kesmek ve sarayın itibarını(!) korumak için… Bazen öyle olur; saray ve toplum el ele verir ve suçsuz insanları kurban seçerler. Zulüm sarayı karar verici olarak, toplum da susarak bu zulme iştirak eder.

Metrekareye düşen insan sayısı üzerinden hesaplanırsa dünyanın en kalabalık mekânları zindanlardır. Zindanların hıncahınç doluluğu, yalnızca suç oranlarının yüksekliğiyle ilgili değildir. Bu, biraz da cahiliye toplumunun sorun çözme usulüyle ilgilidir. Cahiliye toplumu suçu üreten bataklığı kurutmak yerine, suçun açığa çıktığı noktayı/kişiyi cezalandırmayı tercih eder. Sorunları ise sümen altı eder, halının altına süpürür. Cezaevleri, cahiliye toplumunun sümeni ve halısıdır. İnsanları, çoğu zaman da suçsuz olanları oraya sürerek sorunun çözüldüğünü düşünürler.

114. Geniş bilgi için bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 549-563. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

115. 12/Yûsuf, 35

Bir diğer önemli mesele şudur: Zindan, baş eğmezlerin ve teslim olmayanların imtihanıdır. Cahiliye toplumunun dayattığı itikadi ve ahlaki yozlaşmayı reddedenler, onların ifadesiyle "temizlenenler"[116] zindanla cezalandırılırlar. Zindanlar tağuti düzenlerin teslim alma ve baş eğdirme aracıdır. Yûsuf (as) Mısır toplumundaki ahlaki yaşantıyı reddetmiş, tek başına olmasına rağmen, bu kokuşmuş düzene teslim olmamıştır. Mesele yalnızca Yûsuf'un (as) zinadan imtina etmesi değildir. Yûsuf'un (as) varlığı saray ahalisinin ahlaksızlığını ifşa etmekte, bir tokat gibi toplumun suratına çarpmaktadır. Yûsuf'un (as) suçsuz olmasına rağmen cezalandırılması, işte bu nedendendir. Firavun'un mutlak egemenlik iddiasını reddeden, yani onu rabb ve ilah kabul etmeyen ve aynı zamanda ezilen bir halkı serbest bırakmasını isteyen Mûsâ da (as) aynı tehditle karşı karşıya kalmıştır:

"Demişti ki: 'Şayet benim dışımda bir ilah edinecek olursan, hiç şüphesiz, seni hapse atacağım.' "[117]

Mekke toplumunun sahte ilahları ve bu sözde ilahların ardına gizlenerek toplumu sömüren baronlarına karşı çıkan Nebi de (sav) aynı tehditle karşı karşıya kalmıştır:

"(Hatırlayın!) Hani kâfirler seni hapsetmek, öldürmek ya da (yurdundan) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar, Allah da (tuzaklarını boşa çıkaracak ve onlara zarar verecek şekilde karşı) tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır."[118]

Cahiliye dört temel sütun üzere kuruludur:

– Hukmu'l Cahiliyye/ Cahiliyenin Hükmü:

"Yoksa cahiliyenin hükmünü mü istiyorlar? Yakinen inanmış bir kavim için kim Allah'tan daha güzel hüküm sahibi olabilir?"[119]

Cahiliyede egemenlik Allah'a ait değildir. Krala, saraya, parlamentoya, ağaya, sermaye sahiplerine… aittir.

116. bk. 7/A'râf, 82
117. 26/Şuarâ, 29
118. 8/Enfâl, 30
119. 5/Mâide, 50

– Zannu'l Cahiliyye/Cahiliye Zannı:

"Allah'a dair hak olmayan cahiliye zannına kapılıyorlardı." [120]

Cahiliye inancı vahye, yani kesin bilgiye dayanmaz. Atalar yolu, masallar, gelenek ve menkıbelerle itikad belirler.

– Teberrucu'l Cahiliyye/Cahiliye Açık Saçıklığı

"Evlerinizde karar kılın. İlk cahiliye kadınlarının (kendilerini görünür kılmak için) süs ve güzelliklerini açtıkları gibi yapmayın." [121]

Cahiliyenin ahlak anlayışı açık saçıklık, görünür olma, gösteriş ahlakıdır. Şehvetlere sınırsız özgürlük vardır.

– Hamiyyetu'l Cahiliyye/Cahiliye Taassubu

"Hani o kâfirler, kalplerine asabiyeti, cahiliye asabiyetini koymuştu. Allah da, Resûl'ünün ve müminlerin üzerine sekinetini indirmiş ve onları takva kelimesi (olan Lailaheillallah'a) bağlı kılmıştı. (İşin aslı) onlar da buna layık ve ehil kimselerdi. Allah, her şeyi bilendir." [122]

Cahiliye toplumu, taassup/fanatiklik toplumudur. Toplum kimi seviyorsa onu sevmek, kime düşmansa ona düşman olmak zorunluluğu vardır. [123]

Bu dört esastan birine veya tümüne karşı çıkanlar, toplumun ortak düşmanıdır. Yûsuf (as) cahiliye teberrücüne karşı çıkmış, el birliğiyle cezalandırılmıştır. Mûsâ (as) cahiliye hükmüne ve cahiliye zannına karşı çıkmış, zindanla tehdit edilmiştir. Allah Resûlü (sav), cahiliyenin dört rüknuna da karşı çıkmış, zindanla tehdit edilmiştir... Bugün için de değişen bir şey yok. Cahiliyenin inancını, ahlakını, siyasetini ve fanatikliğini reddedenler, benzer tehditlerle karşı karşıya kalıyorlar.

120. bk. 3/Âl-i İmrân, 154
121. bk. 33/Ahzâb, 33
122. 48/Fetih, 26
123. Konuyla ilgili geniş bilgi için bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 549, Cahiliye. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Neden Zindan?

Sorulması gereken önemli bir soru da şudur: Ellerinde her türlü imkân olmasına rağmen neden cahiliye düzenini reddedenleri öldürmüyorlar da hapsediyorlar? Çünkü ölüm bir ânlık cezadır ve toplumlar da bireyler gibi unutkandır. Zindan ise bir ömre yayılan, her ân topluma hatırlatan, caydırıcılığı yüksek bir cezalandırma yöntemidir. Zindan, yalnızca suçluyu(!) değil, yakınlarını da cezalandırmadır. Bu yönüyle barbar bir yöntemdir. Zira yasa anlayışından uzak barbar toplumlar, yalnızca suçluyu değil, onunla ilişkili herkesi cezalandırmayı tercih ederler. Medeniyet maskesi takmış, "tarihin ve günümüzün barbarları" da zindan aracılığıyla kişiyi, ailesini, onunla ticaret yapanları, yakın çevresini… topyekûn cezalandırıyorlar. Yerleşik hayata geçmeyi medeniyet zanneden, "tarihin ve günümüzün barbarları", suçun şahsiliği ilkesini bu yolla çiğniyorlar. Ayrıca zindan bir irade kırma, teslim alma yöntemidir. Çoğu insan kendisine yapılanlara tahammül etse de ailesinin, yakınlarının ve ondan dolayı mağdur olanların çektiklerine tahammül edemiyor ve teslim oluyor.

Zindan vurgusu bu kadar yoğun olan bir surede, gelin, kışkırtıcı bir soru üzerine tedebbür edelim: Neden İslam şeriatında zindan/hapis cezası yoktur? (Soruma dikkat edin, İslam şeriatı diyorum, İslam tarihi demiyorum.) Kur'ân'da ve Sünnette onlarca suç ve cezası tespit edilmiştir. Neden bir tek cezanın dahi karşılığı hapsetmek değildir?

– İslam'daki tüm cezalar, ânlıktır. Suç tespit edilirse, ceza uygulanır ve biter. Hayatın tümüne veya büyük kısmına yayılan bir cezalandırma anlayışı yoktur.

– İslam'da ölüm cezası dışındaki cezalar, kişinin sosyal ve ticari hayatını aksatmaz. Cezasını çeken, hayatına devam eder. Hapis ise hayatın sosyal, ticari, kültürel… tüm yönleriyle aksamasına sebep olur

– İslami cezalarda aslolan, bedenin cezalandırılmasıdır. Hapis ise hem bedenî hem de psikolojik bir cezadır.

– İslam'da cezanın gayesi suçluyu ıslah etmektir. Tarih şahittir ki hapis cezası ıslah edici değildir. Suçluların bir araya toplanması, basit suçtan

giren insanların profesyonel suçlular olarak cezaevinden çıkmasına neden olmaktadır.

İslam hukukunda hapis cezasının meşruiyetine dayanak gösterilen nasların hiçbiri hapis cezasıyla ilgili değildir. Tamamı istisnai durumlarda uygulanan gözaltı, gözetim, tahkikat süresince alıkoyma uygulamalarıdır. Ne yazık ki bu uygulamalar zindan inşa etme ve insanları hapis cezasıyla cezalandırmanın delili kabul edilmiştir. Örnek olması açısından birkaç delili inceleyelim:

"Kadınlarınızdan zina yapan kimselerin (bu suçu işlediklerine dair) sizden dört kişiyi şahit edinin. Şahitlik yaparlarsa ölünceye ya da Allah onlara bir yol kılıncaya kadar onları evde hapsedin." [124]

İslam'ın ilk yıllarında zina eden kadınlar ölünceye dek evlerde alıkonulurdu. Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu:

"Benden alınız. Benden alınız. Şüphesiz Allah onlar için bir yol kıldı. Bekâr erkek ve kadın zina yaparsa yüz sopa vurulur ve bir yıl sürgün edilir. Evli erkek ve kadın zina ederse yüz sopa vurulur ve recmedilir." [125]

Görüldüğü gibi bu, bildiğimiz anlamda zindanlar kurma, insanları hapsetmeyle ilgili bir nas değildir. Hakkında hüküm indirilmemiş suçlarda, suçluların kendi evlerinde tutulmasıdır. Bugün ev hapsi diye bildiğimiz uygulama, zina cezası indirilmeden önce geçici süre uygulanmış bir ara çözümdür. Bildiğimiz anlamda hapis cezası ise, kişiyi evinden, ailesinden, işinden koparan bir cezalandırmadır. İki cezalandırma arasında isim benzerliği dışında bir benzerlik yoktur.

Muâviye ibni Hayde'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav), bir töhmet üzerine bir adamı hapsetti. Sonra suçu sabit olmayınca onu serbest bıraktı." [126]

Burada hapsetmek, alıkoymak anlamındadır. Zira Allah Resûlü ve Raşid Halifeler Dönemi'nde bir zindan yoktu. Ya insanlar mescidde alıkonulur ya kendi evinde hapsedilir ya da karakol nezarethanelerini andıran özel

124. 4/Nisâ, 15
125. Müslim, 1690
126. Tirmizi, 1417; Ebu Davud, 3630

evlerde alıkonulurlardı. Allah Resûlü ve Ebû Bekir Dönemi'nde mescidde alıkoyma yaygındı. Ömer (ra), Safvân ibni Umeyye'nin evini satın alarak gözaltı merkezi olarak kullandı.[127] Alî (ra), suçluları tahkikat süresinde gözaltında tuttuğu özel bir yer inşa etti. Bunların hiçbiri bugün bilinen anlamda bir zindan veya hapishane değildi. Uzun süreli cezaların infazı için kullanılmazdı. Daha ziyade gözaltı, tahkikat, delillerin incelenmesi gibi kısa süreli alıkonulma merkezleriydi.

Bugünkü anlamda cezaevi ise ilk defa Emevî ve Abbâsîlerde yani Roma ve Pers özentisi zalim sultanlar döneminde ortaya çıkmıştır. Daha doğrusu Kayser ve Kisrâlardan miras kalan zulüm zindanlarını ihya etmiş ve başta kendilerine muhalif âlimler olmak üzere halka zulmetmişlerdir. Bugün bilinen anlamda zindan Allah Resûlü'nün ve Râşid Halifelerinin sünneti değildir. Onların hukuk sisteminde gözaltı ve tahkikat vardır. Zindan ise firavunların, kisrâların ve kayserlerin sünnetidir. Şer'i(!) siyaset kitaplarımızda ve bazı fıkıh kitaplarımızda zindanın meşru bir cezalandırma yöntemi kabul edilmesi, bizleri aldatmamalıdır. Şer'i siyaset kitapları masum değildir. Çoğu zaman şeriatın siyaset anlayışını değil, dönemin siyaset anlayışını yansıtmaktadır. Şer'i siyaset kitapları kronolojik bir okumaya tabi tutulduğunda değişen şartlarla birlikte şer'i siyasetin(!) nasıl da değiştiği görülmektedir. Müslimleri bağlayan tek kaynak Kitap ve Sünnettir. Allah Resûlü'nün (sav) mahkûm ettiği zalim saltanat uygulamalarını şer'i siyaset adı altında meşrulaştırırsak zulmederiz. Kendimize, dinimize, mirasımıza…

Huzeyfe'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizin aranızda nübüvvet, Allah'ın olmasını dilediği kadar bulunacaktır. Sonra Allah kaldırmayı dilediği vakit onu kaldıracaktır. Sonra nübüvvet menheci üzere olan hilafet gelecektir. Bu da Allah'ın dilediği bir süreye kadar devam edecektir. Sonra Allah kaldırmayı dilediği vakit onu kaldıracaktır. Sonra ısırıcı hükûmet gelecektir. Bu hükûmet, Allah'ın kalmasını dilediği kadar kalacak, sonra Allah kaldırmayı dilediğinde onu kaldıracaktır. Sonra baskıcı/zorba bir hükûmet gelecektir. Bu hükûmet de Allah'ın kalmasını dilediği kadar kalacak,

127. bk. Buhari, Husûmât, 8. Bab, muallak olarak

sonra Allah kaldırmayı dilediğinde onu kaldıracaktır. Sonra yeniden nübüvvet menheci üzere olan bir hilafet ortaya çıkacaktır." [128]

Bize düşen, zalim sultanların adalet ve sadakatten uzak uygulamalarına tavır almak, onlardan berî olmaktır:

"Sakın zulmedenlere/zalimlere meyletmeyin! Yoksa size ateş dokunur. Allah'ın dışında dostlarınız olmaz, sonra yardım da olunmazsınız." [129]

Habbâb ibni Eret'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'nün (sav) kapısında oturmuş, öğle namazına çıkmasını bekliyorduk.

Çıktığında, 'Dinleyin!' **buyurdu.**

'Dinliyoruz.' karşılığını verdik.

Bir daha, 'Dinleyin!' **dedi.**

'Dinliyoruz.' dediğimizde de bize şöyle dedi: 'Başınıza bazı yöneticiler geçecek! Yapacakları zulümlere yardımcı olmayın! Onların yalanlarını onaylayanlar da Havz'a, yanıma gelemeyecekler.' " [130]

Nu'mân ibni Beşîr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz yatsı namazından sonra mesciddeyken Allah Resûlü yanımıza çıktı. Bakışlarını semaya doğru kaldırdı, sonra indirdi. Hatta biz semada bir şey oldu zannettik. Sonra dedi ki: 'Dikkat edin! Muhakkak ki benden sonra yalan söyleyen ve zulmeden yöneticiler olacaktır. Kim onların yalanlarını doğrular ve zulümlerine destek olursa, o benden değildir ben de ondan değilim. Kim de onların yalanlarını doğrulamaz ve zulümlerine destek olmazsa, o bendendir ben de ondanım. Dikkat edin! Müslim'in kanı onun kefaretidir. Dikkat edin! Subhanallah, Elhamdulillah, Lailaheillallah ve Allahu Ekber; işte kalıcı salih ameller bunlardır.' " [131]

128. Ahmed, 18406
129. 11/Hûd, 113
130. Ahmed, 21074
131. Ahmed, 18353

Emanet babından şunu belirtelim: Bildiğimiz anlamda hapis cezasına olur veren âlimlerimiz, hapis cezasının nasıl uygulanması gerektiğine dair önemli şartlar zikretmişlerdir. Bugün bile dünyanın çoğu yerinde uygulanmayan bu şartlar hapis cezasını iyileştirme amacıyla İslam'ın genel ilkelerinden alınmıştır.[132] Sorun şudur ki; bu şartları uygulaması beklenenler, zindan inşa eden zalim sultanlardır! Tarih de şahittir ki Ömer ibni Abdulazîz dışında bu şartlara kulak veren pek olmamıştır. Suçluları cezalandırma adı altında inşa edilen zindanlar, zamanla siyasi muhalifleri cezalandırma aracına dönüşmüş, en zalim ve acımasız yöntemler, zulme başkaldıran müminlere reva görülmüştür. İmam Ebû Hanîfeler, İmam Ahmedler dahi bu zulüm furyasından nasiplerine düşeni almışlardır.

132. bk. İslam Hukukunda Hapis Cezası ve Hapishane, s. 176-252; İslam Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkumların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış, Metin Yılmaz

36-42

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِۜ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّيٓ اَرٰىنِيٓ اَعْصِرُ خَمْرًاۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ
اِنِّيٓ اَرٰىنِيٓ اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسِي خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُۜ نَبِّئْنَا بِتَاْوِيلِهٖۚ اِنَّا نَرٰىكَ
مِنَ الْمُحْسِنِينَ (٣٦) قَالَ لَا يَاْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهٖٓ اِلَّا نَبَّاْتُكُمَا بِتَاْوِيلِهٖ قَبْلَ
اَنْ يَاْتِيَكُمَاۜ ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّيۜ اِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ
بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ (٣٧) وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَآءِيٓ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَۜ مَا
كَانَ لَنَآ اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍۜ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ
اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ (٣٨) يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ
اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُۜ (٣٩) مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهٖٓ اِلَّآ اَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوهَآ اَنْتُمْ
وَاٰبَآؤُكُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍۜ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِۜ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّآ
اِيَّاهُۜ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ (٤٠) يَا صَاحِبَيِ السِّجْنِ
اَمَّآ اَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًاۚ وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَاْسِهٖۜ
قُضِيَ الْاَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِۜ (٤١) وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي
عِنْدَ رَبِّكَۖ فَاَنْسٰىهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهٖ فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَۧ (٤٢)

(36) "Onunla beraber zindana iki genç daha girdi. Bunlardan biri: 'Rüyamda şarap sıktığımı gördüm.' dedi. Diğeriyse: 'Ben de başımın üstünde ekmek taşı-

dığımı ve kuşların ondan yediğini gördüm. Bize bu rüyanın yorumunu haber ver. Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz.' dedi."

(37) "Dedi ki: 'Size rızık olarak yiyeceğiniz bir yemek gelmeden önce mutlaka yorumunu haber veririm. Bu, Rabbimin bana öğrettiği bilgidendir. Şüphesiz ki ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir topluluğun dinini terk ettim.' "

(38) "Babalarım olan İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmamız söz konusu dahi olamaz. Bu hem bize hem de insanlara Allah'ın lütuf ve ihsanındandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler."

(39) "Ey zindan arkadaşlarım! (Hiç düşündünüz mü?) Birbirinden ayrı, darmadağınık rabler mi daha hayırlıdır, yoksa (zatında, fiillerinde ve sıfatlarında tek olan) El-Vâhid ve (her şeye boyun eğdirip hükmüne ram eyleyen) El-Kahhâr olan Allah mı?"

(40) "Sizin O'nu bırakıp da ibadet ettikleriniz, ancak sizin ve babalarınızın koyduğu, Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerdir. Hüküm yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına kulluk/ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."

(41) "Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanıza gelince) ikinizden biri, efendisine şarap içirecek (özgür kalacak); diğeriniz ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecektir. Hakkında bilgi edinmek istediğiniz konu bitmiştir."

(42) "O ikisinden, kurtulacağını sandığı kişiye demişti ki: 'Beni efendinin yanında an.' Şeytan ona (Yusuf'u) efendisinin yanında anma meselesini unutturdu. Böylece birkaç yıl daha (üç ile dokuz yıl arası) zindanda kaldı."

Sure, Yûsuf'un (as) zindan hayatına geçiş yaptı. Zindanda ne kadar kaldığına ve zindan hayatının detaylarına değinmedi. Yûsuf'un (as) ahlaki duruşu ve tevhid daveti üzerinde durdu. Zira tüm insanlığa örnek olacak tutum, onun (as) tevhid daveti ve ahlaki duruşudur. Bu ikisi var olduğu müddetçe kişinin hangi zamanda ve hangi mekânda olduğunun önemi yoktur. Zamanı ve mekânı güzelleştiren, tevhid daveti ve ahlaki olgunluktur. Şimdi ayetlere yakından bakalım:

Allah'ın Planı/Kaderi Mükemmeldir

"Onunla beraber zindana iki genç daha girdi."[1]

Yûsuf (as) ile beraber zindana iki kişi daha girer… Bu iki kişinin zikredilmesi, önemli bir meseleye işaret eder. Allah'ın kaderinde detay, tesadüf yahut başıboşluk yoktur. Her şey ince bir ilmin ve muhkem bir hikmetin tecellisidir. Şöyle ki; Yüce Allah Yûsuf (as) ile birlikte saray hizmetlilerinden iki kişiyi de zindana soktu. Bu ikisinden biri zindandan çıkıp saraya gidecek, Yûsuf'u hatırlayacak ve Yûsuf'un (as) iktidara taşınmasına yardım edecekti. Kıssadan kendi hayatımıza dönecek olursak şunu anlarız: Allah'ın kaderi mükemmeldir, onda hiçbir gereksiz ayrıntı yoktur. Bize basit gibi görünen bir detay, hayatımızda önemli bir yer tutabilir, dönüm noktamız olabilir. Akıllı insan kalbini ve zihnini, Yüce Allah'ın şer'i, kaderî ve kevnî ayetleri üzerinde yoğunlaştırır. İncelikleri fark etmeye çalışır. İnsan, incelikleri anladıkça olgunlaşır.

Çağa Şahit Olmak

"Bunlardan biri: 'Rüyamda şarap sıktığımı gördüm.' dedi. Diğeriyse: 'Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı ve kuşların ondan yediğini gördüm. Bize bu rüyanın yorumunu haber ver.' "[2]

Yüce Allah, nebilerini ayetleriyle gönderir. Ayetlerin bir kısmı şer'i, bir kısmı da mucizevi ayetlerdir. Mucizevi ayetler, o çağın en yaygın ilmî, kültürel, edebî, teknik gelişmelerine benzer. Yûsuf'un (as) geldiği toplumda rüyalar ve rüya tabiri önemsenirdi. Yüce Allah onu rüya tabiri ilmiyle donattı.[3] Mûsâ (as) sihrin yaygın olduğu bir topluma, sihri iptal edecek mucizelerle geldi.[4] Tıbbın yaygın olduğu bir toplumda Îsâ (as) hastaları iyileştirme mucizesi/ayeti ile geldi.[5] Edebiyatın yaygın olduğu bir topluma Allah Resûlü (sav) edebî değeri eşsiz Kur'ân'la geldi… Bu bize önemli bir mesaj verir: Peygamber vârisleri, peygamberler gibi çağlarına şahitlik eden donanıma sahip olmalılardır. Yaşadıkları çağı iyi okumalı, o çağda yaygın olan ve insanları etki altına

1. bk. 12/Yûsuf, 36
2. bk. 12/Yûsuf, 36
3. bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 12/281, Yûsuf Suresi, 43. ayetin tefsiri
4. bk. 7/A'râf, 113-122
5. bk. 5/Mâide, 110

alan nitelikleri tespit etmeli ve o alanda kendilerini geliştirmelilerdir. Mal ve insan kaynaklarını bu alanda donanım elde etmek için kullanmalılardır. Ancak böyle, nebilerin mirasçısı ve çağlarının şahidi olabilirler.

Güzel Ahlakın Çekim Gücü

" 'Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz.' dedi."[6]

Hapse giren iki kişiyi Yûsuf'a (as) çeken sebep, onun (as) ihsan üzere ve güzel bir kul olmasıdır. Daha önce ihsanın tanımına dair açıklamalarda bulunmuştuk.[7] Bu ayet ise bize, ihsanın etkisini öğretti. İhsan, yani güzel kulluk, sahibine manevi bir karizma katar. Etrafı için çekim gücü oluşturur. İnsanların fıtratlarında var olan "güzele meyil" gücünü harekete geçirir… Çünkü rüyalarını tabir etmesi için Yûsuf'u (as) tercih etmelerine dair tek bir gerekçe zikrederler: Seni muhsin/iyilik ehli biri olarak görüyoruz! İhsan burada insanlara ait bir sıfat olarak kullanıldığı için kelimenin iyilik anlamını almak daha uygundur. İlk dönem müfessirleri Yûsuf'un (as) ihsanına dair şunları söylemişlerdir:

Dehhâk ibni Muzâhim'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ona, 'Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz.'[8] ayeti hakkında 'Yûsuf hangi konularda iyi davranmıştı?' diye sorulunca, 'Hapishanede bir kimse hastalandığında hemen onun yardımına koşar, yeri dar olan birine, geniş yer bulmak için çalışır, ihtiyacı olanın ihtiyacını gidermeye çalışırdı.' cevabını verdi."[9]

Mukâtil ibni Suleymân şöyle der:

"Onun zindandaki ihsanı/iyiliği, hastaları ziyaret edip onları tedavi etmesi, sıkıntısı olanları teselli etmesiydi. Ayrıca Rabbine ibadet eden biri olduğunu da görmüşlerdi. İşte onun ihsanından kasıt budur."[10] [11]

6. bk. 12/Yûsuf, 36
7. bk. s. 197, Muhsinlerin Mükâfatı
8. bk. 12/Yûsuf, 36
9. Mevsûatu't Tefsîru'l Me'sûr, 11/608, 37360 No.lu rivayet
10. age. 11/609, 37362 No.lu rivayet
11. İbni Cerîr Et-Taberî (rh) şöyle der:
"Diğer bir yaklaşım, o ikisinin Yûsuf'a şöyle demeleridir: 'Bize rüyamızın yorumunu haber ver; tıpkı diğer fiillerinde senin iyilik yaptığını gördüğümüz gibi, bu şekilde bize vereceğin haberinle de bize iyilik yapmış olursun. Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz.' " (Tefsîru't Taberî, 16/100, Yûsuf Suresi, 36. ayetin tefsiri)

Yemek Gelmeden Önce Rüya Yorumlamak

"Dedi ki: 'Size rızık olarak yiyeceğiniz bir yemek gelmeden önce mutlaka yorumunu haber veririm.' "[12]

Yûsuf'un (as) bu sözü farklı anlamlara gelmeye müsaittir:

– Yemek vakti gelmeden size rüyanızı tabir edebilirim, anlamına gelebilir. Burada kastedilen şudur: Rüya tabirinden önce bana rüya tabirini öğreten Rabbimi ve tevhidi anlatacağım. Bu durum sizi, rüyanızı tabir etmeyeceğim düşüncesine sevk etmesin; yemek vakti gelmeden rüyanızı tabir etmiş olacağım.

– Ben yalnızca rüya tabirini bilmem, size gelecek yemeğin ne olduğunu da bilirim. Bu, Îsâ'nın (as) şu sözü gibidir: "Evlerinizde yediğiniz ve zahire olarak depoladıklarınızı size haber vereceğim."[13] Burada kasıt, Yüce Allah'ın kendisine gaybi bilgileri aktardığını göstermektir.

– Rüyanızda yemek dahi görseniz, onun tabirinin ne olduğunu söyleyebilirim.[14]

Tevhid İnancı

"Bu, Rabbimin bana öğrettiği bilgidendir. Şüphesiz ki ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir topluluğun dinini terk ettim."[15]

Ayetin bu kısmı iki yönüyle tevhid inancına delalet eder:

– Yûsuf (as) rüyayı tabir edebileceğini söyler söylemez, o bilgiyi öğretenin Allah olduğuna dikkat çekti. Bu, kişinin kendi güç ve çabasından teberrî ederek tüm güzellikleri Yüce Allah'a nispet etmesidir. Her nimetten O'na (cc) gidecek bir yol, her nimette O'nu (cc) hatırlatacak bir fırsat bulmasıdır. Bu, Kur'ân'ın tevhidî eğitim metodudur. Kalpleri Allah'a bağlamak, her nimette O'nun (cc) eserini görmeyi sağlamaktır.[16]

12. bk. 12/Yûsuf, 37
13. bk. 3/Âl-i İmrân, 49
14. Görüşler için bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/610-611; Zâdu'l Mesîr, 3/212-213; Tefsîru's Sa'dî, 5/535-535, Yûsuf Suresi, 37. ayetin tefsirleri
15. bk. 12/Yûsuf, 37
16. bk. s. 117, Senin Rabbin Hakîm ve Alîm'dir

– Yûsuf (as) bu sözleriyle tevhidin iki ayrı boyutuna işaret etti. Rabbim Allah'tır, dedi ve Allah'ı ve Ahiret Günü'nü inkâr eden bir kavmi terk ettiğini söyledi. Rububiyeti Allah'a ispat etti, şirk ehlinden teberrî etti. Bu, Allah Resûlü'nün (sav) namazlarda peş peşe okuduğu İhlâs ve Kâfirûn Sureleri gibidir. İhlâs Suresi, Yüce Allah'ın varlık, birlik ve sıfatlarına delalet eder; Kâfirûn Suresi ise şirkten ve müşriklerden beraati ifade eder. Bu iki rüknun bir araya gelmesiyle oluşan inanç, tevhid inancı, yani İslam dinidir. Bir inanç sisteminde iki rükundan biri eksikse o, tevhid olmaz.

Allah'a ve Ahirete İnandığı Hâlde İnkârcı Kabul Edilenler

"Şüphesiz ki ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir topluluğun dinini terk ettim."[17]

Yûsuf (as) Mısır halkının, Allah'ı ve Ahiret Günü'nü inkâr eden, kâfir bir halk olduğunu söyledi. Daha önce gördüğümüz gibi onlar Allah'a inanıyor, O'na sığınıyor, O'ndan bağışlanma diliyorlardı:

"(Yusuf'a dönüp:) 'Ey Yusuf! Bu işten vazgeç (peşine düşme)!' (demiş,) (hanımına ise:) 'Günahın için bağışlanma dile. Çünkü sen günahkârlardan oldun.' (demişti.)"[18]

"Onu gördüklerinde (güzelliğini o denli) büyüttüler (ki hayranlıktan) ellerini kestiler. Dediler ki: 'Allah'a sığınırız. Bu, bir insan değildir. Olsa olsa çok değerli bir melektir.' "[19]

Ahirete imana gelince;

"Bugün elimizdeki bilgiler Mısırlıların ölüm ötesi hayata, hesap ve cezaya, ruhların ölümsüzlüğüne en fazla vurgu yapan uygarlık olduğunu gösteriyor. Evet, kesin bir şekilde Mısır uygarlığının Yahudilerden daha fazla ahirete/ölüm ötesi hayata vurgu yaptığını biliyoruz. 1822'de hiyeroglif yazısı çözülünce, Napolyon'la Batı'ya aktarılan Mısır kalıntıları çözüldü.[20] Bu sonuçlara göre Mısırlılar ölüye hesap esnasında yardımcı olsun diye tabutuna yazılar yazıyor, eline de öte dünyada ona yardımcı olacak 'ölüler

17. bk. 12/Yûsuf, 37
18. 12/Yûsuf, 29
19. bk. 12/Yûsuf, 31
20. bk. Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, s. 41

kitabı' tutuşturuyordu. Bu kitaplarda sorulan sorulara nasıl cevap vereceği, yolculuk esnasında neyle karşılaşacağı vardı.[21] Bu kitaplarda ne olduğuna dair fikir vermesi açısından şu başlıklar okunabilir:

– 'Ölüyü Tanrı Thoth olarak, ayrıca Osiris'le ilgili gizli süreçleri bilmesiyle meşrulaştıran söz,

– Ölüyü yaratıcı tanrı Atum ile özdeşleştiren söz,

– Ölünün rakipleri karşısında elde ettiği zaferi tüm tanrıların huzurunda kutlamasının sözü,

– Ölünün adını unutmasına engel olacak söz,

– Ölünün, uyum içinde olması gereken kalbiyle ilgili söz,

– Öte dünyadaki timsahlara, yılanlara vb. karşı koruyacak söz,

– Öte dünyada solunacak havayı garantileyen söz,

– Öte dünyada Güneş'in düşmanı Apofis'e karşı verilecek mücadeleyi anlatan söz,

– Ölünün parça parça tanrılaşmasını sağlayacak, bedenin uzuvlarının tanrılaşmasıyla ilgili söz,

– Ölüler dünyasında bir kez daha ölmeyi engelleyen söz,

– Ölüyü çürümekten koruyan söz,

– Ölünün çeşitli tezahürlere bürünmesine -şahin, lotus çiçeği, kırlangıç vb.- yardım eden söz,

– Ölüye, ölüler dünyasında bir kayık verilmesini garantileyen söz,

– Güneş barkasıyla yapılacak yolculuğa kalmayı sağlayan söz,

– Ölünün günahlarını inkâr etmesini -olumsuz itiraf- sağlayan söz,

– Öte dünyanın kapıları ve bunların tehlikeli muhafızlarıyla ilgili söz,

– Ölünün, öte dünyanın milyonlarca sakini arasında sağlam bir yer edinmesini sağlayan söz,

21. bk. Eski Mısır Dininde Tanrı ve Öte Dünya İnancı, s. 77-92

– Ölüye tüm tanrılar tarafından 'temiz giysi' verilmesiyle ilgili söz,

– Ölünün Horus olarak Osiris'i selamlaması büyülü sözüdür.'[22] "[23]

Şimdi soralım: Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanan bir toplumu Yûsuf (as) nasıl kâfirlikle suçlar? Cevap şudur: Sizin Allah'a ve Ahiret Günü'ne iman etme iddianız yeterli değildir. Önemli olan Allah'ın ve elçilerinin istediği şekilde, Kitabi bir imana sahip olmanızdır. "İnandım." dedikten sonra imanın içini kendiniz doldurursanız Allah (cc) ve elçileri sizi mümin kabul etmez. Bunun bir diğer örneği Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hristiyanlardır:

"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanmayan, Allah ve Resûl'ünün haram saydığını haram saymayan ve hak (din olan İslam'ı) din edinmeyenlerle alçaltılmış bir şekilde elden cizye verinceye kadar savaşın."[24]

Bu ayette Allah (cc) onların ahirete inanmadığını belirtmiştir. Daha önce zikrettiğimiz gibi, bugün bile Yahudi ve Hristiyanlara ahirete inanmadıkları söylense bu iddiayı hakaret kabul edeceklerdir. Onlar ahirete, dirilişe, cennete, cehenneme… inanmalarına rağmen, Yüce Allah onların imanını yok saymış, onları ahirete iman etmeyenler sınıfına sokmuştur. Kur'ân bu noktada incelikli bir tabir kullanmıştır: **Onların ahireti inkâr ettiğini değil, ahirete iman etmediğini söylemiştir.** Zira ahireti inkâr ettikleri söylense buna itiraz edecek, ahirete inandıklarını söyleyeceklerdir. Ahirete iman etmedikleri ifadesi şu anlama gelmektedir: Onlar dilleriyle iman ettiklerini söylese de Allah (cc) bu imanı kabul etmemiştir. Evet, bir inançları vardır; ancak sınırlarını şeriatın çizdiği bir inanç olmadığından **şer'i bir iman** değildir. Dolayısıyla makbul değildir. Yahudi ve Hristiyanlar ne yaptılar da ahirete inançları yok sayıldı? Hiç şüphesiz ahirete imanlarını yok hükmünde kılan ilk ve en önemli sebep, şirktir. Zira şirk; itikadi ve amelî ne varsa boşa götürür:

"Bu, Allah'ın hidayetidir. Onunla dilediği kullarını hidayete erdirir. Şayet onlar şirk koşmuş olsaydı muhakkak, yaptıkları her şey boşa giderdi."[25]

22. Kadim Mısır Öte Dünya Kitapları, s. 47-48
23. Eski Mısır Dinlerinde Tanrı ve Öte Dünya İnancı, s. 78-79
24. 9/Tevbe, 29
25. 6/En'âm, 88

"Andolsun ki sana ve senden önceki (resûllere): 'Şayet şirk koşarsan bütün amellerin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.' diye vahyedildi."[26]

İkinci etken Ahiret Günü'ne dair uydurdukları hurafelerdir. Bu hurafeler kalplerini öyle bir kuşatmıştır ki "ahirete imanın" tüm etkilerini yok etmiştir. Kur'ân şu örnekleri verir:

"Dediler ki: 'Cennete, Yahudi veya Hristiyan olanlardan başkası girmeyecek.' Bu, onların kuruntusudur. De ki: 'Doğru sözlü iseniz (içinde hiçbir şüphe olmayan kesin) kanıtınızı getirin (bakalım)!' (Hayır, iddia ettikleri gibi değil!) Bilakis, kim muhsin olarak/kulluğunu en güzel şekilde yerine getirerek Allah'a teslim olursa, onun Rabbi katında ecri vardır. Onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir."[27]

"Yahudi ve Hristiyanlar: 'Biz, Allah'ın çocukları ve sevdikleriyiz.' der. De ki: '(Madem öyle) ne diye günahlarınızdan dolayı size azap ediyor?' (Hayır, öyle değil!) Bilakis sizler, O'nun yarattıklarından birer insansınız. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin hâkimiyeti/egemenliği Allah'a aittir. Dönüş O'nadır."[28]

"Dediler ki: 'Sayılı günler dışında ateş bize dokunmayacaktır.' De ki: 'Allah katından (bu konuya dair) bir söz mü aldınız? (Şayet öyleyse) Allah sözünden dönmez. Yoksa siz Allah hakkında bilmediğiniz şeyler mi söylüyorsunuz?' "[29]

Cennete yalnızca kendilerinin gireceğine, Allah'ın seçkin/sevgili kulları olduklarına, ateşe girseler dahi bir süre sonra mutlaka çıkacaklarına inanan insanlar; elbette ahiret yokmuş gibi yaşayacaktır. Zira uydurdukları seçkincilik inancı, ahirete imanın temel mantığını ortadan kaldırmış, etkisini yok etmiştir. Ahirete imanın iki temel ayağı vardır: Allah'ın ebedî nimetlerine erişmek ve ebedî azabından sakınmak. Her hâlükârda cennete girmek ve ateşten çıkacak olmak, azaptan sakınma kısmını iptal etmiştir. Bu da onları Allah'ın (cc) yasaklarına karşı cüretkâr kılmıştır.[30]

26. 39/Zumer, 65
27. 2/Bakara, 111-112
28. 5/Mâide, 18
29. 2/Bakara, 80
30. bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 433-434

Ne var ki bugün, bu imani hakikatleri anlatmak "tekfircilik" kabul edilmektedir. Oysa din Allah'ın dini, Kur'ân'da verilen örnekler de tüm insanlık içindir. Yûsuf'un (as) kavmi ve Mûsâ'nın (as) kavmi için geçerli olan her şey bizim için de geçerlidir. Kaldı ki, Allah Resûlü (sav), kendi ümmetinin adım adım o milletlere uyacağını, onlar gibi itikadi, siyasi ve ahlaki olarak bozulacağını haber vermiştir.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav), 'Muhakkak, sizden önceki ümmetlerin yoluna karış karış, arşın arşın uyacaksınız. Hatta onlar bir kelerin deliğine girseler, sizler de onları takip edeceksiniz.' buyurdu.

Biz, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ümmetler Yahudiler ile Hristiyanlar mıdır?' diye sorduk.

Allah Resûlü (sav), 'Başka kim olacak?' buyurdu."[31]

Abdullah ibni Amr'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'İsrailoğullarına gelen her şey benim ümmetime de gelecektir. Ayakkabının ayakkabıya eşitliği gibi aynı durumda olacaklardır. Hatta onlardan, herkesin gözü önünde annesiyle zina eden olsa ümmetimden de böyle yapanlar çıkacaktır. İsrailoğulları yetmiş iki millete ayrılmışlardı. Ümmetim ise yetmiş üç millete ayrılacaktır. Bunlardan biri hariç hepsi cehennemde olacaktır.'

Ashab, 'O millet kimdir?' diye sordu.

Allah Resûlü, 'Ben ve ashabım hangi millettensek o milletten ve dinden olanlardır.' dedi."[32]

Sevbân'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Ümmetimden bazı gruplar müşriklere katılıp putlara tapmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Aynı zamanda ümmetimden otuz yalancı ortaya çıkacak ve

31. Buhari, 7320; Müslim, 2669
32. Tirmizi, 2641

her biri peygamber olduğunu iddia edecektir. Hâlbuki ben peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra peygamber olmayacaktır."[33]

Ebû Umâme El-Bâhilî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İslam'ın halkaları teker teker çözülecek (emirleri tek tek terk edilecek)tir. Her bir halka çözüldüğünde insanlar bir sonraki halkaya sarılacak/yapışacaklardır. İlk çözülecek olan halka hüküm/yönetim halkası, son halka ise namaz halkasıdır."[34]

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü'ne Nasr Suresi indirildiği zaman şöyle demişti: 'İnsanlar tıpkı bu dine bölük bölük girdikleri gibi yine bölük bölük çıkacaklardır.' "[35]

Allah Resûlü'nün (sav) haber verdiği, "sapan çoğunluk" kimdir, nerededir? Allah'a ve Ahiret Günü'ne inandığını iddia ettiği hâlde inanç ve ameldeki sapmasıyla sapkın kabul edilen bu zümre kimlerden oluşmaktadır?

Enbiyayı örnek alanlar, davetlerinde enbiya metodunu izlemelidir. Allah'a ve Ahiret Günü'ne inandığını söyleyen, fakat yaptıklarıyla bu inancı boşa çıkaran toplumları uyarmalı, onlara yol göstermelilerdir. Tevhidî hakikatlerin hatırlatılmasına "tekfircilik" yaftası vuranlara aldanmamalı, emrolundukları gibi dosdoğru olmalılardır. "Şahid"in vazifesi, yalnızca tanıklıktır. Doğru ve adil şahitlik; olanı olduğu gibi resmetmek, hakkı dillendirmektir. Müminler yeryüzünde Allah'ın (cc) şahididir. Yeryüzünde tanıklık ettikleri her neyse, o şeyin Kur'ân ve Sünnetteki karşılığını dillendirmelilerdir. Yûsuf (as) ve Mûsâ'nın (as) kavmi hangi gerekçelerle Allah'a (cc) ve ahirete imanı boşa çıkardılarsa, bugünkü çoğunluk da aynı gerekçelerle Allah'a ve ahirete imanı boşa çıkarmışlardır. Yüce Allah'a şirk koşarak ve hurafeler uydurarak, ağızlarıyla söylediklerini yaşantılarıyla yalanlamışlardır.[36]

33. Tirmizi, 2219
34. Ahmed, 22160
35. Darimi, 91
36. Geniş bilgi için bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 51, İslam. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

Atalarımızın İzindeyiz!

"Babalarım olan İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum."[37]

Yûsuf (as) şirk ehlinin dinini terk ettiğini bildirdikten sonra, kime uyduğunu açıkladı. Buna göre o (as), atalarının (as) izindedir. O da -diğer peygamberler gibi- yeni bir din, yeni bir mesaj getirmemiştir. Âdem'den (as) son peygambere dek tekrar edegelen tevhid mesajını, İslam dinini getirmiştir. Her insan topluluğunun izlediği ataları olduğu gibi, müminlerin de ataları vardır. Adım adım o ataları izler, onların peşinden giderler. Tabi oldukları ataları her millete kimlik kazandırır. Müminlerin dinî soy kütüğünde peygamberlerimiz Nûh, İbrâhîm, Ya'kûb, İshâk, Yûsuf, Îsâ…(as) ve Muhammed'in (sav) isimleri vardır.

Hiçbir Şeyi Allah'a Ortak Koşmayız

"Bizim herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmamız söz konusu dahi olamaz."[38]

Yûsuf (as) nebilerin ve onları izleyen mümin takipçilerinin, hiçbir şeyi Allah'a ortak koşmayacağını haber verdi. Nekire/Belirsiz olan "şey" kelimesinin başına gelen "min", bu nefyedişi iyice pekiştirdi ve şöyle bir anlam oluşturdu: Küçük büyük, maddi manevi… akla gelen ne varsa hiçbiriyle Allah'a (cc) ortak koşmayız. Bizim getirdiğimiz İslam, bir olan Allah'a mutlak teslimiyettir. Allah'la birlikte bir başkasına teslimiyet anlamına gelen şirk ile enbiya yolu hiçbir noktada kesişmez. Şirk varsa İslam, İslam varsa şirk yoktur.

Tevhid En Büyük Nimettir

"Bu hem bize hem de insanlara Allah'ın lütuf ve ihsanındandır."[39]

Tevhid, Yüce Allah'ın kullarına lütfu ve ihsanıdır. Onun (cc) sayısız ihsanı içinde en büyüğü tevhiddir. Zira tevhid, yaratılıştan getirilen insanlık onurunu korumanın tek yoludur. Tevhid, insanı kula kulluktan, zaaflarına kulluktan ve duygularına kulluktan koruyan; onu iman, akıl ve iradeyle yeryüzünün halifesi kılan değerdir. Tevhid, kulun Rabbiyle istikamet üzere ilişki kurmasının vesilesidir. Şayet kul, nimetlere şükredecekse -ki etmelidir- en başta ve en çok tevhid nimetine şükretmelidir. Böyle güzel bir Rabbe,

37. bk. 12/Yûsuf, 38
38. bk. 12/Yûsuf, 38
39. bk. 12/Yûsuf, 38

böyle güzel bir rabbi kendisine tanıttığı ve tevhid üzere kulluğa hidayet ettiği için çokça şükretmelidir.

Tevhidin en büyük nimet olduğuna dair, Ömer'den (ra) nakledilen şu örnek aydınlatıcıdır:

"Bir adam Ömer'in yanına girmek için izin istedi ve 'Hayırlıların oğluna izin verin.' dedi. Ömer de (ra), 'Ona izin verin.' dedi. Adam girdiğinde Ömer, 'Adın ne?' diye sordu. Adam, 'Falan oğlu falan oğlu falan…' diye cahiliyenin önde gelen isimlerini saymaya başladı. Bunun üzerine Ömer adama, 'Sen İbrâhîm oğlu İshâk oğlu Ya'kûb oğlu Yûsuf musun?' dedi. Adam, 'Hayır.' deyince Ömer şöyle karşılık verdi: 'Hayırlıların oğlu budur. Sen şerlilerin oğlusun. Sen bana ancak ateş ehlinin dağlarını saydın.' "[40]

Tevhid nimetiyle tanıştıktan sonra cahiliyedeki atalarıyla övünen birine, Ömer (ra) ne güzel cevap vermiştir! İnsan övünecekse İbrâhîm (as), İshâk (as), Ya'kûb (as), Yûsuf (as) gibi tevhid imamı atalara sahip olduğu ve onların mirasına sahip çıktığı için övünmelidir. Böyle bir övgü de nefse dönmez. Bu övgünün adresi Allah (cc) ve resûlleri olur.

İnsanların Çoğu Şükretmez

"Fakat insanların çoğu şükretmezler."[41]

Ayeti okuyan, şöyle bir son beklentisi içinde olur: Fakat insanların çoğu müşriktir ya da fakat insanların çoğu tevhid ehli değildir… Ayet ise tevhid ve şirki anlatırken, şükürle bitiş yapar. Neden? Bu, Kur'ân üslubudur. Alışılmış düşünce kalıplarını bozar. Tevhid şubeleri arasında bağlantılar kurar. Okuyucunun düşünmesini, o ince bağlantıları bulup açığa çıkarmasını ister. Buradaki ince bağlantı şudur: Tevhid şükür, şirk ise nankörlüktür. İnsanların çoğu neden şirke sapar?[42]

Çünkü şükretmezler. Şükretmedikleri için asıl yaratıcıyı, asıl faili, asıl iradeyi göremezler. Tabiat boşluk kabul etmediği için aslolan ile aralarına aracılar; yapay failler, sahte iradeler koyarlar. Bu bazen bir put olur, bazen

40. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/613, 37377 No.lu rivayet
41. bk. 12/Yûsuf, 38
42. bk. 30/Rûm, 42

türbe; bazen bir ağaç olur, bazen bir çaput; bazen bir sigorta poliçesi olur, bazen bilim; bazen kâhin olur, bazen şeyh; bazen âlim olur, bazen parlamenter… İnsanın Allah'a (cc) ait olan ile arasına koyduğu o şey, her ne olursa olsun, felaketi olur… Bu nedenle Yüce Allah, sık sık tevhid ile şükür, şirk ile nankörlük arasında bağ kurar:

"Nimetlerin Allah'tan olduğunu itiraf ederler. Sonra (nimeti salihlerin şefaati ve onların aracılığıyla elde ettiklerine inanarak ya da nimeti vereni unutup, sebepleri ilah edinerek) onu inkâr ederler. Onların çoğu kâfirlerdir."[43]

"(Yine hatırlayın ki) Rabbiniz: 'Andolsun ki şükrederseniz kesinlikle arttırırım, nankörlük ederseniz şüphesiz, benim azabım pek çetindir.' diye ilan etmişti. Musa demişti ki: 'Siz ve yeryüzünde bulunanların tamamı kâfir olsanız şüphesiz ki Allah, (kimseye muhtaç olmayan, her şeyin kendisine muhtaç olduğu) Ğaniy, (her daim övgüyü hak eden ve varlıklar tarafından övülen) Hamîd'dir.' "[44]

Şükür, farkındalıktır. Şükür yalnızca bir amel değil, aynı zamanda bir kulluk makamıdır. Bu makamdaki insan gören, duyan ve hisseden insandır. Nimetlerin farkındadır ve nimetlerin sahibini görmekte, duymakta ve hissetmektedir. İşte bu ruh hâli, insanı Rabbini birlemeye, O'nu (cc) tazime, O'nu sevmeye, O'nun (cc) katındaki değerini kaybetmeme hassasiyetine sevk etmektedir… Bu hislerle imar olan bir kalpten sudur edecek eylemler ancak tevhiddir, imandır…

Yûsuf'un Dilinden Tevhid Hakikatleri

"Ey zindan arkadaşlarım! (Hiç düşündünüz mü?) Birbirinden ayrı, darmadağınık rabler mi daha hayırlıdır, yoksa (zatında, fiillerinde ve sıfatlarında tek olan) El-Vâhid ve (her şeye boyun eğdirip hükmüne ram eyleyen) El-Kahhâr olan Allah mı? Sizin O'nu bırakıp da ibadet ettikleriniz, ancak sizin ve babalarınızın koyduğu, Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerdir. Hüküm yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına kulluk/ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler."[45]

43. 16/Nahl, 83
44. 14/İbrâhîm, 7-8
45. 12/Yûsuf, 39-40

Bu ayetler, Yûsuf'un (as) zindan arkadaşlarına yaptığı tevhid davetidir. Bu davet, tüm resûllerin mesajı olan Lailaheillallah kelimesinin[46] bir nebi tarafından açıklanması, tefsir edilmesidir. Şimdi Lailaheillallah'ı tefsir eden bu davete yakından bakalım:

a. Hangisi Daha Hayırlıdır?

"Ey zindan arkadaşlarım! (Hiç düşündünüz mü?) Birbirinden ayrı, darmadağınık rabler mi daha hayırlıdır, yoksa (zatında, fiillerinde ve sıfatlarında tek olan) El-Vâhid ve (her şeye boyun eğdirip hükmüne ram eyleyen) El-Kahhâr olan Allah mı?"[47]

Yûsuf (as) tevhidin en açık delilini kullanarak davetine başladı. O delil de şudur: Tek bir ilah ve rabb mi daha hayırlıdır, yoksa birçok sahte rabb ve ilah mı? Bu delil akla ve fıtrata hitap ettiği için Kur'ân'da sıklıkla ve farklı üsluplarla tekrar eder:

"Yeryüzünden (bazı) ilahlar edinmişler de, onlar mı (ölüleri) diriltecekmiş? Şayet (göklerde ve yerde) Allah'ın dışında ilahlar olsaydı (düzen) bozulurdu. Arşın Rabbi olan Allah, onların yakıştırdığı sıfatlardan münezzehtir."[48]

"Allah, hiçbir çocuk edinmemiştir. O'nunla beraber hiçbir ilah da yoktur. (Şayet Allah dışında ilahlar olmuş olsaydı) her bir ilah kendi yarattıklarını (yanına alıp) gider, bir kısmı diğer bir kısmına üstünlük kurardı. Allah, onların yakıştırdığı sıfatlardan münezzehtir."[49]

"Allah (müşrik ve muvahhid için) bir örnek verdi: Efendileri kendisi hakkında çekişip duran bir köleyle yalnızca bir efendiye teslim olmuş bir köle... Bu iki örnek bir olur mu hiç? Hamd, Allah'adır. Bilakis, onların çoğu bilmiyorlar."[50] [51]

46. "Senden önce gönderdiğimiz her resûle: 'Şüphesiz ki benden başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. O hâlde yalnızca bana kulluk/ibadet edin.' diye vahyetmişizdir." (21/Enbiyâ, 25)
47. 12/Yûsuf, 39
48. 21/Enbiyâ, 21-22
49. 23/Mu'minûn, 91
50. 39/Zumer, 29
51. Müşrik, birden fazla ilaha kulluk eder. Her birinin beklentileri farklıdır. Birini razı edecek olsa bir diğeri öfkelenir. Muvahhidin rabbi ise tektir. Rabbinin ne istediği ve nelerden razı olduğu bellidir. Bu farka binaen muvahhid, amellerinden emin, huzurlu ve istikamet üzeredir (bk. 14/İbrâhîm, 24-25). Müşrik ise huzursuz, şüphe içinde ve istikrarsızdır (bk. 14/İbrâhîm, 26; 22/Hac, 31).

Yûsuf'un (as) onlara sorduğu sorunun cevabı bellidir. Her insan akıl ve fıtratla, bir ilahın daha hayırlı olacağını bilir. Çokluk ihtilaf, ihtilaf çekişme, çekişme de düzensizliğe sebep olur. Yûsuf'un (as) bu soruyu sorduğu Mısır'da neredeyse her işin ayrı bir rabbi ve her rabbin bağlı olduğu bir üst rabb vardır. Şirkin insanı nasıl alçalttığının bir belgesi olan Mısır havzası, akıl almaz şeylerin rabbleştirilmesine tanıklık etmiştir. Gök cisimleri, hayvanlar, bitkiler, cemadat, insanlar ve daha birçok şeye rabblik atfedilmiştir.[52] Bölgelerin rabbleri, rabbler arası hiyerarşi ve her bölgede/dönemde rabblere verilen önem değişse de değişmeyen tek bir şey vardır: Siyasi yöneticiler en yüce tanrıların oğullarıdır ve onlar adına yeryüzünde hareket etmektelerdir. Bir firavun öldükten sonra da tanrılığı sonlanmamakta, temsil ettiği tanrıyla bütünleşip öte dünyada hükmetmeyi sürdürmektedir… Hâliyle yaşarken de öldükten sonra da onlara bağlılık, saygı ve teslimiyet gerekmektedir.[53]

Yine bu anlayışa göre firavunlara ve onların siyasetine itiraz, tanrıya itirazdır. Dünyada ve ahirette bedbahtlık nedenidir. Firavunlara verilen tüm unvanlar, onların İlahi/kutsal olanla bağını göstermek, onların yüce tanrı adına yeryüzünde hükmettiğini, yenilmez ve yargılanmaz olduğunu göstermek içindir. Örneğin bunlardan biri Horus'tur. "Gökyüzü tanrısı/rabbi Horus'un dünyevi tezahürü firavunlardır." anlayışını unvan ve bu unvanı hatırlatan şahin resmiyle pekiştirirler.

Sözün özü; şirk ve sahte tanrılar düzeni, tarihin hangi çağında açığa çıkarsa çıksın, bir sömürü düzenidir. Gayesi, dinî duyguları istismar etmek suretiyle insanların emeklerini sömürmek, onları belli ailelere/hanedanlara kul hâline getirmektir. Her insanın fıtratında yer alan; yüce bir varlığa bağlılık, teslimiyet ve tapınma duygusunu, hurafe ve batıl inançlarla beşere yönlendirmek ve gücü elinde bulunduranları tanrılaştırmaktır. İnsanı sömürmenin en çetin ve tehlikeli olanı, dinî/kutsal olanın eşlik ettiği sömürü düzenidir. Bu nedenle ilkel veya modern tüm gayrimeşru sistemler, dinî duyguları kullanma yolunu tercih etmiştir. Ayetleri dikkatle okuyan bir insan şunu

52. Mısır'da rabbleştirilen varlıklar, görselleri ve görevleri için bk. Eski Mısır'ın Bütün Tanrı ve Tanrıçaları, Richard H. Wilkinson; Mısır Mitolojisi; Tanrılar, Dinler ve Kozmik Mitler, W. Max Müller

53. bk. Eski Mısır Dininde Tanrı ve Öte Dünya İnancı, s. 13-19; Antik Mısır'da Din ve Siyaset İlişkisi, s. 115-189

görecektir: Yûsuf (as) tek rabbin Allah olduğunu anlattıktan sonra, "Hüküm yalnızca Allah'ındır." diyerek meselenin hâkimiyet, egemenlik, siyasi otorite meselesi olduğunu açıklamıştır. Yani sizin Allah'ın dışında edindiğiniz sahte rabblerin tek amacı size yeni egemenler, hâkimler, otoriteler atamaktır. Oysa tek rabb, otorite, egemen ve yasa koyucu Allah'tır (cc)!

b. Şirk, Hakikati Olmayan İsimlere Tapmaktır

"Sizin O'nu bırakıp da ibadet ettikleriniz, ancak sizin ve babalarınızın koyduğu, Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerdir." [54]

Allah (cc) en güzel isimlerin ve en yüce sıfatların sahibidir. O (cc) zatında, fiillerinde ve sıfatlarında dengi ve misli olmayan, tek ve eşsiz El-Vâhid'dir. Yine O (cc) her şeye boyun eğdiren, tüm varlığı hükmüne ram eyleyen El-Kahhâr'dır... [55] Oysa sizin Allah'ı bırakıp veya Allah (cc) ile birlikte kulluk ettiğiniz rabblerin ne güzel bir ismi ne de bu ismi almayı hak edecek bir eylemleri vardır. Onlar sizin ve atalarınızın isimlendirdiği, Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği içi boş isimlerden ötesi değildir. Örneğin siz Güneş Tanrısı Ra deyip Ra'ya taptığınızda, ne Güneş tanrıdır ne de Ra diye bir gerçeklik vardır. Güneş de El-Vâhid ve El-Kahhâr olan Allah'a boyun eğmiş, O'nun izniyle hareket eden bir kuldur. Hâliyle sizin Ra'ya tapışınız, kendi uydurduğunuz bir isme tapmaktan ötesi değildir. Biri soğana et der ve onun et olduğunu düşünerek yerse gerçekte et yemiş olur mu? İsimleri değiştirmekle en fazla kendisini kandırır. Sizin de verdiğiniz isimler, kendinizi kandırmaktan ibarettir. Gerçek bir ilaha değil, ilah olduğunu düşündüğünüz şey neyse ona tapıyorsunuz. [56]

Yûsuf'un (as) bu vurgusu önemli bir gerçeğe işaret eder. Eşyaya isim vermek sıradan bir hadise değildir. Verilen isimler, eşyaya yüklediğimiz anlamı ifade ederler. Aşırılık kokan, yüceltici, yanıltıcı isimler o varlıkla insanlar arasındaki ilişkiye yön verir. Yanlış isimlendirmeler, yanlış ilişkiler doğurur. Allah'a (cc) şirk koşulan varlıklara baktığımızda genelde yüceltici isimlerle anıldıklarını görürüz. Birine "ilah" anlamında Lât, diğerine "azîz" anlamında Uzzâ, bir

54. bk. 12/Yûsuf, 40

55. Yüce Allah'ın güzel isimlerinden El-Kahhâr ismi hakkında detaylı bilgi için bk. El-Esmau'l Husna, 1/393. El-Vâhid ismi hakkında detaylı bilgi için bk. El-Esmau'l Husna, 2/649. İlgili içeriklere ulaşmak için karekodları okutabilirsiniz.

56. bk. Bedâiu't Tefsîr, 2/390; Menâr Tefsîri, 14/202, Yûsuf Suresi, 40. ayetin tefsirleri

diğerine de "mennân (çokça iyilik eden)" anlamında Menât denmesi bundandır.[57] Önce isimlerle onları yüceltmiş, sonra kendi verdikleri isimlerin bir hakikati varmış gibi, isim sahiplerine tapmışlardır. Devlet yöneticilerine verilen unvanlar da böyledir. Allah'ın (cc) yeryüzündeki temsilcisi algısı oluşturan bu unvanlar, çoğunlukla Allah düşmanlarının kalplerde yer etmesine sebep olur. Ulu (El-Aliy/yüce), Zillullah (Allah'ın gölgesi), Kavamuddin (Dini ayakta tutan) bu unvanlar arasındaki bazı örneklerdir.

c. Sahte Rabbler ve Şirk Hakkında Allah Hiçbir Delil İndirmemiştir

"Sizin O'nu bırakıp da ibadet ettikleriniz, ancak sizin ve babalarınızın koyduğu, Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerdir."[58]

Kur'ân, şirk için şu ifadeyi kullanır: "(Allah'ın, meşruluğuna dair) **hiçbir delil indirmediği** varlıklar"[59] Bu ifade dikkate şayandır. Allah (cc) üç ayrı ayette şirkin hiçbir delili olmadığını ifade etmiştir.[60] Dört ayrı ayette de Allah (cc) dışında ibadet edilenler hakkında Allah'ın hiçbir delil indirmediğini beyan etmiştir.[61]

Bu, şu anlama gelir: Müşrik her şeyden önce şirkine delil bulmalıdır. Şayet bir ve yüce olana yakınlaşmak için O'na şirk koşuyorsa, bir ve yüce olanın indirdiği kitaplar veya gönderdiği elçiler vasıtasıyla ortaya bir delil koymalıdır. Bu da mümkün değildir. Çünkü O (cc), şirke dair hiçbir delil indirmemiştir. Akıl, fıtrat ve şeriat bir bütün olarak, şirkin batıl olduğunu ortaya koymuştur.

d. Hâkimiyet/Egemenlik/Otorite Allah'ındır

"Hüküm yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına kulluk/ibadet etmemenizi emretmiştir."[62]

Yûsuf (as) hükmün yalnızca Allah'a (cc) ait olduğunu beyan etti. Cümlenin ayet içinde iki anlamı vardır:

57. bk. Tefsîru't Taberî, 22/522, Necm Suresi, 19-22. ayetlerin tefsiri
58. bk. 12/Yûsuf, 40
59. bk. 6/En'âm, 81
60. bk. 3/Âl-i İmrân, 151; 6/En'âm, 81; 7/A'râf, 33
61. bk. 7/A'râf, 71; 12/Yûsuf, 40; 22/Hac, 71; 53/Necm, 23
62. bk. 12/Yûsuf, 40

– Rabbin kim olduğuna, kulluğun kime yapılacağına, kısacası dinin ne olduğuna hükmedecek O'dur (cc).

– Mısır'da sahte rabbler ardına gizlenerek siyasi otorite olduklarını ilan eden hükümdarların aksine, hâkimiyet/egemenlik Allah'a aittir. O (cc) yaratmasında ortak kabul etmediği gibi, hâkimiyetinde de ortak kabul etmez.

Yûsuf (as)Yüce Allah'ın hâkimiyetini, O'nun tek rabb ve ibadet edilen ilah olması ilkesine bağladı. 39. ayette O'nun rububiyetine, 40. ayette yalnızca O'na kulluk/ibadet edileceği gerçeğine işaret etti. Bu, Kur'ân'ın üslubudur. O'nun (cc) egemenliğine vurgu yapılan yerlerde bu inancın gerekçesi de açıklanır. Şöyle ki;

– "**Herhangi bir konuda ihtilafa düşerseniz, onun hükmü Allah'a aittir**. İşte bu, Rabbim olan Allah'tır. **Yalnızca O'na tevekkül ettim ve yalnızca O'na yönelirim. Göklerin ve yerin yaratıcısıdır.** Size kendi nefislerinizden eşler yarattı. Davarlardan da çift çift yarattı. Sizi (bu yolla, dişi ve erkek yaratarak) çoğaltıp yayıyor. **Hiçbir şey O'nun benzeri/misli/dengi değildir.** O, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi', (her şeyi gören) El-Basîr'dir. **Göklerin ve yerin anahtarları O'nundur. Rızkı dilediğine genişletir (dilediğine) daraltır. Çünkü O, her şeyi bilendir.**"[63]

Allah (cc), ayetin başında hüküm mercisinin kendi zatı olduğunu belirtmiştir. Ayetin devamı ise zihinlerde belirmesi muhtemel bir soruya cevap mahiyetindedir: Neden insanlar ihtilaflarını aralarında çözmüyor da Allah'a (cc) götürüyor?

Çünkü rabb olan Allah'tır. O'dur kullarını terbiye etme hakkına sahip olan. İnsanın tevekkül ettiği, sıkıntılarında sığınıp yöneldiği merci yine O'dur. En önemlisi ise O'nun yaratıcı olmasıdır. Yarattığı için, yarattığını en iyi bilen O'dur. İnsan için neyin faydalı neyin zararlı olacağının bilgisi O'nun yanındadır ve hiçbir şey O'nun dengi değildir. O (cc), zatında ve sıfatlarında en yüce olandır. İnsanı yarattığı gibi ona rızık verendir.

Sonuç olarak; yaratan O, terbiye eden O, sığınılan ve tevekkül edilen O,

63. 42/Şûrâ, 10-12

insana rızık veren O, eşsiz ve benzersiz olan O, her şeyi bilen O… Elbette insana hükmedecek olan da O'dur:

– "**(De ki:) 'O, her şeyi detaylandıran bir Kitab'ı size indirmişken, Allah'tan başka bir hakem mi arayacakmışım?'** Kendilerine Kitap verdiklerimiz, onun (Kur'ân'ın), Rabbin tarafından hak olarak indirilmiş olduğunu kesin olarak bilirler. Sakın şüphecilerden olma. **Rabbinin kelimesi (Kur'ân) doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır.** Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi' ve (her şeyi bilen) El-Alîm'dir."[64]

Herhangi bir kural, ilke ya da kanunun insanlar arasında hakem olabilmesi için üç sıfatı haiz olması gerekir:

- Hükümlerinin detaylı ve tafsilatlı olması
- Haber verdiği şeylerin doğru olması
- Hükümlerinin adaletli olması

Allah'ın (cc) şeriatı olan Kur'ân, bu sıfatların tamamına sahiptir. Çünkü onu; ilmi, adaleti ve hakemliği kusursuz olan Allah (cc) indirmiştir. Beşer ürünü yasalar ise bu sıfatların hiçbirine sahip değildir. Çünkü bu kanunları; ilmi, adaleti ve hakemliği kusurlu olan ve hevaya uyan insanlar yazmıştır. Bu nedenle Allah'ın (cc) yasaları asırlar boyu uygulanabilirken beşer ürünü yasalar her on yılda bir değiştirilmek zorundadır. Allah'ın (cc) yasaları barış, esenlik, adalet ve emniyet kaynağıyken beşer ürünü yasalar savaş, felaket, zulüm ve kaos sebebidir.[65]

– "De ki: 'Ne kadar kaldıklarını en iyi bilen Allah'tır. **Göklerin ve yerin gaybı (bilgisi) O'na aittir.** O, ne güzel görür, ne güzel işitir. Onların, O'ndan başka bir dostu yoktur. **Hükmünde hiç kimseyi ortak kılmaz (tek hükümran, yasamada bulunan, doğru ve yanlış belirleyen O'dur.)**' "[66]

Hüküm Allah'a (cc) aittir, hükmüne hiç kimseyi ortak kılmaz; çünkü gaybın bilgisi O'na aittir. Her şeyi en iyi gören ve işiten O'dur. Dünü, bugünü, yarını, daha sonrasını yalnızca O (cc) bilir. Bu nedenle, belirlediği yasalar kıyamete

64. 6/En'âm, 114-115
65. bk. Tevhid Meali, s. 141, En'âm Suresi, 115. ayetin açıklaması
66. 18/Kehf, 26

kadar insanoğluna huzur getirir. Allah'ın (cc) ilmi, görmesi ve işitmesi zamanı ve mekânı aştığı için, çağların değişmesi O'nun hükümlerini eskitmez.

– "**O, kendisinden başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilahın olmadığı Allah'tır.** Başta da (dünyada) sonda da (ahirette) **hamd O'na aittir. Hüküm yalnızca O'nundur**. O'na döndürüleceksiniz."[67]

Hüküm Allah'ındır. Çünkü hak mâbud/ilah O'dur. Göklerin ve yerin otoritesi O'na aittir, yerde ve gökte tek ilah O'dur. Ayrıca mutlak olarak hamdi/övgüyü hak eden sadece O'dur. Zira Allah (cc), tüm kemal sıfatların sahibidir ve tüm eksikliklerden münezzehtir. Elbette hükmetmek ve kanun yapmak O'na (cc) ait olacaktır.

– "Allah (cc) ile beraber başka bir ilaha dua etme. O'ndan başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. **O'ndan başka her şey helak olacaktır. Hüküm yalnızca O'na aittir**. O'na döndürüleceksiniz."[68]

İşte, bir neden daha! O'ndan başka her şey helak olacaktır. O (cc) bâkidir, ölümsüzdür, El-Âhir olandır. O'nun dışındaki her şey fâni/ölümlü ve sonludur. Elbette zatı ebedî olan hükmetmeye daha layıktır.

– "Artık **hüküm, (zatı ve sıfatları en yüce olan) El-Aliy, (en büyük) El-Kebîr olan Allah'a aittir**."[69]

İnsan, fıtratı itibarıyla yüce olanı takdim eder; önceliği, en büyük olana verir. Hiç şüphesiz, O'ndan (cc) daha yüce ve daha büyük hiçbir şey yoktur. Öyleyse insan fıtratı Allah'ın hâkim oluşunu ikrar etmektedir.

– "**Göklerin ve yerin hâkimiyetinin/egemenliğinin Allah'a ait olduğunu**, **dilediğine** azap edip dilediğini bağışladığını bilmez misin? **Allah, her şeye kadîrdir.**"[70]

"De ki: 'Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Dilediğine mülk verir, dilediğinden mülkü alırsın. Dilediğini izzetli kılar, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir, şüphesiz ki sen, her şeye kadîrsin. Geceyi gündüze katar, gündüzü de

67. 28/Kasas, 70
68. 28/Kasas, 88
69. bk. 40/Mü'min (Ğafir), 12
70. 5/Mâide, 40

geceye katarsın. Ölüden diriyi, diriden ölüyü çıkarırsın. Dilediğini hesapsız/sınırsız rızıklandırırsın.' "[71]

Allah (cc) El-Melik'tir; mülkün, egemenliğin, otoritenin sahibidir. Mülkünde dilediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir. Elindeki mülk/yetki sınırlı ve geçici olan insan dahi mülkünde kimseyi ortak kabul etmez. Kendi mülkünde tek söz sahibi olmak ister. Buna muhalif her girişimi, yetki gasbı ve zulüm addeder. Elbette mutlak ve sınırsız yetki sahibi olan Allah (cc), kendi mülkünde söz sahibi olmaya daha layıktır; dilediği gibi kanun yapar. Allah'ın mülkünde O'na rağmen kanun yapmak, Allah'ın El-Melik ve El-Hakîm isminde O'nunla çekişmek, O'na harp ilan etmektir.

– Allah'ın (cc) 1.400 yıl önce sorduğu ve kıyamete kadar her insanın muhatap olduğu bir soru vardır:

"De ki: 'Siz mi daha iyi biliyorsunuz yoksa Allah mı?'"[72]

İnsan bu soruya cevap vermek zorundadır. Şayet Allah'ın (cc) daha iyi bildiğine, ki hiç şüphesiz öyledir, inanıyorsa Allah'ın (cc) hükümlerine teslim olmalı ve O'nun (cc) şeriatına boyun eğmelidir. Yok eğer kendinin Allah'tan daha iyi bildiğine inanıyorsa dilediği gibi hükmedebilir, dilediği düzene boyun eğebilir!

Hâkimiyet/Egemenlik, bilmeye tabidir. Şüphesiz ki en iyi bilen kimse, hükmedecek olan da odur. Kur'ân'ın inşa ettiği tevhid inancında ve fıtratımızın şahit olduğu fıtri bilgide Allah (cc) âlim-i mutlaktır. Âlim-i mutlak olduğu için de hâkim-i mutlak O'dur (cc).[73]

Neden enbiya ve vahiy, hüküm meselesini bu denli detaylı ve gerekçeleriyle ele alır? Meselenin özünde hâkimiyetin/egemenliğin kime ait olduğu vardır. Bir yerde egemenlik insana, topluma, izmlere verildiğinde orada kula kulluk vardır. Orada Allah'ın razı olduğu bir düzenin inşası mümkün değildir. Allah'ın otoritesine boyun eğmeyen insanlar, kendileri gibi insanların hevasına boyun eğecek, onlara kulluk edeceklerdir. Bireyin ve toplumun Yüce Allah'a kulluk etmesi işte bu esasa dayandığından hem vahiy hem de

71. 3/Âl-i İmrân, 26-27
72. bk. 2/Bakara, 140
73. bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 718-722

enbiya, ısrarla ve farklı usullerle bu meseleye temas ederler. Her biri farklı usul ve yöntemlerle, "Egemenlik kayıtsız şartsız Allah'ındır." derler.

e. Yalnızca Allah'a Kulluk/İbadet

"O, kendisinden başkasına kulluk/ibadet etmemenizi emretmiştir."[74]

Yüce Allah insanı yalnızca O'na (cc) kulluk etsin diye yaratmış, bütün nebilerini bu mesajla göndermiş, bütün kitapları bunun için indirmiştir:

"Ben cinler ve insanları yalnızca bana ibadet etsinler diye yarattım."[75]

"Senden önce gönderdiğimiz her resûle: 'Şüphesiz ki benden başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. O hâlde yalnızca bana kulluk/ibadet edin.' diye vahyetmişizdir."[76]

"Elif, Lâm, Râ. (Bu,) ayetleri sağlamlaştırılıp (muhkem kılınmış) sonra da (hüküm ve hikmet sahibi) Hakîm ve (her şeyden haberdar) Habîr (olan Allah) tarafından detaylı olarak açıklanmış bir Kitap'tır. (Ayetlerin Allah tarafından muhkem kılınıp, sonra detaylı bir şekilde açıklanmasının nedeni) Allah'tan başkasına ibadet etmemenizdir. Şüphesiz ki ben, size O'ndan bir uyarıcı ve müjdeciyim."[77]

Yüce Allah'a ibadetten kastedilen, kulluktur. O'na (cc) boyun eğme, O'na teslim olma, O'nun karşısında küçüklüğünü/kulluğunu kabul etme, O'na karşı minnet duygusuyla dolmaktır… Bedenî ibadetler (namaz, oruç, Kur'ân), bu hissedişin eyleme dönüşmüş hâlidir. Allah'a (cc) kullukta aslolan O'na boyun eğip gönüllü teslimiyettir. Zaten ayetin indiği dönemde bedenî ibadetlerin birçoğu vazedilmemiştir. Sahabe, bu ve benzeri ayetleri duyduğunda ibadetin lugat manasını düşünüyor; Yüce Allah'ın karşısındaki fakr, teslimiyet, boyun eğmeyi anlıyorlardı…[78] Daha sonra gelenler, Allah'a ibadet emrini namaz, oruç, zekât gibi bedenî ve mali ibadetlere indirgediler. Birçok toplum namazı Allah (cc) için kıldı ancak kulluğu Allah'tan başkasına yaptı. Zira O'ndan başka sistemlere, ideolojilere, yasalara, öğretilere boyun

74. bk. 12/Yûsuf, 40
75. 51/Zâriyât, 56
76. 21/Enbiyâ, 25
77. 11/Hûd, 1-2
78. bk. Fî Zılâl-il Kur'ân, 8/404, Yûsuf Suresi, 40. ayetin tefsiri

eğdiler, teslim oldular. Örneğin zekâtlarını Allah için verdiler, ancak ekonomilerini kapitalizme göre dizayn ettiler. Oruçlarını Allah için tuttular, ancak insanlık tarihini tarihsel materyalizm ilkeleriyle okudular… Namazı Allah için kıldılar ancak, suçluları modern yasalara/töreye göre cezalandırdılar. Sanki oruç, zekât ve namazı vazeden Allah, bir ekonomi, tarih anlayışı, ceza hukuku indirmemiş gibi… Camide ve Ramazan'da Allah'a, kamusal alanda başka rabblere kulluk ettiler.

İbadet kavramı, anlam daralması yaşamış kavramlardandır. Ve maalesef, bu kavramdaki daralma bütün bir din anlayışını etkilemiştir. Zira İslam'ın aslı ve özü olan Lailaheillallah'ın anlamı; "Allah'tan başka ibadeti hak eden hiçbir ilah yoktur!"dur. Yani biz önce uluhiyeti (ibadeti/kulluğu) Allah'tan başkasından nefyediyor, sonra da uluhiyyeti hak edenin Allah olduğunu söylüyoruz…[79] Allah (cc) ile bu anlam üzere sözleşiyor, İslam'a giriyoruz. Temele oturttuğumuz kavram anlam daralması yaşayınca, üzerine bina ettiğimiz bütün dinde sapma oluyor. İbadet bellediğimiz bazı zahirî amelleri Allah'a yapıyor, ibadet olduğunun farkında olmadığımız şeyleri Allah ile O'nun (cc) dışındakiler arasında pay ediyoruz. Bu pay etme işinin İslam'daki karşılığı şirktir.

f. Dosdoğru Din

"İşte dosdoğru din budur."[80]

İşte dosdoğru din budur. Dosdoğru din, yalnızca Allah'a kulluk edilen, yalnızca O'nun (cc) rabb bilindiği ve hükmün/egemenliğin yalnızca O'na (cc) verildiği dindir. Bu ayette din, inanç sistemi anlamında kullanılmıştır. İnsanın kabul ettiği inanç sistemi, O'nun dinidir. Din ile ilgili geniş açıklama 76. ayette gelecektir.[81]

79. Geniş bilgi için bk. El-Esmau'l Husna, 1/33, Allah/El-İlah; Lailaheillallah. İlgili içeriklere erişmek için karekodları okutabilirsiniz.
80. bk. 12/Yûsuf, 40
81. bk. s. 362, Kralın Dini/Yasaları

g. İnsanların Çoğu Bilmez

"Fakat insanların çoğu bilmezler."[82]

İnsanların çoğu dosdoğru dinin ne olduğunu bilmez. Yani yalnızca Allah'ı rabb kabul etmez, yalnızca O'na kulluk etmez, hâkimiyet ve egemenliği yalnızca O'na (cc) vermezler… İşte bu bilgisizlikleri nedeniyle Allah'a (cc) şirk koşarlar… Burada Yûsuf (as), vahyin ısrarla altını çizdiği, farklı üsluplarla insanlara öğrettiği iki hakikati hatırlatıyor.

İnsanların çoğunluğu Allah'a, O'nun (cc) istediği gibi kulluk etmezler. O'nun (cc) razı olmadığı şekilde, O'na şirk koşarak yaşarlar:

"De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın da bakın (bakalım), öncekilerin akıbeti nasıl olmuş? Onların çoğu müşriklerdi.' "[83]

"Gerçek şu ki; onlar babalarını sapıklar olarak buldular. Kendileri de, onların izleri peşinde koşuşturmaktalardır. Andolsun ki onlardan önce, evvelkilerin çoğu da sapmıştı."[84]

"Şayet yeryüzündeki çoğunluğa uyarsan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar, sadece zanna uyarlar ve yalnızca tahminle iş yaparlar."[85]

Bu sapkınlığın en büyük nedeni cehalet, bilgisizliktir. Cehalet, şirkin mazereti değil sebebidir. Cehalet bir mazeret değil, suçtur. Kur'ân neredeyse tüm suç çeşitlerinin ardında cehalet olduğunu bildirir.

– Peygamberlerin, Allah'ın (cc) çocuğu olduğunu söyleyen Yahudi ve Hristiyanlar cahil oldukları için böyle inanırlar:

"Ve 'Allah çocuk edindi.' diyenleri uyarmak için (indirildi). **Ne onların ne de babalarının konuya dair hiçbir bilgisi yoktur.** Ağızlarından çıkan bu söz ne kadar da büyük! Onlar yalnızca yalan söylerler."[86]

82. bk. 12/Yûsuf, 40
83. 30/Rûm, 42
84. 37/Saffât, 69-71
85. 6/En'âm, 116
86. 18/Kehf, 4-5

– Müşriklerin putlara tapması, cahillikleri nedeniyledir:

"Dediler ki: 'Şayet Rahmân dileseydi (putlara) ibadet etmezdik.' **Onların buna dair hiçbir bilgileri yoktur.** Sadece zanna dayalı tahminlerde bulunuyorlar."[87]

"Allah'ı bırakıp da hakkında hiçbir delil indirmediği ve **hiçbir bilgiye sahip olmadıkları** şeylere ibadet ediyorlar. Zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur."[88]

– Allah'ın (cc) helallerini haram, haramlarını helal kılan; yasaklarını serbest, serbest bıraktıklarını yasak kılan… müşrikler, bunu cahilliklerinden yapmaktadır:

"(Müşriklerin sizleri şüpheye düşürmek için: 'Kendi elinizle kestiğinizi yiyorsunuz, Allah'ın öldürdüğünü yemiyorsunuz.' Şüphelerine karşılık) şayet (Allah'ın) ayetlerine inanıyorsanız Allah'ın adının anılarak (kesildiği) hayvanlardan yiyin. -Mecbur kaldığınız zorunlu durumlar hariç- size neyin haram olduğunu detaylı bir şekilde açıklamışken, ne diye Allah'ın isminin anılarak (kesildiği hayvanları) yemeyecekmişsiniz? **Şüphesiz ki çoğunluk, arzularına uyup hiçbir bilgiye dayanmaksızın (insanları) saptırırlar.** Şüphesiz ki Rabbin, haddi aşanları çok iyi bilmektedir."[89]

"Çocuklarını **hiçbir bilgiye dayanmadan** sefihçe katledenler ve Allah'a iftira ederek, kendilerine rızık olarak verdiklerini haram sayanlar; kesin bir hüsrana uğramış, kesin olarak sapıtmış ve doğru yolu bulamamışlardır."[90]

– Ahireti inkâr eden veya mutlak bir inkârcılık içinde bulunan müşrikler (dehrîler), cahillikleri nedeniyle böyle inanırlar:

"Dediler ki: '(Her şey) yalnızca dünya hayatımızdan ibarettir. Ölürüz ve diriliriz. Bizi, ancak zaman helak etmektedir.' **Onların buna dair hiçbir bilgileri yoktur.** Yalnızca zannetmektelerdir."[91]

– Allah'a (cc) karşı saygısız olan Ehl-i Kitap, cahillikleri nedeniyle bu saygısız isteklerde bulunmuşlardır:

87. 43/Zuhruf, 20
88. 22/Hac, 71
89. 6/En'âm, 118-119
90. 6/En'âm, 140
91. 45/Câsiye, 24

"**Bilmeyenler:** 'Allah'ın bizimle konuşması ya da bize bir ayetin gelmesi gerekmez miydi?' dediler. Onlardan öncekiler de benzer sözler söylediler. Kalpleri birbirine benzedi. Biz, yakinen inanan bir topluluk için ayetlerimizi açıklamışızdır."[92]

– Münafıklar bilgisiz/şuursuz bir kavim oldukları için münafık olmuşlardır:

"Geride kalanlarla beraber olmayı tercih ettiler. (Bunun üzerine) kalpleri mühürlendi. **Artık onlar anlamazlar.**"[93]

"Aleyhlerine yol verilenler (kınanması gerekenler), zengin oldukları hâlde senden izin isteyenlerdir. Geride kalanlarla beraber oturmayı tercih ettiler. Allah kalplerini mühürledi, **artık bilmezler.**"[94]

Şirkin yeryüzünde ilk zuhuru dahi bilginin kaybolması ve cehaletin yaygınlaşmasıyla başlamıştır.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nûh Kavmi'nin putları daha sonra Arapların putları olmuştur… Bunlar Nûh Kavmi'nden salih kişilerin adlarıydı. Onlar vefat edince şeytan, onların kavimlerine, oturdukları meclislerde putlar dikmelerini ve putlara bu isimleri vermelerini fısıldamıştı. Böyle yaptılar. Onlar vefat edinceye kadar bunlara ibadet etmemişlerdi. **Onlar helak olup ilim ortadan kalkınca insanlar bunlara ibadet etmeye başladı.**"[95]

Rüya Tabiri ve Yûsuf'un Talebi

"Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanıza gelince) ikinizden biri, efendisine şarap içirecek (özgür kalacak); diğeriniz ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecektir. Hakkında bilgi edinmek istediğiniz konu bitmiştir. O ikisinden, kurtulacağını sandığı kişiye demişti ki: 'Beni efendinin yanında an.' Şeytan ona (Yusuf'u) efendisinin yanında anma meselesini unutturdu. Böylece birkaç yıl daha (üç ile dokuz yıl arası) zindanda kaldı."[96]

92. 2/Bakara, 118
93. 9/Tevbe, 87
94. 9/Tevbe, 93
95. Buhari, 4920
96. 12/Yûsuf, 41-42

Yûsuf (as) tevhid davetini bitirdikten sonra, rüyalarını yorumladı. Rüya tabirine göre kurtulacak kişiden, kendini Kralın yanında anmasını istedi. Çünkü yetki Kralın elindeydi ve Yûsuf (as) meşru bir vesileyle zindandan kurtuluşun yolunu aradı. Ne ki bu ayet, zayıf bir rivayet dolayısıyla hatalı yorumlanmış ve Yûsuf (as) Kralın yanında anılmak istediği için üç ila dokuz yıl kadar fazladan cezaevinde kaldığı şeklinde açıklanmıştır. Ayete yapılan bu yorumu destekleyen hiçbir sahih veri olmadığı gibi Kur'ân ve Sünnete de aykırı bir yorumdur. Şöyle ki;

– Peygamberler kendilerinin veya kavimlerinin kurtuluşu için meşru vesilelere yapışır, güç sahiplerinden talepte bulunurlar… Şayet bu, ceza gerektirecek bir eylem olsa her peygamber cezalandırılırdı. Mûsâ (as), kavminin kurtuluşu için Firavun'a gitmiş ve onları serbest bırakmasını istemiştir:

"Ona varın ve deyin ki: 'Şüphesiz ki biz, Rabbinin elçileriyiz. İsrailoğullarını bizimle beraber yolla, onlara azap etme! Muhakkak sana, Rabbinden ayetle/mucizeyle geldik. Selam, hidayete tabi olanların üzerine olsun.' "[97]

Allah Resûlü (sav) yaşadığı süre boyunca amcası Ebû Tâlib'in, Tâif dönüşünde Mut'im ibni Adiy'in himayesini kabul etmiştir.[98]

– Yûsuf'un (as) bu nedenle zindanda üç ila dokuz yıl kadar fazladan yattığını söyleyen rivayet, zayıftır. İsnadında yer alan İbrâhîm Yezîd El-Hurâs ve Sufyân ibni Veki şiddetli zayıf ravilerdir. Ayrıca rivayet tüm yollarında mürseldir.

Mürsel rivayetler zayıftır; mürseller içerisinde en zayıf kabul edilen rivayetlerden biri de Hasan'ın (rh) mürselleridir. Peygamberimize (sav) kusur atfeden bir rivayet, bu derece zayıf bir nakille sabit olmaz.[99]

– Ayrıca rivayetin senedi zayıf olduğu gibi metni de kendinden daha sahih rivayetlerle çelişir. Allah Resûlü (sav) Yûsuf'un (as) zindanda uzun kalışını övmüş, ona gıpta ettiğini beyan etmiştir.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

97. 20/Tâhâ, 47
98. bk. El-Bidâye ve'n Nihâye, 4/343
99. Rivayetin tahlili için bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 5/553-554, Yûsuf Suresi, 42. ayetin tefsiri

"Allah Lût'a merhamet etsin. O esasen güçlü bir yere sığınıyordu. Eğer ben Yusuf'un kaldığı kadar zindanda kalmış olsaydım, sonra da o davetçi bana gelseydi, (vakit geçirmeden) onun çağrısına uyardım (hapisten çıkardım)." [100]

Hâliyle Yûsuf'un (as) zindana girişi bir suç nedeniyle olmadığı gibi, arkadaşlarının ardından kaldığı yıllar da bir hata nedeniyle olmamıştır. O (as) zindandan kurtulmak için meşru vesilelere yapışmıştır.

Şeytan Unutturur

"Şeytan ona (Yusuf'u) efendisinin yanında anma meselesini unutturdu." [101]

Kur'ân-ı Kerim, şeytanın unutturma özelliğine farklı vesilelerle dikkat çeker. Zira yapısı itibarıyla unutkan olan insan, şeytanın özel çabasıyla iyice unutkan olur. Şeytan neyi unutturur? Bu soruya Kur'ân şu örnekleri verir:

- "Şeytan, onları hâkimiyeti altına almış ve onlara Allah'ı zikretmeyi unutturmuştur. Bunlar, şeytanın taraftarlarıdır. Dikkat edin! Hiç şüphesiz şeytanın taraftarları, hüsrana uğrayanların ta kendileridir." [102]

Şeytanın insana unutturduğu ilk amel, Allah'ı zikretmektir. Yani vahyi tilavet etmeyi, namazı, duayı ve Yüce Allah'ı anmayı unutturmaktır. Şeytanın insan üzerindeki hâkimiyeti, ona Allah'ı zikretmeyi unutturduğu orandadır. Allah'ı (cc) zikir, insanı şeytandan koruyan bir kaledir. [103] Zikirden uzaklaşmak, koruyucu kaleyi terk etmek ve şeytanın hücumuna açık hâle gelmektir. Kaleyi terk etmek önce şeytana esir olmak, sonra saf değiştirip şeytanın taraftarları/hizbi arasına katılmaktır. İnsan Rabbini unutunca iki şeyle cezalandırılır: Nefsini unutmak ve Rabbinin de onu unutması!

"Allah'ı unuttukları (için), Allah'ın da onlara kendi nefislerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. Bunlar, fasıkların ta kendileridir." [104]

100. Buhari, 3387; Müslim, 151
101. bk. 12/Yûsuf, 42
102. 58/Mücâdele, 19
103. Allah Resûlü (sav) Zekeriyyâ ibni Yahyâ'nın (as) şöyle dediğini aktarmıştır:
"Size Allah'ı zikretmenizi emrediyorum. Allah'ı zikreden kişinin misali, arkasında kuvvetli ve süratli bir düşman topluluğunun kendini kovaladığı adamın misali gibidir. Adam düşmanından kaçar. Tâ ki çok korunaklı bir kaleye gelince düşmandan kendini korur. İşte insan da böyledir. Şeytandan ancak zikirle korunabilir."(Tirmizi, 2863)
104. 59/Haşr, 19

Rabbini unutan, kendi nefsini unutmakla cezalandırılır. İnsanın kendini unutması, bir önceki ayette açıklanmıştır:

"Ey iman edenler! Allah'tan korkup sakının! Herkes yarın için ne takdim ettiğine bir baksın. Allah'tan korkup sakının! Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." [105]

İnsanın takdim ettiği amellere bakmaması, gidişatın muhasebesini yapmaması, iyilik ve kötülüğüne olan şeyleri ayırt edememesi onun cezasıdır.

Kulun karşılaştığı ikinci ceza ise Allah'ın (cc) onu unutmasıdır. Bu unutma; Allah'ın (cc) kulunu kendi hâline terk etmesi, İlahi yardımdan mahrum bırakması anlamındadır:

"Onlar Rablerini unutunca Rableri de onları unutmuş ve kendilerini de onlara unutturmuştur. Nitekim bir başka ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: 'Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu!'

Allah Teala kendisini unutanları iki şekilde cezalandırmıştır:

a. Kendisi de onları unutarak,

b. Onlara kendilerini unutturarak.

Allah'ın (cc) bir kulu unutması, onu kendi hâline bırakması, kaybolmaya terk etmesi ve ondan ilgi ve alakasını kesmesi anlamına gelir. Bu durumda onun helak olması, ân meselesidir. Ona kendisini unutturması ise, yüce zevklerini, mutluluk, kurtuluş ve ıslah vesileleri ile kemale ereceği davranışların tamamını unutturması anlamına gelir. Böylece bunların hiçbiri o kulun aklına gelmez. Ne bunları anar, ne de gayretini bu yöne doğru çevirir. Dolayısıyla bunları arzulamaz bile. Bunlardan hiçbiri aklına gelmez. Bu yüzden de onlara yönelmez. Aynı şekilde, Allah Teala o kula kendi ayıplarını, eksik yönlerini ve kusurlarını da unutturur. Bu nedenle aklına bunları telafi etmek gelmez. Yine Allah Teala o kula, nefsî ve kalbî hastalıklarını ve bunlardan dolayı çektiği acıları unutturur. Dolayısıyla aklına bunları tedavi etmek gelmez. Fesada ve helaka sürüklendiği hastalıkları yenmek için çaba sarf etmez. O, dertlerin perişan ettiği bir hastadır. Hastalığı onu yok oluşa

105. 59/Haşr, 18

sürükler. Ama o, hastalığını hissetmez. Dolayısıyla onu tedavi etmek aklına bile gelmez. İşte bu, genel ve özel, en büyük cezadır. Kişinin kendisini ihmal edip kayboluşa terk etmesinden, maslahatları, hastalığı ve hastalığının çaresi ile ilgilenmemesinden, mutluluğunun, kurtuluşunun, düzelmesinin ve cennetteki ebedî yaşamının vesilelerini bırakmasından daha büyük bir ceza olabilir mi!"[106]

• "Ayetlerimize (alaya alma ve yalanlamayla) dalanları gördüğünde -başka bir söze dalıncaya dek- onlardan yüz çevir. Şayet şeytan sana unuttuursa, hatırladıktan sonra zalimler topluluğuyla beraber oturma!"[107]

Şeytanın unutturduğu bir diğer amel, imani tavır almaktır. Yani Allah'ın ayetleriyle dalga geçen ve onları inkâr edenlerle, onlar başka söze dalıncaya kadar birlikte oturmama ve ortamı terk etme sorumluluğunu unutturmaktır. Özellikle şirk ve cahiliye toplumunda yaşayan her mümin, sürekli tetikte olmak zorundadır. Rabbine, dinine, Nebi'sine veya inancına yönelik saldırılarda tavır almalıdır. Daha önce izah ettiğimiz gibi bu tavrı belirleyen, içinde bulunulan merhaledir.[108] Her merhalenin tavrı bilinmeli ve bir hakaret karşısında o tavır gösterilmelidir. Şeytanın amacı, imani tavrı unutturmak, kırmızı çizgileri olmayan bir anlayışa savurmaktır. Zira tavırsız bir iman; kendi elleriyle kendi siperini yıkmak, imanı dış müdahalelere açık hâle getirmektir. İmanı inşa eden vahiy ise -ki öyledir- onu koruyan tavır da dostluk ve düşmanlık (vela ve bera) anlayışıdır.

• "Bir şey için kesinlikle: 'Bunu yarın yapacağım.' deme! 'Allah dilerse/inşallah' (de). Unuttuğun zaman Rabbini an. 'Umulur ki Rabbim beni bundan daha yakın bir rüşde/olgunluğa eriştirir.' de."[109]

Ayetlerin nüzulüne sebep olan hadise, herhangi bir işte inşallah dememek ve işleri Allah'ın meşietine havale etmemektir.

106. Bedâiu't Tefsîr, 4/254, Haşr Suresi, 19. ayetin tefsiri

107. 6/En'âm, 68

108. bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 442, Alaycılara Karşı Rabbani Öğüt. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

109. 18/Kehf, 23-24

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) yemin etmek üzere ant içti. Bu yeminin üzerinden tam kırk gün geçti ve Allah (cc) şu ayeti indirdi: 'Bir şey için kesinlikle, 'Bunu yarın yapacağım.' deme! 'Allah dilerse/İnşallah' (de).'[110] Nebi (sav) kırk günün sonunda 'Allah dilerse/İnşallah.' dedi."[111]

İnsanın her işinde "İnşallah/Allah dilerse" demesi, tevhidin kemalindendir. Bu söz, kalpleri Yüce Allah'a bağlar; insanın kendi çabasını veya sebepleri aşırı yüceltmesine engel olur. Şeytan, inşallah demeyi unutturur veya günümüzde olduğu gibi bilinçsizce söylenmesine gayret eder. Böylece her işte kalbi Allah'a bağlayan bu mübarek kelime unutulur ya da kalbe etki etmeden ağız alışkanlığı olarak söylenir.

- "O ikisinden, kurtulacağını sandığı kişiye demişti ki: 'Beni efendinin yanında an.' Şeytan ona (Yusuf'u) efendisinin yanında anma meselesini unutturdu. Böylece birkaç yıl daha (üç ile dokuz yıl arası) zindanda kaldı."[112]

"(Genç) demişti ki: 'Kayaya sığındığımız zaman (var ya) hatırladın mı? İşte orada balığı unuttum. Onu hatırlamamı yalnızca şeytan unutturdu. O, ilginç bir şekilde denizde yolunu tuttu ve kaçtı.' "[113]

Şeytan insana sorumluluklarını unutturur. Yûsuf'u (as) Kralın yanında anacağına söz veren zindan arkadaşı Yûsuf'u, Mûsâ'nın (as) yol arkadaşı da balığı unutmuştur. Demek ki şeytan, kendisine bir görev verilen insana görevini unutturur. Bu, -örneklerimizde olduğu gibi- dinî bir iş olabileceği gibi dünyevi bir iş de olabilir. Şeytanın dünyevi sorumlulukları unutturması kişiyi sorumsuz, dağınık ve ilgisiz göstermek; kişinin kendine saygısını ve toplumun da ona güvenini yitirmesi içindir. Zira insanların hayatındaki tüm işler birbiriyle bağlantılıdır. İnsan ilişkileri sorunlu çoğu insanın, Rabbiyle ilişkisi de sorunludur. Dünyevi sorumluluklarında dağınık/sorumsuz insan, Rabbine karşı sorumluluklarında da dağınık/sorumsuzdur. Bir diğer mesele

110. 18/Kehf, 23-24
111. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 13/472, 44647 No.lu rivayet
112. 12/Yûsuf, 42
113. 18/Kehf, 63

şudur: Şeytanın gayesi insanı dibe çekmektir. Hangi vesileyle olursa olsun insanı değersizleştiren ve basitleştiren her şey, şeytana sevimlidir.

Yukarıda okuduğumuz örnekler, Kur'ân'ın şeytanın unutturmasına verdiği örneklerdi. Toparlayacak olursak şöyle söyleyebiliriz: Şeytan, insanın dinine ve dünyasına faydalı olan her şeyi unutturur. Onun insan zihni/kalbi üzerinde bir sultası yoktur. Kimsenin zihninden bir şey silemez. Ancak insanı başka şeylerle meşgul ederek, zihnini dağınık düşüncelerle işgal ederek ve disiplinsiz/programsız bir yaşama teşvik ederek unutmasına sebep olur.[114]

Mahkûm Profili

Bu ayetler aynı zamanda basit (siyasi olmayan, davasız, gayrimeşru) suçlardan cezaevinde yatan mahkûm profilini de tanıtır. Allah'ın rahmet ettiği, kumaşı kaliteli insanları bir kenara koyarsak genel olarak mezkûr mahkûm profili bu ayette anlatıldığı gibidir. Ayet, onların üç sıfatını tanıtır:

– Yûsuf'a (as) verdiği sözü unutması

Bu, genel olarak cezaevinin insanlar üzerindeki olumsuz etkilerindendir. Çoğu insan cezaevinde birçok söz verir. Dışarı çıkınca hayatın akışına kapılır, verdiği sözleri unutur. Cezaevinin bu olumsuz etkisinden korunmak için verilen sözlere dikkat edilmeli, mümkünse söz verilmemelidir.

– Eski işine geri dönmesi

Yûsuf'un (as) yanında kalmasına rağmen hâlini ıslah etmez, eski hayatına bir nokta koymaz. Cezaevinden çıkınca eski yaşamına, sarayın şatafatına geri döner. Bugün de değişen pek bir şey yok. Allah'ın rahmet ettikleri müstesna, çoğu mahkûm dardayken İslam'ı kabul eder, çıkınca cahilî hayatına geri döner. Benim görebildiğim kadarıyla bunun iki ana nedeni vardır:

a. Cezaevinde gayri meşru hayalleri terk etmiyorlar. Gayri meşru yollardan para kazanıp İslam'a faydalı olacaklarını düşünüyorlar. Bu, şeytanın bir aldatmacasıdır. Onları hayal dünyasında da olsa o çirkin, gaddar, fısk ve fücur dünyasıyla irtibatlı kılıyor. Onlar farkında değiller elbet, ancak kalplerinden bir parça, bu yolla o dünyada yaşıyor. Bu da geri dönüşü kolaylaştırıyor.

b. Çıkınca eski arkadaşlarına gidip onları İslam'a davet ediyorlar. Siz de

114. bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 538-542

bilirsiniz; gayri meşru bir hayat yaşayanlar, İslam'a saygılıdır. Güzelce dinler, çoğu zaman tasdik eder, kendi yaşantılarından dolayı mahcubiyet duyarlar. Bu durum, davet yapan arkadaşı aldatır. Daha sık eski ortamına uğramaya başlar. Çoğunlukla uyuşturucu kullanarak, bazen bir kavganın içinde yer alarak eski yaşantısına dönmüş olur.

Bu yazdıklarımdan yola çıkarak, cezaevinde İslam ile tanışan kardeşlerime şunu tavsiye edebilirim: İslam ile cahiliye, ak ile kara gibi iki zıddır. Hayal dünyasında dahi olsa bir arada bulunamaz. İkisini bir araya getiren kendisini aldatır, farkında olmadan cahiliye sevgisini kalbinde yaşatır. Bunun açık alametlerinden bir diğeri de cahiliyede yaptıklarıyla övünmektir. O hayattan çıkan kardeşlerin ifadesiyle "icraatlarını" sıkça dillendirmesidir. Unutmayalım; dil, kalbin aynasıdır. Dil övüyorsa kalp seviyor, dil anıyorsa kalp özlüyor demektir. İslam'ı anlayan mümin, cahiliyeden yalnızca utanır, ondan Allah'a sığınır. İslam olmasıyla silinen günahlarını dillendirmek suretiyle yeniden amel defterine yazdırmaz.

– Daha sonra işi düşünce Yûsuf'u (as) hatırlaması

"O ikisinden kurtulmuş olan, uzun bir müddet sonra (Yusuf'u) hatırlamış ve: 'Ben size bu rüyanın yorumunu haber veririm. Hemen beni gönderin.' demişti."[115]

Günümüzde bunun karşılığı, tekrar içeri düşünce veya dışarıda başı sıkışınca tevhidi ve tevhid ehlini hatırlamalarıdır. Allah (cc), içlerinde az sayıda bulunan iyileri, kaliteli insanları korusun. İslam'a bağışlasın.

Kur'ân'ın İncelikli Anlatım Metodu

"Böylece birkaç yıl daha (üç ile dokuz yıl arası) zindanda kaldı."[116]

Kur'ân-ı Kerim, Yûsuf'un (as) zindanda kalışını beş kelimeyle anlattı. Fakat zindandan çıkıp iktidara yürüyüşünü birçok sayfada, onlarca ayette anlatacak. Bu, Kur'ân'ın genel üslubudur. Sıkıntılı, zor, belalı süreçleri kısaca, az ve öz anlatır. Musibetten sonra gelen nimetiyse uzunca, detaylı, sahne sahne aktarır. Bu anlatım üslubunun hikmetlerine dair şunları söyleyebiliriz:

115. 12/Yûsuf, 45
116. bk. 12/Yûsuf, 42

– Kur'ân müminlerin kalbinin baharı, hüzünlerinin gidericisi, göğüslerinin aydınlığıdır.[117] Onun bu özelliği, anlatım üslubuna yansımıştır.[118]

– İlahi yardım geldi mi Yüce Allah yalnızca zahir şartları değiştirmez; kalpleri imar eder, duygu ve düşünceleri ıslah eder.[119] Müminler ne kaybetmişse onun yerine fazlasını koyar;[120] hâl böyle olunca, çekilenler unutulur, geriye musibetin ecri, olgunluğu ve insanı yükselttiği kulluk ufku kalır. İmtihandaki bu gerçeklik Kur'ân'ın anlatım üslubuna yansımıştır. Kur'ân'ın anlatımı geçici olana değil, kalıcı olana odaklanmıştır.

Kur'ân'ın anlatım metodu dahi, insanı terbiye eder. Şöyle ki; bir imtihan yurdu olan dünyada, her birimiz sayısız kere imtihan oluruz. Ne kadar ağır olursa olsun, gün gelir imtihanımız biter. İmtihan bitince hiç yaşanmamış gibi olur, yeni şartlara adapte oluruz. Hüzün yerini sevince, darlık yerini genişliğe bırakır. İnsan, başından geçen her imtihandan ders çıkaracak olsa imtihanın kendine değil, sonrasına odaklanır. Bu, kişinin Allah'a karşı hüsn-ü zannını güçlendirir, kalbine ve duasına istikamet kazandırır ve böy-

117. Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur: "Bir insana dert, tasa veya hüzün isabet eder ve sonra da

اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ، ابْنُ عَبْدِكَ، ابْنُ أَمَتِكَ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ ؛ سَمَّيْتَ بِهِ نَفْسَكَ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ، أَوِ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ رَبِيعَ قَلْبِي، وَنُورَ صَدْرِي، وَجِلَاءَ حُزْنِي، وَذَهَابَ هَمِّي

'Allah'ım, ben senin kulunum, erkek ve kadın kullarının çocuğuyum. Benim perçemim senin elindedir. Hükmün bende geçerlidir ve hakkımda verdiğin bütün hükümler benim için adalettir. Allah'ım, senden, kendi nefsini isimlendirdiğin bütün isimlerle istiyorum. O isimler ki ya onları Kitab'ında indirmişsindir ya onları yarattıklarından birine öğretmişsindir ya da gayb ilminde kendi katında saklamışsındır. Kur'ân'ı; benim göğsümün baharı, kalbimin nuru, hüznümün gidericisi ve elemimi ortadan kaldıran vesile kılmanı istiyorum.' diye dua ederse Allah onun hüznünü giderir ve onun yerine kalbine ferahlık/mutluluk/sevinç getirir.

Sahabe bu duayı duyduğunda dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlü, biz bu duayı öğrenmeli miyiz?'

Allah Resûlü (sav), 'Elbette, sizin ve bu duayı duyan herkesin bunu mutlaka öğrenmesi gerekir.' buyurdu." (Ahmed, 3712)

118. bk. Teemmulâtun Îmâniyye fî Sûreti Yûsuf, s. 143

119. "İman edip salih amel işleyenler ve Muhammed'e indirilene iman edenler -ki o Rablerinden gelen bir haktır- onların kötülüklerini örter ve onların (duygu ve düşünceleri de dâhil olmak üzere) tüm hâllerini ıslah eder." (47/Muhammed, 2)

120. "Kulumuz Eyyub'u da an! Hani o, Rabbine: 'Şüphesiz ki şeytan, bana yorgunluk ve azapla dokundu.' diye seslenmişti. 'Ayağını yere vur. Bu, yıkanacak ve içilecek soğuk bir sudur.' Katımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine öğüt olması için ona, ailesini ve **bir o kadarını daha verdik.**" (38/Sâd, 41-43)

lece kişi içinde bulunduğu imtihanların meyvelerini toplar. Aksi takdirde şeytanın vesveseleriyle önceki imtihanlarını unutursa imtihanın kendisine odaklanır. İmtihanın mahrumiyeti, darlığı, hüznü, çaresizliği bir girdap gibi insanı içine çeker. Başa gelen her imtihanda hem insanı yıkacak zehir hem de ayağa kaldıracak panzehir vardır. İnsanın imtihandan payına düşen, imtihana nasıl baktığıyla belirlenir.

Yûsuf'un Davet Metodu

Yukarıda tedebbür etmeye çalıştığımız ayetler,[121] aynı zamanda bir nebinin davet metoduna ışık tutar. Biz de onun (as) metodunu, bu metodun diğer peygamberlerin metoduyla uyumunu inceleyecek ve buradan günümüze dersler çıkarmaya çalışacağız. Çaba bizden, başarı Allah'tandır.

A. Davet İçin Uygun Zamanı Kullanması

İnsanlar kulaklarıyla dinler, kalpleriyle kabul ederler. Kalplerin ise farklı hâlleri vardır ve bu hâller sık sık değişir. Araplar kalbe, çokça evrildiği ve durumdan duruma geçtiği için evrilen/çevrilen anlamında kalp demiştir.[122] Davetçi, insanların kalp hâllerini gözetmeli, kalpler hakkı kabule uygunsa davetini yapmalıdır.

Abdullah ibni Mes'ûd (ra) şöyle der:

"Kalplerin istekli ve yöneliş içinde olduğu, bir de isteksiz ve yüz çevirmiş olduğu hâlleri vardır. Kalplerin istek ve yönelişinden faydalanın. İsteksiz ve yüz çevirmiş hâllerini bırakın."[123]

Nebilerin davetine baktığımızda bunu net olarak görürüz. Onlar, muhataplarının hâlini gözetir, en uygun zamanda onları Allah'a davet ederdi. Yûsuf'un (as) davetinde ilk dikkatimizi çeken, onun (as) uygun zamanı gözeterek davet yapmasıdır:

"Onunla beraber zindana iki genç daha girdi. Bunlardan biri: 'Rüyamda şarap sıktığımı gördüm.' dedi. Diğeriyse: 'Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı ve kuşların ondan yediğini gördüm. Bize bu rüyanın yorumunu haber ver.

121. bk. 12/Yûsuf, 36-42
122. bk. El-Mufredât, s. 681; Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 5/17; k-l-b maddeleri
123. El-Âdâbu'ş Şer'iyye, 2/100

Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz.' dedi. Dedi ki: 'Size rızık olarak yiyeceğiniz bir yemek gelmeden önce mutlaka yorumunu haber veririm. Bu, Rabbimin bana öğrettiği bilgidendir. Şüphesiz ki ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir topluluğun dinini terk ettim. Babalarım olan İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmamız söz konusu dahi olamaz. Bu hem bize hem de insanlara Allah'ın lütuf ve ihsanındandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler. Ey zindan arkadaşlarım! (Hiç düşündünüz mü?) Birbirinden ayrı, darmadağınık rabler mi daha hayırlıdır, yoksa (zatında, fiillerinde ve sıfatlarında tek olan) El-Vâhid ve (her şeye boyun eğdirip hükmüne ram eyleyen) El-Kahhâr olan Allah mı? Sizin O'nu bırakıp da ibadet ettikleriniz, ancak sizin ve babalarınızın koyduğu, Allah'ın hakkında hiçbir delil indirmediği birtakım isimlerdir. Hüküm yalnızca Allah'ındır. O, kendisinden başkasına kulluk/ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyanıza gelince) ikinizden biri, efendisine şarap içirecek (özgür kalacak); diğeriniz ise asılacak ve kuşlar onun başından yiyecektir. Hakkında bilgi edinmek istediğiniz konu bitmiştir.' "[124]

Yûsuf'un (as) yanında iki genç var. Her peygamber gibi onlara tevhidi anlatmak istiyor. Peki, bunu ne zaman yapıyor? Onlar bir rüyanın yorumunu sormak için Yûsuf'a (as) geliyorlar ve onun muhsinlerden, iyilik ehlinden olduğunu ikrar ediyorlar. Kalpler Yûsuf Peygamber'e yönelmiş, onu dinlemeye hazır ve onun iyi bir insan olduğunu kabul etmiş vaziyette… İşte Yûsuf (as), yöneliş içindeki bu kalplere önce tevhidi anlatıyor. Sonra rüyalarını yorumluyor.

Bir diğer örneğimiz Allah Resûlü (sav). O (sav) insanların hâllerini gözetir, en uygun zamanda onları İslam'a davet ederdi.

Ebû Hureyre'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi (sav) Necid taraflarına bir atlı birlik gönderdi. Bunlar Hanifeoğullarından Sumâme ibni Usâl diye anılan bir adam getirdiler. Onu mesciddeki direklerden bir direğe bağladılar. Nebi (sav) mescide onun yanına çıkarak, 'Ey Sumâme, ne hissediyorsun?' diye sordu.

124. 12/Yûsuf, 36-41

Sumâme, 'Ey Muhammed, bende (senden yana) hayır (ümidi) vardır. Eğer beni öldürecek olursan kanlı bir caniyi öldürmüş olacaksın. Eğer bana ihsanda bulunursan teşekkürle karşılık verecek birisine ihsanda bulunmuş olacaksın. Şayet isteğin mal ise ondan dilediğini iste.' diye cevap verdi.

Sumâme ertesi güne kadar bu hâlde bırakıldı. Sonra ona, 'Ey Sumâme, ne hissediyorsun?' diye sordu.

O da, 'Daha önce söylediğim gibi eğer sen (bana) nimet ve ihsanda bulunursan teşekkürle karşılık verecek bir kimseye nimet ve ihsanda bulunmuş olacaksın.' dedi.

Allah Resûlü (sav) yine onu (kendi hâline) bıraktı.

Ertesi gün yine, 'Ey Sumâme, ne hissediyorsun?' diye sordu.

Sumâme, 'Haberim, daha önce söylediklerimden ibarettir.' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Sumâme'yi çözünüz.' diye buyurdu.

Sumâme mescide yakın bir yerde bulunan suya gidip yıkanıverdi, sonra gelip mescide girerek şöyle dedi: 'Şahitlik ediyorum ki Allah'tan başka ilah yoktur. Yine şahitlik ediyorum ki Muhammed, O'nun elçisidir. Ey Muhammed! Allah'a yemin ederim, yeryüzünde senin yüzünden daha çok buğzettiğim bir yüz yoktu. Artık senin yüzün en sevdiğim yüz oluverdi. Allah'a yemin ederim ki senin dininden daha çok buğzettiğim bir din yoktu. Artık senin dinin benim en sevdiğim din oluverdi. Allah'a yemin ederim ki senin şehrinden daha çok buğzettiğim bir şehir yoktu. Artık senin şehrin benim en sevdiğim şehir oldu. Ben umre yapmak isterken atlı birliğin beni yakaladı. Şimdi ne yapmamı önerirsin?'

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav) ona müjde verdi ve umre(sini) yapmasını emretti. Mekke'ye varınca birisi ona, 'Sen dininden mi döndün?' dedi.

O, 'Allah'a yemin ederim ki hayır. Fakat ben Allah'ın Resûlü ile birlikte Müslim oldum. Allah'a yemin ederim Nebi (sav) bu hususta izin vermedikçe size Yemâme'den bir buğday tanesi dahi gelmeyecektir.' dedi."[125]

Sumâme bir esir... Allah Resûlü onu hapsetmiyor, mescide bağlıyor. Müs-

125. Buhari, 4372; Müslim, 1764

limleri, onların arasındaki kardeşliği, Allah'ın huzurundaki o huşu ve sekineti görmesini istiyor… Putlara ibadet ile tek ve bir olan Allah'a ibadetin, cahiliye asabiyesi ile İslam kardeşliğinin, krallık ile peygamberliğin arasındaki farkı görmesini istiyor. Sumâme, kavminin lideri, akıllı bir insan. Bir bedeviye davet yaptığı gibi davet yapmıyor ona. Sumâme'nin kaybedeceği çok fazla şey var. İyice düşünmesi, tartması, ikna olması lazım… Sumâme'ye üç gün üst üste aynı soruyu soruyor: "Ey Sumâme, ne hissediyorsun?"

Sumâme'nin cevabı her gün değişiyor.

Birinci gün cevabı: "Ey Muhammed, bende (senden yana) hayır (ümidi) vardır. Eğer beni öldürecek olursan kanlı bir caniyi öldürmüş olacaksın. Eğer bana nimet ve ihsanda bulunursan teşekkürle karşılık verecek birisine ihsanda bulunmuş olacaksın. Şayet isteğin mal ise ondan dilediğini iste."

İkinci gün cevabı: "Daha önce söylediğim gibi, eğer sen (bana) nimet ve ihsanda bulunursan teşekkürle karşılık verecek bir kimseye nimet ve ihsanda bulunmuş olacaksın."

Üçüncü gün cevabı: "Haberim daha önce söylediklerimden ibarettir."

Cevabın günden güne nasıl değiştiğini görüyor musunuz! Birinci gün üç seçenek sunuyor. İkinci gün seçenek teke düşüyor. Çünkü Allah Resûlü'nün derdinin insan öldürmek veya para kazanmak olmadığını anlıyor. Onun için yalnızca iyilik seçeneğini zikrediyor. Üçüncü gün cevap bile vermiyor "ne dediysem o" diyor… Ama Allah Resûlü (sav) onun suskunluğundaki o çığlığı duyuyor. Nedir o çığlık? Esir olarak değil hür olarak, kendi irademle inanmak istiyorum çığlığı. Onu serbest bırakın diyor… Ve gerçekten Sumâme iman ediyor. Ama kendi iradesi ve seçimiyle… Allah Resûlü (sav) onu dikkatle izledi, cevapların değişimini dikkatle okudu, satır aralarını yorumladı ve en uygun zamanda onu serbest bıraktı. İslam, Sumâme gibi bir kahramanı kazandı. Sumâme ibni Usâl'ın hayatını okuyun. Allah Resûlü'nün Kureyş'e karşı psikolojik üstünlük sağlaması ve veren el konumuna geçmesindeki rolünü görün. Doğru zamanlamanın İslam'a nasıl kahramanlar kazandırdığını anlayacaksınız.

Davet; meydan okumak, cedelleşmek, üstünlük sağlamak ya da savaşmak

değildir. Davet; insanların gönlünü fethetme ve onları kazanma çabasıdır. Gaye kazanmak olunca da en uygun zaman gözetilmek zorundadır.[126]

B. Ahlakıyla Yaptığı Davet

Yûsuf'un (as) yanına gelen iki genç ona şöyle diyor: "Çünkü biz, seni iyilik yapanlardan biri olarak görüyoruz." Yani Yûsuf (as) konuşmuyor! İhsan ahlakıyla yaşıyor ve insanlar ona geliyor. Onun iyilik ve kaliteyi kimlik hâline getirmesinden etkileniyorlar. O da ihsanıyla yanına çektiklerini, anlattıklarıyla İslam'a davet ediyor. Bugüne gelecek olursak yeni veya eski, hoca veya öğrenci fark etmeksizin Müslimler olarak en ciddi sorunlarımızdan biri, daveti "konuşmak" sanmamızdır. Oysa konuşmak, davetin yalnızca bir çeşididir. Açıkça söylemek gerekirse etkisi en az olan davet aracıdır. Bir de amelî davet vardır ki en zor, fakat en etkili davet metodudur. Amelî davet nedir? İnancımızın gerektirdiği ahlakla ahlaklanmaktır; düşünce, söz ve davranışlarımızın iyilikle harmanlanmasıdır; ebrarlardan olmaktır. İnsanların elimizden ve dilimizden emin olmasıdır. İyi bir evlat, iyi bir komşu, iyi bir akraba, iyi bir meslek erbabı… olmaktır. İnsanların bize bakıp, "Bunlar ne güzel insanlar." diyebilmesidir. İman edenlerin çoğu, Allah Resûlü'nün (sav) ve ashabının ahlakından etkilenerek İslam olmuşturr. Ahlak, amelî davettir. Güzel ahlaka şahit olan insanlar, o ahlak güzelliğinin kaynağını sorgular. Sizi güzel ahlaka sevk edenin inancınız olduğunu gördüklerinde inancınızı da kabul ederler.

Sumâme (ra) hadisini tekrar hatırlayalım.[127] Hanifeoğullarının lideri Sumâme ibni Usâl… Mescide bağlanmış bir esir… Kimse ona İslam'ı anlatmıyor. Neyle iman ediyor? Allah Resûlü'nün ve sahabenin ahlakına bakıyor. Aralarındaki sevgi ve saygıya bakıyor. Gördükleri onun iman etmesine vesile oluyor. İşte bu, amelî davettir.

İmrân ibni Husayn'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) ile birlikte bir seferdeydik… Biraz yürüdükten sonra, Allah Resûlü (sav) konakladı ve abdest suyu istedi. Sonra abdest aldı. Namaz için ezan okundu. Daha sonra Allah Resûlü (sav) insanlara namaz kıldırdı.

126. bk. İman Ettikten Sonra, s. 177-181
127. bk. Buhari, 4372; Müslim, 1764

Namazı bitirip yönünü çevirince toplulukla birlikte namaz kılmayan bir adamın insanlardan ayrı durduğunu fark etti.

Ona, 'Ey falanca! Neden cemaatle birlikte namaz kılmadın?' diye sordu.

Adam, 'Cünüp oldum, yanımda da su yok.' diye cevap verdi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Toprakla teyemmüm al! Bu sana yeter.' buyurdu.

Daha sonra Allah Resûlü (sav) ilerlemeye devam etti. İnsanlar ona gelip bu defa susuzluktan yakındı. Peygamber yine konakladı ve falancayı (Ebu'r Recâ' bu kişinin adını zikretmişti. Ama Avf unutmuştur.) ve Alî'yi (ra) yanına çağırdı.

Onlara, 'Gidip su arayın.' dedi.

Onlar da yola çıktılar. Derken devesi üzerinde su dolu iki büyük kırba arasına oturmuş bir kadına rastladılar.

Ona, 'Suyu nerede buldun?' diye sordular.

Kadın, 'Dün bu vakitler su dolduruyordum. Adamlarımızı suyun başında bıraktık.' diye cevap verdi.

Bunun üzerine ona, 'Haydi, yürü bakalım.' dediler.

Kadın, 'Nereye?' diye sorunca 'Allah Resûlü'nün yanına.' diye karşılık verdiler.

Bunun üzerine kadın, 'Şu kendisine sabiî denen adama mı?' diye sordu.

'Evet, işte o kastettiğin kişiye doğru gidiyorsun, haydi kımılda.' şeklinde karşılık verdiler.

Nihayet kadını Allah Resûlü'nün (sav) yanına getirdiler ve aralarında geçen konuşmayı anlattılar.

Bunun üzerine Allah Resûlü, 'Onu devesinden indirin.' buyurdu.

Sonra bir kap isteyip getirilen kaba, kırbaların ağzından su boşalttı. Sonra kırbaların ağzını bağladı.

Daha sonra kırbaların altında bulunan kapakları açıp insanlara şöyle seslendi: 'Haydi, hem siz için hem de (hayvanlarınızı) sulayın.'

Bunun üzerine dileyenler su içti, dileyenler hayvanını suvardı.

Sonunda, cünüp olan adama bir kap su verildi ve Allah Resûlü (sav) ona, 'Git ve bu suyu başından aşağı dök.' dedi.

Bu esnada kadın, ayakta durmuş, suyunun başına gelenleri izliyordu. Allah'a andolsun ki kırbalardan su alma bitti. Yine de kırbalar bize, su alma işlemine başlamadan önceki hâlinden daha dolu görünüyordu.

Allah Resûlü (sav), 'Onun (kadın) için bir şeyler toplayın.' buyurdu.

Bunun üzerine Ashab-ı Kiram, biraz has hurma, biraz un ve biraz da sevik topladı. Sonra bunları bir çıkına koydular. Daha sonra kadını devesine bindirip çıkını da kadına verdiler.

Allah Resûlü de (sav) ona, 'Gördüğün gibi senin suyundan bir şey eksiltmedik. Zira Allah (cc), bizi suya doyurdu (Allah bize suyu ikram etti).' dedi.

Nihayetinde, kadın gecikmiş olarak ailesinin yanına vardı.

Ona, 'Neden geciktin?' diye sordular.

O da şöyle cevap verdi: 'Şaşılacak bir şey oldu. İki adam karşıma çıktı. Beni kendisine sabiî denilen adamın yanına götürdüler. Şöyle şöyle oldu. Allah'a andolsun ki, bu adam ya şununla bunun arasındaki (bu esnada orta parmağı ile şehadet parmağını göğe doğru kaldırmıştı. Bununla gök ile yeri kastediyordu) en büyük sihirbazdır ya da gerçekten Allah'ın elçisidir.'

Bu olaydan sonra Müslimler, o kadının kabilesinin etrafında bulunan müşriklere baskın düzenliyor; fakat onun kabilesine ilişmiyorlardı.

Kadın bir gün kavmine, 'Eminim ki onlar, size bilinçli bir şekilde ilişmiyorlar. Müslim olmak istemez misiniz?' diyerek onları İslam'a davet etti. Onlar da bu çağrısına uydular ve hep birden Müslim oldular."[128]

Bir kadın. Müşrik. Allah Resûlü'ne (sav) ve ashabına suyundan veriyor. Sahabe o bölgeye sefer düzenledi mi kadına ve kabilesine dokunmuyor.

128. Buhari, 344; Müslim, 682

Kadın bunun vefadan kaynaklandığını anlıyor. Evet, bir kırba suyun kırk yıl hatırını gözetiyorlar. Bir kadının iyiliğini, tüm kavminin iyiliği sayıyorlar. İşte bu, kadının dikkatini çekiyor ve bir kavmin topluca İslam'ına vesile oluyor. Kadının konuşmalarına dikkat ettiniz mi? Allah Resûlü'nü tanıyor, davetini duymuş, onun (sav) yeni bir dine davet ettiğini biliyor. Ancak duyduğu davet değil, gördüğü vefa gönlünü İslam'a açıyor. Açmakla da kalmıyor, koca bir kabilenin hidayet imamı oluyor.

Bugüne gelecek olursak şöyle söyleyebiliriz: Yeni iman eden bir Müslim, güzel ahlakıyla çevresinin dikkatini çekebilir. İlla inancını anlatma zorunluluğu yoktur. Örneğin İslam olduktan sonra ebeveyn hakkına daha çok riayet eden birçok genç, ebeveyninin tevhidi kabul etmesine, hiç olmadı destekçi olmasına vesile olmuştur. İnsanların iyiye, güzele fıtri olarak meyli vardır. Daha önce akrabalarını sormayan bir insan, tevhidle birlikte sıla-i rahim bağlarını gözetmeye başlarsa insanlar bu güzel ahlakın, inancından kaynaklandığını bilecektir. Gidip onlara tevhidi anlatmak yerine hastalarını ziyaret etse, borçlularına yardımcı olsa, derdi olanın yanında bulunsa… çok daha etkili bir davet yapmış olacaktır. Derdi başından aşkın bir insanın sizin anlattıklarınızdan ziyade omzuna konacak bir ele, cebindekileri paylaşan bir dosta ihtiyacı vardır. Borç hukukuna dikkat etmeyen bir esnaf İslam'ı kabul ettikten sonra ayağını yorganına göre uzatır, ticaretini düzenler ve borçlarında titiz davranırsa bu çok daha etkili bir davet olacaktır. Bizi olumlu anlamda değiştiren her şey toplumun dikkatini çeker. Kabul ederler veya etmezler, bundan bağımsız olarak davetimizle ilgilenirler. İman etmeyenler Ebû Tâlib gibi destekçi olur veya davetimize karşı tarafsız bir tavır takınır, düşmanlık etmezler. Bazı bölgelerde Müslimlerin titiz davranışları nedeniyle insanlar, "Bu gençlerden zarar gelmez." diyebiliyor. Bu, o kardeşlerimiz için büyük bir şeref. Bazı yerlerde ise kötü örneklik nedeniyle insanlar daveti duymak dahi istemiyor. Bir şeyi hiç unutmamak gerekiyor: Güzel ahlakımızla insanların hidayetine vesile olmak nasıl ecirse, kötü ahlakımız nedeniyle insanları İslam'dan soğutmak da vebaldir.

Evet, ne yazık ki insan, bazen kötü ahlakı, kötü komşuluğu, kötü ticareti, kötü siyaseti… nedeniyle insanları dinden soğutup uzaklaştırabiliyor. İn-

sanlar ondan gördüğü kötülüğü onun dinine mal ediyor ve tüm kötülüğün faturası dine kesiliyor.

Tabiinden Mucâhid (rh), bizlere bir cahiliye ahlakını nakletmiştir: İnsanlar bir toplulukla antlaşma yapıp sözleşirler. Daha güçlü bir topluluk bulduklarında ise antlaşmayı bozar ve daha güçlü olan o toplulukla antlaşma yaparlar. Allah (cc) bu ahlakın sebep olacağı sonucu şöyle izah eder: [129]

"Yeminlerinizi tuzak ve bozgunculuğa alet edinmeyin. Yoksa (istikamet üzere) yere sağlam basmasından sonra ayak kayar ve Allah'ın yolundan alıkoyduğunuz için kötülüğü (azabı) tadarsınız. Ve sizin için büyük bir azap olur." [130]

İnsan bu -söz bozma- fiiliyle Allah'ın dininden nasıl alıkoyar? Kötü örnek ve olumsuz temsiliyetle! Zira hiç kimse söz ahlakından yoksun, antlaşmalarına bağlı olmayan, güce göre renk değiştiren bir topluluğun dinine girmez. Allah (cc), kötü ahlakıyla insanları dinden uzaklaştıranların ayaklarının kayacağını ve azabı tadacaklarını hatırlatır. Yani amellerinin cinsiyle cezalandırılırlar. Başkalarının ayaklarını kaydırıp onların ebedî azaba düçar olmasına vesile oldukları gibi kendileri de ayak kayması ve azapla cezalandırılır. [131]

C. Bireysel Davet ile Kitlesel Daveti (Meydan Okumayı) Ayırması

Yûsuf (as) konuştuğu iki gence şöyle diyor:

"Şüphesiz ki ben, Allah'a inanmayan ve ahireti inkâr eden bir topluluğun dinini terk ettim. Babalarım olan İbrahim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Bizim herhangi bir şeyi Allah'a ortak koşmamız söz konusu dahi olamaz. Bu hem bize hem de insanlara Allah'ın lütuf ve ihsanındandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler." [132]

Yûsuf'un (as) terk ettiği din, karşısındaki iki kişinin dini… Ancak onlara, "Ey kâfirler, ben sizin dininizi terk ettim!" demiyor. Sanki başkalarından söz eder gibi, "Bir topluluğun dinini terk ettim." diyor. Neden? Çünkü enbiya metodunda bireysel davet ile şirk toplumuna topluca meydan okuma anlamına gelen kitlesel davet arasında fark vardır. Dikkatle dinleyen insanlara

129. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 12/663, 41993 No.lu rivayet
130. 16/Nahl, 94
131. bk. İman Ettikten Sonra, s. 211-216
132. bk. 12/Yûsuf, 37-38

yapılan davet ile enbiyaları aşağılayan insanlara yapılan davet arasında fark vardır. Yûsuf da (as) bu enbiya mirasına sahip çıkıyor ve onu dinleyen bu iki genci kırmadan, onların şahsiyetlerini hedef almadan davet yapıyor. Biraz daha açıklayalım:

Bireye yapılan davet ile bir bütün olarak şirk toplumuna yapılan davet farklıdır. Bireye ve sizi dinleyen sayılı insana yapılan davette aslolan yumuşak sözlü olmak, onları kazanmaya gayret etmektir. Daveti kabul etmeseler bile, düşmanlık etmemelerini sağlamaktır. Bir bütün olarak şirk toplumuna yapılan davet ise, hakikatte meydan okumadır. Zira bu, onların tehditlerine, tekliflerine ve meydan okumalarına karşılık vermek, karşı meydan okumada bulunmaktır. İmamlarımız olan enbiyanın davetinde bu ayrım apaçıktır.

İmamımız Nûh'un Örnekliği

Oğluna yaptığı davet:

"O (gemi), içindekilerle beraber, dağlar gibi (yüksek) dalgalar arasında yüzüyordu. Nuh, bir kenara çekilmiş oğluna seslendi: 'Ey oğulcuğum! Bizimle beraber (gemiye) bin. Sakın kâfirlerle beraber olma!' Dedi ki: 'Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.' Dedi ki: 'Bugün, Allah'ın rahmet ettikleri hariç, Allah'ın emrinden insanı koruyacak yoktur.' Aralarına dalga girdi ve boğulanlardan oldu."[133]

Bir bütün olarak şirk toplumuna yaptığı davet:

"Onlara Nuh'un haberini oku. Hani kavmine demişti ki: 'Ey Kavmim! Şayet benim konumum ve Allah'ın ayetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa ben, Allah'a tevekkül ettim. Siz ve ortaklarınız bir araya gelin ve (benim hakkımdaki) kararınızı verin. (Benimle ilgili yapacaklarınız) size dert olmasın. Sonra da hiç bekletmeden hakkımdaki kararınızı uygulayın/bana göz açtırmayın.' "[134]

İmamımız İbrâhîm'in Örnekliği

Babasına yaptığı davet:

"Kitap'ta İbrahim'i de an! O, özü sözü bir/sıddık olan bir nebiydi. Hani babasına demişti: 'Babacığım! Niçin duymayan, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayacak şeylere ibadet ediyorsun? Babacığım! Şüphesiz ki bana, sana gelmemiş

133. 11/Hûd, 42-43
134. 10/Yûnus, 71

olan bir ilim geldi. Bana uy ki seni dosdoğru yola ileteyim. Babacığım! Şeytana ibadet/kulluk etme! Çünkü şeytan, Er-Rahmân'a başkaldırmıştır/asi olmuştur. Babacığım! Er-Rahmân'ın azabı sana dokunur ve şeytana dost olursun diye endişeleniyorum.' (Babası) demişti ki: 'İlahlarımdan yüz mü çeviriyorsun ey İbrahim? Şayet (bu hâline) son vermezsen seni taşlarım. Uzun süre benden uzaklaş.' Demişti ki: 'Selam olsun sana! Senin için Rabbimden bağışlanma dileyeceğim. Şüphesiz ki O, bana karşı (merhametli, lütufkâr ve benimle yakından ilgilenen) Hafiy'dir.' " [135]

Bir bütün olarak şirk toplumuna yaptığı davet:

"Sizin için İbrahim'de ve onunla birlikte olan (müminlerde/resûllerde) güzel bir örneklik vardır. Hani onlar, kavimlerine demişlerdi ki: 'Biz, sizden ve Allah'ın dışında ibadet ettiklerinizden berîyiz/uzağız. Sizi tekfir ettik (üzerinde bulunduğunuz yolu ve sizi reddettik). Bizimle sizin aranızda, tek olan Allah'a iman edinceye kadar, ebedî bir düşmanlık ve ebedî bir kin baş göstermiştir.' İbrahim'in babasına söylediği: 'Senin için Allah'tan bağışlanma dileyeceğim. (Ama) Allah'a karşı sana hiçbir faydam olmaz.' sözü müstesna. Rabbimiz! Yalnızca sana tevekkül ettik, yalnızca sana yöneldik ve dönüşümüz de yalnızca sanadır." [136]

İmamımız Mûsâ'nın Örnekliği

Firavun'a yaptığı davet:

"İkiniz Firavun'a gidin; çünkü o azgınlaştı. Ona yumuşak bir söz söyleyin. Umulur ki öğüt alır ya da korkar." [137]

"Firavun'a git. Çünkü o azgınlaşıp (tağutlaştı). Ona de ki: 'Temizlenmek/Arınmak istiyor musun? Seni Rabbine yönelteyim mi? Böylece (O'ndan) korkmuş olursun.' " [138]

Bir bütün olarak şirk toplumuna yaptığı davet:

"Andolsun ki Musa'ya, dokuz apaçık ayet/mucize verdik. Sor İsrailoğullarına! Hani (Musa) onlara geldiğinde Firavun ona: 'Ey Musa! Ben, senin kesinlikle

135. 19/Meryem, 41-47
136. 60/Mumtehine, 4
137. 20/Tâhâ, 43-44
138. 79/Nâziât, 17-19

büyülenmiş biri olduğuna inanıyorum.' demişti. (Mûsâ) demişti ki: 'Andolsun ki bunları göklerin ve yerin Rabbinin, (insanları) basiretli kılıcı (ayetler) olarak indirdiğini biliyorsun. Ve ben senin kesinlikle helak olmuş biri olduğunu düşünüyorum ey Firavun!' " [139]

"Musa onlara demişti ki: 'Yazıklar olsun size! Allah'a yalan uydurarak iftira etmeyin. (Yoksa) bir azapla kökünüzü kurutur. Muhakkak ki iftira eden kaybetmiştir.' " [140]

İmamımız Muhammed'in Örnekliği

Bireye yaptığı davet:

"Câbir ibni Abdullah (ra) dedi ki: 'Kureyşliler bir gün toplanıp şöyle dediler: 'Aranızda büyüyü, kâhinliği ve şiiri en iyi bileni bulunuz. O da topluluğumuzu dağıtan, işimizi bölen, dinimizi ayıplayan şu adama gitsin. Onunla konuşsun, kendisine nasıl bir cevap vereceğine bir baksın.'

Mecliste bulunanlar, 'Biz Utbe ibni Rebîa dışında bunu yapabilecek kimseyi bilmiyoruz.' dediler.

Bunun üzerine, 'Haydi, ey Ebu'l Velid! Bu işi sen yap.' dediler.

Utbe de Allah Resûlü'nün (sav) yanına gitti ve şöyle dedi: 'Ey Muhammed, sen mi hayırlısın, yoksa Abdullah mı?'

Resûlullah (sav) sustu.

Bu sefer, 'Sen mi hayırlısın, yoksa Abdulmuttalib mi?' dedi.

Resûlullah (sav) sustu.

Utbe tekrar şöyle dedi: 'Eğer bunların senden hayırlı olduğunu söylüyorsan işte onlar da senin ayıpladığın bu ilahlara ibadet etmişlerdi. Eğer sen onlardan hayırlı olduğunu ileri sürüyorsan haydi konuş da senin ne konuştuğunu duyalım. Allah'a yemin ederiz ki biz kavmine senden daha çok uğursuzluk getiren bir dişi keçi görmedik. Topluluğumuzu dağıttın, işimizi darmadağın ettin, dinimizi ayıpladın, Araplar arasında bizi rezil ettin. Hatta onlar arasında, 'Kureyşliler arasında bir büyücü var, Kureyşliler arasında bir kâhin

139. 17/İsrâ, 101-102
140. 20/Tâhâ, 61

var.' haberi uçarcasına yayıldı. Allah'a yemin ederim ki kılıçlarımızı çekip, birbirimizin üzerine yürüyüp, birbirimizi yok edinceye kadar çarpışmamıza hamilenin bir feryadı gibi bir işaretten başkasını beklemiyoruz. Ey adam, eğer bu işi ihtiyacından ötürü yapıyorsan senin için mal toplarız; öyle ki Kureyş'in en zengin adamı sen olursun. Şayet senin böyle hareket etmen evlenmek isteğinden dolayı ise Kureyş kadınlarından dilediğini seç, seni on kadınla evlendirelim.'

Resûlullah (sav), 'Söyleyeceklerin bitti mi?' dedi.

Utbe, 'Evet.' deyince Resûlullah (sav), 'Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla.' dedi ve 'Hâ, Mîm. (Bu Kitap,) (özünde merhamet sahibi olan) Er-Rahmân, (rahmetini kullarına eriştiren) Er-Rahîm olan (Allah) tarafından indirilmiştir.' buyruğundan, 'Şayet yüz çevirirlerse de ki: 'Ben, sizi Âd ve Semud Kavimlerinin yıldırımına benzer bir yıldırımla uyardım.' '[141] buyruğuna kadar okudu.

Burada Utbe, 'Bu kadar yeter, bu kadar yeter! Söyleyecek başka bir şeyin yok mu?' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Hayır.' deyince o da Kureyş'in yanına geri döndü.

Ona, 'Bize ne haber getirdin?' dediler.

Şu cevabı verdi: 'Sizin onunla konuşmamı istediğinizi düşündüğüm her şeyi konuştum.'

'Peki, sana cevap verdi mi?' dediler.

O, 'Hayır, semayı açıkça yükseltene yemin ederim ki onun söylediklerinden hiçbir şey anlamadım. Yalnız şu var ki o sizleri Âd ve Semud'un yıldırımı gibi bir yıldırımla korkuttu.' dedi.

Kureyşliler, 'Vay senin hâline! Adam seninle Arapça konuştuğu hâlde sen ne söylediğini anlayamadın, öyle mi?' dediler.

Utbe, 'Evet, Allah'a yemin ederim ben yıldırımın söz konusu edilmesi dışında söylediklerinden hiçbir şey anlamadım.' dedi."[142]

Adiy ibni Hâtim'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

141. bk. 41/Fussilet, 1-13
142. İbn-i Kesîr Tefsîri, 9/514-515, Fussilet Suresi, 1-5 ayetlerin tefsiri

"Mescidde oturmakta olan Allah Resûlü'nün (sav) yanına geldim. İnsanlar, 'Bu, Adiy ibni Hâtim'dir.' diyorlardı. Hiç kimsenin korumasına tabi olmadan gelmiştim. Kendisine takdim edildiğim zaman elimden tuttu. Ben de Allah'tan, onun elini elime tutuşturmasını istiyordum.

Benimle birlikte kalktı. Tam o sırada yanında çocuğu bulunan bir kadın, Nebi'ye (sav), 'Sana arz edeceğimiz bir ihtiyacımız var.' dedi. Onların ihtiyacını görünceye kadar onlarla beraber ayakta kaldı.

Sonra elimden tuttu ve beni evine götürdü. Bir kız çocuğu minder verdi, Allah Resûlü (sav) onun üzerine oturdu. Ben de onun önüne oturdum. Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu: ' 'Lailaheillallah' demekten seni alıkoyan nedir? Yoksa Allah'ın dışında bildiğin bir ilah mı var?'

Ben, 'Hayır.' diye cevap verdim.

Sonra Allah Resûlü (sav) bir süre konuştu ve şöyle buyurdu: ' 'Allahu Ekber' demekten mi kaçıyor ve Allah'tan daha büyük bir ilah mı tanıyorsun?'

Ben, 'Hayır.' dedim ve şöyle devam etti: 'Yahudiler, Allah'ın gazaplandığı kimselerdir. Hristiyanlar ise sapıktır.'

Ben de, 'Müslim oldum ve geldim.' dedim. Bunun üzerine yüzünün sevinçten değiştiğini gördüm. Sonra benim için emir verdi, Ensâr'dan bir kimsenin evine yerleştirildim ve sabah akşam Allah Resûlü'nün (sav) yanına gidip gelmeye başladım."[143]

Bir bütün olarak şirk toplumuna yaptığı davet:

"De ki: 'Ey Kâfirler! Ben, sizin ibadet ettiklerinize ibadet etmem. Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. Ben de sizin ibadet ettiklerinize ibadet edecek değilim. Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim bana.' "[144]

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir gün müşriklerin Kâbe yanındaki hatimde bir araya geldiklerini gördüm. Allah Resûlü'nden (sav) bahsederek şöyle diyorlardı: 'Bu adama sabrettiğimiz

143. Tirmizi, 2953
144. 109/Kâfirûn, 1-6

kadar hiç kimseye sabretmedik. O, bize hakaret etti. Atalarımıza sövdü. Dinimizi kötüledi. Cemaatimizi dağıttı. İlahlarımıza küfretti.'

Bu sırada Allah Resûlü (sav) çıkageldi. Kâbe'yi tavaf ederek yanlarından geçti. Bazı müşrikler, Resûl'e (sav) laf attılar. Bu lafları duyduğu ve rahatsız olduğu, Resûlullah'ın (sav) yüzünden anlaşıldı. Geçip gitti. İkinci defa yanlarından geçtiğinde yine aynı sözlerle karşılaştı. Rahatsız olduğu yine yüzünden anlaşıldı. Üçüncü kez yanlarından geçerken, aynı şekilde kendisine laf attılar. Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), onlara şöyle dedi: 'Beni duyuyor musunuz, ey Kureyşliler? Ben sadece sizi kesmekle gönderildim!'

Orada bulunanlar, bu sözü işittiler, sükûtla dinlediler. O kadar sessizleştiler ki sanki her birinin başının üzerinde bir kuş vardı da o kuşu ürkütüp uçurmamak için seslerini çıkarmıyor ve hareket etmiyorlardı. Hatta orada bulunan müşriklerin en şiddetli olanları bile şöyle diyordu: 'Ey Ebû Kâsım, doğruca yoluna git, sen cahil bir kimse değilsin.' "[145]

Bu örneklerin her birini dikkatle okuyalım, ne görüyoruz? Bireye veya daveti dinleyen sayılı insana konuşurken nebilerin sözü yumuşak, onlar muhataba karşı saygılı ve kelimeleri özenle seçilmiş oluyor. Muhatabın Azer gibi bir put yontucusu, Firavun gibi bir tağut, Utbe ibni Reb'ia gibi mele sınıfından bir aristokrat, Sumâme gibi bir İslam düşmanı veya Adiy ibni Hatim gibi Allah Resûlü (sav) ile savaşmış bir Hristiyan âlim olması fark etmiyor. Yeryüzünün en şerli insanları dahi olsalar nebilerin üslubu nahif, yumuşak, saygılı. Öncelikli hedef onları kazanmak. İnanmazlarsa ikinci olarak Ebû Tâlib gibi bir destekçi olmalarını sağlamak. Destekçi olmazlarsa üçüncü hedef, onları davete karşı nötr pozisyonda tutup düşmanlık etmelerine engel olmak. Hedefler böyle olunca üslup da ona göre şekilleniyor.

Aynı peygamberler bir bütün olarak şirk toplumunu karşılarına aldıklarında üslup değişiyor; kelimeler sertleşiyor, tehditlere tehditle karşılık veriliyor, meydan okunuyor… Neden? Çünkü burada hedef ikna etmek veya anlaşmak değil, tehditlerden korkmadığını, tekliflere aldırmadığını göstermek ve beraat ilan etmek. Hedefler böyle olunca üslup da ona göre şekilleniyor.

145. Ahmed, 7036

Günümüze dönecek olursak, zannımca çoğu yeni insan bu iki davet metodunu birbirine karıştırıyor. Babasına, amcasına, çocukluk arkadaşına, meslektaşına Mumtehine Suresi'nin 4. ayetini veya Kâfirûn Suresi'ni okuyor. Sorsanız İbrâhîm de (as) böyle yaptı, diyor ve Allah Resûlü'nün davranışını şahit gösteriyor. Oysa her iki peygamberin iki farklı davet metodu var. Hikmet neydi? Yerli yerinde hareket etmekti. Düğünde gülmek, cenazede ağlamaktı… Davette hikmet de yerli yerinde hareket etmek; bireysel davetin üslubu ile şirk toplumuna meydan okumayı birbirine karıştırmamaktır.[146]

D. Öncelik Fıkhına Riayet Etmesi

Yûsuf'un (as) karşısında, Allah'a şirk koşan, kula kulluk eden ve O'nun dışındaki rabblere boyun eğen insanlar var. Yûsuf (as) Mısır toplumundaki ahlaki meselelere, siyasi sorunlara, ekonomik problemlere değinmedi. Onları tüm asılların aslına, tevhide davet etti. Bu, onun (as) kardeşleri olan enbiyanın da metodudur.

Davet imamı nebiler, davet yaparken öncelikler fıkhına dikkat etmişlerdir. Şirk toplumlarını önce Allah'a, tevhide, şirkten tevbe etmeye, tağutları reddetmeye davet etmişlerdir:

"Senden önce gönderdiğimiz her resûle: 'Şüphesiz ki benden başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. O hâlde yalnızca bana kulluk/ibadet edin.' diye vahyetmişizdir."[147]

"Andolsun ki biz her ümmet arasında: 'Allah'a ibadet/kulluk edin ve tağuttan kaçının.' (diye tebliğ etmesi için) resûl göndermişizdir. Allah içlerinden kimisine hidayet bahşetti, kimisine ise sapıklık hak oldu. Yeryüzünde gezip dolaşın ve yalanlayanların akıbetinin nasıl olduğuna bir bakın."[148]

Bu usulün zirvesini Peygamberimizde (sav) görüyoruz. O, bir kavme elçi gönderdiğinde öncelik fıkhına göre davet yapmasını isterdi.

İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Muâz ibni Cebel'i Yemen'e gönderirken ona şöyle bu-

146. bk. İman Ettikten Sonra, s. 204-211
147. 21/Enbiyâ, 25
148. 16/Nahl, 36

yurdu: 'Sen, Ehl-i Kitap olan bir topluluğa gidiyorsun. Yanlarına varınca onları, 'Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in, O'nun resûlü olduğuna' şahitlikte bulunmaya davet et. Bu konuda sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın günde beş vakit namaz kılmayı farz kıldığını haber ver. Bu konuda da sana itaat ederlerse onlara, Allah'ın zenginlerden alınıp fakirlere verilmek üzere zekâtı farz kıldığını haber ver. Eğer bu konuda da sana itaat ederlerse mallarının en değerli olanlarını almaktan sakın. Mazlumun, (aleyhindeki) duasından da kork. Çünkü mazlumun duası ile Allah arasında hiçbir perde yoktur.' "[149]

Önce tevhid. Şayet kabul ederlerse namaz. Onu da kabul ederlerse zekât. Muâz ibni Cebel (ra) Ehl-i Kitap bir kavme gidiyor. Kur'ân'dan öğrendiğimiz kadarıyla onlar tevhidi ikrar ediyor, namaz kılıyor, zekâtı veriyorlar. Ancak Allah'ın istediği şekilde değil. Dinlerini tahrif etmişler. Tevhidlerine şirk, amellerine gösteriş karıştırmışlar. Tıpkı bugünün insanı gibi… Allah Resûlü (sav), davetin öncelik sıralamasına göre yapılmasını istiyor. Önce tevhide çağrılmalarını emrediyor. Zira tevhid, aslolandır. Tevhid varsa diğer amellerin anlamı vardır. Tevhid yoksa diğer amellerin hiçbirinin anlamı yoktur. Yapılsa dahi Allah (cc) kabul etmez… Bir amelin Allah katında kabul edilmesi için üç şart gereklidir. Bu şartların ilk ikisi olan tevhid ve ihlas, yani şirk ve riyadan uzak olmak, tevhidle ilgilidir. Amelin kabulü için gerekli olan üç şart şunlardır:

- **Kişinin tevhid üzere, Allah'a (cc) şirk koşmayan bir muvahhid olması**

"Rablerine karşı kâfir olanların amellerinin durumu, fırtınalı bir günde rüzgârın savurduğu kül gibidir. Yaptıkları hiçbir şeyin (Allah katında bir karşılığı yoktur ve yaptıklarından) faydalanmazlar. (Hakka dönmesi çok) uzak bir sapıklık içinde olmak işte budur."[150]

"Kâfirlerin amellerinin (durumu), düz bir arazideki seraba benzer. Susuz kişi onu su zanneder. Sonunda oraya varınca hiçbir şey bulamaz. Orada Allah'ı bulur. Allah, yaptıklarının karşılığını eksiksiz verir. Allah, hesabı çabuk görendir."[151]

- **Amelin salih olması, yani şeriata ve Peygamber'in sünnetine uygun olması**

149. Buhari, 1496; Müslim, 19
150. 14/İbrâhîm, 18
151. 24/Nûr, 39

"De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir.' De ki: 'Allah'a ve Resûl'e itaat edin.' Şayet yüz çevirirlerse şüphesiz ki Allah, kâfirleri sevmez." [152]

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir amel yapar, yaptığı amel sünnetimiz üzere olmazsa ameli reddedilir." [153]

• Kişinin yalnızca Allah rızası için amel yapması ve hiçbir gayeyi Allah rızasına ortak kılmaması, yani ihlaslı olması

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yüce Allah, 'Ben ortaklığa hiçbir ihtiyacı olmayanım. Kim bir iş yapar da bu işe benden başkasını da ortak ederse o kimseyi ortağıyla (amelinin karşılığını kendisinden alması için) baş başa bırakırım.' buyurmuştur." [154]

Bir diğer hikmet şudur: Bir insan tevhid üzere Allah'a teslim olursa dinin diğer meselelerini gönül genişliğiyle kabul edecektir. Zira tevhid, Allah'ın tek ilah, tek rabb, tek otorite, tek hükümran olduğunu kabul ve ikrar etmektir. Kalp tevhidi kabul edip Allah'a (cc) boyun eğdiğinde O'nun (cc) tüm emir, yasak ve tavsiyeleri insan için huzur ve saadet oluverir. O'na kulluk etmek, O'nu razı etmek, O'na yakın olmak için yanıp tutuşur. O'nun (cc) her ayeti ve Nebi'sinin sünneti kul için bir yasa, yönetmelik gibidir. Fakat tevhidle Allah'a teslim olmayan bir kalp için O'nun (cc) buyrukları herhangi bir buyruktan farksızdır. Kişi o buyruğu akıl, heva, menfaat terazisinde tartar; işine geleni kabul eder gelmeyeni kabul etmez. Çoğu zaman İlahi buyruklar insan nefsine ve müstekbir düzenlerin yasalarına uymadığından, kabul etmez. Yani şeriat bize davette öncelik fıkhını öğretmemiş olsaydı dahi aklımızla şu sonuca ulaşabilirdik: Önce tevhide davet etmeli, şeriatın fer'i meselelerine davetle vakit kaybetmemeliyiz.

152. 3/Âl-i İmrân, 31-32
153. Buhari, 2697; Müslim, 1718
154. Müslim, 2985

Şimdi, basiret ve hikmet üzere davetin şartı olan öncelik fıkhına ara verip, bugüne dönelim. Tevhid yoluna yeni giren birçok kardeşimiz, yakın çevresiyle gereksiz bir gerginlik yaşar. Bu gerginliğin bir kısmı tevhidi kabul etmekten ve tevhidî bir yaşamdan kaynaklanır. Allah'a hamdolsun bu gerginlik, yolun tüm yolcularının yaşadığı ve yolun tabiatından olan bir gerginliktir. Bir kısmı da öncelikler fıkhına riayet etmemekten kaynaklanan, gereksiz, gereksiz olduğu gibi yorucu ve yıpratıcı gerginliklerdir. Örneğin ev halkı TV izlemektedir. Kardeşimiz ev halkına müdahale eder; TV izlemenin zararlarına dair nutuk çeker. İyi de TV izlemeyince ne değişecek, daha mı iyi olacak? TV izlemenin nedeni tevhidden uzak olmaları değil midir? Bazısı bugün cuma kılınır mı kılınmaz mı meselesini tartışır! Müslimlerin dahi ittifak etmediği bir meseleyi tevhidi kabul etmeyen biriyle tartışmak, nasıl bir hikmetsizliktir? Muhatabınız gidip sizinle aynı söylemlere sahip başka bir davetçiden "cuma kılınmalı" dersi getirip önünüze koyarsa ne yapacaksınız? Birçok yeni Müslim, evde tesettürsüz birileri varsa büyük kriz yaşamaktadır. Hatta kız kardeşinin erkek arkadaşını dövmeye kalkanlar olmaktadır. İyi de niye? O kız kardeş Allah'a teslim olmamış, cahilî bir hayatı tercih etmiştir. Erkek arkadaş o hayatın bir gereğidir. Sizce tevhidle Allah'a teslim olsa böyle bir yanlış yapar mı? Bu ve benzeri gerginliklerin nedeni cahiliye hassasiyeti ile İslami hassasiyetlerin karıştırılmasıdır. İçinde yaşadığımız toplumun bizi kınamasından korkup İslam'ın emirlerini Müslim olmayan yakınlarımıza dayatmamızdır. Biraz mantıkla düşünsek çelişkimizin farkına varırız. Şirk koştuğu için yalnızca uyardığımız kardeşimizi, erkek/kız arkadaşı var diye dövüyorsak bir şeyler karışmış demektir. Şirk en büyük günah, yalnızca uyarıyoruz. Kız/Erkek arkadaş edinmek, şirke nispetle, küçük günah ama adam dövüyoruz. Burada bir ölçü sorunu yok mu?

Başımdan geçen bir olayı anlatayım:

Bir cezaevinde bir grup nöbetçi memur satranç oynuyormuş. İslami davadan bir mahkûm görüşe çıkarken, "Satranç haram, oynamayın." demiş. Oradan biri de, "Ben Halis Hoca'nın videosunu dinledim, öyle demiyor." diye karşılık vermiş. Daha sonra aynı memurlar bana satrancı sordu ve yaşanan olayı anlattı. Ben de, "Bir daha karşılaşırsanız o kardeşe deyin ki

satranca sıra gelene dek bizim hayatımızda neler neler var!" diye cevap verdim. Birkaç saniye sessizlik oldu ve "Valla doğru diyon Hoca." diyerek devam ettiler… Bu olaydaki hatalar silsilesini görebiliyor muyuz? Satranç ihtilaflı bir konu. Satranç oynayanların hayatındaki problemleri sıralasak satrancın haram olduğunu düşünenler bile öncelik fıkhına göre satrancı son sıralara yerleştirir. Farz edelim satranç haram; bu insanlar satranç oynadığı için mi tevhidden uzak, tevhidden uzak oldukları için mi haramlara karşı hassasiyetleri yok? Kaldı ki senin "haram" dediğine, hoca dediğin başka biri, "Satrancın hükmü oynama şekline göre değişir." diyor.[155] Yani sen daha kendi içinde birlik sağlamamışken insanları neye davet ediyorsun?

İlginç bir örnektir; yeni bir Müslim, dolaptaki kolaları lavaboya döküyor. Gerekçe, içinde alkol var. Tabii evde kıyamet kopuyor. Sanırsınız İbrâhîm (as) gibi put kırmış da ateşe atılmış, bir de kasılıyor. Herhâlde herkesin cihadını tebrik etmesini bekliyor… Kola içmenin ihtilaflı olması bir yana farz edelim ki kesin yasak olsun… Beğenmiyorsan, içildiği sofraya oturmazsın. Fakat sen hangi yetkiyle insanların malına zarar veriyorsun. Devlet oldun da İslam Devleti sana hisbe yetkisi mi verdi? Karşındakiler seninle aynı hassasiyetlere sahip insanlar da münkeri elinle mi değiştiriyorsun? Hiçbiri değilse ne yapıyorsun? Şöyle düşünün: Bir Müslim -Allah muhafaza- içki içiyor olsun. Biz de evindeki tüm içkileri lavaboya dökelim, ne olur? Yalnızca mahcup olur, başını önüne eğer, susar… Neden? Her ikinize göre o bir münker ve siz münkeri izale ettiniz… Fakat siz içkinin haram olduğuna inanılmayan ve otorite olmadığınız yerde münkeri izale ederseniz, yanlış içinde yanlış yapar ve gereksiz gerginliğe neden olursunuz. [156]

E. Kişinin Durumuna Göre (Hikmetle) Davet Yapması

Sure içinde, Yûsuf'a (as) iki farklı rüya soruluyor. Birincisi, iki arkadaşın rüyası. Yûsuf (as) önce onlara tevhidi anlatıyor, sonra rüyalarını tabir ediyor. İkinci rüya, Kralın rüyası. Önce rüyayı tabir ediyor, sonra Kralın yanına gelince onunla konuşuyor, tevhidi anlatıyor. Benzer iki olaya gösterilen iki farklı tavrı nasıl anlamalıyız? Bu, hikmettir. Hikmet, yerli yerinde hareket etmektir. Muhatabın ve vakıanın durumunu gözeterek, uygun yerde uygun

155. Satranç meselesiyle ilgili detaylı bilgi için karekodu okutabilirsiniz.
156. bk. İman Ettikten Sonra, s. 173-177

mesajı vermektir. Yüce Allah da bizden konuşmamızı değil, hikmetle, muhatabın durumuna göre davet yapmamızı ister. Şöyle ki;

"Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et! Onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanları da hidayet ehli olanları da en iyi bilendir." [157]

Ayette iki nokta dikkatimizi çekiyor:

– Öncelikle ayette ilginç bir üslup var. İstenen şey insanların Allah'a davet edilmesi. Muhatap ise Nahl Suresi'ne konu olan müşrikler. Fakat bazı insanların hikmetle, bazı insanların güzel öğütle davet edilmesi, bazı insanlarla da en güzel şekilde mücadele edilmesi emredilmiş. Demek ki hedef Allah'a davet, ancak davetin usulü muhatabın durumuna göre farklı oluyor. Hâliyle davet yapacak kişinin Allah'a davet edecek nasları bilmesi yetmiyor. Muhatabı tanıması ve muhataba uygun olan hikmeti veya güzel öğüdü, yine bazı insanlara gerekli olan güzel mücadeleyi/tartışmayı bilmesi gerekir.

– Hikmet ve güzel öğütle davette kullanılan ilgeç/edat, "ba" harfidir. Bu, bir şeyin bir şeyle beraber, onun ayrılmaz parçası (mulabese) olduğunu gösterir. [158] Yani hikmet ve güzel öğüt, davetin ayrılmaz parçası olmalı, davetin her merhalesinde bulunmalıdır. Örneğin güzel güzel davete başladık; muhatabımız bizimle dalga geçmeye, inkâr etmeye veya hakaret etmeye başladı. Duygularımıza hâkim olamayıp, Allah ne verdiyse mantığıyla ağzımıza geleni söylüyorsak orada hikmet de güzel öğüt de kalmaz. Kendimizi, zaaflarımızı ve duygularımızı tanımamız gerekir.

F. Muhataba Uygun Sorular Sorması

Yukarıda anlattığımız "hikmetle davet"in bir yansıması da Yûsuf'un (as), muhatapların durumuna uygun soru sormasıdır:

"Ey zindan arkadaşlarım! (Hiç düşündünüz mü?) Birbirinden ayrı, darmadağınık rabler mi daha hayırlıdır, yoksa (zatında, fiillerinde ve sıfatlarında tek olan) El-Vâhid ve (her şeye boyun eğdirip hükmüne ram eyleyen) El-Kahhâr olan Allah mı?" [159]

157. 16/Nahl, 125
158. bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 14/327, Nahl Suresi, 125. ayetin tefsiri
159. 12/Yûsuf, 39

Yûsuf'un (as) konuştuğu iki genç de sarayda hizmetliydi. İş esnasında tek bir amirin olması ile birden fazla amirin olmasının ne demek olduğunu en iyi bilecek insanlardı. Yûsuf (as) onlara öyle bir soru sordu ki hiç düşünmeden, kendi hayatlarından cevabını buldular. Vahyin bu hikmetli üslubunu izleyince şunu görürüz: Muhatap toplumlar değişince enbiya sorularının içeriği de değişiyor. Sorunun amacı ve cevap aynı; fakat sorunun mahiyeti, toplumun günlük hayatına dokunuyor. Örneğin İbrâhîm (as), gök cisimlerine tapan bir kavme geliyor. Bu nedenle onun (as) soruları, Yûsuf'un (as) sorularından farklı oluyor:

"Gece onu bürüyüp örtünce bir yıldız görmüş: 'Bu benim Rabbimdir.' demişti. Yıldız batınca da: 'Şüphesiz ki ben batanları sevmem.' demişti. Ay'ın doğduğunu görünce: 'Bu benim Rabbimdir.' demişti. Onun battığını (görünce de): 'Şayet Rabbim beni hidayet etmezse andolsun ki sapıklar topluluğundan biri olurum.' demişti. (Sonra) Güneş'in doğduğunu görmüş ve: 'Bu benim Rabbim olsa gerek; bu en büyüktür.' demişti. Güneş batınca: 'Ey kavmim! Şüphesiz ki ben, sizin şirk koştuklarınızdan berîyim/uzağım.' demişti. 'Şüphesiz ki ben, yüzümü hanif olarak, gökleri ve yeri yaratana çevirdim. Ve ben, müşriklerden de değilim.' " [160]

Allah Resûlü (sav) köleciliğin yaygın olduğu bir topluma geldi. Dolayısıyla onun soruları ve verdiği örnekler değişti:

"Allah (müşrik ve muvahhid için) bir örnek verdi: Efendileri kendisi hakkında çekişip duran bir köleyle yalnızca bir efendiye teslim olmuş bir köle… Bu iki örnek bir olur mu hiç? Hamd, Allah'adır. Bilakis, onların çoğu bilmiyorlar." [161]

Davet, bir hikmet meselesidir. Hikmet ise derin düşüncenin meyvesidir. Davetçi; içinde bulunduğu şartları, muhatabın durumunu, gündelik hayatın akışını… değerlendirmeli; örneklerini bu denklemi gözeterek oluşturmalıdır. Günümüz insanına köle üzerinden verilecek bir örnek, hiçbir anlam ifade etmezken, işçi patron ilişkisi üzerine verilecek bir örnek çok daha açıklayıcı olacaktır. Yüksek binalar arasında gökyüzüyle tüm bağını koparmış insanlara Güneş, Ay veya yıldız örnekleri bir şey ifade etmezken dijital cihazlarla ilgili örnek çok daha açıklayıcı olacaktır.

160. 6/En'âm, 76-79
161. 39/Zumer, 29

43-57

وَقَالَ الْمَلِكُ اِنِّیٓ اَرٰی سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ یَّاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَّسَبْعَ
سُنْۢبُلَاتٍ خُضْرٍ وَّاُخَرَ یَابِسَاتٍ ؕ یٰٓاَیُّهَا الْمَلَاُ اَفْتُوْنِیْ فِیْ رُءْیَایَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْیَا
تَعْبُرُوْنَ (٤٣) قَالُوْٓا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ ۚ وَمَا نَحْنُ بِتَاْوِیْلِ الْاَحْلَامِ بِعٰلِمِیْنَ (٤٤)
وَقَالَ الَّذِیْ نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا۠ اُنَبِّئُكُمْ بِتَاْوِیْلِهٖ فَاَرْسِلُوْنِ (٤٥)
یُوْسُفُ اَیُّهَا الصِّدِّیْقُ اَفْتِنَا فِیْ سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ یَّاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَّسَبْعِ
سُنْۢبُلَاتٍ خُضْرٍ وَّاُخَرَ یَابِسَاتٍ ۙ لَّعَلِّیْٓ اَرْجِعُ اِلَی النَّاسِ لَعَلَّهُمْ یَعْلَمُوْنَ (٤٦)
قَالَ تَزْرَعُوْنَ سَبْعَ سِنِیْنَ دَاَبًا ۚ فَمَا حَصَدْتُّمْ فَذَرُوْهُ فِیْ سُنْۢبُلِهٖٓ اِلَّا قَلِیْلًا مِّمَّا
تَاْكُلُوْنَ (٤٧) ثُمَّ یَاْتِیْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ یَّاْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا
قَلِیْلًا مِّمَّا تُحْصِنُوْنَ (٤٨) ثُمَّ یَاْتِیْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِیْهِ یُغَاثُ النَّاسُ وَفِیْهِ
یَعْصِرُوْنَ (٤٩) وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُوْنِیْ بِهٖ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُ الرَّسُوْلُ قَالَ ارْجِعْ اِلٰی
رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰتِیْ قَطَّعْنَ اَیْدِیَهُنَّ ؕ اِنَّ رَبِّیْ بِكَیْدِهِنَّ عَلِیْمٌ (٥٠)
قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ اِذْ رَاوَدْتُّنَّ یُوْسُفَ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَیْهِ
مِنْ سُوْٓءٍ ؕ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِیْزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ ۫ اَنَا۠ رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ
وَاِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِیْنَ (٥١) ذٰلِكَ لِیَعْلَمَ اَنِّیْ لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَیْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا یَهْدِیْ
كَیْدَ الْخَآئِنِیْنَ (٥٢) وَمَآ اُبَرِّئُ نَفْسِیْ ۚ اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوْٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ
رَبِّیْ ؕ اِنَّ رَبِّیْ غَفُوْرٌ رَّحِیْمٌ (٥٣) وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُوْنِیْ بِهٖٓ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِیْ

فَلَمَّا كَلَّمَهُ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ اَمِينٌ (٥٤) قَالَ اجْعَلْنِي عَلٰى خَزَآئِنِ الْاَرْضِ ۚ اِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ (٥٥) وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْاَرْضِ ۚ يَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَآءُ ۗ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَآءُ وَلَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (٥٦) وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ (٥٧)

43. Kral demişti ki: "Rüyamda yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yediğini görüyorum. Yine yedi yemyeşil başak ve diğerlerinin kuru olduğu başaklar görüyorum. Ey seçkin dostlarım! Şayet rüya tabirinden anlıyorsanız bu rüyamı yorumlayın."

44. Demişlerdi ki: "Bir demet hayal/karmakarışık düşler işte! Hem biz rüya tabirinden de anlamıyoruz."

45. O ikisinden kurtulmuş olan, uzun bir müddet sonra (Yusuf'u) hatırlamış ve: "Ben size bu rüyanın yorumunu haber veririm. Hemen beni gönderin." demişti.

46. "Yusuf! Ey sıddık kişi! Bize yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yediği, yedi yeşil başak ve diğerleri kuru olan başakların olduğu rüyayı yorumla. Umulur ki insanlara dönerim de (rüyanın anlamını) bilmiş olurlar."

47. Demişti ki: "Yedi yıl boyunca alışageldiğiniz üzere ekmeye (devam edin). Yiyeceğiniz az bir miktar dışındaki hasadı başağında öylece bırakın."

48. "Sonra bu (bolluğun) ardından çok kurak yedi yıl gelecek. Sakladığınız az bir miktar dışında, daha önceden biriktirdiğinizi yiyip bitirecektir."

49. "Sonra bu (kıtlığın) ardından öyle bir yıl gelecek ki insanlar onda (yağmurla) sıkıntıdan kurtarılır ve onda (meyveleri) sıkıp (hayvanları) sağarlar."

50. Kral (bu yorumu duyunca): "Onu bana getirin." dedi. Elçi Yusuf'a (müjde vermek için) geldiğinde demişti ki: "Efendinin yanına dön ve ona sor (bakalım): 'Ellerini kesen kadınların durumu neydi?' Şüphesiz ki benim Rabbim, onların tuzağını bilir."

51. (Kral) dedi ki: "Yusuf'u elde etmek istediğiniz zamanki durumunuz neydi/nedir sizin hikâyeniz?" Dediler ki: "Allah'a sığınırız. Biz onda hiçbir kötülük görmedik." Aziz'in karısı da demişti ki: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onu elde etmek istemiştim. Şüphesiz ki o, doğrulardandır."

52. (Yusuf bu tahkikatı talep etmesinin gerekçesini şöyle açıkladı:) "Bu, (Aziz'in) gıyabında ona ihanet etmediğimi ve Allah'ın da hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmayacağını (Aziz'in ve insanların) bilmesi içindi."

53. "Ben, nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis -Rabbimin merhamet ettiği müstesna- çokça kötülüğü emreder. Şüphesiz ki Rabbim, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir."

54. Kral demişti ki: "Getirin onu bana ki, onu has adamlarımdan/yakınlarımdan biri olarak yanıma alayım." Onunla konuşunca da şöyle demişti: "Sen, bugün bizim yanımızda (geniş yetkilerle donatılmış) bir yönetici ve güvenilir birisin."

55. (Yusuf) demişti ki: "Beni ülke hazinelerine (maliye bakanlığına) yetkili tayin et. Şüphesiz ki ben, koruyup gözetecek ve bu işi bilen biriyim."

56. İşte böylece Yusuf'a, yeryüzünde temkin/imkân/iktidar verdik. Orada dilediği yerde konaklar/dilediği gibi hareket ederdi. Rahmetimizden dilediğimiz kişiye veririz. Ve muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmeyiz.

57. Hiç şüphesiz ahiret mükâfatı, iman edip Allah'tan korkanlar için daha hayırlıdır.

Surenin bu bölümü, Kralın rüyası, rüyasının tabiri vesilesiyle Yûsuf'la buluşması, Yûsuf'un (as) aklanması ve Kral tarafından iktidara taşınmasını konu edinir. Şimdi ayetlere yakından bakalım:

Kralın Rüyası

"Kral demişti ki: 'Rüyamda yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yediğini görüyorum. Yine yedi yemyeşil başak ve diğerlerinin kuru olduğu başaklar görüyorum. Ey seçkin dostlarım! Şayet rüya tabirinden anlıyorsanız bu rüyamı yorumlayın.' "[1]

Kralın gördüğü rüya bir ânda tüm ülkenin gündemine oturdu. Saray seçkinleri, saray hizmetlileri ve doğal olarak halk, bu rüyayı konuşmaya başladı. Peki, neydi Kralın rüyasını gündemleştiren? Elbette Yüce Allah! O(cc)

1. 12/Yûsuf, 43

rüyayı Yûsuf'un (as) tabir etmesini, bu vesileyle Yûsuf'un (as) Kral tarafından fark edilmesini istedi. Yine, her zaman olduğu gibi, O'nun (cc) dilediği oldu. Bir ânda rüya tüm ülkenin ana gündemi oluverdi ve Yûsuf (as) o rüyanın tabiriyle iktidara yürüdü.

Yüce Allah'ın neyi neye sebep kılacağını bilemeyiz. Daha önce İbrâhîm Suresi Tefsiri'nde değinmiştik;[2] Kâbe'nin inşasına, Mekke'nin kuruluşuna ve buna bağlı olarak Allah Resûlü'nün (sav) o coğrafyaya gelmesine bir kadının kıskançlığı sebep olmuştu. Sare Annemiz, Hâcer Annemizi kıskanınca İbrâhîm (as), Hâcer'i ve İsmâîl'i bugün Mekke dediğimiz yere yerleştirmişti. Kimse son peygamber için Yüce Allah'ın orayı imar ettirdiğini bilemezdi. Ancak O'nun (cc) tasarruflarında boş, amaçsız, faydasız hiçbir şey yoktur.

Cahiliye Bürokratlarının Ahlakı

"Demişlerdi ki: 'Bir demet hayal/karmakarışık düşler işte! Hem biz rüya tabirinden de anlamıyoruz.' "[3]

Modern ve ilkel sarayların bürokratları, "Bilmiyorum." demeyi bilmezler. Kralın rüyasına da "Bilmiyoruz." demediler, "düş" deyip geçtiler. Tarihin seyrini değiştirecek bir rüya, onların ahlakı nedeniyle basit bir düşe dönüştü. Bu, resmî hizmete mahsus "elemanların" genel ahlakıdır. Siyasi, dinî, iktisadi… bir meselede anlamadıkları şeyi inkâra, basitleştirmeye kalkışırlar. "Bilmiyorum." diyemedikleri için de kendilerine emanet edilen göreve ihanet eder, zarar verirler. Saraylardaki bu ahlakın ilk nedeni kibirdir. Zulüm sarayları, kibir, şatafat, gösteriş yuvalarıdır. Orada var olan kibir, ehline de sirayet eder. Kimse bilmemeyi nefsine yedirmez. İkincisi yalancılıktır. Allah Resûlü'nden (sav) öğrendiğimiz kadarıyla zulüm ve yalan yapışık ikizler gibidir, birinin olduğu yerde mutlaka öteki de vardır.[4] Üçüncüsü ise Yüce Allah'ın zalimleri kötü bir arkadaş/danışman çevresiyle cezalandırmasıdır.

2. bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 347. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

3. 12/Yûsuf, 44

4. Nu'mân ibni Beşîr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz yatsı namazından sonra mesciddeyken Allah Resûlü yanımıza çıktı. Bakışlarını semaya doğru kaldırdı sonra indirdi. Hatta biz semada bir şey oldu zannettik. Sonra dedi ki: **'Dikkat edin! Muhakkak ki benden sonra yalan söyleyen ve zulmeden yöneticiler olacaktır. Kim onların yalanlarını doğrular ve zulümlerine destek olursa, o benden değildir ben de ondan değilim. Kim de onların yalanlarını doğrulamaz ve zulümlerine destek olmazsa, o bendendir ben de**

Âişe Annemizden (r.anha) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Allah bir yönetici hakkında hayır dilerse o zaman ona, doğru konuşan ve doğru iş yapan bir yardımcı verir. Eğer o yönetici bir şeyi unutursa bu yardımcı ona hatırlatır. Eğer yönetici o işi kendisi hatırlarsa bu yardımcı ona her yönden yardımcı olur. Allah bir yöneticiye hayırdan başkasını dilerse ona fena bir yardımcı verir. Eğer yönetici yapılması gereken bir işi unutursa o yardımcı ona hatırlatmaz. Eğer o yönetici kendisi hatırlarsa bu yardımcı o işin yapılmasında ona yardımcı olmaz."[5]

Zamanı Gelince

"O ikisinden kurtulmuş olan, uzun bir müddet sonra (Yusuf'u) hatırlamış ve: 'Ben size bu rüyanın yorumunu haber veririm. Hemen beni gönderin.' demişti. 'Yusuf! Ey sıddık kişi! Bize yedi zayıf ineğin yedi besili ineği yediği, yedi yeşil başak ve diğerleri kuru olan başakların olduğu rüyayı yorumla. Umulur ki insanlara dönerim de (rüyanın anlamını) bilmiş olurlar.' "[6]

Zamanı gelince, şeytanın unutturduğu adam[7] birden hatırlayıverdi. Çünkü Allah (cc) şeytanın onun üzerindeki etkisini kaldırdı. Hatırlar hatırlamaz, "Hemen beni gönderin." diyerek gerekli resmî izinleri aldı ve zindanın yolunu tuttu. Yûsuf'un (as) yanına varınca ona "Ey Sıddık," diye hitap etti. Bu, Yûsuf'un (as) ahlakının onun üzerinde nasıl bir tesir bıraktığını gösterir. Aradan yıllar geçmesine rağmen Yûsuf'u (as) "sıddık" diye hatırlar.[8] Sıddık, söz, düşünce ve davranışlarıyla doğruluğu kuşanmış kişidir. Her ahlaki güzellik gibi sıdk ahlakının da bir manevi çekim gücü vardır.

ondanım. Dikkat edin! Müslim'in kanı onun kefaretidir. Dikkat edin! Subhanallah, Elhamdulillah, Lailaheillallah ve Allahu Ekber; işte kalıcı salih ameller bunlardır.' " (Ahmed, 18353)

5. Ebu Davud, 2932; Nesai, 4215
6. 12/Yûsuf, 45-46
7. bk. 12/Yûsuf, 42
8. bk. Tefhîmu'l Kur'ân, 2/465, Yûsuf Suresi, 42-45. ayetlerin tefsiri

Yûsuf'un Yorumu ve İktisat Programı

"Demişti ki: 'Yedi yıl boyunca alışageldiğiniz üzere ekmeye (devam edin). Yiyeceğiniz az bir miktar dışındaki hasadı başağında öylece bırakın. Sonra bu (bolluğun) ardından çok kurak yedi yıl gelecek. Sakladığınız az bir miktar dışında, daha önceden biriktirdiğinizi yiyip bitirecektir. Sonra bu (kıtlığın) ardından öyle bir yıl gelecek ki insanlar onda (yağmurla) sıkıntıdan kurtarılır ve onda (meyveleri) sıkıp (hayvanları) sağarlar.' "[9]

Yûsuf'un (as) rüya tabiri, aynı zamanda toplumun yaşayacağı kıtlık sorununa çözüm reçetesi de sunmuştur. Bu çözüm reçetesi, ekonomik darlık yaşayan toplumlara da bir iktisadi program sunar. Bunları şöyle özetleyebiliriz:[10]

– Melik'in rüyasını tabir etmesine rağmen tüm topluma hitap etmiş, tüm çözümlerinde "siz" demiştir. Bu da herhangi bir iktisadi ve siyasi sorunu çözerken, sorunu tüm topluma anlatıp onları da çözüme dâhil etmenin gerekli olduğunu gösterir. Şayet toplum bir bütün olarak sorunun varlığına ve çözüm yollarına ikna olursa sorunu çözmek daha kolay olur.

– "Alışageldiğiniz üzere ekmeye devam edin." cümlesi, iktisadi daralmalarda üretimin devam etmesi gerektiğini gösterir. "Yiyeceğiniz az miktar dışında" ifadesi ise tüketim alışkanlıklarının değişmesi gerektiğini gösterir. Üretim aynıyla devam edip tüketim azaldığında, arta kalan miktar zor zamanlar için kullanılacaktır.

– "Hasadı başağında öylece bırakın." ifadesi, arttırdıkları buğdayı nasıl muhafaza edeceklerini gösterir. Yapılan araştırmalar gösterir ki; başağında muhafaza edilen buğday daha az hastalık ve kayıp yaşanmasına neden olur. Yanlış depolama nedeniyle her yıl dünyada üretilen buğdayın %30'u ziyan olmaktadır. Ayrıca başağında muhafaza edilmeyen taneler daha az çimlenir. Bu da ekonomik açıdan kayıptır. Genel olarak buğday da diğer tahıllarda olduğu gibi lemma ve palea ile kaplı başaklara sahiptir. Bu başak, Yüce Allah'ın yarattığı doğal koruyucu görevi gören bir ambalajdır. Hem buğdayın besin değerini korur hem de uzun süre muhafazasını sağlar.[11]

9. 12/Yûsuf, 47-49
10. bk. El-İdâre fî Sûreti Yûsuf, s. 94-98
11. Bu maddedeki bilgiler ziraat mühendisi bir kardeşimizin yardımıyla hazırlanmıştır.

Yûsuf'un (as) önerdiği yöntem, yaşadığı çağın en iyi yöntemiydi. Bizlere düşen, bu çağın en iyi muhafaza yöntemlerini tespit etmek, gıda israfının ve ziyanının önüne geçmektir.

– Yûsuf'un (as) tüm planlamayı tahıl üzerine kurması da dikkat çekicidir. Bugün aydınlanma, sanayi ve dijital devrimlerden sonra insanlığın yeniden gıda güvenliği meselesine gelip dayanması; Rusya ile Ukrayna arasındaki savaşla beraber gıda fiyatlarında yaşanan dalgalanma; tarımda kendine yeten ülkeler oldukça refah yaşarken tarımda dışa bağlı toplumların içinde bulunduğu buhran bu hususta kendine yetmenin ve bir planlamaya sahip olmanın ne kadar önemli olduğunu gösterir.[12]

– İslam, bireyin lehine, toplumun aleyhine olan stokçuluğu, yani karaborsacılığı yasaklamıştır. Yûsuf'un (as) planlaması zorluk zamanlarında ve tüm toplumun lehine olmak kaydıyla gıda stoğu yapılabileceğini gösterir.

Yûsuf'un (as) planlaması başarılı olmuş mudur? Evet, olmuştur. Zira Surenin ilerleyen kısımlarında insanların Kenan ilinden (Filistin'den) kalkıp Mısır'a geldiği; Yûsuf'un (as) planıyla hem Mısır halkının hem de civar halkların Mısır'ın gıda depolarından faydalandığını gösterir. Günümüzde yapılan çoğu planlamanın başarısız olmasının nedeni, Yûsuf (as) gibi tüm toplumu ve insanlığı kuşatan kemer sıkma politikaları geliştirilememesindendir. Öncelikle her toplumun içinde imtiyazlı sınıflar vardır; onlar ne darlıkta ne bollukta tüketim alışkanlıklarını değiştirmemektedir. İkincisi, her toplum yalnızca kendi vatandaşlarına yönelik programlar yapmakta, kendilerinden altta gördükleri toplumları sömürmektedir. Hâliyle iktisadi planlar yalnızca toplumun/insanlığın bir kesimine yarar sağlamakta, kalan kısmına zarar vermektedir. Bugün yapılan gıda planlamaları dünyanın tahıl ambarı olan gelişmemiş ülkelerin açlıktan, o toprakları kiralayan ülkelerinse tokluktan ölmesine neden olmaktadır.

12. Türkiye'nin tarımda planlama eksikliği nedeniyle yaşadığı kayıplar hakkında bk. Yeni Tarım Düzeni, s. 87-105

Yûsuf'un Tahkikat Talebi

"Kral (bu yorumu duyunca): 'Onu bana getirin.' dedi. Elçi Yusuf'a (müjde vermek için) geldiğinde demişti ki: 'Efendinin yanına dön ve ona sor (bakalım): 'Ellerini kesen kadınların durumu neydi?' Şüphesiz ki benim Rabbim, onların tuzağını bilir.' "[13]

Yûsuf'un (as) rüya tabiri kendisine ulaşınca, Kral çok etkilendi ve Yûsuf (as) ile bizzat tanışmak istedi. Ancak Yûsuf (as) zindandan çıkmadı ve Kralın tahkikat yapmasını istedi. Yûsuf'un (as) bu tutumu bize bazı şeyler öğretiyor. Şöyle ki;

• Şayet Yûsuf (as) zindandan çıksaydı yanlış bir şey yapmış olmazdı. Zira Allah Resûlü (sav), Yûsuf'un (as) yerinde olsa hiç beklemeksizin zindandan çıkacağını söylemiş, Yûsuf'u (as) bu davranışı nedeniyle övmüştür.

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Eğer Yusuf'un kaldığı kadar uzun bir süre hapiste kalmış olsaydım, çağıran kişinin o çağrısını (vakit kaybetmeden) kabul ederdim."[14]

Demek ki her iki davranış da meşrudur, doğrudur. Allah Resûlü kolay olanı, Yûsuf (as) zor olanı seçmiştir. İlim adamları "Allah Resûlü (sav), Yûsuf'u övdüğü hâlde nasıl olur da başka bir yolu tercih eder?" diye sormuştur. Bu soruya verilebilecek cevaplardan biri şudur:

"Peygamber (sav) kendi adına bir başka görüşü tercih etmiştir ki; bu görüşün de kendi açısından güzel bir tarafı vardır. O diyor ki: Ben olsaydım, çıkmakta elimi çabuk tutardım. Sonra çıkmanın akabinde suçsuz olduğumu ortaya koymaya çalışırdım. Çünkü bu kıssalar ve bu gibi olaylar kıyamet gününe kadar insanlar bunlara uysunlar diye sunulmuşlardır. Rasulullah (sav) da insanların bu işler arasında daha azimetli olan yolu seçmelerini istedi. Çünkü böyle bir olayda daha azimetli olanı terk eden kişi, yani zindandan çıkma fırsatını kullanmayan kişi, bir daha bu fırsatı bulamama sonucuyla karşı karşıya kalabilir; onu zindandan çıkarmak isteyen, bu işten vazgeçebilir. Yusuf (as), Allah'tan aldığı bilgi sayesinde böyle bir şey olmayacağından emin

13. 12/Yûsuf, 50
14. Buhari, 3372; Müslim, 151

olsa bile, onun dışındaki diğer insanlar bu konuda emin olamazlar. Buna göre Peygamber'in (sav) bizzat izlemeyi uygun gördüğü yol, azimet yoludur. Yusuf'un izlediği yol ise, büyük bir sabır ve büyük bir tahammül yoludur."[15]

Gördüğümüz gibi -nasıl açıklarsak açıklayalım- aynı olayda iki nebinin iki farklı tavrını görüyoruz. Böylesi durumlarda bir Müslim'e düşen, içinde bulunduğu şartlara, imani durumuna, taşıyabileceği yüke bakması ve ona göre adım atmasıdır. Ruhsat da azimet de meşrudur; her biri şeriat dairesinde bir davranıştır. Kişinin durumu, tercihini belirlemelidir.

• Yûsuf'un (as) bu davranışı zindandan tertemiz, aklanmış olarak çıkmak istemesindendir. Zira o (as) çıktıktan sonra bir nebi olarak davete başlayacaktır. Zihinlerde yer etmiş tüm soru işaretlerini izale etmek istemiştir:

"(Yusuf bu tahkikatı talep etmesinin gerekçesini şöyle açıkladı:) 'Bu, (Aziz'in) gıyabında ona ihanet etmediğimi ve Allah'ın da hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmayacağını (Aziz'in ve insanların) bilmesi içindi.' "[16]

• Yûsuf'un (as) bu davranışı, zulme uğrayan Müslim'in zulmü defetmek için kendini savunabileceğini, meselenin tahkik edilmesini talep edebileceğini gösterir. Yûsuf'a (as) iftira edenler de, onu hapsedenler de, bu iftirayı tahkik edip hükmedecek olanlar da kâfirlerdir ve Yûsuf Suresi'nden öğrendiğimiz kadarıyla İslam dışı bir dine ve yasalara sahiplerdir.[17]

• İnsanın şeref ve onurunu koruması, yanlış anlaşılmaları defetme çabası, bir peygamber ahlakıdır.[18] Allah Resûlü de benzer durumlarda oluşması muhtemel töhmetleri defetmiştir.

Safiyye Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Ramazan'ın son on günü mescidde itikâftayken onu ziyarete gittim. Onunla bir süre konuştum. Daha sonra dönmek için kalktım. Peygamber de (sav) beni yolculamak için kalktı. Ummu Seleme'nin kapısının önündeki mescidin oraya geldiğimizde Ensâr'dan iki adam Nebi'nin yanından geçerek ona selam verdiler.

15. Tefsîru'l Kurtubî, 9/312-313, Yûsuf Suresi, 50-51. ayetlerin tefsiri
16. 12/Yûsuf, 52
17. bk. 12/Yûsuf, 37, 76
18. bk. Menâr Tefsiri, 14/220-221, Yûsuf Suresi, 51-53. ayetlerin tefsiri

Nebi (sav), "Bir dakika bakar mısınız? Bu yanımdan ayrılan, hanımım Safiyye binti Huyey'dir.' dedi.

O iki kişi, 'Subhanallah! Ey Allah'ın Resûlü, (biz senin hakkında nasıl kötü düşünürüz)!' dediler. Bu, onlara çok zor geldi.

Bunun üzerine Nebi (sav) şöyle buyurdu: 'Şeytan, âdemoğlunun vücudunda kanın dolaştığı gibi dolaşır. Ben sizin kalbinize bir şey (vesvese) atmasından korktum.' "[19]

• Yûsuf (as) "Aziz'in karısına sor." demek yerine, "Kadınlara sor." demiştir. Oysa ona iftira eden Aziz'in karısıdır. Onun (as) bu tavrı farklı şekillerde izah edilmiştir.

– Saray bürokrasisi genelde adamını korur, günahının üstünü örter. Şayet Yûsuf (as), "Aziz'in karısı" dese, Kral çekingen davranabilir, Aziz'in adı lekelenmesin(!) diye tahkikat yapmayabilirdi. Bu nedenle, "Kadınlara sor." dedi.[20]

– Yûsuf'un (as) gayesi suçsuzluğunun anlaşılmasıdır. Gayesi kimseyi suçlamak değildir. Ayrıca "Aziz'in karısı" diyerek, kendisine iyilik etmiş Aziz'e dil uzatmak istememiş de olabilir.

– Aziz'in karısı iftiracı, düşük ahlaklı bir kadındır. İftirasını yineleyebilir, Yûsuf'u (as) zor durumda bırakabilirdi. Kadınlar ise Yûsuf'un (as) suçsuz olduğunu biliyor, muhtemelen tüm zulme sessiz kalanlar gibi vicdan azabı çekiyorlardı. Yûsuf (as) onlara sorulmasını istemiş olabilir.

Sonuç olarak; Yûsuf (as) Kralın sakisinin aracılığıyla zindandan çıkmayı umuyordu. Allah (cc) ise onu bizzat Kralın kararıyla, aklanmış olarak zindandan çıkarmayı istedi ve elbette O'nun (cc) istediği oldu. Bazen böyle olur; kul kendisi için bir şey murad eder, sebeplere tutunur, ancak işler istediği gibi yürümez. Sakinin Yûsuf'u (as) unutması gibi, umduğunu bulamaz. Oysa Yüce Allah onun için daha hayırlı, şerefli ve izzetli olanı diliyordur. Akıllı insan, Rabbinin iradesine güvenir… Elinden geleni yaptıktan sonra O'na (cc) teslim olur; verdiği hükme rıza gösterir.[21]

19. Buhari, 2035; Müslim, 2175
20. bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 12/289, Yûsuf Suresi, 50. ayetin tefsiri
21. bk. Teemmulâtun Îmâniyye fî Sûreti Yûsuf, s. 138

El-Mubîn İsminin Tecellisi: Yûsuf Aklanıyor

"(Kral) dedi ki: 'Yusuf'u elde etmek istediğiniz zamanki durumunuz neydi/nedir sizin hikâyeniz?' Dediler ki: 'Allah'a sığınırız. Biz onda hiçbir kötülük görmedik.' Aziz'in karısı da demişti ki: 'Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onu elde etmek istemiştim. Şüphesiz ki o, doğrulardandır.' "[22]

Yûsuf'un (as) tahkikat talebi gerçekleşti ve Aziz'in karısı da dâhil tüm kadınların itirafıyla Yûsuf'un (as) suçsuz olduğu anlaşıldı. Bu, Yüce Allah'ın (cc) açıklayan ve olayları açıklığa kavuşturan El-Mubîn isminin tecellisidir. Kur'ân-ı Kerim, Yüce Allah'ın iftiraları açıklığa kavuşturduğuna dair dört ayrı olay zikreder. İlki, Meryem Annemizdir. Yeryüzünün en temiz ve iffetli kadını, zina iftirasına uğradı. Allah (cc), El-Mubîn ismiyle, kundaktaki bebeği konuşturdu ve Meryem'i temize çıkardı:

"Onu taşıyarak kavmine getirdi. Demişlerdi ki: 'Ey Meryem! Andolsun ki sen, çok büyük (hayret verici) bir iş yaptın. Ey Harun'un kardeşi! Senin baban kötü bir adam değildi, annen de (zinayı meslek edinmiş) bir kadın değildi.' (Çocuğa) işaret etti. Dediler ki: 'Henüz beşikte olan bir bebekle nasıl konuşuruz?' (Çocuk dile geldi ve) dedi ki: 'Şüphesiz ki ben, Allah'ın kuluyum. Bana Kitab'ı verdi ve beni bir nebi kıldı. Nerede olursam olayım beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe bana, namazı ve zekâtı emretti. (Beni,) anneme karşı iyilik yapan bir evlat kıldı. Ve beni, (ona karşı) zorba ve bedbaht kılmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün selam benim üzerimedir.' İşte, hakkında şüpheye düştükleri/tartışıp durdukları Meryem oğlu İsa! (Onun hakkındaki) hak söz (budur)."[23]

İsrailoğullarından bir genç, bir yakınını öldürdü, mirasını aldı ve kızını nikâhladı. Cinayet delillerini bir masumun yanına bıraktı, böylece suçu bir başkasına yıktı. Bakara Suresi'ne ismini veren inek kesme kıssası yaşandı. Allah (cc) El-Mubîn ismiyle ölüyü diriltti; ölü, katilin kim olduğunu söyledi ve hak ortaya çıktı:

"(Hatırlayın!) Hani siz bir insan öldürmüş ve birbirinizi suçlamıştınız. Allah sizin gizleyip sakladıklarınızı açığa çıkarandır. 'Hayvanın bir kısmını cesede

22. 12/Yûsuf, 51
23. 19/Meryem, 27-34

vurun.' diye emrettik. (O da dile gelip, katilini söyledi.) İşte böylece Allah ölüleri diriltip ayetlerini sizlere gösterir ki akledesiniz."[24]

Yûsuf da (as) iftiraya maruz kaldı. Bu iftira neticesinde uzun yıllar zindanda yattı. Allah (cc) El-Mubîn ismiyle Krala bir rüya gösterdi, Yûsuf'un arkadaşına Yûsuf'u hatırlattı, Yûsuf'a rüyayı yorumlattı, ona iftira eden kadının diline hakkı söyletti ve Yûsuf temize çıktı:

"(Kral) dedi ki: 'Yusuf'u elde etmek istediğiniz zamanki durumunuz neydi/nedir sizin hikâyeniz?' Dediler ki: 'Allah'a sığınırız. Biz onda hiçbir kötülük görmedik.' Aziz'in karısı da demişti ki: 'Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onu elde etmek istemiştim. Şüphesiz ki o, doğrulardandır.' "[25]

Âişe Annemiz de iftiraya uğradı. Resûlullah'a (sav) eş olacak kadar temiz bir kadın, şehrin ayak takımı olan münafıkların diline düştü. Çok üzüldü, günlerce ağladı. Gözyaşları tükendi, üzüntüsünden kan ağladı. Sonunda El-Mubîn tecelli etti ve Nûr Suresi'nden ilgili ayetleri indirerek Âişe Annemizi temize çıkardı:

"Kötü/Pis kadınlar, kötü erkeklere; kötü erkekler, kötü kadınlara; temiz/iyi kadınlar, temiz erkeklere; temiz erkekler, temiz kadınlara (yakışır). Bunlar, onların söylediklerinden berî/uzaktırlar. Onlara bağışlanma ve değerli bir rızık vardır."[26]

El-Mubîn ismine dair dört olay aktardım. Bu dört olayın ortak noktasını kavrarsak El-Mubîn isminin inceliklerinden birine vâkıf oluruz. Şöyle açıklayalım:

Tevhid ehli iftiraya maruz kaldığında El-Mubîn ismi hemen tecelli etmez. El-Mubîn'in tecelli edip olayı açığa kavuşturması için bir "ara döneme" ihtiyaç vardır. Meryem Annemizde olduğu gibi bazen birkaç gün, İfk Hadisesi'nde olduğu gibi bazen birkaç ay, Yûsuf'ta (as) olduğu gibi bazen uzun yıllar sürebilir bu bekleyiş. Bunun birçok hikmeti vardır elbet.

Bir hikmeti, iftiraya uğrayana bakmaktadır. Allah (cc) onu sınamakta, bu bekleme süresinde sabredip etmeyeceğini açığa çıkarmak istemektedir.

24. 2/Bakara, 72-73
25. 12/Yûsuf, 51
26. 24/Nûr, 26

Bir diğer hikmet ise topluma bakmaktadır. Allah (cc) temiz ile pisi, doğru ile yalancıyı ayırmak ve müminlerin saflarını temizlemek istemektedir.[27]

Tahkikat Talebinin Gerekçesi

"(Yusuf bu tahkikatı talep etmesinin gerekçesini şöyle açıkladı:) 'Bu, (Aziz'in) gıyabında ona ihanet etmediğimi ve Allah'ın da hainlerin tuzağını başarıya ulaştırmayacağını (Aziz'in ve insanların) bilmesi içindi.' "[28]

Yûsuf (as) neden böyle bir talepte bulunduğunu açıklıyor. İlk gerekçesi, kendisine birçok iyilikte bulunan Aziz'e, onun evde olmadığı ânlarda ihanet etmediğinin, namusuna el uzatmadığının anlaşılmasıdır. Zira Yûsuf (as) insanları Allah'a (cc) davet edecektir. Davette en çok ihtiyaç duyulan vasıf, güvenilir olmaktır. Bu talebiyle, güvenilirliğine gölge düşürecek töhmetlere dair en küçük bir soru işareti dahi bırakmamıştır. Davette güvenilir bir kişiliğe sahip olmak önemli midir? Evet, önemlidir! Bu nedenle Allah (cc) güvenilir/emin elçilere iman etmediklerini müşriklere hatırlatmış, bunu başlı başına bir hüccet saymıştır:

"Hani kardeşleri Nuh, kendilerine: '(Allah'tan) korkup sakınmaz mısınız?' demişti. 'Şüphesiz ki ben, sizin için güvenilir bir resûlüm.' "[29]

"Hani kardeşleri Hud onlara: '(Allah'tan) korkup sakınmaz mısınız?' demişti. 'Şüphesiz ki ben, sizin için güvenilir bir resûlüm.' "[30]

"Hani kardeşleri Salih onlara: '(Allah'tan) korkup sakınmaz mısınız?' demişti. 'Şüphesiz ki ben, sizin için güvenilir bir resûlüm.' "[31]

"Hani kardeşleri Lût onlara: '(Allah'tan) korkup sakınmaz mısınız?' demişti. 'Şüphesiz ki ben, sizin için güvenilir bir resûlüm.' '(O hâlde) Allah'tan korkup sakının ve bana itaat edin.' "[32]

27. bk. Tevhid Dergisi, S 74, s. 8-9
28. 12/Yûsuf, 52
29. 26/Şuarâ, 106-107
30. 26/Şuarâ, 124-125
31. 26/Şuarâ, 142-143
32. 26/Şuarâ, 161-163

"Hani Şuayb onlara demişti ki: '(Allah'tan) korkup sakınmaz mısınız? Şüphesiz ki ben, sizin için güvenilir bir resûlüm.' "[33]

Şu bir gerçektir: İnsanlara karşı güvenilir olan, Rabbine karşı hain olmaz. İnsanlara doğru olan, Rabbine karşı yalancı olmaz. Bu nedenle resûllerin emin oluşu, kavimlerine karşı müstakil bir hüccet kabul edilmiştir.

Tahkikat talebinin ikinci gerekçesi ise, insanlar hainlerin tuzağının başarıya ulaşamayacağını bilsin diyedir. Yûsuf (as) saray çevresinde, aristokrasi arasında davet yapacaktır. Herkesin birbirine tuzak kurduğu, birinin yükselmesi için ötekinin düşmesi gerektiği bir vasatta yaşayacaktır. O (as), herkesin şunu anlamasını istemiştir: Allah (cc) hainin tuzağını başarıya ulaştırmaz, kötü tuzak, yalnızca sahibine zarar verir.[34]

Yüce Allah Yûsuf'un (as) aklanmasını, Kralın rüyasıyla ilişkilendirdi. Böylece bütün Mısır halkı Kralın rüyasını, yorumunu ve alınacak tedbirleri konuşurken doğal olarak Yûsuf'un (as) atılan iftiralardan berî olduğunu da konuştu.

Yûsuf'un Öğrettiği Kulluk Edepleri

"Ben, nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis -Rabbimin merhamet ettiği müstesna- çokça kötülüğü emreder. Şüphesiz ki Rabbim, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir."[35]

Yûsuf'un (as) sözlerinde bizi Allah'a (cc) yakınlaştıracak kulluk edepleri ve kulluk kaideleri öğreniyoruz. Şöyle ki;

• Yûsuf (as) aklandıktan sonra, nefsine pay çıkarmıyor, nefsini temize çekmiyor. O (as) ancak Allah'ın (cc) rahmet ettiği kulların korunacağını haber veriyor. Yani diyor ki, "Bu meselede suçsuz oluşum, bendeki arınmışlık nedeniyle değildir. Bilakis, Rabbim rahmet ettiği içindir. O (cc) rahmet etmese çokça kötülüğü emreden nefis, benim de ayağımı kaydırabilirdi." Bu, bir kulluk edebidir. Yüce Allah'ın hayra muvaffak kıldığı insanlar en güzel amellerinden sonra dahi nefislerine pay çıkarmaz, O'nu (cc) övüp tazim ederler. Nefisle-

33. 26/Şuarâ, 177-178
34. bk. 35/Fâtır, 43
35. 12/Yûsuf, 53

rine düşecek pay ise ya istiğfardır ya da bu ayette olduğu gibi onun çokça kötülüğü emrettiğini itiraftır. Şu örneği okuyalım:

"Rahmân'ın kulları yeryüzünde tevazu ile yürür. Cahiller kendilerine sataştığı zaman: 'Selam olsun size!' derler. Onlar, geceyi Rableri için secdede ve kıyamda geçirirler." [36]

Gece ve gündüz istikamet üzere olan bu kullar; sözlerinde, yürüyüşlerinde ve uykularında dahi Allah'ı (cc) razı eden bu bahtiyarlar, şu duayla geceyi sonlandırırlar:

"Onlar ki: 'Rabbimiz! Cehennem azabını bizden çevir. Şüphesiz ki onun azabı, sürekli ve katlanılması zor bir cezadır.' derler. 'Şüphesiz ki o, ne kötü bir yerleşim yeri ve ne kötü bir konaktır.' " [37]

Âdeta gün boyu ibadet etmemişler de gün boyu masiyet işlemişler gibi… Bir diğer örnek şu kullardır:

"Rabblerinin kendilerine verdiği (nimetleri) alırlar. Çünkü onlar, bundan önce muhsinler/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlar idi. Geceleri pek az uyurlardı. Seherlerde istiğfarda bulunurlardı." [38]

Geceleri pek az uyuyorlar… İbadetle, secdeyle, duayla geceyi ihya ediyorlar… Sonra seher vakti oturup günahlarından bağışlanma diliyorlar. Sanki seccade üzerinde değil de işret meclisinde sabahlamışlar gibi… Neden böyle yapıyorlar? Yüce Allah onları salih amele muvaffak kıldığı gibi, salih amelin afetlerinden koruyor. Salih amelin afetlerinden biri, insanın amelini gözünde büyütmesi, o amelle kibre kapılmasıdır. Başka bir ifadeyle salih amelinin onu ateşe sürüklemesidir.

• Nefis çokça kötülüğü emreder. Yûsuf'un (as) öğrettiği bir diğer hakikat, nefsin özelliklerinden biri, nefsin çokça kötülüğü emretmesidir. O'nun (as) bu sözü, şu asla işaret eder:

36. 25/Furkân, 63-64
37. 25/Furkân, 65-66
38. 51/Zâriyât, 16-18

"Nefse ve onu düzenleyene, ona hem kötülüğü hem de takvayı ilham edene (tüm bunlara andolsun ki)." [39]

Her şeyi çift çift yaratan Yüce Allah, [40] insanı da çift tabiatlı yaratmış, onun içine hem takva hem de fücur yerleştirmiştir. Nefislerde bulunan fücur ve takva insanda farklı sıfatlarla açığa çıkar. Örneğin fücur yönü insana çokça kötülüğü emreder. Yine fücur yönü insana kötü amellerini süslü gösterir. Daha önce 18. ayeti açıklarken bu konuya değinmiştik. [41] Nefsin takva yönü ise kötü amellerinde nefsi kınar ve onu Rabbine karşı mutmain kılar:

"Kendini çokça kınayan nefse de yemin ederim." [42]

"Ey mutmain olmuş nefis! Razı olmuş ve kendisinden razı olunmuş olarak Rabbine dön. Haydi, kullarımın arasına katıl. Ve cennetime gir." [43]

Yani iyi veya kötü insan yoktur. Her insan hem iyilik hem kötülük potansiyeli taşır içinde. İnsanın özünde hem fücur hem takva, hem çamur hem İlahi nefha, hem melek hem şeytan… vardır. İnsanın iyi veya kötü olması, hangi yönünün daha işlevsel ve aktif olduğuyla ilgilidir.

• Nefsin şerrinden Allah'ın rahmet ettikleri korunur. Yûsuf (as) nefsinin şerrinden muzdarip olanlara, Yüce Allah'ın hangi isimleri ve sıfatlarıyla kulluk edeceğini öğretiyor. Nefsin şerrinden muzdarip olan, Allah'ın (cc) rahmetine iltica edecek, O'nun (cc) El-Ğafûr ve Er-Rahîm isimlerine tutunacaktır. Aynı kaynaktan beslenen Allah Resûlü (sav), nefsinden Allah'a sığınırken önce O'nun (cc) rahmetini ümit ederek işe başlar.

Ebû Bekre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle dua etmiştir:

اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ اَرْجُو، فَلَا تَكِلْنِى اِلَى نَفْسِى طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَاَصْلِحْ لِى شَانِى كُلَّهُ، لَا اِلَهَ اِلَّا اَنْتَ

"Allah'ım! Sadece senin rahmetini umuyorum. Göz açıp kapama süresi kadar

39. 91/Şems, 7-8
40. "Her şeyden çift çift yarattık. Umulur ki öğüt alırsınız." (51/Zâriyât, 49)
41. bk. s. 171, Nefsin Süslemesi
42. 75/Kıyâmet, 2
43. 89/Fecr, 27-30

dahi beni nefsimle baş başa bırakma. Tüm işlerimi benim için ıslah et/düzene koy. Senden başka hiçbir ilah yoktur."[44]

İnsanı nefsin şerrinden koruyacak, işlerini ıslah edecek ve göz açıp kapayıncaya dek onu nefsiyle baş başa bırakmayacak tek sebep, Er-Rahmân olan Allah'ın (cc) rahmetidir. İki nebinin üslubu da bunu gösterir. Yûsuf (as) "**İlla** ma rahime Rabbî" diyerek âdeta, "Her nefis kötülüğü çokça emreder, **bunun tek istisnası** Rabbimin rahmet ettikleridir." demiş olur. Allah Resûlü (sav) ise duasının başında "Rahmeteke ercû" diyerek, "Başka hiçbir şeyi değil, yalnızca rahmetini istiyorum." demiştir. Bizi nefsimizin şerrinden koruyacak olan ne bilgidir ne çaba. Bizi koruyacak tek şey, Allah'ın (cc) rahmetidir. Çokça O'nun (cc) rahmetine talip olmalıyız.[45]

44. Ebu Davud, 5090

45. Bir grup âlim Yûsuf Suresi'nin 51 ila 53. ayetlerindeki sözlerin Yûsuf'a ait olmadığını, Aziz'in karısının sözleri olduğunu söylemiştir. Bu görüşü savunan âlimler (bk. İbni Teymiyye Tefsîri, 5/394-395; Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 13/5-6, Yûsuf Suresi, 53. ayetin tefsirleri) şu delillere dayanır:

• 51. ayette konuşan kişi kadındır. 52. ayete geçerken araya hiçbir fasıla girmemiştir. Bu da 52 ve 53. ayetteki konuşmanın, 51. ayetin devamı olduğunu gösterir.

– Şöyle cevap verilebilir: Alışılagelen düz yazılar için bu doğrudur. Ancak Kur'ân'ın kendine has bir üslubu vardır. O üslupta araya hiçbir fasıla girmeden sözün sahibi değişebilmektedir. (bk. Zâdu'l Mesîr, 3/224, Yûsuf Suresi, 52. ayetin tefsiri) Örneğin;

"(Buna karşılık) Firavun'un kavminden önde gelen birileri demişlerdi ki: 'Şüphesiz ki bu, bilgili/usta bir büyücüdür.' (Firavun:) '(Yaptığı bu sihirle) sizi yerinizden yurdunuzdan etmek istiyor. Ne buyurursunuz?' (demişti.)" (7/A'râf, 109-110)

Birinci ayette konuşan, Firavun'un önde gelen bürokratlarıdır. İkinci ayette araya hiçbir fasıla girmeden Firavun söze başlar. Sözün kime ait olduğunu belirleyen şey, karinelerdir. Birazdan açıklayacağımız üzere bu denli derinlikli sözler, henüz tevbe ettiğini dahi bilmediğimiz bir fasıka değil, ancak bir nebiye ait olabilir.

• 50. ayetten öğrendiğimiz kadarıyla Yûsuf (as) zindandan çıkmamış, önce aklanma talebinde bulunmuştur. Kral, kadınlarla konuşurken Yûsuf (as) o mecliste hazır değildir. Hâliyle sözler ona ait olamaz. 54. ayetten anlaşılan, bu konuşma bittikten sonra Yûsuf'un (as) Kralın huzuruna getirildiğidir.

– Şöyle cevap verilebilir: Kur'ân kıssa anlatımında kronolojik sıraya riayet etseydi bu yaklaşım anlamlı olabilirdi. Oysa Kur'ân'ın kıssa anlatım metodunda kronolojik sıra değil, ibret/ders önemlidir. Bu nedenle çoğu yerde olayları farklı sıralamayla anlatır. Örneğin, Lût Kavmi'nin kıssasını anlatan Kur'ân, Hicr Suresi'nde önce meleklerin azap vadettiğini sonra kavmin meleklere sarkıntılık ettiğini anlatır. Hûd Suresi'nde ise önce sarkıntılık ettikleri, sonra meleklerin azap vadettiği anlatılır.

"Lut ailesine elçiler geldiği zaman: 'Şüphesiz sizler tanınmayan bir topluluksunuz.' demişti. '(Hayır, öyle değil!) Bilakis, onların hakkında şüpheye kapılıp tartıştıkları (azabı) getirdik.' demişlerdi. 'Sana hakkı getirdik. Ve biz, elbette doğru söyleyenleriz. Gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar. Sen de peşlerine düş. Sizden kimse arkasına bakmasın. Emrolunduğunuz yere doğru devam edin.' Ona şu kesin hükmü bildirdik: 'Sabah olduğunda bunların arkaları kesilmiş (kökleri kuru-

muş) olacaktır.' Şehir halkı (erkek misafirlerin şehre geldiğini birbirlerine müjdeleyerek) sevinç içinde geldiler. Dedi ki: 'Bunlar benim misafirlerimdir. Beni utandırıp dillerine düşürmeyin. Allah'tan korkun ve beni rezil etmeyin.' 'Biz seni toplumun işine karışmaktan alıkoymamış mıydık?' demişlerdi. Dedi ki: 'İllaki bir şey yapacaksanız işte benim (evlenebileceğiniz) kızlarım!' " (15/Hicr, 61-71)

"Elçilerimiz (melekler) Lut'a geldiğinde, onlar yüzünden kendini kötü hissetmiş, bir çıkar yol bulamamış ve: 'Bu baş belası, sıkıntılı bir gündür.' demişti. (Misafirlerin geldiğini duyunca) kavmi koşar adımlarla ona gelmişti. Bundan önce de kötülükleri (âdet hâline getirecek kadar çokça) yaparlardı. Dedi ki: 'Ey kavmim! İşte bunlar benim kızlarım, onlarla (evlenerek ilişki kurmanız) sizin için daha temizdir. Artık Allah'tan korkup sakının ve misafirlerin içinde beni rezil etmeyin. İçinizde hiç mi olgun/aklı başında bir adam yok?' Demişlerdi ki: 'Andolsun ki, sen de biliyorsun kızlarında hakkımız/gözümüz yok. (Aslında) sen, bizim ne istediğimizi de çok iyi biliyorsun.' Demişti ki: 'Keşke size karşı bir gücüm olsa, ya da (misafirlerimi sizden koruyacak) bir güce sığınabilseydim.' (Melekler) demişlerdi ki: 'Ey Lut! Biz Rabbinin elçileriyiz. Sana ilişemezler. Gecenin bir vaktinde, ailenle beraber yola çık ve içinizden kimse dönüp arkasına bakmasın. Hanımın hariç! (Çünkü) onların başına gelecek azap, onun da başına gelecektir. Onların (helak) zamanı sabahtır. Sabah yakın değil mi?' " (11/Hûd, 77-81)

– İlk dönem müffessirleri Yûsuf ile Kral arasında elçinin aracı olduğunu, kadınların sözünü Yûsuf'a ulaştırınca Yûsuf'un (as) bu sözleri onun aracılığıyla Krala ilettiği yorumunu yapmıştır. (bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/652, 37593 No.lu rivayet)

– Yûsuf Suresi'nde faydasız detaylar atlanmış yalnızca önemli noktalara temas edilmiştir. Örneğin 57. ayetten 58. ayete geçiş yapılırken uzun bir dönem atlanmıştır. Yûsuf'un (as) yönetim günlerine değinilmeden kardeşlerinin Mısır'a gelişi anlatılmıştır. Okuduğumuz bölümde Yûsuf'un ne zaman zindandan çıktığı, bu konuşmayı nerede yaptığı gereksiz bir detaydır. Zira asıl mesele konuşmadaki kulluk kaideleri ve evrensel ahlak yasalarıdır.

• Nebilerin hatasını konu eden ayetlerde hemen akabinde istiğfar gelir. Yûsuf (as) bir hata işlemedi ki 53. ayetteki sözleri söylesin. Buna ihtiyacı olan, Yûsuf değil kadındır. Söz de kadına aittir.

– Şöyle cevap verilebilir: Yukarıda izah edildiği gibi bu muayyen bir günahtan tevbe değil, gece namazından sonra kulluk edebi olarak yapılan istiğfar gibidir. Bu denli incelikli bir kulluk kadına değil, Yûsuf'a (as) yakışmaktadır.

Sonuç olarak;

a. Sahabe ve tabiin imamlarının tamamı, bu sözlerin Yûsuf'a ait olduğunu söylemişlerdir. Bu da Nebi'nin (sav) tefsirinin bu yönde olduğunun dolaylı işaretidir. Zira konu hakkında farklı görüş beyan eden olmamıştır. (bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/649-657)

b. Sözün içeriği Aziz'in karısının durumuna uymaz. Çünkü, "Gıyabında ona ihanet etmediğimi bilsin." demiştir. Kadın hem kocasına hem Yûsuf'a hem de Rabbine ihanet etmiştir. Böyle bir sözü söylemesi, iftira günahına bir de yalan eklemek olurdu. Kimseye gıyabında ihanet etmeyen, Yûsuf'tu (as); bu sözler de ancak ona (as) yakışırdı.

c. 53. ayetteki sözler kalbi ihlasla arınmış muhles bir kulun söyleyeceği sözlerdir. Henüz Yûsuf'un (as) İslam davetine muhatap olmamış, düşük ahlaklı bir kadının sözleri olamaz. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

Yûsuf İktidara Geliyor

"Kral demişti ki: 'Getirin onu bana ki, onu has adamlarımdan/yakınlarımdan biri olarak yanıma alayım.' Onunla konuşunca da şöyle demişti: 'Sen, bugün bizim yanımızda (geniş yetkilerle donatılmış) bir yönetici ve güvenilir birisin.' (Yusuf) demişti ki: 'Beni ülke hazinelerine (maliye bakanlığına) yetkili tayin et. Şüphesiz ki ben, koruyup gözetecek ve bu işi bilen biriyim.' "[46]

Yûsuf, Kral ile Ne Konuştu?

Yûsuf'un (as) çilesi bitiyor; Rabbinin imtihan kelimelerini sabır, takva ve ihsanla tamamlıyor. Yüce Allah'ın onun (as) için hazırladığı iktidara doğru yürüyor. Hiç şüphesiz bu yürüyüşün ilk adımı rüya tabiri, ikinci adımı ise Yûsuf'un (as) Kral ile yüz yüze konuşmasıydı. Zira 54. ayette, Kralın Yûsuf'a (as), "Sen bugün bizim yanımızda (geniş yetkilerle donatılmış) bir yönetici ve güvenilir birisin." dediği aktarılıyor. Demek ki Yûsuf'un (as) yüz yüze konuşması Kralı etkiledi ve onu geniş yetkilerle donatılmış, iktidar sahibi bir yönetici yaptı. Burada önemli bir soru sormamız gerekiyor. Acaba Yûsuf (as), bir peygamber olarak Kral ile ne konuştu?[47] Zira konuşmaya delalet eden, "kelleme" fiili, tef'îl kalıbındandır ve eylemin çokluğuna delalet eder. Yûsuf (as) ve Kral uzunca konuşmuş olmalıdır. Bu soruya verebilecek kesin bir cevabımız yoktur. Ancak kardeşi olan enbiyanın krallarla bir araya gelme sahnelerine bakabiliriz. Mûsâ (as) Firavun ile, İbrâhîm (as) Nemrut ile ve diğer tüm peygamberler kavimlerinin önde gelen yöneticileriyle karşılaşınca onları İslam'a davet ettiler. Onların kardeşi olan Yûsuf da (as) Kralı İslam'a davet etmiş olmalıdır:

"Musa'nın haberi sana gelmedi mi? Hani Rabbi ona, mukaddes vadi olan Tuva'da seslenmişti. 'Firavun'a git. Çünkü o azgınlaşıp (tağutlaştı).' Ona de ki: 'Temizlenmek/arınmak istiyor musun? Seni Rabbine yönelteyim mi? Böylece (O'ndan) korkmuş olursun.' Ona en büyük ayeti gösterdi. (Firavun) yalanladı ve isyan etti."[48]

46. 12/Yûsuf, 54-55
47. bk. Ed-Dîmukrâtiyyu Dînun, s. 25
48. 79/Nâziât, 15-21

"Allah'ın kendisine mülk vermesi sebebiyle Rabbi hakkında İbrahim'le tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim demişti ki: 'Benim Rabbim diriltir ve öldürür.' Demişti ki: 'Ben de diriltip öldürürüm.' (Bu cevap üzerine) İbrahim demişti ki: 'Allah Güneş'i doğudan getirir; sen de batıdan getir (bakalım).' (Bu hüccet karşısında) kâfir afalladı. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez."[49]

"Andolsun ki, Nuh'u kavmine (peygamber olarak) yolladık. Demişti ki: 'Ey kavmim! Allah'a ibadet/kulluk edin. Sizin O'ndan başka (ibadeti hak eden) bir ilahınız yoktur. Şüphesiz ki ben, sizler için o büyük günün azabından korkmaktayım.' Kavminin önde gelenleri demişlerdi ki: 'Şüphesiz ki biz, seni apaçık bir sapıklık içinde görmekteyiz.' "[50]

İkinci sorumuz da şu olmalıdır: Bu konuşma nasıl neticelendi? Kral iman etti mi? Bu soruya evet veya hayır diye verebileceğimiz **kesin** bir cevap yoktur. Ancak enbiyanın krallarla olan diyaloglarına bakıp şu sonucu elde edebiliriz: Krallar peygamberlerin davetine şiddetle karşı çıkmış, onları yakmakla, hapsetmekle, taşlamakla tehdit etmişlerdir. Bu kral ise Yûsuf'u iktidarına ortak etmiş ve ona sınırsız yetki vermiştir. Bu da onun Yûsuf'a (as) iman ettiğini gösterir. Bu dolaylı delilin yanında elimizde iki delil daha vardır. Biri tabiin imamlarından Mucâhid'in (rh) yaptığı tefsirdir. O (rh), Yûsuf'un (as) konuşması sonunda Kralın iman ettiğini söylemiştir.[51] Ayette geçen ve uzun konuşmaya delalet eden "kelleme" fiiline de tefsir kabul edilebilecek şu yorumu yapmıştır: "Kral ve çoğu insan iman edinceye dek Yûsuf onları İslam'a davet etti ve onlara yumuşak muamelede bulundu."[52]

İkincisi ise dinler tarihi ve arkeoloji araştırmalarının elde ettiği bulgulardır. Surenin mukaddimesinde işaret etmiştik,[53] Kur'ân Mısır tarihini Mûsâ (as) ve Yûsuf (as) kıssalarında ele alır. Mûsâ Dönemi'ni anlatırken yöneticilere "firavun", Yûsuf Dönemi'ni ele alırken "melik" der. Bugün kesin olarak biliyoruz ki Mısır tarihinde firavunların yönetimi kaybettiği, Hyksosların yönetime geldiği bir ara dönem vardır. Aynı araştırmalar bu dönemde bir

49. 2/Bakara, 258
50. 7/A'râf, 59-60
51. bk. Tefsîru't Taberî, 16/152, Yûsuf Suresi, 56. ayetin tefsiri
52. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/664, 37693 No.lu rivayet
53. bk. s. 13

kralın putperestliğe savaş açtığı ve tek ilaha ibadete davet ettiğini kaydeder. Muhtemelen bu dönem, Yûsuf'un (as) davetine muhatap olan Kralın dönemidir. Ondan sonra Mısırlılar tekrar putperestliğe dönmüştür. Kur'ân da bu tarihî araştırma ve bulguları doğrular. Firavun'un Mûsâ'ya (as) destek veren ve "imanını gizleyen" akrabası, kavmine şöyle der:

"Andolsun ki daha önce Yusuf da size apaçık delillerle gelmişti. Size getirdiği (deliller) hakkında şüpheye kapılmıştınız. O, vefat ettiği zaman demiştiniz ki: "Allah, ondan sonra bir resûl göndermeyecektir." Allah, haddi aşan şüpheci kimseleri işte böyle saptırır."[54]

Allah (cc) en doğrusunu bilir; Yûsuf'un (as) Kral ile konuşması ve Kralın İslam oluşu, sahih olan görüştür. Ancak bu -Kur'ân'ın ifadesiyle- burhan diyebileceğimiz açık ve kesin bir delil değildir. Karinelerle elde edilen bir sonuçtur. Her şeyin en doğrusunu bilen Allah'tır (cc).

Kralın İsteği ve Yûsuf'un Talebi

Kral, Yûsuf'u (as) has adamlarından biri yapmak istiyor. "Estehlishu linefsî" ifadesi, "Onu kendim için seçip ayırayım, has adamım, sağ kolum yapayım…" gibi anlamlara geliyor. Yûsuf (as) Kralın yanı başında (vezir, danışman) olmak istemiyor. Maliyenin başına getirilmek, toplumla iç içe olmak istiyor. Zahiren bakılınca Kralın istediği daha geniş yetkileri olan bir görev, ancak Yûsuf (as) -zahiren- daha az yetkisi olanı istiyor. Allah'ın (cc) yardımıyla istediğini elde ediyor. Kur'ân'ın nazarımıza sunduğu bu yaklaşım farkı; üzerinde durulmayı, tedebbürü hak ediyor. Biraz yakından bakınca şunları söyleyebiliriz:

Yûsuf (as) kıtlık yıllarında maliyenin başına geçmek istiyor. Normalde insan, kıtlık döneminde maliyeden uzak durmak ister. Oysa o (as) tam tersini yapıyor. Zira o bir nebi; toplumla iç içe olmak, onların sorunlarına çözüm üretmek, onlara yardımcı olmak ve tüm bunları tevhid daveti için vesile kılmak istiyor. Bu sebeple zor ve yorucu olanı seçiyor. Yardımcı olmak ile gönüllerin İslam'a açılması arasındaki bağı anlamak için Mekke'de inen ilk surelere bakabiliriz. Tevhidden sonra en çok vurgulanan konu yetime, miskine, yolda kalmışa, mahruma… yardım etmek ve elimizdekileri onlarla paylaşmaktır:

54. 40/Mü'min (Ğafir), 34

"Ve sakın isteyeni azarlayıp tersleme!" [55]

"Hiç kuşkusuz muttakiler, cennetlerde ve pınarlardadır. Rablerinin kendilerine verdiği (nimetleri) alırlar. Çünkü onlar, bundan önce muhsinler/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlar idi. Geceleri pek az uyurlardı. Seherlerde istiğfarda bulunurlardı. Onların mallarında dilencilerin ve mahrum kalmışların hakkı vardı." [56]

"Onların mallarında belli bir hak vardır. Dilenen ve mahrum olan (fakir) için." [57]

"Doğrusu Ebrar olanlar (çokça iyilik yapanlar), karışımı kâfur olan (hoş kokulu ve serinletici) bir kadehten içerler. Allah'ın kullarının kendisinden içtikleri ve (diledikleri yerde) gürül gürül akıttıkları bir kaynaktır. Adaklarını yerine getirir ve kötülüğü/şerri yaygın olan bir günden korkarlar. Ona olan sevgilerine/iştahlarına rağmen yemeği, miskine/ihtiyaç sahibi yoksula, yetime ve esire yedirirler. 'Biz, size ancak Allah rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir mükâfat ne de teşekkür isteriz. Çünkü biz asık suratlı, uzun ve zor bir gün (nedeniyle) Rabbimizden korkuyoruz.' (Dünyadaki bu itaatleri sayesinde) Allah, onları bugünün şerrinden korumuş ve onlara yüz aydınlığı ve sevinç vermiştir." [58]

Bu ayetler Mekkî… Ayete konu olan ihtiyaç sahiplerinin tamamı müşrik ve toplumun ezilen, sömürülen mustazaf sınıfı. Yüce Allah onları gözetmeyi, ellerinden tutmayı emreder. Neden? Çünkü insanlar iyiliğin esiridir. İyilik kadar kalpleri yumuşatan, gönüller arasında köprü kuran, kalpleri dinlemeye/anlamaya hazır hâle getiren bir araç yoktur. İşte Yûsuf (as) bu aracı kullanmak istiyor ve insanlara yardımcı olarak onları İslam'a davet etmek istiyor. Nebi'nin (sav) benzer bir yol izlediğini görüyoruz.

Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Hicretten önce Mekkeli müşriklerin İslam davetini kabul etmeyip yüz çevirdiklerini görünce, 'Allah'ım onlara Yûsuf Dönemi'nde yedi yıl süren kıtlık seneleri gibi kıtlık yılları musallat et.' **diye beddua etti. Bunun üzerine Mekkeli müşriklerin başına öyle bir kıtlık yılı geldi ki her şeyi ku-**

55. 93/Duhâ, 10
56. 51/Zâriyât, 15-19
57. 70/Meâric, 24-25
58. 76/İnsân, 5-11

ruttu ve bitki namına bir şey kalmadı. Hatta bu yüzden hayvan derilerini, ölmüş hayvanları ve kokuşmuş leşleri yemek zorunda kaldılar. Onlardan biri gökyüzüne baktığında açlıktan gözleri karardığı için gökyüzünü dumanlı bir şekilde görürdü.

Bu sıkıntılı ânlarda Ebû Sufyân, Allah Resûlü'nün (sav) yanına gelerek, 'Ey Muhammed! Sen Allah'a itaat etmeyi ve akrabalık ilişkilerini sağlam tutmayı emrediyorsun. Fakat şu kavminin hâline bir baksana. Neredeyse yok olup gidecekler. Onlar için Allah'a dua et!' dedi."[59]

Mekke'de müminler şehit ediliyor, hapsediliyor, ekonomik boykota uğruyor... Allah Resûlü de (sav) bunu yapan müşriklere beddua ediyor. Yüce Allah bedduasına icabet ediyor ve kıtlık baş gösteriyor. Bu kıtlığa dayanamıyor ve ondan (sav) bu musibetin geçmesi için dua etmesini istiyorlar. Allah Resûlü (sav), ne hâliniz varsa görün gibi bir tavırla hareket etmiyor, onlara dua ederek iyilikte bulunuyor. Bunun bir benzeri Hicretten sonra da yaşanmıştır. Sumâme ibni Usâl (ra) Müslim olunca Mekkelilere bir daha yiyecek ihraç etmeyeceğine dair yemin etti. Mekkeliler yine Allah Resûlü'ne başvurdu. Allah Resûlü, Sumâme'ye "onlara yiyecek ihraç etmesi için" mektup yazdı. Böylece Mekke büyük bir gıda krizi yaşamaktan kurtuldu.

"Bu şekilde Sumâme umre için yola çıktı. Mekke'ye geldiğinde KureyşIiler onun Muhammed'in (sav) dini hakkında konuştuğunu duydular ve 'Sumâme dininden çıktı!' demeye başladılar. Sumâme: 'Vallahi dinden çıkmadım, fakat Müslim oldum. Muhammed'i (sav) tasdik edip ona iman ettim. Sumâme'nin canı elinde olana yemin olsun ki hayatta olduğum sürece Muhammed (sav) izin vermeden (Mekke'ye bağlı kasabalardan biri olan) Yemâme'den size tek bir tahıl tanesi bile gelmeyecek!' dedi ve memleketine gitti.

Memleketine döndükten sonra Mekke'ye erzak taşınmasına engel oldu. Bundan dolayı KureyşIiler sıkıntılara maruz kaldı. Kureyşliler Allah Resûlü'nün (sav), akrabalık bağları hatırına, erzak taşınmasına izin vermesi için Sumâme'ye mektup yazmasını istediler. Allah Resûlü (sav) bu isteklerini yerine getirdi."[60]

59. Buhari, 1007
60. Delâilu'n Nubuvve, 4/80

Müminleri yurtlarından çıkarmışlar, tüm mallarına el koymuşlar, hâlâ Mekke'de mahpus Müslimler var. Bedir'de, Uhud'da, Hendek'te savaşmışlar. Buna rağmen Allah Resûlü (sav) onlarla gıda ticareti yapmaya devam edilmesini istiyor. Neden? Gönüllerini İslam'a açmak, onları kazanmak, iyiliğin gücüyle kalpleri yumuşatmak için. Başarıyor mu? Evet, başarıyor. Kısa zaman içinde Mekke'nin aklı başında komutan, siyasetçi ve tüccarları İslam oluyor. Sonra bütün Mekke halkı savaşmadan teslim oluyor.İki imamımız olan Yûsuf (as) ve Muhammed (sav) bize çok şey anlatıyor. Bu sünneti bugün için güncellemek, zorda olan insanlara yardım etmek, hepimizin sorumluluğunda…

Yûsuf'un Görev İstemesi ve Nefsi Tezkiye

"(Yusuf) demişti ki: 'Beni ülke hazinelerine (maliye bakanlığına) yetkili tayin et. Şüphesiz ki ben, koruyup gözetecek ve bu işi bilen biriyim.' "[61]

Allah Resûlü'nün (sav) görev talebinde bulunmayı ve nefsi tezkiye etmeyi (övmeyi) yasakladığını biliyoruz. Yûsuf (as) ise hem görev talebinde bulunuyor hem de kendini ilim ve hıfz sahibi (güvenilir) olmakla tezkiye ediyor. Peki, bu durumu nasıl anlamalıyız? Soruya cevap aramadan önce görev talebinde bulunmayı ve nefsi tezkiye etmeyi yasaklayan naslara bakalım.

Görev istemeyi yasaklayan naslar:

Abdurrahmân ibni Semure'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) kendisine şöyle buyurmuştur:

"Ey Abdurrahmân ibni Semure, idareciliği/yöneticiliği isteme. Eğer sen isteyerek idareciliğe getirilirsen yalnız kalırsın. Ancak istemediğin hâlde bu iş sana verilirse o zaman sana yardım edilir. Bir konuda yemin edersen ve yemin ettiğin dışında bir şeyin daha hayırlı olduğunu görürsen yemin kefaretini ver ve hayırlı olanı yap."[62]

Ebû Mûsâ El-Eş'arî'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Nebi'nin (sav) huzuruna vardım. Yanımda Eş'arîlerden iki adam vardı. Bunlardan biri sağımda, diğeri de solumdaydı. Bu sırada Allah Resûlü (sav) dişlerini misvaklıyordu. Yanımdaki iki kimse de Allah Resûlü'nden (sav)

61. 12/Yûsuf, 55
62. Buhari, 6622; Müslim, 1652

emîrlik istediler. Bunun üzerine Nebi (sav), 'Ey Ebû Mûsâ!' diye seslendi. Ben de, 'Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ediyorum ki bu iki kişi içlerinden geçen iş istemeyi bana bildirmediler, dolayısıyla ben onların böyle bir iş isteyeceklerini bilmiyordum.' dedim. Bu sırada ben onun yukarı kalkmış olan dudağının altındaki misvakına bakıyordum.

Allah Resûlü, (sav) 'Emîrlik isteyen kimseyi biz işimizde istihdam etmeyiz fakat sen, ey Ebû Mûsâ, Yemen'e git!' buyurdu."[63]

Nefsi tezkiyeyi yasaklayan naslar:

"Nefislerinizi temize çıkarmayın. O, korkup sakınan (takva sahiplerini) en iyi bilendir."[64]

"Nefislerini temize çıkaranları görmedin mi? (Hayır, öyle değil!) Bilakis, Allah dilediğini temize çıkarır. Ve onlar kıl kadar da olsa zulme uğramazlar."[65]

Muhammed ibni Amr ibni Atâ'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben kızıma Berre ismini taktım. Daha sonra Zeyneb binti Ebî Seleme bana dedi ki: 'Allah Resûlü (sav), bu ismi takmayı yasakladı. Benim adım da Berre idi. Allah Resûlü (sav) bize, 'Kendinizi temize çıkarmayın! Allah sizin iyi olanlarınızı zaten bilmektedir.' buyurdu. Allah Resûlü'ne (sav) benim için dediler ki: 'Ona ne isim verelim?' O da (sav), 'Zeyneb ismini verin.' buyurdu.'"[66]

Yûsuf'un (as) görev talebi şöyle açıklanmıştır:

– O görevi ondan (as) daha iyi yapacak kimse yoktu. Bunu bildiği için kendisini tanımayan insanlara kendini tanıttı.[67] Bu, fırtınalı bir denizde gemiyi kurtaracak kişinin, "Ben kaptanım." diyerek dümene geçmesi gibidir.[68] Bu görüşe göre söz konusu görev talebi, zaruret söz konusu olduğunda, yani o işi ondan daha iyi yapacak biri olmadığında görev talebinin caiz olduğunu gösterir. Allah Resûlü'nün görev talep etmeyi yasaklaması normal zamanlar içindir. Yûsuf'un (as) görev talebi ise zor zamanlar içindir.

63. Buhari, 6923
64. bk. 53/Necm, 32
65. 4/Nisâ, 49
66. Müslim, 2142
67. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 9/325-326, Yûsuf Suresi, 55. ayetin tefsiri
68. bk. Tefsîru'ş Şa'râvî, 6998, Yûsuf Suresi, 55. ayetin tefsiri

– Bir diğer yaklaşım şudur: İslam toplumunu oluşturan değerler, İslami değerlerdir. İslam toplumu her insanda bulunan cevheri işlemek, o cevheri İslam uğruna kullanmak, gelişmek isteyenlere fırsat sunmak üzere kurulu bir toplumdur. Hâliyle kimsenin kendini tezkiye etmesine, bir başkasına tanıtmasına, görev talep etmesine lüzum yoktur. Şirk toplumunu oluşturan ise cahilî değerlerdir. Bir insan kendi propagandasını yapmazsa kimse onu fark etmez. Fark edilmek için vahşi bir yarış içine girmek, yükselmek için başkalarının omuzuna basmak gerekir… Allah Resûlü'nün yasağı, İslam toplumu içindir… Yûsuf (as) şirk toplumunda kendini tanıtmış, görev talebinde bulunmuştur.[69] Allah Resûlü'nün (sav) yasakladığı davranış ile Yûsuf'un (as) yaptığı birbirinden farklıdır.

Yûsuf'un (as) nefsini tezkiye etmesi şöyle açıklanmıştır: İslam, nefsi tezkiye etmeyi yasaklamıştır. Başka naslar ise şuna delalet etmiştir: Kişi kendi için değil de Allah'ın (cc) dini için, kendinde bulunan güzel hasletleri insanlara söyleyebilir. Bu, İslam'ın yasakladığı nefsi tezkiye kapsamına girmez.

"Babacığım! Şüphesiz ki bana, sana gelmemiş olan bir ilim geldi. Bana uy ki seni dosdoğru yola ileteyim."[70]

"Size Rabbimin risaletini/mesajlarını iletiyorum ve ben sizin için güvenilir bir nasihatçiyim."[71]

"Hani kardeşleri Hud onlara: '(Allah'tan) korkup sakınmaz mısınız?' demişti. 'Şüphesiz ki ben, sizin için güvenilir bir resûlüm. (O hâlde) Allah'tan korkup sakının ve bana itaat edin. Sizden (davetim karşılığında) bir ücret istemiyorum. Benim ücretim âlemlerin Rabbi (olan Allah)'a aittir.' "[72]

Görüldüğü gibi peygamberler Allah'a (cc) davet ederken, karşıdaki insanı kazanmak adına onun daveti kabul etmesini kolaylaştıracak güzel hasletlerini dile getirmişlerdir. Bu, kendi nefislerinin propagandası değil, davete yönelik bir propagandadır ve İslam'ın yasakladığı nefsi tezkiye değildir.

Âişe Annemizden (r.anha) şöyle rivayet edilmiştir:

69. bk. Fî Zılâl-il Kur'ân, 8/431 vd. Yûsuf Suresi, 55. ayetin tefsiri
70. 19/Meryem, 43
71. 7/A'râf, 68
72. 26/Şuarâ, 124-127

"Nebi (sav) bir iş yapmış ve o hususta insanlara ruhsat vermişti. Ama bazı kimseler bu işi yapmak istemedi. Bu husus Nebi'ye (sav) ulaşınca bir hutbe vererek Yüce Allah'a hamdettikten sonra şöyle dedi: 'Bazı kimselere ne oluyor ki benim yaptığım bir işten onlar kendilerini uzak tutuyorlar? Allah'a yemin ederim ki ben hem onların Allah'ı en iyi tanıyanı hem de onların Allah'tan en çok korkanıyım.' "[73]

Allah Resûlü'nün (sav) Allah'ı (cc) en iyi tanıyan ve O'ndan en çok korkan olduğunu söylemesi bir tezkiyedir. Ancak bu, kendi nefisini övmek için değildir, zira ne onun böyle bir şeye ihtiyacı vardır ne de bunu yaptığında elde edeceği bir menfaat… O, ashabına amelde istikamet üzere olmayı, en doğru yolun onun (sav) örnekliği olduğunu, bazı konularda az amel yapmasının "peygamberliği nedeniyle gelmiş geçmiş tüm günahlarının bağışlanmış olması" ile bir ilgisinin olmadığını anlatmak için yapmıştır.

Tam bu noktada bir meselenin altını çizmeliyiz. Resûllerin nefis tezkiyesi gibi görünen sözleri, hakikatin bizzat kendisidir. Onlar (as) kendilerinde olan hasletleri dillendirmiş, insanları kendilerini örnek almaya, davetlerine kulak vermeye çağırmışlardır. Hâliyle benzer bir durumda onları örnek alacak kişi evvela doğru söylediğinden ve dürüst davrandığından emin olmalıdır. Nefsinde olmayan sıfatlarla kendini övmemeli, yalan söyleyerek resûllerin yoluna muhalefet etmemelidir.

Yûsuf, Küfür Sisteminde Bakanlık Yaptı mı?[74]

Bilindiği gibi Yûsuf'un (as) Kraldan görev talep etmesi ve maliyenin başına getirilmesi, bazı insanlar tarafından şöyle yorumlanmıştır: "Yûsuf (as) gayri İslami bir düzende bakanlık (benzeri bir) görevi talep ederek yönetime gelmiştir. Hâliyle bugün de Müslümanların gayri İslami düzenlerde görev alması, seçimlere katılarak iktidara gelmesi veya iktidarda bazı bakanlıklar alması caizdir."

İlk etapta akla yatkın görünen bu istidlalin, biraz daha yakından bakınca

73. Buhari, 6101; Müslim, 2356

74. bk. Fitnetu Dîmukrâtiyye, s. 271-281; El-Muşâreke fi'l Berlemân ve'l Vizâre, s. 195-224; Ed-Dîmukrâtiyyu Dînun, s. 18-25; Avnu'l Hakîmi'l Habîr, s. 160-164; Hukmu'l İslâm fi'd Dîmukrâtiyye, s. 134-145

şeriatın genel ilkelerine ve içinde yaşadığımız vakıaya uymadığı anlaşılır. Allah'tan (cc) yardım dileyerek derim ki;

• Yûsuf'un (as) gayri İslami bir yönetimde iktidar ortağı olduğu görüşü; Kralın ve yönetimin küfür üzere olduğu savına dayanır. Oysa Yûsuf Suresi ve tarihî veriler, Kralın ve halkının Yûsuf'a (as) iman ettiğini, onun döneminde tevhidin hâkim olduğunu gösterir. Geçen sayfalarda bu konuya değindik.[75]

• Farz edelim ki Kral kâfir, yönetim de gayri İslami olsun. Bu durumda da Yûsuf'un (as) kıssası günümüz vakasına göre delil teşkil etmez. Şöyle ki; Yüce Allah, Yûsuf'un (as) iktidarı için şöyle buyurur:

"İşte böylece Yusuf'a, yeryüzünde temkin/imkân/iktidar verdik. Orada dilediği yerde konaklar/dilediği gibi hareket ederdi. Rahmetimizden dilediğimiz kişiye veririz. Ve muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmeyiz."[76]

Yûsuf'a (as) verilen iktidar, mutlak bir iktidardır ve Yûsuf (as) dilediği gibi hareket etmektedir. Onu sınırlayan yasa, tüzük, yönetmelik, ferman vs. yoktur. Yûsuf (as) kendi doğrularıyla, inandığı değerlerle görevini yapmaktadır. Yûsuf Suresi, buna dair örnek de verir:

"Kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra (su kabını) kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz, Yusuf'a böyle bir yanıltıcı oyun hazırladık. Allah'ın dilemesi hariç, Kralın dinine (yani yürürlükte olan yasalara) göre kardeşini tutuklaması söz konusu dahi değildi. Biz dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Her bilenin üzerinde daha iyi bilen biri vardır mutlaka."[77]

Kardeşini alıkoyduğunda, Kralın yasalarına göre değil, Yüce Allah'ın yasalarına, Ya'kûb'un (as) şeriatına göre alıkoymuştur. Hem de bunu aleni, herkesin göreceği şekilde yapmıştır. Bugün bu kıssayla istidlalde bulunanlar, şahsi odalarında dahi Allah'ın şeriatıyla değil, tabi oldukları sistemin yasa, tüzük ve yönetmeliklerine göre hareket etmektelerdir. Masalarını dayadıkları duvarı dahi sistem tanzim etmekte, ne asıp ne asamayacaklarına müdahale etmektedir.

75. bk. s. 325, Yûsuf, Kral ile Ne Konuştu?
76. 12/Yûsuf, 56
77. 12/Yûsuf, 76

Dedik ki Yûsuf'a (as) mutlak temkin/iktidar verilmiş, yeryüzünde dilediği gibi hareket etme özgürlüğü tanınmıştır. Aslında ayetin bu işareti dahi Yûsuf'un (as) mutlak iktidarını anlamak için yeterlidir. Ancak biz bu kadarla yetinmeyelim ve Kur'ân'a soralım: Vahiy ıstılahında temkin nedir ve kendisine temkin verilenlerin ne tür özellikleri vardır? Yüce Allah bu soruya şöyle cevap veriyor:

"(O Allah'ın yardım ettiği kimseler) kendilerine yeryüzünde iktidar verildiğinde namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. İşlerin akıbeti (onlar hakkında nihai karar) Allah'a aittir."[78]

Kendisine temkin/iktidar verilenler yalnızca kendilerini korumuyorlar. Namazı ikame edip zekâtı vererek kendilerini, iyiliği emredip kötülüğü yasaklayarak da toplumu ıslah ediyorlar. Bugün hangi sistem, "Müslümanlara" böyle bir yetki veriyor? Bilakis, "Müslümanları" parlamentoya dâhil eden sistem, onlardan samimiyetlerini ispat istiyor. İslamcılar da sistemi benimsediklerini ispat etmek için daha fazla demokrasi diyor, daha fazla laiklik vurgusu yapıyorlar. Sistemin kurucu değerleri için yapılan anma ve yas törenlerinde veya millî bayramlarda en ön safta yer alıyorlar. Neden? Çünkü sistem, İslamcıları içine almadan önce "Rüştünü ispat et." diyor. Sistemin, "Rüştünüzü ispat edin." teklifi, "İslami değerlerden teberrî ederek sistemi benimsediğinizi kanıtlayın." anlamına geliyor.

• Yûsuf (as) görev alırken inandığı hiçbir ilkeden taviz vermemiş, görev alacağı sistemin ilkelerini onaylamamıştır. Bugün siyasi yönetimde görev alan herkese o ülkenin anayasasını ve kurucu ilkelerini benimseyeceğine ve ona bağlı kalacağına dair yemin ettirilmekte veya sözleşme imzalattırılmaktadır. Yani henüz göreve gelirken hem kendi inandığı ilkelerden taviz vermesi istenmekte hem de sistemin ilkelerini kabule zorlanmaktadır.

• Burada önemli bir meselenin hatırlanması ve yine önemli bir sorunun sorulması gerekmektedir. Kureyş, Allah Resûlü'ne (sav), başlarına yönetici olmasını veya onlarla birlikte yönetime iştirak etmesini teklif etti. Allah Resûlü (sav) bu teklifi reddetti. Teklifleri şuydu:

78. 22/Hac, 41

"Ey Muhammed, biz sana haber gönderdik ki, seninle konuşalım. Vallahi biz Araplardan bir adam bilmiyoruz ki senin kavminin başına getirdiğin şeyi kendi kavminin başına getirmiş olsun. And olsun ki sen babalara hakaret ettin, dini ayıpladın, ilahlara sövdün, akılları sefihliğe nispet ettin ve toplumu dağıttın. Yapmadığın hiçbir çirkin şey kalmadı. Eğer bu yeni getirdiklerinle mal talep ediyorsan sana mallarımızdan toplarız, öyle ki bizim en zenginimiz olacaksın. **Eğer onunla içimizde şeref talep etmekteysen biz seni bize efendi/başkan kılarız. Eğer onunla bir saltanat murad ediyorsan seni melikimiz yaparız.** Eğer bu, gördüğün ve sana galip gelen bir cin ise tedavi olman için, sen iyileşinceye kadar mallarımızı harcarız veya seni mazur görürüz.

Allah Resûlü de (sav) buyurdu ki:

'Ben nerede, sizin dedikleriniz nerede? Kendisiyle size geldiğim şeyle (davetimle) mallarınızı talep etmiyorum. Ne içinizde şeref talebi için ne de sizin üzerinize meliklik için gelmedim. Fakat Allah beni size resûl/elçi olarak gönderdi ve bana bir kitap indirdi. Bana emretti ki, sizin için müjdeleyici ve korkutucu olayım. Böylece Rabbimin risâlâtını/gönderdiği mesajları size tebliğ ettim. Size nasihat ettim. Eğer size getirdiğim şeyi kabul ederseniz o, sizin dünyada ve ahirette nasibinizdir. Eğer onu reddederseniz Allah'ın emri için sabrederim, tâ ki Allah benimle sizin aranızda hükmünü versin."[79]

Yûsuf'a (as) verilenin bir benzeri Allah Resûlü'ne verilmesine rağmen, neden kabul etmedi? Allah Resûlü'ne yapılan teklif bir bütün olarak okunduğunda şu anlaşılır: Kureyş, "Şayet bu davetten amacın yönetici olmaksa, daveti bırak seni yönetici yapalım." demek istiyor. Aslında Kureyş, davetin tamamına değil, Allah Resûlü'nün onların dinine dil uzatmasına karşı. Diyorlar ki "Sen bize karışma; atalarımızın sapık olduğunu, ilahlarımızın batıl olduğunu söyleme, yeter." Sırf bunun için ona yöneticilik teklif ediyorlar. Allah Resûlü şiddetle reddediyor. Neden? Çünkü ondan tevhidî ilkelerden taviz vermesini, Mekke'de var olan çoğulculuk sistemini onaylamasını istiyorlar.[80] Allah Resûlü (sav) teklifi kabul etse İslam da Mekke'de meşru kabul edilen

79. Siret-i İbn-i Hişam, 1/392

80. Çoğulculuk anlayışı hakkında detaylı bilgi için bk. Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, s. 19. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

dinlerden olacak, sahabe eziyet görmeyecek, Allah Resûlü ve ashabı rahatça dinlerini yaşayacak… Ancak o zaman meşru kabul edilen bu din, Allah'ın indirdiği İslam olmayacak. Çünkü içinden "Lâ"sı, kötülüğü inkârı ve şirkten beraati çıkmış olacak. İslam bir bütün olarak Allah'ın dinidir. Tek bir ilkesi bile çıkarılırsa geriye kalan şey, Allah'ın indirdiği din olmaktan çıkar.

Yûsuf da (as) Allah Resûlü de (sav) bizim imamımız ve en güzel örneklerimizdir. İkisinin davranışını bir araya getirince şunu anlıyoruz: Kâfirlerin teklif ettiği iktidar, taviz vermeyi gerektiriyorsa reddedilir. Şayet kâfirler mutlak iktidar teklif ediyor ve hiçbir şekilde taviz söz konusu olmayacaksa o zaman kabul edilebilir. Örneğin bugün gayri İslami bir düzen, müminlere dese ki: "Alın, eğitim bakanlığını istediğiniz gibi yönetin." Müslimler İslami ilkelere göre bakanlığı dönüştürüp ıslah edeceklerse yapabilirler. Fakat günümüzde olduğu gibi göreve başlarken, görev esnasında ve atılan her adımda karşılarına bir yasa, tüzük, yönetmelik koyarak onlardan taviz vermeleri ve batılı onaylamaları istenirse kabul edemezler. Ederlerse ne olur? Sistemi veya bakanlığı kurtaralım derken kendi iman ve ahlaklarını kaybederler.

Dünyanın hangi ülkesine bakarsanız bakın; Yûsuf'un (as) görev talebini delil alarak gayri İslami sistemlerde yer alanlar, kaybetmişlerdir. Sistem onları dönüştürmüş; inanç ve ahlaka dair hassasiyetlerini kaybetmiş, sistemin sair aparatlarından farksız hâle gelmişlerdir. Hatta bazı ülkelerde, mustazaf halk, İslamcılardan(!) önceki dönemi arzular olmuştur. Sistem onları dönüştürürken yalnızca onlara zarar vermemiştir. Onlarla birlikte, temsil ettikleri değerlere de zarar vermiştir. İnsanlar X partisini veya Y bakanını değil, onun kendini nispet ettiği dini eleştirmeye başlamıştır.

• Günümüzde olduğu gibi kendisine mutlak iktidar verilmeyen insanlar, içinde yer aldıkları sistemin zulüm ve yalanlarına ortak olacaklardır. Böyle bir duruma düşmeyi Allah Resûlü (sav) şiddetle yasaklamıştır.

Nu'mân ibni Beşîr'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Biz yatsı namazından sonra mesciddeyken Allah Resûlü yanımıza çıktı. Bakışlarını semaya doğru kaldırdı sonra indirdi. Hatta biz semada bir şey oldu zannettik. Sonra dedi ki: 'Dikkat edin! Muhakkak ki benden sonra yalan

söyleyen ve zulmeden yöneticiler olacaktır. Kim onların yalanlarını doğrular ve zulümlerine destek olursa, o benden değildir ben de ondan değilim. Kim de onların yalanlarını doğrulamaz ve zulümlerine destek olmazsa, o bendendir ben de ondanım. Dikkat edin! Müslim'in kanı onun kefaretidir. Dikkat edin! Subhanallah, Elhamdulillah, Lailaheillallah ve Allahu Ekber; işte kalıcı salih ameller bunlardır.' "[81]

Ebu'l Hayr'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"O zamanlar Mısır Valisi olan Mesleme ibni Mahled, Ruveyfi' ibni Sâbit'e vergi memurluğu teklif edince kendisine şu karşılığı verdi: 'Allah Resûlü'nün (sav) şöyle buyurduğunu işittim: 'Kuşkusuz, vergi toplayan cehennemliktir.' ' "[82]

Ebû Saîd ile Ebû Hureyre'den (r.anhuma) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Öyle idareciler gelecek ki insanların kötülerine görev verip namaz vakitlerini geciktirecekler. Sizden bu zamana şahit olan kişi bilirkişi, polis, vergi toplayıcısı ve hazinedar olmasın."[83]

Yûsuf'un (as) gayri İslami sistemde görev alışını delil alarak gayri İslami sistemin parçası olanlar, kendi itiraflarıyla birçok zulme sessiz kalmakta, kendi birimlerindeyse zulmün işleyişine ortak olmaktalardır. Sistemi dönüştürmek adına sistemin parçası olanlar, günün sonunda, "Allah affetsin." sözüyle zulme ortak olmaya devam etmektedir. Sistemi kurtarmak gibi büyük hedeflerle(!) yola çıkanlar; "Allah günah yazmasın." diyerek gıybet yapan teyzelerle, şans getirsin diye besmele çekip zar atanlarla aynı noktaya gelmektedir.

• Yûsuf'un (as) kıssası önemli bir hakikate işaret eder: Ahlaki ve imani ilkelerden taviz vermeyen insanlar, Yüce Allah'ın türlü nimetlerine mazhar olurlar. Bu nimetlerden biri de dünyada mutlak iktidar sahibi olmaktır:

"İşte böylece Yusuf'a, yeryüzünde temkin/imkân/iktidar verdik. Orada dilediği yerde konaklar/dilediği gibi hareket ederdi. Rahmetimizden dilediğimiz kişiye

81. Ahmed, 18353
82. Ahmed, 17001
83. Sahîhu İbni Hibbân, 4586

veririz. Ve muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmeyiz. Hiç şüphesiz ahiret mükâfatı, iman edip Allah'tan korkanlar için daha hayırlıdır."[84]

Bu kıssayı delil alarak gayri İslami sistemlerde yer alanlar ise imani ve ahlaki ilkelerden taviz vermeye, takiyyeye, olmadığı gibi görünmeye davet etmiş; tüm bu gayrimeşru eylemlerini Yûsuf'un (as) kıssasıyla meşrulaştırmaya çalışmışlardır. Oysa Yüce Allah'ın bu kıssayı vahiy olarak indirmesindeki hikmetlerden biri, tavizsiz bir duruşun akıbetini göstermektir. Böylece kıssayı amelî olarak tahrif etmiş, yanlış anlaşılmasına sebep olmuşlardır.

• Yûsuf'un (as) kıssasını delil alıp demokratik parlamentolara girenler, şu soruyu soracak olsalar yanıldıklarını anlarlar: Yûsuf (as) delil alınıp faizli bir bankada faizli işlemler sorumlusu olunabilir mi? Yûsuf'un (as) görev alması delil alınarak meyhanede ya da genelevde çalışılır mı? Muhtemelen soruya dahi itiraz edecek; bu işlerin haram olduğunu ve haram işte işçi, memur, mesul olunamayacağını söyleyeceklerdir. Mevcut sistemler ise Allah (cc) ile sınırlaşan, Yüce Allah'ın ahkâmına alternatif hükümler oluşturan, İslam'a aleni düşmanlık yapan sistemlerdir. Bunların her biri haddini aşıp tağutlaşmakta, Allah'a şirk koşmakta, dinin asıllarına dair sınırları çiğnemektedir. Yûsuf'un (as) görev almasını delil alıp haram işte çalışmayan veya görev almayan bir insan, nasıl olur da tuğyan, şirk ve inkârcılık anlamına gelen bir işte görev alır? Ne var ki geleneksel cahilî anlayış, İslam'ın tevhidi önceleyen ölçülerini bozmuş, haramlara karşı hassasiyeti, şirk hassasiyetinin önüne geçirmiştir. Çoğu insan haram dendiğinde -ve dahi ayıp dendiğinde- pürdikkat kesilirken, şirk dendiğinde kırk dereden su getirebilmekte, en sıradan dünyevi çıkarlar uğruna şirk işleyebilmektedir.

84. 12/Yûsuf, 56-57

İhsan Ehline Verilen Dünya ve Ahiret Mükâfatı

"İşte böylece Yusuf'a, yeryüzünde temkin/imkân/iktidar verdik. Orada dilediği yerde konaklar/dilediği gibi hareket ederdi. Rahmetimizden dilediğimiz kişiye veririz. Ve muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmeyiz. Hiç şüphesiz ahiret mükâfatı, iman edip Allah'tan korkanlar için daha hayırlıdır."[85]

Yüce Allah, ihsan ehlinin mükâfatını zayi etmez. Mutlaka onları dünyada ve ukbada hak ettikleri mükâfatla buluşturur. Yûsuf'a (as) verilen iktidar nimeti, rahmetin dünyadaki tecellisidir. İman ve takva ehli için ahirette verilecek mükâfat ise çok daha hayırlıdır. Orada iman ve takva ehlini bekleyen göz aydınlığı mükâfatları yalnızca O (cc) bilir:

"Hiçbir nefis, yaptıklarının mükâfatı olarak, kendileri için hazırlanmış göz aydınlığı (nimetlerin) ne olduğunu bilmez."[86]

Bir diğer gerçek şudur: İşini ihsan üzere yapan insan, ister mümin ister kâfir olsun, ister Doğulu ister Batılı olsun fark etmez; Yüce Allah, ihsan ehlinin mükâfatını zayi etmez, emeklerinin karşılığını mutlaka verir.[87] İnsanlık tarihi, bu yasanın tefsiri gibidir. Çalışan, işini güzel yapan ve emek harcayan her insan/topluluk emeğinin karşılığını alır. Dinlerine veya ahiretlerine faydalı olup olmadığından bağımsız olarak, Yüce Allah'ın yasası budur.

85. 12/Yûsuf, 56-57
86. 32/Secde, 17
87. bk. İthâfu'l İlf bi Zikri'l Fevâidi'l Elf, 1/621-622

58-68

وَجَآءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ (٥٨) وَلَمَّا
جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِى بِاَخٍ لَكُمْ مِنْ اَبِيكُمْ ۚ اَلَا تَرَوْنَ اَنِّى اُوفِى
الْكَيْلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ (٥٩) فَاِنْ لَمْ تَاْتُونِى بِهٖ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِى وَلَا
تَقْرَبُونِ (٦٠) قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ وَاِنَّا لَفَاعِلُونَ (٦١) وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا
بِضَاعَتَهُمْ فِى رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَآ اِذَا انْقَلَبُوٓا اِلٰى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ
(٦٢) فَلَمَّا رَجَعُوٓا اِلٰى اَبِيهِمْ قَالُوا يٰٓاَبَانَا مُنِعَ مِنَّا الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَآ اَخَانَا
نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ (٦٣) قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ عَلَيْهِ اِلَّا كَمَآ اَمِنْتُكُمْ عَلٰى
اَخِيهِ مِنْ قَبْلُ ۟ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًا ۖ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ (٦٤) وَلَمَّا فَتَحُوا
مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْ ۟ قَالُوا يٰٓاَبَانَا مَا نَبْغِى ۟ هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا
رُدَّتْ اِلَيْنَا ۚ وَنَمِيرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍ ۟ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ (٦٥)
قَالَ لَنْ اُرْسِلَهُ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَاْتُنَّنِى بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يُحَاطَ
بِكُمْ ۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ (٦٦) وَقَالَ يٰبَنِىَّ لَا
تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا مِنْ اَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍ ۟ وَمَآ اُغْنِى عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ
مِنْ شَىْءٍ ۟ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ۟ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۚ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ (٦٧)
وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوهُمْ ۟ مَا كَانَ يُغْنِى عَنْهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍ اِلَّا
حَاجَةً فِى نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضٰيهَا ۟ وَاِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ (٦٨)

(58) "(Yusuf iktidara geldikten sonra kuraklık başladı.) Yusuf'un kardeşleri (yiyecek almak için) gelmiş ve onun yanına girmişlerdi. Onu tanımadıkları hâlde o, onları tanımıştı."

(59) "Yüklerini hazırladığı zaman: 'Bana babanızdan olan bir kardeşinizi (rehin olarak) getirin. Benim tam ölçekle verdiğimi ve misafirperverlerin en hayırlılarından olduğumu görmediniz mi?' "

(60) "Onu getirmezseniz benden alacağınız bir erzak olmayacak, bana da yaklaşmayın!"

(61) " 'Onu babasından alabilmek için çabalarız. (Evet,) kesinlikle bunu yapacağız.' demişlerdi."

(62) "(Yusuf) hizmetlilere demişti ki: '(Erzak almak için verdikleri) eşyalarını, yüklerin arasına (geri) koyun. Belki ailelerine döndüklerinde bunu anlar ve tekrar geri dönerler.' "

(63) "Babalarına döndükleri zaman: 'Babamız! Yiyecek bize yasaklandı. Kardeşimizi bizimle gönder ki yiyecek alalım. Şüphesiz ki onu koruyacağız.' demişlerdi."

(64) " 'Daha önce kardeşi konusunda size güvendiğim gibi, bunda da güveneyim öyle mi? Allah en hayırlı koruyucu ve O merhametlilerin en merhametlisidir.' demişti."

(65) "Eşyalarını açınca ödedikleri bedelin kendilerine geri verildiğini gördüler. 'Babamız! Daha ne isteyebiliriz ki? İşte (yiyecek karşılığında) ödediklerimiz bize geri dönmüş. (Yolla onu bizimle) ailemiz için erzak almış oluruz, hem kardeşimizi de koruruz, bir deve yükü fazladan yiyecek alırız. Bu (yanımızda getirdiğimiz) az bir yiyecektir.' "

(66) "(Yakub:) 'Topluca (helak olup) kuşatılmanız dışında, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına kesin bir söz verinceye kadar onu sizinle göndermem.' demişti. Ona (Allah adına) kesin sözlerini verdiklerinde: '(O hâlde) Allah söylediklerimize vekildir.' dedi."

(67) "(Yakub:) 'Ey oğullarım! Tek bir kapıdan (şehre) girmeyin. Farklı kapılardan girin. (Bu, sadece bir tedbirdir. Yoksa Allah sizin için bir musibet dilemişse)

ben sizi Allah'a karşı koruyamam. Hüküm yalnızca Allah'ındır. O'na tevekkül ettim. Tevekkül edecek olanlar da yalnızca O'na tevekkül etsinler.' dedi."

(68) "Babalarının emrettiği şekilde şehre girdiler. Bu şekil girmeleri onlara Allah'a karşı bir fayda sağlamayacaktı. Ama (böyle girmeleri) Yakub'un içinde var olan bir istekti ve onu dillendirerek açığa çıkarmış oldu. Şüphesiz ki o, ona öğrettiklerimiz sayesinde ilim sahibi biridir. Fakat insanların çoğu bilmezler."

Surenin bu bölümü, kardeşlerinin Yûsuf (as) ile ilk karşılaşmasını anlatıyor. Onları Yûsuf'a getiren sebep, Mısır ve civarında yaşanan kıtlıktır. Yûsuf'un (as) aldığı tedbir, Mısır'ı kendi kendine yeten ve çevre ülkelere gıda ihraç eden konuma getirmiştir. Yûsuf'un kardeşleri de ihtiyaçları olan gıdayı almak için Mısır'a gelmişlerdir. Onlar Yûsuf'u tanımamış, ancak Yûsuf onları tanımıştır. Bu böyledir. Zalim mazlumu unutur, mazlum zalimi unutmazmış. Zalimin açtığı yara yürekte usul usul kanar, kuruyup kabuk tuttuğunda da ince ince sızlarmış.

Rehin Talebi

"Yüklerini hazırladığı zaman: 'Bana babanızdan olan bir kardeşinizi (rehin olarak) getirin. Benim tam ölçekle verdiğimi ve misafirperverlerin en hayırlılarından olduğumu görmediniz mi?' "[1]

Yûsuf (as) istedikleri yiyecek karşılığında onlardan bir rehin bırakmalarını talep ediyor. Kur'ân'ın detayları anlatmama üslubu nedeniyle, ne konuştuklarını, konunun nasıl buraya geldiğini bilmiyoruz. Genelde insanlar borçla alışveriş yaptıklarında rehin bırakmak zorunda kalırlar. Muhtemelen istedikleri yiyeceğe karşılık borçlanıyorlar, Yûsuf da borçlarını ödeyene dek bir kardeşlerini kendi yanında bırakmalarını istiyor. Ya'kûb'un (as) şeriatında borca karşılık bir yakının rehin bırakılması meşru olabilir. Hiç itiraz etmeden bu şartı kabul etmeleri bunun meşru bir talep olduğunu gösteriyor. Yûsuf (as) onları rahatlatmak için tam ölçekle verdiğini ve misafirperver olduğunu hatırlatıyor.

1. 12/Yûsuf, 59

Ekonomik Boykot

"Onu getirmezseniz benden alacağınız bir erzak olmayacak, bana da yaklaşmayın!"[2]

Aynı babadan olma bir kardeşle gelmedikleri takdirde onlara yiyecek vermeyeceğini hatırlatıyor. Başka bir ifadeyle isteği yerine getirilmezse onlara ekonomik boykot uygulayacağını söylüyor. Allah Resûlü Dönemi'nde de ekonomik boykot, bir psikolojik harp unsuru olarak kullanılmıştır. Allah Resûlü'nün (cc) tüm faaliyetleri, Kureyş'in ticaret yollarını ele geçirmeye ve Kureyş iktisadını bozmaya yöneliktir.[3] Yine o (sav), Sumâme ibni Usâl isimli sahabinin Kureyş'e uyguladığı ekonomik boykota karşı çıkmayarak ikrar etmiş, Kureyş'in talebi üzerine boykotu sonlandırmasını istemiştir. Bu da ekonomik boykotun İslam'ın kabul ettiği mücadele vesilelerinden biri olduğunu, inananların ve tüm insanların maslahatı gözetilerek uygulanabileceğini gösterir.[4]

Kardeşlerin Kalp Katılığı

" 'Onu babasından alabilmek için çabalarız. (Evet,) kesinlikle bunu yapacağız.' demişlerdi."[5]

Kardeşlerin Yûsuf (as) ile küçük kardeşlerine olan kıskançlığı ve katı kalpliliği devam ediyor. Bunu, kullandıkları lafızlardan anlıyoruz. "Onu babasından isteriz." cümlesindeki kardeşimizi değil "onu", babamızdan değil "babasından" ifadeleriyle bu açıkça görülüyor. Sure boyunca da katı kalplilikle söylenmiş soğuk ifadeleri görmeye devam edeceğiz. Bu da kıskançlığın nasıl keskin bir duygu olduğunu, tevbe ve ıslah ile terk edilmezse yıllar geçse de insanın yakasını bırakmadığını gösterir.

2. 12/Yûsuf, 60
3. Allah Resûlü'nün stratejisi için 108. ayetin açıklamasında bilgiler verilecektir.
4. Ekonomik boykotun İslam hukukunda yeri için bk. El-Mukâtaatu'l İktisâdiyye Hakîkatuhâ ve Hukmuhâ, Dr. Hâlid ibni Abdullah Eş-Şermânî
5. 12/Yûsuf, 61

Yûsuf'un İnce Düşüncesi

"(Yusuf) hizmetlilere demişti ki: '(Erzak almak için verdikleri) eşyalarını, yüklerin arasına (geri) koyun. Belki ailelerine döndüklerinde bunu anlar ve tekrar geri dönerler.' Babalarına döndükleri zaman: 'Babamız! Yiyecek bize yasaklandı. Kardeşimizi bizimle gönder ki yiyecek alalım. Şüphesiz ki onu koruyacağız.' demişlerdi. 'Daha önce kardeşi konusunda size güvendiğim gibi, bunda da güveneyim öyle mi? Allah en hayırlı koruyucu ve O merhametlilerin en merhametlisidir.' demişti. Eşyalarını açınca ödedikleri bedelin kendilerine geri verildiğini gördüler. 'Babamız! Daha ne isteyebiliriz ki? İşte (yiyecek karşılığında) ödediklerimiz bize geri dönmüş. (Yolla onu bizimle) ailemiz için erzak almış oluruz, hem kardeşimizi de koruruz, bir deve yükü fazladan yiyecek alırız. Bu (yanımızda getirdiğimiz) az bir yiyecektir.' "[6]

Yûsuf (as), erzakın bedeli olan malları yüklerinin arasına geri koydurdu. Böylece onların Mısır'da gördükleri tam ölçekle veren ve misafirperver yönetici algısını pekiştirdi, ona (as) olan güvenlerini arttırdı. Yûsuf'un (as) bu düşüncesi işe yaradı. Şöyle ki; kardeşler babalarına döndüklerinde Ya'kûb'tan (as) olumsuz cevap aldılar.[7] Ne zaman ki yüklerini açtılar ve ödedikleri bedelin iade edildiğini gördüler, daha bir ısrarla küçük kardeşlerini istediler. Ya'kûb (as) bu ısrardan sonra ikna oldu ve kardeşlerini onlarla yollamayı kabul etti.

Yûsuf'un (as) onları tekrar geri getirmek için izlediği stratejiyi şöyle özetleyebiliriz:

- Onlara tam ölçekle yiyecek verip en güzel şekilde ağırlayarak güven vermesi.
- İhtiyaçlarının tamamını karşılamayıp tekrar gelmeye mecbur bırakması.
- Ödedikleri bedeli tekrar yüklerinin arasına koyup güven pekiştirmesi.

6. 12/Yûsuf, 62-65
7. bk. 12/Yûsuf, 64

Çocukları İçin Endişe Edenlerin Duası

" 'Daha önce kardeşi konusunda size güvendiğim gibi, bunda da güveneyim öyle mi? Allah en hayırlı koruyucu ve O merhametlilerin en merhametlisidir.' demişti."[8]

Bu talep karşısında Ya'kûb (as) endişeye kapılıyor. Zira oğullarının kalplerinin hâlâ kıskançlıkla tutuştuğunu biliyor. Ayrıca daha önce Yûsuf için de "Şüphesiz onu koruyacağız."[9] demişlerdi. Şimdi aynı sözü[10] kardeşi için söylüyorlar. Acaba bu da küçük kardeşe zarar vermek için bir plan mıydı? Diğer taraftan da Mısır'dan gelen yiyecek, yöneticinin alicenaplığı ve meşru talebi söz konusuydu. İşte bu endişeler ve belirsizlik ona şu duayı yaptırdı: Allah en hayırlı koruyucu ve O merhametlilerin en merhametlisidir! O'nun (cc) iki ismine sığındı: Er-Rahmân ve El-Hâfız! Çocukları için ikilemde kalan her ebeveyne nasıl dua etmeleri gerektiğini öğretti. Enbiya duası önemli midir? Evet, önemlidir; zira Allah'ı en iyi tanıyan ve O'na yakın kullar enbiyalardır. Nerede, hangi ismiyle O'na (cc) kulluk edileceğini en iyi onlar bilirler.

Su-i Zannın Meşru Olduğu Hâller

" 'Daha önce kardeşi konusunda size güvendiğim gibi, bunda da güveneyim öyle mi? Allah en hayırlı koruyucu ve O merhametlilerin en merhametlisidir.' demişti."[11]

"(Yakub:) 'Topluca (helak olup) kuşatılmanız dışında, onu bana geri getireceğinize dair Allah adına kesin bir söz verinceye kadar onu sizinle göndermem.' demişti. Ona (Allah adına) kesin sözlerini verdiklerinde: '(O hâlde) Allah söylediklerimize vekildir.' dedi."[12]

Ya'kûb (as) çocuklarına güvenmemiş, onların kardeşlerine zarar verebileceğine dair su-i zanda bulunmuştur. Bu da gösterir ki Hucurât Suresi'nde yasaklanan su-i zan mutlak değildir; bazı hâllerde ve bazı insanlara yönelik su-i zan meşrudur. Şöyle ki;

8. 12/Yûsuf, 64
9. bk. 12/Yûsuf, 12
10. bk. 12/Yûsuf, 63
11. 12/Yûsuf, 64
12. 12/Yûsuf, 66

"Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının! Çünkü zannın bir kısmı (dahi) günahtır. Tecessüs etmeyin/birbirinizin özelini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın/arkasından konuşmayın. Sizden biri, ölü kardeşinin etini yemeyi ister mi? (Nasıl da) tiksindiniz! Allah'tan korkup sakının. Şüphesiz ki Allah, (tevbeye muvaffak kılan ve tevbeleri çokça kabul eden) Tevvâb, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir." [13]

Yüce Allah zannın, bir kısmının günah olduğunu söyler. Bu da zannın tamamen günah olmadığını, bir yönüyle de helal olduğunu gösterir. Günah olmayan zan hangisidir, sorusuna Hucurât Suresi şu cevabı verir:

"Ey iman edenler! Fasık biri size bir haber getirdiğinde, onu (iyice araştırıp doğru olup olmadığını) açıklığa kavuşturun. Ta ki bilmeden bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmayasınız." [14]

Fısk, masiyet ve şerle maruf insanlara karşı ihtiyatlı olmak, onlardan bir zarar gelebileceğine dair su-i zan içinde olmak, buna bağlı olarak da söyledikleri/yaptıkları şeyleri açıklığa kavuşturmak caizdir. Ya'kûb'un (as) çocuklarına karşı takındığı tavır da bu kapsamdadır. İslam âlimleri de yasaklanan su-i zan için, "Bu, gerekçesi olmayan töhmetler/suçlamalardır. Örneğin hiçbir alamet olmamasına rağmen bir insanın bir başkasını zinayla suçlaması gibi" demişlerdir. [15] Yanlış insanlarla oturup kalkan, fısk meclislerine müdavim olan, hayatında sürekli aynı yanlışları tekrarlayan insanlara karşı ihtiyatlı olmak, söz ve eylemlerini olumsuz anlama yormak caizdir.

Ya'kûb'tan (as) öğrendiğimiz bir diğer edep; bu ahlaktaki insanlarla iş yaparken, onlara hiçbir açık kapı bırakmayacak şekilde sözleşme yapmaktır. Ya'kûb (as) onlardan Allah adına söz almış, topluca helak olmaları dışında hiçbir mazaret kabul etmeyeceğini belirtmiş ve son olarak sözleşmelerine Allah'ı (cc) vekil tutmuştur. Normalde bir insana/topluma bu denli sıkı şartlar getirmek alışılmış bir durum değildir. Ancak güvenmediğiniz ve zaruret nedeniyle iş yapmaya mecbur kaldığımız insanlar söz konusu olursa nasıl muamele etmemiz gerektiği bize öğretilmiştir.

13. 49/Hucurât, 12
14. 49/Hucurât, 6
15. bk. Fethu'l Bârî, 6064-6065 No.lu hadis şerhi

Ya'kûb'un Tavsiyeleri

"(Yakub:) 'Ey oğullarım! Tek bir kapıdan (şehre) girmeyin. Farklı kapılardan girin. (Bu, sadece bir tedbirdir. Yoksa Allah sizin için bir musibet dilemişse) ben sizi Allah'a karşı koruyamam. Hüküm yalnızca Allah'ındır. O'na tevekkül ettim. Tevekkül edecek olanlar da yalnızca O'na tevekkül etsinler.' dedi. Babalarının emrettiği şekilde şehre girdiler. Bu şekil girmeleri onlara Allah'a karşı bir fayda sağlamayacaktı. Ama (böyle girmeleri) Yakub'un içinde var olan bir istekti ve onu dillendirerek açığa çıkarmış oldu. Şüphesiz ki o, ona öğrettiklerimiz sayesinde ilim sahibi biridir. Fakat insanların çoğu bilmezler."[16]

Çocuklarından Allah adına söz aldıktan sonra, kardeşlerini de yanlarına kattı ve onlara bazı tavsiyelerde bulundu. Bu tavsiyeler hem çocuklarına yol gösteren hem de imani hakikatleri hatırlatan sözlerdi.

• Ey oğullarım: Ya'kûb (as), ilk defa çocuklarına, "Ey oğullarım" diye seslendi. Onlara karşı kırgın ve kızgın olan Ya'kûb (as), ilk defa onlara karşı yumuşadı. Neden? Çünkü onlar da ilk defa Allah adına söz verdiler, Allah'ı vekil tuttular. Henüz ıslah olmadılar, ancak ıslah belirtileri göstermeye başladılar. Yani onlar hâllerini değiştirmeye başlayınca Allah da (cc) babalarının kalbini değiştirmeye başladı.[17] Yüce Allah'ın değişim yasası tüm insanlık için geçerlidir. Bir birey veya topluluk kendinde olanı değiştirirse Yüce Allah da değiştirir. Masiyetle kaybedilen ne varsa, taatle kazanılır. İfsad ile elden giden, ıslah ile geri gelir. Eşler, anne baba ile evlat, hısım ile akraba veya aynı davaya gönül verenler arasındaki kırgınlıklar, hâllerin ıslah edilmesiyle yerini sevgi, şefkat ve ülfete bırakır:

"Bu, şundandır: Allah, bir topluma verdiği nimeti, onlar kendilerinde olanı değiştirmedikçe değiştirecek değildir. Şüphesiz Allah, (işiten ve dualara icabet eden) Semi', (her şeyi bilen) Alîm'dir."[18]

16. 12/Yûsuf, 67-68
17. bk. Teemmulâtun Îmâniyye fî Sûreti Yûsuf, s. 199
18. 8/Enfâl, 53

• Şehre farklı kapılardan girin: Yüce Allah, Ya'kûb'un (as) bir tedbir aldığını haber verir. Ancak tedbirin ardında nasıl bir endişe/düşünce olduğunu haber vermez. Şayet bize bir faydası olsa, Yüce Allah tedbiri haber verdiği gibi tedbire sebep olan düşünceyi de haber verirdi.[19] Bilakis Allah'ın (cc) sebebi açıklamaması bize şu hakikati öğretti: Müslim her işinde tedbirli olmalı, imkân dâhilinde tüm sebeplere yapışmalıdır.

• Sizi Allah'a karşı koruyamam: Her ne kadar tedbir alsanız da bir imani hakikati unutmayın. Tedbirler yalnızca birer sebeptir. Aslolan O (cc), O'nun hükmü ve iradesidir. Şer'i hüküm (yasama) O'na ait olduğu gibi, kevnî hüküm (takdir) de O'na aittir. Bu gerçeği idrak etmek önemlidir. Aksi hâlde insan, tedbiren yapıştığı sebepleri asıl koruyucu, engelleyici veya gerektirici zanneder, helak olur. Allah'a ait sıfatları, kendi elleriyle hazırladığı sebeplere atfeder. Eliyle put yontup tapan insanlar gibi, eliyle sebep hazırlayıp sebeplere tapar. Şeriat (tedbir) ile kader (başa gelen) arasında denge kurulması için bu bilinç şarttır. Aksi takdirde, aldığı tedbirlere güvenip "Kimmiş bizden daha güçlü?" diyen azgın kavimlere dönüşür[20] ya da Allah'a dayandım diye sebepleri ihmal eden ve uyarılan kavimlere dönüşür.[21]

• O'na tevekkül ettim: Tevekkül, insanın elinden geleni yapıp süreci Yüce Allah'a emanet etmesidir. Çıkan sonuca razı olması ve Rabbinin hükmüne teslimiyettir. Tevekkül, Allah'ı (cc) hakkıyla tanımanın, O'na imanın/güvenin ve O'na teslimiyetin semeresidir. Tevekkül, tevhid inancının yaşama yansımasıdır. Bu sebeple Ya'kûb (as), "Tevekkül edenler **yalnızca** ona tevekkül etsin." buyurmuştur. Yalnızca vurgusu, tevekkülün tevhidin kendisi olduğunu, müminin ancak ve ancak Allah'a tevekkül edeceğini gösterir.

19. Müfessirler farklı kanaatler izhar etmişlerdir: Çocuklarına nazar değmesinden endişe etti. Kralın öfkesine uğramalarından korktu. Çete sanılıp tutuklanmalarını istemedi… Bu ve benzeri görüşler yalnızca birer tahmindir. (bk. Zâdu'l Mesîr, 3/239, Yûsuf Suresi, 67. ayetin tefsiri)

20. "Âd Kavmi'ne gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklendiler ve 'Bizden daha güçlü olan kimmiş?' dediler. Görmediler mi onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu? Onlar, ayetlerimizi inkâr ediyorlardı." (41/Fussilet, 15)

21. İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yemenliler hacca geldikleri zaman azık getirmezler ve 'Biz tevekkül ediyoruz.' derlerdi. Mekke'ye geldikleri zaman da insanlardan dilenirlerdi.

Bunun üzerine Yüce Allah şu ayeti indirdi: 'Azık edinin! Şüphesiz azığın en hayırlısı takvadır.' (2/Bakara, 197)" (Buhari, 1523)

• Ya'kûb'un (as) içinde var olan istek, çocuklarına tavsiye ettiği tedbir; Yüce Allah'ın hükmünü değiştirmez. Ancak peygamber de olsa Ya'kûb (as) bir insandır, babadır, çocukları için taşıdığı endişeleri vardır. Yüce Allah insanın taşıdığı bu endişeleri gidermek ve insanı rahatlatmak için sebeplere yapışmasını, tedbir almasını meşru kılmıştır. Benzer bir endişeyi Mûsâ'nın (as) annesinde görüyoruz. Yüce Allah ona vahyederek Mûsâ'yı kendisine geri döndüreceğini vadetmesine rağmen onun (as) için endişelenmiştir:

"Musa'nın annesine: 'Onu emzir. Onun için (Firavun ve askerlerinden dolayı) korkarsan onu denize bırak. Korkma, üzülme! Şüphesiz ki biz, onu sana geri döndürecek ve onu gönderilmiş resûllerden kılacağız!' diye vahyettik."[22]

"Musa'nın annesi yüreği bomboş (endişeden dolayı aklı başında olmaksızın, yalnızca Musa'yı düşünerek) sabahı etti. Şayet müminlerden olması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse (Musa'nın sırrını) açığa çıkaracaktı."[23]

İnsan vahiy de alsa nebi olarak seçilmiş de olsa insanlığından sıyrılmaz. Beşer olmaktan kaynaklı korkular ve endişeler taşır. Yüce Allah insana olan merhametinden bu endişeleriyle onu yargılamaz, tedbir almayı meşru kılarak insanı rahatlatır.

• Ya'kûb (as) ilim sahibidir; fakat insanların çoğu bilmezler: Ya'kûb'un (as) yaptıkları Yüce Allah'ın ona öğrettiği ilim sayesindedir. O (as) yanlış bir şey yapmamıştır. Ola ki biri, "Madem tedbir takdire engel olmuyor, öyleyse niye tedbir aldı?" diye düşünür; bu düşünce onu yanıltmasın. Ya'kûb (as) Allah'ın (cc) ona öğrettiği bilgiyle hareket etti. Hakikatte tedbir Allah'tan yardım istemek, fiilî duada bulunmaktır. "Ben elimden geleni yaptım. Bu çabamı boşa çıkarma!" demektir. Ya'kûb (as) hem tedbir alarak fiilen duada bulunmuş hem de tevekkül ederek kalbî duada bulunmuştur.[24]

22. 28/Kasas, 7
23. 28/Kasas, 10
24. bk. Hak Dini Kur'ân Dili, 5/77, Yûsuf Suresi, 75-76. ayetlerin tefsiri

69-87

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنِّٓى اَنَا اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ (٦٩) فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِى رَحْلِ اَخِيهِ ثُمَّ
اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْعِيرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ (٧٠) قَالُوا وَاَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ
(٧١) قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَٓاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَاَنَا بِهِ زَعِيمٌ (٧٢)
قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِى الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ (٧٣) قَالُوا
فَمَا جَزَٓاؤُهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ (٧٤) قَالُوا جَزَٓاؤُهٗ مَنْ وُجِدَ فِى رَحْلِهٖ فَهُوَ جَزَٓاؤُهٗ
كَذٰلِكَ نَجْزِى الظَّالِمِينَ (٧٥) فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَٓاءِ اَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا
مِنْ وِعَٓاءِ اَخِيهِ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَاْخُذَ اَخَاهُ فِى دِينِ الْمَلِكِ اِلَّٓا
اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِى عِلْمٍ عَلِيمٌ (٧٦) قَالُوا اِنْ
يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَهٗ مِنْ قَبْلُ فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ فِى نَفْسِهٖ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ
اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ (٧٧) قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَزِيزُ اِنَّ لَهٗٓ اَبًا

شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهٗ ۚ اِنَّا نَرٰيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ (٧٨) قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ
اَنْ نَّاْخُذَ اِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗٓ ۙ اِنَّآ اِذًا لَّظَالِمُونَ ۚ (٧٩) فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا
مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ۭ قَالَ كَبِيرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُوٓا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا
مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُّمْ فِي يُوسُفَ ۚ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ حَتّٰى يَاْذَنَ لِيْٓ اَبِيْٓ
اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِيْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ (٨٠) اِرْجِعُوٓا اِلٰٓى اَبِيكُمْ فَقُولُوا يٰٓاَبَانَآ
اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ ۚ وَمَا شَهِدْنَآ اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ (٨١) وَسْـَٔلِ
الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِيْٓ اَقْبَلْنَا فِيهَا ۭ وَاِنَّا لَصٰدِقُونَ (٨٢) قَالَ بَلْ
سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۭ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۭ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَنِيْ بِهِمْ جَمِيعًا ۭ اِنَّهٗ
هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (٨٣) وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰٓاَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ
عَيْنٰهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ (٨٤) قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى
تَكُونَ حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهٰلِكِينَ (٨٥) قَالَ اِنَّمَآ اَشْكُوا بَثِّيْ وَحُزْنِيْٓ
اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (٨٦) يٰبَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ
يُوسُفَ وَاَخِيهِ وَلَا تَايْـَٔسُوا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ۭ اِنَّهٗ لَا يَايْـَٔسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ
الْكٰفِرُونَ (٨٧)

(69) "Yusuf'un yanına girdiklerinde, kardeşini bağrına basmış ve demişti ki: 'Şüphesiz ki ben, senin kardeşinim. Artık onların yaptıklarına üzülme.' "

(70) "Yüklerini hazırladığı zaman, su kabını kardeşinin yükü içerisine koydu. Sonra bir münadi: 'Ey kafile! Sizler şüphesiz hırsızlarsınız.' diye ilan etmişti."

(71) "(Sesin geldiği yöne) yönelip: 'Kaybettiğiniz (ve aradığınız şey) nedir?' demişlerdi."

(72) "Demişlerdi ki: 'Kralın su tasını kaybettik (de onu arıyoruz). Kim onu getirirse bir deve yükü yiyecek (ödül olarak) onundur. Ben de (ilan eden olarak ödülün verileceğine) kefilim.' "

(73) " 'Allah'a yemin olsun ki sizin de bildiğiniz gibi bizler bu yere bozgunculuk için gelmedik. Ve biz hırsız da değiliz.' demişlerdi."

(74) " 'Peki, yalan söylüyorsanız nedir onun cezası?' demişlerdi."

(75) " 'Cezası, kimde bulunursa (çaldığına karşılık) o alıkonulur. Biz (Yakub'un şeriatında) zalimleri böyle cezalandırırız.' demişlerdi."

(76) "Kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra (su kabını) kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz, Yusuf'a böyle bir yanıltıcı oyun hazırladık. Allah'ın dilemesi hariç, Kralın dinine (yani yürürlükte olan yasalara) göre kardeşini tutuklaması söz konusu dahi değildi. Biz dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Her bilenin üzerinde daha iyi bilen biri vardır mutlaka."

(77) "Demişlerdi ki: 'Şayet çalmışsa (normaldir). Bundan önce kardeşi (Yusuf) da hırsızlık yapmıştı.' (Bu sözleri duyan) Yusuf (söylemek istediklerini) içinde tutmuş (duygularını) onlara açık etmemişti. (İçinden) demişti ki: 'Sizin durumunuz çok daha kötü! Allah söylediğiniz şeyin mahiyetini en iyi bilendir.' "

(78) "Demişlerdi ki: 'Ey Aziz! Şüphesiz ki onun çok yaşlı bir babası vardır. Bizden birini onun yerine alıkoy. Biz seni iyilik ehlinden biri olarak görüyoruz.' "

(79) "Demişti ki: 'Eşyamızı yanında bulduğumuzdan başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız. Hiç şüphesiz, o takdirde zalimlerden oluruz.' "

(80) "(Yusuf'un, kardeşlerini bırakmasından) umut kestiklerinde, bir kenarda fısıldaşmaya başladılar. Büyük olanları dedi ki: 'Babanızın sizden Allah adına söz aldığını ve bundan önce de Yusuf hakkındaki kusurunuzu bilmiyor musunuz? (Şunu da bilin ki) Babam bana izin verinceye ya da Allah hakkımda hükmünü verinceye kadar buradan bir yere ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.' "

(81) "Babanıza dönün ve deyin ki: 'Babamız! Muhakkak ki senin oğlun hırsızlık yaptı. Biz ancak bildiğimize tanıklık ediyoruz. (Olayların perde arkasını bilen) gaybın koruyucuları değiliz.' "

(82) "(İstersen) içinde bulunduğumuz şehir halkına veya kendisiyle geldiğimiz kervana sor. Şüphesiz ki bizler, doğru söylemekteyiz."

(83) "Demişti ki: '(Hayır, öyle değil!) Bilakis nefsiniz (bu) işi size süslü gösterdi. (Bana düşen) güzel bir sabırdır. Umulur ki Rabbim, hepsini birden bana

getirir. Şüphesiz ki O, (her şeyi bilen) El-Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) El-Hakîm'dir.' "

(84) "Onlara sırtını döndü ve: 'Ah! Şu Yusuf'a karşı bitmeyen çilem!' dedi. Gözlerine üzüntüden dolayı ak düştü. (Neredeyse görmeyecek hâle geldi) ve o (üzüntüsünü) içine atar bir hâldeydi."

(85) "Demişlerdi ki: 'Allah'a yemin olsun ki (sana hayret ediyoruz). Hâlâ Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya derdinden yatağa düşecek ya da helak olacaksın.' "

(86) "Demişti ki: 'Ben derdimi ve hüznümü/tasamı yalnızca Allah'a şikâyet ediyorum. Ve ben Allah'tan (gelen vahiy sayesinde) sizin bilmediklerinizi biliyorum.' "

(87) "Ey oğullarım! Gidin, Yusuf ve kardeşi hakkında kapsamlı bir araştırma yapın. Allah'ın rahmetinden/yardımından ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."

Surenin bu bölümü Yûsuf (as) ile kardeşlerinin ikinci karşılaşmasını konu ediniyor. Bu bölümde Yûsuf'un (as) öz kardeşi, onunla birlikte zulme uğrayan küçük kardeşi de var. Kaynaklarda ismi Bünyamin olarak geçen -Allah doğrusunu bilir- bu kardeş, Allah'ın (cc) Yûsuf'a (as) öğrettiği bir planla Yûsuf'un (as) yanında kalıyor. Böylece bir defa daha karşılaşmalarının zemini hazırlanıyor. Şimdi ayetlere yakından bakalım.

Yûsuf ile Kardeşi Buluşuyor

"Yusuf'un yanına girdiklerinde, kardeşini bağrına basmış ve demişti ki: 'Şüphesiz ki ben, senin kardeşinim. Artık onların yaptıklarına üzülme.' "[1]

Yûsuf'un (as) kardeşiyle buluşması "âvâ ileyhi" cümlesiyle ifade ediliyor. Arapçada îvâ, iki kök anlama sahiptir: Toplanma, bir arada olma ve şefkat… Bu nedenle insanların sığınağı olan yuvaya me'va denmiştir.[2] Zira her ev, hem o evin ehlini tek çatı altında toplar hem de sevgi ve şefkat sunar. Yûsuf'un (as) kardeşini bağrına basması ve bağrına basma eylemi için seçilen kelime, onun özlemini ve yuva hasretini gösterir. Âdeta ona sarılmamış da onda yılların özlemini, hasretini, yoksunluğunu gidermiştir.

1. 12/Yûsuf, 69
2. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 1/151-152, e-v-y maddesi

Yûsuf'a Öğretilen Plan

"Yüklerini hazırladığı zaman, su kabını kardeşinin yükü içerisine koydu. Sonra bir münadi: 'Ey kafile! Sizler şüphesiz hırsızlarsınız.' diye ilan etmişti. (Sesin geldiği yöne) yönelip: 'Kaybettiğiniz (ve aradığınız şey) nedir?' demişlerdi. Demişlerdi ki: 'Kralın su tasını kaybettik (de onu arıyoruz). Kim onu getirirse bir deve yükü yiyecek (ödül olarak) onundur. Ben de (ilan eden olarak ödülün verileceğine) kefilim.' 'Allah'a yemin olsun ki sizin de bildiğiniz gibi bizler bu yere bozgunculuk için gelmedik. Ve biz hırsız da değiliz.' demişlerdi. 'Peki, yalan söylüyorsanız nedir onun cezası?' demişlerdi. 'Cezası, kimde bulunursa (çaldığına karşılık) o alıkonulur. Biz (Yakub'un şeriatında) zalimleri böyle cezalandırırız.' demişlerdi. Kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra (su kabını) kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz, Yusuf'a böyle bir yanıltıcı oyun hazırladık. Allah'ın dilemesi hariç, Kralın dinine (yani yürürlükte olan yasalara) göre kardeşini tutuklaması söz konusu dahi değildi. Biz dilediğimizin derecelerini yükseltiriz. Her bilenin üzerinde daha iyi bilen biri vardır mutlaka."[3]

Ayetleri okuyan Müslim, şu hakikati göz önünde bulundurarak okumalıdır: Yûsuf'un (as) kardeşini alıkoymak için yaptığı plan, onun (as) kendi fikri değil, Yüce Allah'ın ona öğrettiği bir plandır. 76. ayetteki, "İşte biz, Yûsuf'a böyle bir yanıltıcı oyun hazırladık. Allah'ın dilemesi hariç, Kralın dinine (yani yürürlükte olan yasalara) göre kardeşini tutuklaması söz konusu dahi değildi." ifadesi bunu gösterir. Bu planın sahibi aynı zamanda kaderin sahibi olan Allah'tır. Yapılan planın neye sebebiyet vereceğini bilen, takdir ettiği sonuç için sebepler hazırlayan Allah'tır. Yûsuf (as) ise yalnızca uygulayıcıdır. Bu bilgi önemli midir? Evet, önemlidir. Zira bu bilgi, tefsir kitaplarına konu olan iki sorundan bizi korur. İlki, "Hırsızlık yapmayan insanlara nasıl hırsız dedi veya onları hırsız durumuna düşürdü?" sorusu[4] ve sorunudur. Yüce Allah böyle olmasını dilemiş ve Yûsuf (as) O'nun (cc) istediğini yapmıştır. O (cc) yaratan ve mülkün sahibi olandır. Yaptıklarından hesaba çekilmez, hesap sorucu olan

3. 12/Yûsuf, 70-76
4. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 9/347, Yûsuf Suresi, 70. ayetin tefsiri

O'dur.[5] İkincisi, Yûsuf (as) burada hile-i şer'iyye mi yaptı sorunudur. Hayır, Yûsuf (as) hile-i şer'iyye denilen şeyi yapmamıştır. Bu, Yüce Allah'ın azgın kullarını cezalandırması, onlara tuzak kurması, istidrac gibi tecellilerin bir benzeridir. Yûsuf (as) yalnızca bir uygulayıcıdır... O (cc) kimseye zulmetmez; nasıl ki bir kulunu istidracla adım adım azaba yakınlaştırması, kötü amelini ona süslemesi, ona tuzak kurması... zulüm değilse, Yûsuf'un (as) kardeşlerine yapılan da zulüm değildir. O (cc) kimseye zulmetmez. Her kul, hak ettiği muameleyi görür.

Yûsuf'un (as) yaptığı gibi bir hile yapabilmek için, kişinin vahiy alması gerekir. Zahiren meşru olmayan bu yol için, "Allah, benim böyle yapmamı istedi." diyebilmesi gerekir. Allah Resûlü'nün (sav) vefatıyla beraber bu yol kapandığı için herkes şeriata uymak zorundadır. Kimse istediği sonuca ulaşmak için bir başkasına iftira edemez, oyun hazırlayamaz. Kaldı ki, kimse hazırladığı oyunun neye sebebiyet vereceğini de bilemez. Şu da bir hakikattir: Hırsızlıkla suçlanan, Yûsuf'un (as) kardeşidir. Onun rızasının alınmış olması muhtemeldir. Allah en doğrusunu bilir.

Bu açıklamayı yapmamın özel bir nedeni vardır. Ne yazık ki bu ayetler tahrif edilerek hile-i şer'iyye denilen garabetin caiz olduğu sonucuna ulaşılmış ve İslam tarihinde akıl almaz cinayetler, bu ve benzeri naslar tahrif edilerek işlenmiştir. Örnek olsun; şu kıssayı okuyalım:

"Hocamız baş kadı Ebu Abdullah Muhammed b. Ali ed-Dâmeğânî onbinlerce dinarlık mal sahibi kişi idi. Bu hocamız sene sonu yaklaştı mı çocuklarını çağırır ve onlara: Ben yaşlandım, gücüm takatim kalmadı, bu mala da ihtiyacım yok, o sizindir der, sonra da bu malı evinden çıkartırdı. Hamallar gelir onu sırtlarında çocuklarının evine taşıyıp götürürlerdi. Bir sonraki yılın sonu yaklaştı mı ve herhangi bir iş için çocuklarını çağırdığında bu sefer çocukları: Babamız biz hayatta kalacağını ümit ediyoruz. Mala gelince, sen hayatta olduğun sürece bizim mala ne gibi bir isteğimiz olabilir ki? Sen de, malın da zaten bizimsin. Haydi bu malı yanına al, derler ve yine hamallar o malı alır, getirir, önüne koyardı. O da malı eski yerine geri götürürdü. Bu şekilde mülkiyeti değiştirmekle Ebu Hanife'nin görüşüne göre toplu olan

5. bk. 21/Enbiyâ, 23

bir malı birbirinden ayırmayı, sonra da ayrı olan bir malı bir araya getirip, toplamayı kastediyordu. Şüphesiz ki bu çok büyük bir iştir."[6]

Okuduğumuz iblisliği yapan bir kadıdır. Zekât vermemek için başvurduğu bu yöntem nereden İslam ümmetine bulaştı dersek, cevap şudur: Hile-i şer'iyye, bir Yahudi ahlakıdır. Allah'a (cc) gereken saygıyı göstermeyen, O'nun (cc) şeriatına uymak yerine işi kitabına uyduran Yahudilerin… Ne yazık ki bu Yahudi ahlakı hile-i şer'iyye adı altında İslam ümmetine sızmış; bazıları adım adım Yahudileri takip etmiştir. Önemine binaen açıklayalım:

Hile-i şer'iyye; zahiren meşru bir yolla gayrimeşru bir sonuca ulaşmak olarak özetlenebilir. Kavramın Türkçesi şer'i hilelerdir. Aslında iyi düşünüldüğünde bu isimlendirme dahi şeriata iftiradır. Zira şeriat ve hile lafızları yan yana gelmez. Şeriat samimiyet, dürüstlük, sorumluluktur. Onun tuzakla, hileyle, aldatmayla işi olmaz. Kaldı ki kime karşı hile? Meşru olan bir yolla gayrimeşru bir sonuca ulaşan, kimi kandıracaktır? Allah'ı mı, kullarını mı? Özü, insanları Allah'a kul kılmak olan bir şeriatın, "kulluktan kaçış" yöntemleri vazetmesi mümkün müdür?

Kur'ân'ın bize öğrettiği kadarıyla Yahudiler bir hile-i şer'iyye ümmetidir:

"Onlara deniz kıyısındaki (o sahil) kasabasının durumunu da sor. Hani onlar Cumartesi Günü'nde (Avlanma Yasağı'nı çiğneyerek) haddi aşmışlardı. Cumartesi Yasağı'na uyduklarında balıklar her taraftan akın ediyordu. Yasağa uymadıklarında ise gelmiyorlardı. İşte biz, fasıklıkları nedeniyle onları böyle imtihan ediyorduk."[7]

"Abdullah ibni Abbâs (ra), 'Onlara o kasabanın durumunu da sor.' ayeti hakkında şöyle dedi:

'Muhakkak ki Allah (cc), İsrailoğulları'na yalnızca size de farz kılmış olduğu cuma gününü farz kıldı. Ancak onlar cumartesi gününü tazim ederek muhalefet ettiler ve kendilerine emredileni terk ettiler. Cumartesi gününü ihdas edince bu konuda imtihan edildiler. Kendilerine (cumartesi günü) balıklar haram kılındı. Onlar Medyen, Eyle ve Tûr denilen bir köyde bulu-

6. Tefsîru'l Kurtubî, 9/356, Yûsuf Suresi, 76. ayetin tefsiri
7. 7/A'râf, 163

nuyorlardı. Cumartesi günü olduğunda balıklar akın akın geliyor, onlar ise denizdeki balıklara öylece bakıyorlardı. Cumartesi günü son bulduğu vakit ise gelecek cumartesiye kadar bir daha o kadar balık göremiyorlardı. Gelecek cumartesi balıklar yeniden akın akın oluyordu. Sonra onlardan bir adam bir balık alıp ip ile onu sardı. Daha sonra sahilde onun için bir kazık çaktı. Balığı kazığa bağlayıp suyun içinde bıraktı. Ertesi gün olunca gelip onu aldı ve gizlice yedi. Onlar böyle yaparken diğerleri bakıyor ve az bir topluluk hariç birbirlerini alıkoymuyorlardı. Tâ ki bu (bir zaman sonra) çarşılarda açıkça ortaya çıkmaya başladı. Onlardan bir grup, alıkoymaya çalışanlara, 'Allah'ın helak edeceği ya da çetin bir azaba çarptıracağı kimselere ne diye öğüt veriyorsunuz?' dedi. Onlar da cevaben, 'Onların amellerinden dolayı bize öfkelenmesi konusunda Rabbinize sunacağımız bir mazeretimiz olsun.' ve 'Umulur ki korkup sakınırlar.' dediler. O kavim üç eşit topluluktu: Üçte biri alıkoymaya çalıştı. Üçte biri, 'Ne diye öğüt veriyorsunuz?' dedi. Üçte biri de günahkâr olan topluluktu. Alıkoymaya çalışanlardan başka kimse kurtulmadı, geri kalanların hepsi helak oldu. Alıkoymaya çalışanlar, bir sabah kendi meclislerinde sabahladılar. İnsanları arıyor lakin onları göremiyorlardı. İnsanlar o gece evlerinde gecelemiş, (kapıları) üzerlerine kapatılmıştı. Alıkoymaya çalışanlar, 'Muhakkak ki bu insanlarda bir hâl var, bakın da nedir?' dediler. Onların evlerine girince o topluluğun mesh edildiğini (suretlerinin değiştirildiğini) gördüler. (Herhangi) bir adamın ve kadının kim olduğunu bizzat kendisi maymun hâlindeyken biliyorlardı.' "[8]

Yahudiler cuma günü ağ atıp pazar günü ağları toplayarak avlanırlar. Zahiren cumartesi avlanmamış olsalar da gerçekte cumartesi gelen balıklar ağlarına takılır ve avlanmış olurlar. İşte Yüce Allah, şeriata karşı hilekâr bir tavır takınan Yahudileri domuza ve maymuna çevirmiştir. Onların bir başka hileciliğini, Câbir ibni Abdullah'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle anlatır:

" 'Yüce Allah, şarabın, murdar hayvanın, domuzun ve putların satılmasını haram kılmıştır.'

Bu sırada bir kimse Allah Resûlü'ne (sav), 'Ey Allah'ın Resûlü! Murdar

8. Mevsûâtu't Tefsîri'l Me'sûr, 9/438, 29256 No.lu rivayet

hayvanın yağı gemi cilalanmasında, deri yağlanmasında ve aydınlanmada kullanılıyor, buna ne dersiniz?' diye sordu.

Allah Resûlü (sav), 'Hayır, bu haramdır. Allah Yahudilere lanet etsin. Allah iç yağını haram kıldığı zaman erittiler, sattılar ve bedelini yediler.' dedi."[9]

Haram kılınan katı yağı eriterek sattılar. Zahiren katı iç yağı satmıyorlardı, ancak sıvı hâle getirmekle aynı yağı satmış oluyorlardı.

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyumuştur:

" 'Muhakkak, sizden önceki ümmetlerin yoluna karış karış, arşın arşın uyacaksınız. Hatta onlar bir keler deliğine girseler sizler de onları takip edeceksiniz.'

Bizler, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ümmetler Yahudiler ile Hristiyanlar mıdır?' diye sorduk.

Allah Resûlü de (sav), 'Başka kim olacak?' dedi."[10]

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Yahudiler gibi basit hileler yapıp da Allah'ın helallerini haram yapmaya kalkışmayın."[11]

İslam ümmeti içinde Yahudi ahlakına sahip insanlar, şeriattan kaçmak için hile yoluna başvurmuşlardır. Faiz yasağının etrafından dolanmak için, "iyne" alışverişine başvurmuşlardır. İyneci; birine on liraya veresiye kalem satıp, aynı malı ondan sekiz liraya peşin satın alır. Böylece karşı tarafa sekiz lira verir, kalem borcu olarak on lira alır. Böylece faiz akdi yapmadan faizle borç vermiş olur. Muhtemelen bu alışverişle Allah'ı aldattığını düşünmesi itikadi, yaptığı eylem de amelî bir sorun olarak defterine yazılır.

Oruç tutmamak, namaz kılmamak, zekât vermemek… için tevessül edilen; üç talakla boşanmış eşleri bir araya getirmek, yasaklanmış bir alışverişi

9. Buhari, 2236; Müslim, 1581
10. Buhari, 7320; Müslim, 2669
11. Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm, 3/444, A'râf Suresi, 163. ayetin tefsiri

yapmak veya bir haramı işlemek için başvurulan her vesile hiledir, İslam şeriatıyla bağdaşmaz.[12]

Hilecilik Ne Zaman Ortaya Çıkar?

Hileli bir alışveriş olan "iyne" uygulamasını yasaklayan Allah Resûlü (sav), **dolaylı** olarak hileli uygulamaların nasıl bir ortamda yaygınlaştığına dikkat çeker.

İbni Ömer'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Sizler, veresiye olarak pahalı satıp sonra o malı peşin fiyatına ucuzca aldığınızda, cihadı bırakıp zillet içerisinde öküzlerin kuyruğuna yapıştığınızda, ziraatle uğraşmaya razı olduğunuzda Allah (cc) size öyle bir zillet musallat eder ki tekrar gerçek dininize dönünceye kadar o zilleti üzerinizden atamazsınız."[13]

İnsanlar ziraat ve hayvancılığa dalıp Allah yolunda cihadı terk ettiğinde, yani **dünyevileştiğinde** hilecilik yaygınlaşmaya başlar.

12. Şâtıbî (rh) hileciliğe şu örnekleri verir:
"Mukim hâldeyken namaz vakti giren bir kimse üzerine dört rekât namaz kılması vacip olur. Kişi bu namazın tamamını kendisinden düşürmek için şarap ya da uyku ilacı içer; böylece baygın gibi, aklı başında olmadığından namaz vakti çıkmış olur. Ya da dört rekâtlı namazı kısaltmak ister ve bunun için yolculuğa çıkar. Aynı şekilde Ramazan ayına yetişen bir kimse, orucu tutmamak için yolculuğa çıkar. Hacca gitmeye gücü yetecek kadar malı olan bir kimse, üzerindeki hac görevini düşürmek amacıyla elinde bulunan malını bir başkasına hibe ederek ya da herhangi bir yolla elinden çıkarır. Başka birisine ait cariyeyle cinsî ilişkide bulunmayı arzu eder ve onu gasbeder. Adam da cariye öldü zannederek ona cariyenin bedelini öder ve böylece cariyeyle cinsî ilişkiye girer. Yahut bir kimse, bakire bir kızı kendi rızasıyla nikâhladığına dair yalancı şahitler dinletir ve hâkim de şahitlere dayanarak o doğrultuda hükmeder ve böylece o kızla cinsî ilişkide bulunur. Peşin vereceği on dirhem karşılığında belli bir süre sonra yirmi dirhem almak ister ve buna şöyle bir kılıf bulur: Örneğin bir elbiseyi peşin olarak on dirheme satın alır. Sonra aynı elbiseyi aldığı satıcıya yirmi dirhem karşılığında veresiye olarak satar. Falanı öldürmek ister ve onun gideceği yola onun ölümüne neden olacak örneğin mızrak dikmek ya da kuyu kazmak gibi bir sebep hazırlar. Zekât yükümlülüğünden kaçmak ister ve bunun için elindeki malı bir başkasına hibe eder veya malı itlaf eder ya da nisap miktarına ulaşmaması için ayrı olan malları toplar ya da birleşik olanları ayırır. Haramların helal kılınması ve vacibin düşürülmesi konusundaki diğer örnekler de bu şekildedir. Aynı şey helalin haram kılınması konusunda da geçerlidir. Örneğin kadın, kocasına ait bulunan cariyenin ya da kumasının ona haram olmasını ister ve bunu temin için onları emzirir. Şer'an sabit olmayan bir hak ispatı için yapılan hileler de aynıdır: Örneğin, vârise vasiyet yasağını delmek için, ona karşı borç ikrarında bulunur ve böylece maksadına ulaşmak ister." (El-Muvâfakât, 3/107-108)

13. Ebu Davud, 3462

Şeriat adı altında üretilen hilelere bakan insanlar, şeriattan ürker. Zira selim fıtratlı bir insan hileden tiksinir. Hileyle işleyen bir sistemin hukuk sistemi olarak kabul edilmeyeceğini, olsa olsa bir kurnazlık müessesesi olacağını ve bu sistemde kurnaz insanların bir yolunu bulup şeriatın etrafından dolanacağını bilir.

Bugün biz, şeriata karşı sorumlu insanlar, tarihimizin ürettiği bu Yahudileşmeye karşı net bir dille karşı çıkmalıyız. Şeriatın "gemisini yürütenin kaptan olduğu" bir düzen olmadığını, şeriatın kulluk ve sorumluluk olduğunu anlatmalıyız. İsminin başına imam, sonuna türlü övgüler eklendi diye kimsenin şeriatın üstüne çıkamayacağını ve şeriatın, Yahudi ahlakı olarak tanıttığı bir uygulamanın sonuna "şer'iyye" yazarak üçkâğıtçılığı meşrulaştıramayacağını ilan etmeliyiz. Bu, şeriatın bizlere yüklediği bir sorumluluktur.[14]

Hırsızlık, Yeryüzünde Bozgunculuktur (İfsad)

" 'Allah'a yemin olsun ki sizin de bildiğiniz gibi bizler bu yere bozgunculuk için gelmedik. Ve biz hırsız da değiliz.' demişlerdi."[15]

Ya'kûb'un (as) çocukları hırsızlık töhmetiyle karşı karşıya kaldıklarında "Biz bu yere bozgunculuk için gelmedik." dediler. Hırsızlığı, yeryüzünde bozgunculuk olarak isimlendirdiler. Bundan olsa gerek Yüce Allah, hırsızlık suçundan tevbe etmeyi ıslah/hatasını düzeltmek diye isimlendirmiştir. Islah kavramı, ifsadın/bozgunculuğun zıddıdır:

"Hırsız erkek ve kadının, işledikleri (kötülüğün) karşılığı ve Allah'tan bir ceza olarak ellerini kesin. Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir. Kim de zulmünden sonra tevbe eder ve (hatasını) düzeltirse şüphesiz ki Allah, onun tevbesini kabul eder. Şüphesiz ki Allah, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'dir."[16]

Hırsızlık, bozgunculuktur. Şöyle ki; şeriat, insanların can, mal, namus, şahsiyet ve din haklarını koruma altına almıştır. Hırsızlık, mal emniyetini ortadan kaldıran bir bozgunculuktur. Hırsızlıktan elde edilen gelir, yine

14. bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 911-916
15. 12/Yûsuf, 73
16. 5/Mâide, 38-39

suça yani başka bir bozgunculuğa harcanmaktadır. Uyuşturucu, fuhuş, kumar gibi yeryüzünü ifsad eden masiyetlerin çoğu hırsızlık, gasp, dolandırıcılık gibi gayrimeşru kazançlarla finanse edilmektedir. Bir ifsad, başka ifsadların yayılmasına sebebiyet vermektedir. Bugün toplumun hırsızlıktan anladığı, kapkaç veya ev soymak gibi küçük hırsızlıklardır. Asıl hırsızlık siyaset, güvenlik bürokrasisi ve finans sistemi eliyle yapılan kamusal hırsızlıktır. Milyonlarca insanın hakkının, kravatlı hırsızlar eliyle çalınmasıdır. Milyonlarca insanın hakkının sömürülerek birkaç insana/aileye/şirkete aktarılmasıdır. Arkalarına siyaset ve güvenlik bürokrasisini alan azınlığın milyonlarca işçi ve emekçiyi köle gibi çalıştırıp bir öğün yemek için ödedikleri hesabı maaş olarak onlara çok görmesidir. Birilerinin bir gecelik otel ücretlerinin bir başkasının bir ömürlük barınma ihtiyacına denk olmasıdır. Banka adı altında toplumun parasını toplayan ailelerin, o parayı halkın kalanına kredi diye dağıtması ve finalde her şeylerini elinden almasıdır. Ekmekten, sütten ve cikletten vergi alınıp milyarlık şirketlerin vergiden muaf tutulmasıdır. Şu bir gerçektir: İslam tüm toplumun haklarını güvence altına alırken, cahiliye azınlık bir grubun haklarını güvence altına alır. Cahilî sistemlerde mutlaka yeryüzünü ifsad eden azınlık bir grup vardır. Millî servet bu azınlığın cebine akar. Ceplerinden taşıp yere dökülen kırıntılar olursa o da toplumun payına düşendir. Cahiliyenin eli çantalı kravatlı hırsızları yeryüzünü ifsad ederken onların sihirbazları (medya) bizi kapkaçla, ev soygunuyla, telefon dolandırıcılarıyla oyalar. Hiç şüphesiz münkerin her türlüsü çirkindir ve müminler, münkerin her çeşidini inkâr ederler. Ancak eşit bozguncuları perdeleyen ayak oyunlarının da bilincindelerdir.

Kralın Dini/Yasaları

"Allah'ın dilemesi hariç, Kralın dinine (yani yürürlükte olan yasalara) göre kardeşini tutuklaması söz konusu dahi değildi."[17]

Yüce Allah, Yûsuf'un (as) kardeşini alıkoymasının Allah'ın dilemesiyle olduğunu belirtti. Şayet Yûsuf, Kralın yasalarına göre hareket etse kardeşini alıkoyamazdı. Burada Yüce Allah, Kralın yasalarına "din" dedi. Anladık ki dinin anlamlarından biri, yürürlükte olan yasalardır. Din kavramının yasa anlamında kullanıldığı bir diğer ayet Nûr Suresi'ndedir:

17. bk. 12/Yûsuf, 76

"Zina yapan kadın ve erkeğin her birine yüzer değnek vurun. Şayet Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanıyorsanız, onlara **Allah'ın dinini/yasasını** uygularken, o ikisine acıyacağınız tutmasın. Onların cezasına müminlerden bir topluluk şahitlik etsin."[18]

Bu ayetlere binaen şunları söyleyebiliriz:

Din; kanundur, nizamdır, şeriattır… Yüce Allah, yarattığı her şeye bir kanun/nizam koymuştur. Güneş'e, ağaca, hayvana ve insana… Her varlığın dini, Allah'ın belirlediği nizama uyması olmalıdır. Güneş, Allah'ın belirlediği mecrada akar; doğar ve batar. Bu, onun Allah tarafından belirlenmiş nizamıdır/kanunudur. Ay, bitkiler, hayvanlar… hepsi kendileri için belirlenen nizama uyarlar. Tamamı, Allah'a teslim olmuş birer Müslim'dir. Kendisi için belirlenen nizamın dışına çıkan tek varlık insandır. O, Allah'ın (cc) nizamını ve kanunlarını hiçe sayarak kanunlar yapar, beşerî nizamlar uydurur. Kendi elleriyle kendine put yaparak ilahını meydana getirdiği gibi kendi elleriyle din yapar ve o dine girer.

Kimisi Allah'ın (cc) dinindendir; O'nun kanunlarına göre yaşar. Kimisi kralların, parlamentoların, aşiret ağalarının, geleneğin, törenin, raconun, ideolojilerin, izmlerin dinindendir; onların kural ve kanunlarına göre yaşar.[19]

Seyyid Kutub (rh) Kur'ân bütünlüğünden yola çıkarak din kavramına ve kavramın dindarlara yüklediği sorumluluklara dair şu tespitleri yapar:

"Din kelimesinin muhtevası, en duyarlı biçimiyle aşağıdaki ayet-i kerimede belirlenmiştir:

'İşte bu planı Yusuf'a biz öğrettik. Çünkü o, Kralın dinine göre kardeşini alıkoyamazdı.'[20]

Yani Kralın kanun ve nizamına göre…

Görülüyor ki, Kur'ân-ı Kerim, kanun ve nizamdan 'din' diye söz etmektedir. İşte yirminci yüzyıl cahiliyesinde tüm insanlardan gizli kalan apaçık Kur'âni muhteva budur. Hem kendisine 'Müslüman' adını takan kimselerin hem de

18. 24/Nûr, 2
19. bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 323-324
20. bk. 12/Yûsuf, 76

diğer cahillerin bilmediği bir muhtevadır bu. Çünkü dini, inanç ve alamet türü ibadetlerden ibaret gören bu insanlara göre, Allah'ın vahdaniyetine, peygamberlerine, meleklerine, kitaplarına; Ahiret Günü'ne, kaderin hayır ve şerrine inanan bir kimse, Allah'ı bırakıp itaat, bağlılık ve hâkimiyet hakkı açısından ayrı ayrı rabblere tedeyyün etse (boyun eğip, itaat etse) bile Allah'ın dinindendir.

Oysa bu ayete göre 'kralın dini' demek, kralın kanun ve nizamı demektir. Öyleyse 'Allah'ın dini' de Allah'ın kanun ve nizamı demektir. Ne var ki asıl muhtevası sönükleşip donuklaşan 'Allah'ın dini', cahiliye kitlelerinin nazarında inanç ve alamet türü ibadetlerden başka bir şey ifade etmemektedir. Ama Âdem (as) ve Nûh'tan (as), Muhammed'e (sav) değin gelen Allah'ın dinine göre gerçek böyle değildir. Çünkü tevhid tarihi boyunca dinin değişmez anlamı, sadece Allah'a tedeyyün (boyun eğip, itaat) etmek, başkasının koyduğu kanunları reddetmek, ilahlığı göklerde olduğu gibi yerde de Allah'a tahsis etmek ve sadece O'nun rabbliğini kabullenmektir. Yani sadece Allah'ın, şeriatının egemenliğini ve emrinin hâkimiyetini tanımaktır.

İşte 'Allah'ın dininden' olanlarla 'kralın dininden' olanların ayrılış noktası da budur. Çünkü;

- Birinciler sadece Allah'ın nizam ve kanununu din bilirler.

- Diğerleri ise kralın nizam ve kanununu din diye tanırlar veya Allah'a (cc) sadece inanç ve alamet türü ibadetlerde, başkasına da nizam ve kanunlar konusunda tedeyyün (boyun eğip, itaat) ederek şirke düşerler.

Din konusunda besbelli olan gerçek budur. İslam akidesinin apaçık gereği de budur. Halka acıma iddiasında olan kimi insanlar ise bu cehalete mazeret bulma peşindedirler. Sözde onlar 'Allah'ın dini' kelimesinin gerçek muhtevasını bilmedikleri için İlahi kanunu hakem kılmıyorlar. Şeriatı 'din' olarak bilmedikleri için direnmiyorlar. Sanki dinin gerçek muhtevasını bilmemeleri, kendilerinin cahil müşrikler olmalarına mazeret teşkil edecekmiş türünden bir iddia…

Sonra ben, bu dinin gerçek anlamını esasından bilmeyen kimselerin bu dinden olabileceklerini düşünemiyorum. Aslında bir gerçeğe inanmak, o gerçeği tanımanın bir parçasıdır. Buna göre eğer halk bir inancın hakikatini

bilmiyorsa nasıl olur da onu benimsemiş olabilir? Muhtevasını temelinden bilmedikleri hâlde nasıl olur da bu dinden sanılabilirler?

Bu bilmezlik, olur ki onları ahiret hesabından kurtarır. Yahut azaplarının hafiflemesine neden olabilir. Bu durumda onların günah ve kusurları; kendilerine bu dinin hakikatini öğretmeyen âlim kimselerin boynuna atılabilir. Ama bu da, tamamen Allah'a kalmış gaybi bir meseledir. Cahiliye halkının uhrevi cezası konusundaki tartışma genel bir şeydir. Bunda büyütülecek bir şey de yoktur. Sonra bu konu, yeryüzünde İslam davetini yapan biz insanları da ilgilendirmemektedir. Bizi ilgilendiren asıl mesele, bugün için insanların üzerinde bulunduğu dinin gerçeğini tanımlamaktır. Ve bu din de kesinlikle Allah'ın dini değildir. Çünkü Allah'ın dini, apaçık Kur'ân ayetlerinin de ifade ettiği gibi Allah'ın nizam ve kanunlarıdır.

- Kim Allah'ın nizamı ve şeriatı üzereyse o, Allah'ın dinindendir.

- Kim de kralın nizam ve şeriatı üzereyse o da kralın dinindendir.

Bunda hiçbir tartışma yoktur. Dinin anlamını bilmeyen kimselerin, bu dine inanmış olmaları mümkün değildir. Çünkü buradaki cehalet, dinin temel hakikatiyle (aslıyla) ilgilidir. Bu dinin temel hakikatini bilmeyen bir kimsenin, aklen de vakıa olarak da, bu dine inanmış olması imkânsızdır. Çünkü inanç; kavrayış ve bilginin bir dalıdır. Bu apaçıktır. Bizim için en iyisi, Allah'ın dininde olmayan kimseleri çeşitli mazeretlerle savunup, dinin muhteva ve boyutlarını tanımlayan Allah'tan daha acımalı olma çabasını bırakarak, insanlara 'Allah'ın dinini' gerçek muhtevasıyla tanıtmaya başlamaktır. Ki bundan sonra onlar da bu dine ya girsin, ya da reddetsinler…

Evet hem bizim hem de insanlar için en iyisi budur. Bizim için en iyisidir. Çünkü cehaletleri yüzünden bu dini, hakikatte benimsemeyen bu bilmez kimselerin vebalinden kurtuluruz. İnsanlar için en iyisi budur. Çünkü onları 'Allah'ın değil, kralın dini üzerinde bulunduklarına' ilişkin somut gerçekle karşı karşıya getirmek lazımdır. Çünkü İslam'dan habersiz olarak benimsedikleri 'kralın dinini' bırakıp 'Allah'ın dinini' kabullenmeye yönelik bir harekete geçmeleri böylece mümkündür. Allah'ın dininin davetçilerinin her zaman ve her yerde yapmaları gereken de budur. Çünkü tüm peygamberlerin de yaptığı buydu."[21]

21. Fi Zilal-il Kur'ân'da Davet Yolu, s. 20-23

Derecesi Yükseltilenler

"Biz dilediğimizin derecelerini yükseltiriz."[22]

Yüce Allah'ın sıfatlarından biri "refîu'd deracât", yani dereceleri yükseltendir.[23] Kur'ân iki yerde O'nun (cc) bu sıfatının tecellisine işaret eder. İlki, En'âm Suresi'nde geçen İbrâhîm (as) hakkındaki ayettir:

"Bu, bizim kavmine karşı İbrahim'e verdiğimiz hüccetimiz/delilimizdir. Dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki Rabbin, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm, (her şeyi bilen) Alîm'dir."[24]

Yüce Allah; kavmiyle tartışan İbrâhîm'e onları susturacak, tevhidî hakikatleri ortaya koyup şirki iptal edecek deliller öğretmiştir. Bu, O'nun (cc) İbrâhîm'in (as) derecesini yükseltmesidir.

İkincisi ise Yûsuf Suresi'nde okuduğumuz bu ayettir. Yüce Allah Yûsuf'a (as) bir plan hazırlamış ve bu plan sayesinde kardeşini yanında alıkoymasını sağlamıştır. Bu da Yûsuf'un (as) derecesinin yükseltilmesidir. Hiç şüphesiz O'nun (cc) "dereceleri yükselten" sıfatı, birçok şekilde tecelli edebilir. Ancak Kur'ân'dan öğrendiğimiz; kendisine hüccet verilen ve kendisine şer'i siyaset öğretilen insanların derecelerinin yükseltildiğidir.

Kur'ân-ı Kerim, insanların farklı dereceleri olduğunu ve her insanın ameline göre farklı dereceler aldığını haber verir:

"O (Allah'ın rızasına uyanlar), Allah katında derece derecedir. Allah, onların yaptıklarını görendir."[25]

"Her biri için yaptıkları amellere (mukabil) dereceler vardır. Ta ki amelleri, kendilerine eksiksiz ödensin ve zulme uğramasınlar."[26]

Dikkatimizi çeken bir diğer nokta şudur: Derece yükseltme söz konusu olduğunda ayetlerin mutlaka ilimle, vahiy bilgisiyle ilgili olmasıdır. Yukarıda okuduğumuz En'âm Suresi'nin 83. ve Yûsuf Suresi'nin 76. ayetleri, her

22. bk. 12/Yûsuf, 76
23. bk. 40/Mü'min (Ğafir), 15
24. 6/En'âm, 83
25. 3/Âl-i İmrân, 163
26. 46/Ahkâf, 19

iki peygambere vahiy yoluyla öğretilen bilgiyle ilgilidir. Tüm müminlerin derecelerinin yükseltildiğini konu edinen ayetler de vahiy bilgisiyle ilgilidir:

"Ey iman edenler! Size meclislerde: 'Yer açın/Açılın!' dendiğinde, yer açın ki Allah da size (cennetinde) yer açsın. Size (Allah'a ve Resûl'üne itaat olan bir konuda) 'Kalkın!' dendiğinde, kalkın ki **Allah sizden iman edenleri ve kendilerine ilim verilenleri derecelerle yükseltsin**. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."[27]

Mücâdele Suresi'nin okuduğumuz bu ayeti, ilim meclisleriyle ilgilidir. Allah Resûlü'nün (sav) etrafında oturan ve ondan dinini öğrenen sahabenin yeni gelenlere yer açması üzere inmiştir.[28] Buradan anlıyoruz ki Yüce Allah'ın "refîu'd deracât" sıfatına muhatap olmak isteyenler; şer'i bilgi edinmeli, ilim meclislerindeki yerlerini almalıdır. Vahiy bilgisi; insanın kulluk yolunu aydınlatması yanında, insanı kanatlandırmakta, yüce derecelere eriştirmektedir.

Her Bilenin Üstünde Bir Bilen Vardır

"Her bilenin üzerinde daha iyi bilen biri vardır mutlaka."[29]

Bu ifadeden ne kastedildiği konusunda ilk nesil müfessirleri arasında ihtilaf olmuştur.

Sahabeden İbni Abbâs (ra) burada kastedilenin Yüce Allah olduğunu, her bilenden daha iyi bilenin O (cc) olduğunu söyler.

"Said b. Cübeyr şöyle demiştir: İbn Abbas'ın -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- yanında bulunuyor idik. Bir hadis nakletti, bir adam bundan hayrete düştü ve: Subhanallah dedi. Her bir bilenin (âlim'in) üstünde daha iyi bir bilen vardır. İbn Abbas ona şöyle dedi: Ne kadar kötü söyledin. El-Alîm olan Allah'tır ve O her bir âlimin de üstündedir."[30]

Katâde (rh) ve Hasan El-Basrî (rh) ise her bilgili insandan daha bilgili bir insan olacağını, bu silsilenin Yüce Allah'a kadar uzayacağını söylerler.

"Katade şöyle der: 'Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır

27. 58/Mücâdele, 11
28. bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 11/75, Mücâdele Suresi, 11. ayetin tefsiri
29. bk. 12/Yûsuf, 76
30. Tefsîru'l Kurtubî, 9/359, Yûsuf Suresi, 56. ayetin tefsiri

ve bu Allah'a (cc) varana kadar böyle devam eder. Bilgi ilk O'ndan başladı. Bilenler O'ndan öğrendiler. Bilgi sonunda yine O'na döner.'

Hasan El-Basri ise der ki: 'Her bilen birinin üstünde mutlaka başka bir bilen vardır ve bu Allah'a varıncaya kadar devam eder (O'nun üstünde bilen ise yoktur.)' "[31]

Lafız, her iki tefsir için de uygundur. Ayetin ilgili kısmından asıl anlamamız gereken şudur: İlmin afetlerinden biri kibirdir. İlmin sahibini zehirlememesi için ilim sahibinin bu İlahi yasayı sıklıkla hatırlaması gerekmektedir. Kişi bir şeyi ne kadar iyi bilirse bilsin; mutlaka onun üstünde o şeyi çok daha bilen biri vardır ve her şeyin üstünde mutlak El-Alîm Allah (cc) vardır. Her şeyin en iyisini bildiğini zannetmek; hakikate aykırı olması yanında, kişinin kendine yaptığı en büyük zulümdür. Zira "en iyisini bilmek" iddiası, kişinin gelişimini durduran, daha fazla öğrenip derinleşmesine engel olan bir afettir.

Yûsuf'a İftira

"Demişlerdi ki: 'Şayet çalmışsa (normaldir). Bundan önce kardeşi (Yusuf) da hırsızlık yapmıştı.' (Bu sözleri duyan) Yusuf (söylemek istediklerini) içinde tutmuş (duygularını) onlara açık etmemişti. (İçinden) demişti ki: 'Sizin durumunuz çok daha kötü! Allah söylediğiniz şeyin mahiyetini en iyi bilendir.' "[32]

Belli ki geçmişte bir şeyler yaşanmış; Yûsuf'u (as) hırsızlıkla suçlamışlar ve bugün yine o hadiseyi hatırlıyorlar. Tefsir kitaplarımız bu suçlamaya dair bazı kıssalar nakletse de Kur'ân ve Sünnette bunların sıhhatine dair bir bilgi yoktur. Ayetten şunu anlıyoruz: Yûsuf'a (as) karşı kalplerinde yer eden kıskançlık, ilk günkü gibi taze. En küçük bir uyaran, Yûsuf'u hatırlamalarına ve ona zarar verme isteklerinin canlanmasına vesile oluyor.[33] Bu da kıskançlığın nasıl tehlikeli ve zararlı bir haslet olduğunu gösteriyor. Kıskançlık kalbi öyle bir bürüyor ki ilgili ilgisiz, hemen her fırsatta insanı ele geçiriyor ve ona günah işletiyor. Yûsuf Suresi bize bir yanıyla ihsan, sabır ve takvanın

31. İbn-i Kesîr Tefsîri, 5/571-572, Yûsuf Suresi, 76. ayetin tefsiri
32. 12/Yûsuf, 77
33. bk. İthâfu'l İlf bi Zikri'l Fevâidi'l Elf, 1/716

insanı hangi derecelere yükselttiğini öğretiyorsa bir yanıyla da kıskançlığın nasıl rezil bir haslet olduğunu öğretiyor.

Ayette anlatılan manzara Yûsuf (as) için ikinci bir imtihan. Çocukken iftiraya uğramış, hırsızlıkla suçlanmıştı ve şimdi yine aynı suçlamaya muhatap oluyor. Ancak Yûsuf (as) imtihan dibeğinde dövüle dövüle olgunlaştığından kendini tutuyor ve İlahi planın işlemesine engel olacak nefsani bir tutum içerisine girmiyor. Onları bir kere daha Allah'a (cc) havale ediyor.

Kardeşlerde Başlayan Değişim

"Demişlerdi ki: 'Ey Aziz! Şüphesiz ki onun çok yaşlı bir babası vardır. Bizden birini onun yerine alıkoy. Biz seni iyilik ehlinden biri olarak görüyoruz.' Demişti ki: 'Eşyamızı yanında bulduğumuzdan başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız. Hiç şüphesiz, o takdirde zalimlerden oluruz.' (Yusuf'un, kardeşlerini bırakmasından) umut kestiklerinde, bir kenarda fısıldaşmaya başladılar. Büyük olanları dedi ki: 'Babanızın sizden Allah adına söz aldığını ve bundan önce de Yusuf hakkındaki kusurunuzu bilmiyor musunuz? (Şunu da bilin ki) Babam bana izin verinceye ya da Allah hakkımda hükmünü verinceye kadar buradan bir yere ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.' "[34]

Yûsuf'un "kardeşlerinde" yavaş yavaş değişim başlıyor. Okuduğumuz üç ayette bu değişime dair iki örnek görüyoruz. İlki; "Onun yaşlı bir babası vardır. Bizden birini onun yerine alıkoy." cümlesidir. İlk defa Ya'kûb'u (as) veya ona verdikleri sözü hesaba katarak iş yapıyorlar. İkincisi, büyük kardeşin "Yûsuf hakkındaki kusurunuzu bilmiyor musunuz?" cümlesidir. İlk defa Yûsuf'a zulmettiklerini, yaptıklarının bir kusur olduğunu kabul ediyorlar. Diğerlerinin itiraz etmemesi, onların da böyle düşündüğünü gösteriyor. Şayet dense ki ne oldu da hatalarını kabul ettiler? Bu sorunun tek bir cevabı var: Yüce Allah kalplere hükmetti, kalplerin değişmesini istedi, insanlar hatalarını anlasın istedi. Kalpler de O'nun (cc) hükmüne boyun eğerek değişti…

Yûsuf (as) onların talebine icabet etmedi. Bunu yaparken de çok dikkatli bir dil kullandı. "Hırsızdan başkasını alıkoymayız." demek yerine "Eşyamızı yanında bulduğumuzdan başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız." dedi.

34. 12/Yûsuf, 78-80

Kardeşini hırsızlıkla itham etmeden, eşyasını yanında bulduklarını söyledi. Oysa 70. ayette konuşan münadi "Siz hırsızsınız." diyerek onları hırsızlıkla itham etmişti. Düşünerek konuşmayla düşünmeden konuşma arasındaki fark nasıl da açık. Düşünerek konuşan; zülf-ü yâre dokunmadan, kırmadan, dökmeden meramını anlatıyor. Düşünmeden konuşan ise ilk aklına geleni söylüyor, kırıyor, döküyor.

Şer Ehline Güvenilmez

"Babanıza dönün ve deyin ki: 'Babamız! Muhakkak ki senin oğlun hırsızlık yaptı. Biz ancak bildiğimize tanıklık ediyoruz. (Olayların perde arkasını bilen) gaybın koruyucuları değiliz. (İstersen) içinde bulunduğumuz şehir halkına veya kendisiyle geldiğimiz kervana sor. Şüphesiz ki bizler, doğru söylemekteyiz.' Demişti ki: '(Hayır, öyle değil!) Bilakis nefsiniz (bu) işi size süslü gösterdi. (Bana düşen) güzel bir sabırdır. Umulur ki Rabbim, hepsini birden bana getirir. Şüphesiz ki O, (her şeyi bilen) El-Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) El-Hakîm'dir.' "[35]

Yûsuf'un kardeşleri boş ellerle babalarına döndüler. Yaşanan hadiseyi aktardılar. Olayın doğruluğuna şehir halkını ve yol arkadaşlarını şahit gösterdiler. Fakat hiçbiri fayda etmedi. Ya'kûb (as) ilk olayda olduğu gibi "Nefsiniz bu işi size süslü gösterdi." dedi. Daha önce "Su-i Zannın Meşru Olduğu Hâller" başlığı altında değinmiştik;[36] şer ehline güvenilmez, onlar hakkında su-i zanda bulunmak meşrudur. Şer ehli, Yüce Allah'ın insan olmak ve dahi Müslim olmakla onlara verdiği değer ve onuru kendi elleriyle yok etmişlerdir. Eylem ve söylemleriyle o onur ve değere layık olmadıklarının altını kalın kalın çizmişlerdir. Yalancı çoban misali, günün birinde doğru söyleseler de dikkate alınmazlar. Zira insan, dünü ve bugünüyle bir bütündür ve genel istikameti göz önünde bulundurularak muamele görür.

35. 12/Yûsuf, 81-83
36. bk. s. 346, Su-i Zannın Meşru Olduğu Hâller

Ya'kûb'un Öğrettiği Kulluk Kaideleri ve Edepleri

"Demişti ki: '(Hayır, öyle değil!) Bilakis nefsiniz (bu) işi size süslü gösterdi. (Bana düşen) güzel bir sabırdır. Umulur ki Rabbim, hepsini birden bana getirir. Şüphesiz ki O, (her şeyi bilen) El-Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) El-Hakîm'dir.' Onlara sırtını döndü ve: 'Ah! Şu Yusuf'a karşı bitmeyen çilem!' dedi. Gözlerine üzüntüden dolayı ak düştü. (Neredeyse görmeyecek hâle geldi) ve o (üzüntüsünü) içine atar bir hâldeydi. Demişlerdi ki: 'Allah'a yemin olsun ki (sana hayret ediyoruz). Hâlâ Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya derdinden yatağa düşecek ya da helak olacaksın.' Demişti ki: 'Ben derdimi ve hüznümü/tasamı yalnızca Allah'a şikâyet ediyorum. Ve ben Allah'tan (gelen vahiy sayesinde) sizin bilmediklerinizi biliyorum. Ey oğullarım! Gidin, Yusuf ve kardeşi hakkında kapsamlı bir araştırma yapın. Allah'ın rahmetinden/yardımından ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez.' "[37]

Okuduğumuz pasaj; Ya'kûb'un (as) oğluna olan özlemini, Yüce Allah'a karşı hüsn-ü zannını ve güvenini anlatıyor. Bununla birlikte biz müminlere bazı kulluk kaideleri öğretiyor. Şöyle ki;

• Musibetin yoğunluğu yardımın yakınlığını gösterir: Ya'kûb (as) Yûsuf'un ardından Yûsuf'un kardeşini ve babaları affedinceye dek bulunduğu yerden ayrılmayacağını söyleyen büyük oğlunu kaybetti. Normalde iyice hüzünlenmesi, bitap düşmesi gerekirdi. Tam aksine onun (as) Allah'a olan hüsn-ü zannı güçlendi ve "Umulur ki Rabbim hepsini birden getirir." dedi. Çünkü nebiler, Allah'ı (cc) en iyi tanıyan insanlardır. O'nun (cc) şer'i ve kevnî ayetlerini okumayı en iyi onlar bilir. İmtihanların yoğunluğu arttıkça Allah'ın yardımının yakın olduğunu bilirler. Ya'kûb da (as) bu kaderî ilkeye dayanarak, Allah'ın (cc) her üç oğlunu da getireceğini umdu ve bu umudunu O'nun (cc) El-Alîm ve El-Hakîm isimlerine bağladı. O El-Alîm'dir; kulunun hâlini, takatini, imtihanın onun üzerindeki etkisini bilir. El-Hakîm'dir; hüküm sahibidir, verdiği bir hükümle bir önceki hükmü kaldırır ve her iki hükmünde de hikmet sahibidir. Ya'kûb (as) zannında yanılmadı. Yüce Allah onu (as) her üç çocuğuna birden kavuşturdu; hem de en kısa zamanda…

37. 12/Yûsuf, 83-87

• Her hüzün bir öncekini yeniler: Ya'kûb (as) küçük ve büyük oğlunu kaybedince onları anmak yerine "Ah şu Yûsuf'a karşı bitmeyen çilem!" dedi. Yine, bir daha Yûsuf'a olan özlemini dillendirdi. Oysa beklenen, "Ah Bünyamin!" veya "Ah büyük oğlum!" demesiydi. Demek ki insan nereden yara almışsa, her düştüğünde ilk orası sızlar. İnsanın yüreğinde yer etmiş hüzünler, ince kabuk bağlayan yaralar gibidir. Ne zaman dokunsanız kanar. Tecrübelerimizle biliriz ki bizi üzen küçük hadiseler dahi, günün sonunda ana derdimizi hatırlamamıza neden olur. Bir başkasının sorununa üzülürken dahi, kendimizi o ana derdi düşünürken buluruz. Ya'kûb (as) yıllarca Yûsuf'a üzüldü, dertlendi, ağlamaktan gözlerine perde indi. Hâliyle diğer çocuklarıyla ilgili ilk imtihanda yine Yûsuf'u hatırladı.[38]

• Ya'kûb (as) üzerinden öğrendiğimiz bu kulluk hâli bize şunu gösterir: Uzun yıllar geçmesine rağmen aynı yaranın sızlaması ve o derdimizin körlük gibi fiziksel bir engele dönüşmesi **anormal bir durum değildir.** Zira Allah'ın elçileri normal birer ben-i Âdem olmalarının yanında aynı zamanda seçkin ve örnek insanlardır. Ne ki modern hezeyanlar, bu tip durumları anormallik olarak etiketlemekte, musibetin insanı olgunlaştırmasına engel olmak için insanları antidepresanlarla zehirlemektelerdir. İslam açısından anormal olan; hüznün insanı şer'i sorumluluklarından alıkoyması, Rabbini unutturması veya Rabbine isyan ettirmesidir. Aksi hâlde insanın uzun süre bir hüzün ocağında pişmesi anormallik değildir.

• Allah'a (cc) şekva: Ya'kûb (as) bize önemli bir kulluk kaidesi öğretmiştir. İnsanın derdini ve tasasını Allah'a şikâyet etmesi, sabırlı olmaya münâfî değildir. Bilakis o (as) "güzel sabır" sahibi bir peygamberdir. Ancak bununla birlikte bir arkadaşıyla dertleşir gibi içini Rabbine dökmüş, derdini ve hüznünü O'na (cc) açmıştır:

قَالَ اِنَّمَآ اَشْكُوا بَثِّى وَحُزْنِىٓ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

38. Konuya dair farklı yaklaşımlar da olmuştur:
- Bünyamin, Yûsuf'a benziyor. Ya'kûb (as) onunla teselli buluyordu. Bünyamin'i kaybedince bu nedenle Yûsuf'u andı. (Tefsîru'r Râzî, 13/317, Yûsuf Suresi, 84-87. ayetlerin tefsiri)
- Diğerlerine karşı duyduğu hüzün bu kıssayla ilgili değildi. O nedenle Yûsuf Suresi'nde diğer oğullarına dair hüznüne yer verilmedi. (bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 13/42, Yûsuf Suresi, 84. ayetin tefsiri)

"Demişti ki: 'Ben derdimi ve hüznümü/tasamı **yalnızca** Allah'a şikâyet ediyorum. Ve ben Allah'tan (gelen vahiy sayesinde) sizin bilmediklerinizi biliyorum.' "[39]

Bu, bir kulluk makamı, Yüce Allah'ı dost edinmenin semeresidir. Şu soruya cevap verdiğimizde, mezkûr makamı daha iyi anlarız: Başımız sıkıştığında kimi ararız? En mahrem sorunlarımızı kiminle paylaşırız? Yüreğimiz dertle, kederle dolduğunda ne yapıp boşalırız? Cevabımız bellidir: En yakınımızın kapısını çalarız. En yakınımıza derdimizi anlatırız. En yakınımıza içimizi dökeriz… Ya'kûb (as) için o "en yakın" Allah'tır. O da çocuğuna olan özlemini, ev halkının kendini anlamamasını, musibetin onu yormasını en yakınına, Rabbine şikâyet etti. Bu duanın bir benzerini, Taif dönüşü Allah Resûlü'nün (sav) yaptığını görüyoruz:

اللهُمَّ اِلَيْكَ اَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِى، وَقِلَّةَ حِيلَتِى، وَهَوَانِى عَلَى النَّاسِ اَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، اَنْتَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، اِلَى مَنْ تَكِلُنِى؟، اِلَى عَدُوٍّ يَتَجَهَّمُنِى، اَمْ اِلَى قَرِيبٍ مَلَّكْتَهُ اَمْرِى، اِنْ لَمْ تَكُنْ غَضْبَانًا عَلَيَّ، فَلَا اُبَالِى، اِنَّ عَافِيَتَكَ اَوْسَعُ لِى، اَعُوذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِى اَشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمَاتُ، وَصَلَحَ عَلَيْهِ اَمْرُ الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ اَنْ تُنْزِلَ بِى غَضَبَكَ، اَوْ تُحِلَّ عَلَيَّ سَخَطَكَ، لَكَ الْعُتْبَى حَتَّى تَرْضَى، لَا قُوَّةَ اِلَّا بِكَ

"Allah'ım! Güçsüzlüğümü, kimsesizliğimi ve insanların beni hor ve hakir görmesini sadece sana şikâyet ediyorum. Sen, merhamet edenlerin en merhametlisisin. Sen, mustazaf ve kimsesiz olanların Rabbisin. Beni kime bırakıyorsun ya Rabb? Uzakta olup da sürekli bana saldıran ya da yakında olup da benim hükümranlığımı eline aldığında bana zulmedecek olana mı beni bırakıyorsun? Sen bana kızmazsan, öfkelenmezsen hiçbir şeyi kendime dert edinmem. Fakat yine de ben, senin afiyetini isterim. Çünkü afiyetin, bana en uygun olandır. Ben, senin gazabının bana gelmesinden veya senin öfkene uğramaktan, bütün karanlıkları aydınlatan yüzünün nuruna sığınıyorum. Sadece sana iltica eder ve senin rızanı dilerim. Senden başka hiçbir güç ve kuvvet yoktur."[40]

39. 12/Yûsuf, 86
40. El-Mu'cemu'l Kebîr, 13/73

Tabiat boşluk kabul etmez. Kişi derdini ve tasasını **Allah'a şikâyet etmeyi öğrenmezse** kullarına şikâyet etmeyi öğrenir. Çoğu zaman da farkında olmadan Allah'ı (cc), kullarına şikâyet eder. Zira ona isabet eden dert, tasa ve hüzün Allah'tandır. Çoğu zaman kula şikâyet, dolaylı olarak Allah'ı şikâyete dönüşür. Bu sebeple derdini Allah'a anlatmaya başlayan kul, yüzlerce engelleyici düşünceye maruz kalır. Zira İblis, Allah'a (cc) şikâyet etmenin kalp üzerindeki olumlu etkisini bilir ve engel olmaya çalışır. Buna mukabil, kişi insanlara dert anlatmaya başladı mı âdeta dilinin bağı çözülür, bir ânda tüm dert ve sorunlarını hatırlar. İblis bu durumdan oldukça memnundur. Kalbin Allah'tan başkasına itimat etmesi, bir başkasından beklenti içine girmesi ve dolaylı da olsa Rabbini şikâyet etmesi onun için yeterlidir. Bunun kalbi nasıl dumura uğrattığını ve insanı kulluk mertebelerinden aşağıya yuvarladığını çok iyi bilir.

Ya'kûb'tan (as) öğrendiğimiz bir diğer kulluk kaidesi; Allah'a (cc) şekvanın sekinet sebebi olduğu ve gönlü yatıştırdığıdır. Zira o, derdini ve hüznünü Allah'a (cc) şikâyet ettikten hemen sonra şöyle demiştir:[41]

"Ey oğullarım! Gidin, Yusuf ve kardeşi hakkında kapsamlı bir araştırma yapın. Allah'ın rahmetinden/yardımından ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."[42]

Şekvadan sonra yüreği umutla dolmuş, oğullarını dahi şevke getirecek bir neşve bulmuştur. Oğullarının bu seferki Mısır yolculuğu, Yüce Allah'ın rahmetine vesile olmuş, Ya'kûb (as), Yûsuf'una (as) kavuşmuştur.

• Ve ben Allah'tan gelen vahiy sayesinde sizin bilmediklerinizi biliyorum: Ya'kûb (as) tüm bu kulluk hâllerini, Yüce Allah'tan bilgi almasına, onların bilmediği şeyleri bilmesine bağladı. Bu hem Allah'a dair bilgiye, yani O'nu (cc) tanımaya hem de O'ndan (cc) alınan bilgiye, yani vahiy bilgisine işarettir. Bu da gösterir ki kulluğumuzun istikameti, Yüce Allah'ı tanımamız ve O'ndan gelen vahyi bilmemizle bağlantılıdır. O'na (cc) dair ve O'ndan (cc) gelene dair bilgi, insanın kalbinde parlayan nurdur. Yüce Allah'a kulluk yaparken insana yol gösterir. İmtihanlar insanı savurduğunda hangi isme tutunacağına ve

41. Detaylı bilgi için bk. Teemmulâtun Îmâniyye fî Sûreti Yûsuf, s. 231-232
42. 12/Yûsuf, 87

hangi tavrı alacağına dair rehberlik eder. Ya'kûb (as) tüm hüznüne, yorgunluğuna ve çocuklarının vefasızlığına rağmen; Allah'a (cc) karşı hüsn-ü zannını kaybetmemiştir. Onca zorlu imtihan karşısında sergilediği kulluk edebinin arka planında Allah'a ve O'ndan (cc) gelene dair bilgi vardır.

• Gerçekle bağını koparmamak: Ya'kûb (as) üzüntüden gözünü kaybedecek kadar yorgun düşmüştür. Bununla birlikte oğullarına, "Yusuf ve kardeşi hakkında kapsamlı bir araştırma yapın. Allah'ın rahmetinden/yardımından ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."[43] diyebilmiştir. O (as) gerçekle bağını koparmamış, şer'i sorumluluklarını ihmal etmemiştir. Madem Yûsuf'un öldüğüne dair kesin kanıt yoktur; öyleyse şer'i sorumluluk, Yûsuf'un aranmasıdır. Madem Yûsuf'un kardeşi hayattadır, öyleyse onun durumu araştırılmalıdır. İşte bu, kader ve şeriat arasındaki denge, kulluk edebidir. Kaderle gelen musibet gözü yaşartabilir, kalbi acıtabilir, hatta bedende fiziksel engele dönüşecek kadar insanı etkileyebilir. Ancak, imtihan ne kadar ağır olursa olsun, şer'i sorumlulukları düşürmez. Ya'kûb (as) bu davranışıyla bize bir kulluk edebini, kader ve şeriat arasındaki dengeyi korumayı öğretmiştir.

• Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek: Ya'kûb (as) ile ilgili bu pasaj, Allah'ın rahmetinden ümit kesmemeyle ilgili emirle son buldu. Anladık ki yukarıda zikredilen kulluk edeplerinin yapılabilmesi, özellikle de kader ve şeriat arasında denge kurulabilmesi için yürekte ümit pınarının çağlaması gerekir. İnsanı en zor zamanda ayağa kaldıran, ona sorumluluklarını yerine getirecek gücü sağlayan ümittir. Allah'ın rahmet edeceğine, kulunun elinden tutacağına, ona yardım edeceğine dair ümit… Ümit pınarı kuruduğu ân insan pasifleşir. Surenin 80. ayetini bir daha okuyalım, ümitsizlik ile pasif tutum arasındaki bağı daha iyi göreceğiz:

"(Yusuf'un, kardeşlerini bırakmasından) umut kestiklerinde, bir kenarda fısıldaşmaya başladılar. Büyük olanları dedi ki: 'Babanızın sizden Allah adına söz aldığını ve bundan önce de Yusuf hakkındaki kusurunuzu bilmiyor musunuz? (Şunu da bilin ki) Babam bana izin verinceye ya da Allah hakkımda hükmünü verinceye kadar buradan bir yere ayrılmayacağım. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.'"[44]

43. bk. 12/Yûsuf, 82
44. 12/Yûsuf, 80

Yûsuf'un (as) kardeşlerini bırakacağına dair ümit kestikleri ân, onunla konuşmayı, ısrar etmeyi, yeni seçenekler üzerinde kafa yormayı bıraktılar. Kendi içlerine kapanıp bir köşede fısıldaşmaya başladılar… İşte böyle! İnsanı en zor şartlarda dahi ayakta tutan güç, içinde beslediği ümididir. Ümit pınarını kurutmamak gerekir. Ümit pınarını besleyen ana kaynak ise bir önceki maddede zikredilen, Allah'ı (cc) ve O'ndan geleni bilmektir. Yani O'nun (cc) isim ve sıfatları ve indirdiği vahye dair bilgi sahibi olmaktır. Kur'ân-ı Kerim dikkatle okunduğunda ümitsizliğin Allah'a (cc) ve şeriata dair bilgisizlik sebebiyle olduğu görülür:[45]

"Allah'ın ayetlerini ve O'nunla karşılaşmayı inkâr edenler… Bunlar, benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir. Bunlara can yakıcı bir azap vardır."[46]

Ayet, bağlamıyla beraber okunduğunda[47] onların Allah'ın ayetlerine karşı inkârcılıklarından kastın, Allah'ın yaratması ve kudretine dair cehaletleri olduğu anlaşılır. Aslında ayetin muhatapları, yaratanın da asıl kudret sahibinin de O (cc) olduğunu ikrar ediyorlardı. Ne ki bu ikrarın ne anlama geldiğini ve onlara ne tür sorumluluklar yüklediğini bilmiyorlardı. Bunun en açık delili, onların ahireti inkâr etmesi, çürümüş kemiklerin diriltilmesini akıl dışı bulmasıydı. Oysa her şeyi yoktan var edenin O (cc) olduğuna inanan biri, böyle hezeyanlara kapılmamalıydı. Kemiği yoktan var eden, elbette onu tekrar diriltebilirdi. İşte müşriklerin "bilinçsiz ikrarları", onları Allah'ı (cc) hakkıyla tanımamaya, bu hakkıyla tanımama da ümitsizliğe sevk etmiştir.

"Şayet insana yanımızdan bir rahmet tattırıp sonra da onu, ondan çekip alsak, şüphesiz o ümidini kesen bir nanköre (dönüşür). Ona dokunan sıkıntıdan sonra nimeti tattıracak olsak: 'Kötülükler beni bırakıp gitti.' der. Şüphesiz ki o, şımarık ve böbürlenme (ahlakına) sahiptir."[48]

45. bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Mevdûî, 15/352-356

46. 29/Ankebût, 23

47. "Allah'ın yaratmaya nasıl başlayıp sonra da (dirilterek) onu tekrar ettiğini görmediler mi? Şüphesiz ki bu, Allah'a göre kolaydır. De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın da (Allah'ın) yaratmaya nasıl başladığına bir bakın. Sonra Allah, ahiret hayatını yaratıp var edecektir. Şüphesiz ki Allah, her şeye kadîrdir.' (O) dilediğine azap eder, dilediğine merhamet eder. O'na çevrileceksiniz. Siz, yerde ve gökte (Allah'ın vaadini yerine getirmesine engel olup) O'nu aciz bırakacak değilsiniz. Sizin Allah'ın dışında ne bir dostunuz ne de bir yardımcınız vardır." (29/Ankebût, 19-22)

48. 11/Hûd, 9-10

Ümit kesmenin bir diğer nedeni, şeriata dair cehalettir. Okuduğumuz ayette ümitsizliğe kapılanlar imtihan fıkhını bilmeyenlerdir. Allah (cc) onlara nimet verdiğinde veya o nimeti çekip aldığında ne anlamaları gerektiğini bilmeyen insanlardır. Bu insan tipi kalbini vahiyle imar etmediğinden kalp gözü şaşıdır. Olaylara Allah'ın istediği yerden değil de kendi zaaflarıyla bakar.

"Ama Rabbi, insanı ne zaman sınayacak, ikramda bulunacak ve nimet verecek olsa der ki: 'Rabbim bana (değer verip) ikramda bulundu.' Ama onu sınayıp rızkını daraltacak olsa der ki: 'Rabbim beni (değersizleştirip) alçalttı.' "[49]

Şer'i bilgiye sahip insan bilir ki nimet de musibet de birer imtihandır. Yüce Allah insanı sınamak için, farklı hâllerde onu imtihan eder. Her imtihanın fıkhı ve sorumlulukları farklıdır. Şer'i bilgiye sahip olmayan insan ise, olayları kendi zaviyesinden değerlendirir. Birine ikram ediyorsa ona değer verdiği, birine ikram etmiyorsa ona değer vermediği düşüncesinden yola çıkarak, nimet ve musibete anlam yükler. Yüklediği anlam problemli olduğundan o anlam üzerine bina edilen tutum da problemli olur. Başına gelen imtihanı Yüce Allah'ın ona değer vermediğine, onu alçalttığına delil alır. Rabbine karşı sevgisini, umudunu, rağbetini kaybeder.

Ümitsizliğin nedeni Allah'a (cc) ve O'nun (cc) şeriatına dair bilgisizlik olduğu için rahmetten ancak kâfirlerin ümit keseceği söylenmiştir. İnsanın Allah'a dair imanı/güveni tükenmeden, ümidi tükenmez. Çoğu zaman insan, önce O'nun (cc) ilim, kudret ve keremine dair inancını yitirir; sonra da ümidini… Bunu şuna da benzetebiliriz: Bir insanın yalnızca bir lirası varsa ve onu kaybederse elinde hiçbir şey kalmadığı için ümidini yitirebilir. Bir insanın kaybolan bir lirasının dışında evde bir lirası daha varsa gönlü o bir lirayla yatışır, ümidini evdeki bir liraya bağlar… İnsan Rabbine dair cehalete düştü mü elindekilerle hayatı değerlendirir. Elindekileri kaybettiği ân, her şeyini kaybetmiş olur, ümitsizliğe düşer. Oysa yüreğinde iman olan insan neyi kaybederse kaybetsin yüreğindekine güvenecek, ona itimat edecektir.[50] O da âlemlerin Rabbi ve El-Âhir olan Allah'tır (cc).

49. 89/Fecr, 15-16
50. bk. Tefsîru'ş Şa'râvî, s. 7051, Yûsuf Suresi, 86. ayetin tefsiri

Kur'ân'ın Müheyminliği

Okuduğumuz pasajı bitirmeden önce Kur'ân'ın kendisinden önceki Kitaplar üzerindeki otoritesine/heymenesine dair bir örnek vermek istiyorum. Bilindiği gibi Kur'ân'ın sıfatlarından biri de kendisinden önceki Kitapları doğrulaması ve onlar üzerinde müheymin/otorite olmasıdır:

"Sana, kendinden önceki Kitab'ı doğrulayan ve onun üzerinde denetleyici olan (bu) Kitab'ı hak olarak indirdik." [51]

Bugün elimizde bulunan Tevrat, İncil ve Zebur ayetlerinin doğruluğu, Kur'ân'ın denetimine tabidir. Yûsuf Suresi göstermiştir ki elimizdeki Tevrat'ta hırsızlık hükümleri tahrif edilmiştir. Şöyle ki; Kur'ân-ı Kerim hırsızlık cezasını şöyle aktarmıştır:

" 'Cezası, kimde bulunursa (çaldığına karşılık) o alıkonulur. Biz (Yakub'un şeriatında) zalimleri böyle cezalandırırız.' demişlerdi." [52]

Oysa elimizdeki Tevrat'ta hırsızlık hükmü şöyle tanzim edilmiştir: "Hırsız çaldığının karşılığını kesinlikle ödemelidir. Hiçbir şey yoksa, hırsızlık yaptığı için köle olarak satılır." [53]

Görüldüğü gibi hükme bir ilave yapılmış, parası olanları kayıracak bir yol bulunmuştur. Buna göre zengin, hırsızlık yaptığında karşılığını ödeyip kurtulacak, fakir ise yaptığı hırsızlığa karşın köleleştirilecektir. Bu, onların zina cezasında yaptıkları, soylulara imtiyaz sağlayan tahrife benzemektedir.

Berâ ibni Âzib'den (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Yüzü siyaha boyanmış ve celde (değnek) cezası uygulanmış bir Yahudi, Nebi'nin (sav) yanından geçirildi. Nebi (sav) onları çağırdı ve 'Zina eden kimsenin cezasını kitabınızda bu şekilde mi buluyorsunuz?' dedi. 'Evet.' dediler. Bunun üzerine onların âlimlerinden bir kimseyi çağırdı ve 'Mûsâ'ya Tevrat'ı indiren adına, zina eden kimsenin cezasını kitabınızda bu şekilde mi buluyorsunuz?' dedi. O da, 'Hayır! Eğer benden bu şekilde söz almasaydın sana bildirmezdim. Zina cezasının recm olduğunu bulmaktayız. Ancak ileri gelenlerimiz

51. 5/Mâide, 48
52. 12/Yûsuf, 75
53. Mısır'dan Çıkış, 22/3

arasında zina çoğaldı. Sonunda ileri gelenlerimizi yakalarsak onu bırakır, zayıfı yakalarsak ona zina cezasını uygular hâle geldik. Bunun üzerine, 'Gelin, hem ileri gelene hem de zayıfa uygulayacağımız bir şey üzerine birleşelim.' dedik ve neticede recm cezasını, yüzünü siyaha boyama ve celde (değnek) cezası uygulama olarak çevirdik.' dedi."[54]

Bu, bir Yahudi ahlakıdır. Allah'ın (cc) hükümlerine teslim olmadıkları gibi açıktan inkâr da etmezler. Kitab'ın hükümlerinde değişiklikler yaparak Kitab'ı toplumsal düzene uyacak şekilde düzenlerler. Ne yazık ki İslam tarihinde de şer'i hadleri hapis ve para cezasına çevirme tahrifine rastlanmıştır. Gerekçe aynıdır: Zenginleri, soyluları(!) ve ayrıcalıklı zümreleri kanuni yaptırımlardan korumak! Parayla hukuku satın almalarını kolaylaştırmak! İslam tarihinde görülen bu Yahudileşme örneklerini övmek ise tahrifin kendinden daha büyük bir sapmadır. Zira bu, hem bir sapkınlık hem de başka bir sapkınlığı meşrulaştırmaktır. Adına ne derseniz deyin şer'i hadleri değiştirmek bir Yahudi ahlakıdır, dolaylı inkârcılıktır. Buna örfi hukuk, modern hukuk veya başka bir isim vermeniz gerçeği değiştirmez.

54. Müslim, 1700

88-101

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يٰٓاَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ
مُزْجٰيةٍ فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ؕ اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِى الْمُتَصَدِّقِينَ (٨٨)
قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخِيهِ اِذْ اَنْتُمْ جَاهِلُونَ (٨٩) قَالُوا ءَاِنَّكَ
لَاَنْتَ يُوسُفُ ؕ قَالَ اَنَا يُوسُفُ وَهٰذَا اَخِى ۖ قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا ؕ اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ
وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ (٩٠) قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا
وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِئِينَ (٩١) قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ؕ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ ۖ وَهُوَ
اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ (٩٢) اِذْهَبُوا بِقَمِيصِى هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِى يَاْتِ بَصِيرًا ۚ
وَاْتُونِى بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِينَ ۚ (٩٣) وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنِّى لَاَجِدُ رِيحَ
يُوسُفَ لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُونِ (٩٤) قَالُوا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِى ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ (٩٥) فَلَمَّآ
اَنْ جَآءَ الْبَشِيرُ اَلْقٰيهُ عَلٰى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا ۚ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنِّى اَعْلَمُ
مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ (٩٦) قَالُوا يٰٓاَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَآ اِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ
(٩٧) قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّى ؕ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٩٨) فَلَمَّا دَخَلُوا
عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ ؕ (٩٩)

وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهٗ سُجَّدًا ۚ وَقَالَ يٰٓاَبَتِ هٰذَا تَاْوِيلُ رُءْيَايَ
مِنْ قَبْلُ ۡ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا ۖ وَقَدْ اَحْسَنَ بِّيٓ اِذْ اَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَآءَ
بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ اِخْوَتِي ۖ اِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ
لِمَا يَشَآءُ ۖ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (١٠٠) رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي
مِنْ تَاْوِيلِ الْاَحَادِيثِ ۚ فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيِّي فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ
تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَاَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ (١٠١)

(88) "(Yusuf'un) huzuruna geldiklerinde şöyle demişlerdi: 'Ey Aziz! Bize ve ailemize şiddetli bir sıkıntı dokundu. Pek de kıymetli olmayan bir bedelle sana geldik. (Paramız yetmese de sen ihsanda bulun) yiyeceği tam ölçekle ver ve bize tasaddukta bulun. Şüphesiz ki Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır.' "

(89) "Demişti ki: 'Cahil olduğunuz zamanlarda Yusuf'a ve kardeşine yaptıklarınızı hatırladınız mı?' "

(90) " 'Şüphesiz sen, (evet,) gerçekten sen Yusuf'sun öyle mi?' demişlerdi. Demişti ki: 'Ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize iyilikte bulundu. Hiç şüphesiz, kim sakınıp korkar ve sabrederse Allah muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmez.' "

(91) "Demişlerdi ki: 'Allah'a yemin olsun ki; Allah seni seçip bize üstün kıldı ve bizler gerçekten hatalı/günahkâr idik.' "

(92) "Demişti ki: 'Bugün size kınama yoktur. Allah sizin günahınızı bağışlayacaktır. O merhametlilerin en merhametlisidir.' "

(93) "Alın bu gömleğimi ve babama gidin. Onun yüzüne sürün. Gözleri görür hâle gelecektir. Tüm ailenizi alıp bana getirin."

(94) "Kafile (Mısır'dan) ayrılınca babaları (yanında olanlara): 'Benim bunak olduğumu söylemeyeceğinizi bilsem, kesinlikle Yusuf'un kokusunu duyuyorum (diyeceğim).' dedi."

(95) "Demişlerdi ki: 'Allah'a yemin olsun ki; hâlâ eski yanlışının içindesin.' "

(96) "Müjdeci (önden) gelip gömleği yüzüne sürünce eskisi gibi görmeye

başladı ve: 'Ben, size 'Allah'tan (gelen vahiy nedeniyle) sizin bilmediklerinizi biliyorum.' dememiş miydim?' dedi."

(97) "Demişlerdi ki: 'Ey babamız! Bizim günahlarımız için (Allah'tan) bağışlanma talebinde bulun. Şüphesiz ki biz, hata edenlerdik.' "

(98) "Demişti ki: 'İleride sizin için Rabbimden bağışlanma talep edeceğim. Şüphesiz ki O, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) El-Ğafûr, (kullarına karşı merhametli) Er-Rahîm olanın ta kendisidir.' "

(99) "Yusuf'un huzuruna girdiklerinde, ebeveynini bağrına bastı ve 'Allah'ın izniyle Mısır'a güven içinde girin.' dedi."

(100) "Ebeveynini tahtın üzerine çıkarttı/oturttu. (Hepsi) ona secde ettiler/saygıyla selamladılar. Dedi ki: 'Babacığım! İşte bu, benim daha önce gördüğüm rüyamın tevili/gerçekleşmesidir. Rabbim onu gerçek çıkardı. Şüphesiz ki beni zindandan çıkardığında ve şeytan, kardeşlerimle aramı bozduktan sonra sizleri çölden getirdiğinde bana iyilikte bulundu. Şüphesiz ki Rabbim, dilediği şeyi incelikle (sebeplerini hazırlayıp lütfu ve kuşatıcı bilgisiyle) sonuca ulaştırandır. Şüphesiz ki O, (her şeyi bilen) El-Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi) El-Hakîm olanın ta kendisidir.' "

(101) "Rabbim! Hiç şüphesiz bana mülk/yetki verdin ve bana rüya tabirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen dünyada da ahirette de benim velimsin/dostumsun! Benim canımı Müslim/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen bir kul olarak al ve beni salihler zümresine dâhil et."

Bu bölümde Yûsuf'un kıssası nihayete eriyor. Yûsuf'un (as) rüyası gerçekleşiyor. Yüce Allah kalplerde yer eden kin ve düşmanlık duygularını arındırıyor. Ya'kûb (as) kaybettiği Yûsuf'a (as) ve küçük oğluna kavuşuyor. Yüce Allah verdiği nimetlerle yılların yorgunluğunu alıp götürüyor. O zor yıllar hiç yaşanmamış gibi kalpleri huzur ve sükûnet kaplıyor. Kıssa, Yûsuf'un (as) duasıyla sona eriyor. Diğer tüm nebilerin dualarında olduğu gibi salt bir niyaz değil Yûsuf'un (as) duası. Bir okul, bir öğretmen gibi, duayı okuyanı eğitiyor. Kulluk kaideleri, kulluk edepleri ve sayısız incelik öğretiyor. Ayetlere yakından bakalım:

Yûsuf ile Üçüncü Karşılaşma

"(Yusuf'un) huzuruna geldiklerinde şöyle demişlerdi: 'Ey Aziz! Bize ve ailemize şiddetli bir sıkıntı dokundu. Pek de kıymetli olmayan bir bedelle sana geldik. (Paramız yetmese de sen ihsanda bulun) yiyeceği tam ölçekle ver ve bize tasaddukta bulun. Şüphesiz ki Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır.' Demişti ki: 'Cahil olduğunuz zamanlarda Yusuf'a ve kardeşine yaptıklarınızı hatırladınız mı?' "[1]

Yûsuf'un (as) kardeşleri, üçüncü defa onun (as) yanına geliyor. Yüce Allah detaylara değinmeden direkt Yûsuf ile (as) konuşmalarına geçiyor. Yine yiyecek talebinde bulunuyorlar. Anlıyoruz ki kıtlık hâlâ sürüyor. Yûsuf'tan (as) yiyecek isterken, benzerleri tüm zalimler gibi eğilip bükülüyorlar. Onu (as) övüyor, ailelerinin zor durumda kaldığını söylüyor, paralarının az olduğunu belirtiyor ve nihayet Yüce Allah'ı da işe katıp Yûsuf'a (as) Yüce Allah'ın mükâfatını hatırlatarak kendilerine ihsanda bulunmasını istiyorlar. Küçük kardeşlerine karşı ne kadar zalimlerse, güç sahibi bir yöneticinin karşısında o kadar ezikler. Babalarının çilesi karşısında ne kadar duyarsızlarsa, güç sahibi birinin karşısında o kadar perişanlar... Bu, bütün zalimlerin ahlakıdır. Fırsat bulunca alabildiğince zalim olanlar, güç yetiremedikleri karşısında alabildiğince basitleşir, eğilip bükülürler...

Yûsuf (as) bu defa yiyecekle ilgili konuşmuyor, asıl soruyu -onların Yûsuf'a (as) ve kardeşine yaptıklarını hatırlayıp hatırlamadıklarını- soruyor. Yûsuf'un (as) yanına üçüncü defa gitmelerine rağmen bu soruyla gözleri açılıyor ve konuşanın Yûsuf olduğunu anlıyorlar. Demek ki bazen bir şey insanın gözünün önündedir, ama onu görmez. Henüz görmenin/anlamanın zamanı gelmemiştir. Vakit gelince Yüce Allah gözleri açar, görülmesi gereken görülür, anlaşılması gereken anlaşılır.

Yûsuf (as), onların cahil olduklarını söylüyor. Kur'ân, cahil kelimesini; haddini bilmeyen, bildiğiyle amel etmeyen, duygu ve dürtülerini kontrol edemeyen, taşkınlık yapan anlamında kullanır. Bilgisizlik anlamındaki cehalet için ise bilgiye delalet eden kelimeleri olumsuz formda kullanır.[2] Bu ayette de cahil;

1. 12/Yûsuf, 88-89
2. Cehaletin Kur'ân'daki kullanımları için bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 550, Kur'ân'da Cahiliye ve Cehalet. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

kıskançlıkla/dürtülerle hareket eden, öfkenin aklını örttüğü insan anlamına gelir. Cehaletin en basiti bilgi eksikliğidir. Eksik bilgi aktarılıp cehalet izale edilir. Cehaletin en zor olanı ise dürtülerle hareket etmek, taşkınlık ve kontrolsüzlüktür. Bu tür cehaletin izalesi çok zordur. Bir peygamber ocağında dahi cehaletin bu türü yıllar içinde izale olmamış, nihayet Yüce Allah'ın müdahalesiyle sonlanmıştır.

Düşmana Karşı Galibiyet: Sabır ve Takva

" 'Şüphesiz sen, (evet,) gerçekten sen Yusuf'sun öyle mi?' demişlerdi. Demişti ki: 'Ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize iyilikte bulundu. Hiç şüphesiz, kim sakınıp korkar ve sabrederse Allah muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmez.' Demişlerdi ki: 'Allah'a yemin olsun ki; Allah seni seçip bize üstün kıldı ve bizler gerçekten hatalı/günahkâr idik.' "[3]

Yûsuf'un (as) kardeşleri onu tanıyor. Kuyuya attıkları çocuğu haşmetli bir yönetici olarak karşılarında gördüklerinden dolayı şaşırıyor, mahcubiyet duyuyor ve ne diyeceklerini bilmiyorlar. Bu manzara karşısında Yûsuf'un (as) ağzından dökülen ilk söz, "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize iyilikte bulundu." oluyor. "Ben çalıştım, çabaladım, tırnaklarımla buraya geldim." demiyor. İçinde bulunduğu durumu Rabbine ve O'nun iyiliğine bağlıyor. Sonra bir nebi olarak, Yüce Allah'ın insana bahşettiği başarıdaki sünnetini açıklıyor: Sabır, takva ve ihsan üzere Allah'a kulluk! Daha önce ihsan kavramına değinmiştik.[4] Sabır ve takvaya gelince şunu söyleyebiliriz: Kur'ân-ı Kerim'de dört yerde sabır ve takva birlikte zikredilmiştir. Ayetler incelendiğinde her birinin mümine düşmanlık eden insanlarla ilgili olduğu görülür. Müşrik, Ehl-i Kitap, münafık ve aynı dinden olup hased/kıskançlık nedeniyle düşmanca tavır takınanlara karşı Yüce Allah, sabır ve takva zırhına işaret eder. Bu da gösterir ki düşmanın cinsi fark etmeksizin en etkili koruyucu ve zafere ulaştıran sebep, sabır ve takva birlikteliğidir. İlgili ayetlere yakından bakacak olursak şunları söyleyebiliriz:[5]

3. 12/Yûsuf, 90-91
4. bk. s. 197, Muhsinlerin Mükâfatı
5. Detaylı bilgi için bk. Mecmûu'l Fetâvâ, 10/349-358; Et-Takvâ fi'l Kur'âni'l Kerîm, s. 77-81; İktirânu't Takvâ bi's Sabr fi'l Kur'âni'l Kerîm, s. 3-50

– "Şüphesiz sen, (evet,) gerçekten sen Yusuf'sun öyle mi?" demişlerdi. Demişti ki: 'Ben Yusuf'um, bu da kardeşimdir. Allah bize iyilikte bulundu. **Hiç şüphesiz, kim sakınıp korkar ve sabrederse** Allah muhsinlerin/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanların ecrini zayi etmez.' "[6]

İlk ayet Yûsuf Suresi'nde, açıklama sadedinde olduğumuz ayet. Yûsuf (as) kardeşlerinin gadrine uğruyor, ona olan kıskançlıkları nedeniyle ailesinden uzaklaşıyor. Sonrasında kadının gadrine uğruyor. Uzunca zindan hayatı yaşıyor… Bu imtihanların her biri insanı yıpratıp hayatın dışına itebilir. İçini öfke, kırgınlık ve intikam duygusuyla doldurup insanı zehirleyebilir. Ancak Yüce Allah, Yûsuf'u (as) koruyor. Önce Aziz'in karısı suçunu itiraf ediyor, sonra Yûsuf'a iadeiitibar yapıp onu iktidara getiriyorlar. Sonra kardeşleri ondan özür dileyip onun üstünlüğünü itiraf ediyorlar. Yûsuf (as) ona muhalefet eden, zarar veren ve kuyusunu kazanlara karşı kazanıyor. Bu kazancın manevi sebebiyse sabır ve takva!

– "Size bir iyilik dokunması onları üzer, başınıza bir musibetin gelmesiyle sevinirler. **Şayet sabreder ve korkup sakınırsanız, onların tuzakları size hiçbir zarar vermez**. Allah, onların yaptıklarını (çepeçevre kuşatan) Muhit'tir."[7]

Bu ayet de münafıklarla ilgili… Onlar İslam toplumunun içinde yaşar, zahiren Müslimlerden görünürler. Ancak kalpleri İslam'a ve Müslimlere karşı kin ve nefretle doludur. Her fırsatta onlara zarar verir, Allah düşmanlarıyla iş birliği yapar, İslam toplumuna ihanet ederler… Onları tanımak bir mesele, oyunlarını fark etmek ayrı meseledir. Her oyunlarına hikmetle karşı koyup bertaraf etmek ayrı meseledir. Zor, bazen imkânsızdır… Ancak Yüce Allah zoru kolay, imkânsızı mümkün kılacak yolu gösterir: Sabır ve takva! Sabır ve takvayı kuşananların O'nun (cc) koruması altında olduğunu, tuzakların onlara zarar vermeyeceğini garanti eder. On yıllık Medine Dönemi, bu ayetin tefsiri ve şahididir. Onlar ne zaman tuzak kursalar Yüce Allah tuzaklarını ayaklarına dolamıştır. Her seferinde yalnızca kendilerini ifşa etmiş, her seferinde hüsrana uğramışlardır.

– "Andolsun ki, Bedir'de zayıf/güçsüz olmanıza rağmen Allah size yardım etti.

6. 12/Yûsuf, 90
7. 3/Âl-i İmrân, 120

Allah'tan korkup sakının ki şükretmiş olasınız. (Hatırla!) Hani sen müminlere: '(Gökten) indirilmiş üç bin melekle Rabbinizin sizi desteklemesi yetmez mi?' diyordun. **Evet, şayet sabreder ve korkup sakınırsanız -onlar aniden size saldıracak olsa bile- Rabbiniz, işaretli beş bin melekle sizi destekleyecektir**. Allah bu (yardımı başka bir şey için değil) sadece size müjde olması ve kalplerinizi yatıştırıp mutmain kılması için yaptı. Yardım/zafer yalnızca (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) El-Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi) El-Hakîm olan Allah katındandır."[8]

Bu ayet de putperest müşrikler hakkındadır. Onların güçlü orduları, kurdukları güçlü ittifakları ve propagandaya dayalı abartılı imajları bir hiçtir. Sabır ve takvayı kuşanıp onlara karşı direnenler, göğün desteğini yanlarına alırlar. Yüce Allah, melek ordusuyla onları destekler, işaretli beş bin melek İslam ordusuna katılır. Gök ordularıyla birlikte savaşanlar, mağlup olmazlar. Bu manevi desteğin sebebi, sabır ve takvadır.

– "Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda sınanacaksınız. Yine andolsun ki, sizden önce kendilerine Kitap verilenlerden ve müşriklerden size çokça eza verecek sözler işiteceksiniz. **Şayet sabreder ve korkup sakınırsanız hiç şüphesiz bu, azmedilmeye değer işlerdendir.**"[9]

Bu ayet de Ehl-i Kitap ve müşriklerin sözlü sataşmalarıyla ilgilidir. Onlar ölçüsüz olduklarından sataşmaları da ölçüsüzdür. Takvayla hassaslaşmış kalpler; onların sataşmaları nedeniyle incinir, yıpranır. Yüce Allah bu durumdaki müminlere sabır ve takvayı önerir. Sabır ve takvanın zor olduğuna, zor olsa da azmedilmeye değer olduğuna işaret eder. Çünkü sabır ve takva kalpleri yumuşatır, onarır; onlardan gelen ezanın etkisini kırar.

Sabır ve Takva Nedir?

"S-b-r" kökünden türeyen sabrın üç farklı kök anlamı vardır. İlki engel olmak, hapsetmektir. İkincisi bir şeyin zirvesi, tepesidir. Üçüncüsü bir taş cinsidir. Sert ve yılmaz kayalara, bu kökten türeyen "sabura" denilir.[10] Yüce Allah'ın emrettiği sabır, insanın nefsini arzularından alıkoyması ve Yüce Allah'ın emirlerine, nehiylerine ve kaderine karşı gelmekten menetmesidir.

8. 3/Âl-i İmrân, 123-126
9. 3/Âl-i İmrân, 186
10. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 3/329-330, s-b-r maddesi

Bu yönüyle sabır, insanın, kendisine karşı verdiği kulluk mücadelesidir. Bir yanda insanın nefsi ve zaafları; diğer yanda Rabbinin buyrukları ve takdiri vardır. İnsan nefsi isyandan, fücurdan, tembellikten, boşvermişlikten… yanadır. Şeriat ve kader ise insanı sorumluluk altına almaktan, onu eğitmekten ve onu zorlayarak potansiyelini açığa çıkarmaktan yanadır. Bu çekişmede sabır, kulun kendi nefsine ve arzularına karşı direnmesidir. Yine sabır, insanın kendi zirvesine, en yüce kulluk ufkuna yücelmesidir. Zira her insanın bir içinde bulunduğu hâl, bir de ulaşabileceği bir kulluk zirvesi vardır. Bu zirveye ulaşmanın yollarından biri sabırdır. İnsanın potansiyelini kullanması için sabra ihtiyacı vardır. Zira insan zorlanmadan, direnmeden, mücadele vermeden Yüce Allah'ın bahşettiği potansiyeli kullanamamaktadır. Son olarak sabır, insanın direnç ve mücadele azmi kazanması, bir kaya gibi çetin olmasıdır. İnsana mücadele ve direnme azmi kazandıran vesilelerden biri de sabırdır.

İnsan/Toplum, hayatın her ânında, sürekli imtihan hâlindedir. Yüce Allah, ya verdiği bir nimetten onun şükrünü ya da bir mahrumiyetten dolayı onun sabrını sınamaktadır. Yine insan, her ân Yüce Allah'ın bir emrine veya nehyine muhataptır. Yani her ân emre ve nehye icabet etmeyen nefsini yola koymak, sabretmek zorundadır. Hâliyle sabır, müminin hayatının parçası, şeriat ve kader imtihanına karşı en güçlü azığıdır. Kur'ân ve Sünnette sık sık tekrar emredilmesinin bir hikmeti de budur. Evet, sabır bu davanın takvayla birlikte en önemli azığıdır.

"Sabır, bir azıktır. Bu davanın yol azığıdır. Uzun ve meşakkatli yol… Kan ve cesetlerle dolu yol… Belâ ve musibetlerle yüklü yol… Ve bu yolda sabır… İşte bu davanın azığı!

Sabır, sabır, sabır… Her şeye sabır!.. Nefsin istek ve şehvetlerine sabır!.. Heves ve arzularına sabır!.. Zayıflık ve noksanlığına sabır!.. Bıkkınlık ve aceleciliğine sabır!..

Sabır!.. İnsanların şehvet ve arzularına, zayıflık ve noksanlıklarına, cehalet ve sû-i niyetlerine sabır!.. Fıtrî sapıklıklarına sabır!.. Tekebbür ve tefâhürlerine sabır!.. Hakikatten inhiraflarına sabır!.. Hemen neticeye ulaşmak için aceleciliklerine sabır!..

Sabır!.. Bâtılın dalaverelerine, isyan sertliğine, inkârın utanmazlığına, kötülüğün tetikte bekleyişine, şehvetin galebesine, gurur ve iftiharın kudurganlığına sabır!.. Yardımcıların zayıflığına, tutacak ellerin azlığına, yolun uzunluğuna, zorluk ve sıkıntı anlarında şeytan vesveselerine sabır!..

Sabır!.. Bütün bunlara karşı mücâhedenin zorluğuna sabır!.. Nefislerde ihdâs ettiği sayısız infiallere; gayz ve gadaba, ızdırap ve sıkıntıya, bazen hayır hususunda itimadın zayıflamasına, bazen beşerî tabiatte ümidin azalmasına sabır!.. Usanç ve bıkkınlığa, yeis ve ümitsizliğe sabır!..

Sabır!.. Nefsini zapt etmeye sabır!.. Zafer ve galebe anlarında, kudret ve hâkimiyet demlerinde kendine hâkim olmaya sabır!.. Bolluk ve bereket günlerinde şükür ve tevâzuya sabır!.. Güçlü olduğu zamanlarda, intikama teşebbüs etmemeye, tekebbür ve tefâhürde bulunmamaya sabır!.. Hak olan kısası, düşmanlık vesilesi yapmamaya sabır!..

Sabır!.. Zorlukta da kolaylıkta da Allah ile olan irtibatı devam ettirmeye sabır!.. Takdir-i ilâhîye teslim olmaya sabır!.. Her şeyi huzurla, güvenle, huşû ile Allah'a havale etmeye sabır!..

Bütün bunlara sabır!.. Ve benzerlerine sabır!.. Bu uzun ve zorlu yolda tesadüf edilecek her şeye sabır!.. Kelimelerin, tasvirini yapmaktan âciz kaldıklarına sabır!.. Zaten kelimeler, başa gelen şeylerin asla hakiki bir medlulü olamazlar. Ancak bu yolun meşakkatlerini anlatmaya yararlar. Istıraplara, infiallere, tecrübelere vesile olurlar!..

Îman eden yiğitler, bu meşakkatlerin hakikî medlullerinden birçoklarını bizzat tatmışlar, ıstıraplarına bizzat katlanmışlar. Çünkü onlar, yukardaki ilâhi nidânın tadını tatmışlardı. Allah'ın, kendilerinden istemiş olduğu sabrın mânasını biliyorlardı."[11]

Takva; sakınmak ve korunmak, Yüce Allah'ın gazabı ile kendi aramıza bir kalkan koymaktır. Bu da O'nun istediği gibi inanmak ve O'nun istediği gibi yaşamakla mümkündür. "Takva kalptedir."[12] Bir his, bir duyuş, bir ruh

11. Fî Zılâl-il Kur'ân, 2/612-613, Âl-i İmrân Suresi, 200. ayetin tefsiri
12. bk. Müslim, 2564

hâlidir. Takva hassasiyettir. Kişinin dikenli bir yolda yürüyormuşçasına dikenler elbisesini yırtmasın diye gösterdiği çaba ve dikkattir:

Ubey ibni Ka'b (ra) takvayı şöyle tarif etmiştir:

"Ömer, Ubey ibni Ka'b'a şöyle sorar: 'Ey Ubey, takva nedir?'

O da, 'Ey Emîru'l Müminin, sen hiç dikenli bir yolda yürüdün mü?' diye soruyla karşılık verir.

Ömer, 'Evet, yürüdüm.' deyince Ubey, 'Ne yaptın?' diye sorar.

Ömer, 'Dikenler benim ayağıma batmasın, elbiseme takılmasın diye paçalarımı katladım.' cevabını verir.

Ubey de, 'İşte takva, dikenli bir yolda yürüyormuş gibi dikkatli bir şekilde Allah'a kulluk etmendir.' der."[13] [14]

Sabır ve Takvada İnsanların Durumu

İbni Teymiyye (rh) sabır ve takva hususunda insanları dört kısma ayırır:

"Birincisi: Takva ve sabır ehlidir. Bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği, dünya ve ahirette mutlu olan kimselerdir.

İkincisi: Sabırsız bir tür takvaya sahip olanlardır. Namazı ve sorumlu oldukları benzer şeyleri yerine getiren ve haramları terk eden; ancak kendilerinden bir kimse, bedeninde hastalığa vb. yakalandığında veya malında ya da ırzında musibete maruz kaldığında veya kendisini korkutan bir düşmanla sınandığında üzüntüsü büyüyen ve sabırsızlığı ortaya çıkan kimseler buna örnektir.

Üçüncüsü: Takvasız bir tür sabra sahip olan kimselerdir. Örneğin hevâları uğrunda başlarına gelen şeylere sabreden günahkâr kimseler öyledir. Gasp ve haramı almak gibi talep ettikleri şeylerde çektikleri acılara sabreden hırsızlar ve yol kesiciler, ihanet vb. yoluyla elde ettikleri malların talebi sırasında başlarına gelene sabreden kâtipler ve divan görevlileri buna örnektir. Aynı şekilde istekleri uğrunda insanların pek çoğunun sabredemediği türden eziyetlere sabreden liderliğin ve başkaları üzerinde yücelik sahibi olmanın

13. Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm, 1/164, Bakara Suresi, 2. ayetin tefsiri; Ez-Zuhdu'l Kebîr, 963
14. bk. Tevhid Dergisi, S 113, s. 5-9

talipleri öyledir. Suretleri seven aşk ehli ve başkaları da haram arzuları uğrunda türlü eziyetlere ve acılara sabrederler.

Dördüncü kısım ise en kötü kısımdır. Bu kimseler, güç yetirdikleri konuda takva sahibi olmazlar, başlarına musibet geldiğinde de sabretmezler. Bu kimseler, Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibidirler: 'Gerçekten insan pek tahammülsüz bir tabiatta yaratılmıştır. Başına bir fenâlık geldi mi sızlanır durur. Ama ona bir nimet nasip olursa kendisinden başkasını yararlandırmaz.'[15] Sen, güçleri yettiği takdirde onların insanların en zalimi ve zorbası olduklarını; hâkimiyet altında alındıklarında da insanların en zelilleri ve korkakları olduklarını görürsün. Onlara galebe çalarsan, sana boyun eğerler, sana ikiyüzlü davranırlar, sana yakınlaşmaya çalışırlar ve senden merhamet dilerler. Kendilerinden zararı defetmek amacıyla yalan, zillet ve kendisinden istekte bulunulan şahsın tazimi türünden pek çok günaha girerler. Sana galip geldiklerinde ise insanların en zalimlerinden, en katı kalplilerinden, merhameti, ihsanı ve affı en az olanlarından olurlar."[16]

Yûsuf'un Yüce Ahlakı

"Demişti ki: 'Bugün size kınama yoktur. Allah sizin günahınızı bağışlayacaktır. O merhametlilerin en merhametlisidir.' "[17]

Yûsuf'un (as) kardeşleri onun üstünlüğünü itiraf ettikten sonra öylece bekliyorlar. Zira suç işlemişler, her suçun bir cezası var. Kaldı ki, öldürmeye yeltendikleri çocuk, şimdi Mısır'a sultan olmuş. Ancak Yûsuf'un (as) ağzından ilk söz, "Lâ tesrîbe aleykumu'l yevm" oluyor. "Bugün size kınama yoktur." diyor. Bırakalım cezalandırmayı, kınama dahi olmayacağını söylüyor. Sonra onları Yüce Allah'ın El-Ğafûr ismine yönlendiriyor: "Allah sizin günahınızı bağışlayacaktır." Sonra da kalplerinde ümit kandilini yakmak için "O, merhametlilerin en merhametlisidir." buyuruyor. Yûsuf'un (as) onları affettiğine dair seçtiği kelime de ilginçtir. Kelimenin kökü olan "S-r-b", işkembeyi saran zardır. O zar kalktı mı işkembenin içindekiler görünür.[18] Yûsuf (as) âdeta şunu diyor: Sizin şahsiyet ve onurunuzu sarıp sarmalayan kişilik haklarınız

15. 70/Meâric, 19-21
16. Mecmûu'l Fetâvâ, 10/673-674
17. 12/Yûsuf, 92
18. bk. Tefsîru'l Kurtubî, 9/389, Yûsuf Suresi, 92. ayetin tefsiri

çiğnenmeyecek; hiçbir zaman kınanmayacak, kusurlarınızı ima eden bir söze dahi muhatap olmayacaksınız. Yûsuf (as) bu zor söze bağlı kalıyor mu? Evet, kalıyor! Surenin kalan kısmını okuduğumuzda onun (as) çok dikkatli bir dil kullandığını, imayla dahi kardeşlerini kınamadığını görüyoruz:

"Ebeveynini tahtın üzerine çıkarttı/oturttu. (Hepsi) ona secde ettiler/saygıyla selamladılar. Dedi ki: 'Babacığım! İşte bu, benim daha önce gördüğüm rüyamın tevili/gerçekleşmesidir. Rabbim onu gerçek çıkardı. Şüphesiz ki beni zindandan çıkardığında ve şeytan, kardeşlerimle aramı bozduktan sonra sizleri çölden getirdiğinde bana iyilikte bulundu. Şüphesiz ki Rabbim, dilediği şeyi incelikle (sebeplerini hazırlayıp lütfu ve kuşatıcı bilgisiyle) sonuca ulaştırandır. Şüphesiz ki O, (her şeyi bilen) El-Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi) El-Hakîm olanın ta kendisidir.' "[19]

Dikkat ederseniz Allah'ın nimetlerini sayarken kuyudan çıkarılışını zikretmiyor dahi. Oysa nimetlerin ilk halkası kuyudan salimen çıkmasıydı. Ancak kuyuyu zikretse kardeşlerini kınamış olmaktan endişe ediyor. Yine o (as), kardeşlerinin zulmü için, "Şeytan, kardeşlerimle aramı bozduktan sonra…" diyor. Sanki karşılıklı sorunlar yaşanmış, o da kardeşlerine zulmetmiş gibi konuşuyor. Oysa olan apaçık: Yûsuf (as) mazlum, kardeşlerinin gadrine uğramış. Ancak o (as) "Size kınama yoktur." sözüne bağlı kalıyor.

Yûsuf'un (as) bu tutumu, bize affetmenin en kâmil sıfatını gösteriyor. Affeden, affettiğini kınamamalı, ona karşı dikkatli bir dil kullanmalıdır. Şeytanın kalbe giriş yollarından biri, dil yarasıdır. Bu nedenle Yüce Allah, normal zamanlarda dahi en güzel kelimeleri kullanarak seçici bir dille konuşmayı emretmiştir:

"Kullarıma de ki: '(Birbiriyle iletişime geçtiklerinde) en güzel olanı söylesinler. Çünkü şeytan, (kullandıkları sözcüklerle) aralarını bozmaya çalışır. Şüphesiz ki şeytan, insan için apaçık bir düşmandır.' "[20]

19. 12/Yûsuf, 100
20. 17/İsrâ, 53

Allah Resûlü'nün Kur'ân Okuması

Daha önce sahabenin Kur'ân okuyuşuna dair bir örnek vermiştik.[21] Bu ayet bağlamında Allah Resûlü'nün Kur'ân okuyuşuna dair bir örnek verelim:

"Ebu Süfyan b. Haris'in Müslüman Oluşu:

Peygamber (sav) ile yolda karşılaşanlar arasında, amcasının oğlu Ebu Süfyan b. Haris ile Abdullah b. Ebi Umeyye de vardı. Bu ikisi onunla Ebvâ'da karşılaşmışlardı. Biri amcasının, diğeri de halasının oğluydu. Peygamber (sav) bunlarla karşılaştığında, kendilerinden gördüğü eza ve hicivler sebebiyle yüzünü çevirdi. Ummu Seleme ona dedi ki: 'Amcanın oğlu ile halanın oğlu senin için insanların en şakisi olamazlar.'

Ebu Ömer (İbn Abdilber)'in anlattığına göre Ali (ra), Ebu Süfyan'a şöyle dedi: 'Rasulullah'ın (sav) yanına ön tarafından varıp ona, kardeşlerinin Yusuf'a söyledikleri, 'Allah'a yemin olsun ki; Allah, seni bizden üstün kılmıştır. Doğrusu biz sana yaptıklarımızda suçluyduk.'[22] sözünü söyle. Bundan daha güzel bir sözün bulunabilmesi asla mümkün değildir.' Ebu Süfyan da böyle yaptı. O zaman Rasulullah (sav) ona şöyle cevap verdi: 'Bugün size hiçbir başa kakma ve ayıplama yoktur. Allah sizi bağışlasın. O, merhamet edicilerin en merhametlisidir.'[23] "[24]

Ebû Sufyân, Allah Resûlü'nü ve ailesini hicvetmiş, kalplerini kırmış. Allah Resûlü (sav) onu görünce yüz çeviriyor. Bu durumda Ummu Seleme Annemizin (r.anha) tavsiyesi de Allah Resûlü'nü yumuşatmıyor. Alî (ra), Ebû Sufyân'a, "Git ve ona (sav) bu ayeti oku." diyor. Çünkü Alî (ra) şunu çok iyi biliyor: Allah Resûlü ayet okunduğunda kayıtsız kalamaz. O ayete en uygun karşılık neyse onu verir. Yanılmıyor Alî (ra). Nasıl yanılsın ki ömrünü onunla (sav) geçirmiş. Ebû Sufyân ibni Hâris, "Demişlerdi ki: 'Allah'a yemin olsun ki Allah seni seçip bize üstün kıldı ve bizler gerçekten hatalı/günahkâr idik.' "[25] ayetini okuyunca Allah Resûlü de (sav) ona, "Demişti ki: 'Bugün size kınama yoktur. Allah sizin

21. bk. s. 174, Sahabenin Kur'ân Okuyuşu
22. bk. 12/Yûsuf, 91
23. bk. 12/Yûsuf, 91
24. Zâdu'l Meâd, 3/451-452
25. 12/Yûsuf, 91

günahınızı bağışlayacaktır. O merhametlilerin en merhametlisidir.' "[26] diye karşılık veriyor.

Bu bir Kur'ân okuma metodudur. Özünde; okunan kelamı içselleştirmek, ona tam anlamıyla teslim olmak ve onunla bir bütün olmak söz konusudur. Şöyle düşünebiliriz: Bugün biz, "Selamun aleykum" sözünü duyunca hiç düşünmeden, "Aleykum selam" deriz. Çünkü lafzın cevabının o olduğunu içselleştirmişizdir. Duyar duymaz ağzımızdan belli bir cevap dökülür. İşte Allah Resûlü (sav) ve ashabı da Kur'ân'ı böyle içselleştirerek okuyor. Bir ayet duyduklarında ona en uygun cevap neyse onu veriyorlar. Bazen sözlü bazen amelî, mutlaka ayetler onları yönlendiriyor ve en doğru olanı yapıyorlar.[27]

Ya'kûb'a Gelen Müjde

" 'Alın bu gömleğimi ve babama gidin. Onun yüzüne sürün. Gözleri görür hâle gelecektir. Tüm ailenizi alıp bana getirin.' Kafile (Mısır'dan) ayrılınca babaları (yanında olanlara): 'Benim bunak olduğumu söylemeyeceğinizi bilsem, kesinlikle Yusuf'un kokusunu duyuyorum (diyeceğim).' dedi. Demişlerdi ki: 'Allah'a yemin olsun ki; hâlâ eski yanlışının içindesin.' Müjdeci (önden) gelip gömleği yüzüne sürünce eskisi gibi görmeye başladı ve: 'Ben, size 'Allah'tan (gelen vahiy nedeniyle) sizin bilmediklerinizi biliyorum.' dememiş miydim?' dedi."[28]

Ya'kûb'un (as) çilesi sonlanıyor… Hem Yûsuf'un (as) hayatta olduğuna dair kesin bilgi alıyor hem de gözleri eski sağlığına kavuşuyor. Ona (as) gelen bu müjde, bir yandan onun sıkıntılarını gideriyor, öte yandan bizler için bazı dersler ihtiva ediyor. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

• Nebilerle teberrük caizdir: Yûsuf (as) gömleğini babasına yollamış, babası gömleği yüzüne sürmüş ve babasının gözleri açılmıştır. Bu, nebiler ve onlara ait eserlerle teberrükün caiz olduğunu gösterir. Zira bereket, Yüce Allah'ın elindedir. O (cc) dilediği şeyi bereketlendirir, onu benzerlerinden üstün kılar. Mescid-i Haram'ı diğer mekânlara, cumayı diğer günlere, nebileri diğer in-

26. 12/Yûsuf, 92

27. İlk neslin amel ederek Kur'ân okumasına dair örnekler için bk. Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı, s. 328, Kur'ân'ı Amel Ederek Okumak. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.

28. 12/ Yûsuf, 93-96

sanlara üstün kılan Allah (cc), nebilerin eserlerini de üstün kılmıştır. Dilediği gibi yaratan da yarattıkları içinde dilediğini seçip üstün kılan da O'dur (cc):

"Rabbin, dilediğini yaratır ve seçip (üstün kılar.)"[29]

Yüce Allah nebilere ait eşyayı bereketli kılmıştır. Bunun bir diğer örneği Mûsâ (as) ve Hârûn (as) ailesinin geride bıraktığı eşyalardır. Bu eşyalar bir tabut içinde korunmuş, İsrailoğullarının hâkimiyetini simgelemiştir. Aynı zamanda insanlar için sekinet kaynağı olmuştur:

"Nebileri onlara demişti ki: 'Onun yöneticiliğinin alameti size getirilecek tabuttur. O (tabutun) içinde Rabbinizden olan (insanların korku ve kaygılarını giderip onları rahatlatan) bir sekinet, Musa ve Harun ailesinin (eşyalarından) geriye kalanlar vardır. O (tabutu) melekler taşır. Şayet müminler iseniz bunda sizin için (ibret alınacak) ayetler vardır.' "[30]

Sahabe de Peygamber'in (sav) eşyalarına bu nazarla bakmış; ona (sav) temas etmek, ona (sav) ait bir şeye dokunmak, onun (sav) hediye ettiği bir şeyi saklamak için çabalamışlardır. Ona ait her şeyin onun (sav) gibi bereketli olduğuna inanmışlardır.

Enes'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

" 'Ummu Suleym, Nebi'ye (sav) deriden yapılmış bir döşek yayar, o da bu döşek üzerinde yatıp kaylule uykusunu uyurdu. Nebi (sav), uyudu mu, onun terinden ve saçlarından alır ve onları bir şişede toplardı. Sonra da o uyurken bunlara 'sukk' denilen hoş bir koku katardı.

Râvî Sumâme şöye dedi: 'Enes ibni Mâlik'in vefatı yaklaşınca bana kefenine konulacak kokunun içerisine bu sukktan konulmasını vasiyet etti. Bu sukk ölümünden sonra kefenine ve vücuduna konulan kokular arasına katıldı.' "[31]

Sehl ibni Sa'd'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bir kadın Nebi'ye (sav) bir burde (alt üst birtakım elbise) getirdi. Sehl yanında bulunanlara, 'Burdenin ne olduğunu biliyor musunuz?' diye sordu.

29. bk. 28/Kasas, 68
30. 2/Bakara, 248
31. Buhari, 6281; Müslim, 2331

Yanında bulunanlar, 'Burde, şemle denilen bir giyecektir.' dediler.

Sehl bunun üzerine, 'Burde, saçakları bulunan dokunmuş bir şemledir.' dedi.

(Burdeyi getiren kadın), 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu burdeyi giymen için sana veriyorum.' dedi.

Nebi (sav) o burdeye ihtiyacı olduğu için onu aldı ve giydi. Sahabeden bir adam, o burdeyi üzerinde görünce, 'Ey Allah'ın Resûlü! Bu ne kadar da güzel, giyeyim diye bana verir misin?' dedi.

Allah Resûlü (sav), 'Tabii.' dedi.

Nebi (sav) kalkıp gidince arkadaşları onu kınadılar ve 'Nebi'nin (sav) o burdeye ihtiyacı olduğu için onu aldığını gördün. Sonra da ondan bunu istemekle güzel bir şey yapmadın. Çünkü sen de biliyorsun ki ondan bir şey istendi mi onu vermemezlik etmez.' dediler.

Bunun üzerine adam, 'Nebi (sav) onu giyince ben de onun bereketinden yararlanmayı ümit ederek belki onunla kefenlenirim diye istedim.' dedi."[32]

Vahyin şahitlik ettiği bu gerçekliğe işaret ettikten sonra şu noktaya mutlaka değinmeliyiz: Nebilerle teberrük meselesine Kur'ân ve Sünnetin getirdiği bazı kayıtlar vardır. O kayıtlar gözetilmediği takdirde "Nebilerle teberrük" anlayışı, nebilerin mirası olan tevhide ihanet kapılarını aralamaktadır. Bu kayıtlar şunlardır:

– Peygamber olmayan hiç kimse peygamberlere kıyas edilemez. Nebilerin bereketli olmasının tek sebebi peygamber olmalarıdır. Peygamber olmayan hiç kimse bir peygambermiş gibi bereketli kabul edilemez. Böyle bir kıyas; peygamber olmayanı peygamberlerle eşitlemek, birilerini yücelteyim derken nebilerin hakkına girmektir. Zaten sahabe (r.anhum) Allah Resûlü'nden sonra yeryüzünün en hayırlı insanları olan Ebû Bekir (ra), Ömer (ra), Osmân (ra) ve Alî (ra) gibi kimselerle teberrük etmemişlerdir. Şayet âlim, salih ve abid insanlarla teberrük caiz olsa Hulafa-i Raşidin ile teberrük edilirdi.

– Bir şeyin bereketli olması yalnızca Yüce Allah'ın bildirmesiyle sabit olur. Şöyle ki;

32. Buhari, 6036

Yaratılma cihetiyle her şey eşittir, El-Hâlık olan Allah tarafından yaratılmıştır. Bir şeyin, benzerlerinden üstün/kutsal/temizlenmiş sayılması için El-Kuddûs olan Allah'ın izni gereklidir. Aksi hâlde ölçüler bozulur, insan kendini El-Kuddûs olan Allah'ın yerine koyar. Allah (cc) eksikmiş/unutmuş gibi O'nun eksik bıraktığı kutsalları insan ortaya çıkarır(!) Bu nedenle biri, bir şeyi benzerlerinden üstün sayıyorsa El-Kuddûs olan Allah'tan ya da O'nun Nebi'sinden (sav), hiçbir tartışmaya yer bırakmayan muhkem bir delil zikretmelidir. Vahye dayanmadan kutsal belirleyen zihniyet, kabul etsin ya da etmesin, kendini El-Kuddûs olan Allah'ın yerine ikame eder.

– Bir şeyin bereketine şeriat hükmettiği gibi o şeye nasıl davranılacağına da şeriat hükmeder. "Madem şu bereketli ve kutsaldır…" diyerek ona her istediğimizi yapamayız:

Abbâs ibni Rebîa'dan şöyle rivayet edilmiştir:

"Ömer (ra) Haceru'l Esved'in yanına geldi, öptü ve dedi ki: 'Ben senin bir taş olduğunu, fayda ve zarar vermediğini biliyorum. Nebi'nin seni öptüğünü görmeseydim seni öpmezdim.' "[33]

Haceru'l Esved bereketli bir taştır ve kutsal beldenin bir parçasıdır. Şeriatın izin verdiği; ona dokunmak ve onu öpmektir. Bunun dışında yapılan her şey haddi aşmaktır. "Madem bu bereketlidir, madem kutsal beldenin parçasıdır, o hâlde bize faydası ve zararı olmalıdır." denemez mesela… Örneğin Makam-ı İbrâhîm de Haceru'l Esved gibi bereketlidir, kutsal beldenin parçasıdır. Ancak İslam, onu öpmeye ve dokunmaya izin vermemiş, onun yanında sadece namaz kılmamızı istemiştir:

"İbrâhîm'in makamını (namaz kılacağınız) bir namazgâh edinin."[34]

Birileri haddini aşıp Makam-ı İbrâhîm'e Haceru'l Esved muamelesi yapmaya başlayınca da ilk neslin imamlarından tepki görmüşlerdir.

33. Buhari, 1597; Müslim, 1270
34. bk. 2/Bakara, 125

Abdullah ibni Zubeyr (ra); Makam-ı İbrâhîm'e el sürenleri görünce şöyle demiştir:

"Bununla emrolunmadınız! Siz yalnızca onun yanında namaz kılmakla emrolundunuz."[35]

Katâde de (rh) benzer bir tepki göstermiş ve "Onun yanında namaz kılmakla emrolundular, ona dokunmakla değil…"[36] demiştir.

Mukâtil ibni Suleymân (rh) bu tür davranışların putperestliğe kapı araladığına şöyle işaret etmiştir: "(Ayetteki) Musalla namaz kılma anlamındadır. Dokunmak veya öpmek değildir. Çünkü (zaten) Kâbe'de 360 put vardı, Allah Resûlü (sav) onları kırdı."[37]

Ölçülere riayet edilmezse, nebilerden geriye kalan eserler birer şirk ve lanet vesilesine dönüşür. Örneğin İsrailoğulları nebilerin kabrini mescid edindiler. Yüce Allah, Peygamber'inin (sav) dilinden onlara lanet etti.

Âişe Annemiz ve İbni Abbâs'tan (r.anhuma) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur.

"Allah, Yahudi ve Hristiyanlara lanet etsin. Onlar nebilerinin kabirlerini mescid edindiler."[38]

Çünkü nebiler bereketli olsa da onların kabirleri bereketli kılınmamıştır. Faraza kabirleri bereketli kılınsa, oraya mescid yapımı için izin verilmemiştir. Yüce Allah'ın ölçülerini çiğneyen, orada kıldığı namazla bereket umarken lanete uğramıştır. Çünkü din ölçüdür, ölçülü yaşamaktır. Ölçüler bozulduğunda artık din, Allah'ın (cc) indirdiği din olmaktan çıkar. Her insan hevasına göre ölçülerinde oynama yapar. Sonuç ise felaket olur. Allah'a (cc) yakınlaştırsın diye uyulan din, Allah'tan ve rahmetinden uzaklaştıran bir vesileye dönüşür. Nebi (sav) ölçüler bozulmasın diye çok ama çok hassas davranmıştır. Onun gayesi insanların dine uyması (ittiba), Allah'ın indirdiği o saf dine (ed-dînu'l hâlis) göre yaşamasıdır.

35. Musannefu İbni Ebî Şeybe, 15512
36. Tefsîru't Taberî, 2/35, Bakara Suresi, 125. ayetin tefsiri
37. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 3/28, 3751 No.lu rivayet
38. Buhari, 435; Müslim, 531

Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah Resûlü (sav) Akabe sabahı bineğinin üzerinde bana, 'Benim için taş toplar mısın?' dedi.

Ben de gerekli taşları topladım sapan taşı büyüklüğündeydiler. Onları eline koyduğumda elindekilerden birini göstererek, 'İşte bu gibilerini topla, dinde aşırılıktan sakınınız. Çünkü sizden öncekiler ancak dinde aşırılıkları sebebiyle helak olmuşlardı.' dedi."[39]

Kişi, şeytan taşlamada iri taşlar toplayarak daha hayırlı bir iş yaptığını zannedebilir. Oysa Nebi (sav) iki parmakla tutulan küçük taşlarla hac sorumluluğunu yerine getirmiştir. Ve daha fazla dindarlık adına ölçünün dışına çıkmanın, toplumları helaka sürüklediğini haber vermiştir. Bidat ve ölçüsüzlük ile helak arasındaki bağ ilk etapta anlaşılmayabilir. Konu üzerine derin düşünen insan şunu görür: Şeytanın amacı dinin saflığını bozmak, daha çok dindarlık adına dinin ölçüleriyle oynamayı sıradanlaştırmaktır. Ölçülerle oynama kapısı bir defa açıldı mı, mutlaka gerisi gelecektir. Zira şeytanın gayesi ed-dînu'l hâlis anlayışını bozmak, kişilerin ittiba anlayışını zedelemektir. Tarih de şahittir ki çoğu toplum bidatler ihdas ederek dinin saflığını bozmuş, daha sonra bu bidatler onları şirke sürüklemiştir.[40]

• Yüce Allah, Ya'kûb'a (as) Yûsuf'un (as) kokusunu duyurmuştur: Hiç şüphesiz bu, O'nun (cc) varlığına, birliğine ve kudretine delalet eden ayetlerdendir. Kuyudaki çocuğu Mısır'a sultan yapan bir irade, Mısır'daki Yûsuf'un kokusunu Filistin'deki Ya'kûb'a (as) ulaştırmıştır. Kur'ân ve Sünnette kokunun mahiyeti ve Filistin topraklarına nasıl ulaştığına dair hiçbir bilgi yoktur. Hâliyle tefsir kitaplarımızda verilen bilgiler; biraz İsrailoğullarının biraz da Muhammedî ümmetin hayal ürünüdür. Yüce Allah'ın kudretini kendi hayalleriyle sınırlamanın ötesinde bir işlevi de yoktur. Vahyin inşa ettiği bir akıl; sarayın şehvet, kibir ve zulmüne direnip bozulmamanın, koku aktarımından çok daha büyük bir ayet olduğunu idrak eder. Ne yazık ki kirlenen zihinler, Yûsuf'un (as) sarayda korunmasından ziyade koku aktarımı ve gömleğin göz açmasına odaklanmışlardır.

39. Nesai, 3057; İbni Mace, 3029
40. bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 203-204

• Ya'kûb'un (as) yalnızlığı: Ya'kûb (as) kendi evinin içinde, en yakınları arasında yapayalnız bir nebi… Onu anlamıyorlar… O (as) onların kınamaları nedeniyle düşüncelerini, hislerini ve Rabbinden aldığı müjdeleri dahi paylaşmaktan çekiniyor: "Benim bunak olduğumu söylemeyeceğinizi bilsem, kesinlikle Yûsuf'un kokusunu duyuyorum (diyeceğim)."[41] diyor. Çekincelerinde de haklı. Onun aldığı müjdeyi duyar duymaz, "Allah'a yemin olsun ki; hâlâ eski yanlışının içindesin."[42] diyorlar… Belki de onun (as) imtihanını asıl ağırlaştıran tam da bu: Anlaşılmamak, duyulmamak, hislerinin önemsenmemesi. Üzülerek söylüyorum ki bu, çocuğunu kaybeden çoğu ebeveynin imtihanıdır. Anlayışsız, sefih, duygusuz insanların tepkileri, çocuğunu kaybeden anne babalar (veya herhangi bir musibet yaşayan insanlar) için en çetin imtihandır.

Ya'kûb'un (as) yaşadığı imtihan bize şunu öğretmelidir: İnsanların başına bir musibet gelmişse, bizim değil, onların ne hissettiği önemlidir. Üzülen insana, "Üzülme!" demek, yüreği yanan insana, "Yanma!" demek, sadece bir cehalet örneğidir… Yapabiliyorsak insanlarla ağlayalım, onların başını yasladığı omuz olalım, sırtlarını sıvazlayalım. Yapamıyorsak, insanları dertleriyle baş başa bırakalım… İnsanların acısını küçümsemek, daha kötüsü sanki acı çekmek gayrimeşruymuş gibi sabır telkin etmek akıllıca değildir. Ya'kûb (as) bugün yaşasaydı ne olurdu? Nerede boş, cahil ve geveze biri varsa "Gideyim de bu Ya'kûb'a bir nasihat edeyim." derdi ve bilfiil gidip Ya'kûb'a (as) nasihat(!) ederdi. Zira cahil, şer'i ahkâmı da haddini de bilmez. Acı çekmek ile isyanı birbirine karıştırır. Meşru olan gayrimeşruymuş gibi, konuşur da konuşur. Aslında cahilin bu sürekli nasihat modu, biraz da kendine yöneliktir. Dini yaşamamaktan kaynaklı açığı, dini konuşarak kapatma çabasıdır. Cahilin yapması gereken tek şey, avam olduğunu kabul edip haddini bilmesidir. Aksi takdirde kaş yapayım derken göz çıkarması işten bile değildir.[43] Kendi hâlinde acısını yaşayan çoğu insan, bu tiplerin ölçüsüz ve anlayışsız nasihatleri(!) nedeniyle kendini kaybedip isyan cümleleri kurar.

41. bk. 12/Yûsuf, 94

42. bk. 12/Yûsuf, 95

43. Abdullah ibni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Allah Resûlü (sav) zamanında bir adam yaralandı sonra da ihtilam oldu. Yıkanmasını emrettiler, o da yıkandı. Bunun üzerine adam öldü. Hadise Allah Resûlü'ne (sav) aktarıldı o da şöyle dedi: 'Onu öldürdüler, Allah da onları öldürsün, cehaletin şifası sormak değil midir?' "(Ebu Davud, 337; İbni Mace, 572)

Ya'kûb'un (as) çocukları insanlıklarını yitirmiş, duyarsız insanlardır. İnsan nübüvvet ocağında yetişse dahi, insanlığını yitirmişse hiçbir şey ona fayda vermez. En basit insani duyarlılığı göstermez, diğerkâmlık/empati yapamaz. İnsan olmadığı için İslam'ın ahlak öğretilerinden de faydalanamaz. Zira insanlık temel, İslam ahlakı da o temel üzere yükselen binadır. Henüz insan olamamış birinin, İslam'ın ahlak öğretilerinden faydalanması düşünülemez. Aksine böyle biri İslam ahlak öğretilerini tahrif eder. Kibrine izzet, cimriliğine kanaat, korkaklığına tedbir, duyarsızlığına kadere teslimiyet… der. İslam ahlak öğretileri onun kalbindeki marazı arttırır.

Ya'kûb'un İstiğfarı

"Demişlerdi ki: 'Ey babamız! Bizim günahlarımız için (Allah'tan) bağışlanma talebinde bulun. Şüphesiz ki biz, hata edenlerdik.' Demişti ki: 'İleride sizin için Rabbimden bağışlanma talep edeceğim. Şüphesiz ki O, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) El-Ğafûr, (kullarına karşı merhametli) Er-Rahîm olanın ta kendisidir.' "[44]

Ya'kûb'dan (as) kendileri için istiğfar talebinde bulunmasını istiyorlar. Bir nevi, "Bizim için dua et de Yüce Allah günahımıza mağfiret etsin." diyorlar. Peygamberlerinin duasıyla Allah'a (cc) tevessül ediyorlar. Zira Allah katında en makbul dua; O'na (cc) en yakın olanların duası, elçiler de O'na (cc) en yakın olanlardır. Kur'ân-ı Kerim'de benzer bir ayet, Allah Resûlü (sav) için zikredilir:

"Resûl yollamamızın tek gayesi, Allah'ın izniyle ona itaat edilsin diyedir. Şayet onlar (günah işleyip) kendilerine zulmettiklerinde sana gelseler ve Allah'tan bağışlanma dileselerdi, Resûl de onlar için (Allah'tan) bağışlanmalarını dileseydi, şüphesiz ki Allah'ı (tevbeye muvaffak kılan ve tevbeleri çokça kabul eden) Tevvâb, (kullarına karşı merhametli) Rahîm olarak bulacaklardı."[45]

Ya'kûb (as) bu talebe icabet ediyor, ancak hemen değil, ileride bağışlanma talebinde bulunacağını söylüyor. İleriden kastın ne olduğu konusunda, ayette bir açıklama yok. Sahih sünnette de bir açıklama yok. İlk dönem müfessirleri genel naslara ve tecrübeye dayanarak, ileriden kastı şöyle açıklamışlardır:[46]

44. 12/Yûsuf, 97-98
45. 4/Nisâ, 64
46. Detaylı bilgi için bk. Zâdu'l Mesîr, 3/268-269; Hedâiku'r Revhi ve'r Reyhân, 14/105; Yûsuf Suresi, 98. ayetin tefsirleri

– Dualara icabet edilen kabul saatlerine erteledi. Çoğunluk, bu saatin seher vakti olduğunu söylemiştir. Zira Yüce Allah seher vakti yapılan istiğfarı övmüştür:

"Seherlerde istiğfarda bulunurlardı."[47]

– Önce Yûsuf'a sormak ister. Kul hakkı söz konusu olduğunda önce kulun affetmesi gerekir. Şayet Yûsuf affederse onlar için bağışlanma diler. İleriden kasıt, Yûsuf'a (as) soracağı zamandır.

– İhtiyarlar gençler gibi değildir. Bir şey talep edildiğinde genelde erteler, uygun zamanda yapacaklarını söylerler.

Ya'kûb ile Yûsuf'un Kavuşması

"Yusuf'un huzuruna girdiklerinde, ebeveynini bağrına bastı ve 'Allah'ın izniyle Mısır'a güven içinde girin.' dedi. Ebeveynini tahtın üzerine çıkarttı/oturttu. (Hepsi) ona secde ettiler/saygıyla selamladılar. Dedi ki: 'Babacığım! İşte bu, benim daha önce gördüğüm rüyamın tevili/gerçekleşmesidir. Rabbim onu gerçek çıkardı. Şüphesiz ki beni zindandan çıkardığında ve şeytan, kardeşlerimle aramı bozduktan sonra sizleri çölden getirdiğinde bana iyilikte bulundu. Şüphesiz ki Rabbim, dilediği şeyi incelikle (sebeplerini hazırlayıp lütfu ve kuşatıcı bilgisiyle) sonuca ulaştırandır. Şüphesiz ki O, (her şeyi bilen) El-Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi) El-Hakîm olanın ta kendisidir.' "[48]

Bu kavuşma ânında birçok incelik, kulluk edebi ve kulluk kaidesi var. Şöyle ki;

- Kulluk Kaidesi

İmtihanı kazanan, kaybettiğinden fazlasını elde eder: Nihayet Ya'kûb (as) Yûsuf'una (as) kavuşuyor. Yûsuf ile karşılaştıklarında kimse bir şey demiyor, sıkıca sarılıyorlar. Bir insanın diğerine sarılmasını/sokulmasını ifade eden en etkili kelime kullanılıyor. "Âvâ ileyh", bir eve sığınır gibi, bir yuvaya girer gibi, bir yerde barınmak ister gibi sarılıyorlar. Bu yalnızca bir sarılma değil. Kaybolan yılların, aile sıcaklığına olan özlemin, bir yuva ihtiyacının telafisi.

47. 51/Zâriyât, 18
48. 12/Yûsuf, 99-100

Yûsuf (as) kardeşini de böyle bağrına basmıştı. Şimdi ebeveynini de bağrına basıyor… Yüce Allah'ın o sünneti yeniden işliyor: Allah (cc), kulunu imtihan etmek için ondan bir şey aldığında kul sabırla direnirse, aldıklarını ve de fazlasını iade eder:

"Kulumuz Eyyub'u da an! Hani o, Rabbine: 'Şüphesiz ki şeytan, bana yorgunluk ve azapla dokundu.' diye seslenmişti. 'Ayağını yere vur. Bu, yıkanacak ve içilecek soğuk bir sudur.' Katımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine öğüt olması için ona, ailesini ve bir o kadarını daha verdik." [49]

Ya'kûb (as) bu imtihanda Yûsuf'unu (as), gözlerini, ahlaki çöküntü içindeki çocuklarını -manen- kaybetmişti. Yüce Allah önce gözlerini, sonra çocuklarının tevbeyle Allah'a yönelmesini, sonra da Yûsuf'unu (as) ona geri verdi. Kaybettiklerine ek olarak Yûsuf'un iktidarını, ona (as) verilen mutlak yetkinliği gördü. Ayette geçen "Ebeveynini tahtın üzerine çıkarttı/oturttu." ifadesi, artık Yûsuf'un (as) mutlak ve tek yönetici olduğunu gösterir.

- Kulluk edebi: İnşallah/Allah'ın izniyle

Yûsuf (as) Mısır'a sultan olmuş. Ancak kendi topraklarına girenlere, "Allah'ın izniyle girin." diyor. Yaşanan güzelliklerin tamamının Allah'tan (cc) olduğuna işaret ediyor. Onların o ân orada bulunması, Yûsuf'un (as) iktidarı nedeniyle değil; yalnızca ama yalnızca Yüce Allah'ın dilemesiyle… İnşallah cümlesi, bir kulluk edebidir. İnsanın her işini Allah'a nispet etmesi, her işinde O'ndan (cc) beklenti içinde olmasıdır. Aynı zamanda inşallah, şeytanın kalbe yol bulmasına engel bir koruma kalkanıdır. Zira çoğu insan sebeplerle çarpık ilişki kurmakta, sebepleri gereğinden fazla yüceltmektedir. Tevhidin kemaline zarar veren bu durum, her sebebin sonuna eklenen inşallah cümlesiyle engellenmektedir. İnşallah şiarının kalpleri Allah'a bağlaması ve sebepleri yüceltmeye engel olması nedeniyle şeytan onu unutturmak veya içini boşaltmak istemektedir:

"Bir şey için kesinlikle: 'Bunu yarın yapacağım.' deme! 'Allah dilerse/inşallah' (de). Unuttuğun zaman Rabbini an. 'Umulur ki Rabbim beni bundan daha yakın bir rüşde/olgunluğa eriştirir.' de." [50]

49. 38/Sâd, 41-43
50. 18/Kehf, 23-24

Allah'ın (cc) Peygamberimizi (sav) uyardığı sayılı konulardan biri "İnşallah" demeksizin, "Şunu yapacağım." demesidir. Çünkü Allah (cc) kullarının inşallah edebiyle edeplenmelerini istemektedir. Buna mukabil şeytan, bu cümleyi unutturmak için çabalamaktadır. Hiç olmadı, içini boşaltıp ağız alışkanlığı hâline getirmeye uğraşmaktadır. İçi boşaltılan ve ağız alışkanlığına dönüşen inşallah, unutulan inşallahtan farksızdır.

- Yûsuf'a (as) edilen secdenin mahiyeti

Bu, selamlama ve saygı secdesidir. Allah Resûlü'nden (sav) önce insanlar birbirlerini selamlama gayesiyle yere kapaklanır, böylece karşılarındaki insana saygılarını sunarlardı. Allah Resûlü (sav) gelince, bu uygulamayı sonlandırdı. Selamlama ve saygı ifadesi olarak öne eğilme ve secdeyi/yere kapaklanmayı yasakladı.

Abdullah ibni Ebî Evfâ'dan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Muâz ibni Cebel, Şam'dan Medine'ye geldiği zaman Nebi'ye (sav) secde etti. Nebi (sav) bunun üzerine, 'Bu ne, ey Muâz?' dedi.

Muâz, 'Ben Şam'a vardım. Onların, reislerine ve emîrlerine secde ettiklerine rastladım. Ben de size secde etmeyi arzuladım.' diye cevap verdi.

Bunun üzerine Allah Resûlü (sav), 'Sakın böyle bir şey yapmayın. Çünkü eğer ben Allah'tan başkasına secde etmeyi caiz görseydim kadının kendi kocasına secde etmesini emrederdim.' "[51] [52]

51. İbni Mace, 1853

52. Ulemanın yukarıda selamlama secdesine dair aktardığımız genel açıklamasının aksine farklı bir görüş vardır. Bu görüşe göre o ayette geçen "succeden" kelimesi, "secud" kelimesinin çoğuludur. Bu da baş eğerek selamlamadır. Batı dillerinde "reverans" denilen davranışın karşılığıdır. Ayrıca önceki şeriatlarda selamlama secdesinin caiz olduğunun ve İslam'da bunun yasaklandığının yanlış olduğunu söylerler.
"Yusuf'un (as) ebeveyni ve kardeşleri, o devrin insanları arasında yaygın olan eski bir âdet uyarınca (ki bu âdet hâlâ bazı toplumlarda yaşamaktadır), huzurda eğilerek selam vermişlerdi. O devrin insanları saygılarını sunmak, nezaket göstermek veya sadece selamlamak istedikleri kimselerin karşısında ellerini göğüslerinin üzerine koyarak eğilmek alışkanlığına sahiptiler. Bu durum Kitab-ı Mukaddes'in birçok yerinde zikredilir: '…ve o (İbrahim) onların (söz konusu üç adamın) kendisine doğru geldiklerini görünce, çadırın kapısından çıkarak onları karşılamaya koştu ve yere doğru eğilerek onları selamladı.' (Lütfen Kitab-ı Mukaddes'in Arapça tercümesine müracaat ediniz.) (Tekvin, 18: 32) Kitab-ı Mukaddes, Heth'in oğulları kendisine bir arazi ve Sâre'yi defnetmek için bir mezar verdiğinde, İbrahim'in (as) onlara çok müteşekkir olduğunu ve 'dikilip, Heth'in oğulları dahil, belde halkına eğilerek selam verdiğini' zikreder (Tekvin, 23:7) ve başka bir yerde de (Tekvin,

• Kulluk edebi: Allah'ın (cc) ihsanını müşahede

Zindandan çıkış bir ihsandır. Yûsuf (as) zindandan çıkışını, Yüce Allah'ın ihsanına bağlamıştır. Kralın yanında anılmasına, yaptığı rüya tabirinin beğenilmesine, Kralın ondan etkilenmesine tek kelimeyle de olsa temas

23:12) aynı türden davranışa değinir. Her iki durumda da 'eğilip selam vermek' biçimindeki davranış, Kitab-ı Mukaddes'in Arapçasında 'secede' (secde etti) kelimesiyle karşılanmıştır.

Kitab-ı Mukaddes'te zikredilen bu ve benzeri durumlar, 100. ayette geçen hadiseyle ilgili olarak Kur'ân'ın 'secde' kelimesini ıstılahi anlamda değil lugat anlamında kullandığının kesin delilidir.

Öte yandan, Allah'tan başkası huzurunda saygı göstermek amacıyla yapılan, şimdiki İslami anlamıyla secde hareketine önceki şeriatlarca izin verildiğini ileri süren müfessirler yanılmışlardır. Bu anlamda secde tüm şeriatlarda daima yasak olmuştur. Sözgelişi, İsrailoğulları'nın Babillerin egemenliği altında bulunduğu esnada Kral Ahasuerus, Haman'ı tüm prenslerin üstündeki mevkiye çıkarmış ve kölelerinden secde edip onu selamlamalarını istemişti. Fakat Yahudiler arasında sıdkı ve velayetiyle tanınan Mordecai ne secde etmiş ne de başını eğmişti (Ester, 3: 1-2). Talmud'un aynı konuda söyledikleri gerçekten zikre şayandır:

Kralın köleleri Mordecai'ye şöyle dediler: 'Haman'ın huzurunda secde etmeyi, kralın emrini hiçe sayarak niye reddediyorsun ki? Kralın huzurunda eğilip selam durmaz mıyız?' 'Aptallar!' diye cevapladı Mordecai. 'Bir de sebep istiyorsunuz ha! Dinleyin beni. Toprak olacak birini mi ululayayım? Bir kadından doğma, günleri sayılı birinin önünde mi secde edeyim? Küçük bir çocukken ağlayıp sızlayan, yaşlanınca ah vah edip duran; günleri öfke ve kızgınlıkla dolu geçen ve sonunda da toprağa dönecek olan böyle bir adama secde etmek, öyle mi? Asla! Ben ezelî ve ebedî olan, hiç ölmeyen Allah'ın huzurunda secde ederim. Yalnızca O yüce yaratıcıya. O büyük meliğe… Başkasına asla!.. ' (Talmud'tan Seçmeler. Polano, s. 172)

Kur'ân'ın vahyedilişinden bin yıl önce İsrailoğulları'ndan bir müminin yaptığı bu konuşma, meseleyi sonuçlandırmaktadır. Demek ki, Allah'tan başkası huzurunda 'secde'de bulunmak için hiçbir açık kapı yoktur." (Tefhîmu'l Kur'ân, 2/496, Yusuf Suresi, 100-102. ayetlerin tefsiri)

Bu yaklaşımla ilgili şunu söyleyebilirim: Üstad Mevdûdî'nin bu tarz çıkışları, tevhid hassasiyetinden kaynaklanır. Daha önce, rabb kavramına yönelik bir çıkışına daha temas etmiştik. (bk. s. 203, 41 No.lu dipnot) Ancak tevhid ehli ulemanın genel kabulüne aykırı bu tarz çıkışlar sağlam delillere dayanmalı, bütün bir tevhid ehlini yanılgıyla suçlamak için güneş gibi açık delillere sahip olunmalıdır. Örneğin bu çıkışta yukarıda zikredilen rivayetlere doyurucu bir cevap verilmemiştir. Ayrıca elimizdeki muharref Tevrat ve tahrifin tahrifi diyebileceğimiz Talmut kaynak gösterilmiştir. Tevhid ehli ulemanın geneli yanılabilir mi? Evet, yanılabilir! Hak bir kişinin yanında olabilir mi? Evet, olabilir. Ancak bunun için muhkem deliller sunulması ve yanılgıyla suçlanan insanların delillerinin tek tek kritik edilmesi gerekir. Üstad Mevdûdî'nin kaynak gösterdiği Tevrat ayetlerini inceledim. Delil olarak kullandığı ayetlerden ikisinde eğilmek, birinde yere kapanmak şeklinde anlam verilmiş. (bk. Tekvin/Yaratılış, 18/2-3) Yani böyle büyük bir iddiayı desteklemek için kullandığı ayetler dahi onu desteklememiş. Ayrıca Mordecai (Mordekay)'dan aktardığı nakil dikkatle incelendiğinde, ondan istenen selamlama secdesi değil, ibadet secdesidir. Zira olayın geçtiği topraklarda krallar, insan kabul edilmez; Tanrı'nın oğulları/vekilleri/temsilcileri ve tanrısal varlıklar kabul edilirler. Onların buyrukları da birer tanrı buyruğudur; onlara itaat ibadettir. İlginç olan şudur ki; bu meseleyi (Mezopotamya'da kralları tanrılaştırma) en iyi anlayan ve anlatan ilim adamlarından biri Mevdûdî'dir. Ne ki secde meselesinde bu tarihî arka planı görmezden gelmiştir. Mevdûdî'nin bu çıkışları, tevhidî hassasiyetten yaptığı muhakkak. Umuyorum ki Allah katında bu hassasiyeti ona ecir olarak döner. Ancak ilmî açıdan zayıf dayanaklara sahip bir çıkış. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

etmemiştir. Tüm sebeplerin ardındaki o mutlak iradeye, Yüce Allah'ın ihsanına vurgu yapmıştır. Bu, bir kulluk edebi, tevhidin kemalidir. Kalplerin her şart ve durumda Yüce Allah'a bağlanmasıdır.

Yûsuf (as) kardeşleriyle arasının düzelmesini de Yüce Allah'ın ihsanına bağlamıştır. Ayrıca daha önce verdiği "Size kınama yok!"[53] sözünü tutarak, çok dikkatli bir dil kullanmıştır. "Şeytan, kardeşlerimle aramı bozduktan sonra" diyerek, kardeşlerini zalimlikle suçlamamış; şeytanın, kendisinin ve kardeşlerinin arasını bozduğunu söylemiştir.

- Medeniyet: Yüce Allah'ın, kullarına ihsanı

Yûsuf (as) , "Sizleri çölden getirdiğinde bana ihsanda/iyilikte bulundu." diyerek çölden şehre gelişin, bedevi/göçebe hayattan medeni/yerleşik hayata geçişin bir ihsan olduğuna işaret etmiştir. Zaten Surenin 109. ayeti, nebilerin de yalnızca şehir ahalisinden seçildiğine işaret eder:

"Senden önce kendilerine vahyettiğimiz şehir ahalisinden, erkeklerden başkasını (resûl olarak) göndermedik. Kendilerinden önce (yaşayanların) akıbetini görmek için, yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı? Hiç şüphesiz ahiret yurdu, (Allah'tan) korkup sakınanlar için daha hayırlıdır. Akletmez misiniz?"[54]

Bunun nedenlerinden biri coğrafi koşulların insan üzerindeki etkisidir. Göçebe yaşam, zor bir yaşamdır. Göçebe insanlar da o zorlukla başa çıkmak için sert, kaba ve zorlu insanlardır. Göçebe hayat, tabiatı itibarıyla insanları kabalaştırır. Allah Resûlü şöyle buyurur:

İbni Abbâs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Çölde yaşayan kimse sert olur ve insanlara cefa eder. Av peşinde koşan ise gafil olur. Sultanların kapısına çok gidip gelenler fitneye düşer ve günahlara batar."[55]

İslam davet dinidir ve davet için yumuşaklığa, anlayışa, iletişime ihtiyaç vardır. Bedevilik/Göçebelik, İslam'ın mesajını yaymaya uygun ahlaki incelikten uzaktır. Yine göçebe insanlar vakitlerinin tamamını hayatta kalmak,

53. bk. 12/Yûsuf, 92
54. 12/Yûsuf, 109
55. Ebu Davud, 2859; Tirmizi, 2256

yiyecek bulmak ve barınma ihtiyacını karşılamak (veya muhafaza etmek) için kullanırlar. Hâliyle ilim, derinleşme ve anlayıştan uzaklardır. Yüce Allah bedevilerin -bir kısmını- şöyle vasfeder:

"Bedeviler, küfür ve nifak yönünden en beter olanlardır. Allah'ın, Resûl'üne indirdiği sınırları bilmemeye de en elverişli olanlar onlardır. Allah (her şeyi bilen) Alîm, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir." [56]

Yerleşik hayatta toplumsal iş bölümü vardır. Göçebeliğin aksine, insanların ihtiyaçları ayaklarına gelir. Bu iş bölümü sayesinde insanların ilme, düşünmeye ve derinleşmeye zamanları vardır. İslam, bir ilim, tefakkuh dinidir. Yerleşik insanların İslam'ı fıkhetmesi daha kolaydır. Yine İslam, yeryüzünü imar etmeyi hedefleyen bir dindir. İslami imarın biri siyasi, biri sosyal iki ayağı vardır. Siyasi imar, şer'i bir düzen kurulmasıdır. Sosyal imar ise Yüce Allah'ın insana musahhar kıldığı nimetlerden yararlanacak bayındırlık, ziraat, sanat ve ticaret gibi faaliyetlerdir. İslam'ın bu hedefini gerçekleştirmek, göçebe yaşam koşullarında mümkün değildir. İslam'ın göçebe hayata karşı çıkması, yukarıda bir kısmı zikredilen sebeplerden dolayıdır. [57]

56. 9/Tevbe, 97

57. İslam'da göçebe hayat, zaruret durumunda caizdir. Din, can, mal, namus emniyeti yok olduğunda, kişinin kendini koruması göçebelikle/uzletle/toplumdan uzaklaşmakla mümkünse bu yola başvurabilir.

Yezîd ibni Ebî Ubeyd'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Seleme ibni Ekva', Haccâc'ın huzuruna girdiğinde Haccâc, 'Ey İbnu'l Ekva'! Sen topukların üzere geri döndün. Çölde bedevi Araplarla yaşıyorsun.' dedi. İbnu'l Ekva', 'Hayır! Allah Resûlü (sav) bana çölde oturma izni verdi.' diye karşılık verdi." (Buhari, 7087; Müslim, 1862)

Ebû Saîd El-Hudrî'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Müslim'in en hayırlı malının koyun olması yakındır. Dağ başlarında ve yağmur suyunun biriktiği yerlerde (vadi ortalarında) onları gezdirir de bu sayede dinini fitnelerden korumuş olur." (Buhari, 19)

Abdullah ibni Amr ibni Âs'tan (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"İnsanların eleneceği, iyilerin gidip kötülerin kalacağı, verilen sözlerde durulmadığı, verilen emanetler yerine getirilmediği ve insanların ihtilafa düşerek birbirlerine girdikleri (derken parmaklarını birbirine geçirdi) böyle bir zamanın gelmesi yakındır/geldiği zaman hâliniz nice olur?' Oradakiler: 'Ey Allah'ın Resûlü! O zaman bize neyi yapmamızı tavsiye edersin?' dediler. Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'İyi olanı alır, kötü olanı terk edersiniz, kendinize ait özel işlerinize yönelir, umuma ait işleri terk edersiniz.' " (Ebu Davud, 4342; İbni Mace, 3957)

İbni Teymiyye (rh) şöyle der:

"Tek bir şahıs, kimi zaman insanların arasına karışmakla, kimi zaman da tek başına kalmakla emrolunur. Sözün özü şudur: Şayet insanların arasına karışmakta iyilik ve takva üzerinde yardımlaşmak söz konusu ise o zaman bu kaynaşma emredilir. Şayet günah ve düşmanlık üzerine yardım-

• El-Latîf isminin Yûsuf'ta (as) tecellisi

Bu ayette Yûsuf (as), Allah'ın (cc) ona (as) olan özel ihsanlarını hatırlamakta ve başkalarına anlatarak o nimete şükretmektedir. Allah'ın tüm bu ihsanlarını, "اِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ" sözüyle ifade etmektedir. Bu cümlenin bire bir karşılığı "Şüphesiz ki Rabbim, dilediği şeye latiftir." şeklinde verilebilir. Biz mealde bu cümleyi şöyle tercüme ettik: "Şüphesiz ki Rabbim, dilediği şeyi incelikle (sebeplerini hazırlayıp lütfu ve kuşatıcı bilgisiyle) sonuca ulaştırandır."

Yûsuf (as) burada bir süreci anlatmakta ve o sürecin sonunda elde ettiği nimetlere dikkat çekmektedir. Bu nimetler; Yûsuf'un önemli bir mevkiye gelmesi, zindandan çıkması, anne ve babasıyla buluşması, kardeşleriyle karşılaşması ve kardeşlerinin yaptığı kötülüğü affetmesidir. Bu cümleyi sondan başa doğru okuyun. Şayet Yûsuf'la kardeşlerinin arası bozulmasa onu kuyuya atmayacaklardı. Kuyuya atılmasa Mısır'a köle olarak gidip saraya girmeyecekti. Saraya girmese iftiraya uğrayıp zindana düşmeyecekti… Bunlar olmasa mülk sahibi bir peygamber olmayacaktı. Yûsuf'un (as) eriştiği nimet, nübüvvet ve mülktür. Hem uhrevi hem de dünyevi bir nimete erişmiştir. Ayrıcalıklı bir konumdadır; ancak bu, özel bir takdirin, ince ince işleyen bir sürecin ve hayalleri zorlayan bir yaşamın neticesinde

laşma söz konusu ise o zaman bu kaynaşma yasaklanır. Bu durumda Müslümanların, beş vakit namaz, Cuma, bayram, küsuf ve istiskâ vb. namazları gibi ibadet türlerinde bir arada bulunması, Allah ve Rasûlü'nün emrettiği bir şeydir.

Yine hac sırasında, kâfirlere ve dinden çıkan hâricilere karşı savaş esnasında bir araya gelmek de öyledir. İster imamlar günahkâr kimseler olsun, ister gruplar günahkâr olsunlar, fark etmez. Kulun, ya fayda almak, ya fayda vermek ve buna benzer sebepler nedeniyle imânının artmasına vesile olan toplantılar da böyledir.

Şüphesiz ki kulun, tek başına dua etmek, Allah'ı zikretmek, namaz kılmak, tefekkür etmek, nefis muhasebesi yapmak, kalbini ıslah etmek, yalnızca kendi şahsını ilgilendirmeyen ve başkasını ilgilendirmeyen amelleri yerine getirmek için bazen tek başına kalması gereken vakitler vardır. Bu konularda kul ya evinde ya da başka bir yerde yalnız kalmaya ihtiyaç duyar. Nitekim Tâvûs şöyle demiştir: 'Kişinin evi, onun ne güzel bir ibadethânesidir! Orada gözlerini ve dilini haramdan korur.' Bu yüzden mutlak olarak ya insanların arasına karışmayı ya da yalnız kalmayı seçmek bir hata olur. Her bir insanın, her iki durumdan ihtiyaç duyduğu şeyleri alması, her halükârda en iyi yoldur." (Mecmûu'l Fetâvâ, 10/425-426)

İbni Receb (rh) şöyle der:

"Nitekim Sahâbe'den birçok kimse fitneler zamanında çöllerde uzlete çekilmiştir. İmam Ahmed şöyle demiştir: 'Fitne meydana geldiği zaman kişinin dilediği yerde uzlete çekilmesinde bir sakınca yoktur. Fakat fitne olmadığı zamanda şehirler daha hayırlıdır.' " (Sahîh-i Buhâri Kitâbu'l Îmân Şerhi, s. 115)

elde edilmiştir. Bu sebeple İbni Kesîr (rh) ayetteki cümle için şunu söyler: "Allah (cc) bir şeyin olmasını istediğinde; onun sebeplerini oluşturur, onu kolaylaştırır ve takdir eder."

El-Latîf isminin bu tecellisini bilmek, insanın olaylara bakışını değiştirir. Nice zorlu imtihanın Allah'ın (cc) lütfu olabileceğini, Allah'ın, imtihanları ayrıcalıklı bir nimete/lütfa sebep kılmış olabileceğini düşünür. Bu da zorlu imtihanlara karşı sabır, rıza ve teslimiyet duygusunu pekiştirir.

Allah'ın (cc) isimlerini anlamaya çalışan bir kul olarak şunu söyleyebilirim: Yûsuf (as), zindanla imtihan olanların örneği, rol modelidir. O, yaşadığı tüm zorlu süreci El-Latîf ismiyle açıklamıştır. Ki dikkatle baktığımızda o, baba evinden çıktığı ândan itibaren zindan hayatı yaşamıştır. Kuyu, bir zindandır… Kölelik bir esaret, içinde yaşadığı saray bir zindandır… Onu fuhşa zorlayan kadın, hayatı onun için zindana çevirmiştir… Nihayetinde fiilî olarak zindana düşmüştür… Tüm bunlar, Yûsuf'un yanında El-Latîf isminin bir tecellisidir. Demek ki zindanda olan Müslim, El-Latîf isminin himayesinde, Yüce Allah'ın sayısız lütfuna mazhar olmuştur. Yûsuf gibi sabreden, Allah'a dayanan, zindanda dahi olsa Allah'a (cc) davet görevini, İslam'ı temsil sorumluluğunu yerine getiren, sonunda büyük bir lütfa mazhar olacaktır. Kişi zindana Yusufça bakmalı, Yusufça bir duruş sergilemelidir. Hiç şüphesiz Yûsuf'a (as) El-Latîf olan Allah, tüm kullarına karşı El-Latîf'tir.

Zindana beton ve demirden yapılmış bir diriler kabri olarak bakar, ardı ardına kapanan kapıların sesini işitir, bizi her yönden kuşatan çaresizliğini hissedersek; zindan bir kabre biz de orada yaşayan ölülere döneriz. Zindan bir öğütücü, biz de orada öğütülen bir zindanzedeye döneriz… Allah'ın (cc) sayısız lütfunu görmez, görmediğimiz için de şükrünü eda edemeyiz. Zindanın, arındıran ve inşa eden medresesinden faydalanamayız.

Elbette Allah'tan (cc) her daim af ve afiyet istemeliyiz; ancak başımıza bir imtihan gelmişse Allah'ın takdirine razı olmalı ve o imtihanı manevi bir fırsata çevirmeye çalışmalıyız. Yüce Allah, her peygamberi bir imtihanın rol modeli kılmıştır. Peygamberleri rehber edinip onların (as) ardı sıra kulluk fıkhını öğrenmeliyiz.[58]

58. bk. El-Esmau'l Husna, 1/568-570

Yûsuf'un Duası

"Rabbim! Hiç şüphesiz bana mülk/yetki verdin ve bana rüya tabirini öğrettin. Ey göklerin ve yerin yaratıcısı! Sen dünyada da ahirette de benim velimsin/dostumsun! Benim canımı Müslim/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen bir kul olarak al ve beni salihler zümresine dâhil et."[59]

Yûsuf'un (as) kıssası bir rüyayla başlamıştı, bir duayla son buldu. Tüm enbiya duaları gibi, Yûsuf'un (as) duası da kulluk edepleri ve kulluk kaideleri ihtiva eder. Her şeyleriyle bizlere örnek olan enbiya, dualarıyla da birer örnek olur, yolumuzu aydınlatırlar. Yûsuf'un (as) duasında da yolumuzu aydınlatan kandiller vardır:

– Yûsuf (as), "Rabbim" diye duasına başlıyor. Önce O'nun (cc) rabb ismine iltica ediyor, sonra duaya başlıyor. Neredeyse her nebi, duasına "Rabbim" diyerek başlıyor. Anlıyoruz ki duaya başlamak için en uygun isim Er-Rabb ismi.

– "Hiç şüphesiz bana mülk/yetki verdin ve bana rüya tabirini öğrettin."[60] diyerek, Yüce Allah'ın nimetlerini sayıyor. Bu, bir yönüyle nimetin tahdisi, diğer yönüyle Yüce Allah'ı hamd ve tazim. "Bunları senden başkası bana veremezdi." demenin ve O'nun kudretini itirafın farklı bir yolu.

– "Ey göklerin ve yerin yaratıcısı!"[61] Yüce Allah'ı övmenin en etkili yolu, O'nun (cc) kendini övdüğü lafızlarla O'nu (cc) övmektir. Zira insan ne yaparsa yapsın hakkıyla O'nu (cc) övemez. Allah Resûlü (sav), "Seni hakkıyla övemeyiz. Sen ancak kendini övdüğün gibisin."[62] buyurur. Bunun için O'nun (cc) en güzel isimlerini, sıfatlarını ve bunların tecellilerini bilmek, Yüce Allah'ı onlarla anmak/övmek gerekir.

– "Sen dünyada da ahirette de benim velimsin/dostumsun!"[63] ifadesi; Yûsuf'un (as) böyle içli niyaz etmesinin, her durumda O'na sığınıp O'ndan isteyebilmesinin nedenini açıklıyor. Kuyuda, sarayda, zindanda, iktidarda…

59. 12/Yûsuf, 101
60. bk. 12/Yûsuf, 101
61. bk. 12/Yûsuf, 101
62. Müslim, 486
63. bk. 12/Yûsuf, 101

nerede olursa olsun, O'na (cc) yönelmesinin nedeni O'nu (cc) dostu, velisi, sahibi görmesidir. Öyle değil midir; her insan en yakın gördüğüne açılmaz mı? Dara düştü mü en yakın gördüğünü aramaz mı? Velisi, yani en yakın dostu Allah (cc) olan her iş ve yönelişinde dostuna iltica eder.

– "Benim canımı Müslim/şirki terk ederek tevhidle Allah'a yönelen bir kul olarak al."[64] Sanıldığı gibi burada Yûsuf (as) ölümü temenni etmez. Ölüm ânında Müslim olarak son nefesini vermeyi niyaz eder.[65] Yani onda (as) İslam üzere can verme, emaneti iman üzere Allah'a teslim etme endişesi vardır ve kalbindeki bu endişe dua olarak diline yansımıştır. Nebilerin dualarında böyle ince hassasiyetler görürüz. Tevhid imamı İbrâhîm'i (as) örnek verebiliriz:

"(Hatırlayın!) Hani İbrahim şöyle demişti: 'Rabbim! Bu beldeyi güvenli kıl. Beni ve çocuklarımı putlara tapmaktan uzak tut. Rabbim! Gerçekten o (putlar), insanlardan birçoğunu saptırdılar. Bana uyan, hiç şüphesiz bendendir. Bana isyan edene gelince, şüphesiz ki sen, (günahları bağışlayan, örten ve günahların kötü akıbetinden kulu koruyan) Ğafûr, (kullarına karşı merhametli olan) Rahîm'sin.' "[66]

Nebiler, kulluğun hakikatini anlamış, kulluk hakikatini anladıktan sonra da Yüce Allah'ı hakkıyla tanımış müstesna şahsiyetlerdir. Onların kulluk anlayışı ve Allah'a yakınlıkları, onların dualarında tebellür eder. Varlık amaçlarını dahi O'ndan (cc) isteyecek kadar kendi güç ve kuvvetlerinden teberrî eder, her iş ve yönelişlerinde O'nun (cc) yardımına talip olurlar. İşte İbrâhîm (as). O bir tevhid imamıdır, seçkin bir kuldur. Allah (cc) onu (as) halîl/dost edinmiştir. Neden? Tevhid için verdiği mücadele, putlara karşı aldığı tavır ve o mükemmel teslimiyeti nedeniyle… Dualarında Allah'tan ne istiyor? Müslim olmayı ve putlara ibadetten korunmayı:

"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş iki kul ve soyumuz içinden sadece sana teslim olan bir ümmet kıl!.."[67]

64. bk. 12/Yûsuf, 101
65. bk. İbn Teymiyye Tefsîri, 5/430, Yûsuf Suresi, 101. ayetin tefsiri
66. 14/İbrâhîm, 35-36
67. 2/Bakara, 128

Neden? İnancında şüphesi mi var? Hayır, inancında şüphesi yok. Aksine, tüm insanlığa örnek gösterilecek kadar tevhidî bilince ve put kırıcı bir kimliğe sahip. Onun (as) bu duası, Allah'a olan yakınlığından… O'nun (cc) yardım ve hidayetini hissetmenin lezzetini tattığından… "Yalnızca sana ibadet eder ve yalnızca senden yardım isteriz." menzilesine eriştiğinden… En büyük servetin tevhid, en büyük kaybın da şirk olduğunu idrak ettiğinden… Bize, bana, sana bir şey söylemek istediğinden: "Ben ki İbrâhîm'im, tevhid imamıyım, put kıranım; ben bile Allah'tan İslam olmayı ve putlardan korunmayı istiyorum, bu konuda endişe ediyorum. Ya sen/siz? Sizin Allah'a ne denli sığınmanız, O'na (cc) iltica etmeniz gerekir?" Seleften biri, bu mesajı şu cümlelerle ifade eder:

"İbrâhîm Et-Teymî de kıssa anlattığında şöyle derdi: 'İbrâhîm El-Halil, 'Beni de oğullarımı da babamın ve kavmimin o putlara taptığı gibi putlara tapmaktan uzak tut.' dediğine göre; artık kim bela ve imtihandan yana kendisini emin görebilir ki?' "[68]

Bu hassasiyeti enbiyanın dualarında çokça görürüz. Allah Resûlü'nün (sav), "Göz açıp kapayıncaya kadar dahi olsa beni bana bırakma."[69] duası, "Senden sana sığınıyorum."[70] ilticası, "Beni kimlere bırakıyorsun?"[71] yakarışı… hep bu kulluk ufkunun farklı yansımalarıdır. İnsanlara hidayet imamı olsun diye gönderilen Nebi'nin (sav) gece gündüz şu duayı yapması başka nasıl izah edilebilir?

"Ey kalpleri evirip çeviren Allah'ım, kalbimi dinin üzere sabit kıl."[72] [73]

– "Beni salihler zümresine dâhil et."[74] ifadesi, bir önceki cümlede okuduğumuz hassasiyetin farklı bir yansımasıdır. Nebiler, Yüce Allah'tan kendilerini salihlerden kılmasını istemişlerdir:

68. Tefsîru'l Kurtubî, 9/558, İbrâhîm Suresi, 35. ayetin tefsiri
69. Ebu Davud, 5090
70. Müslim, 486
71. El-Mu'cemu'l Kebîr, 13/73
72. Tirmizi, 2140
73. bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 315-316
74. bk. 12/Yûsuf, 101

"Rabbim! Bana hüküm/hikmet ihsan et ve beni salihlere kat."[75]

Neden? Peygamberlik salihlikten daha üstün bir mertebe değil midir? Öyleyse nebiler nasıl salihlerden olmayı isterler? Bu, ubudiyyet ruhudur. Yüce Allah'a yakınlaştıkça O'nun azametini ve o azamet karşısında nefsin basitliğini müşahededir. O'na (cc) yakınlaştıkça insanın O'na olan ihtiyacını kavramasıdır. Bir ân desteğini çekecek olsa, her şeyin biteceğini idrak etmektir.

75. 26/Şuarâ, 83

102-111

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَآءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوٓا اَمْرَهُمْ وَهُمْ
يَمْكُرُونَ (١٠٢) وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ (١٠٣) وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ
عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۭ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۧ (١٠٤) وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ فِى السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ (١٠٥) وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ
اِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ (١٠٦) اَفَاَمِنُٓوا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ اَوْ تَاْتِيَهُمُ
السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ (١٠٧) قُلْ هٰذِهِ سَبِيلِٓى اَدْعُٓوا اِلَى اللّٰهِ عَلٰى
بَصِيرَةٍ اَنَا۠ وَمَنِ اتَّبَعَنِى ۭ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا۠ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (١٠٨) وَمَآ اَرْسَلْنَا
مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحِى اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى ۭ اَفَلَمْ يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ
فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا ۭ
اَفَلَا تَعْقِلُونَ (١٠٩) حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَآءَهُمْ
نَصْرُنَا ۙ فَنُجِّىَ مَنْ نَشَآءُ ۭ وَلَا يُرَدُّ بَاْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ (١١٠) لَقَدْ كَانَ فِى
قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُولِى الْاَلْبَابِ ۭ مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ
يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ (١١١)

(102) "Bu, sana vahyettiğimiz gaybın haberlerindendir. Yoksa onlar, tuzaklarını planlamak için toplandıklarında, sen onların yanında değildin."

(103) "Sen aşırı bir şekilde arzulayıp çaba göstersen de insanların çoğu iman edecek değildir."

(104) "(Davetin karşılığında) onlardan bir ücret de talep etmiyorsun. O, yalnızca âlemlere bir öğüttür."

(105) "Göklerde ve yerde (Allah'ın birliğine ve şanının yüceliğine delalet eden) nice ayet vardır. O ayetlerin yanından ilgisizce/sırt dönerek geçip giderler."

(106) "Onların birçoğu Allah'a şirk koşmadan iman etmezler."

(107) "Yoksa onlar, Allah'ın onları bürüyüp kuşatacak azabından ve kıyametin, onlar farkında değilken ansızın gelivermesinden emin mi oldular?"

(108) "De ki: 'İşte bu, benim (biricik) yolumdur. Ben ve bana tabi olanlar (neye, niçin ve nasıl olacağını bilerek, programlı ve düzen içinde) basiret üzere Allah'a davet ediyorum/ediyoruz. Allah'ı tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim.' "

(109) "Senden önce kendilerine vahyettiğimiz şehir ahalisinden, erkeklerden başkasını (resûl olarak) göndermedik. Kendilerinden önce (yaşayanların) akıbetini görmek için, yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı? Hiç şüphesiz ahiret yurdu, (Allah'tan) korkup sakınanlar için daha hayırlıdır. Akletmez misiniz?"

(110) "Artık elçiler ümitlerini kesip, yalanlandıklarını sandıklarında, yardımımız onlara gelmiş ve dilediklerimiz kurtarılmıştı. Azabımız, günahkâr topluluktan geri çevrilmez."

(111) "Andolsun ki onların kıssalarında, akıl sahipleri için ibretler vardır. (Bu Kur'ân) öyle uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden önceki (Kitapları) doğrulayıcı, her şeyi detaylı açıklayan, mümin topluluk için de hidayet ve rahmettir."

Yûsuf'un (as) kıssası sonlanınca Yüce Allah, Resûl'üne (sav) ve onun şahsında bizlere yöneldi. Bir kıssa anlattıktan sonra, "kıssadan hisse" der gibi, bu kıssadan anlamamız gerekenleri özetle önümüze koydu. Ayetlere yakından bakalım:

Yûsuf'un Kıssası Gayb Haberlerindendir

"Bu, sana vahyettiğimiz gaybın haberlerindendir."[1]

Yûsuf'un (as) kıssası, Allah Resûlü (sav) için bilinmeyen/gaybi bir kıssaydı. Yahudilerin sorusu üzerine[2] Allah Resûlü onlara tüm detaylarıyla kıssayı anlattı. Anlattığı kıssa, Tevrat'ta anlatılan kıssadan farklıydı. Böylece onun İlahi vahiyle hareket ettiği ve kıssanın onun nübüvvet delillerinden olduğu anlaşıldı.[3] Ayrıca Sure girişinde temas ettiğimiz gibi kıssanın anlatım üslubundaki incelikler, onun Allah Resûlü'nün (sav) nübüvvet delillerinden olduğunu gösterdi.[4]

Bu kıssa, Yahudiler tarafından bilinmekteydi. Allah Resûlü (sav) ve kavmi ise kıssaya dair bilgi sahibi değillerdi. Hâliyle kıssa, **nisbî gayb** kapsamındaydı. Yani mutlak olarak gayb olmasa da ona dair bilgisi olmayanlar için gaybdı. Buradan yola çıkarak şu Rabbani öğretiye ulaşabiliriz: Geçmiş/Tarih, ona dair bilgisi olmayanlar için nispeten gaybi bir bilgidir. Dikkatli bir dil kullanmamız gerekir. Sağlam kaynaklara dayanmadan insanlar/toplumlar üzerinde fikir yürütmememiz gerekir. İnsanlar, tarih aktarımı konusunda güvenilir bir kaynak değildir. Bu hem çoğunluğun sapkın ve bilgisizce tartışanlardan olması hem de tarihin siyasi malzeme olarak kullanılmasıyla ilgilidir. İlahi kelamı tahrif eden insanlık, elbette tarihi de tahrif edecektir, etmiştir de. Mezkûr tarih, olduğu gibi aktarılmaması nedeniyle değişmez İlahi yasaları (Sünnetullah) öğrenmek için başvurulabilecek bir araç/kaynak değildir. Daha ziyade siyasi bir projeyi desteklemek için yeniden kurgulanmıştır. Bizim için nispeten gayb olan geçmiş bilgisine yine Kur'ân'ın öğrettiği usullerle yaklaşmalıyız. Aksi hâlde bilgisizce fikir yürüten ve gaybı taşlayanlardan oluruz:

"(Sonradan gelenler) diyecekler ki: 'Üç kişiydiler, dördüncüleri köpekti.' Diyecekler ki: 'Beş kişiydiler, altıncıları köpekti.' Bu, gaybı taşlamaktır/bir konuda bilgisizce konuşmaktır. Diyecekler ki: 'Yedi kişiydiler, sekizincileri köpekti.' De ki: 'Onların sayısını en iyi bilen Rabbimdir. Onları yalnızca çok az (insan) bilir.

1. bk. 12/Yûsuf, 102
2. bk. Zâdu'l Mesîr, 3/170, Yûsuf Suresi, 1. ayetin tefsiri
3. bk. Et-Tahrîr ve't Tenvîr, 12/198, Yûsuf Suresi girişi
4. bk. s. 13, Mukaddime/Ön Söz

Onlar hakkında açık olandan (sahip olduğun vahiy bilgisinden) başkasıyla tartışma ve (buna dair) onlardan kimseye bilgi sorma.' "[5]

Kur'ân'ın nisbî gayb olan tarihî bilgiye dair usulünü iki maddede özetleyebiliriz:

- Kaynağın sahih olması

- Detaylardan kaçınıp faydalı olana, değişmez yasaları (sünnetullah) açıklayan kısma yoğunlaşması[6]

Allah, Tuzakları Bozandır

"Yoksa onlar, tuzaklarını planlamak için toplandıklarında, sen onların yanında değildin."[7]

Yûsuf'un (as) kıssası, başından sonuna kadar, Kur'ân'da tekrar eden bir hakikatin tefsiri gibidir. O hakikat de şudur:

"(Küfre meyil gösterenler) tuzak kurdular, Allah da (onların tuzaklarını bozmak ve müminlere yardım etmek için onların tuzaklarına karşı) tuzak kurdu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır."[8]

"(Hatırlayın!) Hani kâfirler seni hapsetmek, öldürmek ya da (yurdundan) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar, Allah da (tuzaklarını boşa çıkaracak ve onlara zarar verecek şekilde karşı) tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır."[9]

"Şüphesiz onlar tuzaklarını kurdular. Onların tuzaklarına (verilecek ceza) Allah'ın yanındadır. İsterse onların tuzakları dağları yerinden oynatacak (cinsten) olsun."[10]

"Yeryüzünde büyüklenerek ve kötü tuzaklar kurarak (uyarıcıya karşı geldiler). Oysa kötü düzen, sahibinden başkasını kuşatmaz. Öncekilerin sünnetinden

5. 18/Kehf, 22
6. Detaylı bilgi için bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 92, Allah'ın Günlerini Hatırlat. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
7. bk. 12/Yûsuf, 102
8. 3/Âl-i İmrân, 54
9. 8/Enfâl, 30
10. 14/İbrâhîm, 46

başkasını mı bekliyorlar? Sen, Allah'ın sünnetinde bir değişiklik bulamazsın. Sen, Allah'ın sünnetinde bir sapma da bulamazsın."[11]

Okuduğumuz son ayetten anlaşıldığı üzere, kötü tuzağın sahibini kuşatması, Yüce Allah'ın değişmez sünnetlerindendir. Yûsuf'un kıssası, O'nun (cc) bu yasasını açıklayan tarihî ayetlerden biridir. Kardeşleri Yûsuf'a tuzak kurmuştur, saraydaki kadın tuzak kurmuştur, Mısır bürokrasisi tuzak kurmuştur. Yüce Allah tüm bu tuzakları bozmuş, sahiplerinin ayağına dolamış ve Yûsuf'u (as) kurtarmıştır.

Allah Resûlü (sav) ve ashabı da bu surenin indiği gün sayısız tuzakla yüz yüze gelmektedir. Tuzaklar; genelde onları hapsetmek, sürgün etmek ve suikast girişimi,[12] ekonomik ambargo, dışarıdan gelenlere müminleri kötüleme, günlük yaşam içinde onları aşağılama, yok sayma, Yahudilerden sorular alıp onları zor durumda bırakacak sorular sorma şeklindedir. İşte böyle bir vasatta ayetlerin inmesi şu mesajı içermektedir: Yûsuf'a (as) kurulan tuzakları bozan Allah, size kurulan tuzakları da bozacaktır. Yûsuf'un (as) beklediği gibi sabırla, ihsanla ve takvayla bekleyin. Beklemenin o yıpratıcı, dönüştürücü, saptırıcı baskısına Allah'a tutunarak direnin. Kimliğinizi koruyun, kirlenmeyin… Her şeyin zamanı vardır. O zaman geldiğinde, Yüce Allah tuzakları bozar.[13]

İnsanların Çoğu İnanmaz

"Sen aşırı bir şekilde arzulayıp çaba göstersen de insanların çoğu iman edecek değildir."[14]

Kıssanın gösterdiği gerçeklerden biri de Kur'ân'da sıkça vurgulanan, çoğunluğun iman, tevhid, adalet, ilim ve takva safında yer almayacağıdır. Çoğunluk küfür, şirk, zulüm, cehalet ve fasıklık yolunu tutacaktır:

"De ki: 'Yeryüzünde gezip dolaşın da bakın (bakalım), öncekilerin akıbeti nasıl olmuş? Onların çoğu müşriklerdi.' "[15]

11. 35/Fâtır, 43
12. bk. 8/Enfâl, 30
13. Tuzaklar için Allah'ın (cc) sünnetine dair bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 374; Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, s. 346 ve Tevhid Dergisi S 109, s. 5. İlgili içeriklere ulaşmak için karekodları okutabilirsiniz.
14. 12/Yûsuf, 103
15. 30/Rûm, 42

"Elif, Lâm, Mîm, Râ. İşte bu, Kitab'ın ayetleridir. Ve Rabbinden sana indirilen haktır. Fakat insanların çoğu iman etmezler."[16]

"Fakat onların çoğu cahillik ediyorlar."[17]

"Şayet yeryüzündeki çoğunluğa uyarsan, seni Allah'ın yolundan saptırırlar. Onlar, sadece zanna uyarlar ve yalnızca tahminle iş yaparlar."[18]

Ya'kûb'un (as) çocukları arasından çoğunluk, zulüm yolunu tutmuştur. Saray ehlinin çoğunluğu şirk ve masiyet yolunu tutmuştur. Zindan ehlinin çoğunluğu Allah'ı ve ahireti inkâr yolunu tutmuştur. Hayatının her merhalesinde iman ve takvayı temsil eden Yûsuf azınlık; şirk ve masiyeti temsil edenler çoğunluktur. Yüce Allah, Yûsuf Suresi ile bu hakikati bir kez daha teyit eder. Bu hakikatin sıklıkla tekrar edilmesi, çoğunluğu Allah'a (cc) davet eden müminler için önemlidir. Her mümin bu İlahi yasayı bilmek, bilmekten öte idrak etmek zorundadır. Aksi takdirde çoğunluğu kazanma gayreti önce davetçiye sonra davetine zarar verir. Zira davetin, çoğunluğu kazanma gibi bir hedefi yoktur. Davetin tek hedefi, Rabbimizin istediği şekilde, insanları istikamet üzere Allah'a (sav) çağırmaktır. Davetin hedefi, davetçiye, "Allah'ın yeryüzündeki şahidi" olduğu bilincini kazandırmak ve onu, daveti temsil edecek ahlaki olgunluğa eriştirmektir. İnsanların inanıp inanmaması Yüce Allah'ın elindedir. Şayet davetçi, insanların inanıp inanmaması meselesini gündem edinirse akıntıya karşı kürek çekenlere benzer. Ya yorulur ve bırakır ya da daveti genelin beğenisine uygun bir hâle getirir. Her iki durumda da kaybeder.

Davet Karşısında Ücret Talep Etmemek

"(Davetin karşılığında) onlardan bir ücret de talep etmiyorsun. O, yalnızca âlemlere bir öğüttür."[19]

Yûsuf'un (as) en belirgin özelliği muhsin olmasıdır. O (as) hangi ortamda bulunursa bulunsun hep iyilik ehli olmuş, karşılık beklemeden kendinde olanı insanlarla paylaşmıştır. Onun bu sıfatı (ihsan), onu daha fazla iyilik

16. 13/Ra'd, 1
17. bk. 6/En'âm, 111
18. 6/En'âm, 116
19. 12/Yûsuf, 104

yapabileceği bir makama, iktidara taşımıştır. Kıssadan müminlere kalması gereken en önemli miras, davetleri karşılığında ücret beklememeleri, "karşılıksız iyilik" ahlakını davetlerine yansıtmalarıdır. Daveti başarıya ulaştıracak etkenlerden biri "Karşılık beklemeden iyilik", Kur'âni ifadeyle ihsan veya davet karşılığında ücret beklememedir.

Davet karşılığında ücret beklememek, Kur'ân'da sıklıkla tekrar eder. Neredeyse her peygamber, kavmine, onlardan bir ücret beklemediğini söyler. En'âm Suresi tefsirinde, Kur'ân'da sıkça tekrar eden ilkenin iki yönü olduğunu söylemiştik.

İlki davetçiye bakan yönüdür. Zira bu, kalplerin Allah'a (cc) bağlanması ve kalplerde yer eden rağbet ve ümit duygusunun Allah'a yönlendirilmesidir. Ki bu da tevhidin ta kendisidir. Yüce Allah, kendi zatına çağıran hidayet öncülerinin ve onlara uymakla mükellef olan bizlerin, her şeyden tecerrüt edip kendisine yönelmelerini; korku, ümit, rağbet ve güven gibi duygularda kalplerin yalnızca O'na bağlanmasını ister. Çünkü söz, duygu ve düşüncelerinde tevhid üzere olmayan, kalbinde Allah'tan (cc) başka bağlar bulunan, tevhide davet edemez.

İkincisi topluma bakan yönüdür. Tevhid davetine muhatap olan toplum, tüm ölçülerini yitirmiş, cahiliye toplumudur. Olayları kendi fasid ölçüleriyle değerlendirir. Böyle bir toplumda biri çıkıyor ve insanları kurulu düzene karşı çıkmaya davet ediyorsa mutlaka bir çıkarı olmalıdır.[20] Çünkü cahiliye dünyası, çıkar dünyasıdır. Orada insan insanın kurdudur. İyilik, yardım, merhamet… yoktur; bunlar zayıf insanların özelliğidir. Hâliyle davetçiye de kendi penceresinden bakacak, mutlaka bir çıkarının olduğunu düşünecektir. Davetçi daha yolun başında, hiçbir beklenti içinde olmadığını ortaya koymalı, yaşantısıyla da bu gerçeği desteklemelidir. Sözü ve ameli arasında uyum olmalıdır. "Sizden bir ücret istemiyorum!" deyip, bununla birlikte bir beklenti içine girerse sözüyle amelinin uyumu bozulur.

20. "Firavun dedi ki: '(Ben) size izin vermeden ona iman ettiniz öyle mi? Şüphesiz ki bu (yaptığınız), buranın halkını yurtlarından sürüp çıkarmak için (Musa ile beraber) tezgâhladığınız bir tuzaktır. Pek yakında (yapacaklarımı) bileceksiniz/anlayacaksınız.'" (7/A'râf, 123)

"'Atalarımızı üzerinde bulduğumuz yoldan bizleri uzaklaştırmak ve yeryüzünde büyüklük/otorite siz ikinizin olsun diye mi bize geldin? Biz, ikinize de inanmayız.' demişlerdi." (10/Yûnus, 78)

Öğrettiği din karşılığında maaş alıp sonra "Üç eksik verdiniz, iki fazla kaldı!" gibi bir tartışma yaşanmamalıdır örneğin…

Bir yandan bu gerçeği dillendiriyorken diğer yandan davet ettikleriyle ticaret yapıp senet-bono kavgasına tutuşmamalıdır örneğin… Bir yandan bu gerçeği dillendirip, diğer yandan üçe aldın beşe sattın gevezeliği yapmamalıdır. Davet yaptığı insanlarla ev, arsa, emlak ilişkisine girmemelidir örneğin… Aklımıza şu soru gelebilir: "Peki, davetçi nasıl çalışacak, rızkını nasıl temin edecek?" Davetçi elbette çalışacak, rızkını temin edecektir. Ancak bunu yaparken, neyi temsil ettiğini unutmayacaktır. Üç beş kuruş kavgasına tutuştuğu insanlara davet yapamayacağını, yapsa dahi davetin bir etkisi olmayacağını bilecektir. Şunu unutmayacaktır: O, Allah'ın dini, yani dava zarar görmesin diye bir şeyleri kısıtlar, bazı haklarından feragat ederse Allah (cc) onu zayi etmeyecektir. Onu kendi katından bir rızıkla rızıklandıracaktır. Önündeki rızık kapılarını açacak, onu hiç ummadığı yerlerden rızıklandıracaktır.[21]

Şirkin Nedenlerinden Biri: Ayetlerden Yüz Çevirmek

"Göklerde ve yerde (Allah'ın birliğine ve şanının yüceliğine delalet eden) nice ayet vardır. O ayetlerin yanından ilgisizce/sırt dönerek geçip giderler. Onların birçoğu Allah'a şirk koşmadan iman etmezler."[22]

Yûsuf Suresi'nin işlediği hakikatlerden biri; çoğunluğun iman etmeyeceği meselesiydi. İşte bu ayetler, Kur'ân'ı soru sorarak okuyan müminlere verilen bir cevaptır. Neden çoğunluk iman etmez? Neden iman ettiğini düşünen çoğunluk, imanına şirk bulaştırarak imanını batıl kılar? Ayetlerin bu muhtemel sorulara nasıl cevap verdiğine dair şunları söyleyebiliriz:

Birinci ayet, bir grup insanın Allah'ın ayetlerine karşı ilgisiz olduğunu, o ayetleri görmelerine rağmen yüz çevirdiklerini haber verir. İnsanın aklına doğal bir soru gelir: Göklerde ve yerde var olan ayetlerden yüz çevirenlerin akıbeti nedir? Bir sonraki ayet âdeta bu soruya örtülü bir cevaptır: Onlar imanlarına şirk bulaştırır, müşrik olurlar.

21. bk. Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, s. 234-235
22. 12/Yûsuf, 105-106

Neden?

İman çekirdeğini sulayan/besleyen kaynaklardan biri, ayetler üzerinde tefekkür etmektir. İnsan, ayetlerden yüz çevirdiğinde iman çekirdeği ihtiyaç duyduğu besini alamaz. Günbegün solan bir çiçek gibi solar, kurur ve dökülür; işte bu, imanın felaketi, ona şirk bulaşmasıdır. Ayetler üzerinde tefekkür etmek ise insanın imanını güçlendirir. Rububiyet ile uluhiyet, şeriat ile kader, gayb ile şehadet arasında bağ kurmasını sağlar. O'nun (cc) ayetleri, O'nun yücelik ve azametine götürür. Kişi O'nun azamet ve yüceliğine imanını arttırdıkça kulluğu güzelleşir, salih amelleri çoğalır. Yani tevhid ağacı dal budak salar. Aksi hâlde kulluk, tam zıddı bir seyir izler. Manevi hastalıklara açık hâle gelir ve bir noktadan sonra -iman giderek azaldığı için- şirke düşer.

Kur'ân ayetlerini okuyan bir insan Allah'ın (cc) ayetlerini tefekkür etmek ile tevhid, onun ayetlerinden yüz çevirme ile şirk arasındaki bağı görür:

"Sizin ilahınız tek bir ilahtır. O'ndan başka (ibadeti hak eden) hiçbir ilah yoktur. O, (özünde merhamet sahibi olan) Er-Rahmân, (rahmetini kullarına eriştiren) Er-Rahîm'dir. Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ve gündüzün peşi sıra yer değiştirmesinde, insanlara fayda sağlayarak denizde yüzen gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirdiği ve ölümünden sonra yeryüzünü kendisiyle canlandırdığı suda, orada yaydığı farklı türdeki her bir canlıda, rüzgârların çevrilip yönlendirilmesinde, gök ve yer arasında emre amade kılınmış olan bulutlarda akledenler için (üzerinde düşünülüp, bunları yapanın tek ilah olduğu ve kulluğun yalnızca O'na yapılması gerektiğine dair) deliller vardır. (Tüm bu gerçekleri bilmelerine rağmen) insanlardan öylesi vardır ki; Allah'ın dışında birtakım varlıkları Allah'a denkler/ortaklar edinir de onları Allah'ı sever gibi severler. İman edenlerin Allah'a olan sevgisi ise çok daha kuvvetlidir. O zalim olanlar azabı gördüklerinde kuvvetin tamamının Allah'a ait olduğunu ve Allah'ın çetin bir azap sahibi olduğunu anlayacaklardır."[23]

İlk iki ayet, Yüce Allah'ın tek ilah olması ile kevnî ayetler arasında bağ kurar. Âdeta, "Bu ayetleri yaratan, sevk ve idare eden kim ise ilah da odur." der. Sonraki ayet ise bu hakikatlerden yüz çevirenlerin Allah'ın dışında varlıkları Allah'ı sever gibi sevip şirke düştüğüne işaret eder. Zira insan, sevmek

23. 2/Bakara, 163-165

ve sevilmek zorundadır. Yüce Allah'ın ayetleri üzerinde düşünen, O'nun sayısız nimetlerine şahitlik edenler, bu ihtiyacı O'nu (cc) severek doldurur. "Böyle bir Allah sevilmez mi?" noktasına varırlar. O ayetlerden yüz çevirenler sevme ihtiyaçlarını siyasi ve dinî liderlere yönlendirirler. Bu sevgi, kalplerini zehirler ve önce onları Allah'ı sever gibi sever, sonra Allah'tan daha çok severek şirklerini koyulaştırırlar.

Buna mukabil, Allah'ın (cc) ayetlerini tefekkür eden muvahhidler, derece derece yükselir; bir kulluk ufkundan diğerine geçerler:

"Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün peşi sıra yer değişmesinde akıl sahipleri için (üzerinde düşünüp, bunları yapanın tek ilah olduğu, kulluğun sadece kendisine yapılması gerektiğine dair sonuçlar çıkaracakları) ayetler vardır. Onlar ki ayakta, otururken ve yanları üzere yatarken Allah'ı zikrederler. Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında tefekkür ederler."[24]

Burada duralım... Göklerin ve yerin ayetlerini tefekkür eden, tefekkürlerine Allah'ı (cc) zikretmeyi ekleyen muvahhidler şu seviyeye ulaşır:

"(Derler ki) Rabbimiz! Sen bunu boşa yaratmadın. Seni eksikliklerden tenzih ederiz, bizi ateşin azabından koru. 'Rabbimiz! Şüphesiz ki sen, kimi ateşe sokmuşsan onu rezil etmiş/alçaltmışsındır. Zalimlere hiçbir yardımcı yoktur. Rabbimiz! Şüphesiz ki biz: 'Rabbinize iman edin!' diye imana davet eden bir davetçiyi işittik ve iman ettik. Rabbimiz! Günahlarımızı bağışla, kötülüklerimizi ört ve Ebrar olanlarla (çokça iyilik yapanlarla) beraber canımızı al. Rabbimiz! Resûllerine vadettiğini bize ver ve Kıyamet Günü'nde bizi rezil etme. Şüphesiz ki sen, sözünden dönmezsin.' "[25]

İnsan sorabilir: Geceyi ve gündüzü düşünmek ile ahiret azabından Allah'a sığınma arasında nasıl bir ilgi olabilir? Şüphesiz manevi bir bağ, İlahi bir bereket ilgisi vardır. Onlar Allah'ın (cc) emrine icabet edip göklerin ve yerin ayetlerini düşünmüş, Yüce Allah da göklerin ve yerin melekûtunu onlara açarak, yakine ulaşmakla onları mükâfatlandırmıştır:

24. bk. 3/Âl-i İmrân, 190-191
25. bk. 3/Âl-i İmrân, 191-194

"Yakinen inananlardan olsun diye, İbrahim'e göklerin ve yerin melekutunu (insanı hayrete düşüren ayetlerini) gösteriyorduk."[26]

Onlar Allah'ın emrine icabet etmiş Yüce Allah da ayetleri birer muallim kılmış, onlara göklerin ve yerin ince sırlarını öğrettirmiştir. Yıldızlara bakıp ahireti, Güneş'e bakıp imanı, gece ve gündüze bakıp Allah'ın vaadine güvenmeyi öğrenmişlerdir. İşte bu, Rabbani eğitimdir. İşte bu, Allah'tan (cc) korkanlara öğretilen manevi bilgidir:

"Allah'tan korkup sakının. Allah size öğretiyor. Allah, her şeyi bilendir."[27] [28]

İmana Şirk Bulaştırmak

"Onların birçoğu Allah'a şirk koşmadan iman etmezler."[29]

Bazı insanlar, yaratıcı ve rızık verici anlamında Yüce Allah'ın varlığına (ve birliğine) inanırlar. Ancak bununla birlikte O'na (cc) şirk koşarlar. Ayette onlara nispet edilen iman, Yüce Allah'ın yaratıcılığını kabul etmeleridir. Onlara nispet edilen şirk ise Allah'tan başka varlıklara dua etmeleri, Allah'ın izni ve rızası dışında bazı varlıkların şefaatine inanmaları, O'nun (cc) yasalarından yüz çevirip beşerî yasalara boyun eğmeleri, putların/salihlerin/türbelerin ruhaniyetinden fayda ve zarar beklemeleri, Allah'ın varlığına inanıp maaşa, sigorta poliçelerine, banka hesaplarına güvenmeleri, yalnızca başları sıkıştı mı Yüce Allah'ı hatırlamalarıdır… Yani ayet O'nun (cc) varlığına inanıp rububiyet, uluhiyet, isim ve sıfatlarında O'na ortak koşanlar hakkındadır.

Abdullah İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Onların imanından kasıt, onlardan birine, 'Gökleri, yeri, dağları kim yarattı?' denildiğinde, 'Allah!' demeleridir. Bununla birlikte O'na ortak koşmaktalardır.' demiştir."[30]

26. 6/En'âm, 75
27. 2/Bakara, 282
28. bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 296-298
29. 12/Yûsuf, 106
30. Tefsîru't Taberî, 16/286, 19954 No.lu rivayet. Geniş açıklama için bk. 23/Mü'minûn, 84-90

Yine İbni Abbâs'tan (ra) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu ayet, Arap müşriklerin telbiyeleri hakkında indirilmiştir. Onlar telbiyede şöyle diyorlardı: 'Lebbeyk (buyur) Allah'ım lebbeyk (buyur), lebbeyk (buyur) senin ortağın yoktur, sadece bir ortağın vardır, sen ona ve onun sahip olduklarına da maliksin."[31]

İkrime'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu ayet, Yüce Allah'ın, 'Onlara, 'Gökleri ve yeri kim yarattı?' diye sorsan hiç kuşkusuz, 'Allah.' derler.'[32] ayetiyle aynı manadadır. Onlara Allah ve O'nun sıfatları sorulduğunda, O'nu kendi vasfından başka türlü anlatırlar ve Allah'ın çocuğu olduğunu ileri sürerek O'na ortak koşarlar."[33]

Atâ'dan (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Bu ayet, dua hakkındadır. Zira kâfirler rahatlık ânında Rabblerini unutur, bela ânında ise sadece O'na dua ederlerdi."[34]

Abdurrahmân ibni Yezîd ibni Eslem'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Allah ile birlikte Allah'tan başkasına ibadet eden hiç kimse yoktur ki mutlaka Allah'a iman ettiği hâlde bunu yapar. Allah'ın kendisinin rabbi olduğunu bilir. Yine Allah'ın kendisini yarattığını, rızık verdiğini bilir. Bununla birlikte Allah'a şirk koşar. Görmedin mi İbrâhîm nasıl da şöyle demişti: 'Gördünüz mü şu ibadet ettiklerinizi? Hem sizin hem de geçmişteki babalarınızın. Şüphesiz ki onlar, benim düşmanımdır. Âlemlerin Rabbi (olan Allah) müstesna.'[35] İbrâhîm onların ibadet ettiklerinin yanında Allah'a ibadet ettiklerini bilmişti. Yine Allah'a şirk koşan kimse yoktur ki mutlaka Allah'a iman ettiği hâlde bunu yapar. Görmedin mi Araplar telbiyesinde nasıl da şöyle diyorlar: 'Buyur/Emret Allah'ım emret, emret senin ortağın yoktur, sadece bir ortağın vardır, sen ona ve onun sahip olduklarına da maliksin."[36]

İçine şirk karışmış bir iman, şer'i iman olma özelliğini yitirir. Şirk, iman da

31. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/799, 38405 No.lu rivayet
32. 39/Zumer, 38
33. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/800, 38413 No.lu rivayet
34. age. 11/800, 38416 No.lu rivayet
35. 26/Şuarâ, 75-77
36. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/801-802, 38421 No.lu rivayet

dâhil tüm söz, düşünce ve amelleri boşa götürür. İçine şirk bulaşan imandan geriye yalnızca şirk kalır:

"Andolsun ki sana ve senden önceki (resûllere): 'Şayet şirk koşarsan bütün amellerin boşa gider ve mutlaka hüsrana uğrayanlardan olursun.' diye vahyedildi."[37]

Kur'ân'ın içine şirk bulaşmış imana dair verdiği en çarpıcı örnek, Ehl-i Kitap'tır. Ehl-i Kitap, imanlarına şirk karıştırdıkları için Allah'a, Ahiret Günü'ne ve Kitaplara imanları yok sayılmış; imansızlıkla suçlanmışlardır. Bugün bile Ehl-i Kitab'ın şiddetle karşı çıktığı bu itham, Yüce Allah'ın onlara ve onların şahsında imanına şirk bulaştıranlara yönelttiği bir suçlamadır:

"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret Günü'ne inanmayan, Allah ve Resûl'ünün haram saydığını haram saymayan ve hak (din olan İslam'ı) din edinmeyenlerle alçaltılmış bir şekilde elden cizye verinceye kadar savaşın."[38]

Allah'ın Azabından Emin Olmak

"Yoksa onlar, Allah'ın onları bürüyüp kuşatacak azabından ve kıyametin, onlar farkında değilken ansızın gelivermesinden emin mi oldular?"[39]

Şirkin, zulmün ve masiyetin önemli nedenlerinden biri, Yüce Allah'ın azabından emniyette hissetmek ve ölüm/ahiret gerçeğinden gafil olmaktır. Bu, Yûsuf'un (as) kavmi için de Mekkeliler için de bugün için de geçerlidir. Aynı zamanda bu, mümin kalpler ile müşrik kalpler arasındaki farklardan biridir. Mümin kalpler Yüce Allah'ın azabından ne denli endişe duyuyorsa müşrik kalpler de o denli emniyet içinde hisseder ve azabı kendilerinden uzak görürler. Mümin kalplerin durumu şöyledir:

"Yapmaları gereken (tüm sorumluluklarını) yerine getirmelerine rağmen, Rablerine dönecekleri için (ya kabul edilmezse ya Allah'ın şanına yakışır şekilde yapamamışsam diye) kalpleri titreyenler, İşte bunlar, hayırlarda yarışmakta ve bundan dolayı öne geçmektelerdir."[40]

"(Bu mu,) yoksa geceleri secdede ve kıyamda geçiren, ahiret (azabından)

37. 39/Zumer, 65
38. 9/Tevbe, 29
39. 12/Yûsuf, 107
40. 23/Mu'minûn, 60-61

sakınan ve Rabbinin rahmetini umarak gönülden ve sürekli (Allah'a kulluk eden mi daha hayırlıdır)? De ki: Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu? Ancak akıl sahipleri öğüt alır."[41]

"Derler ki: 'Biz daha önce ailemizin arasında (azaptan) korkardık. Allah bize lütfetti de bizi yakıp kavuran cehennem azabından korudu. Şüphesiz ki biz, bundan önce O'na dua ederdik. Doğrusu O, (çokça iyilik yapan) El-Berr, (kullarına karşı merhametli olan) Er-Rahîm'dir.' "[42]

Allah'ın azabından duyulan endişe insanı hayırda yarıştırdığı gibi, O'nun azabından emniyette hissetmek insanı azgınlıkta yarıştırır. Yeryüzündeki itikadi ve ahlaki taşkınlıkların ardında bu emniyette hissetme duygusu vardır. Kur'ân'dan öğrendiğimiz kadarıyla azabın en çetini kendini emniyette hisseden kavimlerin başına gelmiştir:

"Âd Kavmi'ne gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklendiler ve 'Bizden daha güçlü olan kimmiş?' dediler. Görmediler mi onları yaratan Allah'ın kendilerinden daha güçlü olduğunu? Onlar, ayetlerimizi inkâr ediyorlardı. Dünya hayatında alçaltıp rezil eden azabı tatmaları için, o uğursuz/kara günlerde üzerlerine bir kasırga gönderdik. Hiç kuşkusuz ahiret azabı, daha aşağılayıcı ve rezil edicidir. Onlara yardım da olunmaz."[43]

Basiret Üzere Davet

"De ki: 'İşte bu, benim (biricik) yolumdur. Ben ve bana tabi olanlar (neye, niçin ve nasıl olacağını bilerek, programlı ve düzen içinde) basiret üzere Allah'a davet ediyorum/ediyoruz. Allah'ı tenzih ederim. Ben müşriklerden değilim.' "[44]

Yüce Allah, Peygamberimize (sav) yöneldi. Ona zulmeden, tuzaklar kuran ve onu bunaltan müşriklere bu sözlerle hitap etmesini istedi. Aslında bu, bir meydan okuma. Allah Resûlü'nün davete devam edeceğinin, yalnızca Allah'ı birleyip O'nu tenzih edeceğinin ve müşriklerden beraat ilan edeceğinin duyurusu.

41. 39/Zumer, 9
42. 52/Tûr, 26-28
43. 41/Fussilet, 15-16
44. 12/Yûsuf, 108

Kur'ân kıssaları, müminlerin kalbini sabit kılmak, onlara güç ve moral vermek için indirilmiştir.[45] Allah Resûlü de (sav) Yûsuf Suresi'nden aldığı güç ve moralle, ona tuzak kuran Mekkelilere meydan okuyor. Onların tekliflerine, "Bu benim (biricik) yolumdur." diye cevap veriyor. Başka yol yok, yalnızca bir yol var. O da Yüce Allah'ın emrettiği tevhid yoludur. Onların tehditlerine pabuç bırakmıyor. "Ben ve bana tabi olanlar, basiret üzere Allah'a davet ediyoruz." diyor. Tehditlere, tuzaklara ve baskılara boyun eğmeyeceklerini duyuruyor. Bu meydan okuma aynı zamanda İslam davetinin temel özelliklerinden dördünü zikrediyor:

A. Davet Allah'adır

İslam; tevhidle Allah'a teslim olmaktır. Özü, tüm bağlardan kurtulup ubudiyet bilinciyle Allah'a bağlanmaktır. Bu nedenle onun daveti de Allah'adır. İslam davetinin ayırıcı özelliklerinden biri; onun bir şahsa, gruba veya fikre davet olmamasıdır. Bir davetin İslami veya Nebevi olduğunun ölçütü de budur. Davet Allah'a ise o davet Nebevi ve İslamidir. Aksi takdirde o davet İslami değildir.

B. Resûllere Tabi Olanlar da Davetle Mükelleftir

İslam davetinin özelliklerinden biri; Nebi (sav) ile birlikte ona tabi olanların da davetçi olmasıdır. Çünkü Yüce Allah, bu ümmeti şahit bir ümmet kılmış, onları insanlık için seçmiş ve onlara davet sorumluluğunu yüklemiştir:

"Siz insanlara şahit olasınız, Resûl de size şahit olsun diye sizi vasat/seçkin/hayırlı bir ümmet kıldık."[46]

"Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyar ve Allah'a iman edersiniz."[47]

Her birimizin, Allah Resûlü'ne (sav) ittibası, onun sesine ses olduğumuz, davetini temsil ettiğimiz orandadır. Allah'a davette en önemli mesele davetin temsil edilmesidir. Davetin temsiliyetinde, o davete tabi olanlara önemli

45. "Sana, resûllerin kıssalarından her (vahyettiğimizi), kalbini sağlamlaştırmak için anlatıyoruz. Bu (kıssalarla beraber) sana hak (olan bilgiler), müminlere de öğüt ve hatırlatma gelmiştir." (11/Hûd, 120)
46. bk. 2/Bakara, 143
47. 3/Âl-i İmrân, 110

görevler düşmektedir. Şöyle ki; bir yerde İslam'a davet varsa; insanlar davete kulak verir, davete icabet edenleri izlerler. Davete tabi olanlar, davetin ete kemiğe bürünmüş hâlidir. Şayet davetin içeriğiyle davete uyanlar arasında uyum varsa davetin etkisi olur. Davet ile davete uyanlar arasında uyumsuzluk, davete zarar verir.

C. Davet Basiret Üzeredir

İslam davetinin en temel özelliği hikmet ve basiret üzere olmasıdır. Yüce Allah; resûllerinden ve onlara tabi olanlardan nutuk, propaganda, demagoji yapmalarını değil, hikmet ve basiret üzere davet etmelerini istemiştir:

"Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle davet et! Onlarla en güzel şekilde mücadele et. Şüphesiz ki Rabbin, yolundan sapanları da hidayet ehli olanları da en iyi bilendir."[48]

Daha önce, Yûsuf'un (as) davet metodunu izah etmiş, hikmetli davetin ne olduğuna dair açıklama yapmıştık.[49] Bu bölümde ise basiretli davete değineceğiz.

Basiret nedir? "Be-sa-ra/Baser" kökünden türeyen bu kelime, yalın anlamıyla "görmek" demektir. Ancak İslam, görmeyi ikiye ayırmıştır. Göz organıyla yapılan görmeye "baser"; kalp ile görmeye/anlamaya "basiret" demiştir. Basiret, kalbin idrak etme/anlama kuvvetidir.[50]

Abdullah ibni Zeyd ibni Eslem şöyle der: "Dünyevi görme ve işitme, başımızdaki gözle olur. Dinî görme ve işitme ise kalple/basiretle olur. Bu, Yüce Allah'ın Hac Suresi'ndeki şu sözü gibidir: 'Kendisiyle akledecekleri bir kalplerinin ve işitecekleri bir kulaklarının olması için yeryüzünde dolaşmazlar mı? Çünkü gözler kör olmaz. Asıl kör olan sinelerdeki kalplerdir.'[51] "[52] [53]

İslam âlimleri basiretin kelime anlamından yola çıkarak, "Basiret üzere

48. 16/Nahl, 125
49. bk. s. 284, Yûsuf'un Davet Metodu
50. bk. El-Mufredât, s. 167, b-s-r maddesi
51. 22/Hac, 46
52. Tefsîru't Taberî, 12/24, En'âm Suresi, 104. ayetin tefsiri
53. bk. Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, s. 283-284

davet; açık ve kesin, şer'i ve akli delillerle Allah'a davettir." demişlerdir.[54] Basiret, bilginin en zirve hâlidir. Gözün gördüğüne inanması ile kalbin basiret üzere bilmesi aynı şeydir.[55] Bu nedenle kesin bilgiye "gözle görülmüş gibi" anlamında basiret denir. Yine basiret keskin görüşlü olma, isabetli davranma, planlı programlı hareket anlamında, hikmet kelimesine yakın bir anlamda kullanılır.[56]

Buna göre, basiretli davetin iki temel özelliği vardır:

– Delil üzeredir: Basiretli davet, davetçinin apaçık delil üzere olduğu, âdeta gözleriyle görüyormuşçasına yakinen inandığı davettir. Bu yönüyle basiretli davet; delilsiz, atalar yoluna uyan, fanatik davetlerden ayrılır. Resûllerin delil üzere olduklarını "ısrarla" vurgulamaları, davetlerinin basiret üzere olduğunu göstermek içindir:

"De ki: 'Şüphesiz ben, Rabbimden bir delil/belge üzereyim ve siz onu yalanladınız.' "[57]

"Demişti ki: 'Ey kavmim! Görüşünüz nedir? (Söylesenize!) Şayet ben Rabbimden apaçık bir belge üzereysem ve bana kendi katından bir rahmet (vahiy) vermişse, size de onu görecek göz vermemişse, istemediğiniz hâlde sizi ona zorlayacak mıyız?' "[58]

Hiç şüphesiz, Rabbinden bir delil üzere olan tevhid daveti ile hiçbir delile dayanmayan şirk daveti bir değildir:

"Hiç Rabbinden bir belge üzere olan kimse, kötü ameli kendisine süslü gösterilen ve hevalarına/arzularına uyan kimseler gibi olur mu?"[59]

– Davetin bir programı ve stratejisi vardır: Basiret üzere davet; planlı, programlı, hedefleri olan bir davettir. Basiretli olan davetin imamı Allah Resûlü'dür. Onun (sav) davetine bakan, onun her adımını planladığını ve bir strateji dâhilinde hareket ettiğini görür. Örneğin o (sav), İslam olmak için

54. bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 5/602, Yûsuf Suresi, 108. ayetin tefsiri
55. bk. Medâricu's Sâlikîn, 2/408
56. bk. İman Ettikten Sonra, s. 167
57. bk. 6/En'âm, 57
58. 11/Hûd, 28
59. 47/Muhammed, 14

yanına gelen Ebû Zerr'e ve Amr ibni Abese'ye, "Git, benim zuhur ettiğimi duyunca gel."[60] demiştir. Yani o (sav), gizli davet yaptığı dönemde, bir gün daveti açığa vuracağı, dışarıdan gelenleri himaye edecek güce ulaşacağı günlere dair bir öngörüye sahiptir. Yine onun (sav) hicret edilecek bir yurt arayışı ve bunun için kabilelerle yaptığı görüşmelere bakan, şunu görür. Onun (sav) kafasında net, apaçık bir strateji vardır ve her adımını bu apaçık stratejiye uygun atmaktadır. Örneğin Şeybanoğulları ile yaptığı görüşme, o güne dek yaptığı görüşmelerin en verimlisidir. Ancak Allah Resûlü, onların himaye teklifini reddetmiştir. Zira kavmin liderlerinden Musenna ibni Hârise, ona (sav) şöyle demiştir:

" 'Ey Kureyşli kardeş! Seni dinledim, sözünü güzel buldum ve hoşuma gitti. Benim sana cevabım. Hânî ibni Kabîsa'nın cevabıdır. Biliyorsun ki biz, iki büyük su arasında bulunuyoruz. Biri Yemâme, diğeri Semâve'dir.'

Bunun üzerine Allah Resûlü, 'İki büyük su olduğunu söylediğin Yemâme ile Semâve nelerdir?' buyurdu.

Musennâ bu soruya şöyle cevap verdi:

'Biri, Arapların arazisi olan karanın dağlık ve tepeleridir. Diğeri de Farsların arazisi ve Kisrâ'nın nehirleridir. Mesele şu ki **Kisrâ, başına herhangi bir gaile çıkarmamak ve yeni bir iş peşinde bulunan herhangi bir kimseyi barındırmamak için bizden söz almıştır. Senin bizi davet ettiğin şey de tahmin ederim ki hükümdarların hoşuna gitmeyen bir şeydir.** Arapların, kendilerine karşı gaile çıkaranları mazur sayıp affetmeleri mümkündür. Fakat Farsların yumuşak davranmalarına imkân ve ihtimal yok. **Eğer seni yalnız Araplara karşı müdafaa etmemizi istiyorsan bunu üzerimize alırız.**'

Allah Resûlü (sav) şöyle buyurdu: 'Çok güzel cevap verdiniz ve doğru söylediniz. Zira her tarafından emin olmayan bir kimse, Allah'ın dinini savunmaya kalkışamaz. Çok geçmeden bir de bakarsınız ki Yüce Allah, size Farsların arazi ve mallarını verir ve kızlarını size cariye kılar. O zaman Allah'ı tesbih ve takdis edecek misiniz?' "[61]

60. bk. Buhari, 3522; Müslim, 832
61. El-Bidâye ve'n Nihâye, 4/356-359

Şimdi bu görüşmeyi dikkatle okuyalım. Musennâ ibni Hârise, Allah Resûlü'ne bir resim çiziyor. Biz diyor, sınırda yaşarız. Bir tarafımız Arap toprağıdır, bir tarafımız Fars toprağıdır. Arap topraklarında seni koruruz, ancak Fars topraklarında seni koruyamayız. Allah Resûlü (sav), bu daveti her yönden koruyamayacak insanların dine yardım edemeyeceğini söylüyor, oradan ayrılıyor… Bir soru soralım. Allah Resûlü (sav) bazı sahabileri Habeşistan'a gönderdi. Necaşi'nin durumu Şeybanoğullarından farksızdı. O da mutlak iktidar sahibi değildi, sahabeyi gücü nispetinde koruyordu. Allah Resûlü (sav) onları Habeşistan'a gönderirken kendisi hicret etmedi. Şeybanoğulları benzer bir söz verdi, onlara da hicret etmedi. Bunun sebebi neydi? Çünkü aklında net ve açık bir strateji vardı. O (sav), bu davetin merkeziydi. Herhangi bir yere değil, onu her yönden koruyacak bir yere hicret etmek ve devletleşmek istiyordu. Bu nedenle kendisi ve ashabla ilgili öncelikler farklıydı. Ashabla ilgili öncelik, onları Mekke tağutlarının işkencesinden korumak, dinlerinde fitneye düşmeden Allah'a (cc) kulluk etmelerini sağlamaktı. Hâliyle onlara bu imkânı sunan her yer, hicret için uygundu. Allah Resûlü'nün (sav) önceliği ise davet için merkez olacak, onu her yönden kuşatacak bir karargâh bulmaktı. Bu sebeple Medine'ye hicret etti… Onun (sav) kafasında açık, net bir strateji olduğundan adımlarını buna göre atıyordu.

Siyere ilgi duyan bir kişi, şunu net olarak görür: Allah Resûlü'nün (sav) karargâhını (Medine) kurduktan sonraki tüm daâvi, siyasi ve askerî faaliyetleri iki hedefe odaklıydı: Kureyş'in ticaret yollarını kontrol altına almak ve Kâbe'nin kontrolünü ele geçirmek. Neden? Zira Kureyş Suresi'nde Allah (cc) Kureyş'in iki güç kaynağını müminlerin zihnine kazımıştı: Ticaret ve Kâbe! Allah Resûlü'nün (sav) Hicret sonrası çıkardığı seriyyeler, kabilelerle yaptığı ittifaklar ve ısrarlı duaları dahi (kıblenin değişimi talebi) bu hedefe yönelikti.[62]

Üzülerek belirtmeliyiz ki Müslimler devletlerini yitirdiklerinden bu yana "Allah'ın yoluna davet etmeyi" sadece konuşmak sanıyorlar. Oysa Allah'ın yoluna davet, Allah Resûlü'nün hayatında bir bütündür. Onun insanlara çağrısı, kurduğu ittifaklar, yaptığı sözleşmeler; kısacası siyasi, askerî ve sosyal icraatlarının tümü Allah'a (cc) davetinin bir parçası, tebliğ ve tebyin

62. bk. İlkbahar, s. 237-248

vazifesinin gereğidir. Yoksa o (sav) davetinde Allah'ın emirlerine uyan, siyasetinde politik davranan bir nebi değildir. Basiret sahibi; planlı programlı hareket eden bir imamdır.[63]

D. Şirkten ve Müşriklerden Beraat

İslam davetinin sonucunda, Yüce Allah'ın tüm eksikliklerden tenzih edilmesi ve müminlerin müşriklerden uzak/berî olduğunun anlaşılması gerekir. Bu hem şirkten hem de müşriklerden beraati kapsayan bir davettir. Bu, İslam davetinin doğal neticesidir. Zira İslam davetinin özünde tevhidin ispatı ve şirkten beraat vardır. Allah (cc), Resûl'ü (sav) ve müminlere vela; tağut, şirk ve müşriklere bera vardır.

Şirk inancından beraat mutlaktır. Müşriklerden (sosyal ilişkileri koparmak anlamında) beraat ise onların İslam'a ve Müslimlere karşı tutumlarına, davetin içinde bulunduğu merhaleye, yapılan toplumsal/siyasi sözleşmelere ve en önemlisi İslami yönetimin attığı adımlara göre şekillenir. Şirkten beraat, apaçık bir meseledir; Müslim şirki sevemez, şirki destekleyemez, şirke yardım edemez. Müşrikten beraat meselesiyse ilme, fıkha ve siyasi bilince muhtaçtır. Herkesin değil, İslam ahkâmını bilen ulemanın ve İslam toplumuna yön veren yöneticilerin karar vermesi gerekir.[64]

Elçiler Kimlerden Seçilir ve Davet Nerede Başlar?

"Senden önce kendilerine vahyettiğimiz şehir ahalisinden, erkeklerden başkasını (resûl olarak) göndermedik. Kendilerinden önce (yaşayanların) akıbetini görmek için, yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı? Hiç şüphesiz ahiret yurdu, (Allah'tan) korkup sakınanlar için daha hayırlıdır. Akletmez misiniz?"[65]

Ayet-i kerime, Yüce Allah'ın, elçilerini erkeklerden ve şehir ehlinden seçtiğini haber verir. Burada erkeklik, cinsiyet ifade etmekten ziyade, nebilerin melek olmadığını, birer insan olduklarını göstermek içindir. Abdullah ibni Abbâs (ra) der ki: "İddia ettiğiniz gibi, onlar sema ehlinden değillerdir."[66] Bu,

63. bk. İman Ettikten Sonra, s. 171-172
64. Müşriklerle ilişkiler hakkında detaylı bilgi için bk. Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, s. 969, İbrâhîm'in Milleti. İlgili içeriğe ulaşmak için karekodu okutabilirsiniz.
65. 12/Yûsuf, 109
66. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/805, 38445 No.lu rivayet

müşriklerin "Melek Elçi" talebine verilmiş cevaplardan biridir.[67] Müşriklerin "insan elçiye" şaşırması ve "melek elçi" talebi sıkça tekrar eder. Yüce Allah, iki gerekçeyle bu talebe karşı çıkar:

• Melekler hak ile gelirler. Onlar geldiğinde artık hüküm kesinleşmiş, azap vaki olmuştur. Melekler gelince artık kavimler bekletilmez, helak olurlar. Hicr Suresi'nin 8. ayeti bu gerçeğe işaret eder. Bu hikmete dair pratik bir örnek Hûd Suresi'nde zikredilmiştir:

"Andolsun ki elçilerimiz/meleklerimiz İbrahim'e müjdeyle gelip, 'Selam olsun.' demişlerdi. O da: 'Selam.' dedi. Hiç beklemeden pişmiş bir buzağıyı (ikram etmek için) getirdi... İbrahim'in korkusu gidip, müjde hâli ağır basınca, Lut'un kavmi hakkında bizimle tartışmaya koyulmuştu. Çünkü İbrahim yumuşak huylu (ince kalpli, duygusal), çokça 'ah' çeken ve (Allah'a) yönelen biriydi. (Elçilerimiz:) 'Ey İbrahim! (O kavimle ilgili) tartışmayı bırak. Çünkü Rabbinin (onlarla ilgili) hükmü gelmiştir. Ve şüphesiz ki onlara geri çevrilmeyecek bir azap gelecektir.' (dediler.)"[68]

• Davete muhatap topluluk insan olduğundan onlara insan peygamber gelmiştir:

"Dediler ki: 'Üzerine melek inmeli değil miydi?' Şayet melek indirseydik iş bitirilmiş/kıyamet kopmuş olur ve onlara süre verilmezdi. Şayet onu melek (bir peygamber) kılmış olsak hiç şüphesiz, (yine insan suretinde) erkek bir melek kılardık. Ve kesinlikle düştükleri şüpheye onları yine düşürürdük."[69]

Allah (cc), resûlleri örnek alınsın, kendilerine uyulsun ve emirlerine itaat edilsin diye göndermiştir. İnsanın bir diğer varlığı örnek alıp ona uyabilmesi

67. Ayet-i kerime, kadın nebi olmadığına/olmayacağına delil alınmıştır. Ayetin konuyla direkt ilgisi olmasa da Kur'ân'da kadın bir nebiden söz edilmemiştir. Yüce Allah'ın vahyine muhatap olan sıddîke kadınlardan söz edilmiştir.

"Meryem oğlu Mesih yalnızca bir resûldür. Muhakkak, ondan önce resûller gelip geçmiştir. Onun annesi sıddıka/dosdoğru bir kadındı. (O ve annesi ilah olamazlar çünkü) ikisi de yemek yerlerdi. (Yemek yemek muhtaç olmaktır. Muhtaç olan ilah olamaz) Bak, onlara ayetleri nasıl açıklıyoruz? Sonra yine bak, onlar nasıl (haktan) çevriliyorlar?" (5/Mâide, 75)

Yüce Allah, Meryem'i övdüğü siyakta onun nübüvvetine değil, sıddıkiyetine vurgu yapmıştır. Şayet nebi olsa, nübüvvet makamıyla övülürdü. (bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, 4/10, Mâide Suresi, 75. ayetin tefsiri)

68. 11/Hûd, 69, 74-76

69. 6/En'âm, 8-9

için aralarında benzerlikler olmalıdır. Melek ile insan, yaratılış ve nitelik itibarıyla farklıdır. Melekler, insanlara örnek olamaz. Söz gelimi, resûller melek olsaydı insanlar yine inanmayacak, ödev ve sorumluluklarını aksatacaktı. Gerekçe olarak da "Melekler Allah'a isyan etmez, günaha meyil göstermez, yaratılışları bizden farklıdır." diyeceklerdi.

Allah (cc) bir başka surede, resûlleri meleklerden seçmemesini şöyle açıklar:

"De ki: 'Şayet yeryüzünde güven ve huzur içinde melekler yürüseydi elbette, onlara gökten melek bir resûl indirirdik.' "[70]

Yeryüzünde insanlar yaşadığı için resûller insan cinsinden seçilmiştir.[71]

Ayetin işaret ettiği bir diğer hakikat, nebilerin "şehir ahalisinden" olduğudur. Öncelikle altını çizelim ki burada şehirden kasıt bugün bizim anladığımız köy/kasaba karşıtı şehir değildir. Daha ziyade göçebe hayatın karşılığı olan yerleşik hayattır. Yüce Allah, nebileri göçebe hayatın içinden değil, yerleşik hayata geçmiş şehir/medeniyet merkezlerinde görevlendirmiştir. El-Hakîm olan Rabbimizin bu tercihinin elbette birçok hikmeti bulunmaktadır. Bunlardan ikisini şöyle zikredebiliriz:

– Hikmetlerden ilki göçebe/bedevi insanlar ile yerleşik/medeni insanların tabiatları arasındaki farktır. Buna dair "Medeniyet, Yüce Allah'ın kullarına ihsanıdır"[72] başlığı altında bilgiler verdik.

– Hikmetlerden ikincisi, şehirlerin davetin yayılmasına olan katkısıdır. Şöyle ki;

Yüce Allah, Kur'ân ile uyarmamızı ister. Sonra nereyi uyaracağımızıgösterir. Ummu'l Kurâ'yı/Mekke'yi, yani başkenti ve çevresini işaret eder. Böylece davetçiye öğretmiş olur. Sesin en fazla yankılanacağı, toplumun dikkatini çekeceği ve hızla duyulacağı yerden başlanmasını ister.

70. 17/İsrâ, 95
71. bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 421-422
72. bk. s. 406, Medeniyet, Yüce Allah'ın kullarına ihsanıdır

Çünkü toplumların kalbi olan şehirler vardır. Hayat orada temerküz eder, oradan bedene yayılır. Davet, toplumun kalbinde olursa daha çabuk duyulur, topluma ulaşması kolay olur. Toplum bir coğrafyanın farklı noktalarında yaşasa da gözler ve kulaklar merkeze ayarlıdır. Orada yaşanan her olay, uzakta da olsa toplumun tüm fertleri tarafından öğrenilir.

Şöyle bir örnekle açıklayalım: Türkiye'nin doğusuna metrelerce kar yağar, ancak haber değeri yoktur. İstanbul'a yarım karış kar yağar ve "Türkiye'ye kış geldi!" diye manşet atılır. Tüm yurt, İstanbul'a kar yağdığını öğrenmiş olur.

Davet de böyledir… Doğru mekân seçilir ve uyarı merkezden olursa davet duyulur, yayılır. Aksi hâlde davetin duyulması ve yayılması zaman alır.[73]

Tarihten İbret Almak

Ayet-i kerimenin işaret ettiği bir diğer hakikat, müşriklerin yeryüzünde dolaşmaması, önceki kavimlerin akıbetinden ibret almamasıdır. Şöyle ki; şayet müşrikler ibret almak için insanlık tarihine baksalar şunu göreceklerdir: Tüm müşrikler aynı gerekçelerle nebilerin davetine karşı çıkmışlardır. Nebiler melek olmadıkları, zengin olmadıkları veya soylu olmadıkları… için onların davetine itiraz etmişlerdir. İtirazlarının neticesi hep aynı olmuştur. Yüce Allah onları helak etmiş, elçilerini ve tabilerini kurtarmıştır. Tarihe bakmak ve Yüce Allah'ın değişmez yasalarını tarihî hakikatler üzerinden okumak, önemlidir. Bu, bireyin ve toplumun gidişatını muhasebe etmesi ve kendine çekidüzen vermesi için gereklidir.

Tarihe bakan insan, resûllere inananlarla inanmayanların dünyevi akıbetini görecektir. Yüce Allah bu bakıştan elde edilen neticeyi daha hayırlı olana yönlendiriyor. Şayet dünya akıbeti böyleyse acaba ahiret akıbeti nasıl olur? İnsan zihnini yönlendirdikten sonra çok açık bir cevap veriyor: Ahiret hayatı korkup sakınanlar için daha hayırlıdır. Görmek, duymak ve anlamak için akıl gereklidir. Ancak akledenler, düşünenler, ibret alma ahlakına sahip olanlar bu gerçekliği fark ederler.

73. bk. Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, s. 245-246

Tevhid Davası Uğruna Resûllerin Çektiği Çile

"Artık elçiler ümitlerini kesip, yalanlandıklarını sandıklarında, yardımımız onlara gelmiş ve dilediklerimiz kurtarılmıştı. Azabımız, günahkâr topluluktan geri çevrilmez."[74]

Ayet-i kerime, resûllerin hayatından bir kesite dikkat çekmektedir. Hayatlarının bir döneminde elçilerin yorulduğuna, yalanlanmış olmaktan dolayı ümitsizliğe kapıldığına işaret eder. Bu temas, ayetin indiği dönemde özel bir anlam taşır. Zira müşriklerin baskı, tehdit ve alayları Nebi'yi (sav) ve müminleri yormuş; bedenleri yoran ambargo, işkence ve yoksunluklar yetmezmiş gibi bir de şeytanın vesveseleri eklenmiştir. Şeytanın vesveseleri, yorulan bedenlere ruh yorgunluğunu da katmış;[75] onlara, "Madem hak yoldasınız, öyleyse Allah (cc) size neden yardım etmiyor?" diye türlü vesveseler vermiştir. Elhak, bu vesveseler sahabeyi etkilemiş ve Allah Resûlü'nü (sav) sıkıştırmaya başlamışlardır.[76] İşte böyle bir ortamda önce Yûsuf Suresi'nin inmesi, ardından Surenin bu ayetle sonlanması, müminlere ümit vermek içindir. Yûsuf da zindanda unutulmuş gibiydi, onu (as) zindana atan irade ülkenin yöneticileriydi. Ümitsizlik için tüm sebepler bir araya gelmişken bir şey oldu. Yüce Allah, tek bir rüyayla Mısır tarihini değiştirecek müdahalede bulundu. Ümitsizlik yerini ümide, esaret yerini iktidara, hicran yerini vuslata bıraktı. Diğer resûllerin durumu da bundan farklı değildir. İnsan tüm takatini harcamadan Yüce Allah'ın yardımı gelmez.

Bu özel ortamda inen ayet, Nebi'ye ve ashabına şu özel mesajı verdi: Allah sizin ruh yorgunluğunuz, kalp kırıklığınız ve zorlayıcı düşüncelerinizden

74. 12/Yûsuf, 110

75. "Kulumuz Eyyub'u da an! Hani o, Rabbine: 'Şüphesiz ki şeytan, bana yorgunluk ve azapla dokundu.' diye seslenmişti." (38/Sâd, 41)

76. Habbâb ibni Eret'ten (ra) şöyle rivayet edilmiştir:
"Allah Resûlü'ne, Kâbe'nin gölgesinde elbisesini yastık gibi yapmış dayanırken şikâyette bulunduk ve ona, 'Bizim için yardım istemeyecek misin? Bizim için Allah'a dua etmeyecek misin?' dedik. O şöyle buyurdu: 'Sizden öncekilerden bir adam getirilir, yerde onun için bir çukur kazılır, o çukura konulurdu. Daha sonra testere getirilerek başının üzerine konulur, iki parçaya ayrılırdı. Bu dahi onu dininden çevirmezdi. Eti kemiğinden ya da damarlarından demir taraklarla taranarak ayrılırdı. Bu dahi onu dininden geri çevirmezdi. Allah'a yemin ederim, Allah bu işi tamamlayacaktır. Hatta atlı biri San'â'dan Hadramevt'e kadar yol alacak, Allah'tan başkasından ya da kurdun koyunlarına saldırmasından başka bir şeyden korkmayacaktır. Fakat siz acele ediyorsunuz.' " (Buhari, 3612)

haberdar. Sizi unutmadı, sizi kendi hâlinize terk etmedi. Size de Allah'ın yardımı gelecektir. Gerçekten de öyle oldu. Kısa zaman içinde müminler Medine'ye hicret etti. Yûsuf Nebi gibi, onların ümitsizliği ümide, esaretleri iktidara, korkuları emniyete dönüştü. Ayet, benzer durumda olan ve aynı hisleri yaşayan bütün müminler için "Özel Mesaj" taşır.

Resûller de İnsandır

Ayeti okuyan bir müminin aklına şu soru gelebilir: Elçilerin ümitsizliğe düşmesi mümkün müdür? Bu soruyu Kur'ân'a ve Sünnete sorduğumuzda şu cevabı alırız: Resûller de insandır. Her kul gibi insani refleksler gösterebilirler. Öfkelenir, sarsılır, korkar, endişelere kapılırlar. Ancak Yüce Allah'ın uyarısıyla iman, insani zaaflara üstün gelir; Rabblerinin istediği doğrultuda duygu, düşünce ve sözlerine çekidüzen verirler. Çünkü onlar insandır ve biz insanlara örnek olsunlar diye Allah (cc) tarafından görevlendirilmişlerdir. Hiç korkmasalardı, biz korkak insanlara nasıl örnek olacaklardı? Hiç yorulup ümitsizlik yaşamasalardı, biz çokça ümitsizliğe düşen insanlara nasıl örnek olacaklardı?

"Sizden önceki toplumların başına gelenler, sizin başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Onların başına çeşitli yoksulluklar ve musibetler geldi. Öylesine sarsıldılar ki; (sonunda) **Resûl ve onunla beraber olan müminler: 'Allah'ın yardımı ne zaman?'** dediler. Dikkat edin! Şüphesiz ki Allah'ın yardımı yakındır."[77]

"Neredeyse sana vahyettiğimizden başkasını, bize karşı uydurasın diye seni fitneye düşüreceklerdi. (İstediklerini verdiğin takdirde) o zaman seni dost edinirlerdi. **Şayet (ayağını) sabit kılmasaydık, neredeyse onlara az bir şey meyledecektin.** O zaman biz sana, hayatın da ölümün de katmerli azabını tattırırdık. Sonra bize karşı kendine bir yardımcı da bulamazdın."[78]

" 'İkiniz Firavun'a gidin; çünkü o azgınlaştı. Ona yumuşak bir söz söyleyin. Umulur ki öğüt alır ya da korkar.' **Demişlerdi ki: 'Rabbimiz! Şüphesiz ki onun,**

77. 2/Bakara, 214
78. 17/İsrâ, 73-75

bize karşı taşkınlığından ve azgınlaşmasından korkuyoruz.' Buyurmuştu ki: 'Korkmayın! Hiç kuşkusuz ben, sizinle beraberim; işitiyor ve görüyorum.' " [79]

"Muhakkak ki Yunus da gönderilmiş resûllerdendir. Hani o, dolu bir gemiye **kaçmıştı**. Kura çekimine katılmıştı ve kaybedenlerden olmuştu. Kendini kınayan (bir ruh hâlindeyken), balık onu yutuvermişti. Şayet o, tesbih edenlerden olmasaydı, diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalırdı." [80]

İnsan, tabiatı itibarıyla "yeûs/çokça ümitsizliğe kapılan" bir yapıdadır:

"Şayet insana yanımızdan bir rahmet tattırıp sonra da onu, ondan çekip alsak, şüphesiz o ümidini kesen bir nanköre (dönüşür). Ona dokunan sıkıntıdan sonra nimeti tattıracak olsak: 'Kötülükler beni bırakıp gitti.' der. Şüphesiz ki o, şımarık ve böbürlenme (ahlakına) sahiptir." [81]

Ümitsizlik insana arız olduğunda Allah'ın elçilerini örnek alarak, Allah'ın (cc) vaatlerine güven tazeleyerek kendini yeniler ve toparlanır. Böylece insanı sapıklığa ve küfre mahkûm eden ümitsizlikten korunmuş olur:

"Allah'ın rahmetinden/yardımından ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez." [82]

" 'Rabbinin rahmetinden sapıklardan başka kim ümit keser ki?' demişti." [83]

İnsan zayıf bir varlıktır. Zayıf olduğu için şartların olumsuzluğuna aldanır ve ümitsizliğe düşer. Ümitsizliğin kalpte yer edip inanç hâlini almaması için, örneklere ihtiyaç vardır. İşte o örnek de nebilerin durumudur. [84]

79. 20/Tâhâ, 43-46
80. 37/Saffât, 139-144
81. 11/Hûd, 9-10
82. bk. 12/Yûsuf, 87
83. 15/Hicr, 56
84. Ayette geçen "كُذِبُوا" kelimesinin okunuşu ve bu okunuşun nasıl anlamlandırılacağı üzerine, sahabeden başlamak üzere ihtilaf yaşanmıştır. İhtilafın nedeni ayete verilen anlamdır. Ayetin zahiri ve yalın anlamına göre resûller yalanlandıklarını düşünmüşlerdir. Yani kendilerine gelen vahiyde şüpheye düşmüşler "Acaba ben vahiy mi alıyorum, yoksa düşüncelerim/hayallerim mi beni yanıltı?" diye kaygılanmışlardır. Bu anlamı nebilere yakıştırmayanlar ikinci bir okuyuşu tercih etmiş veya ayetteki yalanlamayı "dil kuralları içinde" daha farklı yorumlamışlardır. Konunun tafsilatı şudur (bk. Mevsûatu Tefsîri Sûreti Yûsuf, s. 1605-1616):

* كُذِبُوا **kıraati (şeddesiz kıraat):** Hamza, Âsım ve Kisâî (rh) kıraatidir. Bu kıraat dört şekilde yorumlanmıştır:

- Burada zannedenler/sananlar, bir önceki ayette geçen "geçmişlerin tarihine bakıp ibret almayan" müşriklerdir. Onlar; resûllerin yalanlandığını, kendilerine vadedilen şeylerin gerçekleşmediğini düşünürler.
- Zamirler en yakın mezkûra, yani nebilere döner. Yalanlandıklarını düşünen nebilerdir. İçlerinden geçen "yardım olunacakları" konusunda yanıldıklarını, düşüncelerinin yalan çıktığını düşünmüşlerdir.
- Zamirler en yakın mezkûra, nebilere döner. Abdullah ibni Mes'ûd (ra) ve Abdullah İbni Abbâs'tan (ra) Saîd ibni Cubeyr (rh) ile nakledilen bu görüşün özü şudur: Resûller de insandır. Zayıf düşmüş, kötü zanda bulunmuşlardır. Bir ân hak üzere olup olmadıklarında şüpheye düşmüşlerdir.
- Zamirler resûllerin gönderildiği topluluklara döner. Onlar resûllerin vaatlerinde yalan söylediklerini, kendilerini yanılttığını düşünmüşlerdir.

* كُذِّبُوا **kıraati (şeddeli kıraat):** Üç kıraat imamı dışındakiler kelimeyi şeddeyle okumuştur. Buna göre zamirler resûllere döner; kavimlerinin kendilerini yalanladığını, geciken zafer nedeniyle resûllerin yalancı olduğunu düşündüklerini ifade eder.

Urve ibni Zubeyr'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"Ben teyzem Âişe'ye (r.anha) 'Artık elçiler ümitlerini kesip, yalanlandıklarını sandıklarında… (12/Yûsuf, 110)' ayeti hakkında, 'Nebilere yalan mı söylendi, yoksa onlar yalanlandılar mı?' diye sordum. O da 'Yalanlandılar.' diye cevap verdi. Ben de şöyle dedim: 'Nebiler toplumlarının kendilerini yalanladıklarını zaten kesin olarak biliyorlardı. Onların bu bilgisi zan değildi.' Âişe de 'Evet, Yemin ederim ki onlar bunu biliyordu.' dedi. Bu defa ben, 'O hâlde onlar, kendilerine yalan söylendiğini zannediyorlardı.' dedim. Bunun üzerine Âişe şöyle söyledi: '(O ne biçim söz) böyle okumaktan Allah'a sığınırım. Nebiler Rabblerinin kendilerine yalan söylediğini asla düşünmezler.' Ben de, 'Öyleyse bu ayet hangi anlama gelir?' diye sordum. O da şöyle cevap verdi: 'Bu ayette, Rabblerine iman eden ve nebileri tasdik edip onlara bağlı olan kimseler kastedilmiştir. Uzun süren sıkıntıya maruz kalıp zafer de gecikince nebiler, gönderildikleri toplumlarda kendilerini yalanlayanlardan ümit kesmişler ve kendilerine bağlı olan insanların da kendilerini yalanladıklarını zannetmişlerdi. İşte o zaman Allah'ın yardımı yetişmişti.'" (Buhari, 4695)

Bu görüşler özetlenecek olursa iki temel düşünceden bahsedilebilir. İlki Abdullah İbni Abbâs (ra) ve Abdullah ibni Mes'ûd'dan (ra) nakledilen, "Resûllerin geciken yardım nedeniyle kendilerinden şüphe ettikleri" düşüncesidir.

Abdullah ibni Ebî Muleyke'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs, bu âyeti, "كُذِبُوا" şeklinde şeddesiz olarak okudu ve 'Allah'ın kendilerine vadettiğini gerçekleştirmeyeceğini sandılar.' manasını vererek, 'Onlar da beşerdi.' deyip, '(Sonunda) Resûl ve onunla beraber olan müminler: 'Allah'ın yardımı ne zaman?' dediler.' (2/Bakara, 214) ayetini okudu. İbni Abbâs, bu ayetten, 'Peygamberler ümitsizliğe düşüp zayıfladılar ve kendilerine verilen sözün yerine getirilmeyeceği kanaatine vardılar.' manasını çıkarmıştır. Urve'nin bana bildirdiğine göre Âişe bu görüşü kabul etmemiş ve 'Vallahi, Allah, Peygamber'ine ne vaad ettiyse, vefat edene kadar muhakkak ki Allah'ın vaad ettiklerinin yerine geleceğini bilmiştir. Peygamberler o kadar belaya maruz kaldılar ki, kendileriyle beraber olan müminlerin onları yalanladığını zannettiler.' demiştir. Âişe bu ayeti: 'كُذِّبُوا' olarak okurdu." (Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/809, 38465 No.lu rivayet)

Görüldüğü gibi İbni Abbâs (ra), Bakara Suresi'nin 214. ayetini de delil göstererek, resûllerin de insan olduğunu, insan olmaları hasebiyle bir ân kafalarının karıştığını söylemiştir. İkincisi ise, Âişe Annemizin yaklaşımıdır. Yukarıda okuduğumuz Buhari rivayeti, onun (ra) İbni Abbâs'a (ra) ve onun gibi düşünenlere itirazıdır. (Rivayet ve yaklaşımlar için bk. Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, 11/807-816)

Aslında şunu söyleyebiliriz: Allah Resûlü'ne (ve resûllere) hitap eden bu tür ayetlere İbni Abbâs'ın

(ra) yaklaşımı, genelin yaklaşımından farklıdır. O (ra) ilgili ayetleri resûllerin insan olduğunu göz önünde bulundurarak tefsir etmiştir. Bu ayetlerden biri de Yûnus Suresi'nin 94. ayetidir.

"Şayet sana indirdiğimizden şüphen varsa, senden önce Kitab'ı okuyanlara sor! Andolsun ki hak sana Rabbinden gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!" (10/Yûnus, 94)

Ebû Zumeyl'den (rh) şöyle rivayet edilmiştir:

"İbni Abbâs'a, 'Benim kalbimde hissettiğim bu duygu nedir?' diye sordum.

O da 'Neymiş o, söyle de bilelim?' dedi.

Ben de 'Vallahi onu söyleyemem.' dedim.

O da bana, 'Şüpheyle ilgili bir şey mi?' dedi ve gülerek, 'Bundan hiç kimse kurtulamamıştır. Yûnus Suresi'nin 94. ayeti bunun için indirildi:

'Şayet sana indirdiğimizden şüphen varsa senden önce Kitab'ı okuyanlara sor! Andolsun ki hak sana Rabbinden gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!'

Bundan sonra İbni Abbâs bana, 'Eğer sen, içinde bir şüphe veya vesvese hissedecek olursan Hadîd Suresi'nin 3. ayeti olan, 'O, (öncesi olmayan) El-Evvel'dir, (sonrası olmayan) El-Âhir'dir, (her şeyin üzerinde ve varlığının delilleri apaçık olan) Ez-Zâhir'dir, (aklın hakikatini tam idrak edemediği) El-Bâtın'dır ve O, her şeyi bilendir.' ayetini oku dedi." (Ebu Davud, 5110)

Bakara Suresi'nin 214., Yûnus Suresi'nin 94. ve Yûsuf Suresi'nin 110. ayetlerinde Abdullah İbni Abbâs'ın (ra) yaklaşımı; Kur'ân'ın terbiye metoduna daha uygundur. Zira resûller insandır ve onlar da tevhid davasının çilesini çekmektedir. Ancak burada bir meselenin altı kalın çizgilerle çizilmelidir: Resûllerin yardım talebi veya zihin bulanıklığı; inanç hâline gelen ve kalbi kuşatan bir hâl değildir. Yalnızca bir ânlık insani reflekstir. Yüce Allah'ın şifa ayetleri ve öğretileriyle ortadan kalkmıştır. Yüce Allah'ın lütfudur; inanç hâline gelmeyen ve eyleme dönüşmeyen geçici zan, düşünce ve vesveselerden insanları mesul tutmaz. Bilakis imani hakikatleri hatırlayıp sorunlu düşünceyi terk ettikleri için onları över, ödüllendirir. Hâliyle tüm şer'i naslar bir araya toplandığında nebiler insani zaaflarını imani hakikatlerle alt ettikleri için övülecek durumdadır.

Sonradan gelen âlimler, İbni Abbâs (ra) çizgisine iltifat etmemişlerdir. Ya "Ondan bu görüş sahih olamaz." demiş ya da eserlerinde yer vermemişlerdir. Aslında İbni Abbâs'tan (ra) nakledilen eserlere bu yaklaşımın bir nedeni de Kur'ân lafızlarını sonradan oluşmuş ıstılahla tefsir etmektir. Oysa Kur'ân'da yer alan zan/şek gibi lafızlar, sonradan oluşan usul terimleriyle değil, Kur'ân'ın indiği dönemdeki kullanım esas alınarak tefsir edilmelidir. Örneğin, Yûsuf Suresi'nde yer alan zan, usul ilminde tercih edilen düşünce anlamındadır. Bir konuda şüphe olursa o şüphede tercih edilen, baskın düşünceye zan denir. Yûsuf Suresi'nin 110. ayetindeki zannı böyle yorumlayınca, sanki resûller yalanlandıklarına -kesine yakın bir düşünce ile- inanmışlar gibi anlaşılır. Bu, resûllere yakışmadığı için reddedilir. Oysa Kur'ân ve Sünnette zan; sözün en yalan olanı, hak gibi kesin olmayan, tercih edilmeyen düşünce anlamındadır:

"Onların buna dair hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyarlar. Doğrusu zan, (hak gibi kesin bilgiye/vahye dayanmaz. Bu sebeple de) hakkın yerine geçmez/hakkın verdiği (mutmainliği) sağlamaz." (53/Necm, 28)

Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

"Zan yapmaktan sakının. Çünkü zan sözün en yalanıdır. Başkalarının konuştuklarını dinlemeyin, ayıplarını araştırmayın. Satın almayacağınız malın fiyatını kızıştırmayın, birbirinizi kıskanmayın, birbirinize buğzetmeyin, birbirinize arkanızı çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları! Kardeşler olun!" (Buhari, 6066; Müslim, 2563)

Ayette geçen zan, bu naslar ışığında yorumlandığında "resûllerin aklından bir anlığına geçen, ancak kesinlik kazanmayan düşünce" olduğu anlaşılır. Yine Yûnus Suresi'nin 94. ayetinde geçen şek/şüphe, bir konuda tereddüt etmek değil, mutmainlik derecesinin bir altıdır.

Yine Ebû Hureyre'den (ra) rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (sav) şöyle buyurmuştur:

Kur'ân ve Kıssalar

"Andolsun ki onların kıssalarında, akıl sahipleri için ibretler vardır. (Bu Kur'ân) öyle uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat kendinden önceki (Kitapları) doğrulayıcı, her şeyi detaylı açıklayan, mümin topluluk için de hidayet ve rahmettir."[85]

Yûsuf (as) ile çıktığımız iman yolculuğunun sonuna geldik. Her anlatıcı, konuşma içindeki önemli mesajları konuşmanın sonunda bir daha yeniler. Yüce Allah da kıssa içindeki önemli mesajları, bu ayette bir daha özetledi. Yûsuf'un (as) kıssasının nihayete erdiği mesajlar şunlardır:

• Andolsun ki onların kıssalarında akıl sahipleri için ayetler vardır: Hatırlayacağımız üzere Surenin başında Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

"Andolsun ki, Yusuf ve kardeşlerinin (kıssasında) soranlar için (ibret alınacak öğütler ve) ayetler vardır."[86]

Yüce Allah 7. ayette, tıpkı okuduğumuz 111. ayetteki üslubun aynısıyla (kasem üslubu), Yûsuf'un (as) kıssasında (ve tüm Kur'ân kıssalarında) ayetler/ibretler olduğunu söyledi. Yedinci ayette geçen "(ibret alınacak öğütler ve) ayetler" ifadesi, bir başkasına işaret eden alamet demektir. Bu ayette geçen ibret ise ubur/bir şeyden başkasına geçmek anlamındadır. Âdeta Yüce Allah

"Şüpheye düşmek İbrâhîm'den çok bizim hakkımızdır. Çünkü o, 'Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster.' demişti. (Allah) demişti ki: 'İnanmadın mı?' O da demişti ki: 'Hayır! Elbette inanıyorum. Fakat kalbimin mutmain olmasını (istiyorum).' (2/Bakara, 260)" (Buhari, 3372; Müslim, 151)

Burada Nebi (sav), İbrahim'e (as) şek/şüphe nispet eder. Oysa İbrâhîm'in (as) şüphesi Bakara Suresi'nin 260. ayetinde şöyle anlatılır:

"(Hatırlayın!) Hani İbrâhîm: 'Rabbim! Ölüleri nasıl dirilttiğini bana göster.' demişti. (Allah) demişti ki: 'İnanmadın mı?' Demişti ki: 'Hayır! Elbette inanıyorum. Fakat kalbimin mutmain olmasını (istiyorum).' Demişti ki: 'Dört tane kuş al. Onları kendine alıştır. Sonra onlardan her bir parçayı bir dağın üzerine koy. Daha sonra onları çağır, sana koşarak gelirler. Bil ki Allah (izzet sahibi, her şeyi mağlup eden) Azîz, (hüküm ve hikmet sahibi olan) Hakîm'dir.'" (2/Bakara, 260)

Burada iki makam vardır. Biri kesin inanç anlamında iman, diğeri ise o imanın gözle görülmüş gibi en üst mertebesi olan mutmainlik. İbrâhîm'in (as) şüphesinden kasıt, bizim bugün kullandığımız tereddüt değildir. Mutmainlik derecesinin bir altı olan imandır. (Örnekler için bk. İbn Teymiyye Tefsîri, 5/438-440) Kur'ân ve Sünnette yer alan lafızlar, yine Kur'ân ve Sünnet bütünlüğünde anlaşılmalıdır. Zira dil canlıdır; zamanla kelimelerde anlam daralması veya anlam genişlemesi olur. Kur'ân nasslarında İlahi murad, Kur'ân'ın indiği gün kullanılan dildir. Bunu tespit etmenin yolu; nasları bir araya toplamak ve kelimelerin Kur'âni anlamlarını belirlemektir. Allah (cc) en doğrusunu bilir.

85. 12/Yûsuf, 111

86. 12/Yûsuf, 7

şunu demektedir: Kıssaları sırf kıssa okumak, vakit öldürmek veya hoşça vakit geçirmek için okumayın. Kıssadaki ayet ve ibretleri derleyin; sonra da bu ayet ve ibretleri birer kaide/ölçü hâline getirip hayatı onlarla okuyun.

Yine iki ayetin ortak noktası; her insanın değil, soranların ve akıl sahiplerinin kıssalardan faydalanacağıdır. Ayette akıl sahiplerini ifade etmek için "lub sahipleri/ulu'l elbâb" geçmektedir. Kur'ân kıssalarındaki ibretleri ancak lub sahipleri anlar. Lub, aklın özel bir hâline işaret eder. Şöyle ki;

İbni Fâris, "lub" kelimesinin iki temel anlamı olduğunu söyler: "Bir şeyin lüzumu/sebatı ve arınmışlığı/temizliği…"[87] Bir akla "lub" denilebilmesi için süreklilik ve arınmışlık esastır. Kur'ân'ı anlamaya çalışan her Müslim, aklını neyle beslediğine bakmalıdır. İzlediğimiz her görüntü, okuduğumuz her metin, dinlediğimiz her söz, kurduğumuz her hayal, uğraştığımız her düşünce aklı besleyen bir gıdadır. Bu gıdalar onu geliştiriyor ve arındırıyor mudur? Yoksa aklını onu sürekli zehirleyen şeylerle mi besliyordur?..

Kur'ân, sahili olmayan bir deniz, derinliği keşfedilmemiş bir ummandır. Onun her insana ve çağa söyleyecek sözü, her karanlığa asacak bir kandili, her yolun başına dikecek bir rehberi vardır… Onun özüne inebilecek olanlar kendi özlerini koruyanlardır. Kendi özlerine sadık kaldıkları için, lub sahibi, yani aklın özünü muhafaza eden akıl sahipleridir. İşte bu Kur'ân, insan aklını besleyen, ona ilişmiş ayrık otlarını temizleyen, onu yoran gereksiz yükleri atan bir kaynaktır. Bir annenin çocuğunu emzirmesi gibi, onun çeşmelerine ağzını dayayan kulları besler; akıl ve kalplerini doyurur. Eşyayı hakikati üzere görecek lub/öz akıl verir insana…[88]

- Kur'ân, uydurulabilecek bir söz değildir: Bu, Kur'ân'ı beşer sözü gören tüm müşriklere bir meydan okumadır. "Kur'ân uydurulacak bir söz değildir." demek, aynı zamanda "Madem öyle, buyurun siz de aynısını uydurun." demektir. Kur'ân'ın direkt ve dolaylı bu meydan okuması, asırlardır, tüm inkârcılara yönelik bir davettir. Ancak Kur'ân'a düşmanlık eden münkirlerin hiçbiri bu meydan okumaya cevap verememişlerdir.

- Kur'ân, tasdik edici bir kitaptır: Kendinden önce geçen İlahi vahyi tasdik

87. bk. Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, 5/199, l-b-b maddesi
88. bk. Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, s. 386

eder, doğrular. Bu aynı zamanda ona hakemlik sıfatı kazandırır. Kur'ân'ın ifadesiyle o hem doğrulayan/musaddik hem de denetleyendir/müheymindir:

"Sana, kendinden önceki Kitab'ı doğrulayan ve onun üzerinde denetleyici olan (bu) Kitab'ı hak olarak indirdik." [89]

Okuduğumuz kıssa bağlamında düşünecek olursak bu kıssa Ehl-i Kitap tarafından bilinmekteydi. Hangi konuda olursa olsun onların elinde bulunan sözlü ve yazılı bilgiler Kur'ân'a arz edilmelidir. Şayet Kur'ân'a uyuyorsa Kur'ân'ın tasdikinden geçtiği için doğru, uymuyorsa ve geçmiyorsa yanlıştır. Yûsuf'un (as) kıssasını açıklarken yer yer, Tevrat'taki anlatım ile Kur'ân anlatımı arasındaki farklara temas etmiştik.

- **Kur'ân, detaylı/mufassal bir kitaptır: Kur'ân'ın mufassal oluşu pek çok ayette zikredilmiştir. Onu detaylandıran, El-Hakîm ve El-Habîr olan Allah'tır:**

"Andolsun ki onlara, ilim üzere detaylandırdığımız, iman eden bir topluluk için hidayet ve rahmet olan bir Kitap getirdik." [90]

"Elif, Lâm, Râ. (Bu,) ayetleri sağlamlaştırılıp (muhkem kılınmış) sonra da (hüküm ve hikmet sahibi) Hakîm ve (her şeyden haberdar) Habîr (olan Allah) tarafından detaylı olarak açıklanmış bir Kitap'tır." [91]

Kur'ân'ın mufassal olması, ona hakemlik sıfatı kazandırır. Yüce Allah; tevhid, ahkâm veya insanı ilgilendiren herhangi bir konuda tartışan insanlığa, Kur'ân'ı hakem tayin etmiştir. Bu hakemliğin gerekçesini de Kur'ân'ın mufassal bir kitap olmasıyla ilişkilendirmiştir:

"(De ki:) 'O, her şeyi detaylandıran bir Kitab'ı size indirmişken, Allah'tan başka bir hakem mi arayacakmışım?' Kendilerine Kitap verdiklerimiz, onun (Kur'ân'ın), Rabbin tarafından hak olarak indirilmiş olduğunu kesin olarak bilirler. Sakın şüphecilerden olma. Rabbinin kelimesi (Kur'ân), doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, (işiten ve dualara icabet eden) Es-Semi' ve (her şeyi bilen) El-Alîm'dir." [92]

89. bk. 5/Mâide, 48
90. 7/A'râf, 52
91. 11/Hûd, 1
92. 6/En'âm, 114-115

• Kur'ân, müminler için hidayettir: Kur'ân-ı Kerim hidayettir, rehberdir, yol gösterir. Onun yol göstermesi iki şekilde olur. İlki, o tüm insanlık için hidayettir; hakkı, doğruyu, güzeli öğrenmek isteyen, ona müracaat edebilir. Bu, yol gösterme (hidayet-i irşad) anlamında hidayettir ve tüm insanlık için geçerlidir. Bundan daha özel olan hidayet ise, okuduğumuz ayete konu olan, müminlere yönelik hidayettir. Bu; yol göstermekle birlikte, müminleri en güzele, en doğruya, en iyiye ulaştırmasıdır (hidayet-i tevfîk). Müminin Kur'ân hidayetinden nasibi, takvası oranındadır. Kim, ne kadar Allah'ın (cc) rızasına uyarsa Kur'ân da onu o kadar hidayet eder:

"Bu Kitap; kendisinde hiçbir şüphe olmayan, takva sahiplerine yol gösteren bir Kitap'tır."[93]

"Allah onunla (Kitap ve Resûl'le), rızasına uyanları yolun en doğru olanına iletir, onları izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve dosdoğru yola hidayet eder."[94]

• Kur'ân, müminler için rahmettir: Kur'ân, Yüce Allah'ın merhamet tecellisidir. O bizzat rahmet olduğu gibi insanları Yüce Allah'ın merhametine ulaştıran bir kitaptır:

"Bu, hüküm ve hikmetler barındıran bir Kitab'ın ayetleridir. Muhsinlere/kulluğunu en güzel şekilde yapmaya çalışanlara hidayet ve rahmettir."[95]

Kur'ân'ın rahmet olması, okuyucunun kulluk kalitesi, yani ihsanıyla orantılıdır. Kim kulluğunu ne oranda dert edinirse, Kur'ân'dan payına düşen rahmet o oranda olur.

Böylece Yûsuf Suresi'ni okuma ve açıklama çabasının sonuna geldik. Biz çabamızın sonuna geldik; ancak Yûsuf Suresi her gün yeniden inmeye devam ediyor. Evlerimizde, iffet çabamızda, mücadelemizde, davetimizde… bize eşlik ediyor.

Başta ve sonda, yerde ve gökte, dünyada ve ukbada Rabbim sana hamdolsun. Hamd, teşekkür ve minnet sanadır. Tüm güzellikler sendendir ve tüm güzellikler yine sana yükselir. Diller seni övmekten acizdir. Sen ancak kendini övdüğün gibisindir. Seni, yine senin kelimelerinle övüyor ve sana hamdediyoruz.

93. 2/Bakara, 2
94. 5/Mâide, 16
95. 31/Lokmân, 2-3

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

- Anlamak ve Yaşamak İçin Kur'ân Okumaya Çağrı, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, M 2022
- Antik Mısır'da Din ve Siyaset İlişkisi, Ferhat Aydın, Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/Felsefe ve Din Bilimleri Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, M 2019
- Avnu'l Hakîmi'l Habîr, Ebu'l Munzir El-Harbî, Dâru'l Cebhe, 2. Baskı, H 1432
- Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, Prof. Dr. Ekrem Sarıkçıoğlu, Fakülte Kitapevi, M 2002
- Bedâiu't Tefsîri'l Câmi' limâ Fesserehu'l İmâm İbni Kayyim El-Cevziyye, İbnu'l Kayyim El-Cevziyye, Dâru İbni'l Cevzî, 3 Cilt, M 2007

  Türkçesi için bk. Bedâiu't Tefsîr, İbni Kayyim El-Cevziyye, Polen Yayınları, 4 Cilt, M 2011
- Bırakın Çocukları Oyun Oynasın, Pasi Sahlberg-William Doyle, The Kitap, M 2020
- Bid'at ve Batıl İnançlar Ansiklopedisi, Abdulcelil Candan, Düşün Yayıncılık, 1. Baskı, M 2010
- Câmiu'l Ulûm ve'l Hikem, İbnu Receb El-Hanbelî, Muessesetu'r Risâle, 7. Baskı, H 1422

  Türkçesi için bk. Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem/Hadislerle İlim ve Hikmet, İ'tisam Yayınları, 2 Cilt, M 2019
- Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021
- Delâilu'n Nubuvve, El-Beyhakî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 7 Cilt, 1. Baskı, H 1405

  Türkçesi için bk. Delailu'n-Nübüvve, Beyhaki, Ocak Yayıncılık, 5 Cilt, 1. Baskı, M 2019
- Din Psikolojisi Bağlamında Rüya ve İstihare Yaşantısı Üzerine Nitel Bir Araştırma, Hafsa Hafız, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı/Din Psikolojisi Bilim Dalı/Yükek Lisans Tezi, M 2020
- Edebu'd Dunyâ ve'd Dîn, Mâverdî, Dâru Mektebeti'l Hayâh, M 1987

  Türkçesi için bk. Edebü'd-Dünyâ ve'd-Dîn, İmâm Mâverdî, Tahlil Yayınları, M 2021
- Edvâu'l Beyân fî Îdâhi'l Kur'âni bi'l Kur'ân, Eş-Şinkîtî, Dâru'l Fikr, 9 Cilt, M 2011
- El-Ahrufu'l Mukatta'a fî Evâili's Suver, Prof. Dr. Âdil ibni Alî ibni Ahmed Eş-Şeddî, Mecelletu Câmieti'l Melik Suûd, H 1430
- El-Âdâbu'ş Şer'iyye, Abdullah Muhammed ibni Muflih El-Makdisî, Dâru Âlemi'l Kutub, 3 Cilt
- El-Bahru'l Medîd fî Tefsîri'l Kur'âni'l Mecîd, İbnu Acîbe, 7 Cilt, H 1419

  Türkçesi için bk. Bahrü'l Medîd, İbni Acîbe el-Hasenî, Semerkand Yayınları, 11 Cilt, M 2015
- El-Bidâye ve'n Nihâye, İbnu Kesîr, Dâru Hecr, 21 Cilt, 1. Baskı, M 2003

  Türkçesi için bk. Büyük İslam Tarihi; el-Bidâye ve'n-Nihâye, İbni Kesir, Çağrı Yayınları, 15 Cilt, 2. Baskı M 2017

- El-Burhân fî Ulûmi'l Kur'ân, Bedruddîn Ez-Zerkeşî, Dâru't Turâs, 4 Cilt, M 2008
- El-Câmiu fî Kutubi'l Îmân ve'r Reddu Alâ'l Murcie, Ebu Abdillah Âdil İbni Abdillah Âlu Hamdân, Dâru'l Evrâki's Sekâfiyye, 2 Cilt, H 1438

  Türkçesi için bk. Selef Katında İman ve Mürcie'ye Reddiye, Ebu Abdillah Âdil b. Abdillah, Neda Yayınları, 2 Cilt, M 2020
- El-Câmiu li Ahkâmi'l Kur'ân/Tefsîru'l Kurtubî, El-Kurtubî, Dâru Âlemi'l Kutub, 20 Cilt, M 2003

  Türkçesi için bk. el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân, İmam Kurtubî, Buruc Yayınları, 2. Baskı, 20 Cilt, M 2004
- El-Câmiu li Kelâmi İbni Teymiyye fi't Tefsîr, İbnu Teymiyye, Dâru İbni'l Cevzî, 7 Cilt, H 1432

  Türkçesi için bk. İbn Teymiyye Tefsîri, İbn Teymiyye, Polen Yayınları, 10 Cilt, M 2017
- El-Esmau'l Husna, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2 Cilt, 2. Baskı, M 2022
- El-Ezkâr, En-Nevevî, Dâru İbni Kesîr, 2. Baskı, M 1995

  Türkçesi için bk. El-Ezkâr, İmam Nevevi, Guraba Yayınları, 1. Baskı, M 2019
- El-Ğiybetu'l Mubâha ve Suveruha'l Muâsıra, Dr. Îsâ ibni Suleymân ibni Fehd, Mecelletu'l Cemiyetu'l Fıkhiyyeti's Suûdiyye
- El-İdâre fî Sûreti Yûsuf, Nâyif Şa'bân Abdullah, El-Câmiatu'l İslâmiyye, H 1430
- El-Îmân fi'l Kur'âni'l Kerîm Es-Siyağ Ed-Delâlât El-Meânî, Dr. İnâyetullah İblâğ, Mecelletu'ş Şerîa ve'd Dirâsâti'l İslâmiyye, S 41, H 1421
- El-İtkân fî Ulûmi'l Kur'ân, Celâleddîn Es-Suyûtî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1429

  Türkçesi için bk. El-İtkan fî Ulûmi'l Kur'an/Kur'an Bilimleri Ansiklopedisi, Celaleddin Es-Suyuti, Hikmet Neşriyat, M 1987
- El-İ'tisâm, İbrâhîm ibni Mûsâ Eş-Şâtıbî, Dâru'l Ticâriyyeti'l Kubrâ, 2 Cilt

  Türkçesi için bk. El-İ'tisâm, İmâm Şâtıbî, İ'tisam Yayınları, M 2021
- El-Kamîs fî Sûreti Yûsuf, Halîl İsmâîl İlyâs, Kulliyâtu Usûli'd Dîn Câmiatu'l İnsâniyye bi'l Mâleyziyâ, H 1435
- El-Kavlu'l Mu'teber fî Beyâni'l İ'câz li'l Hurûfi'l Mukatta'a, İyâs Muhammed Harb Âl-i Hattâb, Metâbiu Birintk, 1. Baskı, M 2011
- El-Mufredât fî Ğarîbi'l Kur'ân, Râğıp El-İsfehânî, Dâru'l Kalem, 1. Baskı, H 1412

  Türkçesi icin bk. Mufredat Kur'ân Kavramları Sözlüğü, Rağıb El-İsfahani, Pınar Yayıncılık, M 2018
- El-Mukaddimâtu'l Muhimmâtu's Selefiyyât fî Tefsîri'r Ruâ ve'l Menâmât, Meşhûr Hasan Âlu Selmân, Muessesetu'r Reyyân, H 1428
- El-Mukâtaatu'l İktisâdiyye Hakîkatuhâ ve Hukmuhâ, Dr. Hâlid ibni Abdullah Eş-Şermânî, Dâru ibni'l Cevzî, H 1426
- El-Mufhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâbi Muslim, Ebu'l Abbâs El-Kurtubî, Dâru ibni Kesîr, 7 Cilt, 1. Baskı, H 1417

- El-Mustedrek ale's Sahîhayn, Ebû Abdullah El-Hâkim, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 4 Cilt, 1. Baskı, M 1990

  Türkçesi için bk. El-Müstedrek Ale's-Sahihayn, Hâkim en-Nisâbûrî, Konevi Yayınları, 11 Cilt, M 2013

- El-Muşâreke fi'l Berlemân ve'l Vizâre, Muhammed Şâkir Eş-Şerîf, H 1428

- El-Muvâfakât, Eş-Şâtıbî, Dâru İbni Affân, 7 Cilt, 1. Baskı, M 1997

  Türkçesi için bk. El-Muvâfakât, Şâtıbî, İz Yayıncılık, 4 Cilt, 4. Baskı, M 2015

- El-Mu'cemu'l Kebîr, Suleymân ibni Ahmed Et-Taberânî, Mektebetu ibni Teymiyye, 25 Cilt, 2. Baskı, H 1404

- El-Vâbilu's Sayyib ve Râfiu'l Kelimi't Tayyib, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Dâru Âlemi'l Fevâid, H 1425

  Türkçesi için bk. Rahmet Yağmurları, İbnu'l Kayyım El-Cevziyye, İ'tisam Yayınları, M 2018

- Er-Risâletu'l Kuşeyriyye, Zeynuddîn Ebî'l Kâsım El-Kuşeyrî, Dâru Cevâmiu'l Kelim

  Türkçesi için bk. Kuşeyrî Risâlesi Sûfilerin İnanç ve Ahlakı, Abdulkerim El-Kuşeyrî, Semerkand Yayınları, 14. Baskı, M 2019

- Eseru'l Karâin fî Tasvîr Delâlâti'l Kamîs fî Sûreti Yûsuf, Prof. Dr. Seyyid Ahmed Ahmed Mûsâ, Kulliyetu'd Dirâsâti'l İslâmiyyeti'l Arabiyye li'l Benâti'l Fer'i Câmiati'l Ezher bi Bûr Saîd, H 1442

- Eski Mısır Dininde Tanrı ve Öte Dünya İnancı, Meryem K. Çiftçi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı/Dinler Tarihi Bilim Dalı/Yüksek Lisans Tezi, M 2010

- Eski Mısır'ın Bütün Tanrı ve Tanrıçaları, Richard H. Wilkinson, Alfa Yayınları, M 2016

- Esmâu'l Kur'ân fi'l Kur'ân, Dr. Muhammed Mahrûs El-Muderris El-A'zamî, El-Mektebetu'ş Şâmile, H 1420

- Es-Sunenu'l Kubrâ, El-Beyhakî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 10 Cilt, 3. Baskı, M 2003

  Türkçesi için bk. es-Sünenü'l-Kebîr, Beyhakî, Ocak Yayınları, 20 Cilt, M 2016

- Es-Sunnetu'n Nebeviyyetu Vahyun, Halîl ibni İbrâhîm Mollâ Hâtır, Mecmeu'l Melik Fehd

- Et-Tahrîr ve't Tenvîr, İbnu Âşûr, Ed-Dâru't Tûnusiyye, 30 Cilt, H 1984

- Et-Takvâ fi'l Kur'âni'l Kerîm, Nebîl Muhammed Ahmed Zuhûr, Câmiatu'n Necâhi'l Vataniyye, H 1429

- Et-Tâatu's Siyâsiyye fi'l Fikri'l İslâmi, Hânî İbâdî El-Muğallis, El-Me'hedi'l Âlemî li'l Fikri'l İslâmî, M 2014

- Et-Tefsîru'l Hadîs, Muhammed İzzet Derveze, Dâru'l Ğarbi'l İslâmî, 10 Cilt, 2. Baskı, H 1421

  Türkçesi için bk. Et-Tefsîru'l Hadîs, İzzet Derveze, Düşün Yayıncılık, 7 Cilt, M 2014

- Ez-Zuhd ve'r Rekâik, Ebû Abdurrahman Abdullah ibni Mubârek, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye

  Türkçesi için bk. Kitabu'z Zuhd ver-Rekâik (Kalbin İncelikleri), Abdullah b. Mübarek, İ'tisam Yayınları, M 2017

- Ez-Zuhdu'l Kebîr, Ebû Bekr El-Beyhakî, Muessesetu'l Kutubi's Sekâfiyye, 3. Baskı, M 1996

  Türkçesi için bk. Kitâbü'z Zühd, İmam Beyhakî, Polen Yayınları, M 2021

- Fethu'l Bârî, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Ma'rife, 13 Cilt, H 1379

  Türkçesi için bk. Fethu'l-Bârî, İbn Hacer el-Askalânî, Karınca & Polen Yayınları, 15 Cilt, M 2020

- Fethu'l Kadîr, Muhammed ibni Alî ibni Muhammed ibni Abdillah Eş-Şevkânî, Dâru ibni Kesîr-Dâru'l Kelâmi't Tayyib, 6 Cilt, 1. Baskı, H 1414

- Feydu'l Kadîr Şerhu Câmii's Sağîr, El-Munâvî, El-Mektebetu'l Ticâriyyeti'l Kubrâ, 6 Cilt, 1. Baskı, H 1357

- Fitnetu Dîmukrâtiyye, Ahmed Veled Kûrî El-Ulvî Eş-Şinkîtî, M 2007

- Fî Zilâli'l Kur'ân, Seyyid Kutub, Dâru'ş Şurûk, 6 Cilt, 17. Baskı, H 1412

  Türkçesi için bk. Fî Zılâl-il Kur'ân, Prof. Dr. Seyyid Kutub, Birleşik Yayıncılık, 16 Cilt, M 2012

- Hak Dini Kur'ân Dili, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Azim Dağıtım, 10 Cilt

- Hayatı Vahye Göre Okumak, İbrahim Öztürk, Serendib Yayınları, M 2020

- Hedâiku'r Revhi ve'r Reyhân, Muhammed El-Emîn El-Hererî, Dâru Tavki'n Necâh, 32 Cilt, 1. Baskı, H 1421

- Hukmu'l İslâm fi'd Dîmukrâtiyye, Abdulmun'im Mustafâ Halîme, Mektebetu'ş Şâmile 9742, H 1420

- İktirânu't Takvâ bi's Sabr fi'l Kur'âni'l Kerîm, Dr. Saîd Nâsır Âlu Mukbil, Mecelletu Câmiatu't Taybe, S 11, H 1437

- İlkbahar, Wadah Khanfar, Vadi Yayınları, 1. Baskı, M 2020

- İman Ettikten Sonra, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 1. Baskı, M 2022

- İslam Hukukunda Hapis Cezası ve Hapishane, Memet Zeki Uyanık, Hikmetevi Yayınları, 1. Baskı, M 2017

- İslam Tarihinin İlk Üç Asrında Hapishanelere ve Mahkumların Durumlarına İnsan Hakları Bağlamında Genel Bir Bakış, Metin Yılmaz

- İslam'ın Doğuşu, Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, Beyan Yayınları, M 2018

- İthâfu'l İlf bi Zikri'l Fevâidi'l Elf, Muhammed ibni Mûsâ ibni Nasr ve Selîm El-Hilâli, Mektebetu'r Ruşd, 2 Cilt, 1. Baskı, H 1424

- Kadim Mısır Öte Dünya Kitapları, Erik Hornung, Kabalcı Yayınları, M 2006

- Kalp Katılığının Zararları, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2020

- Kitâbu'l Îmân, İbnu Teymiyye, Mektebetu'l İslâmî, 5. Baskı, H 1416

  Türkçesi için bk. Kitâbu'l İmân, Polen Yayınları, M 2020

- Kitâbu's Samt, İbnu Ebi'd Dunyâ, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 1. Baskı, H 1410

  Türkesi için bk. İbn Ebi'd-Dünyâ Serisi Hadislerde Diline Sahip Olmak, İbn Ebi'd-Dünyâ, Ocak Yayıncılık, M 2007

- Klasik ve Modern Tefsirlerde Hurûf-i Mukatta'a Algısı, Mustafa Yıldız, Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Yüksek Lisans Tezi, M 2016

- Kur'ân Neden Arapça İndirildi, Abdulcelil Candan, EKEV, S 26, M 2006

- Kur'ân Nüzulünün Mekke Dönemi Sempozyumu, Editör: Prof. Dr. Mesut Okumuş, 2. Baskı, M 2018

- Kur'an'da Geçen Yusuf ve Musa Kıssalarının Benzer ve Farklı Yönleri, Murat Karaçizmeli, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı/Yüksek Lisans Tezi, M 2018

- Kur'ân'ın Anlaşılırlığı Bağlamında İslâm Geleneğinde Dil Olgusu ve "Beyân" Kavramı, Nejdet Gürkan, Marife Dergisi, S 2, M 2010

- Kur'ân'ın Mucizevî Dili -Yeni Tanıklıklar-, Ahmed Bessâm Sâ'î, Mahya Yayıncılık, 1. Baskı, M 2021

- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), Kitab-ı Mukaddes Şirketi

- Mebâhis fî Ulûmi'l Kur'ân, Subhî Sâlih, Dâru'l İlm, 10. Baskı, M 1977

  Türkçesi için bk. Kur'ân İlimleri, Prof. Dr. Subhi Salih, Hikmetevi Yayınevi, M 2015

- Mecmûu'l Fetâvâ, İbnu Teymiyye, Mecmeu'l Meliki'l Fahd li't Tıbâati'l Mushâfi'ş Şerîf, 35 Cilt, 1. Baskı, M 1995

  Türkçesi bk. Mecmû'u'l Fetâvâ, Şeyhulslâm İbn Teymiyye, Daru'l İman, 16 Cilt, M 2022

- Medâricu's Sâlikîn beyne Menâzili İyyâke Ne'budu ve İyyâke Nesteîn, İbnu Kayyim El-Cevziyye, Dâru'l Kutubi'l Arabî, 2 Cilt, H 1416

  Türkçesi için bk. Medâricu's Sâlikîn, İbn Kayyim El-Cevziyye, İnsan Yayınları, 3 Cilt, M 2019

- Mevsûatu Nadrati'n Naîm, Sâlih ibni Abdullah ibni Humeyd ve Abdurrahman ibni Mellûh, Dâru'l Vesîle, 12 Cilt, 1.Baskı, H 1418

- Mevsûatu Tefsîri Sûreti Yûsuf, Alîş Mutevellî Bedevî El-Binnî, El-Hey'eti'l Hayriyyeti'l İslâmiyyeti'l Âlemiyye, H 1465

- Mevsûatu't Tefsîri'l Me'sûr, Merkezu'd Dirâsât ve'l Ma'lumâti'l Kur'âniyye (Kolektif), Dâru ibni Hazm, 24 Cilt, 1. Baskı, M 2017

- Mevsûatu't Tefsîri'l Mevdûî, Merkezu't Tefsîr li'l Dirâsâti'l Kur'âniyye, 36 Cilt, 1. Baskı, H 1441

- Mısır Mitolojisi; Tanrılar, Dinler ve Kozmik Mitler, W. Max Müller, Maya Kitap, M 2020

- Mısır Tarihi, Prof. Dr. Yusuf Ziya Özer, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, M 1987

- Muhâderât fî Ulûmi'l Kur'ân, Ğânim Kaddûrî El-Hamed, Dâru Ammâr, 1. Baskı, H 1423

- Musannefu ibni Ebî Şeybe, Ebû Bekr ibni Ebî Şeybe, Dâru'l Kıble, 21 Cilt, 1. Baskı, H 1427

  Türkçesi için bk. Musannef, İbn Ebî Şeybe, Ocak Yayıncılık, 16 Cilt, M 2011

- Musnedu'l İmâm Ahmed ibni Hanbel, Ahmed ibni Hanbel, Muessesetu'r Risâle, 45 Cilt, 1. Baskı, M 2001

  Türkçesi için bk. Müsned, İmam Ahmed b. Hanbel, Bir Ocak Yayınları, 21 Cilt, M 2013

- Mu'cemu Mekâyîsi'l Luğa, İbnu'l Fâris, Dâru'l Fikr, 6 Cilt, M 1979

- Nakdu'l Akâidi'l Eşâire ve'l Mâturîdiyye, Hâlid Alî El-Merdî El-Ğâmidî, Dâru Atlasi'l Hadrâ, 1. Baskı, M 2010

- Nüzûl Sırasına Göre Hayat Kitabı Kur'ân Gerekçeli Meal-Tefsir, Mustafa İslamoğlu, Düşün Yayıncılık, M 2018

- Psikolojik ve Dini Bir Fenomen Olarak Rüya, Nilüfer Eviner, Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Fakültesi/Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalı/Yüksek Lisans Tezi, M 2010

- Risâletu Kur'âni'l Kerîm min Hilâli Esmâihi ve Sıfâtihi, Ahmed Seyyid Abdulvehhâb Mecîd Es-Sincûnî, Câmiatu st. Klîmentis

- Rüya Tecrübesinin Psikolojik ve Dini Temelleri, Bülent Akot, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü/Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü/Din Psikolojisi Anabilim Dalı/Yüksek Lisans Tezi, M 2005

- Sahîhu ibni Hibbân, İbnu Hibbân, Muessesetu'r Risâle, 18 Cilt, 1. Baskı, M 1988

- Sahîhu Muslim, Muslim ibni Haccâc, Muessesetu'r Risâle, 2. Baskı, H 1441

  Türkçesi için bk. Sahîh-i Müslim, Ocak Yayıncılık, 5 Cilt, 1. Baskı, M 2020

- Sahîhu'l Buhârî, Muhammed ibni İsmail El-Buhârî, Muessesetu'r Risâle, 3. Baskı, H 1441

  Türkçesi için bk. Sahîh-i Buhârî, İmam Buhâri, Karınca & Polen Yayınları, 6 Cilt, 1. Baskı, M 2017

- Sunenu Ebî Dâvud, Ebû Dâvud Es-Sicistânî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1440

  Türkçesi için bk. Sünen-i Ebû Dâvud Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2015

- Sunenu İbni Mâce, İbnu Mâce, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i İbni Mâce Tercemesi, Konya Kitapçılık, 2 Cilt, M 2008

- Sunenu'd Dârimî, Ebû Muhammed Ed-Dârimî, Dâru'l Muğnî li'n Neşri ve't Tevzî', 4 Cilt, 1. Baskı, M 2000

  Türkçesi için bk. Sünen-i Dârimî Tercemesi, Darimî, Konya Kitapçılık, M 2011

- Sunenu'n Nesâî, En-Nesâî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i Nesâî Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2005

- Sunenu't Tirmizî, Muhammed ibni Îsâ Et-Tirmizî, Muessesetu'r Risâle, 1. Baskı, H 1438

  Türkçesi için bk. Sünen-i Tirmizi Tercemesi, Konya Kitapçılık, 3 Cilt, M 2007

- Simetrik Kitap Kur'ân Eşsiz ve İlahi Matematiksel Tasarım, Doç. Dr. Hâlis Aydemir, Kutsal Gizemler Yayınları, M 2010

- Sîretu ibni Hişâm, Abdulmelik ibni Hişâm, Şirketu Mektebeti ve Matbaati Mustafâ El-Bâbî El-Halebî ve Evlâdihi Bimısr, 2 Cilt, H 1375

  Türkçesi için bk. Siret-i İbn Hişam, Abdulmelik ibni Hişâm, Kahraman Yayınları, 4 Cilt, M 2014

- Sünnet Vahiy İlişkisi, Mustafa Genç, Beka Yayınları, M 2015

- Şerhu Kitâbi'l Îmân, Ebu'l Ferec İbnu Receb El-Hanbelî, Dâru'l Haremeyn, M 1998

  Türkçesi için bk. Sahîh-i Buhâri Kitâbu'l Îmân Şerhi, İbn Receb El-Hanbelî, Neda Yayınları, 1. Baskı, M 2019

- Şerhu Sahîhi Buhârî, İbnu Battâl El-Kurtubî, Mektebetu'r Ruşd, 11 Cilt, 2. Baskı, H 1423

- Târîhu İbni Haldûn, İbnu Haldûn El-Hadremî, Dâru'l Fikr, 8 Cilt, 2. Baskı, H 1408

- Tarîku'd Da've fî Zilâli'l Kur'ân, Ahmed Fâiz El-Humusî, Muessesetu'r Risâle

  Türkçesi için bk. Fi Zilal-il Kur'ân'da Davet Yolu, Ahmet Faiz, Şehadet Yayınları, 3. Baskı, M 2016

- Tedebburu Sûreti Yûsuf, Nâsır ibni Suleymân Ömer, Dâru'l Hadâra, 1. Baskı, H 1436

- Teemmulâtun Îmâniyye fî Sûreti Yûsuf, Yâsir Burhâmî,Dâru'l Kameh-Dâru'l Îmân, H 1425

- Tefhîmu'l Kur'ân, Ebu'l A'lâ Mevdûdî, İnsan Yayınları, 7 Cilt, M 2005

- Tefsîru'l Kur'âni'l Azîm, İbnu Kesîr, Dârul Kutubi'l İlmiyye, 9 Cilt, H 1419

  Türkçesi için bk. İbn-i Kesîr Tefsîri, İmam Hafız İbn-i Kesîr, Polen Yayınları, 12 Cilt, M 2020

- Tefsîru'l Kuşeyri/Letâifu'l İşârât, Zeynuddîn Ebî'l Kâsım El-Kuşeyrî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 3 Cilt

  Türkçesi için bk. İlâhi Kelâmın Sırları/ Letâifu'l İşârât, Abdulkerim Kuşeyri, Fikriyat Yayınları, 3 Cilt M 2020

- Tefsîru'l Menâr, Muhammed Reşîd Rıdâ, El-Hey'etu'l Mısriyye, 12 Cilt, M 1990

  Türkçesi için bk. Menâr Tefsiri, Muhammed Abduh Muhammed Reşid Rızâ, 14 Cilt, M 2014

- Tefsîru'r Râzî/Mefâtîhu'l Ğayb/Tefsîru'l Kebîr, Fahruddîn Er-Râzî, Dâru'l Fikr, 33 Cilt, H 1401

  Türkçesi için bk. Tefsîr-i Kebîr, Fahruddîn Er-Râzî, Huzur Yayınevi, 23 Cilt, M 2013

- Tefsîru's Sa'dî Teysîru'l Kerîmi'r Rahman fî Tefsîri Kelâmi'l Mennân, Abdurrahman ibni Nâsr ibni Abdillah Es-Sa'dî, Muessesetu'r Risâle, H 1420

  Türkçesi için bk. Tefsîru's-Sa'dî Özlü Kur'ân Tefsîri, Abdurrahman b. Nâsr Es-Sa'dî, 5 Cilt, M 2020

- Tefsîru'ş Şa'râvî, Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî, Metâbiu Ahbâri'l Yevm, 25 Cilt

- Tefsîru't Taberî/Câmiu'l Beyân fî Te'vîli'l Kur'ân, İbnu Cerîr Et-Taberî, Muessesetu'r Risâle, 24 Cilt, 1. Baskı, M 2000

  Türkçesi için bk. Taberî Tefsîri, Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, Hisar Yayınevi, 9 Cilt, M 1996

- Tefsîru'z Zemahşerî, Ebu'l Kâsım Mahmûd ibni Ömer ibni Muhammed Ez-Zemahşerî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 4 Cilt, 3. Baskı, H 1407

  Türkçesi için bk. Keşşâf Tefsiri, Zemahşerî, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, M 2016

- Tehzîbu't Tehzîb, İbnu Hacer El-Askalânî, Dâru'l Kutubi'l İlmiyye, 7 Cilt, 1. Baskı, H 1425
- Tevhid Dergisi, S 74, 81, 99, 113
- Tevhid İnancını İnşa Eden Kavramlar, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 1. Baskı, M 2022
- Tevhid Meali, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2020
- Vahiy Bağlamında Kur'ân-Sünnet İlişkisi (Makale), Doç. Dr. Hüseyin Çelik- Doç. Dr. Osman Eyüpoğlu Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, S 4, M 2016
- Vahyin Rehberliğinde En'âm Suresi Tefsiri, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 2. Baskı, M 2022
- Vahyin Rehberliğinde İbrâhîm ve Hicr Suresi Tefsiri, Halis Bayancuk, Tevhid Basım Yayın, 1. Baskı, M 2022
- Vucûhu't Tahaddî ve'l İ'câz fi'l Ehrufi'l Mukatta'a fî Evâli's Suver, Prof. Dr. Fehd ibni Abdurrahman Er-Rûmî, Mektebetu't Tevbe, 1. Baskı, H 1417
- Yeni Tarım Düzeni: Pandemi – İklim Krizi ve Gıda Egemenliği, Ali Ekber Yıldırım, Sia Kitap, 1. Baskı, M 2022
- Yusuf Suresi Bağlamında Üç Gömlekli Hayat Sürecinden Bazı Ayrıntılar, Dr. Ahmet Gündüz, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S 35, M 2016
- Yusuf'un Üç Gömleği, Abdullah Yıldız, Pınar Yayınları, 26. Baskı, M 2015
- Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri, Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, 12 Cilt, M 2014
- Zâdu'l Meâd, İbnu Kayyım El-Cevziyye, Muessessetu'r Risâle, 5 Cilt, 27. Baskı, M 1994

  Türkçesi için bk. Zâdu'l-Meâd, İbn Kayyim El-Cevziyye, İklim Yayınları, 6 Cilt, M 2008
- Zâdu'l Mesîr fî İlmi't Tefsîr, İbnu'l Cevzî, Dâru'l Kitâbi'l Arabî, 4 Cilt, 1. Baskı, H 1422

  Türkçesi için bk. Kur'ân-ı Kerim Tefsiri, Zadü'l-Mesir Fi İlmi't-Tefsir, İmam Ebu'l-Ferec İbn'ul Cevzî, Kahraman Yayınları, 6 Cilt, M 2011
- Zemmu'l Hevâ, Ebu'l Ferec İbnu'l Cevzî, Dâru'l Kutubi'l Arabî, 1. Baskı, H 1418

  Türkçesi için bk. Hevanın Kınanması, Ebu'l Ferec İbnu'l Cevzî, İ'tisam Yayınları, M 2020
- Zevâidu ibni Huzeyme ve ibni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012
- Zevâidu Suneni'l Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslamî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

Tüm hadis numaralandırmaları aşağıdaki kitaplardan yapılmıştır:

- Câmiu'l Usûli't Tis'a mine's Sunneti'l Mutahhara, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 14 Cilt, 1. Baskı, M 2021
- Zevâid ibni Huzeyme ve İbni Hibbân ve'l Mustedrek alâ Kutubi't Tis'a, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2012
- Zevâid Sunen'ul Kubrâ li'l Beyhakî, Sâlih ibni Ahmed ibni Sâlih Eş-Şâmî, El-Mektebu'l İslâmî, 3 Cilt, 1. Baskı, M 2010

Surenin özelliklerinden biri; Mekkî surelerde işlenen imani esasları, yaşanmış bir kıssa üzerinden anlatması, Allah'ın İslam toplumuyla beraberliği ilkesini pekiştirmesidir. Yûsuf Suresi'ni okuyan bir mümin, Yüce Allah'ın, her ânında Yûsuf ile birlikte olduğunu; kuyuda, sarayda ve zindanda onu koruyup kolladığını; onun (as) için takdir ettiği sonu adım adım incelikle hazırladığını anlayacaktır.

Sure, ahlakın gücünü müminlere öğretir. Yûsuf (as) kuyuda, köleyken, sarayda, zindanda ve iktidara geldiğinde ahlaki üstünlüğünü yitirmemiş, hiçbir şartta ona zulmedenlere benzememiştir. Bu da tek başına ahlaki üstünlüğün ne kadar etkili bir silah olduğunu, şeytani tuzakları boşa çıkardığını ve insanın maddi ve manevi değerini yücelttiğini gösterir. Yûsuf (as) ahlaki üstünlükle şehvet, zindan ve iktidar fitnesinin üstesinden gelmiş; dünyanın en etkili imparatorluklarından birini dönüştürmüştür. Surenin bu mesajı anlaşılmadığı için nice insan/toplum, zorluklar karşısında ahlaki üstünlüğünü koruyamamış, kendisine zulmeden zalimine benzeyerek imtihanı kaybetmiştir.

Yûsuf Suresi hayatın ta kendisidir; inişli çıkışlı, engebeli hayat yolunu anlatır. Yûsuf'un (as) kuyu hayatı, sonra görece rahata kavuşması, ardından kadının tasallutu, sonra iftiraya uğraması, sonra aklanması, sonra aklanmasına rağmen zindana atılması, sonra iktidara gelişi... Hayat tam da budur. Rahmetin içinde zahmet, zahmetin içinde rahmet vardır. Hayatın kendisi inişler ve çıkışlardan ibarettir. Yüce Allah'ın insan hayatına dair bu ilkesini anlamayan kişi, imtihanlarda savrulacaktır. Nimetin geçici olduğunu unutup nimetle azgınlaşacak, musibetin geçici olduğunu unutup musibetle yıkılacaktır.